

భారత రత్నాకరము

అనువాదకులు

శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వామిలవారు

శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము

కాళహస్తి

1987

1వ కూర్పు - 1987 - 1000 ప్రతులు

PLACED ON THE SHELF

Date

All rights reserved

(గందమూల దొంగపాపాదులు:

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము పాఠ్య

కాళహస్తి

(రిట్రాబుల్ బుక్)

Pincode : 517640

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము
శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము పాఠ్య
శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము పాఠ్య
శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము పాఠ్య
Date

మొదట :

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము

4, కాళహస్తి రోడ్,

టి. నగర్, మద్రాసు - 600 017

ఫోన్ : 44 12 86

పారాశర్యవచఃసరోజమమలం గీతార్థగన్ధేత్కటం
 నానాభ్యాసకళేశరం హరికథానంబోధనా బోధితమ్
 లోకే సజ్జనషట్పదైరహరహః పేపీయమాసం ముదా
 భూయాద్ భారతపట్కణం కలిమలప్రథ్వంసినః శ్రేయసి.

పరాశరుని పుత్రుడిగు వ్యాసమునీంద్రుడను సరోవర
 మున భారతమును నిర్మలకమలము ఉత్పన్నమైనది. అది
 గీతార్థమును మహా నుగంధముతో కూడినదియు, వివిధ
 అభ్యాసములను శేసరములు కలదియు, హరికథానామ సగార్య
 రశ్మిచే ప్రస్ఫుల్లితమైనదియు, సజ్జనులను తుమ్మెదలు నిరంతరము
 సంతోషముతో పానముచేసి మహదానందమును పొందు
 మకరందముతో కూడినదియు, కలికాల పాపమును నాశ
 మొనర్చునదియు అయి మోక్షమన్నది. అది మాకు
 శ్రేయస్సును కలుగజేయు గాక !

"భారత సర్వవేదార్థః"

సమస్త వేదముల యొక్క సారము భారతమందు కలదు.

"యన్నభారతే తన్నభారతే"

భారతమందు ఏది లేదో అది భారతదేశమందే లేదు.

ధర్మ చార్థ చ కామ చ మోక్ష చ భరతర్షభ
యదిహస్తి తదన్యత్ర యస్మేహస్తి న తత్కవచిత.

ధర్మార్థ కామ మోక్షములను గూర్చి భారతమందేది తెలుపబడినదో, అదియే ఇతరత్ర తెలుపబడినది. దీనియందేది తెలుపబడ లేదో అది యెచటను లేదు.

తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానమువారు

ఈ గ్రంథముద్రణకు రూ. 7500/- లు

(ఏడువేల అయిదుపందల రూపాయలు)

సహాయముచేసిరి. వారికి మా కృతజ్ఞతలు.

ఇట్లు,

ప్రకాశకులు

ఓమ్

ప్రస్తావన

ఆధ్యాత్మ వాఙ్మయమున భారతము మహాన్నత స్థాన ములంకరించి యున్నది. గొప్ప తవస్సంపన్నుడగు శ్రీ వేదవ్యాస మహర్షి లక్ష శ్లోకములతో ఈ మహాగ్రంథమును రచించెను. పంచమ వేదమని ప్రఖ్యాతిగాంచిన ఈ గ్రంథమందు ఎన్నియో ధర్మ రహస్య ములు చెప్పబడియున్నవి. దాని నన్నిటిని త్రోడికరించి, కథా భాగమును క్లుప్తపఱచి భారతరత్నాకరమన పేరుతో ఈ గ్రంథము ప్రకటింపబడినది. భారతమందు తెలుపబడిన స్త్రోతములు అర్థముతో సహా మొట్టమొదట ఈ గ్రంథమున ఉల్లేఖింపబడినవి. ముముక్షువు లీ గ్రంథమును శ్రద్ధతో పఠించి, మహనీయులు పచించిన ధర్మ సూక్ష్మములను చక్కగా గ్రహించి, ఆచరణయందుంచుకొని, పరమశాంతిని బడయుదురు గాక !

ఓమ్

ఇట్లు

ప్రకాశకులు

కృష్ణనామ మహిమ

(శ్రీరూపగోస్వామి)

తుండే తాండవినీ రతిం విశనుతే తుండావలీ లబ్ధయే
కర్ణకోడ కదంబినీ ఘటయతే కర్ణార్చుదేభ్యః స్పృహమ్,
చేతఃప్రాంగణ సంగినీ విజయతే సర్వేంద్రియాణాం కృతిం
నే జానే జనితా కియద్భి రమృతైః కృష్ణేతి వర్ణద్వయా.

'కృష్ణ' అను రెండక్షరములను ఉచ్చరించినంతనే కలుగు ఆనందముచే 'అహః! నాకు అసంఖ్యాకములగు నాలుకలున్నచో ఈ ఆనందమును ఇంకను అధికముగ అనుభవించును గదా' అని అనిపించును. అట్లే కృష్ణనామమును వినినంత మాత్రముచే 'నాకు కోట్లకొలది చెవులుండిన బాగుండును' అనిపించును. మనస్సుతో కృష్ణనామమును స్మరించినంతనే సర్వేంద్రియముల సామర్థ్యములను జయించును. కావున 'కృష్ణ' అను ఈ రెండక్షరములు ఎన్ని అమృతములచే నిర్మింపబడెనో తెలియజాలము.

సర్వేషా మేవ యజ్ఞానాం లక్షణి చ వ్రతాని చ.

తీర్థస్నానాని సర్వాణి తపాంస్యనకనాని చ.

వేదపాఠసహస్రాణి ప్రదక్షిణ్యాం భువ శృతం.

కృష్ణనామజపస్యాన్య కలాం నార్హంతి షోడశీమ్.

లక్షలకొలది యజ్ఞములు, వ్రతములు, తీర్థస్నానములు, తపస్సులు, ఉపవాసములు, వేదపాఠములు, భూప్రదక్షిణములు కూడ కృష్ణనామ జపము యొక్క పదునారవవంతు ఫలితమును కూడ ఒసంగజాలవు.

యుగళ కిశోరాష్టకము

(శ్రీ రూపగోస్వామి)

1. నవజలధరవిద్యుద్వ్యోతవర్ణైః ప్రసన్నౌ
పదననయనపద్మౌ చారుచంద్రావతంసా,
అలకతిలకఫలౌ శేషవేళ ప్రపూల్నౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! శరీర కాంతియందు సూతన మేఘమును, మెఱపులను పోలియున్నవారును, నదా ప్రసన్నులును, కమలమువంటి ముఖము, నేత్రములు కలవారును, నిమలిఢించమందలి అందమైన చంద్రుడు (రాధ వక్షమున పాపిటలోని చంద్రవంక) శిరోభూషణములుగ కలవారును, ఫలమున శోభించు ముంగురులు, తిలకము కలవాగును, శేషపాశములచే అందమైనవారును అగు రాధాకృష్ణులను నదా స్మరింపుము.

2. వసనహరితసిలో చందనాలేపనాంగ
మణిమరకతదీప్తి స్వర్ణమాలాప్రయుక్తై
కనకవలయ హస్తౌ రాసనాట్యుపనక్తౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! వీరకాంబర, నీలాంబర శోభితులును, చందన లేపనముతో గూడిన అవయవములు కలవారును, ఇంద్రనీలమణివంటి దీహకాంతి కలవారును, బంగారపు హారములను ధరించినవారును, బంగారపు కంకణములుగల ముంజేతులు కలవారును, రాగ్రక్రీడా సక్తులును అగు రాధాకృష్ణులను భజింపుము.

3. అతి మధురసువేషా రంగభంగ్రితిభంగ
మధురమ్నదులహసా కుండలాకర్తకర్తౌ,
నటపరవరమ్యౌ నృత్యగీతామరక్తౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! మహాస్కుందరములైన రూపములు కలవారును,
ఉత్తమ భంగిమలు కలవారును, మృదుమధురహాస్యములతో కూడిన
వారును, కుండలములచే శోభించు చెవులు కలవారును, ఉత్తమ
నటీనటులవలె మనోహరరూపములు కలవారును, సృత్యగానములందు
ఆసక్తి కలవారును అగు రాధాకృష్ణులను సేవింపుము.

4. వివిధగుణవిదగ్ధౌ వందనీయౌ నువేశౌ
మణిమయమకరాద్యైః శోభితాంగౌ స్ఫురంతౌ.
స్మితనమితకటాక్ష ధర్మకర్మవదత్తౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! అనేక సుగుణములచే భూషితులును. నమస్కరింప
దగినవారును, మనోహర రూపములు కలవారును, పద్మరాగ ఇంద్ర
నీలములతో ప్రకాశించు దేహముచే శోభించువారును, చిఱునగవులు
ఉత్తమ చూపులు కలవారును, ధర్మ, పుణ్య కర్మలచే లభించినవారును
అగు శ్రీ రాధాకృష్ణులను సదా భజింపుము.

5. కనకమకుటచూడౌ పుష్పితోద్భూషితాంగౌ
సకలవననివిష్టౌ సుందరానందిపుంజౌ.
చరణకమలదివ్యౌ దేవదేవాదిసేవ్యౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! బంగారు కిరీటము, చూడామణి కలవారును,
నానావిధ వ్రష్పభూషణములచే శోభించుదేహము కలవారును, అనేక
వనములందు సంచరించువారును, మూర్తీభవించిన సౌందర్యము,
ఆనందము కలవారును, దివ్యపాదపద్మములచే సుందరమైనవారును,
దేవతలచే సేవింపబడువారును అగు రాధాకృష్ణులను భజింపుము.

6. అతిసువలితగాత్రౌ గంధనాల్యైర్విరాజౌ
కతికతిరమణీనాం సేవ్యమానౌ నువేశౌ,
మునిసురగణభావ్యౌ వేదాస్త్రాదవిజ్ఞౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! మహానుందరమైన దేహము కలవారును, సుగంధ పుష్పమాలలచే శోభించువారును, పెక్కురు నుందరీమణులచే సేవింప బడువారును, గొప్ప యునీశ్వరులచేతను, దేవతలచేతను పూజింపబడు వారును, వేదశాస్త్రాదివేత్తలును అగు రాధాకృష్ణులను సేవింపుము.

7. అతినుమధురమూర్తి దుష్టదర్శనకాంతి
నురవరవరదౌ ద్వౌ సర్వసిద్ధిపదానౌ.
అతిరసవళమగ్నౌ గీతవాద్యపజానౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! మహానుందరమైన ఆకారములు కలవారును, నూర్మొడ్డులకు గర్వభంగ మొనర్చువారును, ఉత్తమ దేవతలకు వరమొసంగువారును, సమస్త సిద్ధులను ఒసంగువారును, వరమానంద ముగ్నులై ఉండువారును, గీతావాద్యములను విస్తరింపజేయువారును అగు రాధాకృష్ణులను లెస్సగ భజింపుము.

8. అగమనిగమసారౌ నృప్తి సంహరకారౌ
వయసే నపతికోరౌ నిత్యబృందావనస్థౌ,
శమనభయవినాశౌ పాపినస్తారయంతౌ
భజ భజతు మనో రే రాధికాకృష్ణచంద్రౌ.

ఓ మనస్సా! నిఘాఢములైన వేదములకు సారభూతులును, సృష్టి, లయ కారకులును, నూతన కిశోర వయస్సు కలవారును, సదా బృందావనమందు ఉండువారును, యమునిఘోర్చిన భయమును పోగొట్టువారును, పాపులను (బాగువారిని) తరింపజేయువారును అగు రాధాకృష్ణులను భజింపుము.

9. ఇదం మనోహరం స్తోత్రం శ్రద్ధయా యః పఠేన్నరః
రాధికాకృష్ణచంద్రౌ చ సిద్ధిదౌ నాత్ర తంశయః.

మనోహరమైన ఈ స్తోత్రమును ఏ మానవుడు శ్రద్ధతో పఠించునో, అట్టివానికి రాధాకృష్ణులు కలసి సిద్ధులను ఒసంగుదురు, ఇవ్విషయమందు సందేహము లేదు.

విషయ సూచిక

పుట

1. మార్క ఆష్టోతర శతనామావళి (రౌమ్యుడు)	...	1
2. సూర్య స్తోత్రము (ధర్మరాజు)	...	5
3. శార్దూలేయస్వామి (స్కంద) వామావళి (మార్కేందేయుడు)	12
4. స్కంద స్తోత్రము (మార్కేందేయుడు)	13
5. కృష్ణ స్తుతి (ద్రౌపది)	17
6. దుర్గా స్తోత్రము (ధర్మరాజు)	...	19
7. దుర్గా స్తవనము (అర్జునుడు)	23
8. భగవద్గుతి (బ్రహ్మదేవుడు)	28
9. బ్రహ్మభూత స్తోత్రము (బ్రహ్మర్షులు, దేవతలు)	36
10. కృష్ణ స్తుతి (ధర్మరాజు)	...	39
11. కృష్ణ స్తవము (ధర్మరాజు)	45
12. భీష్మ స్తవరాజము (భీష్ముడు)	49
13. భగవత్ స్తుతి (నారదుడు)	78
14. శివ స్తుతి (దశిడు)	91
15. సారాయణ స్తుతి (నారదుడు)	120
16. సారాయణ స్తోత్రము (గరుత్మంతుడు)	123
17. శివ స్తోత్రము (శివమన్యువు)	...	129
18. శివ స్తోత్రము (శ్రీకృష్ణుడు)	...	140
19. శివ స్తవము (రండి)	..	145
20. శివ సహస్ర నామ స్తోత్రము (శివమన్యువు)	158
21. విష్ణు సహస్ర నామ స్తోత్రము (భీష్ముడు)	191

22.	శివ స్తవము (సంవర్తకుడు)	.. .	226
23.	భారత మహాత్మ్యము	233
24.	ఉపోద్ఘాతము	236

భారతమందలి కొన్ని పురుషప్రాతలు

25.	శ్రీకృష్ణుడు	243
26.	భీష్ముడు	245
27.	దర్మరాజు	...	248
28.	భీముడు	250
29.	అర్జునుడు	251
30.	అభిమన్యుడు	253
31.	నేడ వ్యాసులు	254
32.	ద్రోణుడు	255
33.	విదురుడు	..	256
34.	సంజయుడు	257
35.	దుర్యోధనుడు	258
36.	కర్ణుడు	259

భారతమందలి కొన్ని స్త్రీ ప్రాతలు

37.	కుంతిదేవి	.. .	261
38.	ద్రౌపది	262

భారత రత్నాకరము

39.	అది పర్వము	265
40.	సభా పర్వము	292
41.	పన పర్వము	300
42.	విరాట పర్వము	368

43.	అద్యక్షాగ వర్వము	371
44.	అద్యక్ష వర్వము	... 484
45.	అద్యక్ష వర్వము 472
46.	కర్త వర్వము	478
47.	శర్క వర్వము 482
48.	శౌర్య వర్వము 485
49.	శ్రీ వర్వము	.. . 488
50.	శాంతి వర్వము 499
51.	అనుశాసన వర్వము 683
52.	అశ్వమేధిక వర్వము 780
53.	అనువాసిక వర్వము 755
54.	మౌనల వర్వము 757
55.	మహాప్రస్థానిక వర్వము 758
56.	స్వర్గారోహణ వర్వము 760

....

...

ఓమ్

....

..

..

....

భారతమందలి స్తోత్రములు

1. సూర్య అష్టోత్తర శతనామావళి

(దోమ్యుడు)

(వనపర్వము - 13 వ అధ్యాయము)

- సూర్యోఽర్యమా తగస్త్యస్తా హుషార్కః సవితా రవిః ।
గభస్తి మానజః కారో మృత్యుర్ధాతా ప్రభాకరః ॥ 1
- వృథివ్యాపశ్చ తేజశ్చ ఐం వాయుశ్చ వరాయణమ్ ।
సోమో బృహస్పతిః శక్రో బుధోఽఙ్గారకః ఏవ చ ॥ 2
- ఇన్ద్రో వివస్వాన్ దీప్తాంతుః శుచిః శౌరిః శనైశ్చరః ।
బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ స్కన్దో వై వరుణో యమః ॥ 3
- వైద్యుతో జాతరశ్చాగ్నిరైన్ద్రనప్తేజసాం పతిః ।
ధర్మధ్వజో వేదకర్తా వేదాగ్లో వేదవాహనః ॥ 4
- కృతం త్రేతా ద్వాపరశ్చ కలిః సర్వమలాక్రయః ।
కలా జాస్థా ముహూర్తాశ్చ క్షపా యామస్తథా క్షణః ॥ 5
- సంవత్సరకరోఽశ్వత్థః కామచక్రో విభావనుః ।
పురుషః శాశ్వతో యోగీ వ్యక్తావ్యక్తః సనాతనః ॥ 6
- కాలాధ్యక్షః ప్రజాధ్యక్షో విశ్వకర్మా తమోనుదః ।
వరుణః సాగరోఽంశుశ్చ జీమూతో జీవనోఽరిహః ॥ 7

- భూతాశ్రయో భూతపతిః సర్వలోక సమస్కృతః ।
 స్రష్టా సంపర్తకో వహ్నిః సర్వప్యాదిర తోలునః ॥ 8
- అనన్తః కపిలో భానుః కామదః సర్వతోముఖః ।
 జయో విశ్వాలో వరదః సర్వదాతువిషేచితా ॥ 9
- మనఃసువర్తో భూతాదిః శీఘ్రగః ప్రాణధారకః ।
 తన్వన్తరి ధూమకేతురాదిదేవోఽదితేః సుతః ॥ 10
- ద్వాదశాత్మకవిన్దాక్షః పితా మితా పితా మహాః ।
 స్వర్గద్వారం ప్రణాద్వారం మోక్షద్వారం త్రివిష్టవమ్ ॥ 11
- దేహకర్తా ప్రకాంతాత్మా విశ్వాత్మా విశ్వతోముఖః ।
 చరాచరాత్మా సూక్ష్మాత్మా మైత్రేయః కరుణాన్వితః ॥ 12

సూర్య, అర్యమా, భగ, ర్వష్టా, పూషా, అర్క, సమితా, రవి, గభస్తిమాన్, అజ, కాల, మృత్యు, ధాతా, ప్రభాకర, వృధివీ, ఆప, లేజ, ఖం, (అకాశము), వాయు, వరాహుణ, సోమ, బృహస్పతి, శుక్ర, బుధ, అంగారక, ఇంద్ర, వివస్వాన్, దీప్తాంశు, కుది, శారి, శనైశ్చర, బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, స్కంద, వరుణ, యమ, వైద్యుతాగ్ని, జాతరాగ్ని, వింధనాగ్ని, తేజఃపతి, ధర్మధ్వజ, వేదకర్తా, వేదాంగ, వేదవాహన, కృత, శ్రేతా, ద్వాపర, సర్వమలాశ్రయకలి, కలాకాష్ఠా ముహూర్త రూప సమయ, క్షపా(రాత్రి), యామ, క్షణ, సందర్శరకర, అశ్వత్థ, కాలచక్రప్రసర్తక విభావను, కాశ్వతపురుష, యోగీ, వ్యక్తావ్యక్త, సనాతన, కాలాధ్యక్ష, ప్రణాధ్యక్ష, విశ్వకర్మా, తమోనుద, వరుణ, సాగర, ఆంశు, జీమూత, జీవన, అరిహ, భూతాశ్రయ, భూతపతి, సర్వలోక సమస్కృత, స్రష్టా, సంపర్తక, వహ్ని, సర్వాది, అలోలుప, ఆనంత, కపిల, భాను,

కామద, సర్వతోముఖ, జయ, వికాల, వరద, సర్వధాతునిశే-
చితా, మనఃసుపర్ణ, భూతాది, శీఘ్రగ, ప్రాణధారక, ధన్వంతరి,
ధూమకేతు, అదిదేవ, అదితిసుత, ద్వాదశాత్మా, అరవిందాక్ష,
పితామహాపితామహ, స్వర్ణద్వార ప్రజాద్వార, మోక్షద్వార
త్రివిక్రమ, దేహశర్తా, ప్రళాంతాత్మా, విశ్వాత్మా, విశ్వతోముఖ,
చరాచరాత్మా, సూక్ష్మాత్మా, మైత్రేయ, కరుణాన్విత - ఇవి
అమిత లేఖస్వీయగు సూర్యభగవానుని సంకీర్తన నానమ్మలగు
యోగ్యములైన 108 నామములు. వీనిని పూర్వము సాక్షాత్
ప్రహ్మదేవుడు ఉపదేశించెను.

మరగణ పితృయక్ష పేనితం

హ్యనుర నిశాచర విద్ధ వన్దితమ్ ।

వరకనక హుతాశనవ్రతం

ప్రణీపతితోఽస్మి హితాయ తాస్కరమ్ ॥ 13

(ఈ నామములను ఉచ్చరించుచు సూర్యునకు ఈ ప్రకారము
నమస్కరించవలెను—) సమస్త దేవతలు, పితరులు, యక్షులు
ఎవరికి సేవ యొనర్చుచున్నారో, అనురులు, రాక్షసులు, సిద్ధులు,
ఎవరికి నమస్కరించుచున్నారో, ఉత్తమ సువర్ణము వలెను, అగ్ని
వలెను, కాంతివంతమైన వారగు అట్టి సూర్యభగవానునకు నేను
నా హితము కొఱిస్తే ప్రణామ మొనరించుచున్నాను.

సూర్యోదయే యః మనమాహితః వశేత్

స పుత్రదారాన్ దనరత్న సంపదాన్ ।

లభేత్ జాతిస్మరణాం వరః సదా

దృఢిం చ మేధ్యాం చ న విన్దకే పుమాన్ ॥ 14

ఎవడు సూర్యోదయ సమయమున బాగుగ ఏకాగ్ర చిత్తుడై
 ఈ నామములను పఠించునో, అతడు స్త్రీ, పుత్ర, ధన, రత్నరాసు
 లను, పూర్వజన్మస్మృతిని, ధైర్యమును, ఉత్తమబుద్ధిని పొందు
 చున్నాడు.

ఇమం స్తవం దేవవరన్య యో నరః

ప్రకీర్తయేచ్ఛుచి సుమనాః సమాహితః ।

విముచ్యతే శోకదవాగ్ని సాగరా

ల్లభేత కామాన్ మనసా యథేష్పితాన్ ॥ 15

ఎవడు స్నానాదుల నొనర్చి, పవిత్ర, శుద్ధ, ఏకాగ్రచిత్తుడై
 సూర్యుని యొక్క ఈ నామాత్మక స్తోత్రమును కీర్తన యొనర్చు
 చున్నాడో, అతడు శోకరూపదావానల సహితముగ దుష్టర సంసార
 సముద్రమునుండి విముక్తుడై మనోవాంఛిత పదార్థములను పొందు
 చున్నాడు.

సూర్య ప్రోతమం

(ధర్మరాజు)

(వనపర్వమం - 13 వ అధ్యాయమం)

త్వం భానో జగత్కృణీ స్వమాత్మా సర్వదేహినామ్ ।

త్వం యోనిః సర్వభూతానాం త్వమాచారః క్రియావతామ్ ॥ 1

సూర్యదేవా! మీరు సమస్తజగత్తునకు నేతమును, సమస్త ప్రాణులకు ఆత్మయు అయి యున్నారు. మీరే సమస్త జీవులకు ఉత్పత్తి స్థానమున్ను, కర్మానుష్ఠాన పరులయొక్క సదాచారమున్ను అయియున్నారు.

త్వం గతిః సర్వ సాంఖ్యానాం యోగినాం త్వం

వరాయణమ్ ।

అనావృత్తార్థలద్వారం త్వం గతిస్త్వం ముముక్షతామ్ ॥ 2

సమస్త సాంఖ్యయోగులయొక్క ప్రాప్తవ్య స్థానము మీరే అయి యున్నారు. కర్మయోగులందరి యొక్క ఆశ్రయము మీరే అయి యున్నారు. మోక్షము యొక్క తెరువబడిన ద్వారము మీరే అయి యున్నారు. ముముక్షువుల యొక్క గతియు మీరే అయి యున్నారు.

త్వయా సందార్యతే లోక స్త్వయా లోకః ప్రకాశ్యతే ।

త్వయా పవిత్రీకీయతే నిర్వ్యాజం పాల్యతే త్వయా ॥ 3

సమస్త జగత్తును మీరే ధారణ యొనర్చుచున్నారు. మీ వలననే ఈ జగత్తు ప్రకాశించబడుచున్నది. మీరే దీనిని పవిత్ర

ఋషునర్చుచున్నారు, మఱియు మీ వలననే విస్వార్థ భావనచే దీని యొక్క పాలనము గావించబడుచున్నది.

త్వామువస్థాయ కాలే తు బ్రాహ్మణా వేదపారగాః ।

స్వకాభా విహితైర్మనైరర్చ్య వ్యృషి గణార్చితమ్ ॥ 4

మీరు ఋషులచే పూజింపబడుచున్నారు, వేదము నెఱింగిన తత్త్వజ్ఞులు తమయొక్క వేదకాస్త్ర వర్ణితమౌత్రముల ద్వారా ఉచితసమయమున ఉపాసన చేసి విఘ్నములను పూజించుచున్నారు.

తవ దివ్యం రథం యాంతమనుయాన్తి వరాద్ధినః ।

వీడ్వదారణ గన్ధర్వా యక్షగుహ్యక పన్నగాః ॥ 5

సిద్ధులు, చారణులు, గంధర్వులు, యక్షులు, నాగులు, మీ నుండి వరమును పొందదలంచి మీ సేగయుక్త దివ్య రథముయొక్క పెరుక పెరుక వచ్చుచున్నారు.

త్రయప్రింకచ్చ వై దేవాస్తథా వైమానికా గణాః ।

సోపేన్ద్రాః సమహేన్ద్రాకృ త్వామిష్ట్యా సిద్ధిమాగతాః ॥ 6

ముప్పదిమూడు కోట్ల దేవతలు, విమానచారులగు సిద్ధులు, ఉపేంద్ర, మహేంద్ర సహితముగ మిమ్ములను ఆరాధించి సిద్ధిని పొందియున్నారు.

ఉపయాన్త్యర్చయిత్వా తు త్వాం వైప్రాప్తమనోరథాః ।

దివ్యమన్దారమాలాభి మూర్తం విద్యారరోత్తమాః ॥ 7

గుహ్యః పితృగణాః సప్తయే దివ్యా యే చ మానుషాః ।

తే పూజయిత్వా త్వామేవ గచ్ఛన్త్యాకు ప్రధానతామ్ ॥ 8

వనవో మరుతో రుద్రా యే చ పాథ్యా మరీచిపాః ।

చాలినిల్యాదయః వీధాః శ్రేష్ఠత్వం ప్రాజ్ఞానం గతాః ॥ 9

శ్రేష్ఠులగు విద్యాధరులు దివ్యమందార పుష్పముల యొక్క
మోలలచే మిమ్ములను పూజించి సఫలమనోరథులై శీఘ్రముగ మీ
సమీపమునకు వచ్చుచున్నారు. గుహ్యకులు, ఏడు నిధములైన
స్థితిగణము, దివ్యమానవులు మిమ్ములను పూజించి శ్రేష్ఠపదమును
పోందుచున్నారు. వసువులు, మరుత్తులు, రుద్రులు, మీ యొక్క
శేరణములను పాసయినర్చు వాలఖిల్యాది సిద్ధ శుకార్షులు, మిమ్ము
లను ఆరాధించుటచే ప్రాణులందఱిలోను శ్రేష్ఠులైరి.

నబ్రహ్మకేసు లోకేషు సప్తవ్యవ్యవితేషు చ ।

స తద్భూతమహం మన్యే యదర్కాదతిరిచ్యతే ॥ 10

సన్తి దాన్యాని సత్త్వాని వీర్యవన్తి మహాన్తి చ ।

స తు తేషాం తథా దీప్తిః ప్రథావో వాయథా తవ ॥ 11

జ్యోతింషి త్వయి సర్వాణి త్వం సర్వజ్యోతిషాం పతిః ।

త్వయిం సత్యం చ సత్త్వం చ సర్వే భావాశ్చ సౌత్త్వికాః ॥ 12

త్వత్తేజసా కృతం చక్రం సువాతం విశ్వకర్మణాః ।

దేవారీణాం మదో యేవ నాశితః శార్ఙ్గధన్వనా ॥ 13

బ్రహ్మలోకసహితములగు ఏడు ఊర్ధ్వ లోకములందును,
ఇతర సమస్త లోకములందును మీ కంటె అధికుడైన బాణిపడును
కానుపించుటలేదు. ఇగత్తు నందు అనేకమంది మహాశక్తిగుంధ
న్నులు కలరు కాని వారి కాంతి, ప్రభావము మీతో సమానముగ
లేదు. జ్యోతిర్నయ పదార్థము లన్నియు మీ యందే అంతర్గత
ములై యున్నవి. సమస్త జ్యోతులయొక్క ప్రభువు మీరే అయి
యున్నారు. సత్యము, సత్త్వము, సమస్త సౌత్త్విక భావములు మీ
యందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. 'శార్ఙ్గము' అను ధనుస్సును ధరిం

చిన విష్ణువు దేనిద్వారా దైత్యుల గర్వమును నాశనమొనర్చిరో,
అట్టి సుదర్శన చక్రమును విశ్వకర్మ మీ లేజస్సుచేత నే నిర్మించెను.

త్వమాదాయాం శుభిస్తేజో నిదామే పర్వదేహినామ్ ।

సర్వోషధిరసానాం చ పునర్వర్ణాను ముచ్చసి । 14

మీరు గ్రీష్మఋతువునందు మీ కిరణములచే నమస్త దేహ-
ధారుల యొక్క లేజమును, నమస్త ఓషధుల యొక్క రసము
యొక్క సారమును అకర్షించి, తిరిగి వర్షాకాలమున జానిని వర్షింప
జేయుచున్నారు.

తవ న్యన్యే దేహ న్యన్యే గర్హ న్యన్యే తథా ఘనాః ।

విద్యోత నై ప్రవర్తన్తి తవ ప్రావృషి రశ్మయః ॥ 15

వర్ష ఋతువునందు మీ యొక్క కొన్ని కిరణములు తపిం-
చుచు, కొన్ని మండింపజేయుచు, కొన్ని మేఘములై గర్జించుచు,
కొన్ని మోలిపు అయి మోలియుచు కొన్ని వర్షించుచు ఉన్నది.

న తథా సుఖయత్యగ్నిర్న ప్రావారా న కమృతాః ।

శీతవాతార్ధితం లోకం యథా తవ మరీచయః ॥ 16

శీతకాలపు గాలిచే వీడింపబడిన జనులకు మీ కిరణము లెంత
సుఖమును కలుగజేయునో, అంత సుఖమును అగ్ని కాని, కంబర్పు
కాని, వస్త్రములుకాని కలుగజేయజాలవు.

త్రయోదశ ద్వీపవతీం గోభిర్భాన యవే మహీమ్ ।

త్రయాణామపి లోకానాం పితాయైకః ప్రవర్తపే ॥ 17

మీరు మీ కిరణములద్వారా మదమూడు ద్వీపములతో
కూడిన ఈ భూమిని ప్రకాశింపజేయుచున్నారు. మఱియు పంటరిగ నో
ముల్లోకములకును హిత మొనర్చుచున్నారు.

తవ యద్యుదయో న ప్యాదన్తం జగదీదం భవేత్ ।

న చ తర్మార్థకామేష ప్రపరైరన్ మనీషిణః ॥ 18

మీరు ఉదయించనిచో ఈ జగత్తంతయు గ్రుడ్డిది యగును. మఱియు విజ్ఞులు భర్త, అర్థ, కామ సంబంధ తర్మములందు ప్రవృత్తులే కాదు.

అదానవకుటస్తేష్టి మస్త్రయజ్ఞ తపః క్రియాః ।

త్వత్ప్రసాదాదవాన్యస్తే బ్రహ్మక్షత్ర విశాం గతైః ॥ 19

అగ్నిస్థాపన, ఋశువులను కట్టుట, పూజ, మంత్రములు, యజ్ఞానుష్ఠానము, తపస్సు మున్నగు క్రియ లన్నియు మీ యొక్క కృపచేతనే బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్యులచ్వారా జరుపబడుచున్నవి.

యదహత్ప్రహ్మణః ప్రోక్తం నహస్రయంగ నమ్మితమ్ ।

తస్య త్వమాదిరస్తశ్చ కాలజ్ఞైః పరికీర్తితః ॥ 20

దేయ్య యుగములలో గూడిన బ్రహ్మదేవునియొక్క దిన మేది చెప్పబడినదో, కాలమానము నెఱిగిన విద్వాంసులు దాని ఆది, అంతములు మీరే యని చెప్పుచున్నారు.

మనూనాం మనుషుకాదాం జగతోఽమానవస్య చ ।

మన్వస్తరాణాం సర్వేషామీశ్వరాణాం త్వమీశ్వరః ॥ 21

మనువు యొక్కయు, మను పుత్రులయొక్కయు, జగత్తు యొక్కయు, అమానవునియొక్కయు, మన్వంతరము లన్నిటి యొక్కయు, ఈశ్వరులయొక్కయు ఈశ్వరుడు మీరే అయి యున్నారు.

సంహారకాలే నమ్రాప్తే తవ క్రోధ వినిః స్మరః ।

సంపర్తకాగ్ని ప్రైలోక్యం భస్మీకత్యాపతిష్ఠతే ॥ 22

ప్రళయకాల మేలేంచగా. మీ వలన ప్రకటమగు సంవత్సరక
మును అగ్ని మూడు లోకములను భస్మ మొనర్చి తిరిగి మీ యందే
స్థితిని పొందుచున్నది.

త్వద్దీధితి నముత్పన్నా నానావర్తా మహాఘనాః ।

సైరావతాః పోశవయః కుర్వన్త్యాటూత నన్లువమ్ ॥ 23

మీ యొక్క కిరణముల చేతనే ఉత్పన్నములగు ఏరావ
తాది రంగురంగుల మహామేఘములు, మెఱపులు నడుస్త ప్రాణుల
యొక్క సంహారము నొనర్చుచున్నవి.

కృత్వా ద్వాదశధాఽఽత్మానం ద్వాదశాదిత్యతాం గరః ।

సంహృత్వై కార్తవం నర్వం త్వం శోషయసి రక్తిభిః ॥ 24

పిదప మీరే మిమ్ములను పల్లెదెంచు స్వరూపములుగ విభ
జించుకొని, పల్లెదెంచుగురు సూర్యుల రూపమున ఉదయించి మీ
కిరణములద్వారా ముల్లోకములను సుహరి యొనర్చుచు నీకార్త
వము యొక్క జలమునంతను శోషింప చేయుచున్నారు.

త్వామిన్ద్రమాహు స్త్వం రుద్ర స్త్వం విష్ణు స్త్వం ప్రజాపతిః ।

త్వమగ్ని స్త్వం మనః మాక్ష్యం ప్రభు స్త్వం బ్రహ్మ

కాశ్వతమ్ ॥ 25

మిమ్ములనే ఇంద్రుడని చెప్పుచున్నారు. మీరే రుద్రుడు,
మీరే విష్ణువు, మీరే ప్రజాపతి. అగ్ని, మాక్ష్యమునస్సు, ప్రభువు,
సనాతన బ్రహ్మము మీరే అయి యున్నారు.

త్వం హంసః సవితా భానురంకుమానీ వృషాకపిః ।

వివస్వాన్ మిహిరః పూషా మిత్రో ధర్మ స్తథైవ చ ॥ 26

సహస్ర రశ్మిరాదిత్యస్తవనస్త్యం గవామ్పురిః ।

మార్తంధోఽర్కో రవిః సూర్యః శరణ్యో దినకృత్ తథా ॥ 27

దివాకరః సప్తనవ్విర్ధామణీ విరోచనః ।

అశుగామీ తమోఘ్నుశ్చ హరితాశ్చ కీర్త్యవే ॥ 28

సూర్యదేవా! మీరే హంస, నవితా, భాను, అంశుమాలీ, వృషాకపి, విషస్వాన, విహీర, పూషా, మిత్ర, భర్మ, గహస్ర రశ్మి, ఆదిత్య, తపన, గవామ్పురి, మార్తంధ, అర్క, రవి, సూర్య, శరణ్య, దినకృత్, దివాకర, సప్తనవ్వి, ధామణీ, విరోచన, అశుగామీ, తమోఘ్ను, హరితాశ్చ—అను పేర్లచే కిలువలడుచున్నారు.

సప్తమ్యామథవా నష్ట్యాం తక్త్యా పూజాం కరోతియః ।

అనిర్విణ్ణోఽనహంతారీ తం లక్ష్మీర్పణలే నరమ్ ॥ 29

ఎవడు సప్తమి యందు లేక నష్టియందు, భేద, అహంతార కహీరుడై, విమ్ములను పూజించునో అతనికి లక్ష్మీర్పణము లభించును.

స లేషా మావదః సప్త నాథయో వ్యూర యస్తథా ।

యే తవానన్యమవనః కుర్వన్త్యర్చన వన్తనమ్ ॥ 30

ఎవరు అనన్యచిత్తముతో మీ యొక్క అర్చన, వందనము గావించుదురో, వారికి అవద ఎప్పుడును కలుగదు, వారు మానసిక చింతలచేతను, రోగముల చేతను కాధింపబడరు.

సర్వరోగైర్విరహితాః సర్వ పాప వివర్జితాః ।

తద్భావభక్తాః సుఖినో భవన్తి చిరజీవివః ॥ 31

ఎవరు ప్రేమపూర్వకముగ మీ యెడల భక్తి కలిగి యుందురో, వారు సమస్త రోగములనుండి పాపములనుండి విముక్తులై చిరజీవులు, సుఖవంతులు అగుదురు.

కార్తికేయస్వామి (స్కంద) నామావళి (మార్కండేయుడు)

(వనపర్వము - 232 వ అధ్యాయము)

- అగ్నేయశ్చైవ స్కన్ధశ్చ దీప్తకీర్తి రనామయః ।
మయూరశేతుర్ధర్మాత్మా భూతేశో మహిషార్దనః ॥ 1
- కామజిత్ కామదః కాంతః సత్యవాగ్ భువనేశ్వరః ।
శిశుః శీఘ్రః శుచిశ్చిత్తో దీప్తవర్ణః శుభావనః ॥ 2
- అమోఘస్తవమో రౌద్రః ప్రయశ్చన్ద్రావవస్తథా ।
దీప్తశక్తిః ప్రకాన్తాత్మా భద్రకృత్ కూటమోహనః ॥ 3
- షష్ఠీప్రియశ్చ ధర్మాత్మా పవిత్రో మాతృపత్నయః ।
కన్యాభర్తా విభక్తశ్చ స్వాహేయో రేవతిసుతః ॥ 4
- వ్రతుర్మేఘా వికాశశ్చ నైగమేయః నుదుశ్చరః ।
సువ్రతో లలితశ్చైవ బాలక్రీడనకప్రియః ॥ 5
- ఖదారీ బ్రహ్మచారి చ కూరః శరవణోద్భవః ।
విశ్వామిత్ర ప్రియశ్చైవ దేవసేనాప్రియస్తథా ॥ 6
- వాసుదేవ ప్రియశ్చైవ ప్రేయః ప్రయశ్చదేవ తుః ।
నామాన్యేగాని దివ్యాని కార్తికేయస్య యః పఠేత్ ।
స్వర్గం కీర్తిం ధనం చైవ న లభేన్నాత్ర సంశయః ॥ 7

అగ్నేయ, స్కంద, దీప్తకీర్తి, అనామయ, మయూరశేతు
ధర్మాత్మా, భూతేశ, మహిషమర్దన, కామజిత్, కామద, కాంత,
సత్యవాగ్, భువనేశ్వర, శిశు, శీఘ్ర, శుచి, చంద, దీప్తవర్ణ,
ప్రకాన్తాత్మా, భద్రకృత్, కూటమోహన, షష్ఠీప్రియ, ధర్మార్తా,
పవిత్ర, మాతృపత్నయ, కన్యాభర్తా, విభక్త, స్వాహేయ, రేవతి

సుత, ప్రభు, నేతా, విశాఖ, వైగావేయ, సుదుశ్చర, సువ్రత, లలిత, బాలక్రీడనకప్రియ, ఆకాశచారీ, బ్రహ్మచారీ, శూర, శరవణోద్భవ, విశ్వామిత్రప్రియ, దేవసేనాప్రియ, వాసుదేవప్రియ, ప్రియ, ప్రియకృత్ — అను నివి శార్తికేయుని దివ్యనామములు. ఎవడు వీనిని జపించునో, అతడు ధనమును, కీర్తిని, స్వర్గలోకమును పొందును. ఇందు గుంపయచూ లేడు.

స్కంద ప్రోతము

(మార్కండేయుడు)

(వనపర్వము - 232 వ అధ్యాయము)

బ్రహ్మణ్యో వై బ్రహ్మణో బ్రహ్మవిష్ణు

బ్రహ్మేశయో బ్రహ్మవతాం వరిన్తః ।

బ్రహ్మసియో బ్రాహ్మణసవ్రతీ త్వం

బ్రహ్మజ్ఞో వై బ్రాహ్మణానాం వ నేతా ॥

1

స్కందదేవా! మీరు బ్రాహ్మణ (బ్రహ్మనిష్ఠ) హితైషులు, బ్రహ్మత్మజులు, బ్రహ్మనేత్రులు, బ్రహ్మసిన్ధులు, బ్రహ్మజ్ఞానులలో శ్రేష్ఠులు, బ్రాహ్మణాప్రియులు, బ్రాహ్మణులపతి వ్రతధారులు, బ్రహ్మజ్ఞులు, బ్రాహ్మణుల నాయకులు అయి యున్నారు.

స్వాహా స్వదా త్వం వరమం వనిత్రం

మస్త్రస్తుత స్త్వం వ్రథితః షడర్పిః ।

సంవత్సరస్త్వ మృతవశ్య షడ్ వై

మాసార్థ మాసావయవం దిశశ్చ ॥

2

స్వాహా, స్వధాయాపమైనదియు, పరమ పద్మితమైనదియు, మంత్రములద్వారా ప్రశంసించబడినదియు అగు సుప్రసిద్ధ మదర్శి అగ్ని మీరే అయి యున్నారు. మీరే సంవత్సరములు, దినములు, పక్షములు, మాసములు, ఆయనములు, దిక్కులు అయి యున్నారు.

త్వం పుష్కరాక్షస్త్యరవిన్ద వ క్త్రః
సహస్రవక్త్రోఽపి వహస్రవాహుః ।

త్వం లోకపాలః పరమం హవిశ్చ
త్వం దావనః సర్వమహానురాజామ్ ॥

3

మీరు కమలనేత్రులు, కమలములు, సహస్రనేత్రులు, సహస్రవాహువులు అయి యున్నారు. లోకపాలురు, సర్వోత్తమ హవిష్యము, సమస్త దేవతల అసురుల పాలకులు మీరే అయి యున్నారు.

త్వమేవ సేనాధిపతిః ప్రవణ్ణః
ప్రభుర్విభుశ్చావ్యత క్షత్రుజేతా ।
సహస్రభూస్త్యం ధరణీ త్వమేవ
సహస్రకుష్టిశ్చ సహస్రకుచః ॥

4

మీరే సేనాధిపతి, ప్రచండమాపులు, ప్రభువు, విభువు, క్షత్రు విజయులు అయి యున్నారు. మీరే సహస్ర భూస్వరూపులు, వృధివి అయి యున్నారు. మీరు వేల కొలది ప్రాణులకు సంతోష కరుణ కలుగజేయువారు, సహస్రభోక్తయు అయి యున్నారు.

సహస్రశీర్ష స్త్యమవన్త రూపః
సహస్రపాత్ త్వం గుహ కక్తిధారి ।

గణానుతస్త్వం స్త్యమతేన దేవ
ప్యాహమహీ కృత్తికానాం తథైవ ॥

5

మీకు వేలకొలది శిరస్సులు కలవు. మీ స్వరూపమున నెచటను అంతము లేదు. మీకు వేలకొలది పాదములు కలవు. మీకు శక్తిని ధరించుచున్నారు. దేవా! మీరు మీ ఇచ్ఛానుసారము గంగ, స్వాహా, పృథివి, కృత్తికల పుత్ర యాపమున ప్రకటమయి యున్నారు.

త్వం క్రిదనే షణ్ముఖ కుక్కుచేన
యథేష్ట నానానిత కామయాపి ।

దీక్షాని పోమో మరుతః నదైవ

ధర్మోఽసి వాయురచరేస్త్ర ఇస్త్రః ॥

4

క్షదాననా! మీరు కుక్కుట పక్షిలో ఆడుకొందురు. మీరు మీ ఇచ్ఛానుసారము పలువిధము రచిచయయాపములను ధరించుచును. మీరు సదా దీక్షా, పోమ, మరుద్ధణ, ధర్మ, వాయు, గిరి రాజ, ఇంద్రస్వరూపులై యున్నారు.

సనాతనానామసి కాశక్తస్త్యం

ప్రభుః ప్రభూణామసి చోగ్రధన్వా ।

ఋతస్య కర్తా దితిజాస్త కస్త్యం

వేదా రిషాణాం ప్రవరః మరాణామ్ ॥

5

మీరు సనాతనులలో సనాతనులు. ప్రభువులకును ప్రభువులు. మీ ధనుస్సు భయంకరమైనది. మీరు సత్యప్రవర్తకులు, యై త్యులను సంహరించువాడు, శత్రువిజయులు, దేవతలలో శ్రేష్ఠులు అయి యున్నారు.

నూత్నం తనస్తత్ వరమం త్వమేవ

పరావరజ్ఞోఽసి పరావరస్త్యమ్ ।

ధర్మస్య కామస్య పరస్య చైవ

త్వత్తేజసా కృత్స్నమిదం మహాత్మన్ ॥

6

సర్వోత్కృష్టమైన సూక్ష్మతపస్సు మీరే అయియున్నారు. భార్య భారణ తత్వము నెరింగివారు. భార్య భారణర్వయాపులు మీరే అయియున్నారు. ధర్మ, కామములకు పరమైన సూక్ష్మస్వరూపమును మీరెరింగియున్నారు. మహాత్మా! ఈ సమస్త జగత్తు మీయొక్క తేజస్సుచే ప్రకాశించుచున్నది.

వ్యాప్తం జగత్ సర్వ మరవ్రవీర

శక్త్యా మయా సంస్తుత లోకనాథ ।

నమోఽస్తు తే ద్వాదశ నేత్ర బాహో

అరః వరం వేద్మి గతిం వ తేఽహమ్ ॥

9

సమస్త దేవతాప్రవీరా! మీ శక్తిచే ఈ ప్రపంచమంతను వ్యాపించి యున్నది. లోకనాథా! నేను యథాశక్తి మీ స్తననమును గావించినాను. పంజెండు నేత్రములతో, బాహువులతో లెస్సగ కోరించుదేవా! మీకు సమస్కారము! దీనికంటె పరముగ ఏమీ స్వరూపము కలదో దానిని నే నెఱుంగను.

స్కందస్య య ఇదం విప్రః పఠేజ్జన్మ సమాహితః ।

శ్రావయేద్ బ్రాహ్మణేభ్యోయః శృణుయాద్ వా

ద్విజేరితమ్ ।

10

ధనమాయుర్యకో దీప్తం పుత్రాభ్యుత్థయం తథా ।

స పుష్టితుష్టి సప్రమౌవ్య స్కందసాలోక్యమాప్పుయాత్ ॥

11

ఎవడు ఏ కాగ్రదిత్తుడై స్కందదేవుని ఈ జన్మవృత్తాంతమును పఠించునో, ఇతరులకు వినిపించునో లేక స్వయముగ నిజ్ఞుల ద్వారా వినునో, అతడు ధనమును, ఆయుస్సును, ఉజ్వలకీర్తిని, పుత్రులను, శత్రువిజయమును, తుష్టిని, పుష్టిని బొంది తుదకు స్కందుని లోకమునకు పోవును.

కృష్ణస్తుతి

(ద్రావడి)

(వనపర్వము - 263 వ అధ్యాయము)

కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహూ దేవకీ నన్దనావ్యయః ॥ 1

వాసుదేవ జగన్నాథ వ్రణతార్త్రి వినాశనః ।

విశ్వాత్మన్ విశ్వజనక విశ్వహర్తా వ్రణోఽవ్యయః ॥ 2

వ్రపన్నపాల గోపాల వ్రణాపాల పరాత్పరః ।

అగ్రతీనాం చ చిత్తీనాం వ్రవర్తక సతాన్మితే ॥ 3

కృష్ణా! మహాబాహూ! దేవకీనందనా! నాశరహిత వాసుదేవా! పాదములపై నడు దుఃఖతుల దుఃఖమును తొలగించు ఓ జగదీశ్వరా! నమస్త్య వ్రపంచముయొక్క అత్త, నాశరహితులగు వ్రభువులు మీరే! ఈ జగత్తుయొక్క సృష్టిని, సంహారమును గావించు మీరు మీరే! శరణాగతులను రక్షించు గోపాలా! నమస్త్య వ్రణలను పాలించు పరాత్పరుడగు పరమేశ్వరుడు మీరే! మనస్సు, బుద్ధి - వీని ప్రేరకులగు పరమాత్మా! నేను మీకు ప్రణమిల్లుచున్నాను.

వరేణ్య వరణానన్త అగ్రతీనాం గతిర్పవః ।

పురాణపురుష ప్రాణమనోవృత్త్యాద్యగోచరః ॥ 4

సర్వాద్యక్ష పరాద్యక్ష త్వామహం శరణం గతా ।

పాహి మాం కృపయాదేవ శరణాగతపత్నయః ॥ 5

ఉత్తమ వరదాతా! అనంతా! రండు! ఎవరికి మీరు రప్ప
సహాయము చేయబారు మతెవరును లేరో అట్టి అసహాయులగు
భక్తులకు సహాయము చేయడు! పురాణపురుషా! ప్రాణ, మనో
వృత్తులు మిమ్ములను సమీపించబాలవు. సర్వులకు సాక్షియగు
పరమాత్మా! నేను మిమ్ములను శరణు బొందుచున్నాను. శరణా
గతవత్సలురగు జీవా! దయ చేసి నన్ను రక్షింపుడు.

నీతోత్పలదలశ్యామః పద్మగర్భారుణేక్షణ ।

పీతామృతపరీధాన లనత్కొస్తుభతూషణ ॥

6

త్వమాదిరన్తో తూతానాం త్వమేవ త వరాయణమ్ ।

పరాత్పరతరం జ్యోతిర్విశ్వాత్మా నర్వతోముఖః ॥

7

నీల శఙ్ఖల దళ సమాన శ్యామసుందరా! కమల పుష్పము
యొక్క లోపలిభాగము పలి ఒకింత ఎత్తైన న శత్రుములు గల
పీతాంబరధారియగు ఓ శ్రీ కృష్ణా! మీ వక్షఃస్థలముపై కొస్తుభ
మణిమయ భూషణము శోభను పొందుచున్నది. ప్రభూ! మీరే
సమస్త ప్రాణులయొక్క అది, అంతములు అయి యున్నారు. మీరే
సర్వులకు పరమాశ్రయము అయి యున్నారు. పరాత్పరుడు, జ్యోతి
ర్మయుడు, సర్వాత్మస్వరూపుడు, నర్వతోముఖ పరమేశ్వరుడు
మీరే.

త్వామేవాహుః పరం వీణం నిధానం నర్వసమ్పదామ్ ।

త్వయా నాథేన దేవేక పర్వావద్యో భయం న హి ॥

8

జ్ఞానులు మిమ్ములనే ఈ జగత్తుయొక్క పరమవీణముగను,
సమస్త సంప్రదాయములయొక్క నిధిగను చెప్పుదురు. జీవేశ్వరా!
మీరు నా రక్షకులై నచో విపత్తులన్నియు నాపై విరుచుకు పడినను
నా జీమియు భయము లేదు.

దుర్గా స్తోత్రము

(ధర్మరాజు)

(విరాటపర్వము - 6 వ అధ్యాయము)

- చతుర్భుజే చతుర్వక్త్రే పివశోణి పయోధరే ।
మయూరపించ్చవలమే కేయూరాబ్జదధారిణి ।
భాసి దేవి యథా వద్మా నారాయణ పరిగ్రహః ॥ 1
- స్వరూపం బ్రహ్మచర్యం చ విశదం గగనేశ్వరీ ।
కృష్ణచ్ఛవినమా శృష్టా సంకర్షణ సమాననా ॥ 2
- వీర్రూపి విశుభౌ నాహూ శక్రధ్వజనముచ్ఛయౌ ।
పాత్రీ చ పఙ్క్తిజీ మణ్డీ ప్రీతికుద్ధా చ యా కువి ॥ 3
- పాశం ధనుర్మహాచక్రం వివిధాన్యాయుధాని చ ।
కుణ్డలాభ్యాం సుహృద్లాభ్యాం కర్ణాభ్యాం చ విభూషితా ॥ 4
- చంద్రవిస్ఫర్జినా దేవి ముఖేన త్వం విరాజసే ।
ముకుటేన విచిత్రేణ కేశబద్ధేన శోభినా ॥ 5
- భుజ్జ్వాభోగవాసేన శ్రోణీనూతనే రాజతా ।
విభాజనే దాబద్ధేన భోగేనేవేహ మన్దరః ॥ 6

దేవీ! మీరు నాలుగు భుజములతో శోభించు విష్ణురూపిణియు, నాలుగు ముఖములతో వెలయు బ్రహ్మస్వరూపిణియు అయి యున్నారు. సుందర అవయవములు కలిగియున్నారు. నెమలి ఈకల వలయుమును, కేయూర, అంగడ, అభరణములను ధరించియున్నారు.

నారాయణుని పత్నియగు లక్ష్మీదేవతలె మీరు శోభించుచున్నారు. ఆకాశమున సంచరించు దేవీ! మీయొక్క స్వరూపము, బ్రహ్మచర్యము, పరమ ఉజ్జ్వలములై యున్నవి. మీరు శ్యామసుందరుడగు శ్రీకృష్ణుని కాంతివంటి కాంతి కలిగియున్నారు. కనుక నే మీరు 'కృష్ణా' అని చెప్పబడియున్నారు. మీ ముఖము సంకర్షణుని ముఖమును పోలియున్నది. మీరు (వర, అభయ" ముద్రలను ధరించి) పై శత్రుబడిన రెండు విశాలభుజములను ఇంద్రుని ధ్వజమువలె ధరించి యున్నారు. మీ మూడవచేతియందు పాత్ర, నాలుగవ చేతియందు కనులము, ఏడవదానియందు ఖుంట శోభించుచున్నవి. ఆఠవ చేతియందు పాశము, ఏడవ చేతియందు ధనుస్సు, ఎనిమిదవ చేతియందు చక్రము శోభించుచున్నవి. ఇరియే మీయొక్క వివిధ ఆయుధములు. ఈ భూతలముపై శ్రీయొక్క విశుద్ధస్వరూప మేది కలదో, అది మీరే ఆయి యున్నారు. మీరు చంద్రునితో పోటీ పడునట్టి ముఖము కలవారై యున్నారు. మీ శిరస్సుపై విచిత్రమైన కిరీటము మీ జడతో కలసి శోభించుచున్నది. మీ నడుముకు చుట్టబడిన ఓడ్డాణము సర్పముచే చుట్టబడిన మందరాచలమువలె శ్లోభను బడయుచున్నది.

ద్వజేన కింపిచ్చానాముచ్చితేన విరాజనే ।

కొమారం ప్రతమాస్థాయ త్రిదివం పాలితం త్వయా ॥ 7

నెమలి ఈశచే ఆలంకరించబడిన మీ ధ్వజము ఆకాశమున ఎత్తుగ వెలయుచుండుటచే దానివలన మీయొక్క శోభ మతీత ఇనుమడించివది. మీరు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును ధరించి ముల్లోకములను పనిత్ర ముపర్చినారు.

తేనైర్వ్యం స్త్రూయవే దేవి త్రిదశై । వూణ్యసేఽపి చ ।

త్రైలోక్యేర్షణార్థాయ మహిషాసురనాశి ।

ప్రసన్నామే సురశ్రేష్ఠే దయాం తురు శివా తవ ॥ 8

కనుకనే దేవతలందఱు మిమ్ములను స్తుతించుచు, పూజించుచున్నారు. ముల్లోకములను రక్షించుటకొఱకై మహిషాసురుని నాశమొనర్చిన ఓ దేవేశ్వరీ! నాపై ప్రసన్నురాలై తయదూపుడు. నాకు శ్రేయస్సును కలుగజేయుడు.

జయా త్వం విజయా చైవ సంగ్రామే చ జయవదా ।

మమాపి విజయం దేహి వరదా త్వం చ సామృతమ్ ॥ 9

మీరు 'జయ, విజయ' అను పేర్లు కలిగియున్నారు. యుద్ధమందు మీ శ్రే విజయము కలుగును. కావున నాకున్న విజయము కలుగజేయుడు. ఇపుడు మీరు నాకు వరముల నొసంగుడు.

విద్యే చైవ నగశ్రేష్ఠే తవ స్థానం హి కాశ్వతమ్ ।

కాలి కాలి మహాకాలి ఖడ్గఖచ్ఛవాణ్ణ దారిణి ॥ 10

పర్వతములలో శ్రేష్ఠమగు వింధ్యపర్వతముపై మీ యుక్త నివాసస్థానము కాశ్వతముగా కలదు. కాలి! కాలి! మహాకాలి! మీరు ఖడ్గమును, మంచపుకోడును ధరించి యున్నారు.

కృతాను యాత్రా భూతైస్త్యం వరదా కామదారిణి ।

ధారావతారే యే చ త్వాం సంస్మరిష్యన్తి మానవాః ॥ 11

ప్రణమన్తి చ యే త్వాం హి ప్రభాతే తు వరా భువి ।

న తేషాం దుర్లభం కించిత్ పుత్రతో ధనతోఽపి వా ॥ 12

ఎవడు మిమ్ములను అనుసరించునో అతనికి మీరు మనోహారిణి వరమును పొసంగుచున్నారు. ఇచ్చానుపాదము సంపరించుదేవీ! ఎవరు తమ తమ సంకటములను కాపుకొనుటకొఱకై మిమ్ములను స్మరింతురో, ఎవరు ప్రతిదివెము ప్రాతః కాలముననుష్ఠించునో వారికి ఈ భూతలముచే పుత్రులు, ధాన్యాలు లెద్దియు దుర్లభములు కావు.

దుర్గాత్ కారయవే దుర్గే తత్ త్వం దుర్గా-స్మృతాజనైః ।

తాస్తారేష్వవనస్నానాం మగ్నానాం చ మహార్థవే ॥ 13

దన్యుభిర్వా విడుద్ధానాం త్వం గతిః పరమా నృణామ్ ।

జలప్రతరజే చైవ కాస్తారేష్వహ వీమ చ ॥ 14

యే స్మరన్తి మహాదేవి న చ పీదన్తి తే వరాః ।

త్వం కీర్తిః శ్రీర్భుతిః విద్విర్వీర్యిద్యా నంతరిర్యుతిః ॥ 15

సంధ్యా రాత్రిః ప్రభావిద్రా జ్యోత్స్నా కాత్రిః తమా దయా ।

వృణాం చ విస్తనం మోహం పుత్రనాశం దనక్షయమ్ ॥ 16

వ్యాధిం మృత్యుం భయం చైవ పూజితా నాశయిష్యసి ।

సోఽహంరాజ్యాత్ పరిభ్రష్టః కరణం త్వాం ప్రపన్నవాన్ ॥ 17

దుర్గాదేవి! మీరు జనులను దుస్సహములైన దుఃఖముల నుండి తీర్చించుచున్నారు. కనుకనే జనులు మీమ్మును 'దుర్గా' అని పిలుచుచున్నారు. దుర్గమమగు అరణ్యమందు కష్టములను పొందు వారికి, మహా సముద్రమున మునుగుచున్న వారికి, దొంగల వశమందు పడినవారికి - అందఱిని మీరే పరమగతి అయియున్నారు. మీరే వారిని సంకటములనుండి విముక్తులుగ చేయుగలరు. మహాదేవి! నీటిపై శుడునపుడు, దుర్గమ మార్గమందు పయనించునపుడు, అరణ్యమందు తిరుగాడునపుడు, ఎవరు మీమ్ములను స్మరింతురో వారు శ్లోకములను పొందరు. మీరే కీర్తి, విశ్వర్యము, ధైర్యము, సిద్ధి, లబ్ధి, విద్య, సంకల్పి, మతి, సుధ్య, రాత్రి, ప్రభ (వెలుగు), నిద్ర, జ్యోత్స్న (తెన్నల), కాంతి, ఓర్పు, దయా అయియున్నారు. మీరు పూజింపబడగా, మనుజుల బంధనమును, మోహమును, పుత్రనాశ, భననాశముల సంకటమును, వ్యాధిని, మృత్యువును, నమ స్తభయములను నశింపజేయుచున్నారు. నేనున్న రాజ్యభ్రష్టుడనై అనుగ్రహమునకు మీమ్ములను కరణం బొందుచున్నాను.

ప్రణవక్ష్య యథా మూర్ధ్నా తవ దేవి మరేశ్వరి ।

త్రాహి మారి వద్మవత్రాశీ సత్యే సత్యా తవస్య నః ॥

శరణం భవమే దుర్లే శరణ్యే భక్తవత్సరే । 30

కమలసేత్రి! దేవేశ్వరీ! నేను మీ పాదములపై శిరస్సు నుంచి ప్రణమిల్లుచున్నాను. నన్ను రక్షింపుడు. సత్యస్వరూపిణీ! మీ మహిమను సగ్యమునర్చి మోక్షము పుడు. శరణాగతులను రక్షించు భక్తవత్సలయగు దుర్గాదేవి! నాకు శరణమునగుడు.

దుర్గాస్తవనామ

(అర్చనాదు)

(చిమ్మపర్వము - 23 వ అధ్యాయము)

నమస్తే సిద్ధవేనావి ఆర్యే మన్దరవాసిని ।

కుమారి కారి కాపారి కపిలే కృష్ణసింగరే ॥ 1

భద్రకారి నమస్తుభ్యం మహాకారి నమోఽస్తు తే ।

చణ్డి చణ్డి నమస్తుభ్యం కారిణి వరవర్ధిని ॥ 2

మందర పర్వతముపై నివసించువారును, సిద్ధుల సేనానేత్రి యియు నగు ఓ దేవి! మీకు మరల మరల నమస్కారము. మీరే కుమారి, కారి, కాపారి, కపిల, కృష్ణసింగళ, భద్రకారి, మహాకారి మున్నగు పేర్లతో ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నారు. మీకు మరల మరల ప్రణామములు. దుష్టులపై ప్రచండభుగు కోపము కలిగియుండుటచే మీరు చండీయని పిలవబడుచున్నారు. భక్తులను సంకటములనుండి

తరింపజేయుటచే మీరు తారినే యని చెప్పబడుచున్నారు. మీ శరీరముయొక్క దివ్యవర్ణము చాల సుందరమైనది. నేను మీకు ప్రణామిల్లుచున్నాను.

కాత్యాయని మహాభాగే కలాలి విజయే జయే ।

శివించ్యుర్వణ ధరే నానాభరణభూషితే ॥ ౩

మహాభాగా! మీరే పూజనీయులైన కాత్యాయనియు, భయంకర రూపధారిణి యగు కాలియు అయియున్నారు. మీరే విజయ, జయ అను పేర్లతో ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నారు. మీ ధ్వజము నెమలి ఈశతో కూడినది. వివిధ అభరణములు మీ అవయవముల శోభను ఇనుమడింపజేయుచున్నవి.

అట్టకూలప్రహరణే ఖడ్గభేటకధారిణి ।

గోపేష్ఠస్యానుజే జ్యేష్ఠే నన్తగోపకులోద్భవే ॥ 4

మీరు భయంకరములైన త్రికూలము, ఖడ్గము, చాలా చాటు మున్నగు ఆయుధములను ధరించియున్నారు. నందగోపుని వంశమందు మీరు అవతరించినారు. కనుకనే గోపేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణునకు మీరు చిన్న చెల్లెలుగా నున్నారు. గుణమునందు, ప్రభావమునందు మీరు సర్వశ్రేష్ఠులై యున్నారు.

మహిషాస్మక్ప్రియే విత్వం తౌతి పితవాసివి ।

అట్టహాసే కోకముఖే నమస్తేస్తు రణప్రియే ॥ 5

మహిషాసురుని రక్తమును ప్రవహింపజేసిన విదవ మీకు చాల ప్రసన్నత్వము కలిగినది. మీరు కుళిక గోత్రమందు అవతరించుటచే కాళిక అను పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నారు. మీరు వీరాల బరము ధరించియున్నారు. శత్రువులను చూచి మీరు అట్టహాసము చేయునపుడు మీ ముఖము చక్రవాకమువలె ఉద్దీప్తమగును.

యుద్ధము మీకు చాల ప్రിയమైయున్నది. నేను మీకు యురల-
యరల ప్రణామిల్లుచున్నాను.

ఉమే కాకమ్మరి శ్వేతే కృష్ణే కైటభనాశిని ।

హిరణ్యాక్షి విరూపాక్షి మధూమ్రాక్షి నమోఽస్తు తే ॥ 6.

ఉమా, కాకంభరి, శ్వేతా, కృష్ణా, కైటభనాశిని, హిర-
ణ్యాక్షి, విరూపాక్షి, మధూమ్రాక్షి మున్నగు పేర్లను కలిగియుండు
శివదేవి । మీకు యురల యురల నమస్కారము చేయుచున్నాను.

వేదశ్రుతి మహాపుణ్యే బ్రహ్మణ్యే వాతవేదసి ।

జమ్బూకటక చైత్యేషు నిత్యం వన్నిహితాలయే ॥ 7.

మీరు వేదములయొక్క శ్రుతి అయియున్నారు. మీ స్వరూ-
పము మహా పవిత్రమై యున్నది. వేదములు, బ్రాహ్మణులు మీకు
ప్రియస్వరూపులై యున్నారు. మీరే 'వాతవేదా' అగ్నియొక్క-
శక్తి అయియున్నారు. జంబూ, కటక, చైత్య వృక్షములందు
మీ యొక్క నిత్య నివాస మున్నది.

త్వం బ్రహ్మవిద్యావిద్యానాం మహానిద్రా చ దేహినామ్ ।

స్కంధమాతర్భగవతి దుర్గే కాంతారవాసిని ॥ 8.

మీరు సమస్త విద్యలందును బ్రహ్మవిద్యయు, దేహధారు-
లందఱయొక్క మహానిద్రయు అయియున్నారు. భగవతీ ! మీరు
కార్తికేయుని తల్లి అయియున్నారు. మఱియు దుర్గకు స్థానము
లందు నివసించు దుర్గయు అయియున్నారు.

స్వాహాకారః స్వధా చైవ కలా కాష్ఠా సరస్వతీ ।

సావిత్రి వేదమాతా చ తతా వేదాంత ఉచ్యతే ॥ 9.

స్వాహా, స్వధా, కలా, కాష్ఠా, సరస్వతీ, సావిత్రి, వేదమాతా,
వేదాంత — అను ఇవియన్నియు మీయొక్క పేర్లు అయియున్నవి.

స్తుతానీ త్వం మహాదేవి విశుద్ధేనాస్త తాత్మనా :

అయో భవతు మే నిత్యం త్వత్ప్రసాదాద్ రక్షాతితే ॥ 10

మహాదేవి! నేను విశుద్ధ హృదయముతో మీ యొక్క శ్రవణమును గావించినాను. మీ కృపచే ఈ రక్షాంగణముందు నాకు గుహా జయము కలుగుగాక!

కాస్తారతయదుర్గేషు భక్తానాం చాలయేషు చ ।

నిత్యం వససి సాతాతే యుద్ధే జయసి దానవాన్ ॥ 11

తల్లీ! మీరు భీకరాచార్యులుండు, భయపూర్ణములగు దుర్గము స్థానములందు, భక్తుల ఇంద్రియందు, సాతాతమందు నిత్యము నివసించుచున్నారు. యుద్ధముందు దానవులను మీరు ఓడించివేయుచున్నారు.

త్వం జమ్బవీ మోహినీ చ మాయా ప్రాః క్రిస్తతైవ చ ।

సంధ్యా ప్రభావతీ చైవ సావిత్రి జననీ తథా ॥ 12

మీరే జంభవీ, మోహినీ, మాయా, ప్రా, క్రి, సంధ్యా, ప్రభావతీ, సావిత్రి, మణియు జననీ అయియున్నారు.

తుష్టిః పుష్టిర్భృతీర్ధృతిః ప్రకృస్త్యానిత్య వివర్ధినీ ।

భూతిర్యూతిమతాం సక్ష్యే వీక్ష్యసే సిద్ధచారణైః ॥ 13

మీరు తుష్టిని, పుష్టిని, ధృతిని, సూర్యశక్తులను వృద్ధి పఱచు దీప్తి అయియున్నారు. విశ్వరూపముల విభూతి (విశ్వ ర్యము) మీరే అయియున్నారు. యుద్ధభూమియందు సిద్ధులు చారణులు మిమ్ములను దర్శించుచున్నారు.

(సంజయుడు —)

య ఇదం వరతే స్తోత్రం కల్య ఉత్తయ మానవః ।

యక్షరక్షః పికాచేభ్యో న భయం విద్యతే సదా ॥ 14

ఎవడు ప్రొద్దుననే లేచి ఈ స్తోత్రమును పఠించునో, అతనికి
యక్ష, రాక్షస, పిశాచముల వలన ఎన్నడును భయము కలుగదు.

న దాపి రివవస్తేభ్యః సర్వాద్యా యే చ దంష్ట్రిణః ।

న భయం విద్యతే తస్య సదా రాజకులాదపి ।

వివాదే జయమాప్నోతి బద్ధో ముచ్యేత బన్ధనాత్ ॥ 16

శత్రువులును, శర్పములు మున్నగు తోటలు గల విషజంతు
వులును అతనికి ఏవిధమైన హానియు చేయకాలవు. రాజకులము వల
నను అతని కేమియు భయము ఉండదు. దీనిని చదువుటచే నివాద
భుండు విజయము చేకూరును. మతియు బంధితుడు బంధనము నుండి
విడుదల పొందును.

దుర్గం తరతి దావశ్యం తథా చౌరైర్విముచ్యతే ।

సంగ్రామే విజయేన్నిత్యం లక్ష్మీం ప్రాప్నోతి కేవలామ్ ॥ 16

అతడు దుర్గమ సంకల్పమును తప్పక చాటును. దొంగలున్న
అతనిని వదలివేయుదురు. అతడు యుద్ధమందు సదా విజయమును
పొందును. మతియు విశుద్ధమగు చిశ్వర్యమును బడయును.

ఆరోగ్యబలసమ్పన్నో జీవేద్ వర్షకతం తథా ।

ఏతద్ దృష్టం ప్రసాదాత్ తు మయా వ్యాసస్య ధీమతః ॥ 17

దీనిని పఠించువాడు ఆరోగ్యము, బలము కలవాడై నూజు
శుంపర్శరములు జీవించును. ఇది యంతయు పరమ బుద్ధిమంతుడగు
వ్యాసమునియొక్క అనుగ్రహముచే నేను ప్రత్యక్షముగ చూచితిని.

భ గ వ న్ను తి

(బ్రహ్మదేవుడు)

(చిష్టపర్వము - 65 వ అధ్యాయము)

విశ్వావసుర్విశ్వమూర్తిర్విశ్వేశో.

విష్వశ్శేనో విశ్వకర్మా వశిష్ఠః ।

విశ్వేశ్వరో వాసుదేవోఽపి తస్మాద్

యోగాత్మానం దైవతం త్వాముపేమి ॥

1

ప్రభూ! మీరు సమస్త ప్రపంచమున ప్యాపించియున్న వారు, మీరు విశ్వస్వరూపులు, విశ్వమునకు ప్రభువు అయి యున్నారు. ప్రపంచమున అన్నిదైవుల మీయొక్క సేన కలదు. ఈ విశ్వము మీయొక్క కార్యమై యున్నది. మీరు సమస్తమునూ మీ వశమం దుంచుకొనువారై యున్నారు. కనుకనే మిమ్ములను విశ్వేశ్వరుడనియు, వాసుదేవుడనియు పిలుచుదుము. మీరు యోగ స్వరూపులైన దేవతలు. మిమ్ములను శరణు బొందుచున్నాను.

జయ విశ్వ మహాదేవ జయ లోకహితే రతః ।

జయ యోగీశ్వర విభో జయ యోగవరావర ॥

2

విశ్వరూపులగు మహాదేవా! మీకు జయమగుగాక! లోక హితతత్పరులగు పరమేశ్వరా! మీకు జయ మగుగాక! అంతటా ప్యాపించి యున్న యోగీశ్వరా! మీకు జయమగుగాక! యోగము యొక్క అది, అంతములైన దేవా! మీకు జయమగుగాక!

పద్మగర్భ వికలాక్ష జయ లోకేశ్వరేశ్వర ।

భూత భవ్య భవన్నాథ జయ పౌర్ణాత్యజాత్యజ ॥

3

అసంఖ్యేయగుజ్జాధాన జయ పరివరాయణ !

నారాయణ సుదుష్పర జయ శార్థధనుర్ధర ॥

4

మీ నాభినుండి అదికమలము జనించినది. మీ నేత్రములు విశాలములైనవి. మీరు లోకేశ్వరులకును ఈశ్వరులు. మీకు జయమగుగాక ! భూత, భవిష్యద్వర్తమానముల ప్రభా ! మీకు జయమగు గాక ! మీ స్వరూపము సౌమ్యమైనది. స్వయంభువగు బ్రహ్మనైన నేను మీ పుత్రుడను. మీరు అనుభ్య గుణములకు ఆధారులును, అందఱికిని శరణ మొసంగువారును అయి యున్నారు. మీకు జయమగుగాక ! శార్థ ధనస్సును ధరించు న్యారాయణ ! మీ మహిమ యొక్క అంతమును పొందుట చాల శక్తము. మీకు జయమగుగాక !

జయ సర్వగుణోపేత విశ్వమూర్తే విరామయ !

విశ్వేశ్వర మహాబాహూ జయ లోకార్థతత్పర ॥

5

మీరు సమస్త ఉత్తమ గుణములతో కూడినవారును, విశ్వమూర్తులును, విరామయులును అయియున్నారు. మీకు జయమగు గాక ! జగత్తుయొక్క అభీష్టమును సాధించు మహా బాహువగు విశ్వేశ్వరా. మీకు జయమగుగాక !

మహోరగ వరాహద్య హరికేశ విభో జయ !

హరివాస దిశామీక విశ్వవాసా మితావ్యయ ॥

6

మీరు గొప్పవగు శేషనాగ, వారాహరూపములను ధరించు వారు. సమస్తమునకు మీరు ఆదికారములు. హరికేశ ! ప్రభా ! మీకు జయమగుగాక ! మీరు వీతాంబరధారియు, దిక్కులకు ప్రభువును, జగత్తునకు ఆధారులును, అప్రమేయులును, నాశరహితు లైనను అయియున్నారు.

వ్యక్తావ్యక్తమితస్థావ నియతేద్వియ వక్త్రీయః ।

అనంత్యేయాత్మభావజ్ఞ జయ గమ్మిర కామద ॥ 7

వ్యక్త, అవ్యక్తములన్నియు మీయొక్క స్వరూపములే, మీరు నివసించు చోటు అపారమై, అనంతమై యున్నది, మీరు ఇంద్రియములయొక్క నియంత, మీ సమస్త కర్మలు కుభములే, ఆయుయున్నది, మీరు అసంఖ్యరూపులు, అత్మవేత్తలు, స్వభావ, కులగ గంభీరులు, శక్తుల అభీష్టములను పూర్ణ మొనర్చువారు, మీకు జయమగుగాక !

అనన్తవిదిత బ్రహ్మన్ నిత్య భూతవిభావన ।

కృతకార్య కృతవ్రజ్ఞ దర్శజ్ఞ విజయావహ ॥ 8

మీరు అనంతబోధస్వరూపులు, నిత్యులు, సమస్త భూత బోధను ఉత్పన్న మొనర్చువారు, మీరీక చేయవలసినది ఏమియు లేదు, మీ బుద్ధి బలితమైనది, మీరు ధర్మముయొక్క తత్త్వమును వెల్లడించువారు, మీరు విజయప్రదాతలు,

గుహ్యోత్కన్ సర్వయోగాత్మకా మృతం సమ్భూతనమ్భవ ॥

భూతాద్య లోక తత్త్వైక జయ భూత విభావన ॥ 9

పూర్ణ యోగస్వరూపులను పరమాత్మా! మీ స్వరూపము గూఢమైనను స్పష్టమైనది, ఇప్పటివఱకు గడచినది, ఇప్పుడు గడచుచున్నది, అంతయు మీయొక్క రూపమే ఆయుయున్నది, మీరు సమస్త భూతములకు అదికారణులు, లోకతత్త్వముయొక్క ప్రభువులు, భూతభావనా! మీకు జయమగుగాక !

అత్యయోనే మహాభాగ కల్పవంశేప తత్పర ।

ఉద్భావనమనోభావ జయ బ్రహ్మ అవప్రియ ॥ 10

మీరు స్వయంభువులు. మీ సౌభాగ్యము గొప్పది. మీరు ఈ కల్పముకు సంహారించువారు. మీరు విశుద్ధపరబ్రహ్మ స్వరూపులు. భావము చేయుటచే అంతఃకరణముందు మీ యొక్క అవిభావము కలుగుచున్నది. మీరు జీవులకు ప్రియతమమైన పరబ్రహ్మము అయి యున్నారు. మీరు జయమగుగాక !

నినర్గ నర్గవిరత కామేశ వరమేశ్వర ।

అదృతోద్భవ నద్భవ ముక్తార్థక విజయవ్రద ॥ 11

మీరు స్వభావముగ బ్రహ్మచర్యముయొక్క సృష్టియందు బ్రవృత్తిమగుచున్నారు. సమస్త అభీష్టముల యొక్క ప్రభువగు పరమేశ్వరుడు మీరే. అమృతముయొక్క ఉత్పత్తి స్థానమును, సర్వస్వరూపమును ముక్తార్థయు విజయము నొసంగువారును మీరే అయియున్నారు.

ప్రజాపతిపతే దేవ వద్మనాథ మహాబల ।

అత్మభూత మహాభూత సత్త్వాత్మక జయ సర్వదా ॥ 12

మీరు ప్రజాపతులకున్న ప్రభువును, పద్మనాథుడును, మహాబలకాలియు అయి యున్నారు. సర్వుల ఆత్మ మీరే. మహాభూతములు మీరే. సర్వస్వరూపులగు పరమేశ్వరా ! మీరు సదా జయమగు గాక !

పాదౌ తవ ధరా దేవీ దిశో వాహరా దివంశరః ।

మూర్తిస్తేజహం సురాః కాయశ్చన్ద్రాదిత్యై త చక్షుషి ॥ 13

భూమి మీ పాదములు, దిక్కులు చేతులు, దేవలోకము శిరస్సు, బ్రహ్మవగు నేను మీ శరీరమును, దేవతలు ఆవయవములు, చంద్రసూర్యులు నేత్రములు.

బలం తపశ్చ సత్యం చ కర్మ ధర్మాత్మకం తవ ।

తేజోఽగ్నిః పవనః శ్వాన ఆపవై వేదనమృవాః ॥ 14

తపస్సు, సత్యము మీయొక్క బలము, ధర్మము, కర్మము మీయొక్క స్వరూపము, అగ్ని మీయొక్క తేజస్సు, వాయువు మీ శ్వాన, జలము మీ శుమట.

అశ్వినౌ క్రవణౌ నిత్యం దేవీ జిహ్వ సరన్వతీ ।

వేదాః సంస్కారనిష్ఠా హి త్వయీదం జగదాకృతమ్ ॥ 15

అశ్వినీకుమారులు మీయొక్క చెవులు, సరస్వతీదేవి మీయొక్క జిహ్వ, వేదము మీయొక్క సంస్కార నిష్ఠ, ఈ జగత్తు సదా మీయొక్క ఆధారముపై ననే నిలచియున్నది.

న సంఖ్యానం పరీమాణం న తేజో న పరాక్రమమ్ ।

న బలం యోగయోగిక తానీమస్తే న సమృవమ్ ॥ 16

యోగయోగీశ్వరా! మీయొక్క సంఖ్యగాని పరిమాణము గాని మాకు తెలియదు, మీయొక్క తేజము, బలము, పరాక్రమము కూడ మాకు తెలియవు, మీయొక్క అవిరూప మెట్లుగునో అదియు మే మెఱుంగము.

త్వద్వక్త్రనిరతా దేవ వియమైస్త్యాం సమాక్రితాః ।

అర్చయామః సదా విష్ణో వరమేకం మహేశ్వరమ్ ॥ 17

ఋషయో దేవగన్ధర్వా యక్షరాక్షస పన్నగాః ।

ఫిశాచా మానుషాశ్చైవ మృగపక్షి పరీసృపాః ॥

ఏవమాది మాయా స్పృష్టం పృథివ్యాం త్వత్ప్రసాదజమ్ ॥ 18

దేవా! మేము మీయొక్క ఉపాసనయందు సంలగ్నమై యున్నాము, మీయొక్క నియమములను పాలించుచు మీ శరణ

మించి యున్నాము. విష్ణుదేవా! పరమేశ్వరుడును, మహేశ్వరుడును అగు మిమ్ములనే మేము పూజించుచున్నాము. మీయొక్క కృపచేతనే మేము భూమిపై ఋషులను, దేవతలను, గంధర్వులను, యక్షులను, రాక్షసులను, సర్పములను, పిశాచములను, మనుష్యులను, మృగములను, పక్షులను, కృమికీటకాదులను సృష్టించితిమి.

పద్మనాభ వికాలక్ష కృష్ణ దుఃఖప్రణాశవ ।

త్వం గతిః సర్వభూతానాం త్వం వేదా త్వం జగద్గురుః ।

త్వత్ప్రసాదేన దేవేక మభినో విబుధాః సదా ॥ 19

పద్మనాభా! వికాలశ్రేణా! దుఃఖహారి యగు శ్రీకృష్ణా! మీరే సమస్త ప్రాణులయొక్క ఆశ్రయము, ప్రభువు అయి యున్నారు. మీరే ప్రపంచమునకు గురువు. దేవేశ్వరా! మీయొక్క కృపాదృష్టి వలననే దేవతలందఱును సదా సుఖసంతోషులు యున్నారు.

మృధివీ నిర్భయా దేవ త్వత్ప్రసాదాత్ సదాభవత్ ।

తస్మాద్ తవ వికాలాక్ష యదువంశ వివర్ధనః ॥ 20

దేవా! మీయొక్క అనుగ్రహము చేతనే మృధివీ సదా నిర్భయముగ నున్నది. కనుకనే వికాల శ్రేణా! మీరు భూమిపై యదువంశమున మరల అవతరించి ఆర్జుని కీర్తిని ఇనుమడింప జేయుదు.

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ దైత్యానాం చ వధాయ చ ।

జగతో ధారణార్థాయ విజ్ఞాప్యంతురు మే విభో ॥ 21

ప్రభూ! ధర్మముయొక్క స్థాపన, దైత్యుల వధ, జగత్తుయొక్క రక్షణలకొఱకై మా ప్రార్థనను తప్పక అంగీకరింపుడు.

యత్ తత్ పరమకం గుహ్యం త్వత్ప్రసాదాదీదం విభో ॥
వాసుదేవ తదేతత్ తే మయోద్ధీతం యథాతథమ్ ॥ 22

వాసుదేవా! మీరే పూర్ణతమ పరమేశ్వరుడు. మీ
కరుణ, పరపరహాస్య, యథార్థ స్వరూపమేది కలదో, అదియే
ఇదట ఈ రూపమున మీ కృపచే గానమొనర్పబడుచున్నది.

సృష్ట్యా సంకర్షణం దేవం స్వయమాత్మానమాత్మనా ।
కృష్ట త్వమాత్మనాస్రావీః ప్రద్యుమ్నం చాత్మనఃపువమ్ ॥ 23

శ్రీకృష్ణా! మీరు ఆత్మచ్ఛారా స్వయముగ సంకర్షణ దేవ
రూపమున ప్రకటమై స్వయముగ ఆత్మబర్హరూపముగా ప్రద్యుమ్నవి
సృష్టించిరి.

ప్రద్యుమ్నాదనిరుద్ధం త్వం యం విదూర్విష్టుమవ్యయమ్ ।
అనిరుద్ధోఽన్యఃస్మాం వై బ్రహ్మణం లోకధారిణమ్ ॥ 24

ప్రద్యుమ్నవి నుండి మీరే అనిరుద్ధుని ప్రకటమొనర్చిరి.
చారిని జ్ఞానులు నాశరహిత విష్ణుర్వరూపముగ నెఱుఁగుచున్నారు.
ఆ విష్ణుర్వరూపుడగు అనిరుద్ధుడే లోకధారియగు బ్రహ్మదేవుడైన
నన్ను సృష్టించెను.

వాసుదేవమయః పోఽహం త్వయైవాన్మి వివిర్మితః ।
(తస్మాద్ యాదామి లోకేశ చతురాత్మానమార్మనా)
విభజ్య భాగశోఽఽత్మానం వ్రజ మానునతాం విభో ॥ 25

ప్రభూ! ఈ ప్రకారముగ మీరే నన్ను సృష్టించిరి. మీ
క్షంపె అభిన్నుడనై యుండుటచే నేనున్న వాసుదేవ మయుడనై
ఱున్నాను. కావున దేవేశ్వరా! మీరు స్వయముగ వాసుదేవ,
సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధులను నాలుగు రూపములందు విభ
జింపి మానవ శరీరమును గ్రహింపుడని ప్రార్థించుచున్నాను.

తత్రానురవధం కృత్వా నర్వచోక మఖాయ వై ।

ధర్మం ప్రాప్య యశఃప్రాప్యయోగం ప్రాప్స్యసి

తత్త్వతః ॥ 26

అచట సర్వజనుల సుఖముకొలకై అసుదులను వధించి ధర్మమును, యశస్సును విస్తరింపజేయును. తుదకు అవతారముయొక్క ఉద్దేశ్యమును పూర్ణమువర్చి, మీరు తిరిగి పారమార్థిక స్వరూపముతో సంయుక్తులై యుందురు.

త్వాం హి బ్రహ్మర్షయో లోకే దేవాశ్చామిత విక్రమ ।

తైస్సైర్హి నామభిద్యుక్తా గాయంతి వరమాత్మకమ్ ॥ 27

అమిత పరాక్రమ కీలురగు పరమేశ్వరా! బ్రహ్మచక్షుగ మహాద్గులు, దేవగులు ఏకాగ్రచిత్తులై ఆయా లీలానుపారములగు నామముల ద్వారా మీ పరమాత్మ స్వరూపమును గానమును చేయుచున్నారు.

స్థితాశ్చ సర్వే త్వయి భూతనంధాః

కృత్వాఽఽక్రయం త్వాం వరదం సుబాహు ।

అనాదిమధ్యాంత మపార యోగం

లోకస్య సేతుం వ్రవదన్తి విప్రాః ॥

28

సుబాహూ! వరదాయకులైన వ్రథువగు మీ యొక్క ఆశ్రయము గైకొని సమస్త ప్రాణులు మీయందే స్థితిగలిగియున్నారు. బ్రహ్మసేతులు మిమ్ములను అది మధ్యాంత రహితులుగను, అపార యోగ రూపులుగను, లోకమర్యాదను రక్షించు సేతు స్వరూపులుగను కీర్తించుదురు.

బ్రహ్మ భూ త స్తో త్ర ము

(బ్రహ్మర్షుః. దేవతలు)

(భీష్మపర్వము - 68 వ అధ్యాయము)

సాధ్యానామపి దేవానాం దేవదేవేశ్వరః ప్రభుః ।

లోకభావనభావజ్ఞ ఇతి త్వాం నారదోఽబ్రవీత్ ॥ 1

ప్రభూ! మీరు సాధ్యులకు, దేవతలకు కూడ ప్రభువు అయియున్నారు, మీరు దేవదేవేశ్వరులు. మీరు సమస్త ప్రాణుల యొక్క హృదయభావములను ఎఱుఁగువారై యున్నారు. మిమ్ములనుగూర్చి నారదుడు ఇట్లు తెలిపియున్నారు.

భూతం భవ్యం భవిష్యం చ మార్కండేయోఽభ్యువాచహ ।

యజ్ఞం త్వాం చైవ యజ్ఞానాం తపశ్చ తపసామపి ॥ 2

మార్కండేయుడు మిమ్ములను భూత, భవిష్యద్వర్తమాన స్వరూపులుగ చెప్పియున్నారు, వారు మిమ్ములను యజ్ఞములకు యజ్ఞముగను, తపస్సులకు సారభూతమగు తపస్సుగను చెప్పి యున్నారు.

దేవానామపి దేవం చ త్వామాహ భగవాన్ భృగుః ।

పురాణం చైవ పరమం విష్ణో యానం తవేతి చ ॥ 3

భృగుమహర్షి మిమ్ములను దేవతలకు దేవతగ చెప్పి యున్నారు. విష్ణూ! మీ యొక్క రూపము మహా పురాతనము గను, ఉత్కృష్టముగను ఉన్నది.

వాసుదేవో వసూనాం త్వం శక్రం స్థావయిథా తథా ।

దేవ దేవోఽసి దేవానామితి ద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥ 4

[అథా! మీరు వసువులకు వాసుదేవుడున్ను, ఇంద్రుని స్వర్గ రాజ్యమందు స్థాపించువారును అయియున్నారు. దేవా! మీరు దేవతలకున్ను దేవత అయియున్నారు. ద్వైపాయన మహర్షి మీ విషయమునుగూర్చి ఇట్లు చెప్పియున్నారు.

పూర్వే వ్రజానిసర్గే చ దక్షమాహుః వ్రజాపరిమ్ ।

స్రష్టారం నర్వలోకామగ్నిరాస్త్యాం తథాబ్రవీత్ ॥ 5

ప్రథమ వ్రజాసృష్టి సమయమున మీరే దక్షవ్రజాపతి అని చెప్పబడినారు. మీరే సమస్త ప్రపంచముయొక్క సృష్టికర్త. ఈ ప్రకారముగ అంగిరా ముని విమ్ములనుగూర్చి చెప్పియున్నారు.

అవ్యక్తం తే శరీరోత్థం వ్యక్తం తే మనసి స్థితమ్ ।

దేవాన్త్యత్సమృవాత్సైవ దేవతన్త్యనితోఽబ్రవీత్ ॥ 6

అవ్యక్తము మీయొక్క శరీరమునుండియే ఉత్పన్నమైనది. వ్యక్త మహత్తత్వాది కార్యవర్గము మీ మనస్సునందు స్థితి గలిగి యున్నది. దేవతలందఱును మీ నుండియే జనించినారు—అని అసితుడు, దేవలుడు చెప్పిరి.

శిరసా తే దివం వ్యాప్తం వాహుభ్యాం వృథివీ తథా ।

జతరం తే త్రయో లోకాః పురుషోఽవి సనాతనః ॥ 7

వీవం త్వామభిజావన్తి తపసా బావితా వరాః ।

ఆత్మదర్శనత్వప్తావామృషీణాం చాపి సత్తమః ॥ 8

మీ శిరస్సుచే దేవలోకము, భుజములచే భూలోకము వ్యాపించియున్నది. ముల్లోకములు మీ ఉదరమందున్నవి. మీరే

సనాతన పురుషులు, భవస్సుచే శుద్ధమైన అంతఃకరణముగల మహాత్ములు, మిమ్ములను ఈ ప్రకారమే తెలిసికొనియున్నారు, అర్హతాత్మకరముచే తృప్తిపొందిన జ్ఞానులగు మహర్షుల దృష్టియందును మీరు అందఱికోంటెను శ్రేష్ఠులై యున్నారు.

రాజర్షీణా ముదారాణా మాహవేష్వ నివర్తినామ్ ।

పర్వధర్మవ్రధానానాం త్వంగతిర్మధుసూపవ ॥

9

మధుసూదనా! సమస్త ధర్మములందును ప్రధానమున్న, యుద్ధమందెన్నడును వెనుకకు మరలనివారగు ఉదారులైన రాజర్షుల యొక్క పరమ ఆశ్రయమున్న మీరే అయియున్నారు.

ఇతి నిత్యం యోగవిద్ధిర్భగవాన్ షరుషోత్తమః ।

సనత్కుమారవ్రముఖైః స్తూయతే లభ్యర్చ్యతే హరిః ॥ 10

ఈ ప్రకారముగ సనత్కుమారుడు మున్నగు యోగవేత్తలు, పాపాపహారులు, పురుషోత్తములైన మిమ్ములను సదా స్తుతించుచు పూజించుచు నున్నారు.

కృష్ణ స్తుతి

(ధర్మరాజు)

(ద్రోణపర్వము - 149 వ అధ్యాయము)

కిం తు నాత్యద్భుతం తేషాం యేషాం వత్స్వం సమాశ్రయః
నతేషాం దుష్కృతం కించిత్ శ్రీమ లోకేషు విద్యతే ॥ 1

సర్వలోకగురుర్యేషాం త్వం నాతో నుదుసూదన ।

త్వత్ప్రసాదాద్ధి గోవింద వయం జేష్యామహే రిహన్ ॥ 2

ఓ కృష్ణా! ఎవరికి మీరు ఆశ్రయమో అట్టి మాకు విజయమో, సౌభాగ్యము కలుగుట అత్యంత అద్భుతమైన విషయము కాదు, మధుసూదనా! నమస్త జగత్తునకు గురువైన మీరు ఎవరికి రక్షకుడై యున్నారో, బాహి ముల్లోకములందును ఎచటను, ఒకింతైనను దుష్కర్మమైనది లేదు, గోవిందా! మీ కృపచే మేము శత్రువులపై నిశ్చయముగ విజయమాను పొందెదము.

స్థితః సర్వాత్మనా విత్యం ప్రియేషు చ హితేషు చ ।

త్వాం చై వాస్మాభిరాశ్రిత్య కృతః శత్రునముద్యమః ॥ 3

సురై రివాసురవదే శత్రుం శక్రానుజాహవే ।

ఉచ్యేదా! మీరు సర్వవిధముల మాకు హితమును, ప్రియమును కలుగ జేయుచున్నారు. దేవతలు ఇంద్రుని ఆశ్రయించి యుద్ధమున అసురులను సంహరించుటపై యత్నించినట్లు మేము మిమ్ములనే ఆశ్రయించి శత్రును లద్వారా యుద్ధమునకు సిద్ధపడితిమి.

అనన్యవ్యమిదం కర్మ దేవైరపి జనార్దన ।

త్వద్బుద్ధి బలవీర్యేణ కృతవానేష పాల్కునః ॥

4

జనార్దనా! మీ యొక్క బుద్ధి, బల, పరాక్రమములచేతనే ఈ అర్జునుడు దేవతలకున్న అసంభవమైనట్టి కార్యమును చేసి చూపించెను.

బాహ్యత్ ప్రభృతి తే కృష్ణ కర్మాణ్ శ్రుతవానహమ్ ।

అమానుషాణి దివ్యాని మహాన్త్రి చ బహూని చ ।

తదైవాజ్ఞాసిషం శత్రూః హతాః ప్రాప్తాం చ మేదినీమ్ ॥ 5

శ్రీ కృష్ణా! బాహ్యకాలమునుండియు మీరు చేసిన అనేక అలౌకిక, దివ్య మహత్తర కార్యములను వినినప్పటినుండియు, నా శత్రువులు ఇక వధింపబడినవారే యనియు, భూమండలరాజ్యమును పొందితినియు నిశ్చయముగ తెలిసికొంటిని.

త్వత్ప్రసాదనముత్తేన విక్రమేణాఽసూదన ।

నురేశత్వం గతః శక్రో హత్వా దైత్యాః సహస్రకః ॥ 6

శత్రుసూదనా! మీ కృపచే పొందబడిన పరాక్రమము ద్వారా ఇంకనుడు నేలకొలది దైత్యులను సంహరించి దేవరాజపదమున ప్రతిష్ఠితుడయ్యెను.

త్వత్ప్రసాదాద్ధృషీకేఽజగత్ స్థావరజ్జనుమ్ ।

స్వవర్తమని స్థితం వీర జవహోమేషు వర్తతే ॥ 7

వీర హృషీకేశా! మీ యనుగ్రహము చేతనే స్థావర జంగమ రూపముగు ఈ జగత్తు లన ధర్మమందు నిలుకడ గలిగి జవహోమాది సర్కారములందు నిమగ్నముగుచున్నది.

ఏకార్థవమిదం పూర్వం సర్వమానీత్ తమోమయమ్ ।

త్వత్ప్రసాదాన్మహాహహో జగత్ప్రాప్తం పరోత్తమ ॥ 8

మహాబాహు! సరశ్రేణా! మొదట ఈ జగత్తంతయు
మౌనమున జలమందు నిమగ్నమై అంధకారమందు విలీనమై యుండి
నది. తిరిగి మీ యొక్క కృపార్పప్రేమచేతనే వర్తమానరూపమున
పెలయుచున్నది.

స్రష్టారం సర్వలోకానాం పరమాత్మానమవ్యయమ్ ।

యే వశ్యన్తి హృషీకేశం వ తే ముహ్యన్తి కర్త్రిచిత్ ॥ 9

ఎవరు సమస్త జగత్తును సృష్టించు నాశరహిత పరమాత్మ
యైన హృషీకేశుడగు మీయొక్క దర్శనమును పొందుదురో, వారు
ఎన్నడును మోహమునకు పశులు కానేరరు.

పురాణం పరమం దేవం దేవదేవం సనాతనమ్ ।

యే ప్రపన్నాః సురగురుం వ తే ముహ్యన్తి కర్త్రిచిత్ ॥ 10

మీరు పురాణ పురుషులు, పరమ దేవులు, దేవతలకున్న
దేవత, పరమ గురువు, సనాతన పరమాత్మ అయి యున్నారు.
ఎవరు మిమ్ములను శరణు జొందెదరో వారు ఎన్నడును మోహ
మును పొందరు.

అనాదినిధనం దేవం లోకకర్తారమవ్యయమ్ ।

యే భక్తాస్త్యాం హృషీకేశ దుర్గాణ్యతి తరన్తి తే ॥ 11

హృషీకేశ! మీరు అది అంత రహితులు, విశ్వ నిధాన,
ఛార్మికార దేవత అయి యున్నారు. మీ భక్తులు పెద్ద పెద్ద సంకట
ములను కూడి చాటి వైచుదురు.

పరం పురాణం పురుషం పరాశాం పరమం చ యత్ ।

ప్రపద్యతన్తత్ పరమం పరా భూతిర్విధీయతే ॥ 12

మీరు పరమ పురాతన పురుషులు. మీరు పరమ శంకెను
పరమైన వారు. పరమేశ్వరుడైన మిమ్ములను శరణు జొచ్చువారు
పరమేశ్వర్య ప్రాప్తిని పడెనుదురు.

గాయన్తి పతురో వేదా యశ్వవేదేషు గీయతే ।

తం ప్రపద్య మహాత్మానం భూతిమశ్వామ్యనుత్తమామ్ ॥ 13

నాలుగు వేదములు ఎవరి కీర్తిని గానము చేయుచున్నవో, ఎవరు సమస్త వేదములందును గాన మొనర్పబడుచున్నారో, అట్టి మహాత్ముడగు శ్రీకృష్ణుని తరణు బొంది, నేను సర్వోత్తమ ఐశ్వర్యమును బడయుదును.

పరమేశ పరేశేశ తిర్యగేశ నరేశ్వర ।

సర్వేశ్వరేశ్వరేశేశ నమస్తే పురుషోత్తమ ॥ 14

పురుషోత్తమా! మీరే పరమేశ్వరులు, పశు, పక్షులకు, మనుష్యులకు కూడ ఈశ్వరులు. 'పరమేశ్వరులు' అని పిలువబడు ఇంద్రాది లోక పాలురికన్న మీరు ప్రభువు. సర్వేశ్వరా! అందఱి కిన్ని ఎవడు ఈశ్వరుడో, అందఱిని మీరు ఈశ్వరుడై యున్నారు. మీకు నమస్కారము.

త్వమీశేశ్వరేశాన ప్రథో వర్ధన్వ మాధవ ।

ప్రథవావ్యయ సర్వస్య సర్వాత్మా వృథురోచన ॥ 15

వికాలనేత్రుడగు మాధవా! మీరు ఈశ్వరులకున్న ఈశ్వరుడు, శాసకుడు అయియున్నారు. ప్రభు! మీరొక్క అభ్యుదయము అగుగాక! సర్వాత్మా! మీరే సర్వుల స్పష్టి, ప్రళయమాలకు కారణమైయున్నారు.

ధనంజయసఖ యశ్వ ధనంజయ హితశ్చ యః ।

ధనంజయస్య గోప్తా తం ప్రపద్య ముఖమేధతే ॥ 16

అర్జునుని మిత్రుడు, అర్జునుని హితైషి, అర్జునుని రక్షకుడు, అయిన శ్రీకృష్ణుని తరణుబొంది మనోహర సుఖవంతు డగుచున్నాడు.

మార్కణ్డేయః పురాణార్థి శ్చరితజ్ఞస్తపావహుః ।

మహాత్మ్యమనుభావం చ పురా కీర్తితవాక్ మునిః ॥ 17

ఈ పరమీతుడుగు శ్రీకృష్ణా! ప్రాచీన కాలముందలి మహర్షి
యగు మార్కండేయుడు మాయొక్క చరిత్రను ఎఱిగియున్నాడు,
ఆ ఘనీంధ్రుడు ఇదివరకే మాయొక్క ప్రభావమును, మహాత్మ్య
మును నాకు వర్ణించి చెప్పెను.

అనితో దేవలక్ష్మేన నారదశ్చ మహాతపాః ।

పితామహశ్చ మే వ్యాసస్త్వామహర్షిరిముత్తమమ్ ॥ 18

అనితుడు, నేనలుడు, మహాతపస్వియగు నారదుడు, నా పితా
మహుడగు వ్యాసముని మీరే సర్వోత్తమ విధి యని పేర్కొనినారు.

త్వం తేజస్త్వం వరం బ్రహ్మ త్వం సత్యం త్వం మహత్ తపః ।

త్వం శ్రేయస్త్వం యశ్చాగ్ర్యం కారణం జగత్ స్తథా ॥ 19

త్వయా నృష్టమిదం సర్వం జగత్ స్థావర జ్జలమ్ ।

వలయే నమసుప్రాప్తే త్వం వై నివితే వునః ॥ 20

మీరే తేజము, మీరే వరబ్రహ్మ, మీరే సత్యము, మీరే
గొప్ప తపస్సు, మీరే శ్రేయము, మీరే ఉత్తమ యశస్సు, మీరే
జగత్తుయొక్క కారణము, మీరే ఈ సమస్త స్థావర జంగమ జగత్తును
సృష్టించితిరి, మరల ప్రళయ కాలమున అది మీయందే రీనిమిరవును.

అనాదినిధనం దేవం విశ్వస్యేకం జగత్పతే ।

ధాతారమజి మహ్యక్త మాహుర్వేదవిదో జనాః ॥

భూతాత్మానం మహాత్మాన మనంతం విశ్వతోముఖమ్ । 21

జగత్పతీ! వేదవేత్తలు మిమ్ములను అధ్యక్షిరహితులు, దివ్య
స్వరూపులు, విశ్వేశ్వరులు, ధాత, జన్మగహితులు, భూతాత్మా,

మనఃత్య, అనంతరుడు, విశ్వతోముఖుడు మున్నగు పేర్లతో పిలుచు
చున్నారు.

అపి దేవా న జానంతి గుహ్యమాద్యం జగత్పరిమ్ ॥

నారాయణం వరం దేవం వరమాత్మాన మిశ్వరమ్ ।

జ్ఞానయోనిం హరిం విష్ణుం ముముక్షుజ్ఞానం వరాయణమ్ ।

వరం పురాణం పురుషం పురాణానాం వరం త యత్ ॥ 22

మీ రహస్యము గూఢమైనది. మీరు అన్నిటిని మూల
కారణమును, జగత్తునకు ప్రభువును అయియున్నారు. మీరే
వరమిచ్చుడు. నారాయణుడు, వరమాత్మ, శివశ్వరుడు అయి
యున్నారు. జ్ఞానస్వరూపుడగు శ్రీహరి, ముముక్షువుల వరమా
శ్రయమగు విష్ణువున్న మీరే అయియున్నారు. మీయొక్క
యథార్థ స్వరూపమును దేవతలున్న ఎఱుంగరు. మీరే వరమ
పురాణపురుషులు, పురాణములకంటెను మీరు ఎదులు అయి
యున్నారు.

ఏవమాది గుణానాం తే కర్మణాం దివి చేహ చ ।

అతీతభూత భవ్యానాం సంఖ్యాతాత్ర న విద్యతే ॥ 23

సర్వతో రక్షణీయాః స్మ శక్రేణేవ దివౌ కసః ।

యైస్త్యం సర్వగుణోపేతః సుహృన్న ఉపసాదితః ॥ 24

మీయొక్క ఇట్టి గుణములు, భూత, భవిష్యద్వర్తమాన
కాలమున జరుగు కర్మలను లెక్కించగలవారు ఈ భూలోకమున
గాని, స్వర్గముందుగాని ఎవడును లేడు. ఇంద్రునిచే దేవతలు
రక్షింపబడునట్లు, మేషందరము మీద్యారా సర్వవిధముల రక్షణీ
యలమై యున్నాము. మాకు మీరు సర్వగుణ సంపన్న సుహృదుని
మాపమున లభించినారు.

కృష్ణ స్తవము

(ధర్మరాజు)

శాంతిపర్వము - 43 వ అధ్యాయము

త్వామేకమాహుః పురుషం త్వామాహుః సాత్వతాం వతిమ్ ।
నాభిషస్త్యాం బహువిదైః స్తువన్తి ప్రయతా ద్విజాః ॥ 1

దేవా | మహానీయులు తమ మనస్సును, ఇంద్రియములను సంయమమందుంచుకొని మిమ్ములనే అంతర్యామి యనియు, ఉపాసన యొనర్చు భక్తుల పాలకుడనియు వచించుచున్నారు. మఱియు వారు వివిధ నామములతో మిమ్ములను స్తుతించుచున్నారు.

విశ్వకర్మకా నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్మకా విశ్వనమృవ ।
విష్ణోః శిష్ణో హరే కృష్ణ వైకుణ్ఠ పురుషోత్తమ ॥ 2

ఈ విశ్వమంతయు మీయొక్క లీలామయమైన సృష్టి అయి యున్నది. మీరు ఈ ప్రపంచమునకు ఆత్మ. మీ నుండియే యీ జగత్తు ఉత్పన్నమైనది. మీరే వ్యాపకులగుటచే విష్ణు వనియు, విజయవంతులగుటచే శిష్ణు వనియు, దుఃఖమును, పాపమును హరించివేయుటచే హరి యనియు, మీపై పునకు ఆకర్షించుటచే కృష్ణుడనియు, వికుంతభామమునకు అధిపతి యగుటచే వైకుంఠుడనియు, యర అయర పురుషులకంటె ఉత్తముడగుటచే పురుషోత్తముడనియు చెప్పబడుచున్నారు. మీరు నమస్కారము.

అదిత్యాః సప్తదా త్వం తు పురాణో గర్భతాం గతః ।
వృశ్నిగర్భస్త్యమేవైక ప్రియుగం త్వాం వదన్త్యపి ॥ 3

పురాణ పురుషుడును, పరమాత్మయు అగు మీరే ఏడు విధములుగా అదితియొక్క గర్భమందు అవతరించితిరి. మీగే వృశ్చి గర్భుడను పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కి యున్నారు. మూడు యుగములందును ప్రకటమగుటచే విద్వాంసులు మిమ్ములను త్రియుగుడని చెప్పుదురు.

కుచిశ్రవా హృషీకేశో మృతార్చిర్త్వంస చిచ్ఛలే ।

త్రిచక్షుః శమ్భురేక స్త్వం విభుర్దామోదరోఽపి చ ॥ 4

మీ త్త్రి పరమ పవిత్రమైనది. మీరు సమస్త ఇంద్రియములయొక్క ప్రేరకులై యున్నారు. మృతమే బావలగా గల యజ్ఞ పురుషుడు మీరే అయియున్నారు. మీరే హంస అని చెప్పబడుచున్నారు. త్రినేత్రధారి యగు శివుడును, మీరును ఒకరే అయి యున్నారు. మీకు సర్వభ్యాసీ అయియుండుటతో బాటు దామోదరుడును అయియున్నారు.

వరాహోఽగ్నిర్బృహచ్చాసుర్వృషభస్తార్క్ష్య లక్షణః ।

అనీకసాహః పురుషః శివీవిష్ట ఉరుక్రమః ॥ 5

వరాహ, అగ్ని, బృహచ్చాసు, వృష, గరుడధ్వజ, అనీక సాహ, పురుష, శివీవిష్ట, ఉరుక్రమ—అను నివి యన్నియు మీయొక్క యే నామములు, నామములు అయియున్నవి.

వరిష్ఠ ఉగ్రసేనావీః సతోష్ఠ వాజివ నిర్గుహః ।

అచ్యుతశ్చావనోఽరీణాం సంస్కృతో వికృతిర్వృషః ॥ 6

అండఱికంఠును శ్రేష్ఠులును, భయంకర సేనాపతియు, సత్య స్వరూపులును, అన్నదాతయు, ప్రభువును అయిన తార్క్షి కేయుడు మీరే అయియున్నారు. మీరు స్వయముగ యుద్ధము నుండి ఎన్నడును విచలితులుకాక శత్రువులను వెనుకకు తరిమివేయుచున్నారు.

సంస్కారః సంజన్మలున్ము, సంస్కారము లేనివారును మీ స్వరూపులే అయియున్నారు. మీరు అభీష్టములను వర్తింపు వృష్టుడు అయియున్నారు.

కృష్ణ దర్శస్త్యమేవాది ర్వృషదర్శో వృషాఃపి ।

నిద్ధుర్విదర్శత్రి కకుప్ త్రిరామా త్రిదివాభ్యుతః ॥ 7

కృష్ణధర్మమును (యజ్ఞస్వరూపులున్న), సర్వులకు అది కారణమును మీరే అయియున్నారు. కృష్ణదర్శమును (ఇంద్రుని దర్శమును అణచినవారును) నృషాఃపియు (హరిహరులున్న) మీరే అయియున్నారు. సముద్రము, నిర్గుణపరమార్థ, మూడు దిక్కులు (వైది, క్రింద, పడమర), త్రినిధి తేజములు (సూర్య, చంద్ర, అగ్నిలు) వైకుంఠధామమునుండి క్రిందకు అవతీర్ణమునర్చువారు మీరే అయియున్నారు.

సమ్రాట్ నిరాట్ స్వరాట్ చైవ సురరాజో భవోద్భవః ।

విభు ర్భూరతిభూః కృష్ణః కృష్ణవర్తా త్వమేవ చ ॥ 8

సమ్రాట్, నిరాట్, స్వరాట్, జీవరాజ ఇంద్రుడు మీరే అయియున్నారు. ఈ ప్రపంచము మీ నుండియే ప్రకటమైనది. మీరు సర్వత్ర బ్యాపకులు, నిత్యులు, సత్తాహులు, నిరాకారులు అగు పరమార్థ అయియున్నారు. కృష్ణుడు, కృష్ణధర్మ (అగ్ని) మీరే అయియున్నారు.

స్వీష్టకృద్ భిషగావర్తః కపిలస్త్యం చ వామనః ।

యజ్ఞో ధ్రువః పతీజశ్చ యజ్ఞ పేనస్త్యముచ్యతే ॥ 9

మిమ్ములనే ఐదులు అభీష్టసాధకుడు, అశ్వినీకుమారుల తండ్రి యగు సూర్యుడు, కపిలముని, వామనుడు, యజ్ఞము, ధ్రువుడు, గరుడుడు, యజ్ఞ సేనుడు అనియు చెప్పుచున్నారు.

శిఖిణీ నహుషో బిభృద్దివః స్ఫుక్ త్వం పునర్వసుః ।

నుబ్రూ దుక్మయజ్ఞశ్చ నుషేతో దుష్టుభిస్తథా ॥ 10

మీరు మీ శిరస్సుపై నెమలి ఈకను ధరించుచున్నారు. మీరే పూర్వము పశువుడను రాజుగ ప్రకటమైరి. మీరు సమస్త ఆకాశమును వ్యాప్త మొనర్చియుండు మహేశ్వరుడు, ఓశే చాదముతో ఆకాశమును కొలచు విరాట్టున్న అయి యున్నారు. పునర్వసు నక్షత్రరూపమున మీరే స్రవణించు చున్నారు. మీరు ఆత్యంత పింగళవర్ణము కలవారును, గువర్ణ దక్షిణలచే పూర్ణమైన యజ్ఞము, తీర్తమసేనతో కూడినవారును, దుండుభి స్వయాపులును మీరే అయియున్నారు.

గభస్తినేమిః శ్రీపద్మః పుష్కరః పుష్పధారణః ।

ఋభుర్విభుః సర్వసూక్ష్మశ్చారిత్రం చైవ వత్యసే ॥ 11

కాలచక్రము, శ్రీపద్మము, పుష్కరము, పుష్పధారి, ఋభువు, విభువు, దుహాసూక్ష్మరూపి, సదాచార స్వయాపుడు - అనియు మీరు చెప్పబడుచున్నారు.

అమౌనిధిస్త్యం బ్రహ్మ త్వం పవిత్రం దామ దామవిత్ ।

హిరణ్యగర్భం త్వమాహుః స్వధా స్వాహా వ శేశవ ॥ 12

జలనిధియగు సమాద్రము, బ్రహ్మదేవుడు, పవిత్రధామము, ధామవేత్త మీరే అయి యున్నారు. శేశవా! విద్యాంసులు మిమ్ములనే హిరణ్యగర్భుడు, స్వధా, స్వాహా మున్నగు పేర్లతో పిలచుచున్నారు.

యోనిస్త్యమస్య పత్రయశ్చ కృష్ణ
త్వమేవేదం సృజనే విశ్వమగ్రే ।

విశ్వం చేదం త్వద్వశే విశ్వయోనే

నమోఽస్తు తే కార్ణ చక్రావిపాజే॥

18

శ్రీకృష్ణా! ఈ జగత్తునకు అధికారణము మీరే. దీని ప్రళయ స్థానమున్ను మీరే. కల్పారంభమున మీరే ఈ ప్రపంచమును సృష్టించుచున్నారు. విశ్వకారణా! ఈ సమస్త ప్రపంచము మీ అధీనమే అయియున్నది. చేతులందు ధనుస్సు, చక్రము, ఖడ్గము ధరించు ఓ పరమార్థా! మీకు నమస్కారము.

శ్రీ మత్త వ రా జ ము

(శీమ్యుడు)

(శాంతిపర్యవసం - 47 వ అధ్యాయము)

ఆరిరాధయిషుః కృష్ణం వాచం జిగదిషామి యామ్॥

తయా వ్యాసనమాపిన్యా ప్రేయతాం పురుషోత్తమ॥ 1

నేను శ్రీకృష్ణుని ఆరాధించు కోరిక మనస్సునం దుంచుకొని ఏమి చెప్పదలచినానో అది విస్తృతమైనను, సంక్షిప్తమైనను— దానిచే పురుషోత్తముడగు శ్రీకృష్ణుడు నాయెడల ప్రసన్నుడగుగాక!

కుచిం కుచిపదం హంసం తత్పదం పరమేష్ఠినమ్॥

యుక్త్వా సర్వాత్మనాఽఽత్మానం తం ప్రవద్యే ప్రణాపతిమ్॥ 2

ఎవరు స్వయముగ శుద్ధులో, ఎవరిని బొందు మార్గమున్ను శుద్ధమైనదో, ఎవరు హంసస్వరూపులో 'తత్' పద లక్ష్యార్థమగు

పరమార్థయో, ప్రజాపాలకుడగు పరమేష్ఠియో, నేను అన్ని
పైపుల సంబంధము విడనాడి కేవలము ఆ పరమార్థతోనే సంబం
ధము కలుగజేసికొని, అట్టి సర్వార్థయగు శ్రీ కృష్ణునే సర్వవిధముల
శరణు బొందుచున్నాను.

అనాద్యంతం వరంబ్రహ్మ న దేవా వర్షయో విః॥

ఏకో యం వేద భగవాన్ ధాతా నారాయణో హరిః॥ ౩

హాకి అది లేదు, ఆంతిము లేదు. వారే పరబ్రహ్మ, పర
మార్థ. వారిని దేవతలుగాని, ఋషులుగాని (ఇంద్రియమగుంబు
లచే) ఎఱుంగరు. గర్వులయొక్క ధారణ, పోషణ చేయు కేవలము
నారాయణుడగు హరియే వారి నెఱుంగును.

నారాయణాదృషిగణాస్తథా నిర్ధ మహోరగాః॥

దేవా దేవర్షయశ్చైవ యం విదుః పరమవ్యయమ్॥ 4

నారాయణుని వలననే ఋషులు, సిద్ధులు, పెద్ద పెద్ద నాగులు,
దేవతలు, దేవర్షులు వారిని నాశరసిత పరమార్థరూపమున
ఎఱుంగజొదిగిరి.

దేవదానవగన్ధర్వా యక్షరాక్షసపన్నగాః॥

యం న జాన్వంతి కో హ్యేష కుతో వా భగవానితి॥ 5

దేవతలు, దానవులు, గంధర్వులు, రాక్షసులు, నాగులు
కూడ వారినిషయమున 'ఈ భగవంతు డెవరు? ఎచటినుండి వచ్చెను?'
అని తెలిసికొన జాలకున్నారు.

యన్మృకా విశ్వాని భూతాని తిష్ఠన్తి చ విశన్తి చ॥

గుణభూతాని భూతేశే మాత్రే మణిగణా ఇవ॥ 6

వారియందే సమస్తప్రాణులు స్థితి గల్గియున్నవి, వారియందే
అవి లయించుచున్నవి. దారమందు మణులు గ్రుచ్చబడి యుండు

నట్లు భూతేశ్వరుడగు ఆ పరమాత్మయందు సమస్త త్రిగుణాత్మక ప్రాణులు గ్రుచ్చబడియున్నవి.

యస్మిన్ విశ్వే తతే తన్తా దృఢే సగివ తిష్ఠతి ।

నదనన్ గ్రథితం విశ్వం విశ్వాక్తే విశ్వకర్మణి ॥ 7

భగవంతుడు ఎల్లప్పుడు ఉండియుండువారు. దారమందు పుష్పములువలె, వారియందు కార్యకారణరూపమగు ఈ జగత్తంతయు గ్రుచ్చబడియున్నది. ఈ ప్రపంచమంతయు వారి అవయవమందే కలదు. ఈ విశ్వమును వారే సృష్టించిరి.

హరిం సహస్రశిరసం సహస్రచరణేక్షణమ్ ।

సహస్రవాహుముకుటం సహస్రపదనోజ్జ్వలమ్ ॥ 8

ఆ శ్రీహరికి వేలకొలది శిరస్సులు, వేలకొలది పాదములు, వేలకొలది నేత్రములు కలవు. వారు వేలకొలది భుజములతోను, వేలకొలది కిరీటములతోను, వేలకొలది ముఖములతోను శోభించుచున్నారు.

ప్రాహుర్నారాయణం దేవం యం విశ్వస్య పరాయణమ్ ।

అణీయసామణీయాంసం స్థవిష్టం చ స్థవీయసామ్ ।

గరీయసాం గరిష్టం చ శ్రేష్టం చ శ్రేయసామపి ॥ 9

వారే ఈ ప్రపంచమునకు పరమ ఆధారము. వారినే నారాయణ దేవుడందురు. వారు సూక్ష్మముకంటె సూక్ష్మమైనవారును, స్థూలముకంటె స్థూలమైనవారును, దృఢమైన వానికంటె దృఢమైనవారును, ఉత్తమమైన వానికంటె ఉత్తమమైనవారును అయియున్నారు.

యం వాకేష్వనువాకేషు విషత్పువవిషత్సు ॥ 10

గృణన్తి సత్యకర్మాణం సత్యం సత్యేషు ॥ 10

వాక, అనువాకములందును (మంత్రములందును) నివద, ఉపనిషదులందును, సత్యవాక్యములను చెప్ప సామ మంత్రము లందును ఆ పరమాత్మనే సత్యము, సత్యకర్మ అందురు,

చతుర్వికృతురాత్మానం సత్త్వస్థం సాత్వతాం వతిమ్ ।

యం దివ్యైర్దేవమర్చిన్తి గుప్త్యాః పరమనామభిః ॥ 11

వాసుదేవ, సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ— అను ఈ నాలుగు ఉత్తమ నామములద్వారా బ్రహ్మము, కేళుడు, మనస్సు, అహంకారము—అను ఈ నాలుగు స్వరూపములందును ప్రకటమైన ఆ భక్తపాలకుడగు శ్రీకృష్ణుని పూజ గావించబడుచున్నది. ఆ శ్రీకృష్ణుడు సర్వుల అంతఃకరణములందు విరాజమానుడై యున్నారు.

యస్మిన్ నిత్యం తపస్తప్తం యడగ్లేవ్వను తిష్ఠతి ।

సర్వార్థా సర్వవిత్ సర్వః సర్వజ్ఞః సర్వభావనః ॥ 12

వాసుదేవుని ప్రసన్నత్వము కొంత నిత్యము తపస్సుయొక్క అనుష్ఠానము గావించబడుచున్నది. వారు సర్వుల హృదయమందును విరాజమానులై యున్నారు. వారు సర్వుల ఆత్మ, సర్వులను ఎఱుగువారు, సర్వస్వరూపులు, సర్వజ్ఞులు, సర్వులను సృష్టించు వారు అయియున్నారు.

యం దేవం దేవకీ దేవీ వసుదేవాదజీవనత్ ।

భౌమస్య బ్రహ్మతో గుప్త్యై దీప్తమగ్నిమివారణేః ॥ 13

అరణి ప్రజ్వలితాగ్నిని ప్రకటయినర్చునట్లు, దేవకీదేవి ఈ భూమిపై వసించు బ్రహ్మనిష్ఠులయొక్క, వేదములయొక్క, యజ్ఞములయొక్క రక్షణకొరకు ఆ భగవంతుని వసుదేవుని తేజస్సుచే ప్రకటయినట్లేను.

యమనన్యో వ్యపేతాఃకాత్మానం వీతకల్మషమ్ ।

దృష్ట్యానన్తాయ గోవిన్దం వశ్యత్యాత్మానమాత్మని ॥ 14

అతివాన్యస్త్రి కర్మాణమతి మార్యాతితేజనమ్ ।

అతిబుద్ధీన్ద్రియాత్మానం తం ప్రవద్యే ప్రజాపతిమ్ ॥ 15

శోరికలన్నిటిని త్యజించి, అనన్య భావముతో నుండు సాధకుడు మోక్షముకొంటే తమ విశుద్ధ అంతఃకరణమందు సాధరహిత, శుద్ధ, బుద్ధ, పరమాత్మేదగు ఏ గోవిందుని జ్ఞానదృష్టిచే సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నాడో, ఎవరి యొక్క పరాక్రమము వాయు, ఇంద్రుల కంటెను అధికమైనదో, ఎవరు తమ తేజస్సుచే సూర్యుని కూడ అధిగమించుచున్నారో, ఎవరి స్వరూపము వలెను ఇంద్రియములు, దునస్సు, బుద్ధియు తెల్లకాలవో అట్టి ప్రజాపాలకుడగు పరమేశ్వరుని నేడు కరణు లొందుచున్నాను.

పురాణే పురుషం ప్రోక్తం బ్రహ్మప్రోక్తం యుగాదీను ।

క్షయే సంకర్షణం ప్రోక్తం తముపాన్య ముపాన్యహే ॥ 16

పురాణములందు ఎవరు 'పురుషుడ'ని వర్ణింపబడినారో, ఎవరు యుగముల ఆరంభమున 'బ్రహ్మ' అనియు, ఆ యుగాంతమందు సంకర్షణుడనియు చెప్పబడునో, అట్టి ఉపాస్మ్యుడగు పరమేశ్వరుని మేము తిపాసించుచున్నాము.

యమేకం బహుధాఽఽత్మానం ప్రాదుర్భూతమదోజిజమ్ ।

నాన్యతక్తాః క్రియావన్తో యజన్తే పర్వతామదమ్ ॥ 17

యమాహర్ణగతః కోశం యస్మిన్ సన్నిహితాః ప్రజాః ।

యస్మిన్లోకాః స్ఫురన్తీమే జలే శకునయో యథా ॥ 18

ఋతమీకాక్షరం బ్రహ్మయత్ తత్ సదసతోః వరమే ।

అనాది మధ్యపర్యంతం వ దేవా నర్షయో విదుః ॥ 19

యం సురాసురగన్ధర్వాః పితౄ ఋషిమహోరగాః ।

ప్రయతా నిత్యమర్చంతి వరమం దుఃఖభేషజమ్ ॥ 20

అనాదినిధనం దేవమాతృయోనిం సనాతనమ్ ।

అప్రేక్ష్యమనభిజ్ఞేయం హరిం నారాయణం ప్రభుమ్ ॥ 21

ఒకరై నను అనేకరూపములతో ప్రకటమైనవారును, ఇంద్రియముల కంటెను, వాని విషయముల కంటెను అరీతులగుటచే అభోక్షజుడు అని చెప్పబడినవారును, ఉపాసకుల ఆభీష్టములన్నిటిని పూర్ణ మొనర్చువారును, యజ్ఞాది కర్మలందు, పూజయందు మగ్నులగు అనన్య భక్తులు యశించునట్టివారును, జగత్తు యొక్క కోశాగారమని చెప్పబడువారును, సమస్త ప్రజలు ఎవరియందు స్థితి గలిగి యున్నారో అట్టివారును, నీటిపై ఈడు జలక్షులవలె ఎవరిపై ఈ సమస్త జగత్తుయొక్క చేష్టలు జరుగుచున్నవో, అట్టి వారును, శరమార్థ సత్యస్వరూపులును, ఏకాక్షరబ్రహ్మస్వరూపులును, సర్వ, అసత్తులకు విలక్షణులును, ఆది మధ్యాంతములు లేనివారును, దేవతలుగాని, ఋషులుగాని ఎవరిని సరిగా నెఱుంగజాలకున్నారో అట్టి వారును, తమ మనస్సును, ఇంద్రియములను సంయమించుదుంచుకొని సమస్త దేవతలు, అసురులు, గంధర్వులు, సిద్ధులు, ఋషులు, పెద్ద పెద్ద నాగులు ఎవరిని సదా పూజించుచున్నారో, అట్టివారును, దుఃఖమను రోగమునకు చాల గొప్ప ఓషధి అయియున్నవారును, జనన మరణ రహితులును, స్వయంభువును, సనాతన దేవతారూపులును, ఈ చర్మ శ్రేణులచేత చూచుటకుగాని, బుద్ధి ద్వారా పూర్ణముగ తెలిసికొనుటకుగాని, అసంభవమైనవారును, అగు శ్రీహరియైన నారాయణ దేవుని నేను శరణు బొందుచున్నాను.

యం వై విశ్వస్య కర్తారం జగతస్తన్మషాం పరిమే ।

వదన్తి జగతోఽధ్యక్షమక్షరం పరమం పదమ్ ॥ 22

ఈ ప్రపంచము యొక్క విధాతయు, చరాచర జగత్తు యొక్క ప్రభువును అయియున్నవారును, ప్రపంచముయొక్క సాక్షి యనియు, నాకరహిత పరమపదమనియు చెప్పబడినవారును అగు పరమాత్ముని నేను శరణుబొందుచున్నాను.

పారణ్యవర్ణం యం గర్భమదితేరైత్యనాశనమ్ ।

ఏకం ద్వాదశధా జ్ఞే తస్మై సూర్యార్కనే నమః ॥ 23

బంగారమువలె కాంతివంతులును, అదిలియొక్క గర్భము నుండి జనించినవారును, దైత్య వినాశకులును, ఒక్కరై నను పండ్లెండు రూపములుగ ప్రకటమైనవారును, సూర్యస్వరూపులును అగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

కుశ్లే దేవాః పితౄణా కృష్ణే తర్పయత్యమృతేన యః ।

యశ్చ రాజా ద్విజాతీనాం తస్మై సోమాఙ్గినే నమః ॥ 24

తను అమృతమయములగు కలచే కుష్ణపక్షమున దేవతలను, కృష్ణపక్షమున పితరులను తృప్తి నొనర్చువారును, నడుస్త ద్విజులకు రాజును, సోమస్వరూపులును అగు పరమాత్ముని నమస్కారము.

(హంతాశనమువైదేరే వైర్ధార్యతే నకలం జగత్ ।

హవిఃప్రథమతోక్తా యస్తస్మై హోత్రాత్మనే నమః ॥) 25

అగ్నిముఖముగ కల దేవతలు ఈ జగత్తునంతను ధరించుచున్నారు. అందఱికింపెను మొదట హవిష్యముయొక్క హోత్ర ధైమైన అగ్ని హోత్రము యొక్క స్వరూపుడైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

మహతస్తమసః పారే పురుషం హ్యతితేజసమ్ ।

యం జ్ఞాత్వా మృత్యుమత్యేతి తస్మై జ్ఞేయాత్మనే నమః ॥ 26

అజ్ఞానమయ మహా అంధకారముకంటె పరమైశ్వరును, జ్ఞానప్రకాశముచే ఆత్యంత ప్రకాశముతో కూడిన ఆత్మస్వరూపులును, ఎవరి నెఱిగినచో మనుజుడు మృత్యువునుండి కాశ్యరముగ విముక్తుడగునో, అట్టి జ్ఞేయరూపులను ఆగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యం బృహన్తం బృహత్స్థితే యమగ్న్యం మహాధ్వరే ।

యం వివ్రనంభూ గాయన్తి తస్మై వేదాత్మనే నమః ॥ 27

ఉక్థమను గొప్ప యజ్ఞము చేయునపుడు అగ్నిధాన కాలమున, మహాయాగమున బ్రాహ్మణ బృందము ఎవరిని బ్రహ్మరూపమున స్తవనము చేయుదురో, అట్టి వేదస్వరూపులగు భగవంతునకు నమస్కారము.

ఋగ్యజుః సామరామానం దశార్దహ విరాత్మకమ్ ।

యం సప్తతన్తుం తన్వన్తి తస్మై యజ్ఞాత్మనే నమః ॥ 28

ఋగ్వేదము, యజుర్వేదము, సామవేదము దేనికి ఆశ్రయములో, ఏడువిధములగు హవిష్యము దేని స్వరూపమై, గాయత్రి మొదలగు ఏడు ఛందస్సులు దేనియొక్క ఏడు తంతువులో అట్టి యజ్ఞముయొక్క రూపమున ప్రకటమైన పరమాత్మకు ప్రణామములు.

చతుర్విక్స చతుర్విక్స ద్వాత్వాం వజ్చభిరేత చ ।

హూయతే చ పునర్ద్వాత్వాం తస్మై హోమాత్మనే నమః ॥ 29

నాలుగు, నాలుగు, రెండు, ఏడు, రెండు— ఈ పదునేడు అక్షరములతో కూడిన మర్మములచే హవిష్యము అర్పింపబడునట్టి హోమ స్వరూపుడైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యః సుపర్ణా యజుర్నామ చృన్దోగతప్రివృచ్ఛిరాః ।

రథస్తరం బృహత్ సామ తస్మై స్తోత్రాత్మనే నమః ॥ 30

ఎవరు 'యజుః' అను పేరు ధరించు వేదయాపుడైన పురుషుడై యున్నారో, గాయత్రీ మున్నగు ఛందస్సులు ఎవరియొక్క అవ యవములో, యజ్ఞ మే ఎవరియొక్క శిరస్సో 'రథస్తర', 'బృహత్' అను పేర్లుగల సామము ఎవరియొక్క వాక్కు అయియున్నదో అట్టి స్తోత్రయాపుడైన భగవంతునకు నమస్కారము.

యః సహస్రనమే సత్రే జిజ్ఞే విశ్వస్యజామృషిః ।

హిరణ్యవక్షః కతునిస్తస్మై హంసాత్మనే నమః ॥ 31

ఏ ఋషి యొక్క సంవత్సరములకు పూర్ణమగు ప్రజాపతుల యజ్ఞమందు బంగారు తెక్కలలో గూడిన పక్షి రూపమున ప్రకట మయ్యెనో, అట్టి హంసరూపధారియగు పరమేశ్వరునకు నమ స్కారము.

పాదాశ్శం నందిపర్వాణం స్వరవ్యజ్ఞవభూషణమ్ ।

యమాహారక్షరం దివ్యం తస్మై వాగాత్మనే నమః ॥ 32

పదములు ఎవరి అంగములో, సుధి ఎవరి శరీర పర్వములో, స్వర, వ్యంజనములు ఎవరి ఆభరణములో, ఎవరిని దివ్య అక్షరమని చెప్పుదురో, అట్టి పరమేశ్వరునకు వాగీరూపమున నమస్కారము.

యజ్ఞాజ్ఞో యో వరాహో వైభూత్వా గామఃజ్ఞహార హ ।

లోకత్రయ హితార్థాయ తస్మై వీర్యాత్మనే నమః ॥ 33

ఎవరు ముల్లోకముల హితముతోటై యజ్ఞ మయ వరాహ రూపమును ధరించి భూమిని రసాతలమునుండి పైకి ఎత్తిరో, అట్టి వీర్య స్వరూపుడగు భగవంతునకు నమస్కారము.

యః శేతే యోగమస్థాయ వర్యజ్ఞే నాగభూషితే ।

పశానహస్తరచితే తస్మై నిద్రాత్మినే నమః ॥ ౪౪

ఎవరు తమ యోగమాయను ఆశ్రయించి శేషసర్పము యొక్క పేయి పడగలతో గూడిన కయ్యపై శయనించుచున్నాడో అట్టి యోగ నిద్రాస్వరూపులగు పరమాత్మకు నమస్కారము.

(విశ్వే చ మరుతశ్చైవ రుద్రాదిత్యాశ్వినావసే ।

వసవః సిద్ధసాధ్యాశ్చ తస్మై దేవాత్మనే నమః ॥) ౪౫

విశ్వజేవులు, మరుద్దళము, రుద్రుడు, అదిత్యుడు, అశ్వినీ కుమారులు, వసువులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు—అను వీరందఱు ఎవరి యొక్క విభూతులో, అట్టి దేవ స్వరూపుడగు పరమాత్మకు నమస్కారము.

(అవ్యక్త ఋద్ధ్యహంకార మనోబుద్ధీన్ద్రియాణి చ ।

తస్మాత్తాణి విశేషాశ్చ తస్మై తత్త్వాత్మనే నమః ॥) ౪౬

అవ్యక్తరూపకృతి, ఋద్ధి (మూర్తత్త్వము), అహంకారము, మనస్సు, జ్ఞానేంద్రియములు, తస్మాత్తలు, వాని కార్యములు— అను నివియన్నియు ఎవరియొక్క స్వరూపములై యున్నవో, అట్టి శత్ర్వులును పరమాత్మకు నమస్కారము.

(భూతం భవ్యం భవిష్యచ్చ భూతాదీవభవావ్యయః ।

యో ఒగ్రజః సర్వభూతానాం తస్మై భూతాత్మనే నమః ॥) ౪౭

భూత, పరమాన, భవిష్యత్కాలమాపులురు, ప్రాణికోట్లు యున్నగువాని ఉత్పత్తి, లయములకు కారణభూతులున్న, సమస్త ప్రాణులకును అగ్రజుడని చెప్పబడువారము, అగు భూతాత్ముడైన పర మేశ్వరునకు నమస్కారము.

(యం హి సూక్ష్మం విచిన్యన్తివరం సూక్ష్మవిదో జనాః ।

సూక్ష్మత్ సూక్ష్మం చ యద్ బ్రహ్మ తస్మై సూక్ష్మోక్తనే

వమః ॥) 38

సూక్ష్మత త్వమెఱిగిన జ్ఞానులు ఏ పరమ సూక్ష్మత త్వము యొక్క అనుసంధానము గావించుచుందునో, ఎవరు సూక్ష్మము శంకెను సూక్ష్మమైనవారో, బ్రహ్మము స్వరూపముగా గలవారో, అట్టి సూక్ష్మార్థకు నమస్కారము.

(మత్స్యే భూత్వా విరిజ్ఞాయ యేన వేదాః సమాహృతాః ।

రసాతలగతః శ్రీమం తస్మై మత్స్యోక్తనే నమః ॥) 39

ఎవరు మత్స్య శరీరమును ధరించి రసాతలమునకు పోయి వన్యమైన వేదములను బ్రహ్మదేవుని యొద్దకు శ్రీఘ్నముగ గొని వచ్చెనో, అట్టి మత్స్యరూపధారియగు శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

(మన్దరాద్దిర్భృతో యేన ప్రాప్తే హ్యమృతమన్తనే ।

అతికర్మకదేహాయ తస్మై కూర్మాత్మనే నమః ॥) 40

ఎవరు అమృతమునొంట్లై సముద్రమథన సమయమున తమ పీఠమైన మందరపర్వతమును ధరించి, అత్యంత కఠోరదేహధారియైన కూర్మరూపుడగు అట్టి శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

(వారాహం రూపమాస్థాయ మహీం సవనపర్వతామ్ ।

ఉద్ధరత్యేకదంష్ట్రేణ తస్మై క్రోడాత్మనే నమః ॥) 41

ఎవరు వరాహరూపమును ధరించి తమ ఒక దంతముచే వన పర్వతసహితమును భూమి నంతను ఉద్ధరించెనో అట్టి వరాహరూప ధారియగు భగవంతునకు నమస్కారము.

(నారసింహవపుః కృత్వా నర్వలోక భయంకరమ్ ।

హరణ్యకశిష్టం జహ్ను తస్మై సింహాత్మనే నమః ॥) 42

ఎవరు పరసంహారూపమును ధరించి పమస్త జగత్తునకు
భయంకరుడైన పీఠాశ్వాశశివుడను రాక్షసుని వధించిరో అట్టి
సృసింహరూపుడైన శ్రీహరికి నమస్కారము.

(వామనం రూపమాస్థాయ బలిం సంయమ్య మాయయా ।
త్రైలోక్యం క్రాంతవాణా యన్తు తస్మై క్రాంతాత్మనే
నమః ॥) 43

ఎవరు వామనరూపమును ధరించి మాయచ్ఛాయా బలిని
బంధించి ముల్లోకముసంతను తమ పాదముతో కొలిచిరో, అట్టి
కాంతివంతులైన వామనరూపధారియగు శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

(జమదగ్నిసుతో దూత్వా రామః శత్రుత్వతాం పరః ।
మహీం దిక్షత్రియాం చక్రే తస్మై గామాత్మనే నమః ॥) 44

ఎవరు శత్రుధారులలో శత్రుడగు జమదగ్ని కుమారుడైన
పరశురాముని రూపమును ధరించి ఈ భూమిని త్రియరహితముగ
గావించిరో, అట్టి పరశురామస్వరూపుడైన శ్రీహరికి నమస్కారము.

(త్రివక్త్రకృత్వో యశ్చైకో దర్శే పృథ్వాన్త గౌరవాన్ ।
జఘాన క్షత్రియాణా సంఖ్యే తస్మై క్రోధాత్మనే నమః ॥) 45

ధర్మము యెడల గౌరవమును ఉల్లంఘించినట్టి త్రియులను
క్రోధముతో యుద్ధమందు పింఛరిగనే ఖలువదియొక్క పర్యాయ
ములు ఎవరు సంహరించిరో, అట్టి పరశురామునకు నమస్కారము.

(రామో దాశరథిర్పూర్వా పులస్త్యకుల వన్దనమ్ ।
జఘాన రావణం సంఖ్యే తస్మై క్షత్రాత్మనే నమః ॥) 46

ఎవరు దాశరథియైన శ్రీరాముని రూపమును ధరించి
యుద్ధమందు పులస్త్యకుల వంశనుడగు రావణుని వధించిరో అట్టి
క్షత్రియాత్మయగు శ్రీరామస్వరూపుడైన శ్రీహరికి నమస్కారము.

యోహరీ ముసరీ శ్రీమాన్ నీరామృతధరః స్థితః ।

రామాయ రోహితేయాయ తస్మై తోగాత్మనే నమః ॥ 47

నాగలి, రోహిణి నదా ధరించి అద్భుతశోభతో కూడియుండు వారును, నీలవస్త్రధారణచే శోభించువారును, శేషావతారులును, రోహిణి సందనులును అగు బలరామునకు నమస్కారము.

(శక్తినే చక్రిణే విత్యం శార్ణిణే పీతవానసే ।

ఘనమాలాధరా యైవ తస్మై కృష్ణాత్మనే నమః ॥) 48

శంఖము, చక్రము, శార్ఙ్గ ధనుస్సు, వీరకాంబరము, వనమాల ధరించినవారును, శ్రీకృష్ణస్వరూపులును అగు శ్రీహరికి నమస్కారము.

వసుదేవసుతః శ్రీమాన్ క్రీడితో నస్త గోకులే ।

కంసస్య విదనార్థాయ తస్మై శ్రీరాత్మనే నమః ॥ 49

కంసవధ నిమిత్తము వసుదేవునియొక్క శోభాశాలి యగు పుత్రుడుగ ప్రకటయైనవారును, నందుని గోకులమున వివిధ లీలలు గావించినవారును, లీలామయులును అగు శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

వాసుదేవత్వమాగమ్య యదోర్వంశసముద్ భవః ।

భూభారహరణం చక్రే తస్మై కృష్ణాత్మనే నమః ॥ 50

యదువంశమున అవతరించి వాసుదేవరూపమున వచ్చి భూమియొక్క భారమును హరించినవారును, శ్రీకృష్ణాత్ములును అగు శ్రీహరికి నమస్కారము.

. సారథ్యమర్తున స్యాదౌ కుర్వన్ గీతామృతం దదౌ ।

తోకత్రయోవకారాయ తస్మై బ్రహ్మాత్మనే నమః ॥ 51

అర్జునునకు సారథ్యము కావించునపుడు ముల్లోకములకు
ఉపకారము చేయు నిమిత్తము గీతాజ్ఞానమయూ మృతమును ఒగం
గిన బ్రహ్మాత్మ యగు శ్రీకృష్ణునకు నమస్కారము.

(దానవాంస్తు పశే కృత్వా పునర్బుద్ధత్వమాగతః ।

సర్గస్య రక్షణార్థాయ తస్మై బుద్ధాత్మనే నమః ॥) 52

కృష్ణుని రక్షించుటకొఱచై దానపులను తమ అధీనమందుంచు
కొని తిరిగి బుద్ధభావమును పొందినవారైన బుద్ధస్వరూపులగు
శ్రీహరికి నమస్కారము.

(హనిష్యతి కలా ప్రాప్తే మ్లేచ్ఛాంస్తురగవాహనః ।

ధర్మసంస్థాపకో యస్తు తస్మై కల్యాత్మనే నమః ॥) 53

ఎవరు కలియుగము వచ్చినపిదప గుఱ్ఱముపై నెక్కి ధర్మము
యొక్క స్థాపనముకొఱచై మ్లేచ్ఛులను వధించుదుకో, అట్టి కలి
రూపులగు శ్రీహరికి నమస్కారము.

(తారామయే కాలనేమిం హత్వా దానవపుల్లపమ్ ।

దదౌ రాజ్యం మహేంద్రాయ తస్మై ముఖ్యాత్మనే నమః॥) 54

తారామయ యుద్ధమున దానవరాజగు కాలనేమిని వధించి
దేవరాజగు ఇంద్రునకు రాజ్యమంతయు ఇచ్చినట్టి ముఖ్యాత్మ యగు
శ్రీహరికి నమస్కారము.

(యః సర్వప్రాణీనాం దేహే సాక్షిభూతో హ్యవస్థితః ।

అక్షరః క్షరమాణానాం తస్మై సాక్షాత్మనే నమః ॥) 55

సమస్త ప్రాణులయొక్క శరీరములందు సాక్షిరూపమున
ఉన్న వారును, సమస్త క్షర భూతములందు అక్షర రూపమున
విరాజమానులును అగు సాక్షియైన పరమాత్మకు నమస్కారము.

(వమోఽస్తు తే మహాదేవ నమస్తే భక్తవత్సర !

సుబ్రహ్మణ్య నమస్తేఽస్తు ప్రవీర వరమేశ్వర :

అవ్యక్తవ్యక్త రూపేణ వ్యాప్తం సర్వం త్వయా వితో) 66

మహాదేవా ! మీకు నమస్కారము. భక్తవత్సలా ! మీకు
నమస్కారము. సుబ్రహ్మణ్యా ! మీకు నమస్కారము. పర
మేశ్వరా ! నా యెడల ప్రసన్నులుకండు. ప్రభూ ! మీరు వ్యక్త,
అవ్యక్త రూపములతో నమస్త ప్రపంచమును వ్యాపించి యున్నారు.

(నారాయణం సహస్రాక్షం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ ॥

హిరణ్యనాభం యజ్ఞాల్లమమృతం విశ్వతోముఖమ్ ।

ప్రపద్యే పుణ్డరీకాక్షం ప్రపద్యే పురుషోత్తమమ్ ॥) 67

తేజోలది నేత్రములు కలవారును, సర్వలోకమహేశ్వరు
లును, హిరణ్యనాభులును, యజ్ఞాంగ స్వరూపులును, అమృతమియు
లును, సర్వతోముఖులును, కమలనయనులును, పురుషోత్తము
లును అగు నారాయణదేవుని నేను కరణ బొందుచున్నాను.

సర్వదా సర్వకార్యేషు నాన్తి తేషామమల్గలమ్ ।

యేషాం హృదిస్థో దేవేశో మల్గలాయతనం హరిః ॥ 68

ఎవరి హృదయమందు మంగళస్వరూపులైన దేవేశ్వరుడగు
శ్రీహరి విరాజమానుడై యుండునో, వారి నమస్త కార్యము
లందును సదా మంగళమే (శుభమే) కలుగును. ఏ కార్యమందును
ఎన్నడును అమంగళము కలుగదు.

(మల్గలం భగవాన్ విష్ణుర్మల్గలం మధుమాదనః ।

మల్గలం పుణ్డరీకాక్షో మల్గలం గరుడధ్వజః ॥) 69

విష్ణువు మంగళమయముడు. మధుమాదనుడు మంగళమయముడు.
కమలనయముడు. మంగళమయముడు. గరుడధ్వజుడు మంగళమయముడు.

యస్తనోతి నశాం పేతుమృతే నామృతయోవినా ।

ధర్మార్థవ్యవహారాజ్ఞై స్తస్మై వత్సాత్మనే నమః ॥ 80

ఎవరి సమస్త వ్యవహారములు శేవలము ధర్మము కొఱచే
అయియున్నవో, వశేభాశేంద్రియములద్వారా ఎవరు మోక్ష
సాధన భూతములగు వైదిక ఉపాయములచే మహాత్ముల ధర్మ
వ్యవస్థను ప్రసంగింపజేయుచున్నారో అట్టి సత్యస్వరూపులైన వర
మూర్తుకు నమస్కారము.

యం వృథగర్మచరణాః వృథగర్మఫలైః పిణః ।

వృథగర్మైః సమర్పన్తి తస్మై ధర్మాత్మనే నమః ॥ 81

ఎవరు భిన్న భిన్న ధర్మములను అచరించి వేటు వేటుగ వారి
ఫలములను ఇచ్చగించుచున్నారో, అట్టివారు వేటువేటు ధర్మముల
ద్వారా ఎవరిని పూజించుచున్నారో, అట్టి ధర్మస్వరూపులైన భగ
వంతునకు నమస్కారము.

యతః సర్వే ప్రసూయన్తే హ్యనజ్గత్కాక్ల దేహినః ।

ఉన్మాదః సర్వభూతానాం తస్మై కామాత్మనే నమః ॥ 82

ఏ అనంగుని ప్రేరణచే అంగభారులగు సమస్త ప్రాణులు
జన్మించుచున్నారో, జేనిచే సమస్త జీవులు ఉన్మత్తులగుచున్నారో,
అట్టి కామరూపమున ప్రకటమైన వరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యం చ వ్యక్తస్థ మవ్యక్తం విచిన్వన్తి మహర్షయః ।

క్షేత్రే క్షేత్రజ్ఞమాపీనం తస్మై క్షేత్రాత్మనే నమః ॥ 83

ఎవరు స్థూలజగత్తునందు అవ్యక్తరూపమున వెలయు
చున్నారో, గొప్ప గొప్ప మహర్షులు ఎవరి శత్రువుమును అను
సంధాన మొనర్చుచున్నారో, ఎవరు సమస్త క్షేత్రములందును,

క్షేత్రజ్ఞరూపమున స్థితిగల్గియున్నాఁడు, అట్టి క్షేత్రాత్మయుగు పరమార్థకు నమస్కారము

యం త్రిదాఽఽత్మాన మాత్మస్థం వృతం పోదకభిర్దుతైః ।

ప్రాహుః సప్తదశం సాంఖ్యవృష్టై సాంఖ్యత్మనే నమః ॥ 84

సత్త్వ, రజస్తమోగుణముల భేదముచే విచిత్రముగ గోచరించువారును, గుణముల కార్యభూతములగు పదునాఱు వికారములచే అవృత్తులైనను తన స్వరూపమందే స్థితుడై యున్నవారును, సాంఖ్యులచే పదునేడవ తత్త్వము (పురుషుడు)గ భావించబడువారును అగు సాంఖ్యస్వరూపులైన పరమార్థకు నమస్కారము.

యం వినిద్రా జితక్వాసాః సత్త్వస్థాః సంయతేన్ద్రియాః ।

జ్యోతిః పశ్యన్తి యుష్మాన్తస్మై యోగాత్మనే నమః ॥ 85

నిద్రను జయించి ప్రాణములపై విజయమును పొందినవారును, ఇంద్రియములను తమ పశమునందుంచుకొని శుద్ధ సత్త్వమందుండువారును, నిరంతరము యోగాభ్యాసమున లగ్నమై యుండువారును అగు యోగులు ఎవరి జ్యోతిర్మయ స్వరూపమును పాశ్చాత్యులించుకొనుచున్నాఁడు, అట్టి యోగరూప పరమార్థకు ప్రణామములు.

అపృణ్యపృణ్యోవరమే యం పునర్వచనిర్వయాః ।

కాంతా సంన్యాసినో యాన్తి తస్మై మోక్షాత్మనే నమః ॥ 86

పాప పుణ్యములు క్షయింప, పునర్జన్మ భయము నుండి ముక్తులైన కాంతచిత్తులగు సంన్యాసులు ఎవరిని పొందుచున్నాఁడు అట్టి మోక్షరూప పరమార్థకు నమస్కారము.

యోఽసౌ యుగ సహస్రప్రాప్తే ప్రదీప్తార్చిర్విభావనుః ।

సమృక్షయతి భూతాని తస్మై మోరాత్మానే నమః ॥ 67

సృష్టియొక్క ఒక వేల యుగములు గడచిన పిమ్మట స్వచంద్ర బాల్లలతో గూడిన ప్రళయకాలిన అగ్నిహూపమును ధరించి సమస్త ప్రాణులను సంహారమునర్చు ఘోరహూపధారి యగు పరమోత్తమ సమస్కారము.

సమృక్ష్య సర్వభూతాని కృత్వా చైకార్థవం జగత్ ।

భాం నృపితి యశ్చైకస్తస్మై మాయాత్మానే నమః ॥ 68

ఈ ప్రకారముగ సమస్త భూతములను భజించి ఈ జగత్తును జలమయ మొనర్చువారును, స్వయముగ బాలకుని హూపమును ధరించి అక్షయవటవృక్షముయొక్క అకుపై శయనించు భీషణును, మాయామయులును అగు బాలముగతుడునకు నమస్కారము.

తద్ యస్య నాద్యాం సమూతం యస్మిన్ విశ్వం .

శిష్టితమః ।

పుష్కరే పుష్కరాక్షస్య తస్మై వద్మాత్మానే నమః ॥ 69

దేనిపై ఈ విశ్వమంతయు నిలచియున్నచో అట్టి బ్రహ్మాండ కమలము ఏ పుండరీకాక్షుని నాభి కమలమునండి ప్రకటమయ్యెనో, అట్టి కమలహూపధారి యగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

సహస్రశిరసే చైవ పురుషాయామితాత్మానే ।

చతుః సముద్రవర్యాయ యోగవిద్రాత్మానే నమః ॥ 70

వేలకొలది శిరస్సులు కలవారును, అంతర్యామి రూపమున గర్భులయందు నిరాజమానులై యుండువారును, పరిమితము కాని స్వహూపము కలవారును, నాలుగు సముద్రములు కలియుట చే ఏకార్థ

నము కాగా యోగనిద్రను ఆశ్రయించి శయనించువారును అగు
యోగనిద్రాపూర్ణులైన భగవంతునకు నమస్కారము.

యస్య కేశేమ జీమూతా సద్యః సర్వాజ్ఞానంధిషు ।

తుక్షో నముద్రాశ్చత్వారస్తస్మై తోయాత్మనే నమః ॥ 71

ఎవరి శిరస్సుపై మొట్టుకలుండు చోట మేఘములు కలవో,
శరీరము యొక్క సంధులందు నదులు కలవో, ఉదరమందు నాలుగు
గుముద్రములు కలవో, అట్టి జలచూపుడగు పరమార్థకు ప్రణా
మములు.

యస్మాత్ సర్వాః ప్రసూయన్తే సర్వప్రళయవిక్రియాః ।

యన్మింశ్చైవ ప్రళయన్తే తస్మై హేత్వాత్మనే నమః ॥ 72

సృష్టి, ప్రళయములను వికారము లన్నియు ఎవరినుండి ఉత్ప
న్నమగుచున్నవో, ఎవరియందు సమస్తము లయమొందుచున్నదో,
అట్టి కారణరూపుడగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యో నిష్కణ్డో భవేద్ రాత్రో దివా భవతి విస్మితః ।

జప్తానిష్టస్య చ ద్రష్టా తస్మై ద్రష్టాత్మనే నమః ॥ 73

రాత్రియందు మేలుకొనువారును, పగటియందు సాక్షిరూప
మున నుండువారును, ఎల్లపుడును సర్వులయొక్క మంచి చెడ్డలను
చూచుచు నుండువారును అగు ద్రష్టయైన పరమార్థకు ప్రణామము.

అకుణ్డం సర్వకార్యేషు ధర్మకార్యార్థముద్యతమ్ ।

వై కుణ్డాస్య చ తద్ రూపం తస్మై కార్యాత్మనే నమః ॥ 74

ఏ కార్యము గాని చేయుటయందు అడ్డు లేని వారును, ధర్మ
కార్యములు చేయుటకు సదా ప్రయత్నశీలురై యుండు వారును,
వైకుంఠధామస్వరూపులును అగు కార్యరూప పరమార్థకు నమ
స్కారము.

త్రీః సప్తకృత్వో యః క్షత్రం ధర్మవృత్త్యాస్త గౌరవమ్ ।
 క్రుద్ధో విజమ్నో సమరే రథైః క్రౌరాత్మనే నమః ॥ 76

ఎవరు ధర్మాత్ములైనను, ధర్మము యొక్క గౌరవమును
 ఉల్లంఘించు క్షత్రియ సమాజమును క్రోధముతో యుద్ధమందు
 భిటువడియొక్కసార్లు సంహరించెనో, క్రోధాత్మముయొక్క అభినయ
 మొనర్చు అట్టి పరశురామునకు నమస్కారము.

విభజ్య వజ్రదాక్షిణ్యం వాయురూప్యా శరీరగః ।
 యశ్చిష్టయతి భూతాని తస్యై వాయ్వాత్మనే నమః ॥ 76

ప్రతి శరీరమందును వాయురూపమున ఉండి తన్ను ప్రాణ
 అపానాది పంచ స్వరూపములందు విభక్త మొనర్చుకొని నమస్త
 ప్రాణులకు క్రియాశీలుడుగ నొనర్చు వాయురూప పరమేశ్వరునకు
 నమస్కారము.

యుగేష్వావర్తతే యాగైశ్చానర్తయనహాయనైః ।
 నర్గవలయమోః కర్తా తస్యై కాలాత్మనే నమః ॥ 77

ప్రతి యుగమందును యోగమాయ యొక్క బలముచే అన
 తరించువారును, మాన, ముత, ఆయన, సంవత్సరముల ద్వారా
 స్పృష్టి, ప్రళయములను గావించుచుండువారును అగు కాలరూప పర
 మాత్మకు ప్రణామము.

బ్రహ్మ వత్త్రం భుజోక్షత్రం కృత్స్నమూరూదరం వికః ।
 పాదౌ యస్యాశ్రితాః కూద్రాస్తస్యై వర్తాత్మనే నమః ॥ 78

ఎవరికి బ్రాహ్మణులు ముఖమో, క్షత్రియులందఱు భుజ
 ములో, పైశ్చ్యులు పిక్కలో, ఉదరమో, కూద్రులు పాదములో,
 అట్టి చాతుర్వర్ణ్య రూపుడగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్ముక్తా ఖం నాభిర్చరణౌ పీఠః ।

సూర్యశ్చక్షుర్దీకః శ్రోత్రే తస్మై లోకాత్మనే నమః ॥ 79

ఎవరికి అగ్ని ముఖమో, స్యర్థము శిరస్సో, అకాశము నాభియో, భూమి పాదములొ, సూర్యుడు నేత్రములొ, దిక్కులు చెవులొ, అట్టి లోకదూపుడగు పరమాత్మకు ప్రణామము.

వరః కాలాత్ సతో యజ్ఞాత్ వరాత్ వరతరశ్చ యః ।

అనాదిరాదిర్విశ్వస్య తస్మై విశ్వాత్మనే నమః ॥ 80

కాలము కంటెను, యజ్ఞము కంటెను పరమైనవారును, పరము కంటెను మహాపరమైనవారును, ప్రపంచమున కంతటికిని అదియైనవారును, తమకు అది ఏమియు లేనివారును, అయిన విశ్వాత్ముడైన పరమాత్మకు నమస్కారము.

(వైద్యుతో జాతరత్నైవ పావకః శుచిరేవ చ ।

దహనః సర్వభజ్జడాం తస్మై వహ్నిత్మనే నమః ॥) 81

మేధుమునందు మెఱపుగను, ఉదరమందు జలరాగ్ని రూపముగను ఉన్నవారును, సర్వులను పవిత్రమొనర్చుటచే 'పావక' అనియు, స్వరూపరః శుద్ధులై యుండుటచే 'శుచి' అనియు చెప్పబడవారును, భక్త్యుపచారములన్నిటిని దగ్ధమొనర్చు అగ్ని దేవుడు స్వరూపముగ కలవారును, అగు అగ్నిమయ పరమాత్మకు నమస్కారము.

విషయే వర్తమానానాం యం తే వై శేషితైర్గుణైః ।

ప్రాహుర్విషయగోప్తారం తస్మై గోప్తాత్మనే నమః ॥ 82

పై శేషిక దర్శనమందు చెప్పబడిన రూప రసాది గుణముల ద్వారా ఆకర్షింపబడి విషయ సేవనమందు ప్రవృత్తులగు వారిని విషయాన క్షినుండి రక్షించునట్టి రక్షక దూపుడైన పరమాత్మకు నమస్కారము.

అన్నపానేంద్రనమయో రవప్రాణవివర్ధనః ।

యో దారయతి భూతాని తస్మై ప్రాణాత్మనే నమః ॥ 83

అన్న, జల రూపముగు ఇంద్రనమును పొంది శరీరములోపల రసమును, ప్రాణ శక్తిని వృద్ధి నొందించువాడును, సమస్త ప్రాణులను ధరించువాడును అగు ప్రాణాత్ముడైన పరమేశ్వరునకునమస్కారము.

ప్రాణానాం ధారణార్థాయ యోఽన్నం భుజ్జీతే చతుర్విధమ్ ।

అస్తరూపః పంచత్యగ్నిస్తస్మై పాకాత్మనే నమః ॥ 84

ప్రాణములను రక్షించుటకొరకు భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యములను నాలుగు విధములైన అన్నములను ఏర్పాటు చేయువాడును, స్వయముగ పొట్టయందు అగ్నిరూపమున ఉండి భోజనమును జీర్ణమునర్చువాడును అగు పాకరూపుడైన పరమేశ్వరునకు ప్రణామము.

పితేక్షణనటం యస్య రూపం దంష్ట్రా నఖాయుధమ్ ।

దానవేంద్రాస్తకరణం తస్మై దృష్టాత్మనే నమః ॥ 85

ఎవరి యొక్క నరసింహరూపము దానవ రాజుగు హిరణ్యశక్తిపుని అంత యొనర్చిపై చినదో, ఎవరి నేత్రములు, పెంట్లుకలు ఆ సమయమున గోరోజనపు వర్ణముగ కన్పట్టినో, పెద్ద పెద్ద దంతములు, గోధు ఎవరి ఆయుధములై యుండెనో అట్టి నరసింహునకు ప్రణామము.

యం న దేవా న గన్ధర్వా నదైత్యా న ద దానవాః ।

తత్త్వతో హి విజానన్తి తస్మై మాఝాత్మనే నమః ॥ 86

ఎవరిని దేవతలు కాని, గంధర్వులు కాని, దైత్యులు కాని, దానవులు కాని సరిగా ఎఱుంగ జాలరో, అట్టి గూఢ్మ స్వరూపుడగు పరమార్ముకు నమస్కారము.

.. రసాతలగతః శ్రీమానవంతో తగవాన్ విభుః ।

.. ఇగదో దారయతే కృత్స్నంతస్మై వీర్యాత్మనే నమః ॥ 87

సర్వవ్యాపకుడైన శ్రీమంతుడగు ఏ భగవంతుడు అనంతుడను శేషసర్పము యొక్క రూపమున రసాతలమున ఉండి ఇగత్తునంతను తన శిరస్సుపై ధరించుచున్నారో, అట్టి వీర్యరూపుడగు పరమార్థుడు ప్రణామము.

.. యో మోహయతి భూతాని స్నేహపాశానుబన్ధనైః ।

సర్గస్య రక్షణార్థాయ తస్మై మోహాత్మనే నమః ॥ 88

ఎవడు ఈ సృష్టి పరంపరయొక్క రక్షణకోసమై ప్రాణులందఱిని స్నేహపాశమునందు బంధించి మోహముందు పడివేయుచున్నారో, అట్టి పరమార్థుడు నమస్కారము.

.. అత్మజ్ఞానమిదం జ్ఞానం జ్ఞాత్వా వజ్రాన్వవస్థీరమ్ ।

యం జ్ఞానేనాభిగచ్ఛన్తి తస్మై జ్ఞానాత్మనే నమః ॥ 89

.. అన్నమయాది పంచకోశము లోపలనున్న అగ్ని యొక్క జ్ఞానము కలిగినమీదట విశుద్ధబోధద్వారా విజ్ఞులు ఎవరిని పొందుచున్నారో, అట్టి జ్ఞానస్వరూప పరమార్థుడు నమస్కారము.

.. అప్రమేయశరీరాయ సర్వతోబుద్ధిదక్షిణే ।

అనంతపరిమేయాయ తస్మై దివ్యాత్మనే నమః ॥ 90

ఎవరి స్వరూపము ఏ ప్రమాణమునకును విషయము కాదో, ఎవరి బుద్ధి రూపనేత్రము అన్నిపై పుల వ్యాపించియున్నదో, ఎవరి యందు అనేక విషయముల యొక్క సమావేశము కలదో, అట్టి దివ్యైశ్వర్యుడు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

.. ఇతినే దక్షినే విత్యం చిమ్పాదరశరీరణే ।

.. కమణ్ణులునిషణ్ణాయ తస్మై బ్రహ్మాత్మనే నమః ॥ 91

జడము, దండము ధరించువారును, లంఘోధర శరీరులును,
శమండులువు తూణీరముగ (అమ్ముల పొదిగ) కలవారును అగు
బ్రహ్మదేవ రూపమున నున్న భగవానునకు ప్రణామము.

కూరినే త్రిదేశకాయ త్ర్యమ్బకాయ మహాత్మనే ।

భన్మ దిగ్దాజ్జలిజ్ఞాయ తస్మై రుద్రాత్మనే నమః ॥ 92

త్రిశూలముచు ధరించువారును, దేవతల యొక్క ప్రభువును,
త్రినేత్రుడును. మహాత్ముడును. తన శరీరముపై విభూతిని ధరించు
వారును అగు రుద్రహపుత్రులైన పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

పద్మార్ధకృతశ్చిర్నాయ వాలయజ్ఞో వ్యాలయజ్ఞోపవీతినే ।

పినాకకూల హస్తాయ తస్మై ఉగ్రాత్మనే నమః ॥ 93

ఎవరి శిరస్సుపై అర్ధచంద్ర తీరటము కలదో, ఎవరి శరీరముపై
సర్పరూప యజ్ఞోపవీతము శోభించుచున్నదో, ఎవరు తమ హస్తము
లందు పినాకము, త్రిశూలము ధరించి యున్నారో, ఎవరు ప్రళయ
కాలమున ఉగ్రరూపమును ధరించుచురో అట్టి శివునకు నమస్కా-
రము.

సర్వభూతాత్మభూతాయ భూతాదివిదనాయ చ ।

అక్రోధద్రోహమోహాయ తస్మై శాన్తాత్మనే నమః ॥ 94

ఎవరు సమస్త ప్రాణులయొక్క ఆత్మయై యున్నారో, ఎవరు
ప్రాణికోట్లయొక్క జనన మరణములకు కారణమై యున్నారో,
ఎవరియందు క్రోధము, ద్రోహము, మోహము ఏమాత్రము లేనో,
అట్టి శాంతాత్ములగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

యస్మిన్ సర్వం యతః సర్వం యః సర్వం సర్వ

తత్త్వయః ।

యశ్చ సర్వమయో విత్త్వం తస్మై సర్వాత్మనే నమః ॥ 95

ఎవరిలోనైనా సమస్త ప్రపంచము కలదో, ఎవరినుండి సమస్తము ఉత్పన్నమగుచున్నదో, ఎవరు స్వయముగ సర్వరూపులో, ఎవరు సదా అన్ని వైపుల వ్యాపించియున్నారో, ఎవరు సర్వములులో, అట్టి సర్వాత్మకు నమస్కారము.

విశ్వకర్మన్ నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్మా విశ్వనమ్మవ !

అపవర్గోఽసి భూతానాం వజ్రానాం వరతః పితః ॥ 96

ఈ విశ్వమును నిర్మాణమునర్చు మీ పరమేశ్వరా! మీకు ప్రణామము, విశ్వముయొక్క ఆత్మయు, విశ్వముయొక్క ఆర్పణికి పూజభూతులు నగు జగదీశ్వరా! మీకు నమస్కారము. మీరు పంచభూతములకు పరమైనవారు. మీరు సమస్తప్రాణుల మోక్షస్వరూపమైన బ్రహ్మము అయియున్నారు.

నమస్తే త్రిమ లోకేషు నమస్తే పరతత్త్విమ !

నమస్తే దిక్షౌ సర్వామ త్వం హి సర్వమయో నిధిః ॥ 97

ముల్లోకములందును వ్యాపించియున్న తేజా! మీకు నమస్కారము. ముల్లోకములకంటె పరమైయుండు మీకు ప్రణామము. అన్ని దిక్కులందు వ్యాపించియుండు ప్రభునగు మీకు నమస్కారము. సమస్త పదార్థములలో పూర్ణమైన భండారమే మీరు.

నమస్తే భగవతా నిష్టోలోకానాం ప్రథవావ్యయ !

త్వం హి కర్తా హృషీకేశ సంహర్తా దావరాజికః ॥ 98

ప్రపంచమును ఉత్పన్నమునర్చు నాశరహీతులగు విష్ణుమూర్తి! మీకు నమస్కారము; హృషీకేశా! మీకు సర్వులయొక్క జన్మదాతయు, సంహారకర్తయు అయి యున్నారు. మీరు ఎవరిచేతను పరాజితులు కానేరరు.

న హి వశ్యామి తే భావం దివ్యం హి త్రిషు వర్తమాను ।

త్వాం తు వశ్యామి తత్త్వేనయత్ తే రూపం సనాతనమ్ ॥ 99 ॥

ముల్లోకములందును మీయొక్క దివ్యమైన జన్మ కర్మల రహస్యమును నే నెఱుఁగను. త త్వదృష్టిచే మీ యొక్క సనాతన రూప మేది కలదో ధానిపై మాత్రము నేను దృష్టి నుంచుచున్నాను.

దివం తే శిరసా వ్యాప్తం వద్భ్యాం దేవీ వసున్తరా ।

విక్రమేణ త్రయో లోకాః పురుషోఽపి సనాతనః ॥ 100 ॥

స్వర్గ లోకము మీ శిరస్సు చేతను, పృథ్వీదేవి మీ పాదముల చేతను, మూడులోకములు మీ యొక్క మూడడుగులచేతను వ్యాపించి యున్నవి. మీరు సనాతన పురుషులు.

దిశో భుజా రవిశృంగీర్వీర్యే కుత్రః ప్రతిష్ఠితః ।

నప్త మార్గా నిరుద్ధాస్తే వాయోరమితతేజసః ॥ 101 ॥

దిక్కులు మీ భుజములు. సూర్యుడు మీయొక్క శీర్ష యెలు. ప్రజాపతియగు కుత్రాచార్యుడు మీయొక్క వీర్యము అయి యున్నాడు. అత్యంత తేజస్వీయైన వాయువు యొక్క రూపముచే మీరు పై న గల ఏడు మార్గములను నిరోధించియున్నారు.

అతసీ పుష్పసంకాశం పీతవాన పమచ్యుతమ్ ।

యే నమస్యన్తి గోవిన్దం న తేషాం విద్యతే భయమ్ ॥ 102 ॥

అతసీ పుష్పమువంటి కాంతి గలవారును, శరీరముపై పీత వస్త్రము శోభించుచున్నవారును, తమ స్వరూపమునుండి యెన్నఁదగును చ్యుతి నొందనివారును అగు గోవిందువను నమస్కరించువారికి ఎన్నడును భయము ఉండదు.

- ఏకోఽపి కృష్ణస్య కృతః వ్రతామో
దశాశ్వమేధావత్పథేన తుల్యః ।

దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ

కృష్ణవ్రతామీ న పునర్భవాయ ॥

103

శ్రీ కృష్ణునకు ఒక్క పర్యాయము నమస్కారము చేసినచో అది పది అశ్వమేధ యజ్ఞములందు అవభృతస్నానములతో నమానమైన ఫల మొసంగును. అయితే పది అశ్వమేధ యజ్ఞములను చేసినవాడు తిరిగి ఈ ప్రపంచమున జన్మించును. శ్రీ కృష్ణునకు నమస్కరించినవాడో ఇక తిరిగి జన్మింపడు. ఇవ బంధరమందు పడడు.

కృష్ణవ్రతాః కృష్ణమనుస్మరన్తో

రాతౌ చ కృష్ణం పునరృత్థితా యే ।

తే కృష్ణదేవాః ప్రవిశన్తి కృష్ణ -

మాణ్యం యథా మన్తప్రహతం హుతాః ॥

104

శ్రీ కృష్ణభజనను గూర్చిన వ్రతము గైకొనినవారును, శ్రీ కృష్ణుని నిరంతరము స్మరించుచు రాత్రి పరుండువారును, మరల ప్రోద్బుత లేవకనే శ్రీ కృష్ణుని స్మరించువారును అగు భక్తులు శ్రీ కృష్ణ స్వయంపులే అయి, మంత్రపఠనముతో హోమము చేయబడిన నేయి అగ్నియందు మిళితమగునట్లు శ్రీ కృష్ణునియందు విలీనులగు చున్నారు.

నమో నరకసంత్రాస రక్షేమణ్ణలకారిణే ।

సంసార విమ్నగావర్తతరి కాస్తాయ విష్ణవే ॥

105

నరకభయమునుండి రక్షించుకొనుటకై జనులకు రక్షామండల మును నిర్మించువారును, సంసారమను నదియొక్క సుడిగుండమును

తప్పించుకొనుటకు నావ వంటి వారును అగు విష్ణువునకు నమస్కారము.

నమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ గోత్రాహ్మణహితాయ చ ।

జగద్దితాయ కృష్ణాయ గోవిందాయ నమోనమః ॥ 106

బ్రహ్మనిష్ఠుల యెడల శ్రేయ కలిగియుండువారును, గోవులకు, బ్రహ్మసిస్థులకు హిత యొనర్చువారును, నమస్తజగత్తునకు హితము చేయువారును అగు సచ్చిదానందస్వరూపులైన గోవిందునకు నమస్కారము.

ప్రాణకాంతరపాథేయం సంసారోచ్ఛేదభేషజమ్ ।

దుఃఖకోకపరిత్రాణం హరిరిత్యక్షరద్వయమ్ ॥ 107

‘హరి’ అను రెండక్షరములు దుర్గమమైన గొటయందు సంకట సమయమున ప్రాణులకు దారిబత్రెము వంటివి. సంసారమును వ్యాధిని తొలగించి నేయునట్టి దివ్యమైన మోక్షధము వంటివి. ముఱియు సర్వదుఃఖములనుండియు, శోకములనుండియు శేవుని ఉద్ధరించునది అయి యున్నది.

యథా విష్ణుమయం సత్యం యథా విష్ణుమయం జగత్ ।

యథా విష్ణుమయం సర్వం పాపామే నశ్యతాం తథా ॥ 108

సత్యము విష్ణుమయమైనది, ప్రపంచమంతయు విష్ణుమయమైనది, నమస్తము విష్ణుమయమైనది, ఈ సత్యము యొక్క ప్రభావముచే నాయొక్క పాపమంతయు నశించిపోవుగాక!

త్వాం ప్రపన్నాయ భక్తాయ గతిమిష్టాం డిగిషవే ।

యచ్ఛ్రీయః పుణ్డరీకాక్ష తద్ ద్యాయన్వ మరోత్తమ ॥ 109

దేవతలలో శ్రేష్ఠులును, కమలనేత్రులును అగు శ్రీకృష్ణా! నేను మీయొక్క శరణాగతుడైన భక్తుడను. ముఱియు అభీష్ట.

గతిని పొందవలంచుచున్నాను. దేనియందు నాకు శ్రేయము కలుగునో, దానిని మీరే యోచింపుడు.

ఇతి విద్యాతపోయోనిరయోనిర్విష్టు రీడి తః ।

వాగ్మజ్ఞే నార్పితో దేవః ప్రేయతాం మే జనార్దనః ॥ 110

విద్యకు, తపస్సునకు జన్మస్థానమైనవారును, ఎవరికి జన్మ నొసంగువారు మతెవరును లేరే, అట్టి విష్ణుభగవానుని నేను ఈ ప్రకారముగ వాగ్మజ్ఞుడనుట యజ్ఞముచే పూజించితిని, దీనిచే ఆ జనార్దనుడు నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక !

నారాయణః పరం బ్రహ్మ నాకాయణపరం తపః ।

నారాయణః పరో దేవః సర్వం నారాయణః సదా ॥ 111

నారాయణుడే పరబ్రహ్మము. నారాయణుడే పరమ తపస్సు. నారాయణుడే అందఱి కంటెను పెద్ద దేవత. నారాయణుడే సదా సమస్తము అయియున్నాడు.

‘వైకంఠాయనుడు చెప్పెను’.

స్తవరాజః సమాప్తోఽయం విష్ణోరద్యుత కర్మణః ।

గాజ్ఞేయేన పురా గీతో మహాపాతకనాశనః ॥ 112

జనమేజయా ! గంగా నందనుడగు భీష్ముడు పూర్వము ఏ అద్భుత స్తవరాజమును గానము చేసెనో అద్భుత కర్మల నొనర్చు విష్ణువును గూర్చిన ఆ యీ స్తవరాజము గొప్ప గొప్ప పాపములను కూడ నశింపజేయునదై యున్నది.

ఇమం సతః స్తవరాజం ముముక్షోః

పఠజ్ఞుః కయన్తితకర్మషావహమ్ ,

అతీత్య లోకానమలాన సనాతనానా

పదం న గచ్ఛత్యమృతం మహాత్మవః ॥ 118

ఈ స్తవరాజము సమస్త స్తావనములను వశింప జేయునదియై యున్నది గుంపార బంధనము నుండి విముక్తి నొందదలంచువాడు దీనిని పవిత్ర భావముతో పఠించుచో, అతడు నిర్మల సనాతన లోక ములను కూడ దాటి పరమాత్మ యగు శ్రీకృష్ణుని అమృతమయ భామమునకు పెడలును.

భ గ వ త్ స్తు తి

(నారదుడు)

(శాంతిసర్వము - 209 వ అధ్యాయము)

అవ్యక్తం కాశ్యతం దేవం ప్రభవం పురుషోత్తమమ్ ।

ప్రపద్యే ప్రాజ్ఞలిర్విష్ణుమక్షరం పరమం వదమ్ ॥ 1

ప్రభూ!-అవ్యక్తమై, సనాతనమైనట్టి దేవతయు, సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తికి కారణమును, పురుషోత్తముడును, నాశ రహితు డును, పరమపద స్వరూపుడును అగు విష్ణువునకు నేను చేతులు జోడించి సమస్కరించుచున్నాను.

పురాణం ప్రభవం నిత్యమక్షయం లోకసాక్షిణమ్ ।

ప్రపద్యే పుణ్డరీకాక్షమీకం భక్తానుకమ్పినమ్ ॥ 2

పురాణ పురుషుడును, సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తికి కారణ భూతుడును, క్షయరహితుడును, జగత్తునంతటికిని సాక్షియు, కమ

అము వలె సుందరమైన సేతములు కలవాడును, భక్తవత్సలుడును అగు విష్ణువును నేను శరణు పొందుచున్నాను.

లోకనాథం సహస్రశాక్షమద్భుతం పరమం పదమ్ ।

భగవత్తం ప్రపన్నోఽస్మి భూతభవ్యభవత్ప్రభుమ్ ॥ ౩

సమస్త లోకములకును ప్రభువును, సంరక్షకుడును, నేలకొలది సేతములు కలవారును, భూత, భవిష్యద్వర్తమానములకు ప్రభువును, ఆచ్యుతుడును, పరమపదభూపుడును అగు విష్ణు భగవానుని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

నష్టారం సర్వలోకానా మనంతం విశ్వతోముఖమ్ ।

వద్భీనాథం హృషీకేశం ప్రపద్యే నత్యమద్భుతమ్ ॥ ౪

సమస్త లోకముల యుక్క స్రష్టయు, అన్ని వైపుల ముఖములు కలవారును, అనంతుడును, సర్వస్వరూపుడును, ఆచ్యుతుడును, ఇంద్రియములన్నిటియొక్క ప్రభువును అగు వద్భీనాథుని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

హిరణ్యగర్భమద్భుతం భూగర్భం పరతః పరమ్ ।

ప్రభోః ప్రభుమహాద్యత్తం ప్రపద్యే తం రవిప్రభమ్ ॥ ౫

హిరణ్యగర్భుని అమృతస్వరూపమును, భూమిని గర్భమందు భరించువారును, పరాత్పరుడును, ప్రభువులకును కూడ ప్రభువును, అనాదియు, అనంతుడును, సూర్యునివంటి కాంతి కలవారును అగు శ్రీహరిని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

సహస్రశీర్షం పురుషం మహర్షిం తత్త్వ భావనమ్ ।

ప్రపద్యే సూక్ష్మమచలం పరేణ్యమథయప్రదమ్ ॥ ౬

నేలకొలది శిరస్సులు కలవారును, అంతర్యామి యగు ఆత్మయు, తత్త్వమును చింతవచేయు కపిల మహర్షి స్వరూపులును,

సూక్ష్మ, అచల, శ్రేష్ఠదూపులును, అభయ ప్రదులును అగు శ్రీహరిని శరణు పొందుచున్నాను.

నారాయణం పురాణర్షిం యోగాత్మానం సనాతనమ్ ।

సంస్థానం సర్వతత్త్వానాం ప్రవక్ష్యే ద్రువమీశ్వరమ్ ॥ 7

ప్రాచీన ఋషియగు నారాయణుడును, యోగార్థయు, సనాతన పురుషుడును, తత్త్వములన్నిటియొక్క అధిష్ఠానమున్ను, నాశరహితుడగు ఈశ్వరుడును అగు శ్రీహరిని నేను శరణుపొందుచున్నాను.

యం ప్రభుః సర్వభూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్ ।

చరాచర గురుర్విష్ణుః స మే దేవః ప్రవీదతు ॥ 8

సమస్త భూతములకు ప్రభువును, ఈ ప్రపంచమునందంతటను వ్యాపించియున్న వాడును, చరాచర ప్రాణులయొక్క గురువును అగు శ్రీహరి నాయెడల ప్రసన్నుడగుగాక ।

యస్మాదుత్పద్యతే బ్రహ్మ పద్మయోనిః పితామహః ।

బ్రహ్మయోనిర్హి విశ్వాత్తా స మే విష్ణుః ప్రవీదతు ॥ 9

ఎవరినుండి పద్మయోనియు, పితామహుడును అగు బ్రహ్మ దేవుడు ఉద్భవించెనో, వేదములకు కారణభూతుడును, విశ్వాత్మయు నగు అట్టి విష్ణువు నాయెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

యం పురా ప్రలయే ప్రాప్తే వష్టే స్థావరజన్తమే ।

బ్రహ్మాదిషు ప్రలీనేషు వష్టే లోకే వరావరే ॥ 10

అభూతసస్లువే చైవ ప్రలీనే ప్రకృతౌ మహన్ ।

ఏక స్తీవృత్తి విశ్వాత్తా స మే విష్ణుః ప్రవీదతు ॥ 11

పూర్వము మహాప్రళయము సంభవించుచు, చరాచర ప్రాణులన్నియు నశించిపోవుచుండ, బ్రహ్మాది దేవతలు కూడ లయించుచుండ, ప్రపంచమందలి చిన్న పస్తువులు, పెద్దపస్తువులు అన్నియు నశించిపోవుచుండ, సమస్త భూతములు క్రమముగ లయింప మహత్తత్త్వమునున్న బ్రహ్మతి యందు విలీనము కాగా, అపుడు ఎవరు ఓక్క-రే శేషించియుండులో, అట్టి విశ్వాత్మ యగు విష్ణువు నాయెడల ప్రసన్నుడగు గాక !

దతుర్భిక్ష్వ చతుర్భిక్ష్వ ద్వాభ్యాం వజ్చుభిరేవ చ ।

హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం స మే విష్ణుః ప్రసీదతు ॥ 12

నాలుగు, నాలుగు, రెండు, ఐదు, రెండు—ఈ పదనీను అక్షరముల మంత్రముల ద్వారా ఎవరికి అహుతి ఈయబడుచున్నదో, అట్టి విష్ణువు నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక !

పర్జన్యః పృథివీ సన్యం కాలో దర్మః క్రియాక్రియే ।

గుణాశరః స మే బ్రహ్మర్వానుదేవః ప్రసీదతు ॥ 13

మేఘము, భూమి, సస్యము, కాలము, ధర్మము, కర్మము, కర్మము యొక్క అభావము, అనునిని యన్నియు ఎవరియొక్క స్వరూపములో, ఎవరు గుణముల నిధియో, అట్టి శ్యామవర్ణుడగు భాసుదేవుడు నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక !

అగ్నిషోమార్కకారాణాం బ్రహ్మరుద్రేన్ద్రయోగినామ్ ।

యస్తేజయతి తేజాంవి స మే విష్ణుః ప్రసీదతు ॥ 14

అగ్ని, చంద్రుడు, సూర్యుడు, సక్షత్రములు, బ్రహ్మదేవుడు, శుక్రుడు, ఇంద్రుడు, యోగులు—అను వీరి యొక్క తేజస్సును కూడ లయించువారును అగు విష్ణువు నా యెడల ప్రసన్నుడగుగాక !

యోగావాస నమస్తుత్యం వర్వావాస వరప్రదః ।

యజ్ఞగర్భ హిరణ్యాజ్ఞ పల్పయజ్ఞ వమోఽస్తు తే ॥ 15

యోగుల నివాసస్థాన మగు దేవా । మీకు నమస్కారము. సర్వుల నివాసస్థానమున్ను, వరదాయకుడును, యజ్ఞగర్భుడును, స్వర్ణ కాంతి కలవారును, పంచయజ్ఞ మయులును అగు వరమేశ్వరా । మీకు నమస్కారము.

చతుర్భూతే వరం దామ లక్ష్మ్యోవాస వరార్చితః ।

సర్వావాస నమస్తేఽస్తు వానుదేవ ప్రదానకృత్ ॥ 16

మీరు శ్రీకృష్ణ, బలరామ, బ్రహ్మమ్మ, అనిరుద్ధులగు ఈ నలుగురి మానము కలవారు, వరమధామ స్వరూపులు, లక్ష్మీనివాసులు, వరమపూజితులు, సర్వుల నివాసస్థానము, ప్రకృతియొక్క ప్రవర్తకులు అయి యున్నారు. ఓ వాగుదేవా । మీకు నమస్కారము.

అజస్త్వమగమః వన్తా హ్యమూర్తిర్విశ్వమూర్తిభృత్ ।

వికర్తః పల్పకాలజ్ఞ నమస్తే జ్ఞానసాగర ॥ 17

మీరు జన్మలేనివారు. అగమ్యమార్గము, జగత్తుయొక్క అకారమంతయు మీరే ధరించుచున్నారు. సంహారకాదులగు రుద్రుడు మీరే. మీరు (ప్రాణః, సంగత, మధ్యాహ్న, అపరాహ్న, సాయాహ్నములను) ఏదో కాలములను ఎఱుఁగువారై యున్నారు. జ్ఞానసాగరా । మీకు నమస్కారము.

అవ్యక్తాద్ వ్యక్త ముత్పన్నం వ్యక్తాద్ యస్తు పరోఽక్షరః ।

యస్మాత్ పరతరం నాస్తి తమస్మి కరణం గతః ॥ 18

ఏ అవ్యక్త పరమాత్మనుండి వ్యక్తమగు ఈ జగత్తు ఉత్పన్నమైనదో, ఎవరు వ్యక్తము కంటె పరులును, నాశరహితులును అయి

యున్నారో, ఎవరికంటే ఉత్కృష్టమైనది మఱియొక వస్తు వేదీయూ లేదో, అట్టి విష్ణుభగవానుని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

స ప్రధానో న చ మహాకా వ్యరుషశ్చేతనో హ్యజః ।

అనయోర్యః పరతరః తమస్మి శరణం గతః ॥ 19

ప్రకృతి, మహాత్తత్త్వము—అను ఈ రెండును జడములైనవి. పురుషుడు చేతనుడు, జన్మరహితుడు. ప్రకృతి, మహాత్తత్త్వము లకు పరమైన వారగు పురుషోత్తముని నేను శరణు పొందు చున్నాను.

చింతయంతో హి యం నిత్యం బ్రహ్మకానదయః ప్రభుమ్ ।

నిశ్చయం నాధిగచ్ఛన్తి తమస్మి శరణం గతః ॥ 20

బ్రహ్మజేవుడు, శివుడు మొదలగువారు ఏ భగవంతుని నిరం తరము చింతన చేయుచున్నను వారి స్వరూపమును గూర్చి ఏ నిశ్చ యమున్ను పొందజాలక యున్నారో అట్టి పరమేశ్వరుని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

జితేంద్రియా మహాత్మానో జ్ఞావధ్యాన పరాయణాః ।

యం ప్రాప్య న విపరత్తనే తమస్మి శరణం గతః ॥ 21

జ్ఞానులు, ధ్యానపరాయణు లగు జితేంద్రియ మహాత్ములు ఎవరిని పొంది మరల ఈ ప్రపంచమునకు తిరిగి రాక యున్నారో అట్టి శ్రీహరిని నేను శరణు పొందుచున్నాను.

ఏకాంశేన జగత్ పర్వమవష్టభ్య విభుః స్థితః ।

అగ్రాహ్యో నిర్గుణో విత్క్తస్తమస్మి శరణం గతః ॥ 22

ఏ సర్వవ్యాపియగు పరమేశ్వరుడు ఈ ప్రపంచమునంతను తన ఒక్క అంశముతో ధరించుచున్నారో, ఎవరు ఏ ఇంద్రియము

చేర్చును తెలియబడజాలరో, ఎవరు నిర్దుష్టలో, నిత్యులో అట్టి పర
మాత్మను, నేను శరణు పొందుచున్నాను.

సోమార్కాగ్నిమయం తేజో యా చ తారామయీ ద్యుతిః ।

దివి సంతాయతే యోఽయం స మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 23

అతాశమున సూర్యు, చంద్రు, నక్షత్రముల కాంతి నది ప్రకా
శింప చేయుచున్నదో, అది అంతయు ఎవరియొక్క స్వరూపమో
అట్టి పరమాత్మ నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

గుణాదిర్నిర్గుణశ్చాద్యో లక్ష్మీవాంశ్చేతనో హ్యః ॥

సూక్ష్మః సర్వగతో యోగీ స మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 24

గుణము లన్నిటియొక్క అధికారణుడును, స్వయముగ నిర్గు
ణుడును, అదిపురుషుడును, లక్ష్మీవంతుడును, చేతనుడును, జన్మ
రహితుడును, సూక్ష్మరూపుడును, సర్వవ్యాపియు, యోగియు,
మహాత్ముడు నగు శ్రీహరి నాయెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

సాంఖ్యయోగాశ్చ యే చాన్యే సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ।

యం విదిత్వా విముచ్యంతే స మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 25

జ్ఞానయోగులు, కర్మయోగులు, సిద్ధులు, మహాద్గులు, ఎవ
రిని తెలిసికొని ఈ ప్రపంచమున ముక్తులగుచున్నారో, అట్టి పర
మాత్ముడగు శ్రీహరి నాయెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

అవ్యక్తః సమధిష్ఠాతా హ్యచిన్త్యః పదసత్పరః ।

అస్థితిః ప్రకృతిశ్రేష్ఠః స మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 26

అవ్యక్తుడును, సమస్తమునకు అధిష్ఠాతయు, అచింత్యుడును,
సదసద్విలక్షణుడును, అధార రహితుడును, ప్రకృతికంటె శ్రేష్ఠు
డును అగు శ్రీహరి నాయెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

క్షేత్రజ్ఞః వజ్జురా భుజ్ కై ప్రకృతిం వజ్జుభిర్ముఖైః ।
మహాశా గుణాంశ్చ యో భుజ్ కై వ మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 27

ఎవరు జీవాత్మసూపముతో పంచ జ్ఞానేంద్రియములనో ముఖములద్వారా శబ్దాది పంచ విషయములను అనుభవించుచున్నారో, స్వయముగ మహాత్తర యాపులై నప్పటికిని గుణములను అనుభవించుచున్నారో అట్టి మహాత్ముడగు శ్రీహరి నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

సూర్యమధ్యేస్థితః సోమస్తన్య మధ్యే చ యా స్థితా ।
భూతవాహ్మ్య చ యా దీప్తిః వ మహాత్మా ప్రసీదతు ॥ 28

సూర్యమండలమందు సోమసూపమున శున్నవారును, ఆ సోమము లోపలగల అలౌకిక దీప్తి స్వరూపముగ కలవారును అయిన అట్టి పరమాత్మయగు శ్రీహరి నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక ।

నమస్తే సర్వతః సర్వ సర్వతోఽక్షి శిరోముఖ ।
నిర్వికార నమస్తేఽస్తు సాక్షి క్షేత్రే వ్యవస్థితః ॥ 29

సర్వస్వరూపులగు పరమేశ్వరా! మీకు అన్నివైపులనుండి నమస్కారము, మీకు అన్నివైపుల నేత్రములు, ముక్తములు, ముఖములు కలవు, నిర్వికారులగు పరమాత్మా! మీకు నమస్కారము, మీరు ప్రతి క్షేత్రమందును (శరీరమందును) సాక్షిరూపమున వెలయుచున్నారు.

అతీంద్రియ నమస్తుభ్యం చిద్దైవ్యతైర్న మీయసే ।
యే చ త్వాం నాభిజానన్తి సంసారే సంసరన్తి తే ॥ 30

ఇంద్రియాతీతులగు పరమేశ్వరా! మీకు నమస్కారము, వ్యక్తములగు గుణులుల ద్వారా మీయొక్క జ్ఞానము కలుగుట

అసంభవము, ప్రపంచమున మిమ్ములను తెలియనివారు జనన మరణ చక్రమందు పడిపోవుదురు.

కామక్రోధ వినిర్ముక్తా రాగద్వేషవివర్జితాః ।

నాన్యథక్తా విజానన్తి న పునర్నారకా ద్విజాః ॥ 81

కామ క్రోధములనుండి విడుదల పొందినవారు, రాగ ద్వేష రహితులు, మిమ్ముక్క అనన్య థక్తులు మాత్రమే మిమ్ములను తెలిసికొన గలుగుచున్నారు. విషయములను నిరకమందు పడిన వారు మిమ్ములను తెలిసికొనకాలరు.

ఏకాన్తినో హి విద్వన్త్వా నిరాః కర్మకారిణః ।

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధ కర్మాణస్త్యాం వికన్తి వినిశ్చితాః ॥ 82

మిమ్ముక్క అనన్యథక్తులు, ద్వంద్వరహితులు, నిష్కామ కర్మ నాచరించువారు, జ్ఞానాగ్నిచే తమ సమస్త కర్మలను దగ్ధ మొనర్చినవారును, మిమ్ముల దృఢమైన నిష్ఠ కలవారును మిమ్ములచే ప్రవేశించుచున్నారు.

అశరీరం శరీరస్థం సమం పర్యేష దేహిషు ।

పుణ్యపాపవినిర్ముక్తా తక్తాస్త్యాం ప్రవిశన్మ్యత ॥ 83

మీరు శరీరమందున్నను, శరీరరహితులు. సమస్త ప్రాణు లందును సమరూపమున ఉన్నవారు. పుణ్య పాపములనుండి విముక్తు లై నట్టి థక్తులు మిమ్ములచే ప్రవేశించుచున్నారు.

అవ్యక్తం మిద్యహజ్కారమనో భూతేన్ద్రియాణి చ ।

త్వయి తావి చ తేషు త్వం వ తేషు త్వం న తే త్వయి ॥ 84

అవ్యక్తమగు ప్రకృతి, బుద్ధి, అహంకారము, మనస్సు, పంచమహాభూతములు, సమస్త ఇంద్రియములు, అన్నియు మీ

యందే ఉన్నది. కాని యన్నిటియందును మీరున్నారు. కాని
చాస్తవముగ వానియందు మీరు లేరు, మీయందవి లేవు.

ఏకత్వాన్యత్వ వానాత్వం యే విదుర్యాన్తి తే పరమ్ ।

నమోఽసి సర్వభూతేషు న తే ద్వేష్కోఽన్తి నప్రియః ॥ 36

సమత్వమభిక్ష్వాజ్ఞేఽహం భక్త్యా వై నాన్యరేతసా ।

ఏకత్వ, అన్యత్వ, అనేకత్వముల రహస్యమును కాగుగ
తెలిసికొనినవారు పరమాత్మయగు మిమ్ములను పొందుచున్నారు.
మీరు సమస్త భూతములందును సమముగ నున్నారు. మీ కెవడును
ద్వేషుడు కాని, ప్రీయుడు కాని లేడు. నేను అనన్యచిత్తముచే
మీయొక్క భక్తిచ్యారా సమత్వము పొందదలంచుచున్నాను.

చరాచరమిదం సర్వం భూతగ్రామం చతుర్విధమ్ ॥ 36

త్వయా త్వయ్యేవ తత్ ప్రోతం మూలే మణిగణా ఇవ ।

నాలుగు విధములగు ఈ చరాచర ప్రాణి సముదాయము
మీచే వ్యాపింపబడియున్నది. దారమునందు మణులు గ్రుచ్చబడు
వట్లు ఈ ప్రపంచమంతయు మీయందే ఒకప్రోతమై యున్నది.

స్రష్టా ధోత్రాసి కూటస్థో హ్యతత్త్వస్తత్త్వ సంజ్ఞితః ।

అకర్మహేతు రచలః పృథగాత్మ న్యవస్థితః ॥ 37

మీరు, జగత్తుయొక్క స్రష్ట, ధోత, కూటస్థులు, ప్రపంచ
తత్త్వసంజ్ఞ కలిగియున్నప్పటికిని దానికంటె సర్వధా విలక్షణులు.
మీరు కర్మకు హేతువు కాదు. మీరు నిశ్చలురు. పరమాత్మ స్వరూ
పులు. ప్రతి శరీరమందును తేవాత్మరూపమున మీరే వెలయు
చున్నారు.

న తే భూతేషు సంయోగో భూతతత్త్వ గుణాదిగః ।

అహంకారేణ నిర్ద్యా వాన తే యోగస్థిభిర్భుజైః ॥ 38

హస్తవముగ ప్రాణులతో మీకు సంయోగము లేదు. మీకు భూతములకంటె, తత్త్వములకంటె, గుణములకంటె పరమైనవారు. అహంకారముతో, బుద్ధితో, త్రిగుణములతో మీ శేషిభ్యమైన సంబంధము లేదు.

న తే ధర్మోఽన్త్య ధర్మో వా నారమ్భో జన్మ వా పునః ।

జరామరణమోక్షైర్థం త్వాం వ్రనన్నోఽస్మి సర్వకః ॥ 39

మీ శేషిభ్యమైన ధర్మము కాని, అధర్మము కాని లేవు. ఏవిధమైన కార్యము లేదు. జన్మము లేదు. నేను జన్మమృత్యువుల నుండి విడుదల పొందుటకై సర్వవిధముల మిమ్ములను నేను కరణ పొందుచున్నాను.

ఈశ్వరోఽసి జగన్నాథ తతః పరమ ఉచ్యతే ।

భక్తానాం యద్ధితం దేవ తద్ధ్యాహ త్రిదశేశ్వర ॥ 40

జగన్నాథా! మీకు ఈశ్వర స్వరూపులు. కనుకనే పరమార్థ యని చెప్పబడుచున్నారు. దేవా! సుశేశ్వరా! భక్తులకు హితమైన దానిని నాకు కలుగజేయుడు.

విషయైరిన్ద్రియైర్వాపి న మే తూయః సమాగమః ।

కృధివీం యాతు మే వ్రూణం యాతు మే రసనా జలమ్ ॥ 41

రూపం సూతాశనం యాతు స్పర్శో యాతు చ మారుతమ్ ।

శ్రోత్రమాశాశమప్యేతు మనోవైకారికం పునః ॥ 42

విషయములతోను, ఇంద్రియములతోను మరల ఎన్నడును నాకు కలయిక లేకుండుగాక! నా వ్రూణేంద్రియము కృధివీ తత్త్వమందు కలియుగాక! అట్లే రసేంద్రియము జలమందును, రూపము (నేత్రము) అగ్నియందును, స్పర్శ (త్వత్కు) వాయువునందును,

శ్రోత్రేంద్రియము ఆకాశమందును, మనస్సు అహంకారమందును
కలియుగాక |

ఇన్ద్రియాణ్యపి సంయాన్తు స్వాను స్వాను చ యోనిషు |
వృథివీ యాతు సలిలమాపోఽగ్ని మవరోఽవిలమ్ || 43

వాయురాకాశమప్యేతు మనశ్చాకాశ ఏవ చ |
అహంకారం మనో యాతు మోహనం సర్వదేహీనమ్ |
అహంకారస్తతో బుద్ధిం బుద్ధిరవ్యక్త మచ్యుత || 44

అచ్యుతా! ఇంద్రియములు వాని వాని జన్మస్థానములందు
కలియుగాక | వృథివి జలముందును, జలము అగ్నియందును, అగ్ని
వాయువునందును, వాయువు ఆకాశమందును, ఆకాశము మనస్సు
నందును, మనస్సు మోహకరమగు ఆ అహంకారమందును, అహం
కారము మహత్తత్త్వమందును, మహత్తత్త్వము అవ్యక్తమగు
ప్రకృతియందును కలియు గాక |

ప్రథానే ప్రకృతిం యాతే గుణసామ్యే వ్యవస్థితే |
వియోగః సర్వకరణైర్గుణతూతైశ్చ మే తవేత్ || 45

ప్రథానము ప్రకృతిని పొంద, గుణముల యొక్క సామ్యా
వస్థ యను మహాప్రళయము సంభవించ, నాకు ఇంద్రియము లన్నిటి
నుండియు, వాని విషయముల నుండియు వియోగము కలుగుగాక |

విష్క్లిప్తల్యపదం తా త కాడైఽహం పరమం తవ |
ఏకీభావస్త్వయా మేఽన్తు వ మే జన్మ భవేత్ పునః || 46

మహాత్మా! నేను పరమ మోక్షమును కాంక్షించు
చున్నాను మీతో నామొక్క ఏకీభావము కలుగుగాక | ఈ
ప్రపంచమున తిరిగి నేను జన్మింపకుండుదును గాక |

త్వద్బుద్ధి స్వద్ గతప్రాణ స్వద్భుక్త స్వత్సరాయణః ।

త్వామేవాహం స్మరిష్యామి మరణే వయ్యవస్థితే ॥ 47

మృత్యుకాల మేతెంచ నాయొక్క బుద్ధి మీయందే లగ్నమగుగాక ! నా ప్రాణములు మీయందే లీనములగు గాక ! నాకు మీయందే భక్తి భావము కలిగియుండుగాక ! నేను సదా మీయొక్క శరణ్యమందే ఉండియుండుదును గాక ! ఈ ప్రకారము నేను నిరంతరము మీయొక్క స్మరణయే చేయుచుండును గాక !

పూర్వదేహకృతా యే మే వ్యాధయః ప్రవిశన్తు మామ్ ।

అర్థయన్తు చ దుఃఖాని ఋణం మే ప్రతిముఖ్యతమ్ ॥ 48

పూర్వ శరీరమందు నేనేమి దుష్కర్మములు చేసితినో, వాని ఫలస్వరూపముగ వ్యాధులు నా శరీరమందు ప్రవేశించి, వివిధదుఃఖముల ద్వారా నన్ను వేధించుగాక ! వాని యన్నింటికీ నాపై గల ఋణము తొలగిపోవుగాక !

అనుభ్యాతోఽపి దేవేక న మే జన్మ భవేత్ పునః ।

తస్మాద్ బ్రవీమి కర్మాణి ఋణం మే న భవేదితి ॥ 49

దేవేశ్వరా ! నాకు తిరిగి జన్మలేకుండుట కొఱకై నేను మీమ్ములను స్మరణ చేసినది. కావున నాయొక్క కర్మ సళిలముగాక యనియు, నాపై దేనియొక్కయు ఋణము లేవీందీ యుండరాదనియు నేను తిరిగి మీతో వదించుచున్నాను.

ఉపతిష్ఠన్తు మాం సర్వే వ్యాధయః పూర్వ సంఘితాః ।

అన్యతో గన్తుమిచ్ఛామి తద్ విష్టోః పరమం వదమ్ ॥ 50

పూర్వజన్మమందు నేనేమి కర్మలను సంచయ మొనర్చితినో, అవి యన్నియు రోగాదులద్వారా నా శరీరమందు ఉండియుండుగాక ! నేను వాని యన్నిటినుండి ఋణ విముక్తుడనై నిష్కలగ వాసుని పరమధామమును పొందదలంచుచున్నాను.

శివ స్తుతి

(దక్షిణ)

(శాంతిపర్వము - 284 వ అధ్యాయము)

నమస్తే దేవదేవేశ దేవారిజలసూదన ।

దేవేంద్రబలవిష్టమ్మ దేవదానవపూజిత ॥

1

దేవదేవేశ్వరా! మీకు నమస్కారము. మీరు దేవదైత్యులగు దానవుల సేనను సంహరించువారును, దేవరాజగు ఇంద్రుని శక్తిని కూడ క్షంభింపజేయువారును అయి యున్నారు. దేవతలు, దానవులు అందఱును మిమ్ములను పూజించిరి.

నహస్రాక్ష విరూపాక్ష త్ర్యక్ష యజ్ఞధిపస్త్రియ ।

సర్వతః పాణిపాణాస్త సర్వతోఽక్షి శిరోముఖ ॥

2

మీరు నేలగొలది నేత్రములు కలవారు. కావున మీరు నహస్రాక్షుడు అని చెప్పబడిరి. మీ ఇంద్రియములు అన్నిటికంటెను విలక్షణములైనవి. అవి పరోక్షవిషయములను కూడ ప్రత్యక్షము చేసికొనగలవు. కావున మిమ్ములను 'విరూపాక్షుడు' అందురు. మీరు మూడు నేత్రములు కలిగియుండుటచే త్ర్యక్షుడని చెప్పబడిరి యక్షరాజగు కుబేరునకున్న మీరు ప్రియులు. మీకు అన్నివైపుల చేతులు, కాళ్ళు, నేత్రములు, మస్తకములు ముఖములు కలవు.

సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వసూపుత్య తిష్ఠసి ।

శక్తికర్ణ మహాకర్ణ కుమ్భకర్ణార్ణవాయు ॥

గజేంద్రకర్ణ గోకర్ణ పాణికర్ణ వమోఽస్తుతే ।

3

మీరు అన్ని పైపుల చెవులు కూడ కలవు. ప్రపంచమున ఏది కలదో దాని నంతను వ్యాపించి మీరు వెలయుచున్నారు. శంకుకల్లుడు, మహాకల్లుడు, కుంభకల్లుడు, అర్జవాలయుడు, గజేంద్రకల్లుడు, గోకల్లుడు, పాణికల్లుడు—అను ఏడుమంది పార్షదులు మీ యొక్క స్వరూపులే అయి యున్నారు. వీరి అందఱి రూపమున నున్న మీరు నమస్కారము.

శతోదర శతవర్త శతజిహ్వ నమోఽస్తుతే ।

గాయన్తి త్వ గాయత్రితోఽర్చన్త్యర్కమర్కిణః ।

బ్రహ్మణం త్వ శతక్రతుమూర్ధ్వం ఖమివ మేనిరే ॥ 4

మీరు అనేక ఉదరములు, అవర్తములు, జిహ్వలు ఉండుటచే మీరు 'శతోదరుడని, శతవర్తుడని, శతజిహ్వుడని చెప్పబడుచున్నారు. మీరు నమస్కారము. గాయత్రీమంత్రమును జపము చేయువారు మీయొక్క మహిమనే గాన యొనర్చుచున్నారు. సూర్యోపాసకులు సూర్యుని రూపమున విమ్ములనే ఆరాధించుచున్నారు. ఋషులు విమ్ములనే బ్రహ్మదేవుడుగను, శతక్రతుడుగు ఇంద్రుడుగను, అకాశమువలె స్వోన్నత పదముగను భాదించుచున్నారు.

మూర్తా హి తే మహామూర్తే సముద్రాచ్ఛరసంనిధ ।

సర్వావై దేవతా హ్యన్మికా గావో గోష్ఠ ఇవానతే ॥ 5

సముద్ర, అకాశముల వలె ఆపార, అనంత రూపమును ధరించు మహామూర్తిధారియగు మహేశ్వరా! గోకాలయందు గోవులు నివసించునట్లు, భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, అకాశము, సూర్యుడు, చంద్రుడు, యజమానుడు అను మీయొక్క ఎనిమిది విధములగు మూర్తులందు సమస్త 'దేవతలు నివసించుచున్నారు.

భవద్భరీరే పశ్యామి సోమమగ్నిం జలేశ్వరమ్ ।

అదిత్యమథ వై విష్ణుం బ్రహ్మణాం చ బృహస్పతిమ్ ॥ 6

నేను మీ శరీరమందు సోమని, అగ్నిని, వరుణుని, సూర్యుని, విష్ణువును, బ్రహ్మదేవుని, బృహస్పతిని కూడ చూచుచున్నాను.

భగవాన్ కారణం కార్యం క్రియా కరణమేవ చ ।

అసతశ్చ సతశ్చైవ తిథైవ వ్రతవాన్యయౌ ॥ 7

మీరే కారణ, కార్య, క్రియా (ప్రయత్న), కరణములు, సత్యవార్తముల యొక్కయు, అసత్యవార్తముల యొక్కయు ఉత్పత్తి, ప్రళయస్థానము లున్న మీరే అయి యున్నారు.

నమో భవాయ శర్వాయ దుద్రాయ వరదాయ చ ।

వక్షానాం పతయే నిత్యం నమోఽస్త్వన్ధకఘాతినే ॥ 8

మీరు సమస్తము యొక్క ఉద్భవములకు స్థానమగుటచే 'భవుడ'ని, సంహారమునకు కారణమగుటచే 'శర్వుడ'నియు, 'దు' అనగా పాపమును, లేక దుఃఖమును తొలగించువారగుటచే 'దుద్రుడ'ని, వరముల నొసంగువారగుటచే 'వరదుడ'ని, పశువుల (శవుల) పాలకుడగుటచే 'పశుపతి' అని చెప్పబడుచున్నారు. మీరు అంధ కాసురుని వధించుటచే 'అంధకఘాతి' యని చెప్పబడుచున్నారు. మీరు మరల మరల సమస్కారము.

త్రిజటాయ త్రిశీర్షాయ త్రికూలవరపాణినే ।

త్ర్యంబకాయ త్రినేత్రాయ త్రిపురఘ్నాయ వైనమః ॥ 9

మీరు మూడు జడలు, మూడు ముక్తములు ధరించువారై యున్నారు. మీ చేతియందు త్రివ్యమగు త్రికూలము కోభను

బడయుచున్నది. మీరు వ్యాపకులు, త్రినేత్రధారులు, త్రిపురా
సురసంహారకులు అయి యున్నారు. మీకు నమస్కారము.

నమశ్చక్తాయ కుక్తాయ అన్తాయాన్తరరాయ చ ।

దణ్డేనే నమకర్తాయ దణ్డేముక్తాయ వై నమః ॥ 10

మీరు దుష్టులయెడల మహా శ్రోధము కలిగియుండుటచే
'చండు'డని చెప్పబడుచున్నారు. ఉదరమున జగత్తంతయు ఉండు
టచే మీరు 'కుండు'డనియు చెప్పబడుచున్నారు. మీరు 'అండుడు
(బ్రహ్మాండస్వరూపుడు)' అని, 'అండధరుడు (బ్రహ్మాండమును
ధరించువాడు) అనియు పేర్కొనబడుచున్నారు. మీరు దండధారి
(దుష్టులకు దండన నొసంగువారు) అనియు, సమకర్ణుడు (సమస్త
మును సమానముగ వినవారు) అనియు, దండధారులును, శిరో
ముండన మొనర్చుకొనువారును అగు సంన్యాసులున్న మీ
స్వరూపులే అయియున్నారు. కావున దండిముండు డనియు కూడ
చెప్పబడుచున్నారు. అట్టి మీకు నమస్కారము.

నమోర్ధ్వదంష్ట్రకేళాయ కుక్లాయావతతాయ చ ।

విలోహితాయ దూమ్రాయ నీలగ్రీవాయ వై నమః ॥ 11

ఉర్ధ్వదంష్ట్రుడు, ఉర్ధ్వకేశుడు, కుక్లుడు (కుక్ల బ్రహ్మస్వరూ
పుడు), అవతతుడు (జగద్రూపమున వ్యాపించినవారు), విలోహి
తుడు, ధూమ్రుడు, నీలగ్రీవుడు అను పేర్లు గల ఓ దేవా! మీకు
నమస్కారము.

నమోఽస్త్య ప్రతిరూపాయ విరూపాయ శివాయ చ ।

సూర్యాయ సూర్యమాలాయ సూర్యధ్వజ వతాకినే ॥ 12

అస్త్యురూపుడు, విరూపుడు (వివిధ రూపములు ధరించువాడు)
శివుడు, సూర్యుడు, సూర్యమాల (సూర్యమండలమందు శోభించు

పారు), సూర్యధ్వజపతాకిని (ధ్వజముపై, పతాకముపై సూర్యుని చిహ్నము కలవారు) అగు ఓ పరమశివా! మీకు నమస్కారము.

నమః ప్రమథనాథాయ వృషస్కన్ధాయ ధన్వినే ।

శత్రుండమాయ దణ్డాయ వర్ణచీరవటాయ చ ॥ 13

ప్రమథ గణములకు అధీశ్వరులును, వృషభమునంటి కంఠములు కలవారును, పినాకమును ధనుస్సును ధరించినవారును, శత్రువులను దమనమునర్చువారును, శత్రువులకు దండస్వరూపులును, భోజపత్ర పల్కల వస్త్రములను ధరించువారును అగు మహాదేవా! మీకు నమస్కారము.

నమో హిరణ్యగర్భాయ హిరణ్యకవచాయ చ ।

హిరణ్యకృతచూడాయ హిరణ్యపతయే నమః ॥ 14

హిరణ్యగర్భుడును, హిరణ్యకవచుడును (బంగారు కవచము కలవాడు), హిరణ్యచూడుడును (బంగారు ముకుటము ధరించినవారు), హిరణ్యపతియు (సువర్ణమునకు అధిపతి) అగు పరమశివా! మీకు నమస్కారము.

నమః స్తుతాయ స్తుత్యాయ స్తూయమానాయ వై నమః ।

సర్వాయ సర్వభక్షాయ సర్వభూతాస్తరాత్మనే ॥ 15

స్తుతింపబడినవారును, స్తుతింపబడుటకు యోగ్యులును, స్తుతింపబడుచున్నవారును, సర్వస్వరూపులును, సర్వభక్షియు, సమస్త ప్రాణుల అంతరాత్మయు నగు ఓ దేవా! మీకు నమస్కారము.

నమో హోత్రేఽథ మన్తాయ కుర్లధ్వజ పతాకినే ।

నమో నాభాయ నాభ్యాయ నమః కటకటాయ చ ॥ 16

వశోత, మంత్రములు మీరే. మీకు నమస్కారము, మీ యొక్క భవము, పతాకము తెలుపుచి. అట్టి మీకు నమస్కారము. నాభిడును (నాభియందు జగత్తును ధరించువారును), నాభ్యుడును (సంసార చక్రముయొక్క నాభిస్థానము), కలకటుడును (అవరణమునకున్న ఆవరణుడును) అగు మీకు నమస్కారము.

నమోఽస్తు కృశనాసాయ కృశ్ణాయ కృశాయ చ ।

సంహృష్టాయ విహృష్టాయ నమః కిలకిలాయ చ ॥ 17

కృశించిన నాసిక, అవయవములు శరీరము కలవారును, అత్యంత హర్షోల్లాస పరిపూర్ణులును, విశేషహర్షమును అనుభవించువారును, హర్షజనిత కిలకిల ధ్వని కలవారు నగు ఓ మహాదేవా ! మీకు నమస్కారము !

నమోఽస్తు శయమానాయ శయితా యోత్థితాయ చ ।

స్థితాయ ధావమానాయ ముక్తాయ జటిలాయ చ ॥ 18

నమస్త 'సాగులయందు శయనించు అంతర్యామియు, ప్రళయ కాలమున యోగనిద్రను అశ్రయించి నిదురించువారును, స్పృష్ట్యా రంభమున కల్పాంతనిద్రనుండి మేల్కొంచువారును, బ్రహ్మరూపమున అంతట నున్నవారును, కాలరూపమున నజా పరుగెత్తువారును, శిరోముండవము కావించుకొను సంన్యాసులయొక్కయు, జటాధారులగు తపస్వుల యొక్కయు, స్వరూపము కలవారును అగు పరమశివా ! మీకు నమస్కారము.

నమో వర్తన శీతాయ ముఖవాదిత్రవాదినే ।

వాదోపహారబాధాయ గీతవాదిత్రశాలినే ॥ 19

తాండవనృత్యము కావించువారును, ముఖముతో శృంగీ మొదలగు వాయిద్యములను వాయిచువారును, కమల పుష్పము

యొక్క- ఉపహారమును గ్రహించుటకు తుతూహలము కలవారును,
పాడుట, వాయిద్యమును వాయింపుట అను కళలయందు తత్పరు-
లును అగు దేవా! మీకు నమస్కారము!

నమో జ్యేష్ఠాయ శ్రేష్ఠాయ విప్రవమథనాయ చ ।

కాలనాథాయ కల్యాణాయ క్షయాయోపక్షయాయ చ ॥ 20

జ్యేష్ఠులును, శ్రేష్ఠులును, చలుదను రాక్షసుని ముఖించి(నటికి)
పైచినవారును, కాలుని యొక్క నియంతయు, సర్వశక్తిమంతు-
లును, మహావ్రళయ, అపారితరవ్రళయ దూపులును అగు మహా-
దేవా! మీకు నమస్కారము.

భీమ దున్దుభిహాసాయ భీమ వ్రతధరాయ చ ।

ఉగ్రాయ చ నమో నిత్యం నమోఽస్తు దశబాహవే ॥ 21

భయంకర శబ్ద మొనర్చు దుందుభి శబ్దమువలె తోచు అట్టి
హాసము కలవారును, భీమావ్రతమును ధరించువారును, పది భజ-
ములతో సుశోభితమగు ఉగ్రరూపమును ధరించినవారును అగు ఓ
పరమేశ్వరా! మీకు నిత్యము మరల మరల నమస్కరించు-
చున్నాను.

నమః కపాలహస్తాయ చితితవ్యప్రియాయ చ ।

విభీషణాయ భీష్మాయ భీమవ్రతధరాయ చ ॥ 22

కపాలము చేతియందు కలవారును, చితియందలి భస్మము
ప్రియముగ కలవారును, భయంకరులును, నిర్భయులును, గొప్ప
వ్రతములను ఆచరించువారు నగు మీకు నమస్కారము.

నమో వికృతవక్త్రాయ భిద్రజిహ్వాయ దంష్ట్రితే ।

వక్త్రామమాంసలబ్ధాయ తుమ్పి వీణాప్రియాయ చ ॥ 23

విశ్వరూపులును, భద్రమును పోలిన నాలుక కలవారును, పశ్యములతో నుశోభితమైన ముఖము కలవారును, పశ్యములును, అపశ్యములును అగు ఫలములు కూడిన పదార్థములందు నీలి కల వారును; తుంబి (వాయిద్య విశేషము) వీణ ప్రియమైనవారును అగు ఓ మహాదేవా! మీకు నమస్కారము.

నమో వృషాయ వృష్యాయ గోవృషాయ వృషాయ చ ।

కటంకటాయ దక్షాయ నమః పచనదాయ చ ॥ 24

నర్మమును కురిపించువారును, ధర్మమును వృద్ధిచేయు వారును, గోవృష (నంది), వృష (ధర్మము) నామములు కల వారును, నిరంతరగతి కలుగును, కాగజులును, సమస్త భూతము లను పచనమునర్చు కాలస్వరూపులునగు మీకు నమస్కారము.

నమః నర్వపరిష్కాయ వరాయ వరదాయ చ ।

వరమూల్యగస్త వస్త్రాయ వరాతివరదే నమః ॥ 25

నర్వశ్రేష్ఠవర స్వరూపులును, వరచాతలును, ఉత్తమ వస్త్ర మూల్య, గంధములను ధరించువారును, భక్తులయొక్క ఇచ్ఛాను సారము, ఆంతు మించియు వరముల నొసంగువారును అగు దేవా! మీకు నమస్కారము!

నమో రక్తవిరక్తాయ దావనాయాక్షమాలినే ।

సమ్పిన్నాయ విభిన్నాయ ఛాయాయాత వనాయ చ ॥ 26

అనురక్తి, విరక్తి—రెండును కలవారును, భ్యానపరాయ ణులును, రుద్రాక్షమాలను ధరించువారును, కారణరూపమున అన్నిటియందును వ్యాపించియున్నవారును, కార్యరూపమున వేరు వేరుగ కనుపించువారును, సమస్త ప్రపంచమునకు నీడ, ఎండ మొసంగువారును అగు ఓ మహాదేవా! మీకు నమస్కారము.

అమోఘాఘోరదూషాయామోఘోఘోరతరాయాచ ॥

నమః శివాయ కాంతాయ నమః కాంతమాయాచ ॥ 27

అమోఘ, ఘోఘ, ఘోఘతరాయాపములను భరించువారును, శివ, కాంత, పరమకాంత స్వరూపులును అగు ఓ శంకరా! మీకు మరల మరల నమస్కారము.

ఏకపాద్యహనేత్రాయ ఏకశీర్షే నమోఽస్తు తే ॥

దుద్రాయ క్షుద్రలుష్టాయ సంవిభాగప్రియాయాచ ॥ 28

ఏకపాదము, అనేక శేత్రములు, ఒక శిరస్సు గలవారును, శక్తి లోనగు చాల చిన్న పక్షువువంటుకూడ అగు కలవారును, దానికి బదులుగా వారికి అపార ధనరాశిని ఒకంగువారును అగు ఓ దుద్రదేవా మీకు నమస్కారము.

వజ్రాచార్యాయ విశాక్షాయ నమః శమశమాయాచ ॥

నమశ్చక్షికోకఘణ్డాయ ఘణ్డాయా ఘణ్డఘణ్డే నే ॥ 29

ఈ సపంచమును నిర్మాణ మొనర్చు శిల్పులును, తెలుపు వర్ణముతో కూడిన శరీరము కలవారును, సదా కాంతముగ నుండు వారును, శక్తువులను భీతిల్ల జేయు ఘంటాధ్వని కలవారును, ఘంటా నాదశబ్దము చేయువారును అగు మహేశ్వరా! మీకు నమస్కారము.

నహస్రాధ్మాతఘణ్డాయ ఘణ్డమాలాప్రియాయాచ ॥

ప్రాణఘణ్డాయ గన్ధాయ నమః కలకలాయాచ ॥ 30

ఎవరి మందిరములందు వేలాడగట్టబడిన ఘంటలను వేలాడి జనులు మ్రోగించుదురో అట్టివారును, ఘంటలయొక్క మాల ప్రియమైనవారును, ఎవరి ప్రాణములున్న ఘంటవలె శబ్ద మొనర్చునో అట్టివారును, గంధరూపులును, కోలాహలరూపులును అగు అట్టి పరమశివునకు నమస్కారము.

హూం హూం హూంకారపారాయ హూంహూంకార

ప్రియాయ చ ।

నమః శమశమే విత్త్యం గిరివృక్షలయాయ చ ॥ 31

శ్రోధాదులకంటెను, అశాశాదులకంటెను పరమై యుండు శాంతస్వరూపమగు పరబ్రహ్మయొన్నవారును, 'హూం, హూం' అనుట ప్రియమైనవారును, 'శాంతముగ నుండుడు, శాంతముగ నుండుడు' అని చెప్పి సర్వులకు ఆశ్వాసన యొసంగువారును, పర్వతముల మీదను, చెట్లక్రిందను నివసించువారును అగు పరమేశ్వరా! మీకు నమస్కారము.

గర్భమాంసస్యగాలాయ తారకాయ తరాయ చ ।

నమో యజ్ఞాయ యజినే హంతాయ వ్రహంతాయ చ ॥ 32

గర్భమాంసము నందు నక్క ప్రీతి కలిగియుండునట్లు ఫలము లందలి గుడ్డ యెడల ప్రీతికలవారును, సర్వులకు తరింపజేయు వారును, తరణ, తారణ సాధనహపులును, యజ్ఞ, యజమాన, హవన, అగ్ని స్వరూపులును అగు మహాదేవా! మీకు నమస్కారము!

యజ్ఞవాహాయ దాంతాయ తప్తాయాతవనాయ చ ।

నమస్తటాయ తటాయ తటానాం వరయే నమః ॥ 33

యజ్ఞ విర్వాహశులున్న, యజ్ఞమును దేవతల వలకు పొందింపజేయు అగ్ని దేవ స్వరూపులును, మనస్సును, ఇంద్రియములను వశమందుంచుకొనువారును, జనుల కష్టములను చూచి సంతృప్తహృదయులగువారును, శత్రువులకు శంతాప యొసంగు వారును, తటరూపులును, వదీస్వరూపులును, తటపాలకులును అయిన ఓ పరమేశ్వరా! మీకు నమస్కారము.

అన్నదాయాన్నవతయే నమస్తన్నభుజే తథా ।

నమః నహస్రశీర్షాయ నహస్రచరణాయ చ ॥ 84

అన్నదాత, అన్నపతి, అన్నభోక్తయు, వేలకొలది శిరస్సులు, వేలకొలది పాదములు, కలవారును అగు మహాదేవా! మీకు మరల మరల నమస్కారము.

నహస్రోద్యతకూలాయ నహస్రనయనాయ చ ।

నమో బాలార్కవర్ణాయ బాలమావధరాయ చ ॥ 85

వేలకొలది చేతులతో వేలకొలది కూలములను గైకొని యున్న వారును, వేలకొలది నేత్రములు కలవారును, ప్రాతఃకాల మూర్ఛునివలె దేదీప్యమానమైన అంగకాంతి కలవారును, బాలక మాపమును ధరించువారును అగు శంకరునకు నమస్కారము.

బాలానుచరగోష్ఠాయ బాలక్రీడనకాయ చ ।

నమోవృద్ధాయ బుద్ధాయ క్షృణ్వాయ క్షేరణాయ చ ॥ 86

బాలకుల సంరక్షకులును, బాలకులతో ఆటలాడుకొను వారును, అందఱి కంటెను పెద్దవారును, శక్తి, ప్రేమలయందు ప్రితి కలవారును, దుష్టుల సాహచరణముచే తుట్టులగు వారును, దురాచారులకు యోధను కలుగజేయువాడు నగు ఓ పరమేశ్వరా! మీకు నమస్కారము!

తరణ్ణక్కిరతేళాయ ముల్లతేళాయ వై నమః ।

నమః షట్కర్మకుష్ఠాయ త్రికర్మనిరతాయ చ ॥ 87

గంగాతరంగములతో కూడినట్టియు, ముంజును పోలినట్టియు శీశములు కలవారును, అధ్యయన, అధ్యాపన, యజన, యాజన, బ్రాహ్మణ్యములను, షట్కర్మలచే సంతుష్టులగువారును, యజన, అధ్యయన, బ్రాహ్మణ్యములను అగు దేవా! మీకు నమస్కారము!

వర్ణాశ్రమజ్ఞాం విధివత్ వృత్తక్కుర్మ వివర్తినే :

38 నమో ముష్ణాయ మోషాయ నమః కలకలాయ చ ॥ 38

వర్ణాశ్రమముల భిన్న భిన్న కర్మలను విధిప్రకారము విభజించువారును, జపనీయ మంత్రరూపులును, ఘోష స్వరూపులును, ఘోషాకాలములు నగు మహాదేవునకు మరల మరల నమస్కారము.

శ్వేతపిల్లల నేత్రాయ కృష్ణరక్తేషణాయ చ ।

ప్రాణభగ్నాయ దత్తాయ పోటనాయ కృకాయ చ ॥ 39

తెలుపు, పింగళవర్ణము, నలుపు, ఎఱుపు రంగులతో కూడిన నేత్రములు కలవారును, ప్రాణవాయువును జయించువారును, దండ (అయుధ) రూపులును, బ్రహ్మాండమును ఖుటమును బ్రద్దలు కొట్టువారును, కృశించిన శరీరము కలవారు నగు పరమశివునకు నమస్కారము.

ధర్మకామార్థ మోక్షణాం కథనీయ కథాయ చ ।

సాంఖ్యాయ సాంఖ్యముఖ్యాయ సాంఖ్యయోగప్రవర్తినే ॥ 40

ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షముల నొసంగు విషయమందు, వర్ణింపదగినట్టి కీర్తి, కథ, కలవారును, సాంఖ్యస్వరూపులును, సాంఖ్యయోగులందు ప్రధానులును, సాంఖ్యశాస్త్రమును ప్రవృత్త మొనర్చువారును అగు ఓ పరమశివా! మీకు నమస్కారము!

నమో రథ్యనిరథ్యాయ చతుష్పథరథాయ చ ।

కృష్ణాజినోత్తరీయాయ వ్యాఠ యజ్ఞోపవీతినే ॥ 41

రథముపై కూర్చొనిగాని, రథము లేకుండగాని, సంపర్కించువారును, జల, అగ్ని, వాయు, అకాశములందు కూడ చనువారునైన, నల్లటి మృగచర్మమును కప్పుకొనువారును, సర్పమయముగు యజ్ఞోపవీతమును

వీరమును ధరించువారును అగు ఓ సదాశివా! మీకు నమస్కారము.

ఈశాన వజ్రనంభాత హరికేళ వమోఽస్తుతే ।

త్ర్యంబుకామ్మికనాథాయ వ్యక్షావ్యక్త వమోఽస్తుతే ॥ 42

ఈశ్వరా! మీ శరీరము వజ్రము వలె శకివస్తునది. హరికేళా! మీకు నమస్కారము. వ్యక్తావ్యక్త రూపులగు పరమేశ్వరా! మీరు త్రినేత్రధారి, అంబికాపతి అయిన మీకు నమస్కారము.

కామ కామద కామమ్న తృప్తాత్పత్త విచారిణే ।

నర్వ నర్వద నర్వమ్న సంధ్యారాగ వమోఽస్తుతే 43

కోరికలను పరిపూర్ణ మొనర్చువారును, కాముని సంసారింపింపజారును, తృప్త, అతృప్తములను గూర్చి విచారణ నల్పువారును, నర్వనర్వరూపులు, నమస్తము నొసంగువారును, నర్వ సంజారకలును, సంధ్యాకాలమునంటి రంగు కలవారును అగు ఓ పరమేశివా! మీకు నమస్కారము!

మహాబలి మహాబాహో మహానత్త్వ మహాద్యుతే ।

మహామేఘదయప్రభృ మహాకాల వమోఽస్తుతే ॥ 44

మహాబలా! మహాబాహూ! మహానత్త్వా! మహాద్యుతి! మహామేఘముల సమూహమునంటి రంగు కలవారు, మహాకాల స్వరూపులు అగు దేవా! మీకు నమస్కారము!

స్థూరి జీరాబి ఐటలే నల్కలాభినధాచితే ।

దీప్తసూర్యాగ్నిఐటలే వల్కలాభినవానపే ।

సహస్రసూర్యప్రతిమ తపోవిక్య వమోఽస్తుతే ॥ 45

... స్థూల, జీర్ణశరీరము కలవాడును, అటాభారులును, వల్కలమును, మృగచర్మమును వస్త్రము వలె ధరించువారును, జేడిప్యమాన సూర్యాగ్నులవలె జ్యోతిర్మయమైన బడలే నుళోభితులును, నేలకొలది సూర్యులవలె ప్రకాశవంతులును, సదా తపస్సునందు సంలగ్నులై యుండువారు వగు ఓ మహేశ్వరా! మీకు నమస్కారము.

ఉన్నాదన శరావర్త గణ్డాతోయార్ద్రమూర్తః ।

చంద్రావర్త యుగావర్త మేఘావర్త నమోఽస్తుతే । 46

మస్తకమునై గంగానదియొక్క వందలకొలది అలలు, నుడులు కలిగియున్నవారును, గంగాజలముచే సదా తడుపబడిన శిశములు కలవారును, చంద్రుని యయి వృద్ధులందు పడనేయు వారును, యుగములను పునరావృత్తి గావించువారును, మేఘముల యొక్క ప్రవర్తకులును అగు ఓ మహాదేవా! మీకు నమస్కారము.

త్వమన్నమన్నభోక్తా చ అన్నదోఽన్నభుగేవ చ ।

అన్నస్రస్థా చ పక్షా చ పక్షభుక్పవనోఽనలః ॥ 47

అన్నము, అన్నభోక్త, అన్నదాత, అన్నభుక్కు, అన్నస్రస్థ, పాచకుడు, పక్షాన్నభోజి, ప్రాణబాయువు, బహరాగ్ని-మీరే అయియున్నారు.

జరాయుజ్జాల్దజాత్సైవ స్వేదజాశ్చ తతోద్భిజాః ।

త్వమేవ దేవదేవేశ భూతగ్రామకృతుర్విదః ॥ 48

జేవదేవేశ్వరా! జరాయుజ, అండజ, స్వేదజ, ఉద్భిజములను నాలుగు విధములైన ప్రాణి సమూహము మీరే అయి అయియున్నారు.

చరాచరస్య న్రష్టా త్వం ప్రతిహర్తా తదైవ చ ।

త్వామాహుర్బ్రహ్మవిదుషో బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వర ॥ 49

బ్రహ్మ విద్వర్జిస్తా । చరాచర జీవులయొక్క స్పృహ, సంహారములను గావించువారు మీరే. బ్రహ్మజ్ఞానులు. మిమ్ములనే బ్రహ్మము అందురు.

మననః పరమా యోనిః ఖం వాయుర్జ్యోతిషాం నిధిః ।

ఋక్సామాని తతోఽఙ్గారమాహస్త్యాం బ్రహ్మవాదినః ॥ 50

వేదవాదులగు విజ్ఞులు మిమ్ములనే మనస్సుయొక్క పరమకారణముగను, ఆకాశముగను, వాయువుగను, రేజుస్సుయొక్క నిధిగను, ఋక్కుగను, సామముగను, ఓంకారముగను చెప్పుదురు.

హాయి హాయి హువా హాయి హావు హాయి తథానకృత్ ।

గాయన్తి త్వాం సురశ్రేష్ఠ సామగా బ్రహ్మవాదినః ॥ 51

సురశ్రేష్ఠా । సామగాన ఋసర్వు వేదవేత్తలు 'హా రి యి, హా రి యి, హు రి వా, హా రి యి, హా రి వు, హా రి యి' ఈ ప్రకారముగ మరల మరల ఉచ్చరించుచు నిరంతరము మీయొక్క మహిమనే గాన ఋసర్వుచున్నారు.

యజుర్వయో ఋజ్యయశ్చ త్వమాహ తిమయస్తథా ।

పఠ్యవే స్తుతిభిశ్చైవ వేదోపనిషదాం గతైః ॥ 52

యజుర్వేదము, ఋగ్వేదము, మీయొక్క స్వరూపమే అయి యున్నవి. హరిష్యము మీరే. వేదములు, ఉపనిషత్తులు తమ తమ స్తుతుల ద్వారా మీయొక్క మహిమనే ప్రతిపాదించుచున్నవి.

బ్రాహ్మణాః శ్శ్రీయా వైశ్యాః శూద్రా వర్ణావరాశ్చ యే ।

త్వమేవ మేఘసంఘాశ్చ విద్యుత్ప్రవిత గర్జితః ॥ 53

బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, అంత్య జాలు—మీయొక్క—స్వరూపులే అయి యున్నారు. మేఘముల నమూనామూ, మేఘపు, గర్జన, గడగడ శబ్దము మీరే అయి యున్నారు.

సంవత్సర స్వచ్ఛతవో మాసో మాసార్థమేవ చ ।

యంగం నిమేషాః కాష్ఠాన్త్యం వక్షత్రాణి గ్రహాః కలాః ॥ ౪౪

సంవత్సరములు, ఋతువులు, మాసములు, పక్షములు, యంగములు, నిమేషములు, కాష్ఠాలు, వక్షత్రములు, గ్రహములు, కళలు మీరే అయియున్నారు.

వృక్షణాం కళుదోఽపి త్వం గిరీణాం కిరరాజి చ ।

వ్యాఘ్రే మృగాణాం వతరాం తార్క్యోఽనన్తక్ష్ణ భోగినామ్ ॥ ౪౫

వృక్షములలో ప్రధానములైన వటాదులు, సర్పతములందు వాని శిఖరములు, వన ఋతువులందు వ్యాఘ్రము, పక్షులందు గరుజుడు, సర్పములందు అనంతకుడు మీరే అయియున్నారు.

క్షీరోదో హ్యుదధీనాం చ యన్త్రాణాం ధనురేవ చ ।

వజ్రః ప్రహరణానాం వ వ్రతానాం వత్సమేవ చ ॥ ౪౬

సముద్రములందు క్షీరసాగరము, యంత్రములందు ధనుస్సు, ఆయుధములందు వజ్రము, వ్రతములందు వత్సము మీరే అయి యున్నారు.

త్వమేవ ద్వేష ఇద్భా చ రాగో మోహః క్షమాక్షమే ।

వ్యవసాయో దృతిర్లోఠః కామక్రోధో జయాజయౌ ॥ ౪౭

ద్వేషము, ఇద్భు, అనురాగము, మోహము, క్షమ, అక్షమ, ప్రయత్నము, దైర్యము, లోభము, కామము, క్రోధము, జయము, ఘరాజయము మీరే అయియున్నారు.

త్వం గదీ త్వం శరీరం బాపి బాపి వాల్మీకి తథా :

చేత్తా భేత్తా ప్రహరతా త్వం నేతా మస్తా పితా మతః ॥ ౭౯

మీరు గద, కణము, ధనుస్సు, మంచపుకోడు, ధుర్వర
మను అస్త్రము ధరించువాడై యున్నారు. మీరు భేదన, భేదన,
ప్రహరములను సలుపువాడై యున్నారు. మీరు సర్పథముపై
గొనిపోవుచారని, శుభమును మననము చేయువారని, తండ్రియని
విశ్వసించబడుచున్నారు.

దశలక్షణసంయక్తో ధర్మోఽర్థః కామ ఏవ చ ।

గడ్డా సముద్రాః సరితః పల్వలాని సరాంవి చ ॥ ౮౦

అథా వర్మస్తౌతౌషధ్యః వశవో మృగపక్షిణః ।

ద్రవ్యకర్మసమారమ్భః కాలః పుష్పఫలవ్రదః ॥ ౮౧

పది లక్షణములతో కూడిన ధర్మము, మతీయు అర్థము,
కామము మీరే అయి యున్నారు. గంగ, సముద్రము, నదులు,
గుంటలు, చెరువులు, లతలు, తీగలు, తృణములు, కీషధులు,
వశువులు, మృగములు, పక్షులు, ద్రవ్యము, కర్మముల అరంభము,
పుష్పములు, పండ్లు ఒకరిగూ కాలము—అన్నియు మీరే అయి
యున్నారు.

అదిశ్చైవైవ దేవానాం గాయత్ర్యోంకార ఏవ చ ।

హరితో లోహితో నీలః కృష్ణో రక్తస్తథాదుభిః ।

తద్రుక్చ కపిం త్రైవ కపిలో మేవకస్తథా ॥ ౮౨

మీరు దేవతలయొక్క అది, అంతము అయి యున్నారు.
గాయత్రీ మంత్రము, కీంకారము మీరే అయియున్నారు. హరిత,
లోహిత, నీల, కృష్ణాదులను పది రకములైన పరిగలు మీ స్వరూ
పములే అయియున్నవి.

అవర్ణశ్చ సువర్ణశ్చ పర్ణకారో మనోవముః ।

సువర్ణనామా చ తథా మవర్ణప్రియ ఏవ చ ॥ 82

మీరు వర్ణరహితం లగుటచే అవర్ణులని, మంచి వర్ణము కల వారగుటచే సువర్ణులని చెప్పబడుచున్నాడు. మీరు వర్ణముల నిర్వాళయ, మేధుముపంటి వారును అయియున్నారు. మీ పేరునందు సుందరవర్ణములు ఉపయోగింపబడినవి. కనుక మీరు 'సువర్ణనామా' అని చెప్పబడిరి. శ్రేష్ఠవర్ణములు మీకు ప్రియమైనవి.

త్వమిన్ద్రీయైశ్చ యమక్రైవ పరుణో ధనదోఽనలః ।

ఉపస్థవశ్చిత్రధానుః స్వర్ణానుర్ణానురేవ చ ॥ 83

ఇంద్రుడు, యముడు, వరుణుడు, కుబేరుడు, అగ్ని, సూర్యుడు, చంద్ర గ్రహణములు, చిత్రధానుడు (సూర్యుడు), రాహువు, కేతువు, ధానుడు మీరే అయి యున్నారు.

హోత్రం హోతా చ హోమ్యం చ హుతం చైవ తథా
ప్రభుః ।

త్రిసోవర్ణం తథా బ్రహ్మ యజమాం శతరుద్రీయమ్ ॥ 84

హోత్రము, హోత, హవనీయ పదార్థము, హవనక్రియ, (దాని ఫలముగంగు) పరమేశ్వరుడు మీరే అయి యున్నారు. వేదముయొక్క త్రిసోవర్ణ మను పేరుగల శ్రుతులందును, యజుర్వేదముయొక్క శత రుద్రీయ ప్రకరణమందును గల వైదిక నామములన్నియు మీయొక్క నామములే అయి యున్నవి.

పవిత్రం చ పవిత్రాణాం మల్లలానాం చ మల్లలమ్ ।

గిరికో హిందుకో వృక్షో జీవా పుద్గల ఏవ చ ॥ 85

ప్రాణః సత్త్వం రజశ్చైవ తమకృప్రమదస్తథా ।

ప్రాణోఽపానః సమావశ్చ ఉదానో వ్యాన ఏవ చ ॥ 86

ఉన్మేషకృ నిమేషకృ త్తరం జృమ్మితమేవ చ ।

రోహితాన్తర్గతా దృష్టిర్మహావక్త్రో మహోదరః ॥ 67

మీరు పవిత్రముల కంటెను పవిత్రులును, మంగళముల కంటెను మంగళులును అయి యున్నారు. మీరు అచేతనమును చేతన మొనర్చువారును, గమనాగమనముల నొనర్చువారును, సంసారవృక్షము, జీవుడు, శరీరము, ప్రాణము, సత్త్వము, రజస్సు, తమస్సు, అద్రవమవము (ఉద్ధృతేతము), ప్రాణము, అపానము, సమానము, ఉదానము, వ్యాసము, ఉన్మేషము, నిమేషము (కంఠస్థ తైరతుట, మూయుట), తుమ్ముట, అవలించుట మొదలగు దేవ్య లన్నియు అయి యున్నారు. అగ్నిమయ మైనట్టియు, ఎఱుపు రంగు గల్గినట్టియు దృష్టి మీ లోపల దాగియున్నది, మీ ముఖము, ఉదరము చాల గొప్పవి.

నూచీరోమా హరిశ్మక్రుయార్థ్యకేళకృలావలః ।

గీతవాదిత్ర తత్త్వజ్ఞో గీతవాదనకప్రియః ॥ 68

మీ రోమములు హాత్మములుగ నున్నవి. గడ్డము, మీసములు నల్లగ నున్నవి. తల పెంట్టుకలు పైకి లేచుకొని యున్నవి. మీరు చరాచర స్వరూపులు. పాచుట, వాయిద్యములు మ్రోగించుట, బాగుగ ఎఱింగినవారు. అవి మీకు చాల ప్రీయమైనవి.

మత్స్యే జలచరోజాలోకైకలః కేరికలః కలిః ।

అకాలకృతికాలశ్చ దుష్కాలః కాల ఏవ చ ॥ 69

మత్స్య, జలచర, జాలధారులు మీరే అయి యున్నారు. మీరు బంధనమునకు పరమై యున్నారు. మీరు కేళి (శృంగార) కళాయుక్తులు, యుగస్వరూపులు అయి యున్నారు. మీరు అకాల, అతికాల, దుష్కాల, కాలరూపులై యున్నారు.

మృత్యుః శూరశ్చ కృత్యశ్చ పక్షోఽవక్షక్షయం తరః ।

‘మేఘకారో’ మహాద్రంష్ట్రః సంవర్తకబలాహకః ॥ 70

మృత్యువు, ఛేదించు శస్త్రము, ఛేద్యము, మిత్రులు, శత్రు
పక్షమును సశింపజేయువారు, మీరే అయి యున్నారు. మీరు
మేఘమువంటి వర్షము కలవారును, గొప్ప దంతములు కలవారును,
ప్రళయ కాలిన మేఘ స్వరూపులును అయి యున్నారు.

మణ్ణోఽమణ్ణో మటే మణ్ణీ చరుచేరీ మిరీ మిరీ ।

బ్రహ్మకాయకమగ్నినాం దణ్ణీమణ్ణి ప్రిదణ్ణిధృక్ ॥ 71

ప్రకాశవంతులు, అవ్యక్తముగ ప్రకాశము కలవారు, కర్మ
ఫలముతో కూడునట్లు చేయువారు, భూతాశ్చయము కలవారు, శీఘ్ర
లతో కూడ క్రీడల నొనర్చువారు, కారణరూపముగ సమస్తమందు
వ్యాపించియున్నవారు మీరే అయి యున్నారు. మీరే బ్రహ్మము,
అగ్నుల స్వరూపము, దండి, త్రిదండభారియు అయి యున్నారు.

దతుమ్యగశ్చతుర్వేదశ్చాతుర్హోత్ర ప్రవర్తకః ।

దాతువాక్రమ్యనేతా చ దాతర్వర్ణ్యకరశ్చ యః ॥ 72

నాలుగు యుగములు, నాలుగు వేదములు మీ స్వరూపములే
అయి యున్నవి. నాలుగు విధములైన హోత్రకర్మల ప్రవర్తకులు
మీరే అయి యున్నారు. మీరు నాలుగు ఆశ్రమముల అధినేతయు,
నాలుగు వర్ణములయొక్క సృష్టికర్తయు అయి యున్నారు.

సదా వాక్షప్రియో ధూర్తః గణాధ్యక్షః గణాధిపః ।

రక్తమాత్యామ్నరథరో గిరిశో గిరికప్రియః ॥ 73

మీరు అక్షప్రియ, ధూర్త, గణాధ్యక్ష, గణాధిపాది
నామములతో కూడియున్నారు. మీరు ఎఱుపు వస్త్రము, ఎఱుపు

పుష్పముల మూల భరించియున్నారు. మీరు వర్వరముపై శయించుచు, ఎఱుపు వస్త్రమునందు వీరి గలిగియున్నారు.

శిల్పికః శిల్పినాం శ్రేష్ఠః సర్వశిల్పప్రవర్తకః ।

భగనేత్రాబ్జశక్పణ్డః షష్ఠో దంత విదాశనః ॥ 74

శిల్పులందు సర్వశ్రేష్ఠుడైన శిల్పి మీరే. సర్వవిధ శిల్పకలాప్రవర్తకులు మీరే. మీరు భగదేవతయొక్క శండ్లు లొలగిండుట యందు అంకుశమువంటి వారు, చండస్వరూపులు, పూర్ణుని దంతములు సశింపజేసినవారు అయి యున్నారు.

స్వాహా స్వధా వషట్కారో నమస్కారో నమో నమః ।

గూఢవ్రతో గుహ్యతపాస్తారకస్తారకామయః ॥ 75

స్వాహా, స్వధా, వషట్, నమస్కారము, నమో నమః - యున్నగు పదములు మీయొక్క పేర్లే అయి యున్నవి. మీరు గూఢవ్రతధారులు. గుప్త తపస్సు నాచరించువారు, తారక మంత్రము, నక్షత్రపూర్ణముగు ఆకాశమును అయి యున్నారు.

ధాతా విధాతా సంధాతా విధాతా ధారణోఽధరః ।

బ్రహ్మ తపశ్చ సత్యం చ బ్రహ్మచర్యమధార్ణవమ్ ॥ 76

భూతాత్మా భూతత్పద్భూతో భూతభవ్య భవోద్భవః ।

భూర్భువః స్వరితత్త్వైవ ధ్రువో దాంతో మహేశ్వరః ॥ 77

ధాత, విధాత, సంధాత, ధారణుడు, అధరుడు (ఆధార రహితుడు) మీయొక్క పేర్లే అయియున్నవి. బ్రహ్మచేవుడు, తపస్సు, సత్యము, బ్రహ్మచర్యము, అర్ణవము (ఋణాత్వము), భూతాత్మ, భూతములను సృష్టించువారు, నిత్యసిద్ధులు, భూత భవిష్య ద్వర్త మౌనముల ఉత్పత్తికి కారణభూతులు, భూలోక, భువర్లోక, స్వర్లోక

కములు, స్థిరరూపులు, చాంచుడు, మహేశ్వరుడు మీరే అయి యున్నారు.

దీక్షితోఽదీక్షితః శాస్త్రో దుష్టాంతోఽదాస్తనాశనః ।

చన్ద్రావంతో యుగావర్తః పంచవర్తః వప్తవర్తకః ॥ 78

దీక్షితులు, అదీక్షితులు, శూద్రులు, మర్దాంగులు, ఉద్దండప్రాణులను నశింప జేయువారు, మానము, కల్పము, ద్రవ్యము, మరల సృష్టి - వీనిని సంచాలన మొనర్చువారు మీరే అయి యున్నారు.

కౌమో విన్దురణుః స్థూలః కర్ణికారస్రజప్రియః ।

నన్దీముఖో భీమముఖః మముఖో దుర్ముఖోఽముఖః ॥ 79

చతుర్ముఖో బహుముఖో రణేష్వగ్నిముఖస్తథా ।

హిరణ్యగర్భః శకునిర్మహోరగవతిర్విరాట్ ॥ 80

కామ, బిందు, సూక్ష్మ, స్థూలరూపులు మీరే అయియున్నారు. మీరు కర్ణికార పుష్పమాలయందు ప్రీతి కలిగియున్నారు. నందీముఖుడు, భీమముఖుడు, ముముఖుడు, దుర్ముఖుడు, అముఖుడు, చతుర్ముఖుడు, బహుముఖుడు, యుద్ధమందు శత్రువులను సంహరించుట వలన అగ్నిముఖుడు, హిరణ్యగర్భుడు శకుని (పక్షివలె ఆగంగుడు), మహాసర్పముల అధిపతి, విరాడ్రూపుడు మీరే అయి యున్నారు.

అథర్మహః మహాపార్శ్వకృణ్ణధారో గణాధిపః ।

గోవర్ధో గోవ్రతారశ్చ గోవృషేశ్వరవాహవః ॥ 81

త్రైలోక్యగోప్తా గోవిన్దో గోమార్గోఽమార్గ ఏవచ ।

త్రేషః పీఠశ్చ స్థాణశ్చ విష్కమ్భః కమ్ప ఏవ చ ॥ 82

దుర్వారణో దుర్విషవో దుఃసహో దురతిక్రమః ।

దుర్ధర్షో దుష్టకర్ముశ్చ దుర్విషో దుర్జయో జయః ॥ ౮౩

శశః శకాఙ్కః శమనః శీతోష్ణక్షో జ్వరాదికృత్ ।

అథయో వ్యాధయశ్చైవ వ్యాధిహో వ్యాధిరేప చ ॥ ౮౪

అధర్మనాశకుడు, మహాపాశ్చుడు, చండధానుడు, గణాధి
పుడు, జీవులను ఆపత్తునుండి కాపాడువారు, నందిపై స్వారి చేయు
వాడు, త్రైలోక్యరక్షకుడు, గోవిందుడు, ఇంద్రియ సంహారకుడు,
ఇంద్రియములకు అగోచరుడు, శ్రేష్ఠుడు, స్థిరుడు, స్థాణురూపుడు,
నిష్కంపుడు, కంపుడు, దుర్వారణుడు, (ఎదుర్కొన జాలనివాడు)
గొప్పజేగము కలవారు, దుస్సహుడు, దుర్లంఘ్యుడు, దుర్ధక్షుడు,
దుర్జయుడు, జయుడు, శీఘ్రగామి, చంద్రుడు, యమరాజు మీరే
అయియున్నారు. శీతోష్ణములు, ఆకలి, వార్ధక్యము, మానసిక
చింతలను మీరు దూరమొనర్చువారు. అధివ్యాధులు / వానిని
దూరీకరించువారు మీరే అయియున్నారు.

మనో యజ్ఞమృగవ్యాధో వ్యాధినామాగమో గమః ।

శిఖిణీ పుణ్డరీకాక్షః పుణ్డరీక వనాలయః ॥ ౮౫

దణ్డధారస్త్ర్యమ్భకశ్చ ఉగ్రదణ్డోఽణ్డనాకనః ।

విషాగ్నిపాః సురశ్రేష్ఠః పోమపాస్త్యం మరుత్పతిః ॥ ౮౬

నా యజ్ఞమను మృగమునకు వ్యాధుడు మీరే. మఱియు
వ్యాధుల గమనాగమనములకు మీరే ఆధారభూతులు. మీరు
మస్తకముపై నెమలి ఈశను భరించియున్నారు. మీరు కమల
నేత్రులు, కమల వనమున నివసించువారు, చండధరులు, త్రినేత్రులు,
ఉగ్రదండులు, బ్రహ్మాండ సంహారకులు అయియున్నారు. మీరు

విషాగ్నులను చానము చేయువారు. మరుద్దళాములకు ప్రభువు అయి యున్నారు.

అమృతపాస్త్యం జగన్నాథ దేవదేవ గజేశ్వరః ।

విషాగ్నిపా మమృతపాశ్చ శీరసాః పోమపాస్తరా ।

మధుశ్చూతానామగ్రపాస్త్యమేవ తుషితాద్యపాః ॥ 87

దేవాధిదేవా! జగన్నాథా! మీరు అమృతమును చానము చేయువారు, గణనాథులు, విషాగ్నినుండి మృత్యువునుండి, రక్షించు వారు. పాలు, పోమరసము త్రాగువారు, సుఖమునుండి భ్రష్టులైన జీవులయొక్క ప్రధానరక్షకులు, తుషితలను దేవతలకును అది భూతులైన బ్రహ్మదేవుని కూడ పారించువారు అయియున్నారు

హీరణ్యరేతాః పురుషస్త్యమేవ

త్వం ప్రీ పుమాంస్త్యం చ నపుంసం చ ।

నాలో యువా స్థవిరో జీర్ణదంష్ట్ర-

స్త్యం నాగేంద్ర శక్రస్త్యం విశ్వకర్మకర్తా ॥ 88

విశ్వకర్మ విశ్వకర్తా వరేణ్యస్త్యం విశ్వవాహో

విశ్వరూప సేజస్వి విశ్వతోముఖః ।

చంద్రాదిత్యౌ బహువీ తే హృదయం చ పితామహః ॥ 89

మీరు అగ్ని, అంతర్యామి, స్త్రీ, పురుషుడు, సపుంసకుడు, బాలుడు, యువకుడు, వృద్ధుడు అయి యున్నారు. నాగేశ్వరా! మీరు జీర్ణదంతులు, ఇంద్రుడు, విశ్వకర్త, విశ్వముయొక్క రచకు యైనర్చు ప్రజాపతులలో శ్రేష్ఠులు. విశ్వముయొక్క భారమును వహించువారు, విశ్వరూపులు, సేజస్వి, అన్నివైపుల ముఖములు కలవారును అయియున్నారు. చంద్రుడు, సూర్యుడు మీయొక్క సేతుములు, పితామహుడగుబ్రహ్మదేవుడు మీయొక్క హృదయము.

మహోదధిః సరస్వతీ వాగో లలిమనతోఽ

నిలః అహోరాత్రం విమేషోన్మేషకర్మ ॥

90

మహోదధిః సరస్వతీ వాగో లలిమనతోఽ-
నిలః అహోరాత్రం విమేషోన్మేషకర్మ ॥

న బ్రహ్మ న చ గోవిందః పారాజా ఋషయో న తే ।

మాహాత్మ్యం వేదితుం శక్తా యాతాతథ్యేన తే శివ ॥ 91

పరమశివా ! మీయొక్క మాహాత్మ్యమును సరిగా తెలిసికొనుటకు బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణువు ప్రాచీన ఋషులు కూడ సమర్థులు కారు.

యా మూర్తయః నుసూక్ష్మైస్తే న మహ్యం యాన్తి దర్శవమ్ ।

త్రాహి మాం సతతం రక్ష పితా పుత్రమివోరసమ్ ॥ 92

మీ సూక్ష్మరూపము మాకు కనుపించదు. దేవా ! తండ్రి తన పుత్రుని రక్షించునట్లు మీరు నన్ను సదా రక్షింపుడు !

రక్ష మాం రక్షణీయోఽహం తవానఘ నమోఽస్తు తే ।

భక్తానుకమ్పి భగవాన్ భక్తార్చనం నదా త్వయి ॥ 93

పాపరహితా ! నేను మీ బ్వారా రక్షింపబడుటకు యోగ్యుడను. మీరు తప్పక నన్ను రక్షించుడు. మీకు నమస్కరించుచున్నాను. మీరు భక్తులపై దయచూపు భగవంతుడు. నేను సదా మీ భక్తుడను.

యః సహస్రాఞ్శ్యావేశాని పుంసామావృత్య దుర్దృశః ।

తీవ్రత్యేకః సముద్రాన్తే న మే గోప్తాన్తు నిత్యకః ॥ 94

వేలకొలది మనుష్యులపై మాయా యవనిక పడియుండుటచే బహుజనులకు దుర్భేధులై యున్నవారను, అద్వితీయులును, నము

ద్రమును బాలిన కోరికలు, అతమైన పిదపయే ప్రకాశమునకు
వచ్చువారును అగు ఓ పరమేశ్వరా! నన్ను రక్షింపుడు.

యం వినిద్రా జితశ్వాసాః సత్త్వస్థాః సంయతేంద్రియాః ।

జ్యోతిఃపశ్యంతి యజ్ఞానస్తస్మై యోగాత్మనే నమః ॥ 96

నిద్రకు పశీభూతులు కాక ప్రాణములపై నిబయమును పొందిన
వారును, ఇంద్రియములను జయించి సత్త్వగుణమందు స్థితి గల్గి
యున్నవారును అగు యోగులు భావనమందు ఏ జ్యోతిర్మయ
తత్త్వమును పాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారో, అట్టి యోగాత్మ
యగు పరమేశ్వరునకు నమస్కారము.

జటలే దణ్డినే విర్యం లమ్బోదర శరీరణే ।

తమణ్ణాజవిషణ్ణాయ తస్మై బ్రహ్మాత్మనే నమః ॥ 97

నదా జటను, దండమును ధరించియుండువారును, వికాలక్షృణ
ఉదరము, శరీరము కలవారును, ఎవరి కమండులుపు అమ్ముల పొది
యొక్క పనిని నిర్వహించునో అట్టి వారును, బ్రహ్మదేవుని రూప
మున విరాజిల్లువారును అగు శివునకు ప్రణామము.

యస్య కేశేషు జీమూతా నద్యః సర్వాణ్జనంధిషు ।

శుజ్ఞే సముద్రాశ్చత్వారస్తస్మై తోయాత్మనే నమః ॥ 98

ఎవరి కేశములందు, కేళిములు, శరీరముయొక్క గుంధు
లందు నదులు, ఉదరమందు నాలుగు సముద్రములు కలనో, అట్టి
జలస్వరూపుడగు పరమాత్మకు నమస్కారము.

సమృక్య సర్వభూతాని యుగాన్తే పర్యవస్థితే ।

యః కేతే జలమధ్యస్థస్తం వ్రపద్యేఽమ్ముకాయినమ్ ॥ 99

ప్రళయకాల మే శైవ సమస్త ప్రాణులను సంహరించి ఏకా
ర్థవ జలమందు శయనించువారును, జలశాయియు నగు భగవంతుని
నేను శరణు బొందుచున్నాను.

ప్రవిశ్య పదనం రాహోర్యః సోమం విదతే నిశి ।

గ్రనత్యర్కం చ స్వర్చానుర్భుత్వా మాం సోఽభిరక్షతు ॥ 99

రాత్రియందు రాహువు యొక్క ముఖమందు ప్రవేశించి
స్వయముగ చంద్రుని అమృతమును పానము చేయువారును, స్వయ
ముగనే రాహువు అయి సూర్యునిపై గ్రహణము కావించువారును
అగు పరమార్థ నన్ను రక్షించుగాక !

యే దానుపతితా గర్భా యథా భాగానుపాసతే ।

నమస్తేత్యః స్వధా స్వాహా ప్రాప్నువన్తు ముదన్తు తే ॥ 100

బ్రహ్మజేవుని తరువార జనించు దేవతలు, పితరులు, పాలర
వలె యజ్ఞములందు తమ తమ భాగములను గ్రహించుచున్నారు,
వారికి నమస్కారము, వారు 'స్వాహా, స్వధా' ద్వారా తమ భాగ
ములను పొంది ప్రసన్నులగుదురు గాక !

యేఽబ్ధోగుప్తమాత్రాః పురుషా దేహస్థాః సర్వదేహీనామ్ ।

రక్తన్తు తేహి మాం విత్యం నిత్యం చాప్యాయ యన్తు
మామ్ ॥ 101

ఎవరు అంగుష్ఠమాత్ర జీవహమున గమస్త దేహధారులందు
వెలయుచుందురో, అట్టి దేవజేవుడు నన్ను సదా రక్షించు గాక !
నాకు సదా వృద్ధిని కలుగజేయు గాక !

యే సరోదన్తి దేహస్థా దేహీనోఽరోదయన్తి చ ।

హర్షయన్తి న హృష్యన్తి నమస్తేతోఽన్తు విత్యః ॥ 102

దేహములందు నివసించుచు తాము ఏద్యక, దేహధారులను ఎవరు (పారి పారి కర్మనుబట్టి) ఏర్పించుచుండుకో, తాము స్వయముగ కూర్చింపక, దేహధారులను కూర్చింప జేయుచుండుకో, అట్టి రుద్రులందఱికిని నేను ప్రతినిర్వ్యము నమస్కరించుచున్నాను.

యే నదీపు నముద్రేపు వర్వతేపు గుహాసు చ ।

వృక్షమూలేపు గోష్ఠేపు కాంతారే గహనేపు చ ॥ 103

చతుష్పదేపు రథ్యాను చత్వరేపు తదేపు చ ।

హస్త్యశ్వరథకాలాను జీర్ణోద్యానాలయేపు చ ॥ 104

యేపు వజ్రును భూతేపు దిశాను విదిశాను చ ।

చంద్రార్కయోర్మధ్యగతా యే చ చంద్రార్కరశ్మిపు ॥ 105

రసాతలగతా యే చ యే చ తస్మై పరం గతాః ।

నమస్త్యేతో నమస్త్యేతో నమస్త్యేతోఽస్తు నిత్యకః ॥ 106

నది, నముద్రము, వర్వతము, గుహ, వృక్షముల వనాలము, గోశాల, దుర్గము మార్గము, వనము, మార్గముల కూడలి, చారి, తిన్న, విడ్డు, ఏనుగులశాల, గుఱ్ఱముల శాల, రథశాల, పాతతోట, శీథిలమైన ఇల్లు, పంచభూతములు, దిక్కులు, రెండు దిక్కుల మధ్య భాగములు, చంద్రుడు, సూర్యుడు, వాని వాని కిరణములు, రసాతలము, ఇతర స్థానములు మొదలగు వానియందు ఆధిష్ఠాన దేవతా రూపమున ఏ పరమార్థ వ్యాపించియున్నారో వారికి మరల మరల నమస్కారము.

యేషాం న ఏద్యతే సంఖ్యా ప్రమాణం రూపమేవ చ ।

ఆసంఖ్యేయగుణా రుద్రా నమస్త్యేతోఽస్తు నిత్యకః ॥ 107

ఎవరి యొక్క సంఖ్యా ప్రమాణ రూపములకు హద్దు లేదో, ఎవరి గుణములు లెక్కింపబడజాలవో, అట్టి రుద్రునకు నేను శుభాభివృద్ధింపుచున్నాను.

సర్వభూతకరో యస్మాత్ సర్వభూతవత్సరః ।

సర్వభూతాస్తరాత్మా చ తేన త్వం న నిమన్తితః ॥ 108

దేవా | మీరు సమస్త భూతములకు జ్ఞాతా, సమస్తము యొక్క పాలకులు, సంహారకులు అయియున్నారు. మీరే సమస్త ప్రాణులయొక్క అంతరాత్మ. కనుక మిమ్ములను నేను వేరుగ అహ్వనింపలేదు.

త్వమేవ హేత్యనే యస్మాద్ యజ్ఞైర్వివిధ దక్షిణైః ।

త్వమేవ కర్తా సర్వస్య తేన త్వం న నిమన్తితః ॥ 109

అనేక విధములైన దక్షిణలతో గూడిన యజ్ఞముల ద్వారా మీరే యజింపబడుచున్నారు. మీరే సమస్తమునకు కర్త. కనుకనే నేను మిమ్ములను వేరుగ అహ్వనింపలేదు.

అథవా మాయయా దేవ సూక్ష్మయా తవ మోహితః ।

ఏతస్మాత్ కారణాద్ వాపి తేన త్వం న నిమన్తితః ॥ 110

లేక, దేవా | మీయొక్క పూర్వమాయచే నేను మోహితుడగుచు పడితిని. ఈ కారణము చేతను నేను మిమ్ములను అహ్వనింపలేదు.

ప్రసీద మమ తద్రం తే భవ భావగతస్య మే ।

త్వయి మే హృదయం దేవ త్వయి బుద్ధిర్మనస్త్యయి ॥ 111

దేవా | మీకు జయముగుగాక ! నేను భక్తి భావముతో మిమ్ములను శరణుజొచ్చుచున్నాను. శాశ్వత మీరు నా యెడల ప్రసన్నులు కండు. నా హృదయము, బుద్ధి, మనస్సు సమస్తమును మీరే అర్పించుచున్నాను.

నా రాయణ స్తుతి

(నా ర దు దు)

(శాంతిపర్వము - 338 వ అధ్యాయము)

(1) నమస్తే దేవదేవేశ (2) నిష్క్రియ (3) నిర్గుణ (4) లోక
సాక్షిన్ (5) క్షేత్రజ్ఞ (6) పురుషోత్తమ (7) అనన్త (8) పురుష
(9) మహాపురుష (10) మహాపురుషోత్తమ (11) త్రిగుణ (12) ప్రధాన
(13) అమృత (14) అమృతాఖ్య (15) అనన్తాఖ్య (16) వ్యోమ
(17) సనాతన (18) నదనద్వ్యక్తావ్యక్త (19) ఋతధామన్ (20)
అదిదేవ (21) వసుప్రద (22) ప్రణాపతే (23) మప్రణాపతే (24)
వనస్పతే (25) మహాప్రణాపతే (26) ఊర్ధ్వస్పతే (27) వాచస్పతే
(28) జగత్పతే (29) మనస్పతే (30) దివస్పతే (31) మరుత్పతే
(32) సరిలవతే (33) వృధివీపతే (34) దిక్పతే (35) సూర్యనివాస
(36) గుహ్య (37) బ్రహ్మపురోహిత (38) బ్రహ్మకాయక (39)
మహారాజిక (40) చారుర్మహారాజిక (41) భానుర (42) మహాభానుర
(43) సప్తమహాభాగ (44) యామ్య (45) మహాయామ్య (46) సంజ్ఞా
సంజ్ఞ (47) తుషిత (48) మహాతుషిత (49) ప్రమర్దన (50) పరి
నిర్మిత (51) అపరినిర్మిత (52) వశవర్తిన్ (53) అపరినిర్మిత (54)
అపరిమిత (55) వశవర్తిన్ (56) అవశవర్తిన్ (57) యజ్ఞ (58)
మహాయజ్ఞ (59) యజ్ఞసమృవ (60) యజ్ఞయోనే (61) యజ్ఞగర్భ
(62) యజ్ఞహృదయ (63) యజ్ఞమృత (64) యజ్ఞభాగహర (65)
వజ్ఞయజ్ఞ (66) వజ్ఞకాలకర్తృపతే (67) పాశ్చరాత్రిక (68)
వైకుంఠ (69) అపరాజిత (70) మానసిక (71) నామనామిక (72)
వరస్వామిన్ (73) ముస్నాత (74) హంస (75) పరమహంస (76)

మహాహంస (77) పరమయాజ్ఞిక (78) సాంఖ్యయోగ (79) సాంఖ్య-
 మూర్తే (80) అమృతేశయ (81) హిరణ్యేశయ (82) దేవేశయ
 (83) కుశేశయ (84) బ్రహ్మేశయ (85) వద్దేశయ (86) విశ్వే-
 శ్వర (87) విశ్వేశ్వర (88) త్వం జగత్తయ (89) త్వం జగత్తప్ర-
 కృతిః (90) తవాగ్నిరావ్యమ్ (91) వడవాముఖోఽగ్నిః (92) త్వమా-
 హుతిః (93) సారథిః (94) త్వం వషట్కాదః (95) త్వమోఽహారః
 (96) త్వం తవః (97) త్వం భువః (98) త్వం చంద్రమాః (99) త్వం
 చక్షరాదిత్యం (100) త్వం సూర్యః (101) త్వం దిశాం గణః (102)
 త్వం దిగ్భావో (103) విదిగ్భావో (104) హయశిరః (105) వ్రథమ-
 త్రిసౌవర్ణ్యః (106) వర్ణధరః (107) వజ్రాగ్ని (108) త్రిజాచితేత-
 (109) షడజ్గనిదాన (110) ప్రాగ్జ్యోతిష (111) త్యేష్ఠసామగ (112)
 సామికవ్రతధర (113) అథర్వశిరః (114) వజ్రమహాకల్ప (115)
 పేనసాదార్య (116) వాంఛల్య (117) వైభావన (118) అథగ్న-
 యోగ (119) అథగ్నపరిసంఖ్యాన (120) యుగాదే (121) యుగ-
 మధ్య (122) యుగవిధన (123) అంజల (124) ప్రాచీనగర్భ
 (125) కౌశిక (126) పురుష్టుత (127) పురుషరాత (128) విశ్వకృత్
 (129) విశ్వరూప (130) అనన్తగత (131) అనన్తభోగ (132)
 అనన్త (133) అనాదే (134) అమర్య (135) అవ్యక్తమధ్య (136)
 అవ్యక్త విధన (137) వ్రతావాస (138) సమద్రాదివాస (139)
 యశోవాస (140) తపోవాస (141) దమావాస (142) లక్ష్మ్యవాస
 (143) విద్యావాస (144) కీర్త్యావాస (145) శ్రీవాస (146) సర్వా-
 వాస (147) వాసుదేవ (148) పర్వచృన్తక (149) హరిహరయ (150)
 హరిమేధ (151) మహాయజ్ఞరాగహర (152) వరప్రద (153) సుఖ-
 ప్రద (154) ధనప్రద (155) హరిమేధ (156) యమ (157)
 నియమ (158) మహానియమ (159) కృచ్ఛ్రి (160) అతికృచ్ఛ్రి
 (161) మహాకృచ్ఛ్రి (162) వర్వకృచ్ఛ్రి (163) నియమధర

(164) విద్యుత్త్రయ (165) ప్రవచనగత (166) వృత్తిగర్భవృత్తి
 (167) ప్రవృత్తివేదక్రియ (168) అం (169) వర్ణగతే (170)
 వర్ణబద్ధివ (171) అగ్రాహ్య (172) అదం (173) మహావిభూతే
 (174) మాహాత్మ్యశరీర (175) పవిత్ర (176) మహాపవిత్ర (177)
 హిరణ్యమయ (178) బృహత్ (179) అనంతరక్త (180) అవిచ్ఛేద
 (181) బ్రహ్మగ్ర్య (182) ప్రజాసర్గకర (183) ప్రజావిదపర
 (184) మహామాయాధర (185) చిత్రకబ్జిన్ (186) వరప్రద
 (187) పురోదాశభాగహర (188) గణాధ్యర (189) చిన్నతృప్తి
 (190) చిన్నగంధయ (191) సర్వతోవృత్తి (192) విద్యుత్తిరూప
 (193) బ్రాహ్మణరూప (194) బ్రాహ్మణప్రియ (195) విశ్వమూర్తే
 (196) మహామూర్తే (197) బాన్ధవ (198) భక్తవత్సల (199)
 బ్రహ్మణ్యదేవ భక్తోపహంత్వాం దిదృశురేకాన్తదర్శనాదు (200)
 నమో నమః ॥

బ్రహ్మణ్యదేవ మున్నగు నానుములచే పిలువబడు ఓ శుభ
 మేశ్వరా! నేను మీ భక్తుడను. మీ దర్శనాభిలాషచే యిచట
 ఉన్నాను. ఏ శాంతమున దర్శనమొసంగు పరమాత్మయగు మీకు
 మరల శుభం నమస్కారము!

నారాయణ స్తోత్రము

(గరుత్మంతుడు)

(అనుశాసన పర్వము - 13 వ అధ్యాయము)

నారాయణాయ కుద్ధాయ శాశ్వతాయ ధ్రువాయ చ ॥

భూతభవ్యభవేశాభయ శివాయ శివమూర్తయే ।

శివయోనేః శివాద్యాయ శివపూజ్యతమాయ చ ॥ 1

శుద్ధుడు, సహజుడు, ధ్రువుడు (నిశ్చలుడు), భూత వర్తమాన భవిష్యత్తుల ప్రభువు, శివస్వరూపుడు, మంగళమూర్తి, శుభముయొక్క ఉత్పత్తి స్థానము, శివునకును అదికారణుడు, శివునకున్న పరమ పూజనీయుడు, అగు నారాయణ దేవునకు నమస్కరించుచున్నాను.

ఘోరరూపాయ మహాతే యుగాంతకరణాయ చ ।

విశ్వాయ విశ్వదేవాయ విశ్వేశాయ మహాత్మనే ॥ 2

కల్పమును అంతమొనర్చుటకై అత్యంత భూర రూపమును జూల్పువారును, విశ్వరూపులును, విశ్వదేవులును, విశ్వేశ్వరులును, మహాత్మయు నగు శ్రీహరికి నమస్కరించుచున్నాను.

సహస్రోదరపాదాయ సహస్ర నయనాయ చ ।

సహస్రబాహవే చైవ సహస్రవదనాయ చ ॥ 3

వేలకొలది ఉదరములు, పాదములు, నేత్రములు కలవారును వేలకొలది భుజములతోను, ముఖములతోను శోభించువారును, అను విష్ణువునకు నమస్కారము.

కుచిత్రవాయ మహాతే ఋతుసంవత్సరాయ చ ।

ఋగ్యజుః సామవక్తాయ అభర్వశిరవే నమః ॥ 4

చవిత్రమగు కీర్తీ కలవారును, మహాత్మర స్వరూపులును, ఋతు, సంవత్సర రూపులును, ఋగ్, యజు స్సామ వేదములు ముఖములుగ కలవారును, అభర్వ వేదము శిరస్సుగ కలవారును అగు నారాయణ దేవునకు నమస్కారము.

హృషీకేశాయ కృష్ణాయ ద్రుహిణోరుక్రమాయ చ ।

బ్రహ్మేంద్రకాయ తార్క్యాయ వరాహాయైక శృణ్ణితే ॥ 5

హృషీకేశుడు (ఇంద్రియముల నియంత), కృష్ణుడు (గుడ్డిదా నంద స్వరూపుడు), ద్రుహిణుడు, బ్రహ్మదేవుడు, త్రివిక్రముడు, బ్రహ్మదేవ, ఇంద్ర గరుడ స్వరూపుడు, ఒక కొమ్ముగల వరాహా దూతమును ధరించినవారు నగు విష్ణువునకు నమస్కారము.

శివవిష్ణవౌ సత్యాయ హరయేఽథ క్షణ్ణితే నే ।

హంతాయోర్వాయ వక్తాయ రోద్రాపికాయ సాధవే ॥ 6

నీన్దవే నీన్దవర్షక్షేపౌ దేవానాం నీన్దవే నమః ।

తేజస్సుతో వ్యాపించిన వారును, సత్యుడు, హరి, శిఖండి (నెమలి ఈతను ధరించిన శ్రీకృష్ణుడు) మున్నగు పేర్లు కలవారును, అగ్నిరూపులును, ఊర్ధ్వముఖులును, రోద్రసేనాయుతులును, సాధువును, సింధువును, సముద్రమున వర్షమును . లీన మొనర్చు వారును, గంగా స్వరూపులును అగు విష్ణువునకు నమస్కారము.

గరుత్మతే త్రినేత్రాయ మహిమాయ వృషావృషే ॥

సమాదుగ్రే సంకృతయే విరతే నమృవే తవే । 7

గరుడ రూపధారియు, త్రినేత్రుడును (రుద్రరూపుడును), ఉత్తమ నివాసము కలవారును, వృషావృషుడును, ధర్మపాలకులును,

శుక్రులకు చక్రవర్తియు, ఉగ్రయాపధారియు, ఉత్తను కృతి
(నేర్పరితనము) కలవారును, రజోగుణ రహితులును, సమస్తము
యొక్క ఉత్పత్తికి కారణరూపులును, భవరూపులును అగు విష్ణువు
వకు సమస్కారము.

వృషాయ వృషరూపాయ విభవే తూర్పువాయ చ ॥

దీప్తనృష్టాయ యజ్ఞాయ వీరాయ స్థవిరాయ చ । 8

అభీష్ట వస్తువులను వర్షించువారును, ధర్మస్వరూపులును,
వ్యాపకులును, భూలోక, భవల్లోక మయులును, తేజస్వులచే సంపా
దితమైన యజ్ఞము స్వరూపముగ కలవారును, స్థిరరూపులును, పెద్ద
వారును అగు విష్ణువువకు సమస్కారము.

అచ్యుతాయ తుషారాయ వీరాయ చ సమాయ చ ॥

జిష్టవే పురుషాతాయ వశిష్టాయ వరాయ చ । 9

తమ మహిమనుండి ఎన్నడును జారనివారును, శీతలాంతః
కరణులును, వీరత్వము కలవారును, సర్వత్ర సమభావముతో నున్న
వారును, విజయశీలురును, అనేకులచే పిలవబడువారును, ఇంద్ర
రూపులును, సర్వశ్రేష్ఠులగు వశిష్ఠులునగు విష్ణుభగవానునకు సమ
స్కారము.

సత్యేశాయ నురేశాయ హరయేఽథ శిఖ్యనే ॥

వర్చిషాయ వరేణ్యాయ వసవే విశ్వవేధవే । 10

సత్యమునకు, చేనతలకు ప్రభువును, హరియు, నెమలి ఈ
మకుటమున కలవారును (శ్రీ) కృష్ణుడు, దర్శింపై కూర్చుండు సర్వ
శ్రేష్ఠ వసురూపులును, విశ్వ ద్రవ్యమునగు విష్ణువునకు సమ
స్కారము.

కిరీటనే మకేశాయ వాసుదేవాయ శుష్మణే ||

బృహదుక్థమనుషేణాయ యుగ్యే దున్దుభయే తథా || 11

కిరీట భాగియు, సుందర కేశములతో శోభించు వారును, పరాక్రమ వంతులును, పసుదేవ సందన శ్రీకృష్ణ స్వరూపులును, బృహదుక్థమను సామము స్వరూపముగ కలవారును, సుందర సేనా సుయుక్తులును, వృషభరూపులును, దుందుభియును వాద్యవిశేషము కలవారును అగు విష్ణుభగవానునకు నమస్కారము.

భవేనభాయ విభవే భరాద్వాజాభయాయ చ ||

ధాన్యరాయ వరేన్ద్రాయ పద్మనాభాయ కూరిణే | 12

ఈ ప్రపంచమున జీవులకు నఖండము, వ్యాపకరూపులును, భరద్వాజావక్ష అభయ మొసంగిన వారును, సూర్య రూపమున ప్రకాశమును విస్తరించువారును, శ్రేష్ఠ పురుషులకు ప్రభువును, నాభినుండి కమలము ప్రకటమైనవారును, మహత్తర రూపులును అగు నారాయణునకు నమస్కారము.

పునర్వసుభృతత్వాయ జీవవ్రథవిషాయ చ ||

వషట్కారాయ స్వాహాయై స్వధాయై విభనాయ చ |

ఋచే చ యజాషే సామ్యే త్రైలోక్యవతయే నమః || 13

పునర్వసు నక్షత్రముచే చాలితులును, జీవుల ఉత్పత్తి స్థానమున్న, వషట్కార, స్వాహా, స్వధా, నిధనములు నామములు, రూపములుగ కలవారును, ఋక్, యజుస్సామజేద స్వరూపులును, ముల్లోకములకు అధిపతియు అగు విష్ణుభగవానునకు నమస్కారము.

శ్రీపద్మాత్మసదృశే ధరణే ధరణే వరే |

సౌమ్యాయ సౌమ్యరూపాయ సామ్యే మమననే నమః || 14

శోభాపతమగు కమలము చేతియందు కలవారునకు, అర్జు
న్వరూపులును, భారణ మనర్థువారు, మురింప జేయువారు నగు పర
మాత్మ స్వరూపులును, సౌమ్య రూపధారులును, సౌమ్య సుందర
మనస్సు కలవారు నగు శ్రీహరికి నమస్కారము ।

విశ్వాయ చ మవిశ్వాయ విశ్వరూపధరాయ చ ।

శేషవాయ మశేషాయ రక్తిశేషాయ తూరితే ॥

16

విశ్వరూపులు, సుందర విశ్వముయొక్క విశ్వాగలు, విశ్వ
రూపధారులు, శేషపులు, సుందర శేషయుక్తులు, తిరణమాద శేష
ములు కలవారు, అధిక బలశాలియు నగు విష్ణు భగవానునకు నమ
స్కారము.

హిరణ్యగర్భాయ నమః సౌమ్యాయ వృషరూపితే ॥

నారాయణాగ్రవపుషే పురుషరాతాయ వత్రిణే ॥

ధర్మితే వృషసేనాయ ధర్మసేనాయ రోధనే ।

17

హిరణ్యగర్భుడు, సౌమ్యుడు, వృషరూపధారి, నారాయ
ణుడు, శ్రేష్ఠ శరీరధారి, ఇంద్రుడు, వజ్రమును ధరించువారు, ధర్మా
త్ముడు, వృషసేనుడు, ధర్మసేనుడు, తటరూపుడు నగు శ్రీహరికి
నమస్కారము.

మునయే జ్వరముత్తాయ జ్వరాధిపతయే నమః ॥

అనేత్రాయ త్రినేత్రాయ పిష్టలాయ విదూర్మితే ।

17

మననశీలుడగు ముని, జ్వరాదిరోగ రహితుడు, జ్వరమునకు
అధిపతి, నేత్రరహితుడు, త్రినేత్రుడు, పింగళవర్ణయుక్తుడు, ప్రజ
లను తరంగముల ఉత్పత్తికి మహా సముద్రము వంటివారును, అగు
విష్ణు భగవానునకు నమస్కారము.

తపోబ్రహ్మనిధానాయ యుగపర్యాయితే నమః ॥

శరణాయ శరణ్యాయ శక్తేష్ట శరణాయ చ ।

నమః సర్వభవేశాయ ఘాతభవ్య తవాయ చ ॥ 18

తపస్సునకు, వేదములకు నిధియు, మరల మరల యుగముల పరివర్తనమును గావించువారును, సర్వుల శరణదాతయు, శరణాగత వత్సలుడును, శక్తికాలియగు పానికి అభీష్ట అశ్రయమైయున్న వారగు, సమస్త ప్రపంచమునకు అధీశ్వరుడును, భూత వర్తమాన భవిష్య రూపులును అగు నారాయణునకు నమస్కారము.

పాహి మాం దేవదేవేశ కోఽప్యతోఽసి ననాతన ।

ఏవం గతోఽసి శరణం శరణ్యం బ్రహ్మయోనినామ్ ॥ 19

దేవదేవేశ్వరా! మీరు నన్ను రక్షింపుడు. ననాతన పరమాత్మా! మీరు ఆనిర్వచనీయులు. జన్మరహితులు. బ్రహ్మనిష్ఠులకు శరణదాతలు. నేను ఈ (సంసార) సంకటమున పడియుండి మిమ్ములనే శరణు పొందుచున్నాను.

శివస్తోత్రము

(ఉపమన్యవే)

(అనుశాసన పర్వము - 14వ అధ్యాయము)

నమో దేవాధిదేవాయ మహాదేవాయ తే నమః ॥

శక్రరూపాయ శక్రాయ శక్రవేషధరాయ చ ।

నమస్తే వజ్రహస్తాయ విజ్జలాయామజాయ చ ॥ 1

ప్రభూ! మీకు దేవతలకును, అధినేత. మీకు వభు స్కారము, మీరే గొప్ప దేవత. మీకు నమస్కారము. ఇంద్రుడు మీ యొక్క స్వరూపుడే అయి యున్నాడు. మీరే సాక్షాత్ ఇంద్రుడు. మీరు ఇంద్రుని వంటి వేషమును ధరించువారు. ఇంద్ర రూపమున మీరే చేతియందు వజ్రాయుధమును ధరించి యున్నారు. మీరు పింగళ వర్ణము, ఎఱుపురంగు కలిగియున్నారు. మీకు నమ స్కారము.

వినాకపాణయే నిత్యం శక్తికూలవరాయ చ ।

నమస్తే కృష్ణవాసాయ కృష్ణకుశ్మణ్మూర్తే ॥ 2

మీ చేతియందు వినాకము శోభను బడయుచున్నది. మీరు సదా శంఖమును, త్రిశూలమును ధరించి యున్నారు. మీ వస్త్ర మ్మీలు నలుపురంగు కలిగియున్నది. మీరు కృష్ణముపై పల్లని కేశములు కలిగియున్నారు. మీకు నమస్కారము.

కృష్ణాజినోద్ధరీయాయ కృష్ణావధిరథాయ చ ।

కుక్లవర్ణాయ కుక్లాయ కుక్లౌచరథాయ చ ॥ 3

నల్లని మృగచర్మము మీయొక్క చుప్పటి, మీరు శ్రీ
కృష్ణాష్టమి వ్రతమందు తత్పరులై యున్నారు. మీరు తెలుపు
వర్ణము కలిగియున్నారు. మీరు శుద్ధ స్వయాపులు, మీరు తెల్లని
వస్త్రమును ధరించు చున్నారు. మీరు నమస్కారము.

శుక్లభస్మావలిప్తాయ శుక్లకర్మరతాయ చ ।

నమోఽస్తు రత్నవర్ణాయ రక్తామృరధరాయ చ ॥ 4

మీరు నమస్త ఆంగములందు విభూతిని (భస్మమును) పూసి
కొని యున్నారు. మీరు పరిశుద్ధ కర్మమందు అనురక్తులు. అస్పృ
హుడైన మీరు ఎఱుపువర్ణమును కలిగియున్నారు. మఱియు
ఎఱుపు వస్త్రమును కూడ ధరించు చున్నారు. మీరు నమ
స్కారము.

రత్నద్వజవతాకాయ రత్నవగనులేవినే ।

నమోఽస్తు పీతవర్ణాయ పీతామృరధరాయ చ ॥ 5

ఎఱుపు వస్త్రమును ధరించునపుడు మీ ద్వజ, వతాకములు
ఎఱుపుగానే ఉండును. ఎట్టిని పూవులమాలను ధరించి, మీరు మీ
అవయవములకు ఎఱుపు చందనపు పూత కలిగియుందురు. ఒకపుడు
మీ అవయవకాంతి వసుపు రంగుగా ఉండును. అపుడు మీరు
వసుపురంగుగల వస్త్రములను ధరించి యుందురు. అట్టి మీరు నమ
స్కారము.

నమోఽస్తూచ్చి తచ్చక్రాయ కిరీటవరధారిణే ।

అర్ధహార్యకేయూర అర్ధకుంజలక్ష్మినే ॥ 6

మీ నుస్తకముపై ఎత్తైన గొడుగు ఉంచబడి యున్నది.
మీరు సుందర కిరీటమును ధరించుదురు. అర్ధనారీశ్వర రూపమున
మీ యొక్క నగము అవయవములపై హారము, కేయూరము,
కుండలము శోభించు చున్నవి. అట్టి మీరు నమస్కారము.

నమః వవన వేగాయ నమో దేవాయ వై నమః ।

సురేంద్రాయ మునీంద్రాయ మహేంద్రాయ నమోఽస్తు తే ॥ 7

మీకు వాయువు వంటి వేగము కలవాడు. మీరే నా యొక్క ఆరాధ్య దేవులు. మీరే సురేంద్రులు, మునీంద్రులు, మహేంద్రులు. అట్టి మీకు మరల మరల నమస్కారము.

నమః వద్వార్థమాలాయ ఉత్పలైర్మిత్రాయ చ ।

అర్థ చందన చిప్తాయ అర్థనగను లేపనే ॥ 8

మీ సగము అవయవము కమలమాలచేతను, సగము కలువ పువ్వులచేతను అలంకరింపబడి యున్నది. సగము అవయవమందు చందనలేపము, సగము అవయవమందు సుగంధిత మగు అంగ రాగము కలిగియున్నాడు. అట్టి అర్థనారీశ్వరరూపులగు మీకు నమస్కారము.

నమ ఆదిత్య వక్త్రాయ ఆదిత్యనయనాయ చ ।

నమ ఆదిత్యవర్ణాయ ఆదిత్యప్రతిమాయ చ ॥ 9

మీ ముఖము సూర్యుని వలె తేజోవంతమైనది. సూర్యుడు మీ నేత్రము. మీ అవయవ కాంతియు సూర్యుని వలె తేజీభ్య మానముగ నున్నది. మీరు సూర్యుని పోలియున్నాడు. అట్టి మీకు నమస్కారము.

నమః సోమాయ సోమ్యాయ సోమ్యవక్త్రరాయ చ ।

సోమ్యరూపాయ ముఖ్యాయ సోమ్యదంష్ట్రావిభూషితే ॥ 10

సోమస్వరూపులును, సోమ్యులును, సోమ్యముఖమును ధరించినవారును, సోమ్యస్వరూపులును, ముఖ్యులును, సోమ్యదంతము లుచే విభూషితులగును అగు ఓంకరమశిష్టా! మీకు నమస్కారము.

నమః శ్యామాయ గౌరాయ అర్థ పితౄపాణ్ణవే :

నారీ వరకడిరాయ ప్రీ వుంపాయ నమోఽస్తు తే ॥ 11

మీకు వారి వార దూపులగుటచే మీ సగము శరీరము శ్యామవర్ణ ముగను, సగము గౌరవర్ణ ముగను ఉన్నది సగము శరీర మందు మీరు పితాంబరమును, సగమువంతు శ్వేతవస్త్రమును ధరించియున్నారు. మీ సగము శరీరము ప్రీయైక్క అవయవ ఘ్నులు, సగమందు పురుషుని అవయవములు కలిగియున్నవి. మీరు ప్రీ పురుషరూపులు. అట్టి మీకు నమస్కారము.

నమో వృషభ వాహాయ గజేన్ద్రగమనాయ చ :

దుర్గమాయ నమస్తుభ్యమగమ్యగమనాయ చ ॥ 12

మీరు ఒకపుడు ఎడ్డుపై నను, మఱి యొకపుడు గజరాజు పై నను కూర్చొని పయనించుదురు. మీరు దుర్గములు, ఇతరులకు అగమ్యమైన చోటిని మీరు వెళ్ళగలరు. అట్టి మీకు నమస్కారము.

నమోఽస్తు గణగీతాయ గణవృన్దరితాయ చ :

గణానుయాతమార్గాయ గణనిత్యవ్రతాయ చ ॥ 13

ప్రభుభగణము మీ మహిమను గాన మొనర్చుచున్నారు. మీరు మీ పార్శ్వదుల మండలియందు ప్రీతి కలిగియున్నారు. మీ యొక్క ప్రతి మార్గమందును ప్రభుభగణము మీ వెనుకెంటు వోవు చున్నారు. మీమ్ములను సేవించుటయే గణముయొక్క నిత్యవ్రతమై యున్నది. అట్టి మీకు నమస్కారము.

నమః శ్వేతాశ్రవర్ణాయ వంద్యారాగవ్రధాయ చ :

అనుద్విష్టాని ధనాయ వ్యయాపాయ నమోఽస్తు తే ॥ 14

తెలుపు మేధుముల వంటి శాంతికలవారును, సంధ్యాకాల
మందలి అరుణరాగము వంటి శాంతికలవారును, నిశ్చిత్తమైన వేద
బేనివారును, ఆత్మస్వరూపమున స్థితినిందియుండువారును అగు
వరమశివా! మీకు నమస్కారము.

నమో రక్తాగవాసాయ రక్తమాత్రధరాయ చ ।

రక్తమాలావిచిత్రాయ రక్తామృతధరాయ చ ॥ 15

ఎఱుపు వస్త్రము శక్తికొనువారును, ఎఱుపు సూత్రమును
ధరించువారును, ఎఱుపురంగుతో కూడిన మాలచే విచిత్ర శోభను
బడయువారును అగు రుద్రదేవునకు నమస్కారము.

మణీభూషితమూర్తాయ నమశ్చంద్రార్థభూషణే ।

విచిత్రమణీమూర్తాయ తునుమాష్టధరాయ చ ॥ 16

దివ్యమణిచే విభూషితమైన నాసలు కలవారును, శిరస్సుపై
అర్థచంద్రుడను భూమాము కలవారును, విచిత్రమణులచే ప్రకా
శితమైన శిరస్సు కలవారును, ఎవిమిది పుష్పములను ధరించువారు
నగు దేవా! మీకు నమస్కారము!

నమోఽగ్నిముఖనేత్రాయ నహస్రకళితోచనే ।

అగ్నిరూపాయ కాంతాయ నమోఽన్తు గహనాయ చ ॥ 17

ముఖ నేత్రములందు అగ్ని కలవారును, వేళకొలది చంద్రులు
వలె ప్రకాశమానములైన నేత్రములు కలవారును, అగ్నిస్వరూపు
లును, మంధరశరీరులును, దుర్లభులనరూపులును అగు ఓ మహా
దేవా! మీకు నమస్కారము!

భువరాయ వసుష్టుభ్యం దోచరాధికాయ చ ।

భూచరాయ భువనాయ అనంతాయ శివాయ చ ॥ 18

సంక్రమణముల దూరమున. అకాశమార్గమున సంచరించు
వారును, గోవులు సంచరించు చోటునందు విశేష వ్రీతి కలవారును;
భూమిపై సంచరించువారును, త్రిభువన మాపులును, అసంతోషులును;
శివస్వరూపులును అగు జేవా! మీకు నమస్కారము!

నమో దిగ్వానవే నిత్యచుధివాన నువానవే ।

నమో జగన్నివాపాయ ప్రతివత్తి మఖాయ చ ॥ 19

దిక్కులే వస్త్రములుగ కలవారును, సర్వుల నివాసస్థాన
మును, సుందర వస్త్రములను ధరించువారును, అగ్రతంతయు తను
యందు కలవారును, సమస్త సిద్ధులయొక్క సుఖము సులభ్యమైన
వారును అగు విరమేశ్వరా! మీకు నమస్కారము!

నిత్యముద్విద్ధముకుడే మహాకేయూర ధారిణీ ।

నర్పకణ్ఠోవహారాయ విచిత్రాథరణాయ చ ॥ 20

శిరస్సుపై నదా ముకుటమును ధరించువారును, భుజములందు
వీశాలములగు కేయూరములు కలవారును, కలమందు నర్పముల
మాలచే శోభించువారును, విచిత్రములగు భూషణములచే విభూషి
తులు నగు రుద్రజేవా! మీకు నమస్కారము!

నమస్త్రినేత్రనేత్రాయ నహస్రకతలోచనే ।

ప్రీపుంసాయ నపుంసాయ నమః సాంఖ్యాయ యోగినే ॥ 21

సూర్య చంద్రాగ్నులను మూడు నేత్రములు కలవారును,
లతలకొలది నేత్రములు కలవారును, స్త్రీయు, పురుషుడును, నపుం
సకుడును, సాంఖ్యవేత్తయు, యోగియు అగు జేవా! మీకు నమ
స్కారము!

శంయోరభిషేకవంతాయ అథర్వాయ నమోనమః ।

నమః పర్వార్చివాకాయ నమః శోకహరాయ చ ॥ 22

యజ్ఞపూరకు జగం 'శంయు' అను దేవతయొక్క ప్రసాద
భూపులును, అధర్వవేదస్వయాపులును, సర్వుల బాధను తొలగించు
వారును, శోకహారులును అగు ఓ పరమశివా! మీకు మరల మరల
నమస్కారము.

నమో మేఘనినాదాయ విహుమాయాధరాయ చ ।

వీణశ్రేణావిపాలాయ న్రస్త్వారాయ నమో నమః ॥ 23

మేఘము వలె గంభీర నినాదము చేయువారును, అనేక
మాయలకు ఆధారభూతులును, వీణమును, శ్రేణమును పారించు
వారును, జగత్తుయొక్క సృష్టిని చేయువారును అగు దుదదేవా!
మీకు మరల మరల నమస్కారము!

నమః సురాసురేశాయ విశ్వేశాయ నమోనమః ।

నమః పవనవేగాయ నమః పవనరూపిణే ॥ 24

దేవతలకు, అసురులకు ప్రభువును, సమస్త ప్రపంచమున
కును శిశ్వరుడును, వాయువునంటి వేగము కలవారును, వాయు
భూపులును అగు మహేశ్వరా! మీకు మరల మరల నమస్కా
రము!

నమః కాంచనమాలాయ గిరిమాలాయ వై నమః ।

నమః సురారిమాలాయ చల్లవేగాయ వై నమః ॥ 25

అంగారుమాలను ధరించినవారును, పర్వత సమూహ
మందు విహరించువారును, దేవతల శత్రువుల మాలను ధరించు
వారును, ప్రచండమగు వేగము కలవారును అగు పరమశివా!
మీకు మరల మరల నమస్కారము.

బ్రహ్మశిరోవహార్తాయ మహావహ్మయ వై నమః ।

నమః శ్రీరూపధారాయ యజ్ఞవిధ్వంసనాయ చ ॥ 26

బ్రహ్మదేవుని యొక్క శిరస్సును ధరించినవారును, మహిషమును వినాశమునర్చినవారును, స్త్రీయౌషమును ధరించినవారును, (దక్షుని) యజ్ఞమును విధ్వంసమునర్చినవారును అగు దేవా! మీకు మరల మరల నమస్కారము.

నమస్త్రిపురహర్తాయ యజ్ఞవిధ్వంసనాయ చ ।

నమః కామాజ్ఞనాకాయ కాలదండధరాయ చ ॥ 27

అసురుల త్రిపురములను నాశమునర్చినవారును, దక్షుని యజ్ఞమును విధ్వంసమునర్చినవారును, కాముని శరీరమును నాశము గావించినవారును, కాలదండమును ధరించినవారు నగు పరమేశ్వరా! మీకు మరల మరల నమస్కారము.

నమః స్కందవికాఖాయ బ్రహ్మదక్షాయ వై నమః ।

నమో భవాయ శర్వాయ విశ్వరూపాయ వై నమః ॥ 28

స్కందరూపులును, వికాఖస్వరూపులును, బ్రహ్మదండరూపులును, భవ (ఉత్పాదక) రూపులును, శర్వ (సంహార) రూపులును, విశ్వస్వరూపులును అగు ఓ పరమశివా! మీకు మరల మరల నమస్కారము ।

ఈశానాయ భవహ్నుయే నమోఽస్త్యస్తకఘాతినే ।

నమో విశ్వాయ మాయాయ చైన్ద్రాచిన్ద్రాయ వై నమః ॥ 29

ఈశ్వరులును, సంసారబంధ వినాశకులును, అంధకారులను నశింపజేసినవారును, విశ్వస్వరూపులును, మాయారూపులును, చైతన్య, అచైతన్యరూపులును అగు దేవా! మీకు మరల మరల నమస్కారము.

త్వం నో శతశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ త్వమేవ హృదయం కథా ।

త్వం బ్రహ్మ చోద్వదేవాణాం భుద్రాణాం సుతరోహితః ॥ 30

మీరే మా గతి. మీరు శ్రేష్ఠులు. మీరే మా హృదయము. మీరు సమస్త దేవతలందును బ్రహ్మాదేవుడును, దుద్రులందును, నీలలోహితరుడును అయి యున్నారు. అట్టి మీరు నమస్కారము.

అథా చ సర్వభూతానాం సాంఖ్యే పురుష ఉచ్యతే ।

ఋషభ స్త్వం పవిత్రాణాం యోగినాం నిష్కలః శివః ॥ 31

మీరు సమస్త ప్రాణులందును ఆత్మ అయి యున్నారు. సాంఖ్యశాస్త్రమందు మీరు పురుషుడని చెప్పబడుచున్నాడు. మీరు పవిత్రులలో ఋషభుడు, యోగులందు నిష్కల (నిర్మల) శివుడు అయి యున్నారు.

గృహస్థ స్త్వమాశ్రమిణామీశ్వరాణాం మహేశ్వరః ।

కుశేరః సర్వయజ్ఞాం క్రతునాం విష్ణురుచ్యతే ॥ 32

అశ్రమస్థులలో మీరు గృహస్థుడును, ఈశ్వరులలో మహేశ్వరుడును, యజ్ఞులందఱిలో కుశేరుడును అయి యున్నారు. తుష్టిములందు మీరు విష్ణువని చెప్పబడుచున్నారు.

పర్వతానాం భవా మేరుర్నక్షత్రాణాం చ చంద్రమాః ।

వసిష్ఠస్త్వం మృషీణాం చ గ్రహాణాం సూర్య ఉచ్యతే ॥ 33

మీరు పర్వతములలో మేరువని, నక్షత్రములలో చంద్రుడని, ఋషులలో వసిష్ఠుడని, గ్రహములలో సూర్యుడని చెప్పబడుచున్నారు.

అరణ్యానాం వనూనాం చ వింహస్త్వం పరమేశ్వరః ।

గ్రామ్యాణాం గోవృషశ్చాపి భవాల్లోక ప్రభూతితః ॥ 34

మీరు అరణ్య పశువులందు వింహములకు మీరు పరమేశ్వరుడు. గ్రామీణ పశువులందు మీరు లోక సమ్మానిత మగు ఆబోతు అయి యున్నారు.

అదిత్యానాం తవాకా విష్ణుర్వమానాం చైవ ప్రావళః ।

పక్షిణాం వై పతేయన్త్యమనన్తో భుజిగేషు చ ॥ 35

అదిత్యులందు మీరు విష్ణువు, వసువులందు అగ్ని, వరుణులందు విభతానందనుడగు గరుడుడు, సర్పములందు అనంతుడు (శేష నాగము) అయి యున్నారు.

సామవేదశ్చ వేదానాం యజుషాం శతద్రుద్రియమ్ ।

సనత్కుమారో యోగానాం సాంఖ్యానాం కవిరో హ్యసి ॥ 36

మీరు వేదములందు సామవేదము, యజుర్వేద మంత్రము లలో శతద్రుద్రియము, యోగులలో సనత్కుమారుడు, సాంఖ్య వేత్తలలో కవిలుడును అయియున్నారు.

శక్రోఽసి మరుతాం దేవ విశ్వకాం హవ్యవాదసి ।

బ్రహ్మలోకశ్చ లోకానాం గతీనాం మోక్ష ఉచ్యతే ॥ 37

దేవా! మీరు మరుద్గణములో ఇంద్రుడు, విశ్వలలో హవ్య వాహనుడగు అగ్ని, లోకములలో బ్రహ్మలోకము, గతులలో మోక్షము అని చెప్పబడుచున్నారు.

క్షీరోదః సాగరాణాం త శైలానాం హిమవాకా గిరిః ।

వర్ణానాం బ్రాహ్మణశ్చాపి విప్రాణాం దీక్షితో ద్విజః ॥ 38

మీరు సముద్రములలో క్షీరసముద్రము, పర్వతములలో హిమాలయము, వర్ణములలో బ్రాహ్మణవర్ణము, బ్రాహ్మణు లందును దీక్షిత బ్రాహ్మణుడు (యజ్ఞదీక్ష గైకొనినవాడు) అయి యున్నారు.

అదిప్త్యమపి లోకానాం పంహర్తా కాం ఏవ చ ।

యచ్ఛాన్యదపి లోకే వై పర్వతేశోఽదికం స్మృతమ్ ॥ 39

మీరు సమస్త లోకములయొక్క అది అయి యున్నారు. సంహరించు కాలము మీరే అయియున్నారు. ప్రపంచమున ఏయే వస్తువులు లేజస్సునందు చాల గొప్పవో, అవి యన్నియు భగవంతుడగు మీరే అయియున్నారని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

నమస్తే భగవన్ దేవ నమస్తే భక్తవత్సల

యోగేశ్వర నమస్తేస్తు నమస్తే విశ్వసమృవ ॥ 40

భగవానుడా! దేవా! మీకు నమస్కారము. భక్త వత్సలా! మీకు వందనము. యోగేశ్వరా! మీకు నమస్కారము. ప్రపంచముయొక్క ఆత్మత్వికి కారణభూతులగు దేవా! మీకు నమస్కారము.

ప్రసీద మమ భక్తన్య దీనన్య కృపణన్య చ ।

అనైశ్వర్యేణ యుక్తన్య గఽర్చవ సనాతన । 41

సనాతన పరమేశ్వరా! దీనుడను, దుఃఖిని, భక్తుడను అగు నా యెడల ప్రసన్నులు కండు. నేను విశ్వర్యము లేనివాడను. మీరే నా యొక్క ఆశ్రయదాత అయియున్నారు.

యచ్ఛానిరాధం కృతవానజ్ఞాత్వా పరమేశ్వర ।

మద్భక్త ఇతి దేవేక తత్ పర్వం క్షిప్తుమర్హసి ॥ 42

పరమేశ్వరా! దేవేకా! తెలియక నేను ఏ అపరాధమును చేసితిని, దానిని 'ఇతడు నా భక్తుడు' అని తలంచి క్షమించుడు!

శివ స్తోత్రము

(శ్రీకృష్ణుడు)

(అనుశాసన పర్వము - 14 వ అధ్యాయము)

నమోఽస్తు తే శాశ్వత సర్వయోనే

బ్రహ్మాదిపం త్వామృషయో వదన్తి ।

తవశ్చ సత్త్వం చ రజస్తమశ్చ

త్వామేవ సత్యం చ వదన్తి నన్తః ॥ 1

నమస్తమసకు శారణభూతులగు సనాతన పరమేశ్వరా!
మీకు నమస్కారము, మీరు బ్రహ్మజీవునకు కూడ అధిపతులని
బ్రహ్మలు చెప్పుదురు. మీరే తపస్సని, సత్త్వగుణమని, రజోగుణ
మని, తమోగుణమని, సత్యస్వరూపులని సాధువులు వచించుదురు.

త్వం వై బ్రహ్మ చ రుద్రశ్చ వరుణోఽగ్నిర్మనుర్భవః ।

ధాతా త్వష్టా విధాతా చ త్వం వ్రతుః సర్వతోముఖః ॥ 2

మీరే బ్రహ్మజీవుడు, రుద్రుడు, వరుణుడు, అగ్ని, మనువు,
శివుడు, ధాత, విధాత, త్వష్ట అయియున్నారు. మీరు అన్నివైపుల
ముఖములు కల పరమేశ్వరుడు.

త్వత్తే జాతాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ ।

త్వయా సృష్టమిదం కృత్వం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్ ॥ 3

నమస్త చరాచరప్రాణులు మీ నుండియే ఉత్పన్నములై నవి.
స్థావర జంగమ ప్రాణులతో నూడిన ఈ నమస్త త్రైలోక్యము
యొక్క సృష్టిని మీరే కవించితిరి.

యాపిన్ద్రియాణీహ మనశ్చ కృత్స్నం

యే వాయవః పప్త తథైవ భాగ్నయః :

యే దేవసంస్థాస్తవ దేవతాశ్చ

తస్మాత్ వరం త్యామృషయో వదన్తి ||

ఇచట ఏయే ఇంద్రియములు, 'సుపూర్ణ మవస్థు, సమస్త వాయువు, ఏడు అగ్నులు, 'దేవసముదాయమందు స్తుతింప యోగ్యులగు దేవతలు కలలో, వారియందలి కంటె పై స్థితి మీది, ఋషులు మీ నిషయమందు ఇట్లు చెప్పుదురు.

వేదాశ్చ యజ్ఞాః సోమశ్చ దక్షిణా పావకో హవిః ।

యజ్ఞోపగం చ యత్ కించిద్ భగవాన్స్తద సంకయమ్ ॥ ౬

వేదము, యజ్ఞము, సోమము, దక్షిణ, అగ్ని, హవిష్యము, యజ్ఞోపయోగములగు ఇతర సామగ్రి, అంతయు భగవంతుడగు మీరే అయియున్నారు. ఇందు సంకయము లేదు.

ఇష్టం దత్తమధీతం చ వ్రతాని నియమాశ్చ యే ।

ప్రాః కీర్తిః శ్రీర్ద్యుతిస్తుష్టిః సిద్ధిశ్చైవ తదర్పణే ॥ ౭

యజ్ఞము, దానము, అధ్యయనము, వ్రతము, నియమము, లజ్జ, కీర్తి, శ్రీ, ద్యుతి, తుష్టి, సిద్ధి— ఇవి యన్నియు మీ స్వయావస్థునను పొందింపజేయునై యున్నవి.

తామః క్రోధో భయం లోభో మదః ప్రమోదత మత్సరః ।

అథయో వ్యాధయశ్చైవ భగవంస్తనవస్తవ ॥ ౮

దేవా! కామ, క్రోధ, భయ, లోభ, మదములు, ప్రమోద త్వము, ముత్సరము, అధి (మానసిక వ్యాధి), వ్యాధి— ఇవి యన్నియు మీయొక్క శరీరములే అయియున్నవి.

కృతిర్వికారః ప్రణయః ప్రధానం వీణ మవ్యయమ్ ।

మనసః పరమా యోచిః ప్రధానకృపి కాశ్వతః ॥ 8

క్రియ, వికారము, ప్రణయము, ప్రధానము, నాశరహిత
మగు వీణము, మనస్సు యొక్క పరమ కారణము, సనాతన ప్రధా
నము - ఇవి కూడ మీ యొక్క స్వరూపములే అయి యున్నవి.

అవ్యక్తః పాపనోఽచిన్త్యః సహస్రాంశుర్నిరణ్ణయః ।

అదిర్గణానాం సర్వేషాం భవానా వై జీవితాశ్రయః ॥ 9

అవ్యక్తులు, పాపములు, అచింత్యులు, హిరణ్మయ సూర్య
స్వరూపులు అగు మీరే సమస్త గణములకు అది కారణము, జీవి
తము యొక్క ఆశ్రయము అయి యున్నారు.

మహానాత్మా మతిర్సహస్ర విశ్వః శమ్భుః స్వయమ్భువః ।

బుద్ధిః ప్రజ్ఞోపలబ్ధిశ్చ సంవిత్ భృతిర్భుతిః స్మృతిః ॥ 10

వర్యాయ వాచతైః శబ్దైర్మహానాత్మా విభావ్యతే ।

త్వాం బుద్ధ్యా వ్రాహ్మణో వేదాత్ ప్రమాహం

వినియచ్ఛతి ॥ 11

మహాత్మరమైవది, అత్మ, మతి, బ్రహ్మజేవుడు, ప్రపంచము,
శంభువు, స్వయంభువు, బుద్ధి, ప్రజ్ఞ, ఉపలబ్ధి, సంవిత్తు, భృతీ,
భృతి, స్మృతి, - అను ఈ పదునైదు పర్యాయ వాచకములగు పద
ముల ద్వారా పరమాత్మయగు మీరే భాసించ బడుచున్నారు.
వేదముల ద్వారా మీ యొక్క జ్ఞానమును బడసి బ్రహ్మజ్ఞానులు
మోహమును సర్వభా సశిరస తేసికొనుచున్నారు.

హృదయం సర్వభూతానాం తేత్రజ్జన్మప్రచుషిన్తుతః ।

సర్వతః పాణిపాదస్త్యం సర్వతోఽపి శిరోముఖః ॥ 12

ఋషులచే ప్రశంసించబడు మీరే సమస్తప్రాణుల హృదయమందున్నట్టి జ్యేష్ఠజ్ఞులు. మీకు అన్నివైపుల చేతులు, కాళ్ళు, కలవు, అన్ని వైపుల నేత్రములు, మస్తకములు, ముఖములం కలవు.

సర్వతః క్రుతిమాన్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠసి ।

ఫలిం త్వమపి తిగ్మాంకోర్నిమేషాదీమ కర్మసు ॥ 13

మీకు అన్నివైపుల చేతులు కలవు. జగత్తునందు మీకు సమస్తమందును వ్యాపించి యున్నారు. జీవునియొక్క కన్ను తెరచుట, మూయుట, మొదలుకొని ఉన్నట్టి సమస్త కర్మములయొక్క ఫలము మీరే ఆయి యున్నారు.

త్వం వై వ్రథార్చిః పురుషః సర్వస్య హృదీ సంక్రీతః ।

అణిమా మహిమా ప్రాప్తిరీణానో జ్యోతిరవ్యయః ॥ 14

నాశరహితుడై నాశరమేశ్వరుడగు మీరే సూర్యుని యొక్క కాంతి, అగ్ని యొక్క జ్వాల ఆయి యున్నారు. సమస్త ప్రాణులయొక్క హృదయమందు అత్యధాపమున మీరే నివసించి యున్నారు. అణిమ, మహిమ, ప్రాప్తి మొదలగు సిద్ధులు మణియు జ్యోతులు మీరే ఆయి యున్నారు.

త్వయి ఋద్ధిర్మతిర్లోకాః ప్రవన్నాః సంక్రీతాశ్చయే ।

ధ్యానినో నిత్యయోగాశ్చ సత్య వత్త్వా జితేంద్రియాః ॥ 15

మీయందు బోధ, మననముల శక్తి ఉండి యున్నది. ఎవరూ విముక్తులను శరణు బొంది, సర్వథా విముక్తులను ఆశ్రయించుచున్నారో, అట్టి ధ్యాన పరాచులు, నిత్య యోగయుక్తులు, సత్య సంకల్పులు, జితేంద్రియులు అగుచున్నారు.

యస్త్యాం ద్రువం వేదయతే గుహాశయం

ప్రభుం పురాణం పురుషం చ విగ్రహమ్ ।

హిరణ్మయం బుద్ధిమతాం పరాం గతిం

స బుద్ధిమాన్ బుద్ధిమతీత్య తిషతి ॥

16

ఏ బుద్ధిమంతుడు మిమ్ములను తన హృదయ గుహాయందున్న ఆత్మగను, ప్రభువుగను, పురాణ పురుషుడుగను, మూర్తిమంతుడగు పర బ్రహ్మముగను, హిరణ్మయ పురుషునిగను, పరమ గతి రూపముగను నిశ్చయముగ ఎఱుఁగుచున్నాడో, అట్టి బుద్ధిమంతుడే తాటిక బుద్ధిని ఉల్లంఘించి పరమాత్మ భావమందు ప్రతిష్ఠితుడగుచున్నాడు.

విదిత్వా నస్త సూక్ష్మణి పదజం త్వాం చ మూర్తితః ।

ప్రధాన విచియోగస్తస్త్వా మేవ వికలే బుధః ॥

17

జ్ఞానులు మహత్తత్త్వము, అహంకారము, పంచ తన్మాత్రము—అను ఈ ఏడు సూక్ష్మ తత్త్వములను తెలిసికొని మీ స్వరూప భూతములగు ఆము అంగములను గూర్చిన బోధను బడసి ప్రముఖులుగు విధి యోగమును ఆశ్రయించి మీయందు ప్రవేశించుచున్నారు.

ఓమ్

శివస్తవము

(తండ్రి)

(అనుశాసనవర్ణము - 16 వ అధ్యాయము)

పవిత్రతానాం పవిత్ర స్త్వం గతిర్గతి మతాం పర ।

అత్యుగ్రం తేజసాం తేజస్తపసాం పరమం తత్ప ॥ 1

సర్వశ్రేష్ఠులగు పరమేశ్వరా! మీరు పవిత్రులలో మహా పవిత్రులు, గతిశీలురగు ప్రాణులకు ఉత్తమగతి, మీరు తేజస్సులలో అత్యంత ఉగ్రతేజస్సు, తపస్సులలో ఉత్కృష్ట తపస్సు అయి యున్నారు.

విశ్వావను హిరణ్యాక్ష పురుషాత నమస్కృత ।

భూరికల్యాణద విభో పరం నత్యం నమోఽస్తు తే ॥ 2

గంధర్వరాజగు విశ్వావను, దైత్యరాజగు హిరణ్యాక్షుడు, దేవరాజగు ఇంద్రుడున్న మీకు నమస్కరించుచున్నాను. సర్వులకు మహాకల్యాణమును (శుభమును) ఒసంగు ప్రభూ! మీరు పరమ సత్యస్వరూపులు, మీకు నమస్కారము.

జాతీమరణభీరూణాం యతీనాం యతతాం విభో ।

నిర్వాణద సహస్రాంశో నమ నేఽస్తు నుభాకాయ ॥ 3

ప్రభూ! జనన మరణముల వలన భీతిల్లి సంసార బంధనము నుండి విముక్తులగుటకై ప్రయత్నించు యతులకు మోక్ష మొసంగు వారు మీరే అయి యున్నారు. వేలకొలది కీర్తనములలో కూడిన

సూర్య దూపమున మీరే వెలుగుచున్నారు. సద్గుణకు ఆశ్రయ
ముగు ఓ మహేశ్వరా ! మీరు నమస్కారము,

బ్రహ్మ శతక్రతుర్విష్ణుర్విశ్వేదేవా మహర్షయః ।

న విదుస్త్యాం తు తత్త్వేన కుకో వేత్స్యామహే వయమ్ ।

త్వత్తః ప్రవర్తతే వర్వం త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ 4

బ్రహ్మజేవుడు, విష్ణువు, ఇంద్రుడు, విశ్వజేవతలు, మహా
ర్షులు, ముమ్మలను యథార్థ దూపమున తెలిసికొనలేకున్నారు. ఇక
మీ మెల్లు తెలిసికొనగలము ! మీ నుండియే గమస్తము యొక్క
తత్త్వం సంభవించుచున్నది. మీ యందే ఈ జగత్తంతయు ప్రతి
ష్ఠితమై యున్నది.

కాలాఖ్యః పురుషాఖ్యశ్చ బ్రహ్మాఖ్యశ్చ త్వమేవ హి ।

తనవస్తే స్మృతాస్త్రినః పురాణైః సురర్షిభిః ॥ 5

కాలుడు, పురుషుడు, బ్రహ్మజేవుడు—అను ఈ మూడు
శబ్ద బ్ధానా మీరే ప్రతిపాదించబడుచున్నారు. పురాణజేత్ర
లగు బ్రహ్మజ్ఞులు ఈ మూడును మీ దూపములే యని వచించు
చున్నారు.

అధిపౌరుష మధ్యాత్మ మధిభూతాధి దైవతమ్ ।

అధిలోకాధి విజ్ఞాన మధియజ్ఞ స్త్వమేవ హి ॥ 6

అధి పౌరుష, అధ్యాత్మ, అధి భూత, అధి దైవత, అధి
లోక, అధి విజ్ఞాన, అధి యజ్ఞములు మీరే అయి యున్నారు.

త్వాం విదిత్యాత్మ దేహస్థం దుర్విదం దైవతై రపి

విద్వాంసో యాన్తి విద్మక్తాః పరం తావమానమయమ్ ॥ 7

మీరు దేవతలకును దుష్టయులై యున్నారు. జ్ఞానులు మిమ్ములకు తమ శరీరమందే ఉన్న అంతర్యామి యగు ఆత్మరూప మున జెలిసికొని గుంసార బంధనము నుండి విముక్తులై, లోగ లోక రహితులై పరమాత్మను పొందుచున్నారు.

అనిదృత స్తవ వితో జన్మమృత్యు రనేకతః ।

ద్వారం తు స్వర్గమోక్షజా మాక్షేప్తా త్వం దదాసి చ ॥ 8

బ్రహ్మ! మీరు స్వయముగనే దయగలిగి జీవుని ఉద్ధరింప దలంచినచో, అతని కిక మరల మరల జనన మరణములు కలుగుచునే యుండును. స్వర్గ, మోక్ష ద్వారములు మీరే అయి యున్నారు. (చారి చారి శర్మలను బట్టి) చానిని పొందింపజేయువారు, పొందింపక చేయువారును, మీరే అయి యున్నారు.

త్వం వై స్వర్గకృ మోక్షకృ కామః క్రోధస్త్యమేవ తః ।

సత్త్వం రజస్తమశ్చై వ అధర్శ్చర్త్వం త్వమేవ హి ॥ 9

స్వర్గ, మోక్షములు, కామ, క్రోధములు, సత్త్వరజస్తమోగుణములు, ఉద్ధర్శ్చ, అధో లోకములు మీరే అయియున్నారు.

బ్రహ్మ ధవక్ష్ప విష్ణుక్ష్ప స్కన్దేన్ద్రో నభికా యమః ।

వరుణేన్ద్రా మనుర్దాతా విధాతా త్వం ధనేశ్వరః ॥ 10

బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణువు, శివుడు, స్కందుడు, ఇంద్రుడు, మూర్ఖుడు, యముడు, వసుడు, చంద్రుడు, మనువు, ధాత, విధాత, ధనాధ్యక్షుడగు ను చేరుడు మీరే అయియున్నారు.

భూర్వాయుః సరిలాగ్నిక్ష్ప ఖం వాగ్బుద్ధిః స్థితిర్మతిః ।

కర్మ సత్యాన్యతే చోధే త్వమేవాస్తి చ వాస్తి చ ॥ 11

భూమి, వాయువు, జలము, అగ్ని, ఆకాశము, వాక్కు, బుద్ధి, స్థితి, మతి, కర్మ, సత్యము, అసత్యము, ఉనికి, లేమి, మీరే అయియున్నారు.

జ్ఞాన్వియాణీన్ద్రి యార్థాశ్చ ప్రకృతిభ్యః వరం ద్రువమ్ ।

విశ్వా విశ్వవరో భావశ్చైన్ద్ర్యా చిన్మన్వమేవ హి ॥ 12

ఇంద్రియములు, ఇంద్రియ విషయములు మీరే. ప్రకృతికి పరమైనవారు, విశ్వము, నాశరహిత తత్త్వము మీరే అయియున్నారు. విశ్వము, ఆ విశ్వము కంటెటి పరమైన విలక్షణ భావము, చింత్య, అచింత్యములు మీరే అయియున్నారు.

యచ్చైతత్ పరమం బ్రహ్మ యచ్చైతత్ పరమం పదమ్ ।

యోగతిః సాంఖ్యయోగానాం సఖవాకా నాత్ర సంశయః ॥ 13

పరబ్రహ్మము, పరమపదము, సాంఖ్యవేత్తల యొక్కయు, యోగుల యొక్కయు గతులు మీరే అయియున్నారు. ఇందులకు సంశయము లేదు.

నూనమద్య కృతార్థాః స్మ నూనం ప్రాప్తాః సతాం గతిన్ ॥

యాం గతిం ప్రార్థయన్తీహ జ్ఞాన విర్మల బుద్ధయః ॥ 14

జ్ఞానముచే నిర్మలమైనట్టి బుద్ధికల జ్ఞానులు, సత్పురుషులు ఏ గతిని పొంద దలంచుచున్నారో, ఆ గతినే నిశ్చయముగ మేము (ఇప్పుడు మీ దర్శనముచే) పొందితిమి. కావున నేను నిశ్చయముగ మేము కృతార్థులమైతిమి.

అహో! మూఢాః స్మ దుచిరమిమం కాలమచేతసా ।

యన్న విద్యః పరం దేవం కాశ్వతం యం విదుర్బుధాః ॥ 15

అహో! మేము అజ్ఞానవశమున ఇంత దీర్ఘ కాలము వఱకు మోహమందు పడియుంటిమి. ఏలయనిన, ఏవని జ్ఞానులు తెలిసి కొందురో అట్టి ససారేన పరమదేవుని మేముంతవఱకు తెలిసికొన జాలకుంటిమి.

నేయమాపాదితా పాశాత్ త్వద్భక్తి రన్మఖిర్మయా
భక్తానుగ్రహకృద్ దేవోయం జ్ఞాత్వా మృతమశ్నుతే ॥ 16

ఇప్పుడు అనేక బన్ధముల ప్రయత్నముచే నేను మీయొక్క భక్తిని పొందితిని. మీరు భక్తుల యొడల అనుగ్రహము కల్గి యుండు గొప్ప దేవత. విముక్తులను తెలిపిరిని జ్ఞానులు మోక్షమును పొందుచున్నారు.

దేవానురమునీనాం తు యచ్చ గుహ్యం వనాతనమ్ ।
గుహాయాం నిహితం బ్రహ్మ దుర్విజ్ఞేయం మనోరపి ॥ 17

స ఏష భగవాన్ దేవః సర్వకృత్ సర్వతోముఖః ।
సర్వాత్మా సర్వదర్శి చ సర్వగః సర్వవేదితా ॥ 18

ఏ సనాతన బ్రహ్మము దేవతలకు, అసురులకు, ముసులకు కూడ రహస్యమై యున్నదో, ఏది హృదయ గుహయందుండి మనన శీలుడగు మునికి కూడ దుర్విజ్ఞేయమై యున్నదో, అదియే ఈ భగవానుడు. సమస్తమును సృష్టించు దేవత వీరే. వీరికి అన్ని పైపుల ముఖములు కలవు. వీరు సర్వాత్మ, సర్వదర్శి, సర్వవ్యాపి, సర్వజ్ఞుడు అయియున్నారు.

దేహకృద్ దేహభృద్ దేహీ దేహభుగ్ దేహీనాం గతిః ।
ప్రాణకృత్ ప్రాణభృత్ ప్రాణీ ప్రాణదః ప్రాణీనాం
గతిః ॥ 19

దేహ! మీరు శరీరముయొక్క నిర్మాత, శరీరధారి అయి యున్నారు. కావుననే దేహి అని చెప్పుదురున్నారు. దేహము యొక్క భోక్త, దేహధారుల వర్తమాగతి మీరే అయియున్నారు. ప్రాణముల ఉత్పాదకులు, ప్రాణధారి, ప్రాణి, ప్రాణదాత, ప్రాణుల గతి మీరే అయియున్నారు.

అధ్యాత్మ గతిరిష్టానాం ధ్యాయనామాత్మ వేదినామ్ ।

అపునర్వప కామానాం యా గతిః పోఽయ మీశ్వరః ॥ 20

ధ్యానమొనర్చు ప్రాయశః క్షులయొక్క అధ్యాత్మ గతియు, పునర్జన్మయొక్క లోక జేకుండు ఆత్మజ్ఞానులయొక్క గతియు ఈ శ్లోకముడే అయియున్నారు.

అయం చ సర్వభూతానాం కుథాకుథ గతివదః ।

అయం చ జన్మమరణే విదధ్యాత్ సర్వజన్తుషు ॥ 21

సమస్త ప్రాణులకు (హరి హరి కర్మలననుసరించి) కుథ, అకుథ గతులను ప్రదానమొనర్చునది వీరే. అట్లే సమస్త ప్రాణులకు జన్మ, మృత్యువులను విసంగునదియు వీరే.

అయం సంసిద్ధి కామానాం యా గతిః పోఽయ మీశ్వరః ।

భూరాద్వాకా సర్వభువనానుత్పాద్య పదివౌకనః ।

దధాతి దేవస్తనుభిరష్టాభిర్యో నిర్ధర్తి చ ॥ 22

మోక్షము నభిలషించువారి ధరమగతి వీరే అయియున్నారు. దేవతాసహితములగు భూర్భువరాది లోకములను సృష్టించి ఈ మహాదేవుడే (వృథివీ, జల, వాయు, అగ్ని, ఆకాశ, సూర్య, శంద్ర, యజమానులను) తన ఎదిమిది మాత్రుల ద్వారా వానియొక్క భారణను, పోషణను గావించుచున్నారు.

అతః ప్రవర్తతే సర్వమస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ।

అస్మింశ్చ వ్రతయం యాతి అయమేకః ననాతనః ॥ 23

వీరినుండియే సమస్తము ఉత్పన్నమగుచున్నది. వీరియందే సమస్త జగత్తు ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. వీరియందే సమస్తము లయించుచున్నది. వీరే ఏకైక ననాతన పురుషుడు.

అయం స సత్యకామానాం సత్యలోకః పరం నరామ్ ।

అపవర్గకృ ముక్తానాం కైవల్యం వాత్మవేదినామ్ ॥ 24

సత్యము నపేక్షించు సజ్జనులకు వీరే సర్వోత్తమ సత్య లోకము. ముక్తులయొక్క మోక్షము, అర్హులకు కైవల్యము వీరే.

అయం బ్రహ్మాదిభిః పిద్యైర్ముహూయాం గోవితః వ్రతుః ।

దేవానుర మనుష్యాణా మవ్రతాళో తవేదితి ॥ 25

దేవరలు, అనురులు, మనుష్యులకు వీరి స్వరూపము అగోచరము. బ్రహ్మదేవుడు మొదలగు సిద్ధులు ఈ పరమేశ్వరుని తమ హృదయ గుహయందు వాచుకొని యున్నారు.

తం త్వాం దేవానురనరాస్తత్త్వేన స విదుర్భవమ్ ।

మోహితాః ఖర్వనేనైవ హృదిస్థేనా వ్రకాశినా ॥ 26

హృదయ మందిరమున నిశాధముగ నుండి గోచరము కాని ఈ పరమార్థ యగు దేవుడు సర్వులను తన మాయచే మోహితుల నొనర్చి యున్నారు. తమకనే దేవతలు, అనురులు, మనుష్యులు, మహాదేవుడగు విష్ణులను యథార్థ రూపమున తెలిసికొన లేకు న్నారు.

యే చైవం ప్రతిపద్యంతే త క్తియోగేన భావితాః ।

తేషామేవాత్మ నాఽఽత్మానం దర్శయత్కేష హృచ్చయః ॥ 27

ఎవరు భక్తియోగముతో కూడి ఆ పరమేశ్వరుని శరణు లొందుచున్నారో, వారికి హృదయ మందిరమున కయనించు ఈ భగవంతుడు స్వయుముగ దర్శన మొసలగును.

యం జ్ఞాత్వా న పునర్జన్మ మరణం హి వేదితే ।

యం విదిత్వా పరం వేద్యం వేదితవ్యం వ విద్యతే ॥ 28

యం బద్ధ్యా పరమం లాభం నాధికం మన్యతే బుధః ।

యాం సూక్ష్మం పరమాం ప్రాప్తిం గచ్ఛన్నవ్యయ
మక్షయమ్ ॥ 29

యం సాంఖ్య గుణతత్త్వజ్ఞః సాంఖ్యశాస్త్ర విశారదః ।

సూక్ష్మజ్ఞాన తరాః సూక్ష్మం జ్ఞాత్వా ముచ్యన్తి బుధన్తే ॥ 30

యం చ వేదవిదో వేద్యం వేదాన్తే చ ప్రతిష్ఠితమ్ ।

ప్రాణాయామపరా విత్యం యం విశన్తి జనన్తి చ ॥ 31

ఓంకార రథమారుహ్య తే విశన్తి మహేశ్వరమ్ ।

అయం న దేవయానా నానూదిత్యో ద్వారముచ్యతే ॥ 32

ఎవరిని ఎఱింగినచో జనన మరణముల బంధనము శీఘ్రదో,
ఎవరి జ్ఞానమును పొందినచో ఇక దిక్కుప్రచుగు త్తేయతత్త్వమును
తెలిసికొనుటకు దుగిలియుండదో, ఎవరిని పొందిన పదన జ్ఞాని గొప్ప
లాభమును కూడ అధికముగ తలంపదో, ఏ సూక్ష్మ పదార్థమును
పొంది జ్ఞాని నాశరహితమగు ప్రపంచపదమును బడయుచున్నాడో,
సత్త్వాది త్రిగుణములను, ఇరువదినాలుగు తత్త్వములను తెలిసికొను
సాంఖ్య జ్ఞాన విశారదులగు సాంఖ్యయోగులు ఏ సూక్ష్మ తత్త్వము
నెఱింగి ఆ స్వూక్ష్మ జ్ఞానరూప నాశక్వారా సంసార నముద్రమును
దాటి వేయుచున్నారో, మఱియు సర్వ విధ బంధనముల నుండి విడి
పడుచున్నారో, ప్రాణాయామ పరాయణులు, వేద శీర్షలు - తెలిసి
కొన దగినదియు, వేదాంతమందు ప్రతిష్ఠితమైనదియునగు ఏ నిర్వ
చ తత్త్వము యొక్క భావమును, జపమును చేయుచున్నారో, చానీ
యందే ప్రవేశించుచున్నారో అదియే ఈ మహేశ్వరుడు. ఓంకార

మను ధర్మముపై నెక్కి- ఆ సిద్ధులు వీరియందే ప్రవేశించుచున్నారు. వీరే దేవయానము యొక్క- ద్వారదూత్రుడగు సూర్యుడని చెప్పబడుచున్నారు.

అయం చ పితృయానానాం చన్ద్రమా ద్వారముచ్యతే ।

వీష కాష్ఠా దిశశ్చైవ సంవత్సర యుగాది చ ॥ 83

దివ్యాదివ్యః పరోలాభ అయనే దక్షిణోత్తరే ।

వీరే విశ్వయాన మార్గము యొక్క- ద్వారముగు చంద్రుడు అని చెప్పబడుచున్నారు. కాష్ఠ, దిక్కు, సంవత్సరము, యుగము, మొదలై నవికూడ వీరే అయి యున్నారు. దివ్యలాభము (దేవలోక సుఖము), అదివ్య లాభము (ఇహలోక సుఖము), పరమ లాభము (మోక్షము), ఉత్తరాయణము, దక్షిణాయణము కూడ వీరే అయి యున్నారు.

వీనం ప్రజాపతిః పూర్వీచూరాధ్య ఒహుధిః స్రవేః ।

ప్రజార్థం పరయామా వీలలోపాత సంజ్ఞితమ్ ॥ 84

పూర్వము ప్రజాపతి నినిధి స్తోత్రముల ద్వారా వీలలోపాతే దను పేరుగల ఈ ధగవంతుడే ఆరాధించి ప్రజల సృష్టికొరకు వరమును పొందెను.

ఋగ్విర్యమనుశాసన్తి తత్తే కర్మణి బహ్వృచాః ।

యజుర్విర్యత్త్రిదా వేదం జహ్వత్కద్యర్కవోఽద్యరే ।

సామవిర్యం చ గాయన్తి సామగాః శుద్ధబుద్ధయః ॥ 85

ఋతం సత్యం పరం బ్రహ్మ స్తువన్త్యాథర్విణా ద్వికాః ।

యజ్ఞస్య పరమా యోవిః పరిశ్చాయం పరః స్మృతః ॥ 86

ఋగ్వేదము యొక్క- పండితులు ఈ త్త్విక యజ్ఞ కర్మ యందు ఋగ్వేద మంత్రముల ద్వారా ఏవరి మహిమను గాన

మొనర్చుచున్నారో, యజుర్వేదమును తెలిసినవారు యజ్ఞముందు
యజుర్వేద మంత్రముల ద్వారా దక్షిణాగ్ని, గార్హపత్య, ఆహవ
నీయములను త్రివిధ హవములచే తెలిసికొన యోగ్యులగు నీ మహా
దేవుని ఉద్దేశ్యముతో ఆహుతి నొసంగుచున్నారో, శుద్ధ ఋద్ధితో
గూడినవారైన సామవేద గాయకులగు విద్వాంసులు సామ మంత్ర
ముల ద్వారా ఎవరిని స్తుతించుచున్నారో, అధర్వ వేదజ్ఞులు
ఋతము, సత్యము, పరబ్రహ్మము అను పేర్లచే ఎవరిని స్తుతించు
చున్నారో, ఎవరు యజ్ఞమునకు పరమ కారణమో ఆ పరమ
శ్వరుడే నమస్త యజ్ఞముల యొక్క పరమపతి యని భావించబడు
చున్నారు.

రాత్ర్యహః శ్రోత్రనయనః వక్షమాన శిరోభుజః ।

ఋతు వీర్యస్తపోరై ర్ఘో మాబ్ధిగుహ్యోరు పాదవాన్ ॥ 37

రాత్రి, సగలు, వీరియొక్క చెవులు, కండ్లు అయి యున్నవి.
వక్షము, మానము వీరి శిరస్సు, భుజములు, ఋతువు, వీర్యము,
తపస్సు, ధైర్యము, సంవత్సరము, గుహ్యోద్రియము, లోదలు,
పాదములు అయి యున్నవి.

మృత్యుర్యమో హుశాశ్చ కాలః సంహారవేగవాన్ ।

కాలస్య పరమా యోనిః కాల్యాణం ననాతనః ॥ 38

మృత్యువు, యముడు, అగ్ని, సంహారము కొఱకైన వేగ
కాలియగు కాలము, కాలము యొక్క పరమ కారణము, ననాతన
కాలము ఈ మహాదేవుడే అయి యున్నారు.

చన్ద్రా దిత్యో ననక్షత్ర గ్రహాశ్చ సమా వాయునాః ।

ధ్రువః సప్తర్షయశ్చైవ భువనాః సప్త వీధ వ ॥ 39

ప్రధానం మహాదవ్యక్తం విశేషాంతం వవైకృతమ్ ।

బ్రహ్మాదిస్తమ్మ వర్యంతం భూతాది పదసద్వ యత్ ।

అష్టై ప్రకృతయశ్చైవ ప్రకృతిత్యక్ష్ణ యః పరః ॥ 40

చంద్రుడు, సూర్యుడు, సక్షత్రములు, గ్రహములు, వాయువు, ధ్రువుడు, శక్తర్షులు, ఏడు లోకములు, మూల ప్రకృతి, మహాత్తత్త్వము, వికార సహితమును, విశేష పర్యంతమును అగు సమస్త తత్త్వము, బ్రహ్మజేవుని కుండలుకొని కీటము వలెను గల సమస్త జగత్తు, భూతాదులు, సత్తు, అసత్తు, ఎనిమిది ప్రకృతులు, ప్రకృతికంటె పరమైన పురుషుడు—వీరి యంచటి రూపమున ఈ మహాజేవుడే విరాజమానుడై యున్నారు.

అన్య దేవస్య యద్ భాగం కృత్స్నం సమృధివర్తతే ।

ఏతత్ పరమమావంతం యత్ తద్భాక్యతమేవ చ ।

ఏషా గతిర్వి రక్షానమేష భావః పరః సతామ్ ॥ 41

ఈ మహాజేవుని అంశభూతమైన ఏ యీ సంపూర్ణ జగత్తు చక్రమువలె నిరంతరము చలించుచున్నదో అదియు వీరే అయి యున్నారు. వీరు పరిమానంబ స్వరూపులు. శాక్యతబ్రహ్మమున్ను వీరే అయి యున్నారు. విరక్తుల గతియు వీరే. సజ్జనుల పరమభావమున్ను వీరే అయి యున్నారు.

ఏతత్ పదమనుద్విగ్నమేతద్ బ్రహ్మ సనాతనమ్ ।

కాత్రవేదాన్ల విదుషామేతద్ భ్యావః పరం పదమ్ ॥ 42

ఈ ద్వేగరహితమగు పరమపదము వీరే. సనాతన బ్రహ్మము వీరే. కాత్రములను, వేదాంగములను ఎఱిగిన వారికి వీరే భ్యానింపదగిన పదమపదము అయి యున్నారు.

ఇయం సా వరమా క్తాష్టా ఇయం సా వరమా క్తలా ।
ఇయం సా వరమా నీద్ధిరియం సా వరమా గతిః ॥ 43
ఇయం సా వరమా కా న్తిరియం సా నిర్వృతిః పరా ।
యం ప్రాప్య కృతకృత్యాః స్మ ఇత్యమన్య వై యోగినః ॥ 44

వీరే వరమ క్తాష్ట, వరమ క్త, వరమ నీద్ధి, వరమ క్త, వరమ కాంతి, వరమానందము, వీరిని పొంది యోగులు రమ్ములను కృతకృత్యులుగ తలంచుకొనుచున్నారు.

ఇయం తుష్టిరియం నీద్ధిరియం క్రుతరియం స్మృతిః ।
అధ్యాత్మ గతిరష్టానాం విదూషాం ప్రాప్తి రవ్యయా ॥ 45

మహాదేవా! తుష్టి (త్పత్తి), నీద్ధి, క్రుతి, స్మృతి, శక్తుల అధ్యాత్మగతి, క్షానుల అక్షయప్రాప్తి (పునరావృత్తి రహిత మోక్షము) మీరే అయియున్నారు.

యజ్ఞతాం కామయానానాం మఖై ర్విపుల దక్షిణైః ।
యా గతిర్జ్ఞకీచానాం సా గతిస్తన్వం న వంశయః ॥ 46

బహుదక్షిణలతో గూడిన యజ్ఞములద్వారా సకామభావముతో యజనము చేయు యజమానులకు ఏ గతి లభించునో అదేయు మీరే అయియున్నారు. ఇట వంశయము లేదు.

సమ్యక్ మోగజప్తైః కాచిర్నియమైర్థేనా తావన్తైః ।
తప్తతాం యా గతిర్దేవ పరమా సా గతిర్పవాన్ ॥ 47

దేవా! ఉత్తమ యోగ, జపములద్వారా మణియు శరీరమును కృష్కింప చేయు ఉపవాసాది నియమముల ద్వారా ఏ క్షాంతి లభించునో, తపస్సు చేయరానికి ఏ దివ్యగతి సుప్రాప్తించునో, అట్టి వరమగతి మీరే అయియున్నారు.

కర్మన్యాసకృతానాం చ విరక్తానాం తతస్తతః ।

యా గతిర్భూహ్మసదనే సా గతిస్త్వం సనాతన ॥ 48

సనాతన దేవా! కర్మ, సన్న్యాసులకును, విరక్తులకును, బ్రహ్మలోకమున ఏ ఉత్తమగతి సంప్రాప్తించునో అది మీరే అయి యున్నారు.

అపునర్భవకామానాం వైరాగ్యే వర్తతాం చ యా ।

ప్రకృతీనాం బయానాం చ సా గతిస్త్వం సనాతన ॥ 49

సనాతన పరమేశ్వరా! మోక్షమును అభిలషించి వైరాగ్య మార్గమున పయనించువారిని, ప్రకృతియందు లయమును పొందు వారిని ఏ గతి సంప్రాప్తించునో - అది మీరే అయియున్నారు.

జ్ఞానవిజ్ఞానయుక్తానాం విరుపాఖ్యా నిరజ్ఞనా ।

తైవల్యా యా గతిర్దేవ పరమా సా గతిర్భవాన్ ॥ 50

దేవా! జ్ఞాన, విజ్ఞానములతో గూడినవారి! నామరహిత మగు ఏ నిరంజన తైవల్యమాత్ర పరమగతి సంప్రాప్తించునో అది మీరే అయి యున్నారు.

వేదశాస్త్ర పురాణోక్తాః పశ్యంతా గతయః స్మృతాః ।

త్వత్ప్రసాదాద్ధి లభ్యంతే న లభ్యంతేన్ద్రయా విధో ॥ 51

ప్రభూ! వేదశాస్త్రములందు, పురాణములందు ఏ ఈ విధు గతులు చెప్పబడి యున్ననో, అవి మీ కృపవలననే కలుగుచున్నవి. మఱియొక విధముగ కాదు.

శివసహస్రనామ స్తోత్రము

(ఉపమన్యువు)

(అనుశాసన పర్వము - 17 వ అధ్యాయము)

స్తీరః స్థాయిః ప్రభుర్భీమః ప్రవరో వరదో వరః ।

సర్వాత్మా సర్వవిఖ్యాతః సర్వః సర్వకరో భవః ॥ 1

సరమశేషుడు నిశ్చలుడు, సమస్త భగత్తువకు ఆధార స్తంభులు ప్రభువు, భయంకరులు, సర్వశ్రేష్ఠులు, వరప్రదులు, వరణ మొనర్ప దగినవారు (లేక వరస్వరూపులు), సర్వుల ఆర్థ్య, సర్వ విఖ్యాతులు, సర్వస్వరూపులు, సమస్త ప్రపంచముయొక్క సృష్టికర్త, సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తికి స్థానము.

జటి చర్మీ శిఖణ్ణీ చ సర్వాణ్ః సర్వభావనః ।

హరశ్చ హరిణాక్షశ్చ సర్వభూతహరః ప్రభుః ॥ 2

జటధారి, వ్యాఘ్రు శర్మమును ధరించువారు, శిఖను ధరించినవారు, సమస్త అవయవములతో కూడినవారు, సమస్తము యొక్క ఉత్పాదకులు, పాపహరులు, లేడి వంటి వికాల శస్త్రములు కలవారు, సమస్త భూతములను (లయకాలమున) సంహరించువారు సమర్థులగు ఈశ్వరుడు (లేక, యజమాని).

ప్రవృత్తిశ్చ నివృత్తిశ్చ నియతః కాశ్వతో ధ్రువః ।

శ్మశానవాసీ భగవాన్ ఖచరో గోచరోఽర్దనః ॥ 3

ప్రవృత్తి మార్గము కలవారు, నివృత్తి మార్గము కలవారు, నియమ పరాయణులు, కాశ్వతులు, నిశ్చలురు, శ్మశానవాసి, భగ

వంతుడు (విశ్వర్యము, జ్ఞానము, శీర్షి, సంపద, మైరాగ్యము, ధర్మము కలవాడు) అకాశమందు సంచరించువాడు, భూమిపై సంచరించువాడు, పాపులను బాధించువాడు.

అభివాద్యో మహాకర్మా తవస్మి భూతభావనః ।

ఉన్మత్తవేషప్రచ్ఛన్నః సర్వలోక ప్రజావరిః ॥ 4

సమస్కరింపదగినవారు, గొప్ప కార్యములను చేయువాడు, తవస్మి, సంకల్పమాత్రముచే అకాశాది భూతములను సృష్టించు వాడు, ఉన్మత్త వేషమున వాగియుండువాడు, సర్వలోక ప్రజా పాలకులు.

మహారూపో మహాకాయో వృషరూపో మహాయథా ।

మహాత్మా సర్వభూతాత్మా విశ్వరూపో మహాహనుః ॥ 5

మహారూపులు, మహాశరీరులు (విరాడ్రూపులు), ధర్మ స్వరూపులు, మహాయశస్త్రి, మహాత్ములు, సర్వభూతాత్ములు, విశ్వరూపులు, గొప్ప చెక్కిళ్లు కలవాడు.

లోకపాలోఽన్తర్హితాత్మా ప్రసాదో యహగర్దభిః ।

పవిత్రం చ మహాత్మైవ వియమో వియమాశ్రితః ॥ 6

లోకపాలుడు, అదృశ్యస్వరూపులు, ప్రసన్నులు, రథా నూధులు, పవిత్రులు (మెద్దవస్తురూపులు), మహాత్తరరూపులు, వియమపాలనచే పొందదగినవాడు, వియమముల ఆశ్రయభూతులు.

సర్వకర్మా న్యయమ్ముక అదిర్లాడికరో విధిః ।

సహస్రాక్షో ఏకలాక్షః సోమో నక్షత్రసాదకః ॥ 7

సమస్త జాతు కర్మకలవాడు, న్యయంభువు (నిత్యసిద్ధులు), సమస్తమునకు అది, అదిపురుషుడగు హిరణ్యఃర్భుని సృష్టించువాడు.

అక్షయ ఐశ్వర్యభండాగము, వేలకొలది నేత్రములు కలవాడు,
విశాలనేత్రులు, చంద్రస్వరూపులు, వక్షత్రముల సాధకులు.

చంద్రః సూర్యః శనిః కేతుః ప్రహమః గ్రహపతిర్వరః ।

అతిరత్నా నమస్కర్తా మృతాశార్పణోఽనమః ॥ 9

చంద్రుడు, సూర్యుడు, శని, కేతువు, గ్రహము, గ్రహసాల
కులు, వరణీయులు, అక్రిముషిస్వరూపులు, అతిభార్య అనసూయకు
(దుర్వాసుని యాచముచ) నమస్కరించువారు, మృగదూపధారి
యగు యజ్ఞముపై బాగాము వేయువారు, పాపరహితులు.

మహతపా మోరతపా అదీనో దీనసాధకః ।

సంవత్సరకరో మస్త్రః ప్రమాణం వరమం తవః ॥ 10

మహాతపస్వి, మోరతపస్సు చేయువారు, ఉదారస్వభా
వులు, శరణాగతులగు దీనుల యొక్కయు, దుఃఖతుల యొక్కయు
మనోరథములను ఈడెచ్చువారు, సంవత్సర నిర్ధార, మంత్రరూపులు,
ప్రమాణస్వరూపులు, ఉత్కృష్ట తపస్వరూపులు.

యోగీ యోజ్యో మహావీజో మహారేతా మహానిలః ।

నువర్తరేతాః సర్వజ్ఞః నువీజో వీజవాహన్ ॥ 11

యోగి, మనోయోగము యొక్క అశ్రయులు, మహాకారణ
రూపులు, మహావీర్యశాలి, మహాబలుడు, అగ్నిరూపులు, సర్వజ్ఞులు,
ఉత్తమవీజరూపులు, జీవుల సంస్కారరూప వీజములను వహించువారు.

దశవాహు స్త్వనిమిషో నీలకణ ఉమావతిః ।

విశ్వరూపః స్వయం శ్రేష్ఠో నిలవీరోఽనిలో గణః ॥ 12

పది భుజములు కలవాడు, కనురెప్ప మూయనివారు, నీల
కంఠులు, షాద్విరీచి, విశ్వరూపులు, స్వయం శ్రేష్ఠులు, బలముచే
వీరత్వమును ప్రకటించువాడు, నిర్బల సముదాయరూపులు.

గణకర్తా గణపతిర్విగ్వాపాః కామ ఏవ చ ।

మన్తవిత్ వరమో మన్తః సర్వభావకరో హరః ॥ 12

గణములను సంఘటన మొనర్చువారు, ప్రమథగణముల ప్రభువు, దిక్కులే వస్త్రములుగ కలవారు, కమనీయులు, మంత్ర జేత్త, ఉర్క్కుష్ట మంత్రయాపులు, సమస్త పదార్థములను సృష్టించు వారు, హరుడు (దుఃఖమును హరించువాడు).

కమణ్డలు ధరో ధన్వి బాణహస్తః కపాలవాన్ ।

అశనీ శరఃస్ని ఖడ్గీ వట్టికీ చాయుధీ మహాన్ ॥ 13

౧౪ చేతియందు కమండలువును ధరించినవారు, మణియొక చేతిలో ధనుస్సును ధరించువారు, మూడవ చేతిలో బాణమును గ్రహించినవారు, నాల్గవ చేతిలో కపాలమును ధరించినవారు, ఐదవ చేతియందు వజ్రమును ధరించినవారు, ఆఠవ చేతియందు శరఃస్నిని ధరించినవారు, ఏడవ చేతియందు ఖడ్గమును ధరించినవారు, ఎనిమిదవ చేతియందు పట్టికమును (అయుధ విశేషమును) ధరించినవారు, తొమ్మిదవ చేతియందు త్రిశూలమును ధరించినవారు, సర్వ శ్రేష్ఠులు.

స్రువహస్తః సురూపశ్చ తేజస్తేజస్కరో విధిః ।

ఉష్ణీషీ చ సువక్తశ్చ ఉదగ్రో వినతస్తథా ॥ 14

౧౫ వదన చేతియందు స్రువమును ధరించినవారు, సుందర రూపులు, తేజస్వి, శక్తుల తేజస్సును వృద్ధిచేయు నిధిరూపులు, శిరస్సుపై తలపాగ కలవారు, మందరముఖులు, ఓజస్వి, వినయ శీలురు.

దీర్ఘశ్చ హరికేశశ్చ మతీర్ఘః కృష్ణ ఏవ చ ।

శృగాలరూపః పిద్ధార్థో ముడ్డా సర్వ కుభక్కిరః ॥ 15

దీర్ఘరూపులు, బ్రహ్మ నిష్ఠ మహేశ స్వరూపులు, ఉత్తమ
తీర్థస్వరూపులు, కృష్ణాక్ష(నచ్చివానంద స్వరూపులు), నక్కయొక్క
రూపమును ధరించువారు, ప్రయోజనము లన్నియు సిద్ధించినవారు,
భిక్షాస్వరూపులు, సమస్త ప్రాణులకు శుభమును కలుగజేయువారు,

అహశ్చ విహురూపశ్చ గన్తధారీ కవర్ద్యపి ।

ఊర్ధ్వరేతా ఊర్ధ్వలింగ ఊర్ధ్వకాయా వభిస్థలిః ॥ 16

జన్మరహితులు, అనేక రూపములను ధరించువారు, సుగంధ
పూదార్థములను ధరించువారు, జటాబాటమును ధరించినవారు,
ఊర్ధ్వరేతస్కులు, ఊర్ధ్వలింగ రూపులు, అకాశమున కయ
మించువారు, అకాశము నివాస స్థానముగ కలవారు.

శ్రీజటి చీరవాసాశ్చ రుద్రః సేనావతిర్విరుః ।

అహశ్చరో న క్తంచర స్తిగ్మషణ్ముః సువర్చ సః ॥ 17

మూడు జటలను ధరించినవారు, పల్కలవస్త్రమును ధరించు
వారు, రుద్రుడు (దూళిమును మారముగ పారబ్రోలువారు), సేనా
వతి, సర్వవ్యాపి, పగటియందు సంచరించువారు, రాత్రియందు
సంచరించువారు, తీక్షణమైన రాక్షసము కలవారు, సుందరమగు
తేజస్సు కలవారు.

గణహా దైత్యహా కాలో లోకధాతా గుణాకరః ।

సింహశార్దూలరూపశ్చ అర్ధ్రవర్మామృరావృతః ॥ 18

గణ రూపధారియును అసురుని సంహరించినవారు, (అంధకాది)
దైత్యులను సంహరించినవారు, కాలుడు లేక సంవత్సరాది
రూపులు, సమస్త జీగత్తు యొక్క ధారణ, పోషణ విసర్జనవాడు,
శుద్ధుణములకు నిలయలు, మహా వ్యాఘ్రాది రూపములను ధరించు
వారు, గజాసురుని తిడచిన చర్మమును వస్త్రముగ ధరించినవారు,

కాలయోగీ మహానాదః సర్వకామకృతుష్పదః ।

విశాచరః ప్రేతచారి భూతచారి మహేశ్వరః ॥ 19

కాలమునుకూడ యోగబలముచే జయించువారు, గొప్ప నాదము కావించువారు (లేక, అనాహతధ్వని రూపులు), సమస్త కామములు సంపన్నమైనవారు, కర్మ, భక్తి యోగాదులను నాలుగు మార్గముల వ్వారా పొందబడు వారు, రాత్రియందు సంచరించు వారు, ప్రేతములతోకూడ సంచరించువారు, భూతములతోకూడ సంచరించువారు, మహేశ్వరుడు.

బహుభూతే బహుధరః స్వర్ణానురమితో గతిః ।

సృత్యప్రియో విత్యనర్తో నర్తకః సర్వలాలసః ॥ 20

సృష్టికాలమున ఏకమునుండి అనేకముగ అగువారు, అనేక రూపములను ధరించువారు, స్వర్ణానువు, అనంతము, భక్తులకు, ముక్తులకు పొందదగినవారు. సృత్యప్రియులు, నిరంతరము సృత్యము నులుపువారు, నర్తకులు, సర్వులపై ప్రేమ కలవారు.

ఘోరో మహాతపాః సాళో వితోగిరిరుహో నభః ।

సహస్రహస్తో విజయో వ్యవసాయో హ్యతివ్దితః ॥ 21

భయంకర రూపధారి, గొప్ప తపస్సు చేయువారు, తన మాయా రూప సాశముచే బంధించువారు, నిత్యులు, సర్వతముపై నెక్కినవారు, ఆకాశమువలె అగుగులు, సహస్రహస్తలు, విజయములు, దృఢ నిశ్చయము కలవాడు, అలసత్వము (పోమరితనము) లేనివారు.

అధర్షణో ధర్షణాత్మా యజ్ఞహో కామ వాళకః ।

దక్షయాగావహారి చ సుసహో మధ్యమస్తథా ॥ 22

అశేయులు, భయరూపులు, దయని యజ్ఞమును ధ్వంసమొనర్చినవారు, కామదేవుని నాశమొనర్చినవారు, మహా సహసశీలురు, మధ్యస్థులు.

శేషోఽవహరీ బలహాముదితోఽర్థోఽణితోఽవరః ।

గమ్పిర మోషో గమ్పిరో గమ్పిర బలవాహనః ॥ 23

ఇతరుల శేషమును హరించువారు, బలుదను రాక్షసుని సంహరించినవారు, అనందస్వరూపులు, తనశంఖ శ్రేణు డెవ్వడును లేనివారు, గంభీరనాద మొనర్చువారు, గంభీరులు, మహాబలయుక్త మగు వృషభముపై వెడలువారు.

స్యగ్రోధరూపో స్యగ్రోధో వృక్షకర్ణ స్థితిర్విభుః ।

మతీక్ష దళనశ్చైవ మహాకాయో మహాననః ॥ 24

వటవృక్ష స్వరూపులు, వటవృక్ష సమీప నివాసి, వటవృక్ష ప్రత్రముపై శయనించు కాలముకుండ రూపులు, వివిధ రూపములతో ప్రకటమగువారు, మహా వీక్ష్యములైన దంతములు కలవారు, మహా శరీరులు, వికాలముఖము కలవారు.

విష్వక్సేనో హరిర్కణ్ఠః సంయుగాపీడవాహనః ।

తీక్షణాపక్ష్వ హర్యశ్వః సహాయః కర్మకాలవితః ॥ 25

వైత్యుల సేనను అన్ని వైపుల తరిమివేయువారు, హరి (అపత్తులను హరించువారు), యజ్ఞరూపుడు, యుద్ధమందు బాధారహిత మగు వాహనము కలవారు, తీక్షణ తాపరూపులు (లేక సూర్యుడు), పచ్చని రంగుగల గుఱ్ఱములతో కూడినవారు, ప్రాణులకు సహాయమొనర్చువారు, కర్మముల యొక్క కాలమును చక్కగ తెలిసినవారు.

విష్ణుప్రసాదితో యజ్ఞః సముద్రో వడవాముఖః ।

హుతాశవసహాయకృ ప్రకావృత్తా హుతాశనః ॥ 26

విష్ణువుచే అరాధింపబడి ప్రసన్న మొనర్పబడిన వారు, యజ్ఞ స్వరూపులు, సముద్రరూపులు, బడవావలరూపులు, అగ్ని సఖుడగు హయపుయొక్క స్వరూపము కలవారు, ప్రకాంతచిత్తులు, అగ్ని.

ఉగ్రతేజా మహతేజా జన్యో విజయకాంచితః ।

శ్లోతిషామయనం సిద్ధిః సర్వవిగ్రహ ఏవ చ ॥ 27

భయంకర తేజము కలవారు, మహా తేజము కలవారు, ప్రపంచమును సృష్టించువారు, విజయకాలము నొందినవారు, శ్లోతులకు స్థానము, సిద్ధి స్వరూపులు, సర్వ స్వరూపులు.

శివీ ముణ్డీ జటీ శ్వానీ మూర్తిశో మూర్త్యగో బివీ ।

వేణవీ పణవీ తారి ఖరీ కాంకటం కటః ॥ 28

శిఖాధారియగు గృహస్థుని స్వరూపము కలవారు, శిఖా తహితుడగు సన్న్యాసి, జటాధారియగు వానప్రస్థుడు, అగ్ని జ్వాల యందు ఆహుతి నొనర్చు బ్రహ్మచారి, శరీరరూపమున ప్రకటమగు వారు, సహస్రార చక్రమందు ధ్యేయరూపమున విరాజిల్లువారు, ఖలిష్ఠులు, మువళిని వాయించువారు, ప్రణవమను వాద్యమును మ్రోగించువారు, తాళము వేయువారు, అగ్రత్తునకు ప్రభువు, యమ దాజ యొక్క మాయను కప్పవారు.

నక్షత్ర విగ్రహ మశ్గిర్గుణ బుద్ధిర్మోఽగమః ।

ప్రకాపతిర్విశ్వవాహుర్విభాగః సర్వగోఽముఖః ॥ 29

నక్షత్రాదుల గమనమును ఎఱిగినవారు, గుణములందు ముద్ధివి లగ్నము చేయువారు, ప్రళయస్థాన రూపులు, గమనము

లేనివారు (నిశ్చలురు), ప్రజాపతి, అంతట కామపులు కలవారు,
నిఖాగ స్వయాపులు, సర్వవ్యాపి, ముఖము (అకారము), లేనివారు.

విమోచనః సుసరణో హిరణ్యకవచోదృవః ।

మేఢజో బలవారీ చ మహీవారీ మ్రతస్తథా ॥ 30

సంసార బంధనమునుండి విడిపించువారు, శ్రేష్ఠ ఆశ్రయ
దాపులు, హిరణ్యగర్భుని ఉర్పత్తి, స్థావరపులు, మేఢజులు,
బలమును సంచార మొనర్చువారు, భూమిపై సంపదించువారు
అంతటను వ్యాపించి యున్నవారు.

సర్వకూర్మవినాదీ చ సర్వాతోద్యవతిగ్రహః ।

వ్యాలదూపో గుహవాసీ గుహో మాతీ తరక్లవిత్ ॥ 31

అన్నివిధముల వాద్యములను వాయించువారు, వాద్యము
లన్నిటిని సంగ్రహ మొనర్చువారు, శేషవాగ స్వయాపులు, సర్వుల
కృదయ గుహాయందు నివసించువారు, కార్తికేయ స్వయాపులు,
మూలాధారి, యెక్కివాసాదులను అటు ఉర్ములకు (తరంగములకు),
సాక్షి.

త్రిదశప్రీకారధృక్ తర్మసర్వబన్ధ విమోచనః ।

విశ్వసన్త్యనురేన్ద్రాణాం యుదే శత్రువినాశనః ॥ 32

ప్రాణుల బన్ధ, స్థితి, వినాశములను మూడు దశలకు కారణ
భూతులు, భూత, వర్తమాన, భవిష్యత్తులను మూడు కాలములను
ధరించువారు, తర్మలయొక్క సమస్త బంధనములను త్రేంచివేయు
వారు, అసుర శ్రేష్ఠులను బంధించువారు, యుద్ధముందు శత్రువులను
విస్తాళ మొనర్చువారు.

పోంబిల్లపసాదో దుర్వాసాః సర్వసాధునిషేవితః ।

త్రున్మన్తవో విభాగజ్ఞోఽతుల్యో యజ్ఞవిభాగవిత్ ॥ 33

సాంఖ్యజ్ఞానముచే శ్రవణముచే గ్రహణముచే గుహావతారముగు
దుర్వాసమునియాపులు, సర్వసాధు సుపేయితలు, బ్రహ్మాదులనుకూడ
స్థానభ్రష్ట మొనర్పగలవారు, కర్మఫల విభాగమును ఎఱిగినవారు,
తులనారహితులు, యజ్ఞసంబంధ హవిష్యముయొక్క విభిన్న భాగ
ములను గూర్చిన జ్ఞానము కలవారు.

సర్వవానః సర్వదారీ దుర్వాసా వావవోఽమరః ।

హ్రైమో హేమకరోఽయజ్ఞః సర్వదారీ ధరోత్తమః ॥ 34

సర్వత్ర నివసించువారు, సర్వత్ర సంచరించువారు, అనంత
దగుటచే వస్త్రముచే కప్పబడుట దుష్టభమైనవారు, ఇంద్ర స్వయా
పులు, అమరులు (నాశరహితులు), హిమాలయ స్వయాపుడు,
సువర్ణముయొక్క ఉత్పాదకుడు, కర్మరహితులు, సమస్తమును
ధరించువారు, ఛారణ నొనర్చువారిలో శ్రేష్ఠులు (తేక సమస్త
బ్రహ్మాంశమును ధరించువారు).

లోహితాక్షో మహాక్షృ విజయాక్షో విశారదః ।

సంగ్రహో విగ్రహః కర్తా సర్వచీర నివాసనః ॥ 35

ఎఱుపు నేత్రములు కలవారు, పెద్ద నేత్రములు కలవారు,
విజయశీలముగు రథము కలవారు, విచ్ఛాంసులు, సంగ్రహణ
మొనర్చువారు, ఉద్దండములకు దండన నొసంగువారు, సమస్త ప్రపం
చమునకు కర్త, సర్వమయు పస్త్రమును ధరించువారు.

ముఖ్యోఽ ముఖ్యశ్చ దేహశ్చ కాహలిః సర్వకామదః ।

సర్వకాలప్రసాదశ్చ సుబలో బలరూపధృక్ ॥ 36

సర్వకామవదత్తైవ సర్వదః సర్వతో ముఖః ।

అకాశవిర్విరూపశ్చ విస్తానీ హ్యవకః ఖగః ॥ 37

ముఖ్యులు, వారి కంటె ముఖ్యుడు వేరొకడు లేనివారు, దేహ స్వరూపులు, కావాలమను వాద్య విశేషమును వాయింతు వారు, కోరిక లన్నిటిని సఫల మొనర్చువారు, సదా దయ చూపు వారు, మహా బలిష్ఠులు, బల, రూపములకు ఆధారమైనవారు, సమస్త ఉత్తమ పదార్థములలో శ్రేష్ఠులు (మోక్ష స్వరూపులు), సమస్తము నొసంగువారు, అన్నివైపుల ముఖములు కలవారు, ఆకాశమువలె ఎవరి నుండి వివిధ రూపములు ప్రకటమగునో అట్టి వారు, పాపులను నరకమందు పడ్రోయు వారు, తనపైన ఎవరి వశము లేనివారు, ఆకాశ గమనము కలవారు.

రాద్రరూపోఽంకురాదిత్యో బహురక్తిః సువర్చసి ।

వసువేగో మహావేగో మనోవేగో వికాచరః ॥

38

రాద్ర రూపధారి, తిరణ స్వరూపులు, అదితి పుత్రరూపులు, అనేక తిరణయుక్త సూర్యస్వరూపులు, ఉత్తమ శేషస్సులో కూడిన వారు, వాయువేగము కలవారు, మహా వేగములో కూడినవారు, మనోవేగము కలవారు, రాత్రివేళ సంచరించువారు.

నర్వవాసి శ్రియావాసి ఉపదేశకరోఽకరః ।

మునిరాత్మనిరాలోకః సమృగ్నకృ పహస్రదః ॥

39

సమస్త ప్రాణులందు అత్యరూపమున నివసించువారు, లక్ష్మీ సహిత విష్ణుస్వరూపులు, జిజ్ఞాసువులకు తత్త్వము నుపదేశించువారు, శర్మత్వాభిమాన రహితులు, మనసశీలురు, దేహాది ఉపాధిని వేయగనుండి ఆలోచించువారు, (భక్తులచే) బాగుగ నేషింపబడు వారు, వేలకొలది వాన మొసంగువారు.

వక్షీ చ పక్షరూపకృ అరిదీప్తో వికామృతిః ।

ఉన్మాదో మదనఃకామో హ్యుక్త్యత్తోఽర్థకరో యువః ॥

40

గరుడ రూపధారి, శుక్లపక్ష స్వరూపులు, మహా తేజస్వి,
ప్రజలకు ప్రభువు, ప్రేమాన్మత్తులు, కామదేవరూపులు, రమణీయ
విషయ స్వరూపులు, సంసారవృక్ష రూపులు, భవాదుల నొసంగు
వారు, యశస్వరూపులు.

వామదేవకృ వామకృ స్రాగ్ దక్షిణకృ వామనః ।

సిద్ధయోగి మహర్షికృ సిద్ధార్థః సిద్ధసాధకః ॥ 41

వామదేవముని స్వరూపులు, శాపులకు ప్రతికూలురు, నమ
స్తమునకు ఆది, కుశలురు, బలిన బంధించిన వామనరూపధారి, సిద్ధ
యోగి, మహర్షి, ఆత్మకాముడు, సిద్ధసాధక రూపులు.

భిక్షికృ భిక్షురూపకృ వివహో మృదురవ్యయః ।

మహావీనో వికాఖకృ పక్షిభాగో గవాం వతిః ॥ 42

ఆది భిక్షువు, భిక్షురూపధారి, వ్యవహారమునకు ఆరీతులు,
శోమల స్వభావము కలవారు, అవ్యయులు, మహావీనులు, గార్తీక
యునకు సహాయకులు, ప్రభవాది వృద్ధి సంపత్సరరూపులు, ఇంద్రియ
ములకు ప్రభువు.

వృహస్తకృ విష్కమ్పి చమూస్తమృన ఏవ చ ।

వృత్తా వృత్త కరస్తాలో మధుర్మధుకరోచనః ॥ 43

చేతియందు వజ్రమును ధరించిన ఇంద్రునియొక్క స్వరూ
పులు, విస్తారయుక్తులు, దైత్యసేనను స్తబ్ధమొనర్చువారు, యుద్ధ
కార్య నిపుణులు, శుద్ధ బ్రహ్మమును ఎఱిగినవారు, వసుంధరులను
రూపులు, పింగళ నేత్రములు కలవారు.

వాచస్పత్యో వాజిననో విత్యమాశ్రమపూజితః ।

బ్రహ్మచారి లోకచారి సర్వచారి విచారవిత్ ॥ 44

పురోహితుని కార్య మొనర్చువారు, శుక్ల యజ్ఞ ర్వేదము యొక్క మాధ్యందినీశాఖను ప్రవర్తింపజేసినవారు, అశ్రమముల ద్వారా సదా పూజింపబడువారు, బ్రహ్మచారి, లోకములన్నిటి యందు సంచరించువారు, సర్వత్ర సంచరించువారు, విచారణ నెఱిగినవారు.

ఈకాన ఈశ్వరః కాలో నిశాచరీ వినాశవాన్ ।

నిమిత్తస్తో నిమిత్తం చ నన్దిర్నన్దికరో హరిః ॥ 45

నియంత, ఈశ్వరుడు, కాలుడు, రాత్రియందు (ప్రళయకాల మందు) సంచరించువారు, వినాశమును ధనుస్సు కలవారు, అంత ర్యామి, నిమిత్తకారణ రూపులు, జ్ఞానమును సంపద నొసంగు వారు.

సద్దీశ్వరశ్చ సద్దీ చ వస్తనో నన్దివర్ధనః ।

భగిహరీ నిహంతా ఏ కాలో బ్రహ్మ పితామహః ॥ 46

సదీశ్వరుడు, సందిగణ స్వరూపులు, పరమానందము నొసంగువారు, సమృద్ధిని అభివృద్ధి చేయువారు, (పాపుల) విశ్వర్య మును అపహరించువారు, మృత్యురూపమున నర్చులను అంత మొందించువారు, అఱువదినాలుగు కళలకు నివాసస్థానము, బ్రహ్మ దేవ స్వరూపులు, బ్రహ్మపతికిన్ని తండ్రి.

చతుర్ముఖో మహర్లిఖ్మృగు రిక్ష్వాక్షైవ చ ।

లిక్ష్వాధ్యక్షః సురాధ్యక్షో యోగాధ్యక్షో యుగావహః ॥ 47

చతుర్ముఖులు, మహాలింగ స్వరూపులు, రమణీయ వేషధారి, ప్రత్యక్షుడి ప్రమాణములకు అధ్యక్షులు, దేవతల అధిపతి, యోగ శూనకు అధ్యక్షులు, నాలుగు యోగములకు నిర్వహించువారు.

వీణాధ్యక్షో వీణకర్తా అధ్యాత్మానుగతో విధిః ।

ఇతిహాసః నకల్పశ్చ గోతమోఽథ విశాకరః ॥

48

కారణములకు అధ్యక్షులు, కారణముల ఉత్పాదకులు, అధ్యాత్మ శాస్త్రమును ఆనుకొనించువారు, బలవంతులు, ఇతిహాస రూపులు, యజ్ఞముల ప్రయోగాదులఁ గూర్చిన మీమాంసాది సమూహము, రక్క శాస్త్ర ప్రణేతులగు మునిస్వరూపులు, చంద్ర రూపులు,

దమ్మో హ్యదమ్మో వై దమ్మో వశో వశకరః కలిః ।

లోక కర్తా వకుపతిర్మహాకర్తా హ్యనౌషధః ॥

49

శత్రువులను వమన మొనర్చువారు, దంభరహితులు, దంభ రహితులకు అర్హులు, భక్త పరాధీనులు, ఇతిరులను వశమం దించుకొను శక్తి కలవారు, కలియుగరూపులు, జగత్తును సృజించు వారు, జీవులకు ప్రభువు, పంచ మహాభూతాది సృష్టిని చేయువారు, అన్నాది ఓషధుల సేవనము లేనివారు,

అక్షరం పరమం బ్రహ్మ విలవచ్చక్ర ఏవ చ ।

నీతిర్హ్యనీతిః శుద్ధాత్మా శుద్ధో మానోగతాగరః ॥

50

అక్షర బ్రహ్మస్వరూపులు, పరబ్రహ్మరూపులు, శక్తికాలి, ఇంద్రుడు, నీతిస్వరూపులు, సామభేదాది రహితులు, శుద్ధాత్మ, శుద్ధులు, సామాన్యులు, గమనా గమనయాప సంపాద స్వరూపులు,

విహుప్రసాదః మన్యవీప్సి దర్పతోఽథ త్వమిత్రజితే ।

వేదకారో మన్తకారో విద్వాన్ సమరమర్థవః ॥

51

భక్తులపై మహాదయ చూపువారు, సుందర స్వప్న యుతులు, అర్థమననత నిర్మలులు, శత్రువులను జయించువారు, వేదముల కర్త,

పురోహితుని కార్య మొనర్చువారు, శుక్ల యజుర్వేదము యొక్క మాధ్యందినీశాఖను ప్రవర్తింపజేసినవారు, ఆశ్రమముల ద్వారా సదా పూజింపబడువారు, బ్రహ్మచారి, లోకములన్నిటి యందు సంచరించువారు, సర్వత్ర సంచరించువారు, విచారణ నెఱిగినవారు,

ఈకాన ఈశ్వరః కాలో నిశాచారీ వినాశవాన్ ।

నిమిత్తస్తో నిమిత్తం చ వన్దిర్వన్దికరో హరిః ॥ 45

నియంత, ఈశ్వరుడు, కాలుడు, రాత్రియందు (ద్రవ్యకాల మందు) సంచరించువారు, వినాశమును ధనుస్సు కలవారు, అంత ర్యామి, నిమిత్తకారణ రూపులు, జ్ఞానమును సంపద సొసంగు వారు,

సద్దీశ్వరశ్చ సద్దీ చ సన్దనో వన్దివర్దనః ।

తగహరీ విహంతా ఎ కాలో బ్రహ్మ పితామహః ॥ 46

సంధీశ్వరుడు, సందిగణ స్వరూపులు, పరమానందము సొసంగువారు, సమృద్ధిని అభివృద్ధి చేయువారు, (పాపుల) విశ్వర్య మును అపహరించువారు, మృత్యురూపమున సర్వులను అంత మొందించువారు, అణువడినాలుగు కళలకు నితానస్థానము, బ్రహ్మ దేవ స్వరూపులు, ప్రజాపతికిన్ని తల్లి.

చతుర్ముఖో మహాలిక్ష్మశ్చారు లిక్ష్మస్తథై వ చ ।

లిక్ష్మధ్యక్షః పురాధ్యక్షో యోగాధ్యక్షో యుగావహః ॥ 47

చతుర్ముఖులు, మహాలింగ స్వరూపులు, రమణీయ వేషధారి, ప్రత్యక్షుడి ప్రమాణములకు అధ్యక్షులు, దేవతల అధిపతి, యోగ మునకు అధ్యక్షులు, నాలుగు యుగములకు నిర్వహించువారు.

వీజాధ్యక్షో వీజకర్తా అధ్యాత్మానుగతో బలః ।

ఇతిహాసః సకల్పశ్చ గౌతమోఽథ విశాకరః ॥

48

కారణములకు అధ్యక్షులు, కారణముల ఉద్బాదకులు, అధ్యాత్మ శాస్త్రమును ఆనుకరించువారు, బలవంతులు, ఇతిహాస రూపులు, యజ్ఞముల ప్రయోగాదులఁ గూర్చిన మీమాంసాది సమూహము, లేర్పఁ శాస్త్ర ప్రజ్ఞేతులగు మునిస్వరూపులు, చంద్ర రూపులు.

దమ్యో హ్యదమ్యో వై దమ్యో వశ్యో వశకరః కలిః ।

లోక కర్తా వకువతిర్మహాకర్తా హ్యనౌషధః ॥

49

శత్రువులను దమన యువర్చువారు, దంభరహితులు, దంభ రహితులకు ఆస్థియులు, భక్త పరాధీనులు, ఇతిరులను వశమం దుంచుకొను శక్తి కలవారు, కలియుగరూపులు, జగత్తును స్పృశించు భాద్ర, జీవులకు ప్రభువు, సంపద మహాభూతాది సృష్టిని చేయువారు, అన్నాది పితృభుల సేవనము లేనివారు.

అక్షరం వరమం బ్రహ్మ బలవత్పక్త ఏవ చ ।

నీతిర్హ్యనీతిః కుద్ధాత్మా కుద్ధో మాన్యో గణాగతః ॥

50

అక్షర బ్రహ్మస్వరూపులు, పరబ్రహ్మరూపులు, శక్తిశాలి, ఇంద్రుడు, నీతిస్వరూపులు, సామభేదాది రహితులు, కుద్ధాత్మ, శోధులు, సామాన్యులు, గమనా గమనరూప సంసార స్వరూపులు.

బహుప్రసాదః సుస్వప్నో దర్పణోఽథ త్వమిత్రజిత్

వేదకారో మంత్రకారో విద్వాన్ సమరమర్దవః ॥

51

భక్తులపై మహాదయ చూపువారు, సమదర స్వప్న యుతులు, అర్థమహనలె నిర్మలురు, శత్రువులను జయించువారు, వేదముల కర్త.

మంత్రములను అవిష్కరించువారు, విద్వాంసులు, యుద్ధమందు శత్రువులను సంహరించువారు.

మహామేఘవివాహ మహామోహో వశీ కరః ।

అగ్నిశ్వాలో మహాశ్వాలో అతిదూమోహంతో హవిః ॥ 52

ప్రళయకాలిక మహా మేఘములందు నివసించువారు, ప్రళయము గావించువారు, అందఱిని వశమందుచుకొనువారు, సంహారకారి, అగ్నిశ్వాలవలె తేజస్వంపన్నులు, అగ్నిశంఖున గొప్పతేజము కలవారు, కాలాగ్ని రూపమున మహా దూమవర్ణము కలవారు, అగ్నిరూపులు, హవనీయ పదార్థ రూపులు.

వృషణః శక్తిరో విత్థం వర్చస్వి దూమశీతనః ।

నీలస్తథాజుబ్ధశ్చ శోభనో విరవగ్రహః ॥ 53

కర్షణమును వర్షింపజేయు ధర్మశ్శూరూపులు, శంకరులు, శుభా లేజస్సుతో ప్రకాశించువారు, అగ్నిశ్శూరూపులు, శ్యామవర్ణయుక్తులగు శ్రీహరి, తన అవయవ సౌందర్యమునకు స్వయముగ లుట్టుడగువారు, శోభాకారి, ప్రతిబంధ రహితులు.

న్యస్తేదః న్యస్తేధివశ్చ ధాగి ధాగకరో అఘః ।

ఉర్విజ్గశ్చ మహాజ్గశ్చ మహాగర్భవరాయణః ॥ 54

కళ్యాణదాయకులు, కళ్యాణమయ సత్తారూపులు, యజ్ఞమందు భాగము గైకొనువారు, శ్రీఘకారి, సంగరహితులు, గొప్ప శరీరము కలవారు, హిరణ్యగర్భునకు పరమాశ్రయులు.

కృష్ణవర్ణః సువర్ణశ్చ ఇన్ద్రియం సర్వదేహినామ్ ।

మహాపాదో మహాహస్తో మహాకాయో మహాయశః ॥ 55

కృష్ణవర్ణ విష్ణుశ్శూరూపులు, ఆ త్తమ వర్ణయుక్తులు, సమస్త ప్రాణుల ఇంద్రియ సమూహరూపులు, గొప్ప సాధములుగల

త్రివిక్రమ స్వరూపులు, పెద్ద హస్తములు కలవారు, విశ్వరూపులు, మహా యశస్సు కలవారు.

మహామూర్తా మహామాత్రో మహానేత్రో విశాలయః ।

మహాంతకో మహాకర్ణో మహావృక్షః మహాహనుః ॥ 56

గొప్ప శిరస్సు కలవారు, మహామాత్రులు (గొప్ప కొలత కలవారు) మహానేత్రులు, అదిద్యయొక్క లయస్థానము, మృత్యువునకును మృత్యువు పంటివారు, గొప్ప చెవులు కలవారు, గొప్ప పెదవులు కలవారు, గొప్ప చెక్కిళ్ళు కలవారు.

మహానాభో మహాకమ్పూర్మహాగ్రీవః శృణానభాత్ ।

మహావక్షో మహారస్కో హ్యస్తరాత్మా మృగాలయః ॥ 57

గొప్ప నాసిక(మొక్కు) కలవారు, గొప్ప కంఠము కలవారు, విశాలమగు మెడ కలవారు, శృణానమునందు సంచరించువారు, విశాలమగు వక్షస్థలము కలవారు, విశాలమగు తొమ్ము కలవారు, గొప్ప దంతములు కలవారు, గొప్ప జిహ్వా కలవారు, గొప్ప ముఖము కలవారు.

అమృనో అమృతోవృక్షః మహామాయః వయోనిధిః ।

మహాదంతో మహాదంష్ట్రో మహాజిహ్వో మహాముఖః ॥ 58

అనేక బ్రహ్మాండముల యొక్క ఆశ్రయము, ప్రళయ కాలమున విశ్వమునంతను గ్రసించుటకొఱకై తన నోటిని తెలుచుకొనినవారు, మహా మాయావి, జీర సాగరరూపులు, గొప్ప దంతములు కలవారు, గొప్ప దంష్ట్రములతో గూడినవారు, పెద్ద నాలుక కలవారు, విశాలమైన ముఖము కలవారు.

మహానభో మహారోమా మహాకోశో మహాజటః ।

3) ప్రసన్నశ్చ ప్రసాదశ్చ ప్రత్యయో గిరిపాదనః ॥ 59

పెద్ద గోళ్లు కలవారు, గొప్ప రోమములు కలవారు, గొప్ప
ఉదరము కలవారు, గొప్ప జట కలవారు, అనందమగ్నుడు, ప్రసన్న
మూర్తి, జ్ఞానస్వరూపులు, పర్యతమును యుద్ధ సాధనముగ నొనర్చు
వారు.

స్నేహనోఽ స్నేహనత్సైవ అజితశ్చ మహామునిః ;

వృక్షికారో వృక్షకేతు రవలో వాయువాహనః ॥ 80

ప్రాణులయెడల స్నేహము కలవారు, అసక్తి రహితులు,
ఎవరిచేతను ఓడింపబడనివారు, మహాముని, సంసార వృక్ష స్వరూ
పులు, వృక్షమువలె ఎత్తైన భృతము కలవారు, అగ్ని స్వరూపులు,
వాయు వాహనులు,

గణ్ధరీ మేరుధామా చ దేవాదిపతిరేవ చ ।

అథర్వశీర్షః సామాన్య ఋక్పహస్రామితేక్షణః ॥ 81

పర్వత గుహలందుండువారు, మేరు పర్వతము నివాస స్థాన
ముగ కలవారు, దేవతలకు ప్రభువు, అథర్వ వేదము మత్స్యకముగ
కలవారు, సామ వేదమును ముఖము కలవారు, వేలకొలది ఋక్కులు
నేత్రములుగ కలవారు.

యజ్ఞః పాదభుజో గుహ్యః ప్రకాశో జిజ్ఞమస్తథా ।

అమోఘార్థః ప్రసాదశ్చ అభిగమ్యః సుదర్శనః ॥ 82

యజ్ఞశ్చేదము చేతులు కాళ్ళుగ కలవారు, రహస్య స్వరూ
పులు, ప్రకాశ స్వరూపులు, కదలువారు, పాంఛితములను సఫల
మొనర్చువారు, శ్రీఘ్రముగ ప్రసన్నులగువారు, సులభముగ పొంద
బడువారు, సుందరమైన దర్శనము కలవారు.

ఉపకారః ప్రియః సర్వః కవకః కాశ్చావచ్చవిః ।

నాభిర్నన్దికరో రావః పుష్కరస్థశ్శతిః వీరః ॥ 83

అపకారము చేయువారు, ప్రియులు, సర్వస్వరూపులు, సువర్ణ స్వరూపులు, బంగారు కాంతి కలవారు, సమ స్థ లోకముల నాభిస్వరూపులు, అనంతకరులు, శ్రద్ధాభక్తి స్వరూపులు, బ్రహ్మాండ మును పుష్కరమును నిర్మించువారు, స్థిరస్వరూపులు,

ద్వాదశస్తాననశ్చాద్యో యజ్ఞో యజ్ఞసమాహితః ।

నక్షత్రం కలిశ్చ కాలశ్చ మకరః కాలపూజితః ॥ 84

సదునాశండు రుద్రులకంటె శ్రేష్ఠుడగు పండ్లెండవ రుద్రుడు, సంహారకారియగుటచే భయ జనకులు, సమస్తమునకు అధికారములు, యజ్ఞరూపులు, యజ్ఞచందుండు వారు, ప్రళయరాత్రి స్వరూపులు, కలిస్వరూపులు, కాలరూపులు, మకరాకారముగ శింశుమార చక్ర రూపులు, కాలునిచే పూజితులు.

నగడో గణకారశ్చ భూతవాహనసారథిః ।

భస్మకయో భస్మగోస్తా భస్మభూత స్తదర్శణః ॥ 85

ప్రభుభాదిగణయుక్తులు, భక్తులను తన గణములందు చేర్చు వారు, త్రిపుర వినాశమునకై సమస్త ప్రాణుల తేనుమును సిద్ధింప జేయు బ్రహ్మచేవుని సారథిగ నొనర్చినవారు, భస్మముపై శయ నించువారు, భస్మము ద్వారా రక్షించువారు, భస్మస్వరూపులు, కల్పవృక్ష స్వరూపులు, గణరూపులు.

లోకపాలస్తథాలోకో మహ్మతా సర్వపూజితః ।

కుక్షప్తీకుక్షః నమృత్తుః కుచిద్యూతనిషేవితః ॥ 86

లోకమును పాలించువాడు, లోకాధిపతులు, మహాత్ములు, సర్వ పూజితులు, కుక్ష స్వరూపులు, మివస్సు, వాక్కు, శరీరము కుక్షముగ కలవారు, సమస్త సంపదలతో కూడినవారు, పరమ పవిత్రులు, సమస్త ప్రాణులచే సేవింపబడువారు.

అశ్రమస్తాః క్రియావస్తో విశ్వకర్మమతిర్వరః ।

విశాలాః స్తామోష్ఠో హ్యమృతాః సునిశ్చరః ॥ 67

నాలుగు అశ్రమములందు ధర్మరూపమున ఉన్నవారు, యజ్ఞాది క్రియలందు సంబంధములు, ప్రపంచ నిర్మాణ క్రియయందు కుశలురు, శ్రేష్ఠులు, విశాల భుజములు కలవారు, ఎఱ్ఱని పెదవులు కలవారు, జలసమాన రూపులు, సుఖ నిశ్చలురు.

కపిలః కపిః కుక్ల ఆయుశ్చైవ వరోఽపరః ।

గన్ధర్వో హ్యదితిస్తార్థః మవిశ్లేయః సుకారదః ॥ 68

కపిలవర్ణము కలవారు, కపి (చనుపు మీతిన ఎఱుపు) వర్ణము కలవారు, శ్వేతవర్ణము కలవారు, తేవితరూపులు, ప్రాచీనులు, అర్వాచీనులు, గంధర్వ రూపులు, అదితి స్వరూపులు, గరుడ రూపులు, సులభముగ తెలిసికొనబడు వారు, ఉత్తమవాక్కు వలుకు వారు.

వరశ్చరాయురో దేవో అనుకారీ సువాన్తవః ।

తుమ్పవీణో మహాక్రోధ ఊర్ధ్వరేతా జలేశయః ॥ 69

వరశ్చరాయ స్వరూపులు, దేవుడు, భక్తులను అనుకరించు వారు, ఉత్తమ బాంధవ రూపులు, యెంబవీణను పాఠించువారు, ప్రళయకాలమున మహాక్రోధమును ప్రకట మొనర్చువారు, ఊర్ధ్వ రేతస్కులు, (విష్ణురూపమున) జలమందు శయించువారు.

ఉగ్రో వంశకరో వంకో వంశనాదో హ్యవిద్ధితః ।

సర్వాణ్మరూపో మాయావీ సుహృదో హ్యనిలోఽనలః ॥ 70

ప్రళయకాలమున భయంకర రూపమును ధరించువారు, వంశ ప్రసర్రకులు, వంశ స్వరూపాలు (శ్రీకృష్ణరూపమున) మురళిని

వాయించువారు, సిందారహీతులు, పర్యాంగపరిపూర్ణులు, మాయను
స్వాధీనము చేసికొనినవారు, సుహృదులు, వాయుస్వరూపులు,
అగ్నిస్వరూపులు.

బిన్దనో బిన్దకర్తా చ మ బిన్ద వ విమోచనః ।

సయజ్ఞారిః సకామారిర్యహాదంష్ట్రో మహాయుధః ॥ 71

స్నేహబంధనమందు బంధించువారు, బంధనరూప సహసా
రము యొక్క నిర్మాత, మామూ బంధనమునుండి విముక్తి
చేయువారు, దక్షయుజ్జ శత్రువులతో నుండువారు, కామవిజయ
లగు యోగులతో నుండువారు, గొప్ప దంతములు కలవారు,
గొప్ప ఆయుధములు కలవారు.

బహుధా నిన్దితః శర్వః శక్తిరః శక్తిరోఽధనః ।

అనురేకో మహాదేవో విశ్వదేవః నురారిహః ॥ 72

(దక్షాదులచే) అనేక విధములుగ నిందింపబడిన వారు,
ప్రళయకాలమున సమస్తమును సహరించువారు, శంకరులు, భక్తు
లకు ఆనంద మొసంగువారు, సాంసారిక ధనరహితులు, దేవరలకును
శుశ్ర్వురుడు, మహాదేవుడు, సమస్త ప్రపంచమునకును ఆరాధ్య
దేవుడు, దేవ శత్రువులను సంహరించు వారు.

అహిర్బుద్ధ్యోఽనిలాభశ్చ చేకితానో హవిస్తథా ।

అజైకపాచ్ఛ కాపాలీ త్రిశంకు రణితః శివః ॥ 73

శేషనాగ స్వరూపులు, వాయువేగము కలవారు, మహాజ్ఞాన
యుక్తులు, హవిష్య రూపులు, పదునొకండు రుద్రులలో నొకరు,
కపాల రూపముగ అఖల బ్రహ్మాండమునకు ఆధీశ్వరులు, త్రిశంకు
రూపులు, ఎవరిచేతను పరాజితుడు కానివారు, శివుడు.

ధన్వంతరిధూమకేతుః స్కన్ధో వైశ్రవణస్తతః ।

ధాతా శక్రశ్చ విష్ణుశ్చ మిత్రస్తప్తస్తా ద్రువో రరః ॥ 74

మహాపైద్య ధన్వంతరి రూపులు, అగ్నిస్వరూపులు, కార్తికేయస్వామి స్వరూపులు, కుబేర స్వరూపులు, సమస్తమును ధరించువారు, ఇంద్ర స్వరూపులు, విష్ణు స్వరూపులు, మిత్రులు (లేక పంజెందుగురు అదిత్యులలో నొకరు) బ్రహ్మ, విశ్వకర్మ, నిశ్చల స్వరూపులు, ఎనిమిది వస్తువులలో ఒకరగు ధనుని స్వరూపము శలవారు.

ప్రథమః సర్వగో వాయుతర్యమా సవితా రవిః ।

ఉషణ్శ్చ విధాతా చ మాన్దాతా భూత తావనః ॥ 75

ఉత్కృష్ట భావముతో కూడినవారు, సర్వ వ్యాపియుగు వాయు స్వరూపులు (లేక సూత్రాత్మ), అర్యమ అను అదిత్య రూపులు, బగత్తునంతటిని ఉర్చిన్న మొనర్చువారు, సూర్యుడు, సర్వదాహక కిరణములుగల సూర్యస్వరూపుడు ప్రాణులను విశేషముగ ధారణ, పోషణ నొనర్చువారు, కేవుని తృప్తి పఱచువారు, ప్రాణులందఱి యొక్క ఉత్పాదకులు.

విదుర్వర్ణవిభావీ చ సర్వకామగుణావహః ।

వద్మనాథో మహా గర్భశ్చంద్రో వక్త్రోఽవిరో నలః ॥ 76

వివిధ రూపముల బెరియువారు, వివిధ వర్ణములను వివిధ రూపములను వ్యక్త మొనర్చు వారు, సమస్తభోగములను, గుణములను కలుగజేయువారు, వద్మనాథ విష్ణుస్వరూపులు, బహ్మండమును ఉదరమున ధరించువారు, చంద్రుని వంటి సుందరముఖము శలవారు, వాయు రూపులు, అగ్ని రూపులు.

బలవాంఛోపకాంత్యపురాణః పుణ్యవర్ణనః ।
 కురుకర్తా కురువాపీ కురుభూతో గుణోపదః ॥ 77

బలవంతులు, శాంత స్వరూపులు, పురాణ పురుషులు, పుణ్యముద్వారా తెలిసికొనబడు వారు, దయా స్వరూపులు, కురుక్షేత్రముయొక్క నిర్మాత, కురుక్షేత్ర స్వరూపులు, కురుక్షేత్ర గుణము కలుగజేయునట్లు జ్ఞానపై రాగ్యాది గుణములను కలుగజేయువారు,

సర్వాశయో దర్శవారీ సర్వేషాం ప్రాణినాం వతిః ।

దేవదేవః మహానక్తః సదనత్పర్వరత్నవిత్ ॥ 78

సర్వులకు ఆశ్రయరూపులు, దర్శలపై ఉంచబడు దానివ్యక్తి మును భవించువారు, సమస్త ప్రాణులకు ప్రభువు, దేవదేవులు, అత్యుభాసక్తులు, సత్స్వరూపులు, అసమాన జగత్స్వరూపులు, సమస్త రత్నములను ఎఱిగినవారు.

తైలాగిరివాపీ చ హిమవద్గిరి సంక్రయః ।

కూలహారీ కూలకర్తా విహవిశ్యో విహవిషదః ॥ 79

తైలాగిరి వాసి, హిమవద్గిరి సంక్రయము, ప్రవాహమునో నదుల తటములను అపహరించువారు, పెద్ద పెద్ద సరోవరములను నిర్మించువారు, అనేక విద్యలు తెలిసినవారు, అధికముగ ఇచ్చువారు

వణిజో వరకీ వృక్షో వికులకృష్టవత్సరః ।

సారగ్రీవో మహాజ్ఞాతరలోలకృష్ట మహాషధః ॥ 80

వణిజులు, సంసారమును వృక్షమును వరికివేయు వారు, సంసార వృక్షరూపులు, వకుళ (పొగడ) వృక్షస్వరూపులు, చందన వృక్ష స్వరూపులు, తమాల వృక్షరూపులు, సుదృఢ కంఠము కల వారు, పెద్ద సంధి ఎముకలు కలవారు, అచంచలురు, మహా ఔషధ స్వరూపులు.

విద్యార్థకారీ విద్యార్థశ్చన్దోవ్యాకరణోత్తరః ।

సింహనాదః సింహదంష్ట్రః సింహగః సింహవాహనః ॥ 81

ఆశ్రితుల మనోరథములను సఫలమునర్చువారు, ఉత్తమ సిద్ధాంతములు కలవారు, సింహనాదమునర్చువారు, సింహము వంటి దృఢమైన దంతములు కలవారు, సింహముపై కూర్చుండి నెడలు వారు, సింహవాహనులు.

ప్రథవాత్మా జగత్కాలస్థాలో లోకహితస్తయః ।

సారణో నవచక్రాః కేతుమరీ సభావనః ॥ 82

ఉత్కృష్ట సత్తా స్వరూపులు, ప్రళయకాలమున జగత్తు యొక్క సుహృదమునర్చు కారుని స్థానము, లోకహితములను, తరింపజేయువారు, చారకస్వరూపులు, మాతన హంసరూపులనై ధ్వజపరాకములచే అలంకృతులు, ధర్మస్థానమును రక్షించువారు.

భూతాలయో భూతవతిరహోరాత్రమవిన్దితః ॥ 83

సమస్త ప్రాణికోట్ల యొక్క ఇల్లు, సమస్త ప్రాణులకు ప్రభువు, దిన, రాత్రి స్వరూపులు, అనిందితులు.

వాహితా సర్వభూతానాం నిరయశ్చ విభుర్భవః ।

అమోఘః సంయతోహ్యశ్వో భోజనః ప్రాణధారణః ॥ 84

సమస్త ప్రాణులయొక్క భారమును సహించువారు, సమస్త ప్రాణులకు నివాస స్థానము, సర్వవ్యాపి, సత్తారూపులు, అమోఘ స్వరూపులు, సంయమ శీలురు, ఉత్తమ ఆశ్వరూపులు, అన్నచాత, సర్వుల ప్రాణములను ధరించువారు.

ధృతిమాణ మతిమాణ దక్షః సత్కృతశ్చ యుగాధిపః ।

గోపాలిర్గోపతిర్గ్రామో గోవిందవనవో హరిః ॥ 85

ఁ డైర్వము కలవారు, బుద్ధిమంతులు, చతురులు, సర్వులచే
చుట్కరింపబడువారు, యుగాధిపులు, ఇంద్రియముల పాలకులు,
గోవుల ప్రభువు, సమాహూహులు, గోచర్మయ వస్త్రమును
ధరించువారు, హరి (భక్తుల యుఖములను హరించువారు).

హిరణ్యబాహుశ్చ తథా గుహాపాలః ప్రవేషినమ్ ।

వ్రక్కస్థారిర్మహాహర్షో జితకామో జితేంద్రియః ॥ 86

బంగారు కాంతిగల భుజములచే సుశోభితులు, గుహలందు
ప్రవేశించు యోగులయొక్క- గుహలను సంరక్షించువారు, కత్తువు
లను క్షిణింపజేయువారు, చరమానంద స్వరూపులు, కామవిజయి,
జితేంద్రియులు.

గాన్ధారశ్చ సువాసశ్చ తవఃసక్తో రతిర్నరః ।

మహాగీతో మహానృత్యో హృచ్చరోగణసేవితః ॥ 87

గాంధారస్వరరూపులు, సుందర స్థానమందు నివసించువారు,
తవస్సునందు నలగ్నులు, వ్రీధిరూపులు, విరాట్పురుషులు, వేద
శాస్త్రములచే గాన యునర్పబడిన మాహాత్మ్యము కలవారు,
మహానృత్యము చేయువారు, అపరసలచే సేవింపబడువారు

మహాకేతు ర్మహాధాతురైకసాను చరశ్చలః ।

ఆవేదనీయ ఆదేశః నర్వగన్ధనుభావహః ॥ 88

ధర్మరూప మహాభ్యుజము కలవారు, సువర్ణస్వరూపులు,
అనేక పర్వత శిఖరములపై సంచరించువారు, ఎవరిచేతను చిక్క
బడనివారు, ప్రార్థింప యోగ్యులు, ఆజ్ఞల నిచ్చువారు, గంధాది
విషయముల యొక్క- సుఖమును పొందింపజేయువారు.

తోరణస్తారణో వాతః పరిధీ పతిభేదరః ।

పంయోగో వర్ధనో వృద్ధో అతివృద్ధో గుణాధికః ॥ 89

మోక్షద్యూత స్వరూపులు, తరింపజేయువారు, వాయు-
రూపులు, బ్రహ్మాంజ పరిధిరూపులు, అకాశచారుల ప్రభువు-
ప్రభానుల వృద్ధికి హేతుభూతమగు సంయోగరూపులు, సద్గుణభూత
వృద్ధి కలవారు, సర్వులకు పురాతనమైనవారు, సదుపాధికులు.

నిత్య ఆత్మనహాయక్య దేవానురవతిః పతిః ।

యుక్తకృత్య యుక్తదాహకృత్య దేవో దివి సువర్వణః ॥ 90

నిత్యము ఆత్మయొక్క సహాయము కాదించువారు, దేవత
లకు అనురులకు ప్రభువు, సర్వులకు ప్రభువు, ఇక్తుల ఉద్ధారణ
కొఱచై సదా ప్రయత్నశీలుడై యుండువారు, సర్వుల రక్షణకొఱచై
ఉపయోగించు కామువులు కలవారు, ఇంద్రునియొక్కయు అరాధ్య
డై వము.

అషాఢకృత్య సుషాఢకృత్య ద్రువోఽథ హరిణో హరః ।

బహురావర్తమానేతోఽపి వసుశ్రేష్ఠో మహావథః ॥ 91

ఇక్తులకు సహించు శక్తి నొసంగువారు, ఉత్తమ సహాన
శీలురు, నిశ్చలరూపులు, కుర్థస్వరూపులు, హరుడు (రావహారి),
స్వర్గలోకము నుండి తిరిగి వచ్చువాడి మాతన దేహ యొసంగు
వారు, శ్రేష్ఠ ధన (మోక్ష) స్వరూపులు, సర్వోత్తమ మార్గ
స్వరూపులు.

శరోహారీ విమర్శకృత్య సర్వ లక్షణ లక్షితః ।

అక్షకృత్య రథయోగీ చ సర్వయోగీ మహాబలః ॥ 92

వివేకపూర్వకముగ దుష్టుల శిరస్సులను ఛేదించువారు,
సమస్త శుభలక్షణములతో కూడినవారు, రథముతో సంబంధము
కలిగియుండువారు, ఎల్లవృథు యోగయుక్తులు, మహాబల
నింపవారు.

సమామూల్యోక్త వమామూల్యోక్తీర్థో హేతురథః ॥

విరివో జీవవో మన్మః కుభావో బహుకర్మకః ॥ 93

చేవస్వరూపులు, వేదేతరస్పృత్యాదిరూపులు, సమస్త
 తీర్థముల చేవస్వరూపులు, గొప్ప రథము కలవారు, బడ ప్రసంగులు,
 స్వరూపులు, చేవనదాత, మంత్ర స్వరూపులు, మంగళమయ దృష్టి
 కలవారు, సంహార కాలమున మహా కఠోర స్వభావముకలవారు.

రత్నప్రభాతో రత్నాబ్జో మహార్థవ విషానవిత్ ।

మూలం వికారో హ్యమృతో వ్యక్తావ్యక్త సహానితిః ॥ ౪౪

అనేక రత్న భండారరూపులు, రత్నమయ అవయవములు
కలవాడు, మహా సాగరములను వట్టి నిసావములను (తొట్లను) ఎఱిగి
గినవారు, సంసార వృక్షమునకు మూలము, విశాలరూపులు, అమృత
స్వరూపులు, సాకార, విరాకార స్వరూపులు, శ్రవణిధి.

ఆరోహణోఽధిరోహశ్చ కీంధర్మే మహాయుగాః ।

సేనాకల్పో మహాకల్పో యోగో యుగకరో హరిః ॥ 96

పరమపవ చ్ఛార స్వరూపులు, పరమపదమౌన ఆదోధులు, సుఖీనంపన్నులు, గొప్ప కీర్తి కలవారు, సేనయొక్క ఆభరణ రూపులు, బహుమూల్య అలంకారములచే అలంకృతులు, యోగ స్వరూపులు, యుగ్మపవర్తకులు, ముది.

యొగరూపో మహారూపో మహానాగహనోఽ వధః ।

న్యాయనిర్వహణః పాదః పల్లతో హ్యచలోపమః ॥ ౧౬

యుగరూపులు, మహానిరూపులు, గజామీరుని సంహరించిన వారు, వధింపబడనివారు (మృత్యురహితులు), న్యాయోచితమగు దానము చేయువారు, శరణయోగ్యులు, జ్ఞాని, పర్వతము వలె విశ్వలూడు.

దిహామారో మహామాలః శ్రీ హర ములోచనః ।

॥ విస్తారో లవణః కూవప్రియేగః సఫలోదయః ॥ 97

అనేక మాలలను ధరించినవారు, మహా మాలలను ధరించు వారు, చంద్రునివలె సౌమ్యమైన దృష్టి కలవారు, విశాల లవణ నముద్ర రూపులు, త్రియగ స్వరూపులు, సఫలమైన అవతారోదయము కలవారు.

త్రిలోచనో వివణ్ణాబ్జో మణినిధ్యో జటాధరః ।

॥ విన్దుర్విసర్గః సుముఖః శరః సర్వాయుధః సహః ॥ 98

త్రినేత్రులు, అంగరహితులు (నిరాకారులు), మణియొక్క కుండలమును ధరించుటకై కుట్టబడిన చెవులు కలవారు, జటాధరులు, బిందుస్వరూపులు, త్యాగరూపులు, సుందర ముఖులు, కాణ రూపులు, సర్వాయుధములు కలవారు, సహనశీలుడు.

వివేదనః సుఖజాతః సుగన్ధారో మహాధనుః ।

॥ గన్ధపానీ చ భగవానుత్థానః సర్వ కర్మణామ్ ॥ 99

వృత్తిరహితమగు జ్ఞానము కలవారు, వృత్తు లన్నియు అయింద సుఖరూపమున ప్రకటమగువాడు, ఉత్తమ గంధయుక్తులు, గొప్ప ధనుస్సును ధరించినవారు, ఉత్తమ గంధమును (సుగుణ మును) రక్షించు భగవంతుడు, సమస్త కర్మలయొక్క ఉత్థాన స్థానము.

॥ మన్థానో దిహారో వాయుః సకలః సర్వలోచనః ।

తలస్తాలః కరస్థాలీ ఊర్ధ్వసంహసనో మహాన్ ॥ 100

విశ్వమును మధించుటలో సమర్థులు, ప్రళయ కాల మహా వాయు స్వరూపులు, సమస్త కళలలో కూడినవారు, సమస్తము నకు ద్రష్ట, చేతితో తాళము వేయువాడు, చేతులను భోజన

చాత్రగ నుపయోగించువారు, నుద్యత శరీరము కలవారు, చాల
గొప్పవారు.

భత్రం మచ్చతో విభ్యాతో లోకః నర్వాశ్రయః క్రమః ।

ముష్ణో విరూపో విశ్వతో దణ్డీ కుణ్డీ వికుర్వణః ॥ 101

గొడుగువలె పాప, కాపములనుండి సురక్షితముగ కాపాడు
చూడు, తీ త్రమ భత్రస్వరూపులు, ముప్రసిద్ధలోకస్వరూపులు, సర్వల
యొక్క అధారభూతమైన గతి, ముండిత శిరస్సు గలవారు, వికట
స్వరూపులు, విపరీత క్రియలను గల్గియుండువారు, దండధారి, కుండి,
క్రియద్వారా అలభ్యులు.

హర్యక్షః కకుటో వజ్రీ శతజిహ్వః సహస్రపాత్ ।

సహస్రమూర్తా దేవేన్ద్రః సర్వదేవమయో గురుః ॥ 102

సింహస్వరూపులు, సమస్త దిక్స్వరూపులు, వజ్రధారి, వందల
జొలది నాలుకలు కలవారు, వేలజొలది పాదములు, శిరస్సులు
కలవారు, దేవేన్ద్రుడు, సర్వదేవమయములు, గురువు.

సహస్ర బాహుః సర్వాక్షః శరణ్యః సర్వలోకకృత్ ।

పవిత్రం త్రికకున్మన్తం కవిష్ఠః కృష్ణ పిల్లః ॥ 103

వేలజొలది భుజములు కలవారు, సర్వాంగసంపన్నులు, శర
ణ్యులు, సమస్త లోకములను సృష్టించువారు, పరమ పవిత్రులు,
త్రిపదా గాయత్రీరూపులు, అదితిపుత్రులలో చిన్నవారు (చేక
వామన మోపధారి యగు విష్ణువు), శ్యామగౌరవర్ణ హరిహర
మూర్తి.

బ్రహ్మదణ్డ వినిర్మాతా శతమీపాశ శక్తిమాన్ ।

పద్మగర్భో మహాగర్భో బ్రహ్మగర్భో జలోద్భవః ॥ 104

బ్రహ్మదండమును నిర్మూలించువారు, శతఘ్ని శాశముయొక్క-
శక్తికలవారు, బ్రహ్మదేవుని స్వరూపులు, జగద్రూప గర్భము కల-
వారు, వేదములను ఉదరమున గలవారు, వీశార్ణవ జలమందు
ప్రకటమగువారు.

గతస్తీర్పహ్మకృద్ బ్రహ్మీ బ్రహ్మవిద్ బ్రాహ్మణో గతిః ।

అనన్తరూపో నైకాత్మా తిగ్మతేజాః స్వయమ్భువః ॥ 105

సూర్యస్వరూపులు, వేదములను అవిష్కరించువారు, వేదా-
ధ్యాయి, బ్రహ్మవిష్ణుల పరమగతి, అనంతరూపులు, అనంత శరీర-
ధారి, బ్రహ్మదేవుని కంటను ప్రచండమైన తేజస్సు కలవారు.

ఊర్ధ్వగాత్మా పశువతి ర్వాతరంహో మనోజవః ।

చన్ద్రవీ వద్ధనాటాగ్రః సురభ్యుత్తరణో నరః ॥ 106

తేజకాల వస్తురూప ఉపాధికంఠ అతీతమైన స్వరూపము
కలవారు, జీవుల ప్రభువు, వాయువుకంటె వేగము కలవారు, మనో-
వేగము కలవారు, చందనము పూయబడిన అపయవములు కల-
వారు, వద్ధనాశము యొక్క మూలస్వరూపులు (తేజ విష్ణుస్వరూ-
పులు), సురభిని క్రిందకు చ్రోయువారు (అత్యంత మనోజూరులు),
నరరూపులు.

కర్ణికారమహాస్రగ్వీ నీలమౌలిః పినాకదృత్ ।

ఉమావతిరుమాకాంతో జాహ్నువీర్భదుమాధవః ॥ 107

కర్ణికార పుష్ప మహామూలను ధరించువారు, శిరస్సుపై
నీలమణిమయ మకుటమును ధరించువారు, పినాకమను ధనుస్సును
ధరించువారు, బ్రహ్మవిద్యకు ప్రభువు, పార్వతీ ప్రయతములు,
శ్లోకను శిరస్సుపై ధరించువారు, పార్వతీదత్తి.

1. బోధో వరాహో వరదో వరేణ్యః సుమహాస్వనః ।

మహావ్రసోదో దమదః శత్రుభో శ్వేతపిల్లః ॥ 108

శ్రేష్ఠవరాహా రూపధారి, వరప్రదులు, శ్రేష్ఠులు, గొప్ప స్వరము కలవాడు, దుష్టులను దమన మొనర్చువాడు, శత్రువులను జలించ జేయువాడు, అర్థ నారీశ్వర రూపమందు శ్వేతపింగళవర్ణము కలవాడు.

పీతాత్మా వరమాత్మా చ ప్రయతాత్మా వ్రదానర్పక ।

నర్స పార్శ్వముఖప్రృష్ఠో ధర్మసారాజో వరః ॥ 109

హిరణ్మయ స్వరూపులు, వరమాత్మ, విశుద్ధచిత్తులు, అగత్తు నకు కారణభూతమైన త్రిగుణమయ ప్రధానము యొక్క అధిష్ఠాన రూపులు, నమస్త దిక్కులపైపు ముఖము కలవారు, ధర్మపాల నానుసారము వర మొసంగువారు.

చరాచరాత్మా సూక్షాత్మా అమృతో గోవృషేశ్వరః ।

సాధ్యర్షిర్వసురాదిత్యో వివస్వాతా సవితామృతః ॥ 110

చరాచర ప్రాణుల అర్థ, అతి సూక్ష్మరూపులు, నిష్కామ ధర్మమునకు ప్రభువు, సాధ్య దేవతల అచార్యులు, అదితి తుమారుడగు వసువు, కిరణములచే కుశోభితుడగు అమృత స్వరూపు ధైవ సూర్యుడు.

1. వ్యాసః నర్గః సుసంక్షేపో విస్తరః వర్యయో నరః ।

ఋతుః పంచర్పదో మాసః పక్షః సంఖ్యా పమాపనః ॥ 111

వేదవ్యాస స్వరూపులు, సంక్షిప్త, విస్తృత సృష్టి స్వరూ పులు, ఋతువు, శతదర్శనము, మాస రూపులు, పక్ష రూపులు, ఖిటి సంఖ్యను సమాప్త మొనర్చు సంఖ్యాకాండ్యాది వర్ణ రూపులు.

కలాః కాష్ఠా లవా మాత్రా ముహూర్తాహః కపాః క్షణాః ।
విశ్వక్షేత్రం ప్రజావీణం లిల్లిమాద్యన్తు నిర్లక్ష్యః ॥ 112

కలా రూపులు, కాష్ఠా రూపులు, లవా (కాల) రూపులు, కాలావయవ స్వరూపులు, ముహూర్త దిన రాత్రి స్వరూపులు, క్షణ రూపులు, బ్రహ్మాండమును వృక్షమునకు ఆధారము, ప్రజల యొక్క కారణ రూపులు, మహాత్తత్త్వ స్వరూపులు, అందఱి కంటె ముందు ప్రకటమైనవారు.

నదనద్ వ్యక్తమవ్యక్తం పితా మాతా పితామహః ।

స్వర్గద్వారం ప్రజాద్వారం మోక్షద్వారం త్రివిష్టవమ్ ॥ 113

నదరూపులు, అనజ్జగద్రూపులు, సాకారరూపులు, నిరాకార రూపులు, తండ్రి, తల్లి, తాత, స్వర్గద్వార రూపులు, ప్రజలకు కారణభూతులు, మోక్షద్వార రూపులు, స్వర్గ రూపులు.

విర్వాణం హ్లాదనత్ప్రేవ బ్రహ్మలోకః పరా గతిః ।

దేవానుర వినిర్మాతా దేవానుర పరాయణః ॥ 114

మోక్ష స్వరూపులు, అనంద మునంగువారు, బ్రహ్మలోక స్వరూపులు, సర్వోత్కృష్ట గతి స్వరూపులు, దేవతల యొక్క అసురులయొక్క జన్మదాత, దేవతల, అసురుల భరణ ఆశ్రయములు.

దేవానుర గురుర్దేవో దేవానుర పమస్కృతః ।

దేవానుర మహామాత్రో దేవానుర గణాశ్రయః ॥ 115

దేవానురుల గురువు, దేవుడు, దేవానుర సమస్కృతులు, దేవతల కంటె, అసురుల కంటె మహాశ్రేష్ఠులు, దేవతలను అసురులను ఆశ్రయింప దగినవారు.

దేవానుర గణాధ్యక్షో దేవానుర గణాగ్రణీః ।

దేవాదిదేవో దేవర్షి దేవానుర పరవ్రదః ॥ 116

దేవతల అనురుల అధ్యక్షులు, దేవతల కంటె అనురుల కంటె గొప్పవారు, దేవతల కంటె గొప్ప దేవుడు, దేవర్షి, దేవానుర వరప్రదములు.

దేవానురేక్షరో విశ్వో దేవానుర మహేశ్వరః ।

సర్వదేవనుయోఽచింత్యో దేవకాశ్మఽఽర్మ సమృవః ॥ 117

దేవతలకు, అనురులకు ఈశ్వరుడు. విశ్వరూపులు, దేవతలకు అనురులకు మహేశ్వరుడు, సర్వదేవ మయులు, దేవతల అంత రాత్మ, స్వయంభువు.

ఉద్భిత్ త్రివిక్రమో వైద్యో విరజో నీరజోఽమరః ।

ఈద్యో హస్తీశ్వరో వ్యామో దేవనింహో సర్వభః ॥ 118

వృక్షాది స్వరూపులు, త్రివిక్రముడు (వామనుడు), వైద్య స్వరూపులు, రజోగుణ రహితులు, నిర్మలురు, మరణము (నాశము) లేనివారు, స్తుతింప యోగ్యులు, ఇంద్ర స్వరూపులు, వ్యాఘ్ర రూపులు, దేవతలలో సింహమువలె పరాక్రమ వంతులు, మనుజులలో శ్రేష్టులు.

విబుధోఽగ్రవరః మోక్షః సర్వదేవస్తపో మయః ।

సుయుక్తః కోభనో వక్త్రీప్రాపానాం ప్రభవోఽవ్యయః ॥ 119

మహాజ్ఞాని, యజ్ఞమందు ప్రథమభాగము గైకొనుటకు అధికారి, సూక్ష్మ రూపులు, సర్వదేవ స్వరూపులు, తపోమయులు, భక్తులను రక్షించుటకై సర్వ విధముల సావధానులై యుండువారు, మంగళ స్వరూపులు, వక్త్రాయుధము ధరించువారు, ప్రాసమను అస్త్రముయొక్క ఉత్పత్తి స్థానము, అవ్యయములు.

గుహః కాంతో విజః సర్గః పవిత్రం సర్వపావనః ।

శృణో శృణ్వప్రియో బ్రహ్మ రాజరాజో నిరామయః ॥ 120

కార్తికేయ స్వరూపులు, మహాబాసంద రూపులు, సృష్టికి అధిన్నులు, పరమ చవిత్రులు, క్రుంగియను వాచ్యమును తనయొద్ద నుంచుకొనువారు, పర్యత శిఖరమును బ్రయముగ తలంచువారు, విష్ణు స్వరూపులు, రాజరాజ, నిరామయులు (జోషరహితులు).

అధిరామః సురగతో విరామః సర్వసాధవః ।

లలాటాక్షో విశ్వదేవో హరితో బ్రహ్మ వర్చసః ॥ 121

అనంద బాయకులు, దేవసమాహ రూపులు, అన్నిటి నుండి ఉపరతిని పొందినవారు, అన్ని సాధనల చేతను సాధ్యులు, లలాట ముందు మాడవ శీతము కలవారు, సమస్త విశ్వమునకు దేవుడు, మృగరూపులు, బ్రహ్మలేజ సంపన్నులు.

స్థావరాశాం పరిశ్రేయ నియమేన్ద్రియ వర్తనః ।

వీడ్వార్థః సిద్ధ భూతార్థోఽచిన్త్యః సత్యవ్రతః శుచిః ॥ 122

హిమాచలాది రూపులు, నియమములచే మనస్సుహిత ఇంద్రియములను దమన మొనర్చువారు, అచ్యుతాములు (అభీష్టములు నెరవేరినవారు), సిద్ధించిన సమస్త ప్రయోజనములు కలవారు, మనస్సుయొక్క సంకల్పమునకు పరమైయుండువారు, సత్యవ్రతులు, శుద్ధులు.

వ్రతాధినః పరంబ్రహ్మ భక్తానాం పరమా గతిః ।

విముక్తో ముక్త తేజాశ్చ శ్రీ మాఙ్గీవర్ధనో జగత్ ॥ 123

వ్రతములకు అధిపతి, సర్వశ్రేష్ఠులు, సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ స్వరూపులు, భక్తులకు పరమ గతి, విముక్తులు, శత్రువులపై తన తేజస్సును వదలువారు, యోగైశ్వర్య సంపన్నులు, భక్తుల సంపదలను వృద్ధి చేయువారు, జగత్స్వరూపులు.

శివమేభిః స్తువతః దేవలి నామభిః పుష్టివర్ధనైః ।

నిత్యాయుక్తః కుచిర్భుక్తః ప్రాప్నోత్యాత్మాన మాత్మనా ॥ 134

ఎవడు భుజా యోగయుక్తుడై, కుచిర్భుక్తావస్థలో ఈ పుష్టి వర్ధకములగు ఈ నామముల ద్వారా శివుని స్తుతించునో, అట్టి భక్తుడు పరమాత్మయగు ఆ శివుని స్వయముగనే పొందుచున్నాడు.

ఓమ్.

ఓ

విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము

(4 మ్మ డు)

(అనుశాసన పర్వము - 139 వ అధ్యాయము)

ఓ విశ్వం విష్ణుర్వనత్కారో భూతభవ్య భవత్కృతుః ।

భూతకృద్ భూతభృద్ భావో భూతాత్మా భూతభావనః ॥ 1

సచ్చిదానంద స్వరూపులు, విరాట్స్వరూపులు, సర్వభ్యాసీ, ఎవరి సుద్దేశించి యజ్ఞమందు వమత్క్రియ కావించబడుచున్నదో, అట్టివారు (యజ్ఞ స్వరూపులు) భూత, వర్తమాన, భవిష్యత్తుల ప్రభువు, సమస్త ప్రాణులను సృజించువారు, సమస్త ప్రాణులను పోషించువారు, స్వతః ఉత్పన్నమగువారు, ప్రాణుల ఆత్మ, ప్రాణుల ఉత్పత్తి, వృద్ధిని కావించువారు.

పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః ।

అవ్యయః పురుషః శ్రీమాన్ సాక్షీక్షేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ ॥ 2

పవిత్రతాత్మ్యం, పరమాత్మ్యం ముక్తుల పరమగతి, అవ్యయములు, శరీరమందు కలుసుకొనువారు, సాక్షి, తేత్రజ్ఞుడు, అక్షరుడు.

యోగో యోగవిదాం నేతా వ్రతాన పురుషేశ్వరః ।

నారసింహవపుః శ్రీమానా కేశవః పురుషోత్తమః ॥ 3

ఇంద్రియ విరోధరూప యోగముచే పొందబడువారు, యోగ జేత్రల ప్రభువు, ప్రకృతి పురుషులకు ప్రభువు, సరసింహ రూపులు, వక్షస్థలమందు లక్ష్మిని ధరించువారు (లేక విశ్వరూప యుక్తులు), కేశపుడు (క=బ్రహ్మ, ల=విష్ణువు, ఈశ=మహాదేవుడు—ఈ ప్రకారముగ కేశపుడనగా త్రిమూర్తి స్వరూపుడు), పురుషోత్తముడు.

సర్వః కర్మః కివః స్థాణాద్యుతా దిర్నిరీరవ్యయః ।

సమృద్ధో భావనో తర్తా వ్రతనః ప్రభురీశ్వరః ॥ 4

సర్వరూపులు, సమస్తమును ప్రళయకాలమందు సంహరించు వారు, శీవుడు, స్థిరుడు, భూతములకు అదికారముడు, నాశరహిత స్థానరూపులు, తన ఇచ్చచే తెన్నుగ ప్రకటమగువారు, సమస్త భోక్తల ఫలములను తీర్చివేసి మొనర్చువారు, సమస్తమును భరించు వారు, దివ్యజన్మ కలవారు, ప్రభువు, ఈశ్వరుడు.

స్వయమ్భూః శమ్భురాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః ।

అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః ॥ 5

స్వయంభువు, శంభువు, అదిత్యుడు, కమలనేత్రుడు, మేఘ హోష కలవారు, జన్మమృత్యు రహితులు, విశ్వమును ధారణ మొనర్చువారు, కర్మ, తత్ఫలముల యొక్క రచన చేయువారు, సమస్త ప్రపంచమును ధారణ మొనర్చు ఉత్తములు.

6 అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః,
విశ్వతర్కా మనుస్త్యజ్ఞో స్తవిష్ఠః స్తవిరో ధ్రువః.

అప్రమేయుఁడు (ప్రమాణాదులచే కలియఁబడనివాఁడు),
హృషీకేశుఁడు (ఇంద్రియములకు ప్రభువు), పద్మనాభుఁడు, దేవతల
ప్రభువు, విశ్వమును రచించువాఁడు, మనువు, సంహారకాలమున
ప్రాణులందఱిని నశింపఁ జేయువాఁడు, అత్యంత స్థూలరూపులు,
అతి ప్రాచీనులు, మహాస్థిరులు.

7 అగ్రాహ్యో శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః,
ప్రభూత స్త్రికకుఢ్దామ పవిత్రం మజ్జలం పరమ్.

అగ్రాహ్యులు, శాశ్వతులు, కృష్ణుఁడు, జ్ఞాన విశ్వరూపిగఁగా
గంపన్నులు, శుద్ధాహోమధ్యములను మూఁడుదిక్కులకు ఆశ్రయ
గూపులు, నర్వులను పవిత్ర మొనర్చువాఁడు, మహామంగళ
స్వరూపులు.

8 రుశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః.

సమస్తప్రాణుల నియంత, ప్రాణప్రదులు, ప్రాణరూపులు
జ్యేష్ఠులు, శ్రేష్ఠులు, ప్రజాపతి, హిరణ్యగర్భుఁడు, భూమితనయందు
కలవారు, మాధవుఁడు (అగ్రీష్ఠుఁడు) మధుసూదనుఁడు (మధుపను
రాక్షసుని సంహరించివచ్చాఁడు).

9 కశ్యపో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః,
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతి రాత్మవాన్.

కశ్యపుఁడు, పరాక్రమశీలుడు, ధనుస్సు కలవారు, మేధావి,
గమనపక్తి, ద్వారా గమనము నలుపునారు, క్రమమునకు కారణ
మగు 25

భూతులు, సౌశ్చ్యములు, ఎవరిచేరిను తిరస్కరింపబడనివాడు, కృతజ్ఞులు, ప్రయత్నమునకు ఆధారభూతులు, ఆర్థివంతులు (తన మహిమయం దున్నవారు).

10 సురేశః శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః,

అహః సంవత్సరో వ్యాఘ్రః వ్రత్యయః సర్వదర్శనః .

దేవతలకు ప్రభువు, శరణ్యులు, పరమానందస్వరూపులు, విశ్వమునకు, శారణభూతులు, కాలరూపమున నున్నవారు, శేష నాగస్వరూపులు, ఉత్తముబుద్ధిచే తెలిసికొనబడువాడు, అందఱి యొక్క ద్రష్ట.

11 అజః సర్వేశ్వరః సిద్ధః సిద్ధిః సర్వాది రచ్యుతః,

వృషాకపి రమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః.

జన్మరహితులు, సర్వేశ్వరుడు, సిద్ధుడు, సిద్ధరూపులు, సర్వలకు ఆదిస్వరూపులు, అచ్యుతుడు (తన స్వరూపస్థితినుండి జాతినివాడు), ధర్మరూపులు, అప్రమేయ స్వరూపులు, వివిధ శాస్త్ర సాధనలచే తెలియబడువాడు.

12 వసుర్వసుమనా ప్సత్యః సమాత్మా సమ్మిత స్సపిః,

అమోఘః పుణ్డరీగాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః.

సమస్తప్రాణుల నివాసస్థానము, ఉచారమునస్సు కలవారు. సత్యస్వరూపులు, సమస్తప్రాణులందు ఆత్మరూపమున సమముగ నుండువారు, సమస్త పదార్థములచే కొలువబడజాలనివాడు, సమ స్వరూపులు, భక్తులుచేయు పూజాదులకు ఫలప్రదానము చేయు వారు, కమల నేత్రులు, ధర్మస్థాపనకొఱకై శరీరమును ధరించువారు.

13 దుద్రో బహుశిరా బ్రతు ర్విశ్వయోనిః శుచిశ్రవాః,

అమృత శ్శాశ్వత స్థాణు ర్వరారోహో మహాతపాః.

ద్రుద్రుఁడు, అనేక శిరస్సులు కలవాడు, లోకములను భరించు
వాడు, జగత్తును ఉత్పన్న మొనర్చువాడు, మవిత కీర్తికలవాడు,
అస్పృతస్వరూపులు (ఎప్పుడు మరణింపనివారు), నిత్యము స్థిర
ముగ నుండువారు, సౌమ్యులై ఉత్తము పునరావృత్తిరహిత స్థాన
రూపులు, గొప్ప తపస్సు కలవారు.

14 సర్వగ స్సర్వవిద్వాను ర్విష్వక్సేనో జనార్దనః,

వేదో వేదవిదవ్యుత్తో వేదాత్తో వేదవిత్ కవిః,

సర్వత్ర వ్యాపించియుండువాడు, అంతయు తెలిసికొను
ప్రకాశస్వరూపులు, విష్వక్సేనుఁడు (వైత్యసేనను చెల్లాచెదరు
చేయువాడు), జనార్దనుఁడు (భక్తులచే పరమ పురుషార్థము
యూహించబడువాడు), వేదరూపులు, వేదవేత్త, పరిపూర్ణులు,
వేదాంగరూపులు, వేదములను తెలిసినవారు, కవి.

15 లోకాధ్యక్ష స్సరాశ్రితో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః,

చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్తంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః,

లోకాధ్యక్షులు, దేవతలకు అధ్యక్షులు, ధర్మాధ్యక్షులు,
కార్యరూపముచే శ్చతుఁడు కారణరూపముచే అశ్చతుఁడు, బ్రహ్మ
దేవుఁడు, నిష్కలము, మహేశ్వరుఁడు, నిరాకారబ్రహ్మము — అను
నాలుగుస్వరూపములు కలవాడు, ఉత్పత్తి, స్థితి, నాశము, రక్షణ
అను నాలుగు వ్యూహములు కలవాడు, నాలుగు తంతుములు కల
చరసింహరూపులు, చతురు చేతులు కలవాడు.

16 ధ్రాణిష్ఠు ర్భోజనం తోక్తా సహిష్ఠు ర్జగదాదిజః,

అసఘో విజయో దేతా విత్వయోనిః పునర్జన్మః,

ఏకరస ప్రకాశస్వరూపులు, భోజనము (లేక జ్ఞానులచే అను
భవించబడు అమృతస్వరూపులు), భోక్త, సహనశీలురు, జగదాది

యందు హిరణ్యగర్భరూపమున స్వయముగ ఉత్పన్నమగువారు పాపరహితులు, విజయులు, సమస్తపాపాలను జయించువారు, విశ్వమునకు కారణరూపులు, ఆపతార శరీరములందు మరల మరల నివసించువారు.

17 ఉపేన్ద్రో వామనః ప్రాంశు రమోఘ శ్శుచిచూర్ణితః,
అతీన్ద్రః సంగ్రహ స్సర్గో ధృతాత్తా నియమో యమః.

ఉపేన్ద్రుడు, వామనుడు, ముల్లోకములు బాలుబట్టై తిన్దిమరూపములో పెరుగువారు, వ్యర్థముకాని చేష్టకలవాడు, శుచిస్వరూపులు, మహాబలశాలి, అతీన్ద్రులు (ఇన్ద్రుని కంటిను గొప్పవారు), ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంగ్రహించువారు, సృష్టి యొక్క కారణరూపులు, జన్మాదిరహిత్యై స్వచ్ఛగ స్వరూపమును ధరించువారు, ప్రజలను వారి వారి అధికారములందు నియమించువారు, యముడు (నియమన మొనర్చువారు).

18 వేద్యో వైద్య స్సదాయోగీ వీరహా మాధవో మధుః,
అతీన్ద్రీయో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః.

వేద్యులు (తెలియదగినవారు) విద్య లన్నిటిని ఎఱుగు వారు, సదా యోగమం దుండువారు, ధర్మరక్షణ కొఱిస్తే ఆసుర పీరులను సంహరించువారు, మాధవుడు (విద్యయొక్క ప్రభువు), అమృతిమువలె సర్వులను ప్రసన్న మొనర్చువారు, ఇంద్రియా తీతులు, మహామాయావి (మాయాపులనై కూడ మాయను ప్రయోగించువారు), మహోత్సాహులు, మహాబలశాలి.

19 మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః,
అనిర్దేశ్యపపుః శ్రీమా నమేయాత్తా మహాద్విధృత్.

గొప్ప బుద్ధిమంతులు, గొప్ప పరాక్రమశీలులు, మహాశక్తి మంతులు, మహాకాంక్షిమంతులు, అవర్ణనీయులు, శ్రీమంతులు, ఉపాంపరాని ఆత్మస్వరూపులు, మండల గోపర్థన పర్వతిమును ధారణ నొనర్చినవారు.

20 మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాస స్సతాంగతిః,
అనిరుద్ధః సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాం పతిః.

గొప్ప భనుస్సుకలవారు, భూమిని ధారణబిసర్చువారు, తన వయస్థులమున లక్ష్మీదేవికి నివాసము నొసంగినవారు, సర్వములకు పరమాశ్రయులు, ఎవనిచేతను ఉద్ధరింపబడనివారు, దేవతలకు ఆనందమును కలుగజేయువారు, గోవిందుడు (వేదవాక్కుబ్యాసాదులను పొందింప, జేసికొనువారు), వేదవాక్కుల వెలికినవారిస్సభువు.

21 మరీచి ర్దమనో హంసా సుపర్ణో భుజగోతమః,
హిరణ్యనాభ స్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః.

మహాతేజస్వరూపులు, దుష్టులను దమన మొనర్చువారు, బ్రహ్మదేవునకు వేదజ్ఞానము బోధించువారు) హంసాశ్రమమును, ధరించినవారు, గరుడస్వరూపులు, శేషనాగస్వరూపులు, బంగారము వలె రమణీయముగు నాభి కలవారు, గొప్పతనము నొనరించినవారు పద్మనాభుడు, ప్రజాపతి.

22 అమృత్యో సర్వదృక్ సింహా సంధాతా సద్ధిమానో
స్థిరః,

అఙ్కో దుర్మర్షణ క్షాంతా విప్రుతాత్మా సురారిహః.

మృత్యురహితులు, సమస్తమును చూచువారు, సింహ స్వరూపులు, (లేక దుష్టులను నశింపజేయువారు,) ప్రహేళికులను వారి,

వారి కర్మఫలములతో సంయుక్త మొనర్చువారు, నమస్త యజ్ఞముల ఫలమును అనుభవించువారు, స్థిరరూపులు, దుష్టశాములను దూరముగ పారదోలువారు, ఎవనిచేతను సహింస తత్వముకాని బలపరాక్రమములు కలవారు, సర్వలపై శాసనము చేయవారు, వేదశాస్త్రములందు ప్రసిద్ధిమైన స్వరూపముకలవారు, దేవతల శత్రువులను సంహరించువారు.

23 గురు ద్గురుతమో ధామ నత్యః నత్యపరాక్రమః,
నిమిషోఽనిమిషః ప్రగీర్వాచనస్పతి రుదారధీః.

గురువు, గురువయ్యలు (బ్రహ్మాదులకున్న విద్యాప్రదాన మొనర్చువారు), నమస్త జగత్తుయొక్క- ఆశ్రయము, నత్యస్వరూపులు, నత్యపరాక్రమశీలులు (అమాభుపరాక్రమము కలవారు, యోగనిద్రయందు మామిగొనిన శ్రేణులు కలవారు, మర్త్యరూపమున అవతారగు నైతినవారు, బుద్ధితో కూడినట్టి నమస్త విద్యలకు ప్రభువు.

24 అగ్రణీర్ణామణిః శ్రీమాన్ న్యాయో నేతా సమీరణః,
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్తా సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్.

ముముక్షువులను ఉత్తమపదమునకు తీసికొనిపోవువారు, ప్రాణికోట్లయొక్క నాయకులు, శ్రీమంతులు, న్యాయరూపులు, జగద్రూపయంత్రమును నడిపించువారు, శ్వాసరూపమున ప్రాణులచే చేష్టల నొనర్పజేయువారు, వేలకొలది శిరస్సులు కలవారు, విశ్వాత్మయు, వేలకొలది శ్రేణులు కలవారు.

25 అవర్తనో నివృత్తాత్తా సంవృత స్సమ్ప్రీమర్దనః,
అహ స్సంవర్తకో వహ్ని రనిలో ధరణీధరః.

సంసారచక్రమును త్రిప్పవారు, సంసారబంధనరహితులు, తన యోగమాయచే కప్పబడియున్నవారు, రుద్రాదిస్వరూపములచే ప్రళయకాలమున ప్రాణులను మర్దించువారు, సూర్యులను మున పగటియొక్క మహాక్షయర్థములు, అగ్నిదేవుడు, వాయుస్వరూపులు, భూమిని ధరించువారు.

26 సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్ విశ్వచక్రం విశ్వభుగ్ విభుః
సత్కర్తా సత్కృతః సాధుర్దహ్నుర్నారాయణో
నరః.

మహాదయా గలిగియుండువాడు, ప్రసన్నాత్ములు, ప్రపంచమును చాలించువాడు, సర్వవ్యాపి, భక్తులను సత్కరించువాడు, పూజితులచేతను పూజితులు, సాధుస్వభావులు, సంహారకాలమున జీవులను లయమొనర్చువాడు, నారాయణుడు, నరః.

27 అసంఖ్యేయోఽప్రమేయాత్తా విశిష్టః శిష్టకృచ్చుచిః
సిద్ధార్థః సిద్ధసంపత్ప్రసిద్ధిదః సిద్ధిసాధనః.

అసంఖ్యాకరూపములు, గుణములు కలవారు, అప్రమేయులు (దేనిచేతను కొలువబడనివారు), శిష్టార్థులు, శ్రేష్ఠమును గావించువాడు, శుచిస్వరూపులు, సిద్ధార్థులు, (సంఖ్యమును ఈడ్చువారు), సిద్ధసంపత్తులు, సిద్ధిప్రదులు (కర్మఫలములను సంగ్రహించువారు), సిద్ధియను క్రియను సాధించువారు.

28 వృషాహీ వృషభో విష్ణుర్వృషపర్వా వృషోదరః
వర్ధనో-వర్ధమానశ్చ వివిక్తః కృతసాగరః.

యజ్ఞములను తనయం దుంచుకొనువాడు, భక్తులకు పాంథిత పదార్థములను వర్తింపజేయువాడు, విష్ణువు (శుద్ధసత్త్వమూర్తి)

మోక్షసాధము, నాగోహించుటకు ధర్మమును మెట్లు స్వరూపముగ కలవారు; తన యుదరమందు ధర్మమును ధరించువాడు, భక్తులను పృథ్వివలించువారు, ప్రపంచసౌఖ్యమున నృథ్వికొందువారు, సంసారము నుండి వేరుగ నుండువారు, వేదసౌఖ్యము మొక్క సముద్రము.

29 సుభుతో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేష్టో వసుదో వసుః.

నైకరూపో బృహద్రూపః శివీవిష్టః ప్రకాశనః.

ఉత్తమభుజములుకలవారు, భాగవతమందు శస్త్రముతో భారణ మొనర్పఁబడఁజాలువారు, వేదమునువాక్కును ఉత్పన్న మొనర్చువారు, మహేంద్రుఁడు, భవము నొసంగువాడు, భవహృపులు, అనేక సౌఖ్యమును ధరించువారు, విశ్వరూపధారి, సూర్యకీరణములందుండువారు, సమస్తమును ప్రకాశింపఁజేయువారు.

30 ఓం నైతో ద్యుతిధరా ప్రవాళాత్మా ప్రతాపనః.

ఋద్ధః స్పష్టాక్షరో మస్త్రీ శృన్వాంతు ర్వాస్కర

ద్యుతిః.

శౌర్య, బలాదిగుణములను, జ్ఞానదీప్తిని ధరించువారు, ప్రకాశ రూపులు, సూర్యాదులచే జగత్తును తప్త మొనర్చువారు, ధర్మ జ్ఞానవైరాగ్యాది సంపన్నులు, ఓంకారరూప స్పష్ట అక్షరము కల వారు, మంత్రస్వరూపులు, సంసారశాపసంతప్తచిత్తులకు చంద్రకీరణములవలె అస్థానమును కుంర్చువారు, సూర్యునివలె ప్రకాశ స్వరూపులు.

31 అమృతాంకుద్భవో ధానుః శశబిన్దు స్సరేశ్వరః,

భౌషధం జగతస్సేతుః సత్యధర్మపరాకమః.

సముద్రమథనకాలమున చంద్రుని ఉత్పన్న మొనర్చినవాడు, ప్రకాశించువారు, చంద్రస్వరూపులు, మరేశ్వరులు, (సంసారరోగ

నివారణైః) కౌషధౌపులు, సంపాదనముద్రమును చాటుటకు
నీతు (చారధి) రూపులు, సత్యధర్మపరాక్రమవంతులు.

32 భూతద్రవ్యభవన్నాథ పవనః పావనోఽనలః,

కామహః కామకృత్ కాస్తః కాఘః కామవ్రదః ప్రభుః.

భూతభవిష్యద్వర్తమానముల ప్రభువు, వాయురూపులు,
లోకమును పనిత్ర మొనర్చువారు అగ్నిస్వరూపులు, భక్తుల
సకామభావమును సశంపఁజేయువారు, భక్తుల వాంఛితములను
ఈజ్ఞార్చువారు, రమణీయరూపులు, (క=బ్రహ్మదేవుఁడు, అ=విష్ణువు,
మ=మహాదేవుఁడు—ఈ ప్రకారముగ—(కామః) క్రిదేవరూపులు,
భక్తులకు వారు కోరిన వస్తువులను ఇచ్చువారు, ప్రభువు (సర్వ
సామగ్ధ్యవంతులు).

33 యుగాదికృద్ యుగావర్తే నైకమాయో మహాశనః,

అదృశోఽవ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజీ ఎనన్తజిత్.

యుగాదులను ఆరంభించువారు, నాలుగుయుగములను
చక్రమువలె క్రొవ్వుచు వారు, అనైకమాయులను ధరించువారు, కల్పాం
తిమందు సమస్తమును గ్రసించివైచువాడు, అదృశ్యులు, అవ్యక్త
రూపులు, యుద్ధమును వేలకొలది శత్రువులను జయించువాడు,
సమస్తప్రాణులను జయించువాడు.

34 ఇష్టోఽవిశిష్టః శిష్టేష్టః శిఖణ్డీ నహుషో పృషః,

క్రోధహః క్రోధకృత్కర్తా విశ్వదాహు ర్మహీధరః.

సరమాసందాహువు లగుటచే మహాప్రియులు, ఏ విశేషణ
ములు లేనివాడు, శిష్టులయొక్క ఇష్టజైవము, నెమలి ఈకను తన
శిరోధామణముగఁ గావించుకొనినవాడు, ప్రాణులను మాయచే

జంధింనువారు, కోడిలను ఈడేర్చు ధర్మస్వరూపులు, కోపమును నశింపజేయువారు, కోభము కలిగియుండు దైత్యాదులను నశింపజేయువారు, అన్నివైపుల చేతులు కలవారు, భూమిని ధరించువారు.

35 అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వానవానుజః,
అపాంనిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రకష్టితః.

అచ్యుతులు, విఖ్యాతులు, ప్రాణరూపులు, (ప్రజలను జీవించి చేయువారు), సర్వులను పోషించువారు, ఇంద్రుని సోదరరూపుడు, జలముయొక్క అధిపతిరూపులు, అప్రమత్తులు, తన మహిమయందు ప్రతిష్ఠితులు.

36 స్కన్ధః స్కన్ధధరో ధురో వరదో వాయువాహనః,
వానుదేవో బృహద్వాను రాదిదేవః పురందరః.

కార్తికేయస్వామిరూపులు, ధర్మపథమును ధరించువారు, గమస్తప్రాణుల జన్మాదిరూపభారమును వహించువారు, వరప్రదులు, గురువులను చలింపజేయువారు, వానుదేవుడు (గమస్తప్రాణులందు ఆర్మిరూపమును వహించుడు), గమస్తప్రపంచమును ప్రకాశింపజేయు సూర్యరూపులు, అదిదేవుడు, అసురుల సగరములను ధ్వంస మొనర్చువారు.

37 అశోక స్తారణ స్తారః కూరః శారి ర్జనేశ్వరః,
అనుకూలః శతావర్తః పద్మి పద్మనిభేక్షణః.

శోకరహితులు, సంసారసాగరమును తరింపజేయువారు, జన్మజరామృత్యుభయమునుండి రక్షించువారు, శూరులు, శూరసేన (శ్రీ) వసుదేవురూపులు, సమస్తజనులకు ప్రభువు, సర్వులకు అనుకూలుడు, ధర్మరక్షణకొరతై వందలకొలది అశతారములను

ఎత్తువారు, నేలయందు కమలమును ధరించువాడు, కమలమునలె
కోమలమైన దృష్టి కలవారు.

38 పద్మనాభోఽర్చవిస్తాక్షః పద్మగర్భః శరీరభృత్.

మహర్షి ర్మద్యో వృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః.

పద్మనాభుడు (లేక పృథ్వీకమలమందు నివసించువారు),
కమలనేత్రులు, పృథ్వీకమలమందు భ్యానింపయోగ్యులు,
సర్వుల శరీరములను ధరించువారు, మహావిశ్వరూపంతులు, అందఱి
కంటె గోప్యవారు, పురాతన స్వరూపులు, విశాలనేత్రులు, గరుడ
ధ్వజాలు (గరుడ చిహ్నముగల ధ్వజము కలవారు).

39 అతులః శరభో భీమః సమయద్వో హవిర్హరిః,

సర్వలక్షణలక్షణో లక్ష్మీవాన్ సమితిచ్చయః.

అతులనరీతులు, శరీరములను ప్రకాశింపజేయు వారు,
భయానకులు (ఎవనివలన వాచులకు భయము కలుగునో అట్టివారు)
సమభ వహాసయాజ్ఞములతో కూడినవారు, యజ్ఞములందు హవిర్భా
గములను హరించువారు సమస్త సర్వక్షణాయుక్తులు, లక్ష్మీవంతులు
(విశ్వరూపంతులు లేక తన వత్సస్థులభుస లక్ష్మీకలవారు), యుద్ధ
మందు విజయమును బడయువారు.

40 విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదరః సహః,

మహీధరో మహాభాగో వేగవానమితాశనః.

నాశరహితులు, మత్స్యవతారము నెత్తినవారు, పరమా
నందప్రవాప్తికి మార్గరూపులు, ప్రపంచమునకు కారణరూపులు
దామోదరుడు (ముకోదచే త్రాటించే కట్టబడిన ఉరరముకలవారు)
భక్తుల అపరాధములను నశింపచువారు, భూమిని ధరించువారు,

మహాభాగ్యశాలి, తీవ్రవేగము కలవారు, ప్రళయకాలమున ప్రపంచము సంరక్షించువాడు.

41 ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః.

కరణం కారణం కర్తా వికర్తా దహనో గుహః.

జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తికి కారణము, సృష్టిసమయమున ప్రకృతి, పురుషులందు ప్రవేశించి వారిని సంత్రి^త ఘోరైష్ట్యవారు, దేవుడు, సమస్తవిశ్వర్యము తనయందు కలవాడు, పరమేశ్వరుడు, సృష్టికి ముఖ్యసాధనరూపులు, జగత్తుయొక్క ఉపాదాన, నిమిత్త కారణము, సమస్తమును రచించువాడు, విచిత్రలోకములను సృజించువాడు, తనయొక్క విలక్షణమైన స్వరూపబోలాదులయొక్క కారణము ఎఱుగఁబడజాలనివాడు, మాయచే తన స్వరూపమును దీప్తకొనువాడు.

42 వ్యవసాన్యో వ్యవస్థానః సంస్థానః స్థానదో భ్రువః.

పరర్థిః పరమస్పష్టస్త్రుప్తః పుష్టః శుభేక్షణః.

జ్ఞానస్వరూపులు, సమస్తజీవులను వ్యవస్థాపూర్వకముగ రచించువాడు, ప్రళయమునకు స్థావరరూపులు, భక్తులకు స్థావరమొసంగువాడు, అచలస్వరూపులు, శ్రేష్ఠవిశ్వర్యయుక్తులు, జ్ఞానస్వరూపు లగుటచే పరమస్పష్టరూపులు; సంతుష్టులు, సర్వత్ర పరిపూర్ణులు, దర్శనమాత్రముచే శుభము నొపర్చువారు.

43 రామో విరామో విరజో మార్గో నేయో నయోఽనయః.

వీరః శక్తిమతాంశ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః.

రాముడు (యోగులు రమించు నిత్యానంద స్వరూపులు), ప్రళయకాలమున ప్రాపించు తనయందు విరామ మొసంగువాడు,

రజోగుణ తమోగుణ రహితులు, ముముక్షువులకు మార్గస్వరూపులు, ఉత్తమజ్ఞానము చే గ్రహింపఁబడెనుగొలు, సర్వలను నియమించుచువారు, స్వతంత్రులు, వీరులు, శక్తిమంతులలో శ్రేష్ఠులు ధర్మస్వరూపులు, ధర్మవేత్తలలో ఉత్తములు.

44 వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః.

హిరణ్యగర్భః శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః.

వైకుంఠ (వరమథామ) స్వరూపులు, విశ్వమును శరీరమందు శయనించువారు, ప్రాణవాయురూపమున చేష్టనలుపువారు, ప్రాణచాయకులు, విరాడ్రూపమున విస్తరించువారు, హిరణ్యగర్భుఁడు, (బ్రహ్మ), శత్రువులను సంహరించువారు, సమస్తపరార్థములందు వ్యాపించియున్నవారు, వాయురూపులు, అధోక్షజుఁడు (తన స్వరూపముతోడనే స్థితిచనివారు).

45 ఋతుః సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః.

ఉగ్రః సంవత్సరో యత్ విశ్రామో విశ్వదక్షిణః.

ఋతుస్వరూపులు, భిక్షులకు సులభముగ దర్శన మొనంగువారు, కాలఁడు, తన మహిమ యందుంచువారు, శరణార్థులచే గ్రహింపఁబడువారు, (ప్రళయకాలమున) ఉగ్రరూపులు (లేక సూర్యాదులకున్న భయకారణము), సంవత్సర (కాల) రూపులు సమస్తకార్యములను దక్షతతో నెరవేర్చువారు, ముముక్షువులకు విశ్రాంతి (మోక్షము) నొసంగువారు, (బలియజ్ఞమున) సమస్తవిశ్వమును దక్షిణగా పొందినవారు.

46 విస్తారః స్థావర స్థాణుః ప్రమాణం వీజమవ్యయమ్,

అర్థోఽనర్థో మహాకోకో మహాభోగో ముహూర్తనః.

సమస్తలోకముల విస్తారముయొక్క స్థానము, పృథివ్యాది పదార్థములను తనయందుంచుకొనువారు, జ్ఞాన స్వరూపు లగుటచే స్వయముగ ప్రమాణరూపులు, ప్రపంచముయొక్క నాశరహితము, వికారణము, నద్వైతచే అర్థింపబడువారు, పూర్ణకాము లగుటచే ఏ ప్రయోజనము లేనివారు, గొప్ప కోశముకలవారు, యథార్థసుఖ రూప మహాభోగము కలవారు, మహాధనరూపులు.

47 అనిర్విణ్ణః స్థవిష్ఠోఽభూ ర్థర్మయాపో మహామఖః,
నక్షత్రనేమి ర్నక్షత్రీ కమః కమః పమీహవః.

వికారరహితులు, వికారరూపముతో నున్నవారు, జన్మరహితులు, ధర్మముయొక్క స్తంభరూపులు, మహాయజ్ఞస్వరూపులు, సమస్తనక్షత్రముల కేంద్రస్వరూపులు, చంద్రరూపులు, సమర్థులు, సమస్తజగత్తుయొక్క నివాసస్థానము, సృష్ట్యాదులపై తెన్నుగ జేష్ఠులునువువారు.

48 యజ్ఞ ఇతోయ మహేజ్యశ్చ త్రతుః సత్రం సతాంగతిః,
సర్వదర్శి విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్.

యజ్ఞస్వరూపులు (లేక, విష్ణువు) పూజనీయులు, అందఱి కంటె అధికముగ ఉపాసించదగినవారు, యజ్ఞరూపులు, సజ్జనులను రక్షించువారు, సజ్జనుల పరమగతి, సమస్తము చూచువారు, నిత్యముకల్ల ఆత్మస్వరూపులు, సర్వజ్ఞులు, ఉత్తమజ్ఞానస్వరూపులు.

49 సుప్రతః సుముఖః సూక్ష్మః సుఘోషః సుఖద

స్సహృత్.

మనోహరో జితక్రోధో వీరభాసు ర్విదారణః.

భక్తపాలనాద్రిశ్రేష్ఠప్రతములు కలవారు, ప్రసన్నములులు, సూక్ష్మస్వరూపులు, గంభీరచాక్కు పలుకువారు, సుఖదాయకులు ప్రాణులపై దయకలవారు, మనోహరులు, క్రోధరహితులు, పరాక్రమ శీలమునై న భుజములు కలవారు, అధర్మావలంబులను సశింపఁ జేయువారు.

50 స్వాపనః స్వప్నో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్,
పత్సరో పత్సలో పత్సి రత్నగర్భో ధనేశ్వరః.

ప్రళయకాలమున ప్రాణు లందఱిని అజ్ఞాననిద్రయందు శయనింపఁజేయువారు, స్వతంత్రులు. సర్వవ్యాపి, లోకోద్ధరణాత్మకై అనేకరూపములను ధరించువారు, శిలారూపములగు అనేకకార్యముల నాచరించువారు, సమస్తముయొక్క నివాసస్థానము, భక్తుల యొక్క పరమ హితైషి, బృందావనమందు దూతలను పాలన గొనునర్హువారు, రత్నగర్భ (సముద్ర) స్వరూపులు, సమస్త ధనములకు ప్రభువు.

51 ధర్మగుప్త ధర్మకృద్ ఛర్మి నవసత్తరమక్షరమ్,
ఆవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః.

ధర్మమును రక్షించువారు, ధర్మమును అచరించువాఁడీ, సమస్తధర్మములకు ఆధారము, సర్వరూపులు, అస్పృశ్యపాపజగత్స్వరూపులు, సర్వభూతమయులు, నాశరహితులు, జీవునికంటె నిలఁదారులు, సూర్యస్వరూపులు, సమస్తమును లెస్సగ ధరించువారు, శ్రీవత్సాదిచిహ్నములను ధరించువారు.

52 గభస్తినేమిః సత్త్వస్థః పింహో భూతమహేశ్వరః,
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేలో దేవభృద్గురుః.

కీరణములమధ్య సూర్యుని పమున ఉన్నవాడు, సర్వప్రాణుల
అంతఃకరణమందుండువాడు, నరసింహరూపమును ధరించినవాడు,
ప్రాణులకు మహేశ్వరుడు, అదిదేవుడు, మహాదేవుడు, సమస్త జీవ
తలకు ప్రభువు, దేవతలను పోషించునట్టి దేవపరమగురువు.

53 ఉత్తరో గోపథి ర్గోస్తా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః,
శరీరభూతత్వద్ తోక్తా కపిన్ద్రో భూరిదక్షిణః.

సంసారసముద్రమునండి తరింపజేయువాడు, గోపాలుఁడు,
సమస్తప్రాణులను రక్షించువాడు, జ్ఞానగమ్యులు, పురాతనులు, శరీ
రోత్పాదకములగు పంచభూతములను పాలించువాడు, నిరతిశయ
అనందము ననుభవించువాడు, వానరుల ప్రభువగు శ్రీరామ
చంద్రుఁడు, యజ్ఞాదులందు గొప్పదక్షిణల నొసంగువాడు.

54 సోమహోలచ్యుతవః సోమః పురుజిత్ పురుసత్తమః,
వినయో జయః సత్యసంధో దాశార్హః సాత్త్వికాంఘ్రిః.

యజ్ఞములందు సోమరసమును త్రాగువాడు, అమృతమును
పానముచేయువాడు, చంద్రగూఢులు, అనేకులకు విజయలాభము
నొసగూర్చువాడు, మహాశ్రేష్ఠులు దుష్టులకు దండననొసంగువాడు,
జయశీలుఁడు, సత్యసంధుఁడు, దాశార్హకులముందు ప్రకాశమగువాడు,
నూదవులకు (లేకభక్తులకు) ప్రభువు.

55 జీవో వినయితా సాక్షి ముకున్దోలమితవీరమః,
అమౌనిధి రనంతాత్మా మహోదధిశయోలస్తకః.

జీవహృదులు, భక్తులవినయభావమును ప్రతిష్ఠింపఁగ అనుభ
వించువాడు, ముకుందుఁడు (ముక్తిదాత), అమిలిపరాక్రమశీలుఁడు

సముద్రోన్ములు, అవంతరూపులు, ప్రళయకాలమున మనోసముద్ర
మీగ శయనించువారు, మృత్యుస్వరూపులు.

౪౬ అక్షో మహార్తః ప్వాభావోఽఽతామిత్రః ప్రమోదనః,
ఆసన్దో నన్దనో నన్దః సత్యధర్మా త్రివిక్రమః.

బ్రహ్మజేవస్వరూపులు, పూజనీయులు, నిత్యసిద్ధులగుటచే
స్వభావముగ ఉత్పన్నముకానివారు, శత్రువులను జయించువారు,
నిత్యము ప్రముదిత మొనర్చువారు. ఆనందరూపులు, సద్గుణులను
ప్రసన్న మొనర్చువారు, సమస్త విశ్వర్యసంపన్నులు, ధర్మజ్ఞానాది
నిర్వగుణముక్తులు, త్రివిక్రముడు (మూడుఅడుగులచే మూడు
లోకములను కొలచినవారు).

౪౭ మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతార్థో మేదినిపతిః,
త్రిపద శ్రీధకాధ్యక్షో మహాకృష్ణః కృతాస్తకృత్.

కపిలమహర్షి స్వరూపులు, కృతిజ్ఞులు, భూమియొక్క ప్రభువు
త్రిలోకములనెను మూడుపాదములుకల విశ్వరూపులు, జేపరల
ప్రభువు, మత్స్యవతారమున గొప్పకొమ్మును ధరించినవారు,
సృష్టించువారి సమస్త కర్మములను అంత మొనర్చువారు,

౪౮ మహావరాహో గోవిందః సుషేణః కనకాబ్జదీ,
గుహ్యో గభీరో గహవో గుప్తశ్చక్రగదాధరః.

వరాహవతారమును గైకొనినవారు, గోవిందుడు సుందర
సేనతో కూడినవారు, సువర్ణాభరణమును ధరించువారు, హృదయ
తాళమున దాగుకొనువారు, గంభీరస్వభావులు, ప్రవేశించుట కష్ట
మైన స్వరూపముకలవారు, మనోవాగతీరులు, చక్రగదాధరులు,
భా. 27

59 వేదాః స్యాద్భోఽజితః కృష్ణో దృఢః సజ్జర్షభో

ఽచ్యుతః,

వరుణో వారుణో వృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః.

అంతయు విధాన మొనర్చువాడు, కార్య మొనర్చుటయందు సహకరించువాడు, ఎవనిచేతను జయింపఁబడనివాడు, శ్రీకృష్ణుఁడు, దృఢరూపులు, ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంహరించువాడు, వాళరహితులు, వరుణదేవస్వరూపులు, వరుణపుత్రుఁడగు వసిష్ఠ స్వరూపులు, (అశ్వత్థి) వృక్షరూపులు, సంకల్పమాత్రముచే సృష్ట్యాదులను గావించు మహాశక్తిగంపన్నులు.

60 భగవాన్ భగహస్వనీ వనమాలీ హలాయుధః.

అదిత్యో జ్యోతి రాదిత్యః సహిష్ణు ర్గతినత్తమః.

భగవంతుఁడు (ఐశ్వర్యాదివ్యక్తగణిలుఁడు), భక్తులయొక్క జైవభక్తి సభివృద్ధిపఱచుట కొఱకై వారి సాంసారిక ఐశ్వర్యమును హరించునాడు, వనమానందస్వరూపులు, వనమాలను ధరించువాడు, హలాయుధధారియగు బలరామస్వరూపులు, అదితిపుత్రుఁడగు వామనుఁడు, సామ్యమంశలమందు విరాజిల్లు జ్యోతిస్స్వరూపులు, ద్వంద్వములను సహించుకొనువాడు, సర్వశేష్కగతిస్వరూపులు.

61 సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్వారుణో ద్రవిణప్రపః.

దివిస్పృక్ సర్వదృగ్ వ్యాసో వాచస్పతి రయోనిజః.

గొప్పధనుస్సును ధరించువాడు. కత్తువులను ఖండించు గొడ్డలిని ధరించిన పరశురామస్వరూపులు, సన్మార్గవిరోధులకు మహా భయంకరులు, అథార్థి భక్తులకు ధనసంపద నొసంగువాడు, స్వర్గమును స్పృశించి వ్యాపించినవారును, సమస్తమూసకు ద్రవ్య ముతీయు శ్రీ వేదవ్యాసస్వరూపులు, విద్యకు ప్రభువు ముతీయు స్వయంభువు.

62 త్రిసామా సామగః సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్,
సంన్యాసకృచ్ఛమః శావో నిష్ఠా శాత్రిః పరాయణమ్.

మూడు సామశ్రుతులచే స్తుతింపబడువారు, సామవేదమునుగాన మొనర్చువారు, సామవేదస్వరూపులు, నిర్వాణ (పరమానంద) స్వరూపులు, సంసారరోగమునకు ఔషధము, సంసారరోగమును పోగొట్టువైద్యులు, సంన్యాసాశ్రమ, సంన్యాసయోగములను నిర్వాణ మొనర్చువారు, ఉపశమనరూపులు, శాంతులు, సమస్తమునకు అధిష్ఠాపనరూపులు, పరమశాంతిస్వరూపులు, పరమప్రాప్త్యస్థానము.

63 శుభాజ్ఞః శాన్తిదః నైష్ఠా కుముదః కువలేశయః,
గోహితో గోపతి ర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః.

కుందరఅపయతములు కలవారు, శాంతిజాయకులు, సృష్ట్యా, రంభమున సమస్తమును సృష్టించువారు, భూమిపై ప్రసన్నతా పూర్వకముగ ఏలల సేసెచ్చినారు, జలముపై న శేషనాగముపై శయనించువారు, గోవులకు, భూమికి హితమొనర్చువారు, గోవులకు, భూమికి ప్రభువు, తనమూడు చేతుల స్వయమును ఆచ్ఛాదించువారు, కృపాదృష్టి కలవారు, ధర్మమును ప్రేమించువారు.

64 అనివర్తీ నిపృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృచ్ఛివః,
శ్రీవత్సవక్షః శ్రీవాసః శ్రీపతిః శ్రీమతాంపరః.

రణభూమియందు, ధర్మపాలనయందు నెనుకకు మరలనివారు, నిత్యశుద్ధమనస్సుకలవారు, ప్రళయకాలమున జగత్తును సూక్ష్మమొనర్చువారు, శరణాగతులను రక్షించువారు, శివుడు, శ్రీవత్సమను చిహ్నమును వక్షస్థలమున ధరించువారు, శ్రీలక్ష్మి

యొక్క నివాసస్థానము, శ్రీలక్ష్మీపతి, శ్రీమంచలలో శ్రేష్ఠులు.

65 శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః.

శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయః శ్రీమాన్ లోకత్రయేశ్వరః.

పుణ్యాత్ములకు ఐశ్వర్యము నొసంగువాడు, శ్రీలక్ష్మీ నాథుడు, శ్రీలక్ష్మీదేవియొక్క అంతఃకరణమందు ఎల్లపుడు నివసించువారు, సమస్త ఐశ్వర్యములకు నిధి, జనులకు వారివారి కర్మల సనుసరించి ఐశ్వర్యమును ఒసంగువాడు, శ్రీలక్ష్మీని పశుధ్వలమందు ధరించినవారు, పుణ్యాత్ములకు ఐశ్వర్యమును విస్తరింపజేయువారు, మంగళస్వరూపులు, పెక్కు ఐశ్వర్యములతో కూడినవారు, ముల్లోకములకు ఆశ్రయులు.

66 స్వక్షః స్వజ్ఞః శతానన్దో నన్ది ర్ద్యోతి ర్గజేశ్వరః.

విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కిర్తి శ్చిన్ననంశయః.

సందరశ్శ్రేతులు, మనోహరములగు అపయనములు కలవారు, పెక్కువిధములుగ విభజింపఁబడిన అనందము స్వగూఢముగ కలవారు, పరమానందస్వరూపులు, సత్వ్రసముదాయముల ఈశ్వరుడు, జయింపఁబడిన మనస్సుకలవారు, అనిర్వచనీయస్వరూపులు, సత్కిర్తి కలవారు, సంశయరహితులు.

67 ఉదీర్ఘః సర్వతశ్చక్షు రనీకః శాశ్వత స్థిరః.

భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోకః శోకనాశనః.

సమస్త ప్రాణులకంటెను శ్రేష్ఠులు, సర్వత్ర నేత్రములు కలవారు, ఇతిరశాసకుడు లేనివాడు, నిర్విశాయులు, భూమిపై శయ

నించువారు, తన చరణవిహ్నుములచే భూమియొక్క శోభను వృద్ధి
పఱచువారు, సమస్త విశ్వర్యములకు ఆధారరూపులు, శోకరహి
తులు, భక్తుల శోకమును వశింపజేయువారు.

68 అర్చిష్ఠానర్చితః కుమ్భో విశుద్ధాత్మా విశోధనః,
అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః.

శంఖదూర్యాది సమస్తశోభనలను దేదీప్యమాన మొనర్చు
ప్రకాశమయ అనంతకిరణములతో కుడివారు, సమస్త జనులచే
పూజితులు, కుటమువలె సమస్తముయొక్క నివాసస్థానము, విశు
ద్ధాత్ముడు, భక్తుల అంతఃకిరణములను మహాశుద్ధ మొనర్చువారు,
ఎవనిచేతను బంధింపబడనివారు, ప్రతిపక్షరహితులు, ప్రద్యుమ్న
స్వరూపులు, మహాపరాక్రమశీలుడు.

69 కాలనేమినిహః వీరః శారిః కూరజనేశ్వరః.

త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహః హరిః.

కాలనేమియను అసురుని సంహరించినవారు, వీరులు, శూరు
లగు శ్రీకృష్ణుడు, ఇంద్రాదికిరీటవీరులకును ఈశ్వరుడు, అంత
ర్యామి ఓపమున ముగ్ధోకములకును ఆత్మ, మతీయు ముగ్ధోక
ములకును ప్రభువు. కేశవుడు (బ్రహ్మ, విష్ణు, శివస్వరూపుడు)
కేశి యను అసురుని సంహరించినవారు, హరి (పాపములను హరించు
వారు).

70 కామదేవః కామపాలః కామీ కాంతః కృతాగమః.

అనిర్దేశ్యవపు ర్విష్ణు ర్విరోఽనన్తో ధనంజయః.

సమస్తకామవలకు అధిష్ఠాతయగు దేవుడు, భక్తుల కామ
నలను పరిపూర్తి చేయువారు, తన వియతమ భ కులను

వారు, మనోహరరూపము కలవారు. సమస్త వేదశాస్త్రములను రచించువారు, అనిర్వచనీయస్వరూపులు, విష్ణువు, వీరులు, అసంతులు అర్జునరూపులు (శేక, ఆధికధనమును బయింది తెచ్చువారు).

71 బ్రహ్మణో బ్రహ్మకృద్ బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మ
విపర్ధనః,
బ్రహ్మవిద్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణ
ప్రియః.

తపస్సు, వేదము, బ్రహ్మనిష్ఠుడు, జ్ఞానము—వీనిని రక్షించు వారు, తపస్సు మున్నగువానిని రచించువారు, బ్రహ్మజేవుడు, సద్విద్యానందస్వరూపులు, బ్రహ్మశబ్దవాచకము లగు తపస్సు మున్నగువానిని వృద్ధిచేయువారు, బ్రహ్మవేత్త, బ్రహ్మజ్ఞులు, బ్రహ్మశబ్దవాచకము లగు తపస్సు మున్నగువాని అధిష్ఠానము, బ్రహ్మజ్ఞాని, బ్రహ్మనిష్ఠులకు ప్రియులు,

72 మహాత్రమో మహాకర్మా మహాతేజో మహోరగః,

మహాత్రతు ర్మహాయజ్ఞా మహాయజ్ఞో మహాహవిః,

మహాతేజముతో విడలువారు, గొప్పకార్యముల నొనర్చు వారు, గొప్పతేజస్సు కలవారు, వాసుకీ (సర్ప) స్వరూపులు, మహాయజ్ఞస్వరూపులు, గొప్పయజ్ఞములను కావించువారు, సమస్త యజ్ఞములు విభూతులుగాఁ గల గొప్పయజ్ఞస్వరూపులు, గొప్పయజ్ఞసంబంధ హవిస్స్వరూపులు.

73 స్తవ్యః స్తవప్రియః స్తోత్రం స్తుతిః స్తోతా రణప్రియః,

పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తి రనామయః.

స్తుతింపఁదగినవారు, స్తుతిచే ప్రసన్నులగువారు, స్తోత్ర రూపులు, స్తవనస్వరూపులు, స్తుతించువారు, యుద్ధప్రియులు, పరి

పూర్ణులు, శక్తులను సర్వవిధముల పరిపూర్ణమొనర్చువారు, పుణ్య స్వరూపులు, పుణ్య (పవిత్ర) కీర్తికలవారు, రోగరహితులు.

**74 మనోజవ స్తిర్హృదయో వసురేతా పనుప్రదః,
వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః.**

మనోజేగము కలవారు, సమస్తవిద్యల రచయిత, ఉపదేశకర్త, హిరణ్యమయపురుషుడు, ప్రభవస్పృష్టియొక్క బీజము నీర్వ్యముగ కలవారు, ధనమును విరివిగ నొసంగువారు, వాసుదేవుడు (వసుదేవుని పుత్రుడగు శ్రీకృష్ణుడు), సర్వుల అంతఃకరణమందు నివసించువారు, అందఱియందు సమముగ నివసించు శక్తితో కూడిన మహస్సుకలవారు, యజ్ఞమందలిహవిస్సు స్వరూపముగ కలవారు.

**75 సద్గతిః సత్కృతిః పతా సద్భూతిః సత్పరాయణః,
కూరసేనో యదుశ్రేష్ఠః సన్నివాసః సుయామునః.**

సద్గతిస్వరూపులు, సత్కార్య మొనర్చువారు, సద్రూపులు, అనేకరూపములతో భాసించువారు, సజ్జనుల పరమప్రాప్యస్థానము (లేక, సత్యపరాయణుడు), కూరులతో గూడిన సేనకలవారు, యదువంశీయులందఱు సర్వశ్రేష్ఠులు, సజ్జనుల ఆశ్రయస్వరూపులు, యమునాతీరవాసులు గను గోవదాదులు మొదలగువారితో కూడిన శ్రీకృష్ణుడు.

**76 భూతావాసో వాసుదేవో నర్వాసునిలయోఽనలః,
దర్పహ దర్పదో దృప్తో దుర్ధరోఽభాపరాజితః.**

సమస్తపాణుల ముఖ్య నివాసస్థానము, వాసుదేవుడు, సమస్తపాణుల ఆధారము, అగ్నిస్వరూపులు, దర్పముకలవారిని

నశింపఁజేయువారు, భక్తులకు ఉత్సాహమును కలుగఁజేయువారు,
 సత్త్వానందమగుదులు, బహుకష్టముతో హృదయమందు ధరింపఁ
 బడువారు, అశేయులు,

77 విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్ద్రిపమూర్తి రమూర్తిమాన్,
 అనేకమూర్తి రవ్యక్తః శతమూర్తిః శతాననః,

విశ్వమూర్తి, సౌప్తస్వరూపముకలవారు, జేదీప్యమాన
 మగు స్వరూపము కలవారు, విరాకారులు, అనేకరూపులు, అవ్యక్త
 భృదు, పందలకొలది రూపములు కలవారు, పందలకొలది కుఖ
 ములు కలవారు.

78 ఏకో నైకః సహ కః పిం యత్ తత్ పదమనుత్తమమ్,
 లోకబంధు ల్లోకనాథో మాధవో భర్తవత్సలః,

అద్వితీయులు, అనేకరూపులు, సోమరసము తీయఁబడు
 యుష్ణముయొక్క స్వరూపము కలవారు, సుఖస్వరూపులు, విచార
 నీయ బ్రహ్మస్వరూపులు, పృథ్వీస్థులు, విస్తారమొనర్చువారు,
 అత్యుత్తమపదమపదస్వరూపులు, లోకబంధువు, లోకనాథుఁడు,
 మాధవుఁడు, భర్తవత్సలుఁడు.

79 సువర్ణవర్ణో హేమాక్షో వరాజ్ శ్చంద్రనాజ్జడీ,
 వీరహః విషమః కూనోఽస్మృతాశీ రచల శ్చలః,

సువర్ణవర్ణము కలవారు, బంగారువలె కాంతిమంతములైన
 అపరభక్తులు కలవారు, శ్రేష్ఠములైన అపయనమాలు కలవారు,
 శందన లేపనముచే సుశోభితులు, కూరులగు అసురులను నాశ
 మొనర్చువారు, అనుపమానులు, (అనమానులు), దృశ్యశౌమ్యులు

(విశేషణరహితులు), అశ్రితులయెడల కృపాపూర్ణమగు సంకల్ప మొనర్చువాడు. నిశ్చలుడు, సర్వత్ర గమన మొనర్చువాడు,

80 అమానీ మానదో మానోఽథోకస్వామీ త్రిలోకధృక్,
నుమేఘా మేఘకో ఘన్యః పత్యమేధా ధరాధరః,

అభిమానము లేనివాడు, ఇతరులను గౌరవించువాడు, పూజ నీయులు, సమస్తలోకములకు ప్రభువు, త్రిలోకధారి, గొప్పబుద్ధి కలవాడు, యజ్ఞమందు ప్రకటనుగువాడు, ధన్యులు, సత్యశ్రేష్ఠబుద్ధి కలవాడు, భూమిని ధరించువాడు.

81 తేజో వృషో ద్యుతిధరః సర్వశత్రుతృతాంవరః,
ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకకృణ్ణో గదాగః,

భక్తులపై ఆనందమును తేజస్సును వర్షింపజేయువాడు, గొప్పకాంతిని ధరించువాడు, సమస్తశాస్త్రజేతలలో శ్రేష్ఠులు, భక్తులొసంగు సగ్రహస్వాదులను గ్రహించువాడు, సమస్తమును నిగ్రహించువాడు, భక్తులకు అభీష్టఫలముల నొసంగుటయందు రత్నములు, నామ, ఆభరణ, ఉపసర్గ, నిసాతములను నాలుగుకొమ్ములను ధరించు శ్వబ్రహ్మాస్వరూపులు, శ్రీకృష్ణుడు.

82 చతుర్మార్తి శ్చతుర్భాహ శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః
చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతుర్వేదవి దేకపాత్.

రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న రూప చతుర్మార్తి, నాలుగు చేతులు కలవాడు, వాసుదేవ, సంకర్షణ, ప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధ స్వరూపులు, సాలోక్యాది చతుర్గతిస్వరూపులు, మనో బుద్ధ్యహంకార చిత్తరూప చతురంతరంగ స్వరూపులు, భర్తార్థ

కామమోక్షములను నాలుగు పురుషార్థముల ఉత్పత్తి స్వరూపులు, చతుర్వేదవేత్త, ఏకపాదముచే నమస్తవిత్వమును వ్యాపించినవారు.

83 సమావర్తోఽనిష్పత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమాః.

దుర్గభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురారివాః.

సంసారచక్రమును లెస్సగ త్రిపువారు, సర్వత్ర విద్యమా నుండై యున్నవారు, దుర్జయులు, దురతిక్రములు, దుర్గభులు, దుర్గములు, కష్టముతో పొందఁబడువారు, కష్టముతో యోగులచే హృదయమందు సాక్షాత్కరించుకొనఁబడువారు, దుర్జనులను నశింపఁజేయువారు.

84 శుభాష్టో లోకసారణః సుతన్తు సన్తువర్ధనః,

జన్త్రీకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః.

శుక్లైదు అవయవములతో భాషించువారు, లోకములు సాగమును గ్రహించువారు, సుందరజగద్రూపతంత్రులు కలవాగు, జగత్తనూ రింటివును వృద్ధిచేయువారు, జ్ఞానులవలె కర్మ నాచరించువారు, గొప్పగొప్పకార్యముల నాచరించువారు, కృతికృత్యములు, అశేకకార్యముల నాచరించుటకు అవతారములను గ్రహించి జన్ము పాదు.

85 ఉచ్చవః సున్దరః సున్దో రత్ననాభః సులోచనః,

అర్కో వాజసనః శృణో జయన్తః సర్వవిజ్ఞయీ.

శ్రేష్ఠజన్మను ధరించువారు, సుందరరూపులు, మహాకనుఠాశీలురు, రత్నముపలె పుచ్చుమీస నాభికలవారు, సుందర నేత్రులు, అర్కపులు (లేక పరమపూజ్యులు), యాచకులకు అన్నిప్రసాదము చేయువారు, ప్రళయకాలమున కొమ్ముగల మర్త్యరూప

మును ధరించువారు, శత్రువులను జయించువారు, సమస్తము తెలిసినవారు, సమస్తమును జయించువారు.

86 సువర్ణబిందు రక్షేభ్యః సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః,
మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః.

నుందర అక్షరయుక్త హింకారస్వరూపులు, దేనిచేతను క్షోభింపఁబడనివారు, బ్రహ్మాదులకున్ను ఈశ్వరుడు, పరమానంద సరోవరరూపులు, మహారథముకలవారు, మహాభూతస్వరూపులు, మహానిధిస్వరూపులు (లేక సర్వుల గొప్పనివాసస్థానము).

87 కుముదః కున్దరః కున్దపర్వత్యః పావనోఽనిలః,
అమృతాశోఽమృతవపుః సర్వజ్ఞః సర్వతోముఖః.

భూమికి భారమును తీర్చి ప్రసన్నత్వమును కలుగఁజేయు వారు, హిరణ్యాక్షుని వధించుటకై భూమిని విదీర్ఘమొనర్చినవారు, భూదానము చేయువారు, ఇష్టవస్తువులను వర్షించువారు, పవిత్ర రూపులు, సదా ప్రబుద్ధులగు నుండువారు, ఆమోఘ సంకల్ప రూపులు, నిత్యస్వరూపులు, సర్వజ్ఞులు, సర్వతోముఖులు.

88 సులభః సువ్రతః సిద్ధః శత్రుణి చ్చత్రుతాపసః,
నృగోఽహోదుమ్పరోఽశ్వత్థ శౌణారాన్ద్రానిషూఢసః.

భక్తులచే సులభముగ సొందఁబడువారు, భక్తితో అర్పించఁ బడుదానిని ప్రేమతో స్వీకరించువారు, సర్వసిద్ధులు కలవారు, శత్రువులను జయించువారు, శత్రువులను తరింపఁజేయువారు, పరివృక్షరూపులు, (కారణరూపమున) ఆకాశము కంటెను ఊర్ధ్వముగ నుండువారు, అశ్వత్థ (రావి) వృక్షస్వరూపులు, వాఙ్మారుడను (అంధజాతి) మల్లుని వధించినవారు.

89 సహస్రాద్భిః సప్తజిహ్వాః సప్తైదాః సప్తవాహనాః,
అమూర్తి రవఘోఽచిచ్ఛ్యో భయమ్మద్ భయనాశనః.

వేదకొలఁది కిరణములుగల సూర్యస్వరూపులు, అగ్నిస్వరూపులు, ఏనుదీవులతోఁగూడిన అగ్నిస్వరూపులు, ఏను గుఱ్ఱములతోఁగూడిన సూర్యస్వరూపులు, నిరాకారులు, పావరహితులు, అదింతయులు, దుష్టులను భీతిల్లఁజేయువాడు, భయనాశకులు.

90 అణు ర్భూతా తక్రూకః స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో
మహాన్.

అధృతః స్విధృతః స్వాస్యః ప్రాగ్వంశో వంశపర్వతః.

మహానూత్మరూపులు, విశాలస్వరూపులు, చాల తేలిక అయినవాడు (నూత్మరూపులు), స్థూలరూపులు, సమస్త గుణములు కలవాడు, నిష్కలుఁడు, పరమమహర్షిసంపన్నులు, నిరాధారులు, తన మహిమయొందున్నవాడు, సుందరముఖముకలవాడు, అదిభుడు ఘోరు, జగద్రూపపరిణును వర్ణిల్లఁజేయువాడు

91 భారభృత్ కథితో యోగీ యోగీశః సర్వకామదః,

ఆశ్రమః శ్రమణః ఙ్గమః సుపర్ణో వాయువాహనః

భూభారమును, భక్తులయోగక్షేమములను వహించువాడు, వేదశాస్త్రములద్వారా, మహాత్ములద్వారా వర్ణింపఁబడిన వాడు, యోగి (నిత్యసమాధియుక్తులు), యోగీశ్వరుఁడు, సమస్తకామసలను పూర్ణమొనర్చువాడు, సర్వులకు విశ్రాంతినొసఁగువాడు, దుష్టులను సంతప్త మొనర్చువాడు, ప్రళయకాలమున ప్రాణు లన్నిటిని తయ మొనర్చువాడు, వేదపృక్షస్వరూపులు, వాయువు వీచుటకు శక్తి నొసంగువాడు.

92 దమర్షరో ధనుర్వేదో దక్షో దమయితా దమః,
అవరాణితః సర్వసిహో నియంతా ని మోఽయమః

ధనుస్సుని ధరించినవారు. ధనుర్విశ్వ నెఱిగినవాడు, దమని మొనర్చువారి దమవశక్తి దమని మొనర్చువారు, దమసస్వరూపులు అత్యులు, సమస్తము సహించున శక్తి కలవారు, సర్వులను వారివారి శక్త్యవ్యయమునకు క్షమించుచున్నాడు సమస్తము మొనర్చుబడనివాడు (సర్వస్వతంత్రులు), కానకుడు జేనివారు.

93 సత్త్వవాన్ సాత్త్వికః సత్యః సత్యధర్మపరాయణః,
అభిప్సాయః ప్రియార్హోఽర్హః ప్రియకృత్ ప్రీతిపర్థనః

అలవీర్య సామర్థ్యాది సమస్త తత్త్వసంపన్నులు, సాత్త్వికులు, సత్యస్వరూపులు, సత్యధర్మపరాయణులు, పరమక్షయ్యులు, శ్రీగుణస్తుత్య సమర్పించ యోగ్యులు, సరమహా జ్యులు, భక్తులకు శ్రీయ మొనర్చుచారు, ప్రీతి నిపర్థనులు.

94 విహాయనగతి ర్హ్యోతః సురుచి ర్హుతభుగ్ విభుః,
రవి ర్విరోచనః సూర్యః సవితా రవిలోచనః

అకాశమున గమన మొనర్చువారు, స్వయంప్రకాశరు పులు, నుండరకాంతి కలవారు, యజ్ఞమందు హవిస్సును అగ్నిద్యారా భుజించువారు, సర్వవ్యాప్తి సూర్యుడు, పవిత్రముగ ప్రకాశమును వ్యాపింపజేయువారు, సూర్యుడు (శోభను ప్రకటించువాడు), జగత్తును ఉత్పన్న మొనర్చువారు, సూర్యుడను శక్తియు కలవారు.

95 అనంతో హుతభుగ్ భోక్తా ముఖదో నైకతోఽగ్రణః,
అనిర్విణ్ణః పదామర్షీ లోకాధిష్ఠాప మద్భుతః

అంతములేనివారు, హోమము చేయుబడినదానిని భుజించు వారు, భోక్త (జగత్తును పాలించువారు), సుఖప్రదులు, ధర్మోద్ధరణ కొఱికి స్వేచ్ఛగ అనేకజన్మల నెత్తువారు, అదిపురుషుడు, ధైర్యముకలవారు, సజ్జనులయెడల క్షమకలిగి యుండువారు, సమస్త లోకములకు అధిష్ఠానరూపులు, అత్యంత ఆశ్చర్యమయులు.

96 ననాత్ సనాతనతమః కపిలః కపి రప్యయః,

స్వస్తీదః స్వస్తీకృత్ స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తీదక్షిణః.

అనంతకాలస్వరూపులు, మహాననాతనులు, కపిలావతార రూపులు, సూర్యదేవుడు, అవ్యయులు, పరమానందమను మంగళము నొసంగువారు, ఆశీసులకు శుభమును చేకూర్చువారు, మంగళస్వరూపులు, భక్తులక్షేమమును కాపాడువారు, శుభ మొనర్చుటయందు సమర్థులు.

97 అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్ర మ్యార్చితశాసనః,

శబ్దాతిగః శబ్దసహః శిశిరః శర్వరీకరః.

శాంతమూర్తి, ప్రకాశమానములైన కుండలములను ధరించు వారు, చక్రమును ధరించువారు, పరాక్రమశీలురు, శ్రేష్ఠశాసనములను గావించువారు, వాక్కునకు అవిషయులు, కఠోరశ్లోములగు నహించువారు, తాపత్రయపీడితులకు శాంతి నొసంగువారు, జ్ఞానులకు రాత్రియగు సంసారమును, అజ్ఞానులకు రాత్రియగు జ్ఞానమును రెండిటిని ఉత్పన్న మొనర్చువారు.

98 అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమికాంపరః,

విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకిర్తనః.

కూరభావరహితులు, పరమమందకులు, కార్యదక్షులు, ప్రళయకాలమున సంహరి మొనర్చువారు, క్షమ కలిగియుండు వారిలో శ్రేష్ఠులు, మహావిద్వాంసులు, భయరహితులు, ఎవని నామ, గుణ, సంకీర్తన పరమపాపన మైవదో అట్టివారు.

99 ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుఃస్వప్ననాశనః,
వీరహా రక్షణః సన్తో జీవనః పర్యవస్థితః.

సంసారసముద్రమునుండి తరింపజేయువారు, శావులను పాపములను నశింపజేయువారు, పుణ్యస్వరూపులు, దుస్వప్నములను నశింపజేయువారు, రక్షించువారు, మహాత్ములరూపమున ప్రకటమగువారు, సమస్తపాపములయొక్క శంకరూపులు, విశ్వమంతట వ్యాపించియున్నవారు.

100 అనస్తమాపోఽనస్తశ్రీ త్థితమమ్య ర్భయాపహః,
చతురస్రో గంధీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః.

అనంతరూపులు, అపరిమితశోభాగుండులు, క్రోధమును జయించినవారు, భయమును పోగొట్టువారు, సంగళముద్రి, గంధీరాత్ముడై, కర్మానుసారము ఫల మొసంగువాడు, జనులకు వివిధ అజ్ఞుల నొసంగువాడు, వేదములద్వారా సమస్తకర్మలయొక్క ఫలమును వచించువాడు.

101 అనాదిర్బూర్భువో లక్ష్మీః సువీరో రుచిరాణ్ణదః,
జననో జనజన్మాది క్రిమో భీమపరాక్రమః.

అనాదిస్వరూపులు, భూమికే ఆధారభూతులు, లక్ష్మీస్వరూపులు, (విశ్వర్యశోభ స్వరూపులు), మహావీరులు, ఉత్తమ భూషణ

ములను గరించువారు, ప్రాణులను ఉత్పిచ్చి మొనర్చువాడు, శీపుల జన్మకు మూలకారణం వావులు, దుష్టులకు భయమూను కొల్పువాడు, మనోవరాక్రమశాలి.

102 అధారనిలయోఽధాతా పుష్పహాసిః ప్రజాగరః,

తీర్థ్యగః సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః.

అధారస్వరూపముగ పృథివి మున్నగు సమస్తభూతముల స్థానము, స్వయంస్థితులు, వికసితహాసముకలవారు, నిత్యప్రబుద్ధులు, అన్నిటికంటె పైన ఉంచువారు, సజ్జనులమార్గమును అనుసరించు మర్యాదాపురుషోత్తముడు, ప్రాణదాయకులు, ప్రణవస్వరూపులు (ఓంకారస్వరూపులు), యథామోగ్యముగ వ్యవహార ముచరించువారు.

103 ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ ప్రాణజీవనః,

తత్త్వం తత్త్వవిదేరాజ్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః.

స్వతస్పిగ్గులగుటచే స్వయముగ ప్రమాణస్వరూపులు, ప్రాణములకు అధారభూతులు, సమస్తప్రాణములను పోషించువారు, ప్రాణవాగునందచారమచే ప్రాణకోష్ఠము జీనింపఁ జేయువారు, యథార్థతత్త్వస్వరూపులు, తత్త్వవేత్త, ఏకాత్మస్వరూపులు (అద్వితీయులు), జన్మమృత్యువార్ధక్యములను శరీరధర్మములకు అతీతులు.

104 భూమృషః స్వస్తదుస్తారః పవితా ప్రపితామహః,

యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాత్తో యజ్ఞవాహనః

భూలోక భువ్లోక స్వస్లోకరూప సంసారవృక్షస్వరూపులు, సంసారసముద్రమును దాటించువారు, సమస్తమును ఉత్పన్న మొనర్చువారు, పితామహుడగు బ్రహ్మ దేవునకున్న తండ్రి, యజ్ఞ

స్వరూపులు, సమస్తయజ్ఞములకు అధిష్ఠాత, యజమానరూపమున
యజ్ఞము చేయువారు, యజ్ఞాంగస్వరూపులు, యజ్ఞములను జరి
పించువారు,

105 యజ్ఞభృద్ యజ్ఞకృద్ యజ్ఞీ యజ్ఞభుగ్ యజ్ఞ
సాధనః.

యజ్ఞాంతకృద్ యజ్ఞగుహ్యమన్న మన్నాద ఏవ చ.

యజ్ఞములను భరించువారు, యజ్ఞములకర్త, సమస్తయజ్ఞా
ములు ఎవరియందు సమాప్త మగునో అట్టివారు, యజ్ఞభోక్త,
బ్రహ్మయజ్ఞ, జపయజ్ఞములు ఎవనిప్రాప్తికి సాధనములో అట్టివారు,
యజ్ఞముల ఫల మొసంగుచారు, యజ్ఞములందు గుప్తముగానున్న
నిహ్నమయజ్ఞస్వరూపులు, అన్నస్వరూపులు, అన్నములభోక్త.

106 అత్మయోనిః న్యయంజాతో వైభానః సామ
గాయనః.

దేవకీనన్దనః స్రష్టా కీర్తికః పాపనాశనః.

కారణములేనివారు, న్యయముగ స్వేచ్ఛాపూర్వకముగ
ప్రకటమగుచారు, నారాహిత్యకారధారి, సామవేదమును గాన
మొనర్చువాడు, దేవకీపుత్రుడు, సమస్తలోకముల రచయిత, పృథ్వీ
పతి, పాపనాశకులు.

107 శజ్జభృ న్నిస్తకి చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః,

రథాబ్జపాణి రక్షోభ్యః సర్వప్రహరణాయుధః.

శంఖమును ధరించువారు, సందకమును ఖడ్గమును ధరించు
వారు, చక్రమును ధరించువాడు, శార్ఙ్గమును ధనుస్సు ధరించినవారు

గదను ధరించినవారు, రథాంగచుగు చక్రము చేసినందుకలవారు,
ఎన్నియును క్రోధను పొందని నామ, నమస్తతాయధములను ధరించు
వారు.

108 య ఇవం శృణుయాన్నిత్యం య శ్చాపి పరి

రీర్తయేత్.

నాశుభం ప్రాప్నుయాత్ దించిత్ సోఽముత్రేహ

చ మాసహ.

ఎవఁడు ఈ విష్ణుసహస్రనామమును సదా శ్రవణముచేయునో
మణియు ప్రతిరోజు దీనిని పఠించునో, కీర్తించునో, అన్విచారితి ఈ
లోకమునఁ గాని, పరలోకమునఁ గాని ఎచటను అశుభ నేమియు
కలుగనేరదు.

ఓమ్.

శివస్తవము

(సంవర్తికుఁడు)

(అశ్వమేధిక పర్వము - 8వ అధ్యాయము)

- 1 రుద్రాయ శితికణ్ఠాయ పురుషాయ నుపర్చసే,
కపర్దినే కరాలాయ హర్యక్షే పరదాయ చ,
- 2 త్ర్యక్షే పూర్ణో దస్తభిదే వామనాయ శివాయ చ,
యామ్యాయావ్యక్తరూపాయ సద్వృత్తే కర్కరాయ
చ.

- 3 క్షేమ్యాయ హరికేశాయ స్థితివే పురుషాయ చ,
హరినేత్రాయ ముక్తాయ క్రుద్ధాయో త్తరణాయ చ.
- 4 భాస్కరాయ నుతీర్దాయ దేవదేవాయ రంహసే,
ఉష్ణిషితే నువక్త్రాయ సహస్రాక్షాయ మోఘసే.
- 5 గిరిశాయ వ్రశాంతాయ యతయే చీరవాససే,
విల్వవక్త్రాయ సిద్ధాయ సర్వదణ్డధరాయ చ.
- 6 మృగవ్యాధాయ మహాతే ధన్వినేఽథ తవాయ చ,
వరాయ సోమవక్త్రాయ సిద్ధమన్త్రాయ చక్షుషే.
- 7 హిరణ్యకాహవే లాఙ్ నుగ్రాయ పతయే దికామ్,
తేలిహనాయ గోష్ఠాయ సిద్ధమన్త్రాయ పృష్ఠయే.
- 8 పశూనాంపతయే చైవ భూతానాంపతయే నమః,
వృషాయ మాతృభక్తాయ సేవాన్యేమధ్యమాయ చ.
- 9 స్రుగహస్తాయ పతయే ధన్వినే భార్గవాయ చ,
అజాయ కృష్ణనేత్రాయ విరూపాక్షాయ చైవ హ.
- 10 తీక్ష్ణదంష్ట్రాయ తీక్ష్ణయై వైశ్వానరముఖాయ చ,
మహాద్యుతయేఽపర్ణాయ సర్వాయ పతయేవికామ్.
- 11 విలోహితాయ దీప్తాయ దీప్తాక్షాయ మహాజనే,
వసురేతఃసువపుషే పృథవే కృత్తివాససే.

- 12 కపాలమాలినే చైవ మవర్ణమకుటాయ చ,
మహాదేవాయ కృష్ణాయ త్ర్యంబుకాయానభూయ చ.
- 13 క్రోధనాయాన్యకంసాయ మృదవే బాహుశాలినే,
దక్షినే తప్తపనే తదైవాత్రూరకర్మణే.
- 14 సహస్రశిరనే చైవ సహస్రచరణాయ చ,
నమః స్వధాన్వరూపాయ విహురూపాయ దంష్ట్రినే.

కుడుడు (దుఃఖమును పోగొట్టువారు), నీలకంఠుడు, అంతర్యామి, మహాతేజస్వి, జటాజూటధారి, భయంకరరూపముకలవారు, పచ్చనినేత్రముకలవారు, వరప్రదుడు, మూడునేత్రములు కలవారు, పూషణుక్క దంతములను పెరికివేసినవారు, వామనస్వరూపులు, శివుడు, యమరాజస్వరూపులు, అవ్యక్తరూపులు, సదాచారి, శంకరుడు, మంగళికరుడు, గొప్ప కేశములుకలవారు, స్థిరుడు, పురుషుడు, హరినేత్రుడు (పచ్చనినేత్రములు కలవారు), కేశఖంఠన మొనర్చుకొనినవారు, (దుష్టులయెడల, లేక సంహారకాలమున) క్రుద్ధుడు, సంసారసముద్రమును చాటించువారు, సూర్యరూపులు, పనితత్పరరూపులు, దేవదేవుడు, వేగవంతుడు, తలపాగధరించువారు, సుందరముఖుడు, సహస్రనేత్రుడు, కోరికలను నిరవేర్చువారు, పర్వతియుపై పరుగువారు, ప్రళాతుడు, యతి (సంయమి), చీరవస్త్రమును ధరించువారు, బిల్వదండము ధరించువారు, సిద్ధుడు, సర్వదుష్టులకు దండవ నొసంగువారు, ఆర్ద్రాశక్త స్వరూపులు, గొప్పవారు, భనుస్సును ధరించువారు, ప్రపంచమును ఉత్పన్న మొనర్చువారు, శ్రేష్ఠుడు, చంద్రునివలె సుందరమైన ముఖముకలవారు, మంత్రము లన్నిటిని సిద్ధ మొనర్చినవారు, నేత్రరూపులు, బంగారువలె సుందరమైన హస్తములు కలవారు, భయం

కరుణా, నికృతి, అగ్నిరూపమున హవిస్సును ఆస్వాదించువాడు, వాక్కు నకు నివాసస్థానము, సిద్ధిమంత్రబాపులు, వాంఛితముల వర్షమును కురిపించువాడు, పశుపతి, భూతపతి, ధర్మస్వరూపి, మాతృభక్తుడు, సేనానాయకులు, మధ్యముడు, చేతియందు స్రువమును ధరించిన ఋత్విజులు, సర్వలను పాలించువారు, ధనుస్సును ధరించినవారు భార్గవుడు, జన్మరహితుడు, కృష్ణశత్రుడు, విరూపాక్షుడు, తీక్ష్ణదంతములుకలవాడు తీక్ష్ణరూపులు, అగ్నిరూపముఖము కలవారు, మహావ్రతాశస్వరూపులు, నిరాకారుడు, సర్వరూపుడు, సర్వలకు ప్రభువు, రక్తవర్ణము కలవారు, తేజస్వి, వ్రతాశింకునేత్రములు కలవారు, మహాబలవంతుడు, అగ్నిరూపుడు, సుందరశరీరము కలవారు, స్థూలరూపుడు, మృగచర్మమును ధరించువారు, బంగారు నీరీటము ధరించినవారు, మహాదేవుడు, కృష్ణుడు (సచ్చిదానందస్వరూపుడు), త్రినేత్రధారి, పాపరహితుడు, దుష్టులపై క్రోధమునర్చువాడు, కోమలస్వభావముకలవారు, మృదుస్వభావముకలవారు, బాహుశాలి, దుష్టులకు దండన నొసంగువారు (లేక దండధరుడు), త్రివ్రతప మాచరించువారు, కోమలమగు కర్మను చేయునారు, వేలకొలది శిరస్సులు కలవారు, వేలకొలది పాదములు కలవారు, స్వధాస్వరూపుడు, బహురూపుడు, గొప్పదంతములుకలవారు ... ఆగు ఓ పరమశివా ! మీకు నమస్కారము !

15 పినాకినం మహాదేవం మహాయోగిన మవ్యయమ్,

త్రిశూలహస్తం వరదం త్రిమృకం భువనేశ్వరమ్.

16 త్రిపురఘ్నం త్రిణయనం త్రిలోకేశం మహాజనమ్,

ప్రభవం సర్వభూతానాం ఛారణం ధరణీధరమ్.

17 ఈశానం శక్తిరం సర్వం శివం విశ్వేశ్వరం భవమ్,
ఉమాపతిం పశుపతిం విశ్వరూపం మహేశ్వరమ్.

18 విరూపాక్షం దశభుజం తిష్ఠగోపృషథధ్వజమ్,
ఉగ్రం స్థాణుం శివం రౌద్రం శర్వం గౌరీశ మిశ్వరమ్.

19 శితికణ్ఠ మణం శక్రం పృథుం పృథుహరం వరమ్,
విశ్వరూపం విరూపాక్షం బహురూప ముమాపతిమ్.

20 ప్రణమ్య శిరసా దేవ మనన్జ్ఞాన్లహరం హరమ్,
శరణ్యం శరణం యాహి మహాదేవం చతుర్ముఖమ్.

దినాకమను ఆయుధమును ధరించినవారు, మహాదేవుడు, మహాయోగి, నాశరహితుడు, చేతియందు త్రిశూలమును ధరించిన వారు, వరదాయకుడు, త్రినేత్రుడు, లోకేశ్వరుడు, త్రిపురా నురుని సంహరించినవారు, మూడునేత్రములు కలవారు, ముల్లోక ములకు ప్రభువు, గొప్పబలశాలి, సర్వజీవుల ఉత్పత్తికి కారణ భూతులు, సమస్తమును ధరించువారు, భూభారమును వహించు వారు, బగత్తయొక్క శాసకుడు, శుభకరుడు, సర్వరూపుడు, శ్రీపుడు, విశ్వేశ్వరుడు, బగత్తును ఉత్పన్న మొనర్చువారు, వార్వతీ పతి, పశుపాలకుడు, విశ్వరూపుడు, మహేశ్వరుడు, విరూపాక్షుడు, పదిచేతులుకలవారు, వృషభవిహ్నిముఖల ధ్వజముకలవారు, ఉగ్రుడు, స్థిరరూపుడు, శివుడు, రుద్రుడు, శర్వుడు, గౌరీశుడు ఈశ్వరుడు, శితికంఠుడు, బన్ధురహితుడు, శుక్రుడు, పృథువు, పృథుహరుడు, ప్రేక్షుడు, విశ్వరూపుడు, బహురూపుడు, ఉమా పతి, కాముని భస్మ మొనర్చినవారు, హరుడు, చతుర్ముఖుడు

శరణాగతవత్స్యుఁడు — అగు మహాదేవునకు శిరస్సుతో ప్రణమిల్లి
చారికి శరణాగతుఁడు కావలయును.

21 విరోచమానం వపుషా దివ్యాభరణభూషితమ్,
అనాద్యంత మజం శమ్భుం సర్వవ్యాపిన మీశ్వరమ్.

22 నిష్క్రైగుణ్యం నిరుద్వేగం నిర్మలం నిధి మోజసామ్,
ప్రణమ్య ప్రాచ్ఛతిః శర్వం ప్రయామి శరణం హరమ్

తనయొక్క శేజసంపన్నమగు శరీరముచే ప్రకాశించువాడు,
దివ్యభూషణములచే భూషితుఁడు, అద్వంతరహితుఁడు, జన్మరహి
తుఁడు, శంభువు, సర్వవ్యాపి, ఈశ్వరుఁడు, త్రిగుణరహితుఁడు,
ఉద్వేగరూన్మయు, నిర్మలఁడు, ఓజస్సుల శేజస్సుల నిధి, స్వర్గుల
సాపమును, నుఖమును హరించువాడు అగు శంకరునకు ప్రణమిల్లి
చారిని శరణుపొందుచున్నాను.

23 సమ్మాన్యం నిశ్చలం నిత్య మకారణ మలేపనమ్,
అధ్యాత్మ వేద మాసాద్య ప్రయామి శరణం ముహూః.

సమ్మాననీయుఁడు, నిశ్చలఁడు, నిత్యుఁడు, కారణరహి
తుఁడు, నిర్లేపుఁడు, అధ్యాత్మతత్వజ్ఞుఁడు అగు శివుని సమీపించి
నేను మరల మరల శరణుపొందుచున్నాను.

24 యస్య నిత్యం విదుః స్థానం మోక్ష మధ్యాత్మ చిన్తకాః,
యోగిన స్తత్త్వమార్గస్థాః కైవల్యం పద మక్షరమ్.

25 యం విదుః నన్యనిర్ముక్తాః సామాన్యం సమదర్శినః,
తం ప్రపద్యే జగద్యోని మయోనిం నిర్గుణాత్మకమ్.

అధ్యాత్మవిచారణచేయు జ్ఞానులు మోక్షతత్త్వమును ఎవరి స్థితిని నమ్ముచున్నారో, తత్త్వచూర్ణమున పరినిష్ఠితులగు యోగులు నాశరహితకైవల్యపదమును ఎవరియొక్క స్వరూపముగ ఎఱుగుచున్నారో, అక్షరహితులైన సమచ్ఛస్థిగల మహాత్ములు ఎవరిని సర్వత్ర సమముగ ఉన్నట్లు వెలిసికొనుచున్నారో, అట్టి జన్మరహితులును, జగత్తునకు కారణగుతులును, నిర్గుణులు, పరమాత్మయు నగు శివుని నేను శరణుపొందుచున్నాను.

26 అస్యజిద్ యన్త భూరాదీన్ సప్తలోకాన్ సనాతనాన్,
స్థితః సత్కౌపరిష్ఠాణుం తం ప్రపద్యే సనాతనమ్,

ఎవరు సత్యలోకముపై న స్థితులై భూరాదిసప్తలోకములను సృష్టింపెనో, నిశ్చలదూపులును, సనాతనులును అగు అట్టి శివుని నేను శరణుపొందుచున్నాను.

27 భక్తానాంసులభం తం హి దుర్లభం దూరపాఠినామ్,
అదూరస్థ మముం దేవం ప్రకృతేఃసరతః స్థితమ్,
నమామి సర్వలోకస్థం వ్రజామి శరణం శివమ్,

భక్తులకు సులభుఁడను, దైవవిముఖులగు వారికి దుర్లభుఁడును, సర్వులకు సమీపముననున్నవాఁడను, ప్రకృతికి పరమై యుండువారును, సర్వలోకవ్యాపియగు మహాదేవుఁడును అయిన శివువకు నమస్కరించి వారిని శరణుపొందుచున్నాను.

భారతమాహాత్యము

- 1 ఇదిం శతసహస్రం హి శ్లోకానాం పుణ్యకర్మణామ్,
సత్యవత్సాత్మకే నేహ వ్యాఖ్యాత మమితోజసా.

మహాప్రభావశాలియైన సత్యవతీనందనుఁడు హిందూ వ్యాసమునీం ద్రుఁడు పుణ్యాత్ములైన పాంచపులకధయగు భారతమును లక్షశ్లోక ములతో రచించెను.

- 2 య ఇదం శ్రావయేద్ విద్వాన్ యే చేదం శృణుయు
ర్నరాః.

తే బ్రహ్మజ్ఞాస్థాన మేత్యప్రాప్నుయు ర్దేవతుల్యతామ్.

ఏ విద్వాంసుఁడు ఈ భారతమును వినివించునో, మఱియు ఎవరు దీనిని విందురో, వారు బ్రహ్మలోకమున కేగి దేవతలతో సమానముగ అగుదురు.

- 3 ఇదం హి వేదైః సమితం పవిత్ర మపి చోత్తమమ్.

శ్రావ్యాణా ముత్తమం చేదం పురాణ మృషినంస్తుతమ్.

ఋషులచే ప్రశంసింపఁబడిన ఈ పురాతన ఇతిహాసము శ్రవణము చేయుటకు యోగ్యములైన గ్రంథము లన్నిటిలోను శ్రేష్ఠమైనది ఇది వేదములతో సమానముగ పవిత్రమైనది, ఉత్తమమైనది.

- 4 ఛర్మశాస్త్ర మిదం పుణ్యమర్థశాస్త్ర మిదం పరమ్,

మోక్షశాస్త్ర మిదం ప్రోక్తం వ్యాసే నామితబుద్ధినా.

పుణ్యసూత్రభగ్నతాస్త్రము, ఉత్తమఅర్థతాస్త్రము, సర్వోత్తమ మోక్షతాస్త్రము అగు ఈ భారతమును మహామేధావియగు చాన్యసముని చెప్పెను.

5 శరీరేణ కృతం పాపం వాచా చ మనసైవ చ,
సర్వం సంత్యజతి క్షిప్రం య ఇదం శ్రణుయా న్నరః.

ఏ మనుజుడగు ఈ గ్రంథమును వినునో, అతడు శరీరము చేతను, వాక్కుచేతను, మనస్సుచేతను చేసినపాపము సంతయును నెంటనే పడలిగోయును.

6 శ్లోకం వా వ్యనుగృహీత తథార్థశ్లోకమేవ వా,
అపి పాదం పఠేన్నిత్యం న చ నిర్భారతో భవేత్.

ప్రతిదినము భారతములోని ఒకశ్లోకముగాని, అర్థశ్లోకమును గాని, ఒకపాదమునుకాని చదువవలెను. అంతియేకాని భారతమును అసలేమియు చదువక ఉంపరాదు.

7 నతాం స్వర్గగతిం ప్రాప్య కుష్టిం ప్రాప్నోతి మానవః,
యాం శ్రుత్వైవ మహాపుణ్య మితిహాస ముపాశ్నుతే.

మహాపుణ్యదాయకమైన ఈ ఇతిహాసమును వినుటమాత్రము చేతనే మనుజునకు కలుగు సంతృప్తి స్వర్గలోకమును పొందినను కలుగదు.

8 శృణ్వైశ్చార్థ్యః పుణ్యాశీలః శ్రావయం శ్చేద మద్భుతమ్,
నరః ఫల మవాప్నోతి రాజనూయాశ్వమేధయోః

ఏ పుణ్యాత్ముడగు శ్రద్ధతో ఈ అద్భుతఇతిహాసమగు భారతమును వినునో, వినిపించునో అతడు రాజనూయాశ్వమయైక్యము ఫలమును పొందును.

9 యథా సముద్రో భగవాన్ యథా మేరుర్మహాగిరిః,
ఉథౌ భ్యాతౌ రత్ననిధీ తథా భారత ముచ్యతే.

విశ్వరూపమగు సముద్రము, గొప్పదగు మేరుపర్వతము రత్నములకు నిధులని ఎట్లు చెప్పబడినో, అట్లు ఈ భారతమున్న రత్నస్వరూపములగు ఉపదేశములయొక్కయు, కథలయొక్కయు భంబార మని చెప్పబడినది.

10 బ్రదం హి వేదైః సమితం సవిత్ర మపి చోత్తమమ్,
శ్రవ్యం శ్రుతినుఖం చైవ పాపనం శీలవర్ధనమ్.

ఈ భారతగ్రంథము వేదములతో సమానముగ సవిత్రమైనది, ఉత్తమమైనది, ఇది వినఁదగినది. వినునపుడు ఇయ్యది చెవులకు సుఖమును కలుగఁజేయును. దీనిని శ్రవణము చేయుటచే అంతఃకరణము సవిత్ర మగును. మరియు ఉత్తమశీలస్వభావమును గూర్చిన ఋద్ధి కలుగును.

11 ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ,
యదిహాస్తి తదన్యత్ర యన్నేహాస్తి న తత్ క్వచిత్.

ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షసంబంధముగ ఏ విషయము లే గ్రంథమునందు లేలునబడినవో, అవియే ఇతరత్ర కూడ చెప్పబడినవి. దీనియందు లేని విషయములు మఱచటను లేవు.

12 అకర్ణ్య భక్త్యా సతతం జయాఖ్యం భారతం మహాత్,
శ్రీశ్చ కీర్తి స్తథా విద్యా భవంతి సహితాః సదా.

‘జయ’ అను పేరుగల ఈ భారతేశికహాసమును సదా భక్తి, పూర్వకముగ వినువానికి విశ్వరూపము, కీర్తి, విద్య - మూడగును లభించును.

13 కార్ణం వేద మిమం విద్వా జ్ఞాపయిత్వాత్మ మశ్నుతే,
ఇదం భారత మాత్మానం యః పఠేత్ సుసమాహితః,
స గచ్ఛేత్ పరమాం సిద్ధి మితి మే నాప్తి సంశయః.

వ్యాసమునిచే రచింపబడి ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఈ భారతమును పంచమ వేదమును ఎవఁడు వినిపించునో, అతనికి సంపద చేకూరును.

14 భారతం శృణుయాన్నిత్యం భారతం పఠికిర్తయేత్,
భారతం భవనే యస్య తస్య హస్తగతో జయః.

భారతమును గదా వినవలెను. సదా పఠించవలెను. భారత గ్రంథము ఎవని ఇంటియం దుండునో, అతనికి విజయము కరతలా మలకమై యుండును.

15 భారతం సర్వకాస్త్రాణా ముత్తమం భరతర్షభ,
భారతాత్ ప్రాప్యతే మోక్ష స్తత్త్వ మేతద్ బ్రహ్మ
తత్.

భారతము కాస్త్రములలో నెల్ల ఉత్తమ మైనది. భారత ముచే నూత్నము లభించును. ఇది పరమసత్యము.

16 యత విష్ణుకథా దివ్యాః శ్రుతయ శ్చ సహజనాః,
తచ్ఛ్రోతవ్యం మనుష్యేణ పరం పద మిహేచ్ఛతా.

విష్ణువృత్తాత్క. దివ్యకథలు, సహజసములై న శ్రుతులు ఉన్నట్టి ఈ భారతమును పరమాత్మపదమును ఇచ్ఛించు మను జుఁడు అవశ్యము పఠించవలెను.

17 ఏతత్ పవిత్రం పరమ మేతద్ భర్మ నిదర్శనమ్,
ఏతత్ సర్వగుణోపేతం శ్రోతవ్యం భూతి మిచ్ఛతా.

భారతము మహాపవిత్రమున గ్రంథము. ధర్మముయొక్క స్వరూపము నిది సాక్షాత్కరింపఁజేయునదై, సమస్తములైన ఉత్తమ గుణములతో కూడినదై యున్నది. తన శ్రేయమును, అభివృద్ధిని కోరువాఁడు దీనిని తప్పక పఠించవలెను.

18 కాయికం వాచికం చైవ మనసా సముపార్జితమ్,
తత్ సర్వం నాశ మాయాతి తమః సూర్యోదయే యథా,

సూర్యోదయముచే అంధకారము నశించునట్లు, భారతము యొక్క శ్రవణముచే శరీర, వాఙ్మనంబులచేఁ గావించఁబడిన పాప మంతయు నశించిపోవును.

19 శృణోత శ్రావయేద్ వాపి సతతం చైవ యా నరః,
సర్వపాపవినిర్ముక్తో వైష్ణవం వద మాప్పుయాత్.

ఎవఁడు భారతమును సగా వినునో, వినిపించునో, అతఁడు పాపము లన్నిటినుండి విముక్తుఁడై విష్ణుపరమమును పొందును.

20 య శ్చేదం శ్రావయేద్ విద్వాన్ సదా పర్వణి
పర్వణి,
ధూతపాప్తా జితస్వర్గో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

ఏ విద్వాంసుఁడు భారతమును సదా ప్రతిపర్వమందును శ్రవణ మొనర్పఁజేయునో, అతఁడు పాపకహితుఁడై, స్వర్గవిజేతయై, బ్రహ్మమును పొందును.

ఉ పో ద్ధా త ము

మహాభారతమును రచించినది శ్రీ వేదవ్యాసమహర్షి. లిఖించినది శ్రీ గణేశుడు. మహాభారతము అర్వసంస్కృతియొక్క, భారతీయసనాతనధర్మముయొక్క అత్యంత ఆదరణీయమగు ఒక మహాగ్రంథము. ఇది అమూల్యధర్మరత్నములయొక్క మహాభాండారము. వేదముల రహస్యమును, ఉపనిషత్తులసారమును, పురాణముల ఆశయమును ఈ గ్రంథమునందు తెలిపితి సని రచయితయగు శ్రీవేదవ్యాసులు స్వయముగ చెప్పిరి. కావున భారతము మహాకావ్యము. సూక్ష్మార్థమయమగు జ్ఞానవిజ్ఞానశాస్త్రము, ధర్మగ్రంథము అధ్యాత్మశాస్త్రము, సర్వశాస్త్రసంగ్రహము అయి యున్నది. అన్నిటికంటెను గొప్పవిషయ మేమనగా దీనియందు అద్వితీయుడగును, సర్వశక్తీమంతుడగును, సర్వజ్ఞుడగును, సర్వలోకమహేశ్వరుడగును సర్వసద్గుణసంపన్నుడగును, సృష్టిస్థితిలయకారకుడగును, సచ్చిదానందగునుడగును, వాసుదేవుడగును అగు శ్రీకృష్ణుని గుణగణములయొక్క మధురగానము కలదు. ఈ గ్రంథముయొక్క మహిమ అపార మైనది. మహానీయులు దీనిని పంచమవేద మని పేర్కొని దీనియొక్క సర్వోపరిమహత్త్వమును నిల్లడి చేసిరి.

ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ,
మదిహస్తి తపస్యత యన్నేహస్తి స తత్కృచిత్.

(భారతము 1-62-58)

“ఓ భరతశ్రేష్ఠా! ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములనుగూర్చి ఏయే విషయములు భారతమందు తెలుపబడినవో అవియే ఇతర

గ్రంథములందును పొందుపఱచఁబడినవి. ఈ గ్రంథమునందు లేనివి ఎచటను లేవు'—వైశంపాయనుని ఈ వాక్యములచే భారతము యొక్క మహిమాతిశయము ప్రస్ఫుట మగుచున్నది.

సారస్వతనందనవవమున భారతము ధర్మమోక్షాది వివిధ ఫలముల నొసంగు ఒకకల్పవృక్షము. జ్ఞానసముగ్రమును ఉల్లసిత మొనర్చు చంద్రుఁడు; వివిధకథలను రత్నములయొక్క భండారము; ధర్మోత్పత్తియొక్క లక్షయక్షేత్రము; ఆనందముయొక్క సముద్రము; అజ్ఞానాంధకార నిమగ్నులకు ప్రకాశ మొసంగు సూర్యుఁడు భవారణ్యముగ దిక్కుతెలియక తిరుగాడచుండు జనులకు మార్గ దర్శకుఁడు—అయియున్నది. ఆర్యుల ఆచారవిచారవ్యవహారములు, ధర్మరహస్యములు, సామాన్యధర్మములు, విశేషధర్మములు, స్త్రీ ధర్మములు, పితృపుత్ర, పతిపత్ని గురుశిష్య, రాజావ్రజాధర్మములు రాజసీతి, సామాన్యసీతి, యుద్ధకళ, సవిధకళలములు, శృష్టి శాందర్యము, అధ్యాత్మజ్ఞానము, సర్వనియామకుఁడగు పరమేశ్వరునియొక్క నిరూపణము—మొదలగు విషయము లన్నియు మహా భారతగ్రంథమందు చక్కగ తెలుపఁబడియున్నవి. కనుకనే—

‘యన్మభారతే తన్మభారతే’

‘మహాభారతమం జేది లేదో, అది భరితఖండమంద ను లేదు’— అను జనక్తి ప్రచారమందు కలదు ఈ గ్రంథమందు ఎవరసములు నమ్మితిమనలై యున్నవి. వివిధజ్ఞానసమృద్ధిమైన ఈ మహా గ్రంథము తన విభిన్నస్వరూపములతో విద్వాంసులను, సింక్షరులను, నాగరికులను గ్రామీణులను, బాలురును, వృద్ధులను, స్త్రీలను పురుషులను తనవైపు ఆకర్షించుకొనినది. దీనియొక్క ఉత్కృష్టతను గమనించి సాశ్చాత్యపండితు లనేకులు ఈ గ్రంథమును ఖుణ్ణముగ వివేచన చేసిరి.

మహాభారతమందు నవత్సరభూతీయము, భగవద్గీత, అనుగీత, భీష్మని ధర్మబోధ, శివసహస్రనామములు, విష్ణుసహస్రనామములు మున్నగు మహాత్మరవిషయము లుండుటవలన ఇయ్యది పరమ పూజ్యమై కలరారుచున్నది.

మహర్షి వేదవ్యాసులు కలియుగార్భమున దేశ, కాల, ధర్మ, ఆయుష్యాదుల స్థితిని గమనించి పరమకృపాపూర్వకముగ నర్జున శ్రేయస్సుకొఱకై ఈ గ్రంథమును రచించిరి. జనమేజయుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని వైశంపాయనుడు అతనికి వ్యాసమహర్షి యొక్క ఆజ్ఞచే ఈ గ్రంథమును వినిపించెను. తదుపరి సూతపుత్రుడు పగు ఉగ్రశ్రవుడు నైమిశారణ్యవాసులగు శౌనకాదులకు పదునని మిది సర్వములతోఁ గూడిన ఈ మహాగ్రంథమును వినిపించెను.

ఇవం హి వేదైః సమితం పవిత్ర మపి చోత్తమమ్,
ధన్యం యశస్య మాయుష్యం శ్రోతవ్యం నియ

తాత్పర్యే.

మహాభారతము వేదములతో సమాన మైనది. పవిత్ర మైనది. ఉత్తమ మైనది. ధనమును, ఆయుస్సును, కీర్తిని ఒసంగు నది అయియున్నది. కావున సంయమశీలురు దీనిని పఠించుదురు గాక!

ఆర్యావర్తమునందలి గ్రంథము లన్నిటికంటె మహాభారతము చాల గొప్పది. సామాన్యముగ దేనినిగూర్చియైన వర్ణించి చెప్పు నపుడు జనులు మహాభారతమందలి దృష్టాంతము లనే చెప్పుచుం దురు. వాస్తవముగ అజ్ఞానాంధకారమునఁబడి అంధులై సంసార మున తిరుగాడుచుండు జనుల నేత్రములను జ్ఞానాంజనముయొక్క కలాశముచే తేజుచునిమిత్తమే శ్రీ వేదవ్యాసమునియైన మహా

భారతమును రచించిరి. మహాభారతమును సూర్యునిచే జనుల ఆత్మా
సాంధ్యకారము లొలగిపోవుచున్నది. భారతమును పూర్ణచంద్రునిచే
మనుజుల బుద్ధియను కలువ వికాసమును పొందుచున్నది. ఎందఱో
విద్వాంసులు ఈ గ్రంథము యొక్క అంశమును గైకొని కావ్యరచన
నొనర్చుచున్నారు. ఎందఱో పక్షాలు, వ్యాఖ్యాతలు, దీనియొక్క
ఒక్క అంశముపై సభలలో ఉపన్యసించుచున్నారు, వ్యాఖ్యానించు
చున్నారు, దీనినిబట్టి ఈ మహాగ్రంథముయొక్క యోగ్యత ఎట్టిదో
జనులు ఊహించవచ్చును.

భారతీయ సాహిత్యమునందు మహాభారతమునకు మహాస్మర
స్థానము కలదు. విద్వాంసులు వేదములనువలె దీని నాదరించుచుందురు,
ఈ మహద్గ్రంథమునందు గురుభక్తి, మాలా విరచన సేవ, సాత్వికత్య
ధర్మము, తీర్థములయొక్క, యజ్ఞ దాన తపోవ్రత ఉపవాససేవాదుల
యొక్క మాహాత్మ్యము, వర్ణాశ్రమ ధర్మములు, రాజధర్మములు,
ఆపద్ధర్మములు, దానధర్మములు, శ్రాద్ధధర్మములు, మోక్షధర్మములు,
మోక్షప్రాప్తికొఱితి భక్తి జ్ఞాన మైరాగ్య సదాచార నిష్కామ
కర్మాదులు చాల విశేషముగ వర్ణింపబడియున్నవి ప్రపంచమంతయు
ఆదరదృష్టితో చూచుచున్నట్టియు, విశ్వసాహిత్యమందలి సర్వోత్తమ
గ్రంథమైనట్టియు భగవద్గీతయను అనుపమ గ్రంథము ఈ భారతము
నందే కలదు. కావున ఇట్టి పరమోపయోగకరముగు పవిత్ర గ్రంథ
మును సర్వులును శ్రద్ధాపూర్వకముగ అధ్యయనము చేయవలయును.

మహాభారతమందు శిక్షాప్రదములైన అనేక ఉపదేశములు,
ఆభ్యాసములు తెలుపబడియున్నప్పటికిని సారభూతములైన కొన్ని
మూతము ఇపు డిచట ఉల్లేఖింప బడుచున్నవి—

మనుజుని శ్రేయస్సునకు శ్రద్ధయే ప్రధానమేతునై యున్నది.
భగవంతుని యెడల, మహాత్ముల యెడల, శాస్త్రములయెడల, మాతా

భిక్షువుల యెడల, -గురువుల యెడల భక్తికలిగియుండుట, వారి వాక్యము లందు, ఆత్మయొక్క అస్తిత్వమందు విశ్వాసము కలిగియుండుట శ్రద్ధ యనఁబడును. దీనినిగూర్చి మహాభారతమందు అనేక ఉదాహరణలు లభించుచున్నవి. ఆయోధ్యాధామ్యమహర్షి శిష్యులగు ఆరుణి, ఉపమన్యువు, వేదుడు అనువారి గురుభక్తి, శ్రద్ధ పేర్కొనఁదగియున్నవి. బ్రహ్మ వేత్తయు, ఆచార్యుఁడగు వేదుని శిష్యుఁడగు ఉత్తమని గురుభక్తి, గురుసేవ ప్రశంసనీయములై యున్నవి. యయాతి కుమారుఁడగు పూరువు యొక్కయు, భీష్ముని యొక్కయు పితృభక్తి గణనీయమై యున్నది. ధర్మవ్యాధుఁడు మాతాపితరుల సేవచేతను, ఆజ్ఞాపాలనము చేతను దివ్యదృష్టి సంపన్నుఁడను, గొప్ప ధర్మజ్ఞుఁడను అయి కాశీపఁడను మహాతపస్వికి ధర్మోపదేశము చేయఁగల్గెను. ఈ ప్రకారముగ మనుజుని శారీరక, మానసిక, భౌతిక, నైతిక, వ్యావ హారిక, ధార్మిక, ఆధ్యాత్మిక ఉన్నతికి సంబంధించిన అనేక ఆభ్యాస ములు, దృష్టాంతములు భారతమునందు కలవు. బ్రహ్మచర్యాశ్రమ, గృహస్థాశ్రమ, సంన్యాసాశ్రమ ధర్మము లెన్నియో ఈ మహా గ్రంథమున తెలుపఁబడినది.

ఇక మహాభారతమందలి ప్రధాన పురుషపాత్రలను గుఱించియు, ప్రధాన స్త్రీపాత్రలను గుఱించియు ఒకింత యోచించెదము—

భారతమందలి కొన్ని పురుష పాత్రలు

శ్రీ కృష్ణుడు

అదిపర్వమందలి ప్రథమాధ్యాయమందు పాతి ఉగ్రశ్రవుడు శౌనకాదులకు-మహాభారతము యొక్క ముఖ్యవిషయము స్వయంభుగ సనాతన పరబ్రహ్మ స్వరూపుడైన వాసుదేవుడగు శ్రీకృష్ణుడే యని పేర్కొనెను. వారినుండియే ఈ సంపూర్ణ విశ్వము ఉత్పన్నమైనది. వారియొక్క దివ్యలీలలనే భక్తులు సంకీర్తన మొనర్చుచుందురు. భారతమందు మొట్టమొదట శ్రీకృష్ణునియొక్క దర్శనము ద్రుపదుని రాజధానియందు ద్రౌపదియొక్క స్వయంవర సందర్భమున అగును. అచట కౌరవపక్షమువారు పాండవులతో యుద్ధముచేయ దలంపగా శ్రీకృష్ణుడు కౌరవపక్ష రాజులకు అకారణముగ ఉత్తేజితులు కావలదని హితము చెప్పెను. అనంతరము శ్రీకృష్ణుడు భీమునిచే మల్లయుద్ధమున జరాసంధుని అంతమొందింపజేసి ప్రజలకు హితమును చేకూర్చెను. ధర్మరాజు కావించిన రాజసూయ యజ్ఞమందు శ్రీకృష్ణుడు బ్రహ్మనిష్ఠుల చరణతొళిన కార్యమును స్వీకరించి బ్రహ్మనిష్ఠుల సేవామహిమను తద్ద్వారా లోకమునకు చాటెను. తదుపరి అహంభావపూరితుడగు శిశుపాలుని శిరస్సును ఛేదించి వైచెను. రాజనూయ యాగసందర్భమున భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుడే ప్రథమ సత్కారమున కర్హుడని తెలుపగా ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని ప్రప్రథమమున సేవించి పూజించెను. ద్రౌపది వస్త్రావహరణ సమయమున ద్రౌపది శ్రీకృష్ణుని సహాయ మర్థింప వస్త్రప్రదానము ద్వారా వారు అమెను కాపాడిరి.

అరణ్యమున ధర్మరాజుయొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని మూర్ఖుండేయ మహాముని శ్రీకృష్ణుని మహిమనుగూర్చి వర్ణించి చెప్పెను. పిమ్మట యుద్ధమును నివారించుటకై శ్రీకృష్ణుడు శాంతి దూతగ వ్యవహరించి దుర్యోధనునకు ఎంతయో సచ్చచెప్పెను. తర్జనముమున కౌరవసభలో విశ్వరూపమునుగూడ చూపెను. కాని దుర్యోధనుడు వారి బోధలను, వాక్యములను పిడచెవిని పెట్టెను. యుద్ధప్రారంభసమయమున శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు 'భగవద్గీత'ను బోధించి పెక్కు ధర్మోపదేశములద్వారా అతనికి ధైర్యమును కలుగఁ జేసెను. యుద్ధమందు భీష్ముని వధించుటకై చక్రమును చేబట్టి చనుచుండ అర్జునుడు వారించెను. యుద్ధసమయమున శ్రీకృష్ణుడు 'పెక్కు' కీలకసమయములందు సాండవులకు సముచితములైన సలహాలను బసంగి వారి విజయమున కింతగనో తోడ్పెట్టెను.

అంబసెన్జపై పసుండియున్న భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని లెస్సగ ఘోషించెను. ఈ ప్రకారముగ మహాభారతమందు సద్బిచానంద రూపుడగు శ్రీకృష్ణుని మహిమ, వారి భక్తవత్సలత్వము, వారిని ప్రోవృద్దులగు సాధనగూఢములైన ధర్మములు తెలుపబడి యున్నవి. శ్రీకృష్ణుడు స్వయముగ భగవంతుడు. అవతార మూర్తి. వారు సర్వమయులు, సర్వాతీతులు, బగర్తంతయు వారి స్వరూపమే. వారినే ఆశ్రయించవలెను. వారిని కరణపొంది ధర్మపూర్వకముగ వ్యవహరించుచు అభిరూపరణను తొలగించుకొనవలెను.

భారతాఖ్యం, సరోభాతి వ్యాసవాగమృతైత్వైత్తమే,

యత్ర క్షిత కులాట్టేమ హంసేయాతి హరే ర్యశః.

మహాభారతమును సరస్సు వ్యాసమునీంద్రుని వాక్కును అమృతముచే పరిపూర్ణమై శోభించుచున్నది. అందు త్రితీయకుల

రూప కనుల సమూహములందు శ్రీ కృష్ణుని ఉజ్జ్వల కీర్తి హంస
వలె క్రీడించుచున్నది.

ఓమ్

భీష్ముడు

భీష్ముడు కురువంశపు మహారాజగు శాంతనుని పుత్రుడు. తల్లి
పేరు గంగాదేవి. ఇతడు చిన్నతనమునండే సాంగోపాంగముగ వేద
ములను అధ్యయనముచేసి అస్త్రములను అభ్యసించెను. అట్లు
అభ్యసించుచు ఒకపుడతడు తన బాణముల ప్రభావముచే గంగానది
యొక్క ప్రవాహమును అడ్డగించెను. తండ్రియగు శాంతనుడు
తన పర్తరాజు కొమార్తెయగు సత్యవతిని వివాహము చేసికొనదలంచగా,
ఆ రాజుయొక్క షరతుప్రకారము సత్యవతి తనయునకే రాజ్యాధి
కారము లభింపజేయు నిమిత్తము భీష్ముడు అజ్ఞాత బ్రహ్మచర్య
ప్రతిజ్ఞను గైకొని రాజ్యమును తృణమువలె పరిత్యజించెను. తండ్రి
యొక్క ఆశయమును వెరవేర్చుటకై భీష్ముడిట్టి గొప్ప ప్రతిజ్ఞను
గైకొని తన అపారపితృభక్తిని లోకమునకు వెల్లడించెను. శాంతనునకు
సత్యవతివలన చిత్రాంగుడు, విచిత్రవీర్యుడు అను ఇరువురు పుత్రులు
కలిగిరి. శాంతకాలమునకు శాంతనుడు ఇహలోకమును వీడెను.
చిత్రాంగుడు గంధర్వయుద్ధమందు మరణించెను. విచిత్రవీర్యుడు
క్షయరోగమువలన మృతినొందెను. అత్తణి కురువంశము యొక్క
ఉచ్ఛేదము సంభవింపకుండు నిమిత్తమై, వివాహము యొక్క
అనవరము ఏర్పడినప్పటినుండి భీష్ముడు తాను కావించిన భీష్మ
ప్రతిజ్ఞను ఏ మాత్రము సడలించలేదు. “పంచభూతములు తమతమ
గుణములను వదలి వేసినను, చంద్రుడు తన శీతలత్వమును పరిత్యజించి
నను, నేను నా సత్యప్రతిజ్ఞను విడనాడజాలను. నేను కైలోశ్య

రాజ్యమును, బ్రహ్మదేవుని పదమును కూడ వదలివేయఁగలను, కాని సత్యమును వదలజాలను” అని ఆతఁడు ఘోషించెను.

పరశురామునితో సంభవించిన యుద్ధమందు భీష్ముఁడు తన అద్భుత వరాశ్రమమును వెల్లడించెను. కారవసభయందు శ్రీకృష్ణుఁడు సంధిని గూర్చిన ప్రస్తావనను తెచ్చినపుడు — “శ్రీకృష్ణుని వాక్యములను విని ఆ ప్రకార మాచరించుట శ్రేయస్కర”మని భీష్ముఁడు దుర్యోధనునకు ఎంతయో హితము చెప్పెను. కాని దుర్యోధనుఁడు సమ్మతింపలేదు. అందుచే యుద్ధము అనివార్య మయ్యెను.

మహాభారతయుద్ధమందు కారవపక్షమందలి సర్వశ్రేష్ఠ యోధుఁడు భీష్ముడే అయియుండెను. కనుకనే కారవసేనయొక్క ప్రథమ సేనానాయకుని గౌరవమును అతఁడు పొందఁ గల్గెను. పాండవులకు, కారవులకు ఇరువురకు పితామహుఁడైయుండుటచే భీష్ముఁడు ఇరువురియెడల ప్రేమ, సానుభూతి గలిగియుండెను. యుద్ధము జరిగిన పదునెనిమిది రోజులలో పదిరోజులు భీష్ముఁడు కారవ సేనానాయకుఁడుగ నుండెను. వృద్ధుఁడైనను భీష్ముఁడు యుద్ధమందు అద్భుత వరాశ్రమమును చూపెను. ఒక సమయమున శ్రీకృష్ణుఁడు కూడ చక్రమును గైకొని భీష్మునితో తలపడుటకు వెడలుచుండ అట్టనుఁడు వారించెను.

భీష్ముఁడుండగా కారవసేనను జయించుట దుర్లభ మని పాండవులు గ్రహించి అతనికిడ కేగి అతఁడు మరణించునుపాయమును తెలుపుడని యడుగఁగా అప్పుడు శిఖండి విషయమును వారి కెఱిగించి భీష్ముఁడు పాండవులకు అనుకూల వాతావరణమును కల్పించెను.

యుద్ధమందు భీష్ముని శరీరమున రోమరోమమున బాణములు గ్రుచ్చుకొనగా, అతఁడు భరాశాయి అయి, దేహత్యాగమునకు వక్షిణాయనము ఉపయుక్తము కాదని తలంచి ఉత్తరాయణము వచ్చు

వఱకు శరశయ్య పైవనే వరుండియుండెను. తండ్రివలన స్వేచ్ఛా మృత్యురూపవరమును అతడు పొందియుండెను. భీష్ముని చికిత్స కొఱికి దుర్యోధనుడు వైద్యులను పిలిపించినను భీష్ముడు చికిత్సకు అంగీకరింపక వారి నందఱిని పంపివేసెను. అత్తతీ జనులు భీష్ముని అసాధారణ ధర్మనిష్ఠను, సాహసమును చూచి ఆశ్చర్యచకితు లైరి.

భీష్ముడు అఖండ బ్రహ్మచారి, ఆదర్శ పితృభక్తుడు, ఆదర్శ సత్యవ్రతిజ్ఞుడు, ఆదర్శ వీరుడే కాక, మహా కాస్త్రవేత్తయు, ధర్మ వేత్తయు, ఈశ్వర తత్త్వవేత్తయు, గొప్ప భగవద్భక్తుడును అయి యుండెను. శ్రీకృష్ణుని ప్రేరణచే అతడు అంశయ్యపై వరుండియే ధర్మరాజునకు పెక్కుదినములు ధర్మోపదేశమును గావించెను. అనేక మహాత్మ్యపూర్ణ విషయములపై ప్రసంగించెను. భారతమండలి కాంతివర్య, అనుకాశన పర్వములందట్టి బోధ విశదముగ జేయుట బడినది. భీష్ముని ధర్మబోధ వినుటకై పలువురు అచోటకీరెందరి

శ్రీకృష్ణుని మొక్క మహిమను, ప్రభావమును భీష్ముడు చక్కగ నెఱిగియుండెను. రాజమాయ యాగమందు ప్రభమముగ ఎవరికి అర్ఘ్యనివేదనము కావించవలెనని ధర్మరాజు అడుగగా, శ్రీకృష్ణుడే అట్టి పూజనమున కర్హుడని భీష్ముడు చెప్పెను. బాణ శయ్యపై వరుండి భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని లెప్పగ స్తుతించెను. శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్ భగవంతుడే యని పలుసందర్భములందును జనులకు తెలియజేసెను. ధర్మరాజున కతడు వినిపించిన విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము ద్వారా అతనియొక్క భగవద్భక్తి, భగవత్తత్త్వ విజ్ఞానము బాగుగ ప్రస్ఫుట మగుచున్నవి. భీష్మునివంటి మహనీయులు ప్రపంచ ఇతిహాసమున, చాల అరుదుగా కనిపించుదురు. వారి గుణ గణములు లోకులకు ఆదర్శవంతములై యులరారుచున్నవి.

ధర్మరాజు

మూర్తీ భవించిన ధర్మమే ధర్మరాజు. అతనికి యుద్ధీష్ఠిరుడను పేరుకూడ కలదు. పాండరాజునకు కుంతీదేవివలన కలిగిన ఐదుగురు కుమారులలో జ్యేష్ఠుడు ధర్మరాజు. ఆతనియందు ధైర్యము, స్థిరత్వము; సహిష్ణుత్వము సమత, దయాభుత్వము, అవిచలప్రేమ, మున్నగు అనేక లోకోత్తర సుగుణములు కలవు. అతడు తన శీల, సదాచార, విచారశీలత్వములచే చిన్నతనమునందే లోకక్రీయుడయ్యెను.

ధర్మరాజు అజాతశత్రువుని లోకమున ప్రసిద్ధి కెక్కినది. అతనికి ఎవరితోను ధైర్యము లేదు. శత్రువుల యెడలను అతనికి సహృదయము కలిగియుండెను. పాండవులు ధైర్యతపనము దున్నప్పుడు, గంధర్వులు దుర్యోధనుని యుద్ధమందు ఓడించి బంధించి రను వార్త వినిననే ధర్మరాజు తన సోదరులకు అతనిని ఎఱ్ఱున విడిపించుడని చెప్పి పంపగా అట్లునుడు బాణవర్షమును కురిపించి గంధర్వులనుండి దుర్యోధనాదులను విడిపించిరి. ఈ ప్రకారము అపకారికి ఉపకారము నొసర్చి ధర్మరాజు తన వికాల హృదయమును జనులకు వ్యక్తము చేసెను. పాండవుల వనవాస సమయమున ఆశ్రమమందు ప్రాపది ఒక తెయే యున్నప్పుడు, సింధురాజగు జయద్రథుడు అచటికి వచ్చి ఆమెను బలాత్కారముగ రథముపై కూర్చుండఁబెట్టి వెడలుచుండ, ఆ వార్త తెలిసికొని పాండవు లతనిని వెన్నంటిరి. భీము డాతనిని బంధించి ధర్మరాజు యొద్దకు గొనిరాగా ధర్మరాజు దయాపూర్వకముగ అతనిని విడిపింపఁ జేసి తన కుమాశీలత్వమును, దయాభుత్వమును ప్రత్యక్షముగ చూపెను.

అరణ్యమందు ఒకనాడు ధర్మరాజునకు దప్పిక కలుగగా నకులుని పిలిచి సమీపమునఁగల ఒక చెలువునందలి నీటిని పాత్రతో

తీసికొని రమ్మనిచెప్పి అత డట్లే వెడలగా ఆ వెలుపునొద్ద ఒక యక్షుడు “నేనడుగు ప్రశ్నలకు జవాబు ఇచ్చి తమవరి నీరు త్రాగుము, నీరు త్రాగి కొని పొమ్ము” అని చెప్పగా, నకులుడు ఆ వాక్యములను సరకుగొనక నీరు త్రాగజోగా విశ్వేష్టుడై క్రింద పడిపోయెను. అట్లే తక్కిన మువ్వురు సోదరులు కూడ పడిపోయిరి. తుదకు ధర్మరాజు అచటికి స్వయముగ వెడలి ఆ యక్షుని ప్రశ్నలకు సముచిత ప్రత్యుత్తరముల నీయగా, అతడు సంతోషుడై నీ సోదరులలో నీవు కొరిసవాని నొకనిని ఉజ్జీవింపఁ జేసెద నని తెలుప ధర్మరాజు నకులుని ఉజ్జీవింపఁజేయు మని కోరెను. అట్లందులకు కోరికవని అగుగగా, ధర్మరాజు తన తండ్రికి కుంతి, మాది అని ఇరువురు భార్యలు కలరనియు, కుంతి పుత్రులలో తానున్నాననియు, మాదీ సుతులలో నకులు దొక డుండినచో ఇరువురు తల్లులు, పుత్రవతులుగా నుందురని చెప్పి తన అద్భుత సమభావమును లోకమునకు నెల్లడి చేసెను. యక్షుడు సంతసించి నలుగురు సోదరులను ఉజ్జీవింపఁ జేసెను.

ధర్మరాజునకు శ్రీకృష్ణుని యెడల, దుర్గాదేవి యెడల మిక్కుటముగ భక్తి కలదు. అతడు దుర్గాదేవిని స్తుతించి ఆమె వలన వరమును పొందెను (ఆజ్ఞాతవాసము జయప్రదముగా జరుగు లాగున వరసిద్ధిని బడసెను) ధర్మరాజు సదాచార సంపన్నుడు, వినయశీలుడు, సమయోగి త వ్యవహారము దతడు అత్యంత కృశిలుడు, అతడు గురుజనుల యెడల మానమర్యాదలు కలిగి యుండెను. మహాశతినసమయములందు కూడ అతడు శిష్టాచార మర్యాదను మఱువకుండెను. మహాభారతయుద్ధారంభ సమయమున ఇరుపక్షములందు సేనలు సుసన్నద్ధములై యున్నపుడు ధర్మరాజు కత్తుసేన యొక్క మధ్యనుండిపోయి భీష్మ, ద్రోణ, కృప, కల్యుల పాదములకు నమస్కరించి వారి ఆశీర్వాదమును అర్థించెను. ధర్మరాజు యొక్క ఇట్టి వినయపూర్వక, శిష్టజనోచితవ్యవహారముచే చొరందలు మిక్కిలి ప్రశస్తులైరి.

ధర్మరాజుయొక్క ఉదారత్వము చెప్పకొనదగినది. పాండవులకు రాజ్య మొసంగుటకు కౌరవులు సమ్మతించవలెను తమకు ఐదు గ్రామములైనను ఇచ్చిన చాలునని ధర్మరాజు తలచుకొనినను, కాని దుర్యోధను డండులకు అంగీకరింపలేదు. కావున యుద్ధము అనివార్యమైనది. యుద్ధము సమాప్తమైన వెనుక ధర్మరాజు యొక్క రాజ్యాభిషేకానంతరము కూడ ధర్మరాజు గాంధారి భృతరాష్ట్రుల యెడల శంతయో సద్భావము కలిగియుండెను. ధర్మరాజు ఏచటికి వెళ్ళినను అచట సవిత్ర వాతావరణము నెలకొనుచుండును. అతని సన్నిధి యుండు సరకనానులు కూడ సుఖశాంతులను బడసిరి. నహుషుడు అగస్త్యుని శాపముచే అజగరమై యున్నపుడు ధర్మరాజు యొక్క దర్శన సంభాషణల మాత్రముచే అజగర జన్మనుండి విముక్తి నొంది తిరిగి స్వర్గమును పొందెను. వెయ్యేల,

ధర్మ వివర్ధతి యుధిష్ఠిర కిర్తనేన

అనునట్లు ధర్మరాజు యొక్క కిర్తనమాత్రముచే ధర్మము అభివృద్ధి యగును. ధర్మరాజుయొక్క జీవితము మహాపవిత్రమై, ధర్మము క్షయ జనులకు ఆదర్శవంతుడై అలరారుచున్నది.

భీముడు

భీముడు మహాబలశాలి. ఎచట అన్యాయము జరుగుచుండుట అతడు చూచునో వెంటనే ప్రతీకార మొనర్చుటకు సిద్ధపడుచుండును. అతడు తన అన్నయగు ధర్మరాజుయొక్క ఆజ్ఞను శిరసావహించు చుండును. వారణావతము నందలి లక్క ఇంటినుండి బయటకు వెడలిన పిదప భీకరాస్రమున జనునపుడు భీముడు హిడింబానునితో పోరాడి అతనిని వధించెను. ఏకచక్రపురమున బకాసురుని సంహరించి ప్రజలకు ఆనందమును కలుగ జేసెను. భీముడు యోత్రధర్మము గూర్చు చాల్చినవాడు. అతడు మల్లయుద్ధమున శల్యుని ఓడించి మహా

ఋతాక్రమమును మాపిను, మఱియు అతనిని వధింపక విడిచిపెట్టి బౌదాత్యమును వ్రకటించెను. కేచకుని, అతని పరివారమును తుడిచి పెట్టి భీముడు విరాటదేశ వ్రజలను బాధలనుండి విముక్తులజేసెను.

భీముడు మూర్తీభవించిన వీరత్వముని చెప్పవచ్చును. దుష్కర కార్యముల నెన్నిటిలో అతడు సాధించెను. మహాశక్తికాలియగు బరాసంధుని మల్లయుద్ధమున భీముడు కూల్చివేసెను. భీముడు కేసలము యోధుడేకాక నీతికాన్త్రు కోవిదుడును అయియున్నాడు. కౌవలీ వస్త్రావహరణ సందర్భమున భీముడు కారవ్రు లందఱిని చంపిద ననియు, దుశ్శాసనుని వక్షస్థలమును చీల్చివైచి రక్తమును త్రాగద ననియు శపథముచేసి తదుపరి అప్రతిష్ఠను అక్షరశః నెరవేర్చెను. భీముడు యుద్ధమందు తన అపూర్వ బలవరాక్రమములను చూపి శత్రుసేనలను పరాజితులుగ చేసి పాండవుల విజయమున కింతయో దోహదమును కలుగజేసెను.

అర్జునుడు

అర్జునుడు పాండవ మధ్యముడు. మహావరాక్రమశాలి. అస్త్రశస్త్ర విద్యానిపుణుడు. సాక్షాత్ సరముపియొక్క అవతారము. శ్రీకృష్ణుని పరమ భిక్షుడు, సఖుడు. అర్జునుని నిమిత్తముగా నుంచుకొని శ్రీకృష్ణుడు దుష్టసంహారమును తన అవతారోద్దేశ్యమును నెరవేర్చెను. అర్జునునిగూర్చి శ్రీకృష్ణుడే స్వయముగ గీతయందు 'భక్తోఽసి మే సఖా చేతి' (నీవు నా భిక్షుడవు, సఖుడవు) అని చెప్పెను. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడు అనేక పర్యాయములు భిన్న భిన్న స్థానములందు చాలకాలము కలిసిమెలసి అన్యోన్య సద్భావముతో అత్యీయతతో మెలగి యుండిరి. ఉత్తర గోగ్రహణ సమయమందును, యుద్ధమందును భీష్మసంతతి మహా యోధాగ్రేసరుని కూడ ఎదిర్చి అర్జునుడు విజయమును చేబట్టెను.

పుత్రశోకముచే వీడితొడైన అర్జునుడు అభిమన్యుని మృశ్యపు నకు ప్రధాన కారణము జయద్రథుడని తెలిసికొని మఱుగుటి దినమున నూర్వాస్తమయమునకు ముందే జయద్రథుని వధించి వేసెదనని ప్రతిజ్ఞను పూని, శ్రీకృష్ణుడు తెలివిన యుక్తి వనుసరించి ఆ పకారమే అతనిని అంతమొందించి వేసెను.

అర్జునుడు శివునిగూర్చి తపస్సుచేసి వారివలన పాశుపతాస్త్రమును బడసెను. శివునకున్న అర్జునుని యెడల చాల దయకలదు. ఇంద్రునివలన అర్జునుడు గాండివ మను అద్భుత ధనుస్సును పొందెను. అర్జునుని యందు దైవీగుణము లనేకములు కలవు. అతడు ధీరుడు, వీరుడు, ఇంద్రియశేత, దయాళువు, కోమలస్వభావుడు, సత్యప్రతిజ్ఞుడు అయియుండెను. అతనియందు పుట్టుకనుండియు దైవీ సంపద్గుణములు అలరారుచుండెను.

'సంపదం దైవీ మభిజాతోఽసి పాండవ' అని ఈ విషయమును భగవానుడే గీతయందు తెలిపియుండెను. అర్జునుని యోగ్యతను గమనించి శ్రీకృష్ణుడు అతనిని నిమిత్తముగా నుంచుకొని మహాత్మర మైన గీతా శాస్త్రమును లోకమునకు అందించెను. గీతను భగవానుని ముఖతః విను భాగ్యమును బడసిన అర్జునుడు ధన్యుడు.

బ్రహ్మపదియొక్క స్వయంవర సమయమున అర్జునుడు ఏకచక్ర పురమందు దుర్యోధన, సాల్య, శిశుపాల, జరాసంధ, శల్యాడు లెవ్వఁడును చేయఁజాలని పని చేసినవైచెను. అతడు ధనుస్సును అవలీలగ ఎత్తి లక్ష్మ్యమును భేదించివైచి, బ్రహ్మపదిని బడసెను.

భూడవ దహన సమయమందును అర్జునుడు అద్భుత పరాక్రమమును పూసెను. ఇంద్రుని వాక్యమును పురస్కరించుకొని

అర్జునుడు నివారణ కవచమును దానవులను సంహరించెను. అర్జునుడు కొంత కాలము స్వర్గమున నివసించి ఇంద్రుని నుండి కొన్ని అస్త్ర విద్యలను నేర్చుకొనెను. మహాభారత యుద్ధమందు అర్జునుడు ప్రధాన పాత్ర వహించెను. యుద్ధమందు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని సారథిగ నుండెను. యుద్ధమందు శ్రీకృష్ణుని సహాయముచే అర్జునుడు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, అశ్వత్థామాది యోధాగ్రేసరులను ఎదుర్కొని విజయమును సాధించెను కురవీరత్వము, అస్త్రజ్ఞానము, ఇంద్రియ జయము, - అను మూడు గుణములయొక్క అద్భుత సమ్మిశ్రణము అర్జునుని యందు కలదు. అర్జునుని జీవితము ఒక దివ్యజీవితము. ఆతని చరిత్ర ఆదర్శవంతము, శిక్షాప్రదము అయియున్నది.

అభిమన్యుడు

అభిమన్యుడు మహాభారత కావ్యమందలి ఒక అపూర్వపాత్ర. ఆతడు అర్జునుని కుమారుడు. తల్లి సుభద్ర. అర్జునునితో సమాన మైన ధనుర్ధరుడు. పాండవుల అజ్ఞాతవాసానంతరము అభిమన్యుని వివాహము విరాటుని పుత్రికయగు ఉత్తరతో కావింపబడెను. మహా యుద్ధమందు ద్రోణుడు సేనాధ్యక్షుడుగ నున్న సమయమున అభిమన్యుడు ఒంటరిగనే శత్రుపూహమును ఛేదించుకొనుచు పోయెను. అభిమన్యుని ఆపూర్వ పరాక్రమమును ద్రోణాచార్యుడు కూడ చాల ప్రశంసించెను. కాని అన్యాయముగ ఆయిమంది యోధులు నలువైపుల నుండి ఆ బాలకుని చుట్టుముట్టి ఆతనిని ధనుర్విహీనునిగను, రథరహితునిగను గావించి వధించివేసిరి. అభిమన్యుని అద్భుత వీరత్వమును, పరాక్రమమునుగూడ సర్వులు ఆశ్చర్యచకితులైరి. శ్రీకృష్ణుని యందు, పాండవులయందు ఏ శ్రేష్ఠగుణములు కలవో, అవి యన్నియు అభిమన్యునియందు ఏకీభవించి యున్నవి.

వేదవ్యాసులు

మహర్షి వేదవ్యాసులు వరాహదుని పుత్రుడు. తల్లి సత్యవతి. అతడు మహాభారతము యొక్క రచయిత. అతాశిక శక్తిసంపన్నుడగు మహాత్ముడు. వ్యాసముని నాలుగు వేదములను విభజించి వేద విస్తారమును గావించినందువలన వేదవ్యాసులని ప్రసిద్ధి కెక్కెను. ఇతనికి కృష్ణద్వైపాయనుడు, బౌద్ధరాయుడు అను పేర్లుకూడ కలవు. వదునెనిమిది పురాణములను, మహాభారతమును, బ్రహ్మసూత్రములను, వ్యాస స్మృతిని ఈతడే రచించెను. శ్రుతి స్మృతి పురాణోక్త మగు ధర్మమునకు వ్యాసులు ప్రధాన వ్యాఖ్యాత యని చెప్పవచ్చును. ఆధ్యాత్మిక చరిత్రయందు వ్యాసుల పేరు చిరస్థాయిగ నుండ గలదు. భగవద్గీత మొదలగు అనువమరత్నములు వ్యాసుల కృపచేతనే లోకమునకు లభ్యమైనవి. శ్రీకృష్ణునిచే ఒసంగబడిన భగవద్గీతయను మహత్తర జ్ఞానోపదేశమును వ్యాసమహర్షి ఛందోబద్ధ మొనర్చి మహాభారతమందు గ్రథిత మొనర్చి లోకమునకు మహోపకార మొనర్చెను. అతడు త్రికాల దర్శియు, స్వేచ్ఛాగమనము కల వాడును అయియుండెను.

పాండవులు వనవాసము చేయుచున్న కాలమున దుర్యోధనుడు శస్త్రాస్త్ర సుసజ్జితుడై పాండవులపై ఆక్రమణము సలుప దలంచినపుడు వ్యాసులు తన దివ్యదృష్టిచే ఆ విషయ మెఱిగి దుర్యోధనునకు బుద్ధి చెప్పి ఆ దుష్కర్మనుండి అతనిని విరమింపఁ జేసెను.

వ్యాసమహర్షి సంజయునకు దివ్యదృష్టి నొసంగెను. దాని ప్రధానముచే సంజయుడు యుద్ధక్షేత్రమున జరిగిన విషయము లన్నిటిని తెలిసికొని ధృతరాష్ట్రునకు తేలియఁ జేసెను. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు బోధించిన భగవద్గీతోపదేశమును వ్యాసప్రసాదిత దివ్య దృష్టి వలననే సంజయుడు వివరగల్గెను. మఱియు భగవానుని విశ్వ రూపమునుకూడ చూడగల్గెను. ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి వనమందు

నివసించుచున్నపుడు. భర్తరాజు తన పరివారముతో కూడ అచటికి తేరిచినపుడు, వ్యాసమహర్షి కూడ అచటికి వచ్చి పుత్రశోకముగోకుండియున్న భృతరాష్ట్రుని వరము కోరుకొనుచుని యడుగఁగా యుద్ధమందు మృతినొందిన తన పుత్రులను, బంధువులను చూడఁదలంచినట్లు అతఁడు చచ్చగా, అట్లే వ్యాసులు వారందఱిని పవిత్ర గంగానదీ తీరమున మృతులందఱిని చూపెట్టెను. ఆ సమయమున వ్యాసులు భృతరాష్ట్రునకు దివ్యదృష్టి నొసంగెను. బంధువు లందఱి యొక్క ఆ సమావేశము, దృశ్యము ఆద్యుత్తమై అదింత్యమై అలరాఁగెను. అట్లే వేదవ్యాసులు జనక్షేత్రమునకు మృతినొందిన ఆతని తండ్రియగు పరీక్షిత్తును కూడ చూపించి తన అలౌకిక సామర్థ్యమును లోకమునకు వెల్లడి చేసెను. వాస్తవముగ వ్యాసులు ఒక అద్భుత శక్తిశాలియగు నుమానీయుఁడు.

ద్రోణుఁడు

ద్రోణుఁడు భరద్వాజుని పుత్రుఁడు. భరద్వాజుఁడు అస్త్రవేత్తలలో నిపుణుఁడు. భరద్వాజుఁడు అగ్నివేకునకు, అగ్నివేకుఁడు ద్రోణునకు ఆగ్నేయాస్త్రమును గూర్చిన శిక్షణ నొసంగిరి. మ్రపదరాజున్న ద్రోణునితోసహా భరద్వాజుకొద్ద విద్యాధ్యయనము చేసెను. ద్రోణుఁడు వేదవేదాంగములందు పారంగతుఁడు. నొచ్చితపస్వి. అతనికి అశ్వత్థామ యను కొమారుఁడుండెను. ద్రోణుఁడు పరశురామునియొద్ద సమస్త అస్త్రశస్త్రముల యొక్క జ్ఞానమును, ధనుర్వేదమును బడసెను. ద్రోణుని ధనుర్విద్యా కాశలమును గుర్తిఁగి భీష్ముఁడతనిని ఆచార్యపదమున ప్రతిష్ఠించి గాజకుమారులకు ధనుర్విద్యయందు శిక్షణ గాఢపుటకై నియోగించెను. భీష్ముని ఆశయములనే ద్రోణుఁడు సమర్థించుచుండును. మహాయుద్ధమున భీష్ముని యనంతరము ద్రోణుఁడు సేనాధ్యక్షుఁడై అద్భుత సరాక్రమ

మును జూపి తుట్టతుడకు ద్రుపదుని పుత్రుడగు ధృష్టద్యుమ్నునిచే వధింపబడెను. అతడు బుద్ధియుండు బృహస్పతితోను, నీతియుండు శుక్రాచార్యునితోను సమానుడు. అతడు మహాజేబస్వి. నాలుగు వేదములను ఎఱిగిన మహనీయుడు.

విదురుడు

విదురుడు విచిత్రవీర్యుని కుమారుడు. అతనిని ధర్మావతార మని చెప్పవచ్చును. అతడు గొప్ప బుద్ధిమంతుడు, నీతిజ్ఞుడు, ధర్మజ్ఞుడు, విద్వాంసుడు, సదాచార సంపన్నుడు, భగవద్భక్తుడు అయియుండెను. కనుకనే అతనిని సర్వులు గౌరవించుచుండిరి. అతడు నిర్భయుడు, సత్యవాది అయియుండెను. ధృతరాష్ట్రాదులగు అతడు చక్కని సలహాలు ఇచ్చుచుండును. పాండవులు ధర్మాత్ములై యుండుటవలన ప్రత్యక్షముగను, గుప్తరూపమునను అతడు వారికి సహాయము చేయుచుండెను. 'యతో ధర్మస్తతో జయః' అనునట్లు ధర్మావలంబులగు పాండవులకే ఎట్టకేలకు విజయము కలుగునని విదురుడు ఎఱిగియుండెను.

లక్కయింటనుండి తప్పించుకొనిపోవు నుపాయమును విదురుడు పాండవుల కిఱిగించి వారిని కాపాడెను. దుర్యోధనునకు విదురుడు ఎన్నియో హితవాక్యములను చెప్పినను అతడు వినలేదు. 'ధృతరాష్ట్రానకు విదురుడు బోధించిన నీతివాక్యములు, ధర్మప్రబోధము 'విదురసీతి' అను పేరుతో చాల ప్రఖ్యాతిచెందియుండెను. విదురుడు జ్ఞానియు, తత్త్వదర్శియు మాత్రమేకాక అవస్థ భగవద్భక్తుడు కూడ అయియుండెను. శ్రీకృష్ణునియెడల విదురునకు ఎంతయో భక్తి కలదు. శ్రీకృష్ణునకున్న విదురునియెడల ఎంతయో ప్రీతి కలదు. శ్రీకృష్ణుడు పాండవుల దూతగా హస్తినాపురము వెళ్ళినపుడు కౌరవ

సభాసదులతో మాట్లాడినపిదప వారు నేరుగా విదురుని యింటికి పోయి అతని ఆతిథ్యమును స్వీకరించిరి.

యుద్ధానంతరము విదురుడు అరణ్యమునకు పోయి ఘోర తపంబు నాచరించెను. సాక్షాత్ ధర్మముయొక్క అవతారమున విదురుడు ధర్మమయ శీవితమును గడపి తన ధర్మప్రబోధములచే లోకమునకు మహాపకార మొనర్చెను.

సంజయుడు

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని మంత్రి. అతడు గొప్ప వ్రతు ధత్తుడు, బుద్ధిమంతుడు, నీతిజ్ఞుడు, ధర్మజ్ఞుడు, సత్యవాది, నిర్భయుడును అయియుండెను. అతడు ధృతరాష్ట్రునకు చక్కని సలహాలు ఇచ్చుచుండును. అతడు చివరివఱకు ధృతరాష్ట్రుని పెంబనే డిండెను. వ్యాసమహర్షికి కృపాపాత్రుడును, శ్రీకృష్ణాద్వైతులకు ప్రియుడును అయియుండెను. అతడు మర్యోధనునియొక్క అత్యాచారములను ఖండించి చెప్పించుచుండును. ధర్మమును ప్రోత్సహించు చుండును. యుద్ధమును ఆపుటకు అతడు ఎంతయో ప్రయత్నించి అరుపక్షములవారికి యుద్ధముయొక్క దుష్పరిణామమును గూర్చి లెస్సగ తెలియజెప్పెను. ధృతరాష్ట్రుని పాండవులతో సంభాషించు లక్షి సంజయుని ఉపస్థావ్యమునకు పంపగా, యుద్ధవిరమణను ప్రోత్సహించుచు సంజయుడు పాండవులకు సలహా ఇచ్చెను. సంధియే శాంతికి సర్వోత్తమ ఉపాయమని చెప్పెను. గాంధారీ, వేదవ్యాస, విదురుల సమక్షమున సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు శ్రీకృష్ణుని మహిమను గూర్చి చెప్పి, వారు సమస్త వ్రపంచమునకును ప్రభువని తెలియజేసెను. సంజయునకు శ్రీకృష్ణుని స్వరూపము యొక్క జ్ఞానము, గొప్పశాస్త్ర పరిజ్ఞానము కూడ కలవు.

చ్యానముగొని సంజయునకు దివ్యదృష్టి నొసంగుటచే సంజయుఁడు యుద్ధమందలి విషయము లన్నియు చక్కగ నెఱిగి వానిని ధృతరాష్ట్రునకు తెలియఁ జేసెను. యుద్ధరంగమున శ్రీకృష్ణుఁడు అర్జునునకు బోధించిన భగవద్గీతముకూడ సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు చెప్పెను. సంజయునకు కౌతాహస్త్రిమును విను భాగ్యమేకాళ భగవానుని విశ్వరూపమును సందర్శించు నదవకాశముకూడ లభించినది. ఈ కెండు నదవకాశములు లభించినందువలన తనకు పరమానందము కలిగినదని అతఁడు ధృతరాష్ట్రునకు చెప్పెను. యుద్ధ ప్రారంభ సమయమున సంజయుఁడు ఈ క్రింది వాక్యములను ధృతరాష్ట్రునకు చెప్పి పాండవుల విజయమును గూర్చి ప్రకటించెను.

యత్ర యోగేశ్వరుః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరుః
తత్ర కీర్తిష్యయోభూతి ర్ద్రివా నీతి ర్ముతి ర్ముమః.

ఎచట యోగేశ్వరుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు, ధనుర్ధారియగు అర్జునుఁడు ఉండురో, అచట సంపద, విజయము, ఐశ్వర్యము, స్థిరముగు నీతి ఉండును.

యుద్ధానంతరము గాంధారి ధృతరాష్ట్రులతోఁగూడ సంజయుఁడున్న వసమునకు పోయెను. అచటకూడ అతఁడు తన ప్రభువునకు సర్వవిధముల సేవచేసెను. సంజయుని జీవితము అదర్శవంతమైనది. జాతి, కుల, మత భేదములేక ఎవరైనను తమ ప్రజుల్నముచే మహోన్నతి జీవితమును గడువగలరని సంజయుని వృత్తాంతము బహుశ్ర చేయుచున్నది.

దుర్యోధనుఁడు

దుర్యోధనుఁడు ధృతరాష్ట్రుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు. పాండవులను ద్వేషించువాఁడు, అనూయాగ్రస్తుఁడు. అతఁడు కలియొక్క

అంశౌపతారముని చెప్పవచ్చును. రాజ్యలోభి, అహంకారి, ఈర్ష్యా భువు, దంభదర్పాన్వితుఁడు, పెద్దల వాక్యములను అవహేళన చేయు వాఁడు, తనగొప్పను తాను చెప్పుకొనువాఁడు. దుర్యోధనుఁడు రాజనీతియందు నిపుణుఁడు. అతఁడు భీముని తన ప్రబల శత్రువుగ పరిగణించుచుండెను. గదా యుద్ధమున అతఁడు మహాకుశలుఁడు. కనుక నే భీమునితో జరిపిన గదాయుద్ధమందు ప్రావీణ్యమును ప్రదర్శించెను. అతఁడు ఇతరుల లోపములను వెదకును కాని తన లోపములను గూర్చి పట్టించుకొనఁడు. పాండవులయెడల వైరభావము గల వాఁడై ఆ వైరాగ్నియందు భారతపుత్రులెందఱినో హోమము చేసివైచి తుదకు తానుకూడ ఆ అగ్నియందు భస్మమైపోయెను. పాండవులకు నూదిమున మోపినంత స్థలముకూడ యివ్వనని చెప్పట లోను, లక్కయింటిని కాల్చి పాండవులకు అవకారము చేయదలంచుట లోను దుర్యోధనుని ప్రబలముగు ఈర్ష్యాభావము ద్యోతకమగుచున్నది. మహాపరాక్రమశాలియగు కర్ణుని దుర్యోధనుఁడు తన మిత్రునిగ నొనర్చుకొని అతనిని అంగ దేశమునకు అధిపతి గావించెను.

ద్రావడిని అవమానించ యత్నించుట దుర్యోధనుని జీవితములో మహాకళంకయుక్తమైన కార్యము. ఆ కార్యము ద్వారా అతఁడు తన వినాశమును తానే కొని తెచ్చుకొనెను. దుర్యోధనుని రాజ్య పరిపాలనమందు గుప్తచర విభాగము నువ్వవస్థితమై యుండెను. దుర్యోధనునియందు కొన్ని సుగుణము లున్నను దుర్గుణ బాహుళ్యమునం దవి అంతర్లీనములై పోయెను.

కర్ణుఁడు

కుంతి దేవికి కుమారావస్థ యందు సూర్యదేవుని వలన కర్ణుని జన్మము కలిగెను. లోకాపవాద భయముచే కుంతి ఆతనిని చిన్నపుడు

ఒక పెట్టెయందుంచి గంగానది యందు వదల్చివైచెను. నూతస్త్రి యగు రాధ అతనిని సాకి పెంచి పెద్ద చేసెను. కనుకనే కర్ణుడు నూత పుత్రుడు, రాధేయుడు అను పేర్లతో ప్రసిద్ధి కెక్కినాడు. మహాశక్తి మంతుడుగు కర్ణుని దుర్యోధనుడు తన వైపున కాకర్షించుకొని అతనిని అంగదేశాధిపతిగ నొనర్చెను. యుద్ధమందు దుర్యోధనుడు కర్ణుని సహాయముపై ఆధారపడి యుండెను.

కర్ణుడు గొప్పదాత, తపస్వి, ఉదారకీలుడు. అతడు కవచ కుండలములను ధరించియే జన్మించెను. ఇంద్రుడు ఆ రెండిటిని తన కిమ్మని అడిగినపుడు నిస్సంకోచముగ వానిని ఇచ్చివైచెను. ఇంద్రుడు సంతసించి అతనికి అమోఘముగు ఒక 'కక్తి' నొసంగెను. శ్రీకృష్ణుడు కర్ణునితో అతడు నూతపుత్రుడు కాదడనియు, ఋత్రియుడనియు వచించి పాండవపక్షము వహించులాగున చెప్పగా అతడు అంగీకరించ లేడు. చివరివఱకు దుర్యోధనుని వదలక యుండుట అతని కృతజ్ఞతకు ఉజ్జ్వల దృష్టాంతమై యున్నది.

మహాయుద్ధమందు కర్ణుడు రెండు రోజులు సేనాపతిగ నుండి గొప్ప పరాక్రమమును చూపెను. తుదకు అతని రథచక్రము భూమి యందు దిగబడిపోయెను. తదుపరి యుద్ధమం దాతడు అర్జునునిచే సంహరింపబడెను. శ్రాతలేజముతో పలరారు మహాయోధుడు కర్ణుడు. దాతృత్వమునం దాతని కాతడే సాటి. కనుకనే దాస కర్ణుడని అతడు లోకమున ప్రసిద్ధి కెక్కినాడు.

భారతమందలి కొన్ని స్త్రీ పాత్రలు

కుంతీదేవి

కుంతీదేవి ఒక ఆదర్శ మహిళ. పాండురాజు యొక్క పత్ని. పాండవుల తల్లి. చిన్నప్పటి నుండి ఆమె వృధయని పిలువబడుచుండెను. ఆమె నుశీల, సదాచారపరురాలు, గుణములతో, భక్తురాలు అయియుండెను. నిష్కామభావముతో ఆమె దుర్వాసాది అతిథులకు సేవ చేసెను. దుర్వాసుడు ఆమె అతిథి సేవకు ప్రసన్నుడై వర మివ్వఁదలంచినను, ఆమె అంగీకరింపలేదు. దుర్వాసుడు చెప్పిన మంత్రముల ద్వారా కుంతి ధర్మ, వాయు, ఇంద్రులను ఆవాహన మొనర్చి వారివలన క్రమముగ ధర్మరాజు, భీమ, అర్జునులను పుత్రులను బడసెను. పాండురాజు యొక్క రెండవ భార్యయగు మాద్రికి అశ్వినీ కుమారులవలన నకులుఁడు, సహదేవుఁడు అను పుత్రులు కలిగిరి.

భర్తయగు పాండురాజు యొక్క మరణానంతరము కుంతీదేవి యొక్క జీవితము కష్టముగ గడచినను ఆమె ధైర్యముతో పరిస్థితులను ఎదుర్కొనెను. ఆమె కష్టములను లెక్కచేయక చివటి వరకు ధర్మముపై ఆ రూఢమై యుండెను. ఆమె స్వభావము శోమలము, దయాయుక్తము అయియుండెను. ఆమె ఇతరుల కష్టములను చూడఁ జాలక యుండును. ఏక చక్రవర్తమున బ్రాహ్మణ గృహమందు నివసించునపుడు బకాసురుని యొద్దకు భోజనము నిమిత్తము ఆమె భీముని పంపి బ్రాహ్మణ కుటుంబస్థుల శోకమును పోగొట్టెను.

కుంతీదేవి సత్యపరాయణురాలు. ద్రౌపదీ స్వయంవరమున అర్జునుఁడు విజయమునొంది ద్రౌపదిని బడసి ఇంటికి వచ్చి తల్లియగు

కుంతితో 'అమ్మా! భీష్మ గొనివచ్చితిమి' అని చెప్పగా 'నాయనలారా! అందఱును కలిసి దానిని అనుభవించుడు' అని పలికెను. తద్వ్యాకృతముగ ఐదుగురు సోదరులును ద్రౌపదిని వివాహమాడవలసి వచ్చెను. కుంతీదేవి యొక్క కుత్యనిష్ఠను ఈ సంఘటనలెస్సగ నిరూపించుచున్నది.

కుంతీదేవియొక్క జీవితము మొదటినుండి చివరివఱకు త్యాగపూర్ణమై, తపస్యామయమై, అనాసక్తమై యుండెను. హస్తినాపురము నుండి శ్రీకృష్ణునిద్వారా ఆమె (వనవాసము చేయుచున్నట్టియు, అజ్ఞాతవాసమున నున్నట్టియు) తన పుత్రులకు సందేశము పంపుచు శ్రుతియధర్మమును నెరవేర్చు దని ఆజేశించెను. తుదికు ఆమె గాంధారి ధృతరాష్ట్రులతో గూడ వనమునకు పోయి తపం బాచరించెను. కుంతీదేవి వంటి ఆదర్శమహిళలు ప్రపంచమున చాల అరుదుగ లభించుదురు.

ద్రౌపది

ద్రౌపది పాంచాలరాజగు ద్రుపదునికి అయోనిజయగు పుత్రిక. మహాసాందర్యవతి. కుంతీదేవి యొక్క వాక్యమును పురస్కరించుకొని ఈమె పాండవులై దుఃగురిని వివాహమాడవలసి వచ్చెను. ఆమె గొప్ప పతిప్రేమ, భగవద్భక్తురాలు అయి యుండెను. శ్రీకృష్ణుని సాదవద్ధముల యెడల ఆమెకు వరమభక్తి కలదు. వారు తమ రక్షకుఁ డనియు, హితుఁ డనియు, పరమ ఆత్మీయుఁ డనియు ఆమె నమ్ముచుండెను. కౌరవసభయందు దుష్కాసనుఁడు ఆమెను అవమానింపఁ దొడిగినపుడు తన్ను రక్షింపుఁ డని శ్రీకృష్ణుని హృదయపూర్వకముగ ప్రార్థించెను. శ్రీకృష్ణుఁ డామెను కాపాడెను.

పాండవులు ద్రౌపదీ సమేతముగ కామ్యక వనమునందు నివ
సించుచుండ ఒకనాడు అందఱి భోజనమైన వెనుక దుర్యోధను మహర్షి
వేలకొలది శిష్యులతో కూడ అచటికి వచ్చెను. ధర్మరాజు వారికి
ఆతిథ్య మొసంగఁ దలంచెను. ఆ త్తతీ ద్రౌపది శ్రీకృష్ణుని ప్రార్థింపగా
వా రచటికి వచ్చి వంటపాత్రలో మిగిలిన ఒక కూరకును నోటిలో
వేసికొనఁగా బ్రహ్మాండ మంతయు తృప్తిని పొందెను. దుర్యోధనుడు,
అతని శిష్యులు కూడ కడుపు నిండుటచే తృప్తిని ఒడసి అచ్చటనుండి
వెడలిపోయిరి. ఈ వ్రతారముగ భక్తవత్సలుడగు శ్రీకృష్ణుడు
పాండవాదులను రక్షించెను. ఒకపుడు వనమందు శ్రీకృష్ణుడు సత్య
భామానుమేతుడై పాండవుల యొద్దకు వచ్చెను. అపుడు సత్యభామ,
ద్రౌపదిని శూరవీరులగు నీ పతులు నీ యధీనులై ఎట్లున్నారో చెప్ప
మని అడుగగా ద్రౌపది పతివ్రతా ధర్మములను పెక్కింటికిని తెలి
తానావ్రతార మాచరించుచున్నా ననియు, తాను అపాంశారము,
ఈర్ష్యలేక చాల జాగ్రతగ తన భర్తలకు, సేవ చేయుచున్నా ననియు
చెప్పెను.

క్షత్రియోచిత కేజము, భక్తోచితక్షమ - అను రెండు దివ్య
గుణముల సమ్మిశ్రణమే ద్రౌపది. కాంచనభలో దుష్కగునుడు
ఆమెను అవమానింపఁదలంచినపుడు ద్రౌపది మహాద్వైర్యముతో సభా
సదుల నుద్దేశించి న్యాయమును కలుగఁజేయుడని చెప్పెను.

కామ్యకవనమందు జయద్రథుడు ఆమెను బలాత్కారముగ
లాగుకొని పోఁదలంచినపుడు అతనిని త్రోసి వైచెను. కాని జయ
ద్రథుడు బలాత్కారముగ ఆమెను రథమునందు కూర్చుండఁబెట్టి
వెడలుచుండ భీమార్జునులు అతనినివెంటఁచి వట్టుకొని తగిన శాస్త్రచేసి
విడిచిపెట్టిరి. ద్రౌపది యొక్క పాతివ్రత్య కేజము చాలఅపూర్వ
మైనది. తన కుమారులను రాత్రి నిద్రించుచుండ వధించివేసిన

అశ్వత్థానును గురుపుత్రుడని భావించి ద్రౌపది ఆతనిని వదలిపెట్టించి మహాత్మరక్షమాశీలత్వమును లోకమునకు వ్యక్తపఱచెను. ద్రౌపది వింటి నారీమణులు, పత్నివతలు, సచ్చరిత్రలు లోకమున కెంతయో శోభను చేకూర్చుదురు.

ఉపసంహారము

ఈ ప్రకారముగ శ్రీకృష్ణ, భీష్మ, విదురాది మహానీయుల దివ్యబోధలతోను, భీష్మ, ద్రోణ, అర్జున, అభిమన్యు, కర్ణాదుల పరాక్రమ గాథలతోను గాంధారి, కుంతి, ద్రౌపద్యాది పత్నివతా శిరోమణుల పవిత్ర చరిత్రతోను, శ్రీకృష్ణ, వేదవ్యాసాదుల అలాగిక దివ్యమహిమాన్నిత అద్భుత కార్యములతోను గూడి మహాభారతము అధ్యాత్మ వాఙ్మయమున సర్వజనాదరణీయమగు గ్రంథముగ విరాజిల్లుచున్నది.

ద్వైపాయనోద్ధృతునిస్సృత మప్రమేయం
పుణ్యం పవిత్ర మథ పాపహరం శివం చ,
యో భారతం సమధిగచ్ఛతి పాచ్యమానం
కిం తస్య పుష్కరజలై రభిషేచనేన.

వ్యాసమహర్షి యొక్క ముఖము నుండి బయలుదేరిన ఈ విస్తృత, పుణ్యదాయక, పవిత్ర, పాపహరక, కళ్యాణమయ మహాభారతమును వినువాడు పుష్కరతీర్థ జలమున స్నాన మాచరించుట వలన కలుగు పుణ్యము కంటె అధికమగు పుణ్యమును బడయును.

భారతే సర్వ వేదార్థః

అనునట్లు సమస్త వేదముల యొక్క సారమైన ఈ భారత గ్రంథమును పఠించువారు, వినువారు, అందలి ధర్మములను ఆచరించువారు ధన్యులు.

ఓమే శ్రీకృష్ణ వరద్రహ్మణే నమః

బౌ ర త ర త్నా క్త ర ము

1. ఆదిపర్వము

1. నారాయణం నమస్కృత్య వరంచైవ వరోత్తమమ్.

దేవీం వరస్వతిం వ్యాసం తతో జయ ముదీరయేత్.

నారాయణునకు (శ్రీకృష్ణునకు), వరోత్తముడగు నరునకు (అర్జునునకు), సరస్వతీదేవికి, వేదవ్యాసమహర్షికి, నమస్కరించి ఆ పీదప మహాభారతమును పఠించవలెను.

2. ఓమే నమో భగవతే వానుదేవాయ, ఓమే నమః

పితామహాయ, ఓమే నమః ప్రజాపతిభ్యః, ఓమే నమః

కృష్ణద్వైపాయనాయ, ఓమే నమః

సర్వవిఘ్నవినాయకేభ్యః.

ఓంకార రూపుడగు భగవంతుడైన వాసుదేవునకు నమ స్కారము ఓంకార రూపుడైన పితామహునకు నమస్కారము, ఓంకార రూపులైన ప్రజాపతులకు నమస్కారము, ఓంకార రూపుడైన కృష్ణద్వైపాయనునకు నమస్కారము, ఓంకార రూపుడగు, సర్వవిఘ్న వినాశకుడగు నగు విఘ్నేశ్వరునకు నమస్కారము.

పూర్వము శౌనకాది మహర్షులు వైమికారణ్యమందు పండ్రిండు సంవత్సరములు సత్రయాగము జరుపుచుండ అచటికి లోమహర్షుని పుత్రుడగు, గొప్ప విద్వాంసుడగు, వక్తయునగు శౌతి (ఉగ్రశ్రవుడు) రాగా, ఆ ఋషులు మీ రెచటినుండి వచ్చితి రని ప్రశ్నింప, తాను పరీక్షిస్తూహారాజు కొమారుడగు జనమే జయుడు కావించిన సర్పయజ్ఞమందు వ్యాసముని శిష్యుడగు వైశం

వాయనుడు వ్యాసమునియొక్క అజ్ఞచే వ్యాస విరచితమగు భారతమును జనమేజయునకు చెప్పగా, అద్దానిని విని వచ్చితి నని చెప్పెను. అప్పుడా ఋషులు అతడు వినినట్టి భారతమును శ్రవణము చేయుటకు తమకు కుతూహలముగా మన్నదనియు, కావున అద్దానిని చెప్పఁజనియు అడుగగా సౌతి ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను—

హిమాలయ పర్వతముయొక్క ఒకానొక గుహయందు వ్యాసముని ధ్యాననిష్ఠయందుండి. భారతముయొక్క స్వరూపమును గుర్చి విచారించగా, అతటి జ్ఞాపదృష్టిచే అతడు మొదటినుండి చివరి వరకు భారత చరిత్ర సంతయు వ్రత్యక్షమునవలె చూచి ఆ మహాగంధమును రచించెను. బ్రహ్మదేవుని సూచన ననుగరించి వ్యాసముని తాను మొదట మనస్సునందు భావనచేసిన ఆ భారతమును చెప్పచుండ గణేశుడు దానిని లిఖించెను.

ధృతరాష్ట్రుడు, పాండురాజు, విదురుడు అను ముగ్గురు సోదరులు కలరు. ధృతరాష్ట్రుడు గ్రుడ్డివాడు, అతనికి దుర్యోధనుడు మొదలుగాగల నూలుమంది కుమారులు, పాండురాజునకు ధర్మరాజు, భీముడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు అను ఐదుమంది కుమారులు కలరు.

సౌతి రువాచ

3. యుధిష్ఠిరో ధర్మమయో మహాద్రుమః

స్కన్దోఽర్జునో భీమసేనోఽన్య కాభాః.

మాదీనుతౌ పుష్పఫలే పమృదే

మూలం కృష్ణో బ్రహ్మ చ బ్రాహ్మణాశ్చ.

సౌతి (ఉగ్రశ్రవుడు) శౌనకాది మహర్షుల కిట్లు చెప్పెను—

ధర్మరాజు ధర్మమయమగు విశాలమైన వృక్షము. అర్జునుడు దాని స్కంధము (బోదె). భీమసేనుడు దాని కాభ (కొమ్మ), మాదీ

పుత్రులగు నకుల సహజేవులు దాని సమృద్ధములగు ఫలపుష్పములు, శ్రీకృష్ణుడు, వేదములు, బ్రహ్మనిష్ఠులు దాని మూలము.

కొంత కాలమునకు ధర్మరాజు రాజసూయ యజ్ఞమాచరించెను. పాండవుల సంపదలను చూచి దుర్యోధనునకు ఈర్ష్య కలిగెను. ఆ సమయముననే మయూడను దానవుడు పాండవులకు ఒక అపూర్వమైన సభౌతవనమును నిర్మించి ఒసంగెను. అదిచూచి దుర్యోధనునకు ఇంకను అధిక సంతాపము కలిగెను. తదుపరి దుర్యోధనుడు గాంధార రాజును శకునిని వెంటఱ్ఱింపఁకుని పాండవులతో మాయజూడ మాడి వారిని ఓడించెను. పిమ్మట అనేక సంఘటనలు జరిగిన అనంతరము పాండవులకు కౌరవులకు యుద్ధము సంభవించి, దానియందు ఇరు వక్షములందును ఎందఱో మరణించిరి. యుద్ధమందు కౌరవులు ఓడి పోయిరి. పాండవులు గెలిచిరి. పుత్రకోకముతో దుఃఖించుదున్న ధృతరాష్ట్రుని సంజయుడు అనేక ధర్మబోధలు చెప్పి ఓదార్చెను.

ఈ ఇతిహాసము యొక్క ఆధారము పైననే వ్యాసముని పరమ పుణ్యమయమైన, ఉపనిషద్రూపమైనట్టి ఈ భారతమును రచించెను.

4. భగవాన్ వాసుదేవశ్చ తిర్త్యత్యైత సనాతనః,
స హి సత్యమృతం చైవ పవిత్రం పుణ్యమేవ చ.

ఈ గ్రంథము యొక్క ముఖ్యవిషయము స్వయముగ సనాతన పరబ్రహ్మ స్వరూపుడైన వాసుదేవుడగు శ్రీకృష్ణభగవానుడు, దీనియందు వారిని గూర్చిన సంతోషసయో కావించఁబడినది. వారు సత్యస్వరూపులు, పవిత్రులు, పుణ్యస్వరూపులు.

- 5 యత్తత్ యతివరా ముక్తా భ్యావయోగబలాన్వితాః,
ప్రతివిష్ణుమివాదర్శే పశ్యన్త్యాత్మ వ్యవస్థితమ్.

ధ్యానయోగశక్తి సంపన్నులగు జీవన్ముక్తులైన యతివర్యులు అద్వైతమునందు ప్రవేశించియువలె తమ మృదయమందున్న ఆ పరమాత్మ యొక్క అనుభవమును పొందుచుందురు.

6. పురా కిల సురైః నర్తైః పమేత్స తులయా ధృతమ్,
చతుర్భ్యః సరహస్యేభ్యో వేదేభ్యో హ్యధికం యదా.

7. తదా ప్రభృతి లోకఽన్మితా మహాభారత ముచ్యతే,
మహత్త్వే చ గురుత్వే చ ధ్రియమాణం యతోఽధికమ్.

పూర్వము దేవతలందఱును కలిసి త్రాసుముక్క ఒక పల్లెరములో నాలుగు వేదములను, మఱియుక్క పల్లెరములో మహాభారతమును ఉంచి తూచగా మహాభారతము బయటగా నుండినందువలన అప్పటినుండియు ఆ గ్రంథము మహాభారతమను పేరుతో పిలువబడఁ దొడగెను. సత్యమును తక్కిడయింద తూచగా ఈ గ్రంథము మహత్త్వమందును, గౌరవమందును, గంభీరత్వమునందును వేదములకంటె అధికమని తేలినది.

8. ధర్మే మతిర్భవతు షః సతతోద్ధితానాం
స హ్యేక ఏవ పరలోకగతన్య బన్ధుః

అర్థాః స్త్రియశ్చ నిపుణైరపి సేవ్యమానా
నైవాప్తభావ ముపయాన్తి స చ స్థిరత్వమ్.

మీరు సాంసారిక ఆపక్తులనుండి పైకిలేండు. మీ మనస్సులు సదా ధర్మమందే లగ్నమగుగాక! వలయువగా పరలోకమునకేగు జీవునకు బంధువు, సహాయకుఁడు, కేవలము ధర్మమే అయియున్నది. చతురులగు మనుజులకు ధనమును, స్త్రీలను సేవించినవానియొక్క శ్రేష్ఠత్వముపై చిశ్వాసము ఉండదు-మఱియు అని స్థిరములని వాద్యతలంపరు.

పరీక్షిస్తూహారాజు యొక్క కుమారుడగు జనమేజయుడు తన సోదరులతో కూడ కురుక్షేత్రమందు దీర్ఘకాలము నడచునటువంటి ఒక యుద్ధమును ప్రారంభించెను. జనమేజయుని సర్పయాగవిషయమై రుద్రువను మునికి జిజ్ఞాస కలిగెను. అతనికి సహస్రపాదుడను విప్రుడు అహింసయొక్క గొప్పతనమును గూర్చి ఇట్లు వచించెను.

9. అహింసా పరమోధర్మః సర్వప్రాణభృతాం పర
తస్మాత్ ప్రాణభృతః సర్వాః స హింస్యాద్ బ్రాహ్మణః క్వచిత్
బ్రాహ్మణః సామ్య ఏవేహ భవతీతి పరా బ్రుఠిః.

ప్రాణులలో శ్రేష్ఠుడగు ఓ బ్రహ్మనిష్ఠుడా! అహింస అన్నిటి కంటె ఉత్తమమైన ధర్మమై యున్నది. కాబట్టి బ్రహ్మనిష్ఠుడగు వాడు ప్రాణికోట్లలో చేసిని ఎచటను హింసింపరాదు. బ్రహ్మనిష్ఠుడు ఈ ప్రపంచమున నదా సామ్య స్వభావమే కలిగియుండునని శ్రుతుల యొక్క ఉత్తమవాక్యమై యున్నది.

10. వేదవేదాంగవిన్నామ సర్వభూతాభయప్రదః
అహింసా సత్యవచనం శిమా చితి వినిశ్చికమ్,

మఱియు ఆ బ్రహ్మనిష్ఠుడు వేద, వేదాంగములను ఎఱిగిన వాడును, సమస్తప్రాణులకును అభయ మొసంగువాడును అయి యుండును. అహింస, సత్యభాషణము, ఓర్పు, వేదముల స్వాధ్యయనము బ్రహ్మనిష్ఠుని యొక్క ధర్మములై యున్నవి.

పిమ్మట శౌనకుడు జనమేజయుని సర్పయాగమును మాన్పింపఁ జేసిన ఆ స్త్రీకుని వృత్తాంతము తెలియజేయుడని అడుగగా, సాతి యిట్లు చెప్పెను. పరీక్షిత్తు అను మహారాజు రాజ్యమును పరిపాలించు చుండెను. ఒకనా డతడు వేటకై అరణ్యమునకుపోయి ఒక మృగ

మును వెంటాడి అలసిపోయి, సమీపముననే భ్యాసనిష్ఠుడై కూర్చుండి యున్న శమీకుని నూచి మృగ మెచటికి పోయినదని అతనిని ప్రశ్నించు, అతడు సమాధాన మివ్వనందున క్రుద్ధుడై ఒక ధర్మము యొక్క మృతక భేదరమును ఆ ఋషి మెడలో వేసిపోయెను. కొంత సేపటికి ఆ ఋషియొక్క కుమారుడగు శృంగి 'మాతండ్రిని అవమాన పరచినవాడు ఏడు దినములైన పిదప తక్షకుడను మహాసర్పముచే కఠవబడి మరణించుగాక!' అని శపించెను.

తన కుమారుడు పరీక్షిత్తునకు శాప మొసంగిన విషయము తెలిసికొని తండ్రియగు శమీకుడు అతనితో ఇట్లు చెప్పెను.

శమీక ఉవాచ—

11. క్షిప్తవ్యం పుత్ర ధర్మో నా హతో హన్తి న సంశయః
యది రాజా న సంరక్షత్ పితా నః పరమా భవేత్.

(శమీకుడు తన పుత్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—) నాయనా! పరీక్షిన్యహారాజు యొక్క అపరాధమును తీనించవలెను. ధర్మమును నశింపఁ జేసినచో ఆ ధర్మమే మనుజుని నశింపఁజేయును. దీనియందు సందేహ మేమియును లేదు. రాజు రక్షించనిచో మనకు గొప్ప కష్టము కలుగఁ గలదు.

12. ఏతా పుత్రో వయాస్థోఽపి సతతం వాచ్య ఏవ తు,
యథా స్యాద్ గుణసంయుక్తః ప్రాపుయాచ్ఛ మహద్ యశః.

తండ్రి తన కుమారునకు—అతడు పెద్ద వయస్సు కలిగి యున్నప్పటికిని సదా సత్కర్మలనే ఉపదేశింపవలెను. దానిచే అతడు గుణపంతుడగును. మరియు గొప్పకీర్తిని బడయును.

13. న త్వం శమవరో భూత్వా వన్య మాహర మాచరన్,
చర క్రోధ మిమం హత్వా నైవం ధర్మం ప్రహస్యసి.

నీవు మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించి కందమూల ఫలములను ఆహారముగఁ గైకొనుచు ఈ క్రోధమును నశింపఁజేసి ఉత్తమ ఆచరణ కలిగి యుండుము అట్లు చేసినచో నీయొక్క ధర్మమునకు హాని కలుగదు.

14 క్రోధో హి ధర్మం హరతి యతీనాం దుఃఖసంచితమ్.

తతో ధర్మవిహీనానాం గతి రిష్టా న విద్యతే.

ప్రయత్నశీలురగు సాధకులు కష్టపడి సంపాదించిన ధర్మమును క్రోధము నశింపఁజేయుచున్నది. ధర్మహీనులగు మనుజులకు అభీష్టమైన గతి లభించును.

15. శమ ఏవ యతీనాం హి క్షమితాం సిద్ధికారకః.

క్షమాపతా మయం లోకః పరశ్చైవ క్షమాపతామ్.

క్షమాశీలురగు సాధకులకు శమము (ఇంద్రియ నిగ్రహము) సిద్ధిని కలుగఁ జేయును. ఎవరియందు క్షమ (ఓర్పు) కలదో, అట్టి వారికి ఇహలోకము, పరలోకము శ్రేయస్సును కలుగఁజేయునవై యుండును.

16. తస్మాచ్ఛరేథాః సతతం క్షమాకిలో జితన్ద్రియః.

క్షమయా ప్రాప్స్యసి లోకాన్ బ్రహ్మణః సమనన్తరాన్.

కాఁబట్టి నీవు సదా ఇంద్రియములను వశమొనర్చుకొనుచు క్షమాశీలుడవై యుండుము. క్షమ చేతనే నీవు బ్రహ్మలోక సమీప వర్తులగు లోకములకు వగఁగలవు.

శృంగియొక్క శాపమువలన పరీక్షిత్తు తక్షకుడను సర్పముచే కఱవఁబడి మరణించెను. తన తండ్రిని రక్షింపఁగల కాశ్యపుని తండ్రి యొద్దకు రానీయక త్రోవలోనే పంపివేసి తండ్రి మరణమునకు హేత్తు

భూతుడైన తక్షకుని యెడల వగలేప్పుకొనఁదలచి జనమేజయుఁడు
సర్వయజ్ఞమును ప్రారంభించెను. తత్సందర్భమున అస్తీకుఁడను నతఁడు
అచటికి విచ్చేసి యజమానుని, ఋశ్విగాదులను స్తుతించి, జనమే
జయుఁడు సంతోషించి వరమును కోరుకొను మని చెప్పగా అంతట
అస్తీకుఁడు 'సర్వయజ్ఞము నిలిపివేయఁబడు గాక!' అని వరమును
కోరుకొనినను అప్పటికే అనేక పర్వములు యజ్ఞకుండమున పడి
మరణించినవి. కొద్దినేపటిలో తక్షకుని వంతు రానున్నది. సరిగా
అదియే సమయమున అస్తీకుఁడు వరమును కోరుకొని యజ్ఞమును
నిలుపుదల చేయించెను. అప్పుడు సగ్పము లన్నియు తమ్ము రక్షించి
నందులకు చాల సంతోషించి అస్తీకుని వరము కోరుకొనుమని
చెప్పగా అరణిట్లనెను—

అస్తీక ఉవాచ—

17. సాయం ప్రాత ర్యే ప్రసన్నాత్మరూపా
లోకే విప్రా మానవా యే వరేఽపి
ధర్మాభ్యాసం యే పథేయ ర్మమేదం
తేషాం యుష్మన్నైవ కించిద్ భయం స్యాత్.

అస్తీకుఁ డిట్లు చెప్పెను—

నాగులారా! లోకములో ఎవఁడు ప్రసన్నచిత్తుడై నాయూ
ధర్మమయమగు ఉపాఖ్యానమును వ్రతించునో, అతనికి మీవలన
(సర్వమువలన) భయము కలుగకుండు గాక!

18. తైశ్చప్యక్తో భాగినేయః ప్రసన్నై
రేతత్ పత్యం కామ మేవం వరం తే
ప్రీత్యాయుక్తాః కామితం సర్వకృతై
కర్తారః స్మ ప్రవణా భాగినేయ.

ఈ మాటలు విని సర్పము బన్నియు చాల సంతోషించి
అస్త్రీకునితో ఇట్లు చెప్పినవి - మీ కోరిక నెరవేరుగాక ! మేము
చాల ప్రేమతో సమ్రతతో కూడుకొని అన్నివిధముల మీ మనో
రథమును నెరవేర్చెదము.

19 అనితం చార్తిమంతం చ మనీథం చాచి యః స్మరేత్.

దివా వా యది వా రాత్రౌ నాన్య పర్వతయం భవేత్.

అనిత, అర్తిమాన్, మనీథ - అను మంత్రములను ఎవడు
వగలుగాని, రాత్రిగాని వలించునో, అతనికి సర్పములపలన ఏ విధమైన
భయము ఉండదు.

20. యో జరత్కారుణా బాతో జరత్కారో మహాయశాః,

అస్త్రీకః సర్పస్మతే వః పన్నగాన్ యోఽభ్యరక్షిత

తం స్మరంతం మహాభాగా న మాం హింసితం మర్త్యథ

(అనిత, అర్తిమాన్, మనీథ - అను మంత్రములు క్రమముగ
ఈ క్రింద తెలుపబడినవి—) జరత్కారుణుడను ఋషిచే జరత్కారు
అను నాగకన్యకు జనించిన అస్త్రీకుడను ఋషి సర్పయాగమున
సర్పములను రక్షించెను. అతనిని నేను స్మరించుచున్నాను. మహాభాగ్య
శ్రీలురగు సర్పములారా ! మీరు నన్ను కలవకుడు.

21. సర్పావసర్ప భద్రం తే గచ్ఛ సర్ప మహావిష

జనమేజయన్య యజ్ఞానే అస్త్రీకపచనం స్మర.

మహావిషధరులగు ఓ సర్పములారా ! మీరు పారిపోండు.
మీకు శుభ మగుగాక ! జనమేజయుని యజ్ఞముయొక్క సమాప్తి
సమయమున అస్త్రీకునకు మీరు చెప్పిన వాక్యములను స్మరింపుడు.

22. అస్త్రీ కన్య వహ శ్రుత్వా యః సర్పే న నివర్తతే,

శతథా భిద్యతే మూర్ధ్ని శింశప్పక్షిఫలం యథా.

ఆ స్త్రీకునకు చెప్పిన శవభవాశ్చర్యములను వినియు ఏ సర్పము పెడలిపోదో, దాని శిరస్సు శింశవృక్షఫలమువలె వందలకొలది ముక్కలై పోవును.

జనమేజయుని సర్పయజ్ఞమునకు వ్యాసముని విచ్చేయగా, అతనిని అర్హ్యపాద్యాదులచే రాజు సత్కరించి కొరవ, పాండవుల వృత్తాంతము తెలియజేయుమని ప్రార్థింప, అంతట వ్యాసముని తన సమీపముననే కూర్చుండియున్న తన శిష్యుడగు వైశంపాయనుని ఇదివఱకు తా నతనికి చెప్పిన ఆ వృత్తాంత మంతయు జనమేజయునకు చెప్పితిమిగాని ఆజ్ఞేశించెను. అతఁడందులకు అంగీకరించి ఆ కొరవ, పాండవ వృత్తాంతమంతయు (భారతమును) జనమేజయునకు ఈ ప్రకారము చెప్పెను.

వైశంపాయన ఉవాచ—

23. ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ
యదిహస్తి తవన్మృత యన్నేహస్తి న తత్ క్వచిత్.

(వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునితో నిట్లు చెప్పెను—)

ఓ భరతశ్రేష్ఠా! ధర్మమును గూర్చియు, అర్థమును గూర్చియు, కామమును గూర్చియు, మోక్షమును గూర్చియు ఏ విషయములు ఈ గ్రంథమునందు కలవో, అవియే ఇతర గ్రంథములందును కలవు. ఏవి ఈ గ్రంథమున లేవో అవి ఎచటను ఉండవు.

ఉపరిచర రాజార్యుక్క కొమార్తెయగు సత్యవతి! పరాశరుని వలన వ్యాసముని జన్మించెను. అతఁడే వేదములను విస్తార మొనర్చెను. భారతమును వ్రాసెను. వ్యాసమునీంద్రుఁడు నాలుగు వేదములను, పంచమ వేదమగు భారతమును సుమంతునకు, జైమినికి, పైలునికి, తన పుత్రుడగు శకునకు, వైశంపాయనుడగు నాడు అధ్యయన మొనర్పఁ జేసెను.

ధృతరాష్ట్రుడు, పాండురాజు, విదురుడు అను మువ్వురు సోదరులుండిరి. ధృతరాష్ట్రునకు దుర్యోధనాదులను నూర్లురు పుత్రులు, పాండురాజునకు ధర్మరాజు, భీముడు, అర్జునుడు, నకులుడు, సహదేవుడు - అను ఐదుగురు కుమారులు ఉండిరి. కౌరవ పాండవ యుద్ధమున ఎందఱో యోధులు పాల్గొనిరి. వారిలో కొందఱి చరిత్ర లతో ఈ మహాభారత చరిత్ర విస్తరించినది.

పూర్వము దుష్యంతుడు మహారాజుండెను. అతడు అరణ్యమునకు వేటాడుటకు పోయి అచటగల క్రణ్యమహర్షి యొక్క ఆశ్రమమునకు వెళ్ళెను. కాని కణ్వడు ఆశ్రమమున లేడు. శకుంతల అను సుందర కన్య మాత్రము ఉండెను. 'నీ జన్మ వృత్తాంత మేమి' యని దుష్యంతుడు ఆమెను అడుగగా ఆమె ఒకానొక ఋషికి కణ్వడు చెప్పిన తన వృత్తాంతమును ఇట్లు చెప్పెను - విశ్వమిత్ర మేనకలవలన నేను జన్మించితిని. అరణ్యమున శకుంత వతులు నన్ను కాపాడుటచే నాకు శకుంతల అను పేరు ఏర్పడినది. కణ్వమహర్షి నన్ను ఆశ్రమమునకు గొనివచ్చి తన పుత్రికగా భావించి సంతోషించుచున్నాడు.

24, శరీరకృత్ ప్రాణవాతా యవ్య చాన్నాని భుజ్జాతే.

క్రమేణైతే త్రయోఽప్యుక్తాః పితరో ధర్మశాసనే.

శరీరమును నిర్మాణ మొనర్చువాడు, ప్రాణములను రక్షించు వాడు, అన్నము పెట్టువాడు - అను ఈ మువ్వురును ధర్మశాస్త్రము లందు తండ్రులని చెప్పబడిరి.

తదుపరి దుష్యంతుడు, శకుంతలను గాంధర్వమున వివాహము చేసికొని నగరమునకు వెడలెను. కొంతసేపైన తర్వాత కణ్వడు ఆశ్రమమునకు రాగా శకుంతల జరిగిన వృత్తాంత మంతయు అతనికి తెలియజేసెను. కణ్వడు వారి వివాహమును ఆమోదించెను.

కొంత కాలమునకు శకుంతలకు భరతుడను ఒక పుత్రుడు జన్మించెను. అతడు చిన్ననాటినుండియు అద్భుత శక్తిని, బలవరాక్రమములను కలిగి యుండెను. కన్యాని ఆదేశము మేరకు శకుంతల తన పుత్రుని పెంబునిడుకొని దుష్ట్యంతుని యొద్దకు వెళ్ళెను. కాని దుష్ట్యంతుడు ఆమె విషయమై తన కేమియు జ్ఞాపకములేదని చెప్పగా అప్పుడు శకుంతల పూర్వ మతడు చేసిన వాగ్దానమును భంగము చేయవలదని ఇట్లు చెప్పెను.

శకుంతలాపాద—

25. యోఽన్యథా నస్త మాత్మాన మన్యథా ప్రతిపద్యతే.

కిం తేన న కృతం పాపం చారేణాత్మాపహరిణా

(శకుంతల దుష్ట్యంతునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఆత్మ ఒక విధముగ నుండగా, దానిని మఱియొక విధముగ ఎవడు ప్రతిపాదించునో, ఆత్మాపహరియగు అట్టి చోరునిచే ఏ పాపము చేయఁబడక యున్నది?

26. ఏకోఽహ మస్మితి చ మన్యసే త్వం

న హృచ్చయం వేత్సి మునిం పురాణమ్,

యో వేదితా కర్మణః పాపకన్య

ఉస్మాన్తికే త్వం వృజనం కరోషి.

‘నే నొక్కడనే ఉన్నాను - ఇంకెవరును లేరు’ అని మీరు తలంచుచున్నారు. కాని హృదయమందు అంతర్యామి గూఢమున వెలుగుచున్న పరమాత్మను మీరు తెలిసికొనుట లేదు. అతడు పాప, పుణ్యములను తెలిసికొనుచున్నాడు. అట్టివాని సమీపమున నే మీరు పాపము చేయుచున్నారు.

27. మన్యతే పాపకం కృత్వా వ కశ్చిద్ వేత్తి మా మితి.

విదన్తి చైనం దేవాశ్చ యత్సైవాత్మర పూరుషః.

అసత్యమునుండి దూరముగ నుండు సాధుమహాత్ముల దృష్టి
యందు ధర్మమే హితకర మైనది. ధర్మ మెప్పుడును దుఃఖదాయకము
కానేరదు. మనుజుడు పాపము చేయుచు 'సన్నాపరును తెలిసికొనుట
లేదు' అని తలంచును. అది చాల పొరపాటు. పలయునగా దేవత
లందఱును, మతీయు అంతర్యామియును పరమాత్మయు మనుజుడు
చేయు పాపమును, పుణ్యమును చూచుచు, ఎఱుంగుచుచున్నారు.

28 ఆదీత్య చన్ద్రావనిలాసలో చ

ద్యౌర్భూమిరాపో హృదయం యమశ్చ

అహశ్చ రాత్రిశ్చ ఉభే చ సంధ్యే

ధర్మశ్చ జానాతి నరన్య వృత్తమ్.

సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు, అగ్ని, అంతరిక్షము, భూమి,
జలము. హృదయము. యముడు, పగలు, రాత్రి కెండు సంధ్యలు,
ధర్మము - అను ఇవి యన్నియు మనుజుడు చేయు మంచి, చెడ్డ
వ్యవహారము లన్నిటిని తెలిసికొనుచున్నారు.

29 యమో వైవస్వత స్తస్య నిర్వాతయతి దుష్కృతమ్,

హృది స్థితః కర్మసాక్షి క్షేత్రజ్ఞో యస్య తుష్యతి.

హృదయమందున్న కర్మసాక్షియును పరమాత్మ ఎవని యెడల
సంతుష్టుడై యుండునో, అట్టివానియొక్క పాపము లన్నిటిని
సూర్యపుత్రుడగు యముడు స్వయముగ నశింపజేయును.

30 న తు తుష్యతి యస్యైవ పురుషస్య దురాత్మనః,

తం యమః పాపకర్మాణం వియాతయతి దుష్కృతమ్.

కాని ఏ దురాత్ముని అంతర్యామి సంతుష్టుడై యుండఁదో,
అట్టి పాపియొక్క పాపకర్మలకు యముడు స్వయముగ దండన
నొసంగును.

31 మూర్ఖో హి జల్పితాం పుంసాం శ్రుత్వా వాచః శుభాశుభాః.
అశుభం వాక్య మాదత్తే పురీష మివ సూకరః

మూర్ఖుడు ఇతరుల మంచి వాక్యములను, చెడ్డవాక్యములను విని, అందు చెడ్డవానినే స్వీకరించును. పండి అనేక వస్తువులున్నప్పటికిని అందు మలమునే స్వీకరించునుగదా!

32 ప్రాజ్ఞస్తు జల్పితాం పుంసాం శ్రుత్వా వాచః శుభాశుభాః
గుణవత్ వాక్య మాదత్తే హంసః కీరమివామ్భుసః

వివేకవంతుడు ఇతరుల మంచి వాక్యమును, చెడ్డ వాక్యములను విని, అందు నుంచి వాక్యములనే స్వీకరించును. హంస పాలు, నీళ్ళు కలిసిన దా; నుండి పాలనే స్వీకరించునుగదా!

33 అన్యథా పరిపదతా సాధు ర్యథా హి పరితప్యతే.
తథా పరిపదన్నన్యాయ స్తుష్టో భవతి దుర్జనః.

ఇతరులను నిందించు విషయమై సాధుమహాత్ములు చాల బాధపడుదురు. కాని దుష్టులు సంతోషించుదురు.

34 అతో హాస్యతరం లోకే కించిదస్మిన్న విద్యతే.
యత్ర దుర్జన మిత్యాహ దుర్జనః నజ్జనం స్వయమ్.

దుర్జనుడు నజ్జనుని దుర్జనుడే యని స్వయముగ చెప్పును. ఇంతకు మించి లోకములో హాస్యాస్పదమైన విషయము లేక కటిలేదు.

35 పరం కూపశతాద్ వాపి పరం వాపీశతాత్ క్రతుః.
పరం క్రతుశతాత్ పుత్రః సత్యం పుత్రశతాద్ పరమ్.

సూలు సూతులకంటె ఒక దిగుడుబావి శ్రేష్ఠమైనది. సూలు దిగుడుబావులకంటె ఒక యజ్ఞము శ్రేష్ఠమైనది. సూలు యజ్ఞములకంటె ఒక పుత్రుడు శ్రేష్ఠుడు. సూలురు పుత్రులకంటె ఒక సత్యము శ్రేష్ఠమైనది.

36 అశ్వమేధసహస్రం చ సత్యం చ తులయా ధృతమ్,
అశ్వమేధసహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్యతే.

వేయి అశ్వమేధ యజ్ఞములను త్రాసుకొన్న ఒక పశ్చిమంకును, సత్యమును మఱియొక పశ్చిమంకును ఉంచి తూచగా, సత్యమే బరువైనదిగా (ఉత్తమమైనదిగా) స్పష్టమగును.

37 నాస్తి సత్యసమో ధర్మో న సత్కాంక్ష విద్యతే పరమ్,
నహి తీవ్రతరం కించి దన్యతాదిహ విద్యతే.

సత్యమునకు సమానమైన ధర్మము మఱియొకటి లేదు. సత్యము కంటే పరమైనది ఏదియు లేదు. అసత్యమును మించిన తీవ్రతరమైన వాపము మఱియొకటి ఈ ప్రపంచమున లేదు.

మహాశయా! ఈతఁడు మన ఇరువురకు కలిగిన పుత్రుఁడు. ఇదివఱకు మీరు వాగ్దానముచేసిన ప్రకారము ఈతనిని యువరాజు పదమున ప్రతిష్ఠింపుఁడు! అప్పుడు అకాశవాణి శకుంతల వాక్యములు సత్యములే యని పలుకగా దుష్యంతుఁడు ప్రసన్నుడై, వారినువురను స్వీకరించి, కుమారునకు భరతుఁడను నామధేయమిని అతనికి రాజ్యాధిపత్యము నొసంగెను.

జనమేజయా! పూర్వము యయాతి అను రాజు రాజ్యమేలును భోగభాగ్యముల సనుభవించుచుండ కొంతకాలమునకు వార్ధక్యము దాపురించగా, ఇంద్రియములు కృశింపఁ దొడఁగెను. కాని భోగాశ తగ్గ లేదు. అపు డతఁడు తన కుమారులైదుగురిని పిలిచి వారిలో ఎవరైన తన వృద్ధావస్థను గైకొని, వారి యశావసమును తన కిచ్చెదరా అని అడుగగా మొదటి నలుగురు అందులకు అంగీకరించ లేదు. చివరివాఁడగు పూరుషు మౌతము గమ్యులించెను. అప్పుడు యయాతి శుక్రాచార్యుని వరప్రభావముచే తన కుమారుని యశావసమును తాను గ్రహించి, తన వార్ధక్యమును అతని కొసంగి బహు

కాలము విషయభోగముల ననుభవించెను. కాని అప్పటికిని భోగాశ
తగ్గలేదు. అప్పు డాతడు లోకమున కిట్లు చాటెను

38 న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి.

హవిషా కృష్ణచర్మేన భూయ ఏవాభివర్ధతే.

విషయ భోగములను గూర్చిన కోరిక విషయములను అనుభ
వించుటచే ఎన్నటికిని శాంతింపదు. పైగా అగ్నియందు నేయి వేసినచో
ఇంకను అధికముగ మండునట్లు, ఆ కోరిక ఇంకను పెరిగిపోవును.

39. వృథివీ రత్నసమ్పూర్ణా పారణ్యం పశవః ప్రియః

నాటమేకస్య తత్ సర్వమితి మత్వా శమం ప్రవేత్.

రత్నములతో నిండిన ఈ భూమి. బంగారము, పశువులు,
స్త్రీలు-ఇవి యన్నియు ఒక్క-నికీ లభించినను అతడు సంతృప్తిని
పొందక ఇంకను వాంఛించుచుండును. ఇట్లు తలంచి ఇక శాంతిని
పొందవలెను. భోగోచ్ఛను తొలగించుకొనవలెను.

40. యదా న కురుతే పాపం సర్వభూతేషు కర్మచిత్

కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ నమృద్యతే తదా.

మనస్సుచేతను, వాక్కుచేతను, కర్మచేతను సమస్త ప్రాణుల
యొడల ఎవడు ఎవడు చెడ్డతలంపులు లేకుండుకో, పాపము చేయ
కుండునో అవృజాతడు పరబ్రహ్మమును పొందును.

41. యదా చాయం న విభేతి యదా చాస్మాన్న విభేతి.

యదా నేచ్ఛతి న ద్వేషి బ్రహ్మ నమృద్యతే తదా.

ఎవడు మనుజుడు దేనినిగూర్చియు భయపడకుండునో, ప్రపంచ
ములో ఏ ప్రాణియు అతనినిగూర్చి భయమును పొందకుండునో,
ఎవ్వడాతడు దేనిని వాంఛింపకుండునో, దేనిని ద్వేషింపకుండునో,
అవృజాతడు పరబ్రహ్మమును పొందును.

జనమేజయా! యయాతికి ఇరువురు భార్యలు కలరు. దేవయాని, శర్మిష్ఠ అని. దేవయాని శుక్రాచార్యుని కొమార్తె. శర్మిష్ఠ వృషపర్వ రాజయొక్క కొమార్తె. ఒకనాడు శర్మిష్ఠ దేవయానితో కశోరముగ వలుకగా, దేవయాని చింతాగ్రస్తయై తన తండ్రితో ఆ విషయము విన్నవింపగా ఆతడిట్లు చెప్పెను—

శుక్ర ఉవాచ—

42. యః పరేషాం నరో నిత్యమతివాదాం సైతికతే,
దేవయాని విజానీహ తేన సర్వమిదం జితమ్.

(శుక్రాచార్యుడు దేవయానితో ఇట్లు చెప్పెను—) నెవడు ఇరువుల కశోర వచనములను సహించుకొనునో, అతడు ఈ జగత్తు అంతటిపై విజయమును పొందినట్లే యని తలంచుము.

43. య సముత్పత్తితం క్రోధం నిగృహ్ణతి హృదం యథా,
స యస్తే త్యుచ్యతే సద్భిర్న యో రశ్మిషు అమృతే.

ఎవడు పొంగివచ్చిన కోపమును గుట్టములనునలె అదుపులో నుంచుకొనునో, అట్టివాడు నిజమైన సారథియని గుజ్జనులచే చెప్పబడును. అంతియేకాని కేవలము కల్లెమును పట్టుకొని యుండువాడు కాదు.

44. యః సముత్పత్తితం క్రోధమక్రోధేన నిరన్యతి,
దేవయాని విజానీహ తేన సర్వమిదం జితమ్.

ఎవడు పొంగివచ్చిన క్రోధమును అక్రోధము (క్షమాభావము) చేత తన మనస్సునుండి తొలగించివేయునో, అతడు జగత్తు నంతటిని జయించినట్లే తలంచుము.

45. యః సముత్పత్తితం క్రోధం క్షమయేహ నిరన్యతి,
యథోరగస్త్యచం జీర్ణం స వై పురుష ఉచ్యతే.

సర్పము కుటుసమును వదలివేయునట్లు, ఎవడు పొంగివచ్చిన కోపమును తమద్వారా త్యజించివేయునో, అట్టివాడే శ్రేష్ఠుడని చెప్పబడినది.

తదుపరి శర్మిష్ఠ తల్లిడియగు వృషపర్వుడు దాదితో దేవయాని యొక్క అభీష్టమును సెరవేర్చుమని శర్మిష్ఠకు చెప్పలాగున వచించి ప్రకారముగ పలికెను —

వృషపర్వోవాచ—

46. త్యజేదేకం కులస్యార్థే గ్రామస్యార్థే కులం త్యజేత్,
గ్రామం జనపదస్యార్థే అత్కార్థే పృథివీం త్యజేత్.

(వృషపర్వుడు చెప్పెను—) కులము యొక్క హితముకొఱకు ఒకనిని త్యజించవలెను. గ్రామము యొక్క హితముకొఱకు కులమును త్యజించవలెను పట్టణముయొక్క హితముకొఱకు గ్రామమును త్యజించవలెను. అత్తయొక్క హితము కొఱకు ప్రపంచము నంతయు త్యజించవలెను.

పిమ్మట యయాతి అనేక విషయభోగములను బహుకాలము ననుభవించినను తృప్తికలుగనందున తన కుమారుడగు పూరునితో ఇట్లు చెప్పెను—

యయాతి రువాచ—

47. స జాతు కామః కామానామయపభోగేన శామ్యతి,
హవిషా కృష్ణవర్త్యవ భూయ ఏవాధివర్తతే.

(యయాతి కుమారుడగు పూరునితో ఇట్లు చెప్పెను) కోరికలను అనుభవించుటచే కామము ఎన్నటికిని శమించదు. అగ్నిలో ఆహుతి వేసిన చందమున పైపెచ్చు అది ఇంకను వృద్ధి నొందును.

48. యత్ పృథివ్యాం వ్రహ్మాయపం హిరణ్యం వకపః స్త్రీయః
ఏకస్యాపి న పర్యాప్తం తస్మాత్ తృప్తాం పరిత్యజేత్.

ఈ భూమిపై ఎంత ధాన్యము, బంగారము, పశువులు, స్త్రీలు-
కలరో, అవియున్నియు ఇచ్చినను ఒక్క మనుజునికైనను చాలవు.
కాబట్టి తృప్తను వదిలివేయవలెను.

49. యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యావ జేర్యతి జేర్యతః,
యోఽసా ప్రాణాంతకో రోగస్తాం తృప్తాం త్యజతః సుఖమ్.

దుర్బుద్ధులగువారిచే త్యజంపబడుటకు కష్టసాధ్యమును, జనులు
వృద్ధులైనను వృద్ధత్వము నొందనిదియు, ప్రాణాంతకమైన రోగము
వంటిదియు నగు తృప్తను వదిలివేయువానికి సుఖము కలుగును.

50. పూర్ణం వర్షనహస్రం మే విషయానక్రవేతసః,
తథాప్యనుదినం తృప్తా మమైతేష్వభిజాయతే.

విషయములందాప శ్రీ కలిగి ఇవుడు నాకు వేయి సంవత్సరములు
నిండినను — ఇవుడును ప్రతిదినము ఆ విషయముల యెడల తృప్త
జనించుచునే యున్నది.

కొంతకాలమునకు యుమాతి దేవలోకమున కేగి ఇంగ్రునితో
సంభాషించుచు ఇట్లు చెప్పెను—

51. న హిదృశం సంవననం త్రిషు లోకేషు విద్యతే
దయా మైత్రీ చ భూతేషు దానం చ మధుర చ వాక్.

ప్రాణికోట్లయెడల దయ, మైత్రీభావము, దానము, మధుర
వాక్యములు—వీనితో సమానమైన వశేకరణ వస్తువులు ముల్లోకము
లందెచటను ఉండవు.

52. తస్మాత్ సాస్త్యం సదా వాచ్యం న వాచ్యం పరుషం క్వచిత్
పూజ్యానా సమ్పూజయేద్ దద్యాన్న చ యాచేత్ కదాచన.

కాబట్టి ఎప్పుడును కఠోరవాక్యములను పలుకరాదు. సదా శాంతిపూర్ణములగు మధురవాక్యములనే పలుకవలెను పూజనీయులగు పారిసి పూజించవలెను. ఇతరులకు దానమియ్యవలెను. పరులను యాచించరాదు.

యయాతి ఇంద్రునితో మాట్లాడునపుడు తపస్సునందు తనతో సమానమైన వాడెవడును లేడని తెలుపుటవలన, ఇతరుల నవమానించిన 'కారణమున పుణ్యము శీయుంప స్వర్గమునుండి భూలోకమునకు పడిపోయెను. తదుపరి చాలకుడను 'రాక్షసి'తో అతిడిట్లు చెప్పెను—

53. మహాధనో యో యజతే సుయజ్ఞే

ర్యం సర్వవిద్యాను విసితబుద్ధిః

వేదానధీత్య తపసాఽఽయోజ్య దేహం

దివం సమాయాత్ పురుషో వీతమోహః.

ఎవ సుధనవంశుడైనను ఉత్తమ యజ్ఞములద్వారా భగవంతుని ఆరాధించునో, సమస్త విద్యలను పొందినను ఎవడు వినయ బుద్ధికలిగి యుండునో, వేదములను పఠించి తనస్సు కావించునో, అట్టివాడు మోహరహితుడై స్వర్గము నొందును.

54. దుఃఖైర్న తప్యేన్న సుఖైః ప్రహృష్యేత్

నమేన వర్తత నదైవ ధీరః

దిష్టం ఐలీయ ఇతి మన్యమానో

న సంఖ్యరేన్నాపి హృష్యేత్ కథంచిత్.

దుఃఖములచే తపించరాదు. సుఖములచే హర్షితుడు కారాదు. సమభావముతో నుండవలెను. భాగ్యమునే ప్రబలముగ నెంచి ఏ విధమైన చింతకుగాని హర్షమునకుగాని వశుడు కారాదు.

55. తపశ్చ దానం చ శమో దమశ్చ
 హిరార్జవం సర్వభూతానుకమ్నా
 స్వర్గస్య లోకస్య వదన్తి సన్తో
 ద్వారాణి నస్తైవ మహాన్తి పుంసామ్
 నశ్యన్తి మానేన తమోఽభిభూతాః
 పుంసః నదైవతి వదన్తి సన్తః.

తపస్సు, దానము, శమము (అంతరింద్రియ నిగ్రహము) దమము (బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము), లజ్జ, సురభర్తృము, సమస్త ప్రాణులయెడల దయ - అను ఏడును స్వర్గలోకమునకు గొప్ప ద్వారములని మహాత్ములు చెప్పుదురు. ఆ ద్వారములు సదా అభిమాన రూపముగల తమస్సుచే కప్పబడినచో, నశించిపోవునని మహాత్ములు చెప్పుదురు.

66. యన్తు కామాః పరిత్యజ్య త్యక్త కర్మా జితేంద్రియః
 అతిష్ఠేచ్ఛ మునిర్కౌనం స లోకే సిద్ధిమాప్నుయాత్.

ఏ ముని కోరికలన్నిటిని పరిత్యజించి (లోకీక) కర్మలను వదిలి, జితేంద్రియుడై, సదా మానముగ నుండునో, అతడు లోకమున పరమసిద్ధిని పొందును.

పిదప శాంతశాలమునకు యమాతి తన సత్కర్మల ద్వారా భూలోకమును వీడి స్వర్గలోకమున కేగెను. జనమేజయ! భరత వంశమున శంతనుడను రాజు కలడు. అతనికి గంగాదేవతలన దేవ ప్రత్యుడను మహా శక్తిసంపన్నుడైన పుత్రుడు కలడు. ఒకనాడు శంతనుడు యమునా నదీ సమీపమున గల వనమందు సంచరించు చుండ అచట దాశరాజు (నిషాదరాజు) యొక్క కుమార్తెయగు సత్యవతిని చూచి మోహితుడై, ఆమెను వివాహము చేసికొన ధలించి, ఆమె తండ్రితో ఆ విషయము తెలియజేయుగా అతడు ఆమె

వలన కలుగు పుత్రునికే అతని అనంతరము రాజ్యాధిపత్య మొసంగ వలెనను మరతును కోరెను. ఆ విషయమును తెలిసి కుమారుడగు దేవవతుడు తండ్రియొక్క మనోరథమును పూర్ణ మొనర్చుటకై తనకు యావజ్జీవితము రాజ్యముగాని, వివాహముగాని అవసరము లేదనియు, ఆ జీవితము తాను నైష్ఠిక బ్రహ్మచారిగనే యుండుననియు భీష్మ ప్రతిజ్ఞ చేసెను. కనుకనే అతనికి భీష్ముడను పేరు కలిగెను, అప్పుడు శంతనుడు సత్యవతిని వివాహము చేసికొనెను. ఆమె వలన రాజునకు చిత్రాంగదుడు, విచిత్రవీర్యుడు అను ఇరువురు పుత్రులు కలిగిరి. కొంతకాలమునకు శంతనుడు, చిత్రాంగదుడు మరణింప విచిత్రవీర్యుడు రాజయ్యెను.

విచిత్రవీర్యుడు అంబిక, అంబాలిక అను ఇరువురిని వివాహము చేసికొనెను. కాని కొంతకాలమునకు రోగముచే అరడు మరణించెను. అప్పుడు సత్యవతి భీష్మునితో రాజ్యాధిపత్యమును గ్రహింపుమని కోరగా భీష్ముడు అందులకు సమ్మతించలేదు. తాను కావించిన ప్రతిజ్ఞను భంగ మొనర్చునని తల్లితో ఇట్లు చెప్పెను-

87 పరిత్యజేయం శ్రీలోక్యం రాజ్యం దేవేమ వాపునః

యద్ వాప్యధికమేతాభ్యాం న కు సత్యం కథంచన.

(భీష్ముడు తల్లితో ఇట్లు చెప్పెను-) నేను ముల్లోకములను, దేవతల సామ్రాజ్యమును, ఈ కెండిటికంటెను మించిన దానినైనను త్యాగము చేయగలను. కాని సత్యమును మాత్రము ఎన్నడును త్యజింపజాలను.

అటుపిమ్మట సత్యవతి యొక్క అభిప్రాయము ననుసరించి వ్యాసముని కురువంశముయొక్క వృద్ధిగాపింప నెంచెను. వ్యాసముని ద్వారా అంబిక, అంబాలిక, అంబిక యొక్క దాసి - వీరి మువ్వరికి, క్రమముగ ధృతరాష్ట్రుడు, పాండరాజు, విదురుడు అను

ముగ్గురు కుమారులు జన్మించిరి. ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారిని, పాండురాజు కుంతిని, మౌదిని, విదురుడు దేవకరాజు కొమార్తెను వివాహము చేసికొనిరి కుంతీదేవి శత్రుగా ఉండునపుడే దుర్వాసు డొసంగిన మంత్రమును పఠింప దలంచి మార్పుని ఆవాహనము చేయుగా సూర్యుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. సూర్యునివలన ఆమెకు కర్ణుడను పుత్రుడు కలిగెను. కాని సూర్యుడామెకు తిరిగి కన్యాత్వమును ప్రసాదించెను. కుంతీదేవి అపవాద భయముచే కర్ణుని జలమందు వదలివేయుగా సూతపుత్రుడగు అతిథుడు ఆ బాలుని తన ఇంటికి తీసికొని పెళ్ళెను. ఆ సూతపుత్రుడు, అతని భార్యయగు రాధ ఆ బాలుని తమ పుత్రునిగా భావించి సాగుచుండిరి. ఆ పిల్లవాడు పుట్టుకతోనే కవచకుండలములతో జన్మించి మహావరాక్రమ స్థిబుడై యుండెను.

ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారివలన మర్యాదనుడు మొదలైన నూఱుమంది పుత్రులు, దుఃశల అను ఒక పుత్రిక జన్మించిరి. మరియు ఒక వైశ్యజాతీయ స్త్రీద్వారా యుయుత్సుడను నతడు జన్మించెను. పాండురాజునకు కుంతివలన ధర్మదేవ, పాయుదేవ, ఇంద్రదేవ, అశ్వినీ దేవతల అంశములచే క్రమముగ ధర్మరాజు, భీముడు, ఆర్జునుడు, అను మువ్వరు పుత్రులును, మౌదివలన నకుల, సహదేవులు అను ఇరువురు పుత్రులును కలిగిరి. కొంతకాలమునకు పాండురాజు మరణించెను. ద్రోణాచార్యుడు కౌరవులకు, పాండవులకు విలువిద్య యందు శిక్షణ నొసంగెను. కొంతకాలమునకు ధర్మరాజు యువరాజు పదమున అభిషిక్తుడయ్యెను. దుర్యోధనుడు కర్ణుని అంగ దేశాధిపతిగా గావించెను. దుర్యోధనుని ప్రేరణచే ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను వారణాపతమునకు పంపెను. ఆవట దుర్యోధనునిచే ఏర్పఱచబడిన లక్క-యింటిలో నారు కాపురముండుచు కొంతకాలమునకు దానిని

తగులబెట్టి సొరంగము బ్వారా పాండవులు, కుంతి బయటకు వెడలిపోయి, వనమందు ప్రవేశించిరి. అచట భీముడు హిడింబాసురుని వధించి, అతని సోదరియగు హిడింబను వివాహము చేసికొనెను. ఆమె వలన భీమునకు ఘటోత్కచుడను పుత్రుడు జన్మించెను. పిమ్మట పాండవులు నీకచక్రపురమున ప్రవేశించిరి. అచట భీముడు బకాసురుని వధించెను. అనంతరము పాండవులు పాంచాలదేశమున తేగుచుండ త్రోవలో గంగా తీరమందు చిత్రరథుడను గంధర్వుడు వారల నడ్డగింప, అట్లును దాతనిని యుద్ధమందు ఓడించివేసెను. పిమ్మట ఆ గంధర్వుడు అట్లునునితో మిత్రత్వమును కలిగియుండెను.

ఆ గంధర్వునితో సంభాషించు సందర్భమున అట్లునుడు ఒకపుడు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులకు వైరమేల కలిగినో వచింపుమని యడుగగా గంధర్వుడు ఇట్లు చెప్పెను - ఒకపుడు రాజగు విశ్వామిత్రుడు మంత్రులతో కూడ అరణ్యమున వేటకై వెడలి అలసిపోయి అచటగల వసిష్ఠాశ్రమమునకు వచ్చెను. వసిష్ఠుడు వారలను గుత్కరించెను. ఆశ్రమమందు వసిష్ఠుని యుద్ధకల కామధేనువును చూచి దానిని తన కిమ్మని విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠుని అడుగగా ఆతడు సమ్మతించనందున విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠునితో యుద్ధమునకు తలపడెను. అపుడు కామధేనువగు నందిని విశ్వామిత్రుని సేనసంతను తరిమివైచెను. అంతట విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠునిపై బాణ వర్షము కరిపించ వసిష్ఠుడు ఒక్క చిన్న బెదురు కట్టతో వాని నన్నిటిని ఆపివైచెను. అది చూచి విశ్వామిత్రుణ్ణి పలికెను—

58 విశ్వామిత్రః క్షత్రభావాన్నిర్విణ్ణో వాక్యమబ్రవీత్,

ధిగ్ బలం క్షత్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్,

విశ్వామిత్రుడు క్షత్రియత్వము యడల ఖిన్నుడై, ఉదాసీనుడై యిట్లు పలికెను - క్షత్రియ బలము నామహాతపు బలమే అయి

యున్నది. దానికి ధిక్కారము! బ్రహ్మ తేజము వలన కలుగు బలమే వాస్తవమైన బలము అయియున్నది.

అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు తపశ్శక్తి చాల గొప్పదనియు, తపో బలమే అన్నిటికంటె గొప్ప బలమనియు తెలిసికొని, రాజ్యమును పరిత్యజించి, సంపదలను వదిలి, భోగములను త్యజించివైచి ఏకాంతమునకు పోయి, తపస్సునందే మనస్సునులగ్నపఱచి సిద్ధిని బడసెను.

ఇక పాండవులు పంచాలదేశమున ప్రవేశించి ద్రుపదుని రాజధాని కేగిరి. అచట బ్రాహ్మణులకు స్వయంవరమందు అర్జునుడు లక్ష్మ్యమును భేదించి బ్రాహ్మణుని బడసెను. పిమ్మట భీముడు అర్జునుడు తమ నివాసమున కేగి తల్లియగు కుంతీదేవితో బ్రాహ్మణి విషయము మనస్సునగుడుంచుకొని 'అమ్మా భీమగొని వచ్చితిమి' అని చెప్పగా, 'నాయనలారా! దానిని మీరందఱును (చదువుండి) అనుభవించుడు' అని పలికినది. తల్లి మాట ప్రకారము పంచపాండవులు బ్రాహ్మణుని వివాహము చేసికొనదలచిరి. తత్సందర్భమున ధర్మరాజు వ్యాసమునిగో ఇట్లు చెప్పెను—

యుధిష్ఠిర ఉవాచ —

89. గురోర్హి వచనం ప్రాహుర్ధర్మ్యం ధర్మజ్ఞ పత్రమ
గురుజ్ఞాం వైవ పర్వేషాం మాతా పరమకో గురుః

(ధర్మరాజు చెప్పెను—) ధర్మజ్ఞత్వములగు వ్యాసమహర్షి, గురువుల అజ్ఞ ధర్మసంగతమని చెప్పబడినది. మరియు గురువులందఱి లోను పరమ గురువుగా తల్లి యెంచబడినది.

పిమ్మట పంచపాండవులతో బ్రాహ్మణి వివాహము జరిగెను. పాండవులకు అర్థ రాజ్యమిమ్మని భీష్ముడు దుర్యోధనునకు చెప్పెను.

పాండివులు హస్తినాపురమునకు వచ్చి అర్థ రాజ్యమును బడసి, ఇంద్ర ప్రథమగరమును నిర్మించుకొనిరి. కొంత కాలమునకు అర్జునుడు ద్వారక యందు నుభద్రుని వినాహము చేసికొనెను. వారికి అభిమన్యుడను పుత్రులతో కలిసికొని పుత్రుడు జనించెను.

ఒకపుడు శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు భాండవవనమునకు వెళ్ళిరి. అర్జునేవుడు భాండవవనమును దహించుటకు వారల సహాయమును కోరాను. అర్జునుడందులకు సమ్మతించెను. అర్జునేవుని వలన అర్జునుడు వ్యధించుచున్న రథాదులను అక్షయతూణీరములను బడసెను. అట్లే శ్రీకృష్ణుడును ఒక దివ్యాస్త్రమును చక్రమును పొందెను. అపుడు అర్జునేవుడు భాండవవనమును దహించెను. వనము యొక్క దహన సమయమున ఆ వనమందలి కార్ణక పక్షులు రక్షణోపాయము కొఱికి పరస్పరము సంభాషించుకొనినవి. అందు జరితారి అనువక్షి తక్కిన పక్షులతో ఇట్లు చెప్పెను.

జరితారియవాచ—

60. తురతః కృచ్ఛకాలస్య ధీమాజ్ఞాగర్తి పూరుషః

స కృచ్ఛకాలం సమ్రాప్య వ్యథాం నైవైతి కర్త్తిచిత్.

(జరితారి అనువక్షి తక్కిన పక్షులతో ఇట్లు చెప్పెను—) బుద్ధి మంతుడగునాడు సంకటకాలము రాక మునుపే జాగ్రత్తగ నుండును. సంకటము లేటప్పించినపుడు అతడెన్నడును వ్యధితుడు కానేరడు.

61. యస్తు కృచ్ఛమతిప్రాప్తం విచేతా నావఖుధ్యతే

స కృచ్ఛకాలే వ్యథితో న క్రేయో వ్యవతే మహత్.

రానున్న సంకటమును తెలిసికొనని మూఢ చిత్తుడు, సంకట సమయమున వ్యధితుడగుట వలన గొప్ప శ్రేయమును పోగొట్టుకొనును.

తదుపరి ఆ పక్షులు అగ్నిదేవుని స్తుతింప, అగ్నిదేవుడు ప్రసన్నుడై వానిని దహింపలేదు.

పిమ్మట శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞచే మయాసురుడు పాండవుల కొఱకై గొప్ప సభాభవనమును నిర్మించెను. ధర్మరాజాదులు మయనిర్మిత సభాభవనమందు ప్రవేశించిరి. అనంతరము ధర్మరాజు రాజనూయ యూగమును గావింపనెంచెను. జరాసంధుని జయించు విషయమున ధర్మరాజు నిరుత్సాహమును చూపగా అపుడర్జునుడతనికి ఉత్సాహము కలుగజేయుచు ఇట్లనెను -

2. సభాపర్వము

అర్జున ఉవాచ—

1. దైన్యం యథా బలవతి తథా మోహా బలాన్వితే
తావుభౌ నాశకౌ హేతూ రాజ్ఞా త్యాజ్యో జయార్థినా.

(అర్జునుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—) బలవంతునియందు దీనత్వముండుట గొప్ప దోషమైనట్లు, బలిష్ఠునియందు మోహము ఉండుటయు మహా దుర్బలమైయున్నది. దీనత్వ, మోహములు రెండును వినాశమునకు కారణములై యున్నవి. కావున విజయమును కోరునట్టి రాజు ఆ రెండింటిని విడువవలసియున్నది.

అనంతరము భీముడు జరాసంధుని వధించెను. అర్జునుడు, భీముడు నకులుడు, సహజేవుడు అనేక దేశములను, రాజులను జయించిరి. అంతట ధర్మరాజు రాజసూయ యాగమును గావించెను. అర్హత అనేక మంది మహాత్ములు, రాజులు అచటికి విచ్చేసిరి. భీష్ముని సూచన మేరకు ఆ రాజసూయయాగ సందర్భమున శ్రీకృష్ణునకు అగ్రపూజ జరుప నిశ్చయింపబడెను. కాని శిశుపాలుడందులకు అంగీకరింపక ఆత్మేష పూర్ణ పచనములను వలుకగా, అప్పుడు ధర్మరాజు అతనికి ఎంతయో నచ్చ చెప్పెను. తత్సందర్భమున భీష్ముడు చేదిరాజగు శిశుపాలునితో ఇట్లు చెప్పెను—

భీష్మ ఉవాచ

2. దానం దాక్ష్యం శ్రుతం శౌర్యం హిః కిర్తిర్బుద్ధిరుత్తమా
సన్నతిః క్రిర్ధృతిస్తుష్టిః పుష్టిశ్చ నియతాచ్యుతే.

(భీష్ముడు శిశుపాలునితో ఇట్లు చెప్పెను—) దానము, దాక్షత్యము, శాస్త్రజ్ఞానము, శౌర్యము, లజ్జ, కీర్తి, ఉత్తమబుద్ధి, వివరము,

విశ్వర్యము, ధైర్యము, తృప్తి, పుష్టి - అను ఈ పద్మానములన్నియు భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణునియందు కలవు.

3. అదిత్యశ్చంద్రమాశ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహశ్చ యే
దిశశ్చ విదిశశ్చైవ సర్వం కృష్ణే ప్రతిష్ఠితమ్.

సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్రములు, గ్రహములు, దిక్కులు అన్నియు శ్రీకృష్ణునియందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి.

4. అగ్నిహోత్రముఖా వేదా గాయత్రి ఛందసాం ముఖమ్
రాజాముఖం మనుష్యాణాం నదీనాం సాగరో ముఖమ్.

5. నక్షత్రాణాం ముఖం చంద్రో అదిత్యస్తేజసాం ముఖమ్
సర్వతానాం ముఖం మేరుర్ధరుడః పతానాం ముఖమ్.

6. ఊర్ధ్వం తిర్యగధశ్చైవ యావత్తి జగతో గతిః
సదేవకేసు లోకేషు భగవాన్ కేశవో ముఖమ్.

వేదములందు అగ్నిహోత్రకర్మ, ఛందస్సులందు గాయత్రి, మనుష్యులలో రాజు, నదులలో (జలాశయములలో) సముద్రము, సమస్తములలో చంద్రుడు, తేజోమయ పదార్థములందు సూర్యుడు, పర్వతములందు మేరువు, పక్షులందు గరుత్మంతుడు శ్రీకృష్ణులైనట్లు, దేవలోక, సహిత సమస్త లోకములందు పైన, క్రింది, ప్రక్కల జగత్తు యొక్క ఆశ్రయము చెన్నికలనో, వాని యన్నియందును భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడే శ్రేష్ఠుడు.

7. అవ్యక్తే వ్యక్తలింగాస్థి య ఏష భగవాన్ ప్రభుః

నారాయణో జగచ్ఛక్తి ప్రభవాప్యయః సంహితః.

ఆ భగవానుడు అవ్యక్తుడైయున్నను వ్యక్తమగు శరీరమందు స్థితుడై యున్నాడు. సృష్టి, ప్రళయకాలములందు కూడ అతడు వెలయుచున్నాడు. సర్వశక్తిమంతుడగు భగవంతుడైన ఆ నారాయణుడే ఈ ప్రపంచముసంతను నిర్మాణమొనర్చెను.

శిశుపాలుడు భీష్ముని వాక్యములను వరకు గొప్పక శ్రీకృష్ణునితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడి అమ్మహాసీయుని తూలనాడెను. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు తన చక్రమును వంపగా అదిపోయి శిశుపాలుని శిరస్సును ఛేదించి వేసెను. అప్పుడాతని లేజస్సు శ్రీకృష్ణునియందు ప్రవేశించెను. తదుపరి యథావిధిగా రాజచూడుయాగము సమాప్తమయ్యెను. పిమ్మట దుర్యోధనుడు మయనిర్మిత పాండవ సభాభవనమున ప్రవేశించి భ్రమచేత తప్పటడుగులు వేయుచు పరిహాసపాత్రుడయ్యెను. మఱియు రాజచూడుయాగమున పాండవుల వైభవమును చూచి ఆతడు ఓర్పు లేకపోయెను. అప్పుడు దుర్యోధనుడు తండ్రియగు ధృతరాష్ట్రుని కడకేగి పాండవుల సంవదను గూర్చి చెప్పకొని తన బాధను పెల్లడింపగా అది విని ధృతరాష్ట్రుడిట్లు చెప్పెను -

ధృతరాష్ట్ర! శివాచ -

8. త్వం చై జ్యేష్ఠో జ్ఞిష్ఠినేయః పుత్ర మా పాణ్డవాః ద్విషః
ద్యేష్టా హ్యనుఖమాదతై యథైవ నిధనం తథా.

(ధృతరాష్ట్ర! దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను-) దుర్యోధనా! నీవు నా జ్యేష్ఠపుత్రుడవు. పెద్ద రాణికి జన్మించినావు. నీవు పాండవుల యెడల ద్వేషము కలిగియుండకుము. వలయనిన ద్వేషము కలిగి యుండువాడు మృత్యువు వలె కష్టమును పొందును.

9. అనార్యాచరితం తాత పరస్వస్పృహణం భృశమ్
స్వసంతుప్తః స్వధర్మస్థో యః స వై నుఖమేధతే.

10. అవ్యాపారః పరార్థమ నిర్దోష్యోగః స్వకర్మ మ
రక్షణం సముపాత్తానామేతద్ వైభవలక్షణమ్.

ఇతరుల ధనమును ఆశించుట నీచుల పని. ఎవడు తన యొక్క ధనమందు నిలకడకలిగి యుండునో, అట్టివాడే ముఖపూర్వకముగ ఉన్నతిని బొందొను. ఇతరుల ధనమును హరించుటకు ప్రయత్నింప

కుండుట, తన కర్తవ్యమును నెరవేర్చుటకు సదా ప్రయత్నశీలుడై యుండుట, తనకు ప్రాప్తించుదానిని సంరక్షించుకొనుట - ఇవియే ఉత్తమ వైభవముయొక్క లక్షణములై యున్నవి.

11. విపత్తివ్యవస్థతో దక్ష నిత్యముత్థానవాక నరః
అప్రమత్తో వినీతాత్మా నిత్యం శుద్ధాణి పశ్యతి.

విపత్తునందు దుఃఖపడనివాడు, సదా ప్రయత్నశీలుడై యుండువాడు, ప్రమత్తత లేనివాడు, హృదయమున విషయమును నద్లుకాము కలవాడు - అట్టి చతుర మానవుడు సదా శుభమునే చూచును.

దుర్యోధన ఉవాచ

12. యస్య నాస్తి నిజా ప్రజ్ఞా కేవలం తు బహుశ్రుతః
స న జానాతి శాస్త్రార్థం దర్శ్య సూపరసానివ.

(అంతట దుర్యోధనుడు తండ్రితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఎవనికి స్వతః ప్రజ్ఞ లేదో అట్టివాడు అనేక శాస్త్రములను శ్రవణము చేసినను, గరిటె పాశరసమును తెలిసికొనజాలనట్లు, శాస్త్రార్థము నిఱుంగకుండును.

తండ్రి! అన్నియు తెలిసియుండియు నీవు నన్ను మోహమున ఎంచులకు పడవేయుచున్నావు! అని ఈ ప్రకారముగ చెప్పి పాండవులను జూదమాడుటకై ఆహ్వానించులాగున తండ్రిని ప్రోత్సహించెను. ధృతరాష్ట్రుడట్లే ధర్మరాజును హస్తినాపురమునకు పిలిపించెను. జూదమందు శకునియొక్క మామోపాయములచే ధర్మరాజు ఓడిపోయెను. అంతట విదురుడు జూదము మందిదికాదని చెప్పించు దుర్యోధనునితో ఇట్లు పలికెను—

విదుర ఉవాచ—

13. లభ్యతే ఖలు పాపీయాః నరే ను ప్రేయవాగిహ
అప్రియస్య హి పథ్యన్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః.

(విదురుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఈ ప్రపంచమున సగా ప్రేయముగా పలుకునట్టి మహాపాపి
జ్ఞునను లభించవచ్చును గాని, హితకరమైనను అప్రియ పచనములను
చెప్పినాడు, వినువాడు మహా దుర్లభుడై యుండును.

14. యస్తు ధర్మపరశ్చ స్యాద్దిత్వా భర్తుః ప్రియాప్రియే
అప్రియాణ్యాహ పథ్యాని తేన రాజా సహాయవాన్.

ఏవడు ధర్మమందు తత్పరుడై, తన యజమాని! ప్రీయము,
అప్రియము అను విచారణను వదలివేసి, అప్రియమైనను హితకర
వాక్యమునే చెప్పినో అతడు రాజునకు నిజమైన సహాయకుడై
యుండును.

జాడమందు ధర్మరాజు ధనమును, రాజ్యమును, తన్ను,
సోదరులను, జ్ఞావదిని కూడ అచ్చుకొనెను. అప్పుడు విదురుడు
దుర్యోధనుని మందలించుచు ఈ ప్రకారముగ సద్బోధచేసెను—

15. నాయస్తుడః స్యాన్న స్సకంసవాదీ
న హీనతః వరమభ్యాదదీత
యయాస్య వాచా పర ఉద్విజేత
న తాం వదేదుషతిం సావలోక్యామ్.

ఎవనితోను కఠోరవచనమును పలుకరాదు. నీచకర్మ ద్వారా
శత్రువును విళే మొనర్చుటకు ప్రయత్నింపరాదు. ఇతరులకు కష్టము
కలిగించునవియు, సరళమును కలుగ జేయునవియు వగు వచనములను
ఎన్నడును పలుకరాదు.

- 16 సముచ్చరస్యతి వాదాశ్చ వక్త్రాద్
యైరాహతః శోచతి రాత్యహని
పరస్య నామర్మను తే పతన్తి
తాన్ వట్టుతో నావస్పృశేత్ పరేషు.

ముఖమునుండి కవటవాక్యములను బాణములు వెలువడు నపుడు వానిచే కొట్టబడునాకు రాత్రించివయులు శోకమందు, చింత యందు మునిగియుండును. అని చెప్పినవారు ఇతిరులకు బాధను కలుగ జేయుదురు. కాబట్టి విజ్ఞుడగువాడు ఇతిరులతో నిష్ఠురముగ మాట్లాడరాదు.

పిమ్మట దుశ్శాసనుడు గ్రహించిని సభలోనికి బట్టు పట్టుకొని ఈ క్షుణ్ణినిపెచ్చి అవమానము చేయనొడగెను. అత్తతె వికట్టుకు రాజు నుద్దేశించి ధర్మవ్రసంగము చేయుచు ఇట్లు కలిగెను—

17. చత్వార్యాహుర్నరశ్రేష్ఠా వ్యసనాని మహాకీతామ్
మృగయాం పానమశాంశ్చ గ్రామ్యే వైవాతి రక్తకామ్

(వికట్టుకు రాజులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

రాజులకు నాలుగు మర్వ్యసనములు చెప్పబడినవి—అని

(1) వేటాడట (2) కల్లు త్రాగుట (3) శూద్రమాడుట

(4) వీషయ భోగములందు అత్యంతాసక్తి కలిగియుండుట.

దుశ్శాసనుడు గ్రహించిని అవమానించుచున్న సమయమున తామె శ్రీకృష్ణుని ఇట్లు ప్రార్థించెను—

శ్రౌపద్యువాచ

18 గోవింద ద్వారకావాసి కృష్ణగోపీజనప్రియ

కారవై పరిభూతాం మాం కిం న జానాసి కేశవ.

(బ్రాహ్మది శ్రీకృష్ణుని యిట్లు ప్రార్థించెను—)

గోవిందా! ద్వారకావాసీ! కృష్ణా! గోవిజనప్రియా!
కారవులచే అవమానింపబడుచున్న నన్నెల తెలిసికొనుట లేదు?

19. హే నాథ హే రమానాథ వ్రజనాథార్తినాథన

భారవార్తపమగ్నం మాముద్ధరస్య జనార్దన.

ప్రభూ! లక్ష్మీనాథా! వ్రజనాథా! సంకట నాకనా!
జనార్దనా! నన్ను ఉద్ధరింపును.

20. కృష్ణ కృష్ణ మహాయోగీన్ విశ్వాత్మాన్ విశ్వభావన

ప్రసన్నాం పాహి గోవిన్ద కురుమధ్యైవసీదతీమ్.

కృష్ణా! కృష్ణా! మహాయోగీ! విశ్వాత్మా! విశ్వభావనా!
గోవిందా! కారవుల మధ్య కష్టముల నొందుచు మిమ్ములను శరణు
వేచుచున్న ఈ అబలను రక్షింపును.

అంతట శ్రీకృష్ణుని ఆనుగ్రహముచే తండ్రిపతంశములుగా
చీరలు వచ్చుటవలన బ్రాహ్మది అపమానమునుండి కాపాడబడెను.
అప్పుడు భీముని సభాముఖమున ప్రతిజ్ఞ చేసి మత్స్యాసనుని యుద్ధమందు
వధించెనని కథయు చేసెను. అంతట ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజును
బుద్ధిగింది ఈ ప్రకారిముగ పలికెను.

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ

21 న వైరాఘ్యభిజానన్తి గుణాన్ వశ్యన్తి నాగుణాన్

విరోధం నాథిగచ్ఛన్తి యే త ఉత్తమపూరుషాః.

(ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఎవరు వైరమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనరో, ఎవరు గుణములనే
చూచుచురో, అవగుణములను చూడరో, అట్టివారు ఉత్తములని
చెప్పబడుదురు.

22. స్మరన్తి నుశ్చతాన్యేవ వ వైరాజి కృతాన్యపి

స స్తః పరార్థం కుర్వాణా నావేక్షన్తే ప్రతిక్రియామ్.

నుహాత్మ్యైః ఇతరుల ఉపకారాదులనే జ్ఞప్తించుచుండు కొందురు కాని వారి వైరమునుకాదు, వారు ఇతరులకు మేలు చేయుచు రే కాని వారికి ప్రతీకార మొనర్పరు.

23. సంవాదే పరుషాశ్వాహుర్యుధిన్ధిర నరాభమాః

ప్రత్యాహుర్యుధ్యమాన్వీతేనక్తాః పరుషముత్తరమ్.

24. స చోక్తా నైవ చానుక్తాన్వపితాః పరుషా గిరః

ప్రతిజల్పన్తి వై ధీరాః సచా తూత్తమపూరుషాః.

నీచులు సామాన్యముగు సంభాషణయందు కూడ కలు పాశ్చముల నుచ్చరించుదురు. మొదట కలువచనములను పలుకక ప్రత్యుత్తరమందు కఠోరముగ పలుకువా సు మధ్యమ తరగతివాడు. ధీమత్, శ్రేష్టులు ఇతరులు కఠోరవచనములను పలికినను, పలుక కున్నను తాము మూఁతము అహితవచనములను పలుకక నే యుందురు.

25. స్మరన్తి నుశ్చతాన్యేవ స వైరాజి కృతాన్యపి

స స్తః ప్రతి విజానన్తే లబ్ధ్యా ప్రత్యయమాత్మనః.

నుహాత్మ్యైః తను అనుభవమును ముందిడుకొని, ఇతరుల సుఖ దుఃఖములను తన సుఖదుఃఖములుగనే భావించుచు, వారి ఉత్తమ నడవడికనే జ్ఞప్తించుచుండుకొందురు కాని వారి వైరమునుగాని, విరోధమునుగాని కాదు.

అసంతోరయు ధర్మరాజు తిరిగి రెండవసారి శకునితో జూదమాజీ ఓడిపోయెను. తత్ఫలితముగ ధర్మరాజుచులు వండ్లెండు సంవత్సరములు వసవాసము, ఒక సంవత్సరము అజ్ఞాతవాసము గావించవలసి వచ్చినది. పాండవులు వసవాసమునకై పోవునపుడు పురవాసులు దుఃఖించి, వారిని అనుగమించుచు వారితో ఇట్లనిరి -

3. వనపర్వము

పౌరాణము:

1. మోహజాలస్య యోనిర్థి మూఢైరేవ సమాగమః

అహస్యహని ధర్మస్య యోనిః సాధుసమాగమః.

(చిరులు పాండవులతో ఇట్లు చెప్పిరి-) మూఢులతోటి సాంగత్యము, మోహజాలమును ఉత్పన్నమొనగ్గును. సాధుమహాత్ములతోటి సాంగత్యము ప్రతిదినము ధర్మమును సంపాదించు జేయును.

2. తస్మాత్ ప్రాజ్ఞశ్చ పృథ్విశ్చ సుఖభావైస్తపస్విభిః

సద్భిశ్చ సహ సంసర్గః కార్యః కమపరాయణైః.

కాబట్టి ప్రాజ్ఞులు, పెద్దలునగువాడు, ఉత్తమ స్వభావము కలవారును, శాంతిసరాయులును, తపస్సులును అగు సజ్జనుల సాంగత్యమును చేయవలెను.

3. యేషాం తీర్ణ్యవదాతాని విద్యా యోనిశ్చ కర్మ చ

తే సేవ్యాస్తే నమాస్యా హ శస్త్రేభ్యోఽపి గరియసి.

ఎవరికి విద్య, బాధి, కలయు - అను ఈ మూడును ఉజ్జ్వలముగా నుండునో, అట్టివారి సాంగత్యమునే చేయవలెను. వలయునైన, పాఠితో బాటు కూర్చొనుట శాస్త్రముల స్వాధ్యాయము కంటెను గొప్పది.

4. నిరారమ్భా హ్యపి వయం పుణ్యశిలేషు సాధుషు

పుణ్యమేవాహ్నుయామేహ పాపం పాపావసేవనాత్.

మేము అగ్నిహోత్రాది శుభకర్మలను చేయకున్నను, పుణ్యాత్ములగు సాధువుల సాంగత్యమున నివసించుటచే మాకు పుణ్యము సంపాదించును పాపముల సాంగత్యమునే జనులకు పాపము సంభవించును.

5. అసతాం దర్శనాత్ స్పర్శాత్ సంజ్ఞాత్ప సహసనాత్
ధర్మాచారాః ప్రహీయంతే సిద్ధ్యంతి చ న మానవాః.

దుష్టులగువారి యొక్క దర్శనము, స్పర్శనము, సంభాషణము, సాంగత్యము మొదలగు వానిచే ధార్మిక ఆచారములయొక్క హాని సంభవించును. కాబట్టి లబ్ధివారికి సిద్ధి యెన్నడును లభించదు.

6. బుద్ధిశ్చ హీయతే పుంసాం నిచైః సహ నమాగమాత్.
మధ్యమైర్మధ్యతాం యాతి శ్రేష్ఠతాం యాతి చోత్తమైః.

నీచుల సాంగత్యముచే మనుజుల బుద్ధి నశించును. మధ్యమ తరగతివారి సాంగత్యముచే బుద్ధి మధ్యమముగ నుండును. ఉత్తములగు వారి సాంగత్యముచే బుద్ధి శ్రేష్ఠత్వము నొందును.

పాండవులు వనమునకేగుటకు సిద్ధముగ నున్న సమయమున శౌనకుడను విద్వాంసుడైన బ్రహ్మగూడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను -

శౌనిక ఉవాచ

7. శోకస్థాన సహస్రాణి భయస్థానకథాని చ.
దివసే దివసే మూఢమావిశంతి న పణ్ణికమ్.

(శౌనకుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను -) కేలకొలది శోక స్థానములు, ఎందల కొలది భయస్థానములు ప్రతిదినము కూఢుని పొందునే కాని జ్ఞానిని కాదు.

8. మనోదేహసముత్థాభ్యాం దుఃఖాభ్యామర్చితం జగత్
తయోర్వ్యాస సమాపాభ్యాం శమోపాయవిమం శృణు.

మూనసిక, శారీరక దుఃఖములచే ప్రపంచమంతయు వీడింపబడు చున్నది. ఈ దుఃఖములు శమించుటకు ఉపాయము సంశ్లేషముగను, విస్తారముగను వినుము.

9. వ్యాధేరనిష్ఠసంస్కర్షాచ్చి మాదిష్ఠ వివర్ధనాత్
దుఃఖం చతుర్థి శారీరం శాశ్వతైః సమృద్ధివర్తతే.

రోగములు, అప్రియ వదార్థముల ప్రాప్తి, అధిక షర్మిశము, ప్రీయవస్తువుల విశోగము - అను ఈ నాలుగు కాగణముల వలన శారీరక దుఃఖము కలుగును.

10. తదా తత్ప్రీతికారాచ్చ సతతం చావిచింతనాత్
ఆధివ్యాధిప్రళమసం క్రియా యోగద్వయేన తు.

ఈ నాలుగు కాగణములకు ప్రతీకార మొనర్చుట, వానిని గూర్చి చింతింపకుండుట - అనుక్రియా యోగములు రెండును దుఃఖ నివారణోపాయములై యున్నవి. ఏని వలన శారీరక, మానసిక వ్యాధులు కలుగవు.

11. మానసం శమయేత్ తస్మాజ్జ్ఞానే నాగ్నిమివామృన్నా
ప్రకాస్తే మానసే హ్యస్య శారీరముపకామ్యతి.

జలముచే అగ్నిని శమింపజేయులాగున, జ్ఞానముచే మానసిక దుఃఖమును శమింపజేయవలెను. మానసిక దుఃఖము తొలగిన నే మనుజునకు శారీరక దుఃఖము కూడ తొలగిపోవును.

12. మనసో దుఃఖమూలం తు స్నేహ ఇత్యుపలభ్యతే
స్నేహాత్ తు సజ్జతే ఆన్తుర్దుఃఖ యోగముప్రేతి చ.

మానసిక దుఃఖమునకు మూలము సంసారమునందు ఆసక్తి అట్టి ఆసక్తి వలననే జీవుడు దృశ్యవస్తువులందు తగుల్కొని దుఃఖము నొందుచున్నాడు.

13. కౌటరాగ్నిర్యథాశేషం సమూలం పాదపం దహేత్
ధర్మార్థౌ తు తథాలోఽసి రాగదోషో వివాశయేత్.

చెట్లు తోజ్జయందున్న అన్ని చెట్టవంతును దహించి వేయవట్లు,
విషయముల యెడల ఒకరితో అసక్తి కూడ ధర్మ అర్థముల రెండిటిని
నశింప జేయును

14. విప్రయోగే న తు త్యాగీ దోషదర్శి సమాగమే
విరాగం భజతే జస్తుర్నిర్వైరో నిరవగ్రహః.

విషయములు ప్రాప్తించనపుడు వానిని త్యజించువాడు త్యాగి
కాదు. విషయములు సర్వప్రాప్తించినను వాని యందలి దోషమును
చూచి వానిని పరిత్యజించువాడే నిజమైన త్యాగి. అట్టివాడే
పైరాగ్యమును పొందును. అతని మనస్సునందు ఎవని యెడల ద్వేష
భావము లేనందు వలన అతడు నిర్వైరుడు, బంధము క్షుడు అగును.

15. తస్మాత్ స్నేహం న తిప్పిత మిత్రేభ్యో ధనసంచయాత్
స్వశరీరసముత్థం చ జ్ఞానేన వినివర్తయత్

కాబట్టి మిత్రుల యెడల, ధనాదుల యెడల అసక్తి కలిగియుండ
కాదు. తన శరీరము యెడల ఉత్పన్నమైన అసక్తిని జ్ఞానముచే
తొలగించుకొనవలెను.

16. జ్ఞానాన్వితేషు యుక్తేషు శాస్త్రజ్ఞేషు కృతాత్మను
న తేషు సజ్జితే స్నేహః పద్మపత్రేష్వివేదకమ్.

జ్ఞానియు, యోగయుక్తుడును, శాస్త్రజ్ఞుడును, మనస్సును
వశమందుంచుకొనువాడును, అగువానిపై — కమలపత్రముపై జలము
వలె — అసక్తి యొక్క ప్రభావ మేమియు ఉండదు.

17. రాగాభిభూతః పురుషః కామేన పరికృష్యతే
జచ్ఛా సంజాయతే తస్యో తతన్తృష్టా వివర్ధతే.

18. తృష్టా హి సర్వపాపిష్టా నిర్వోద్వేగకరీ స్మృతా
అధర్మబహులా చైవ ఘోరా పాపానుజన్తిసీ.

రాగమునకు వశీభూతగు వాని కామము తన వైపులాగి
 నును. అప్రకృతని మనస్సునందు కామభోగమును సుల్పిన ఇచ్చు
 పాపమును. తమపరి తృప్తి వృద్ధి నొందును. తృప్తి మహాపాపిష్ఠిదనియు,
 నిత్యము ఉద్వేగమును కలుగ జేయుననియు, పుష్పబసించి. దానిచే
 అస్థిమే సంభవించును. అయ్యది అత్యంత భయంకరముగు పాపబంధ
 నును జీవుని పవిత్రమును.

19. యా దుస్త్యతా దుర్మతిచిర్యా న తీర్థతః

యోఽసౌ ప్రాణాన్తికో రోగస్తాం తృష్ణాం త్యజతః నుఖమ్.

త్యజించుటకు కష్టసాధ్యమైనదియు, శరీరము శిథిలమైనను
 శిథిలము కానిదియు, ప్రాణనాశకముగు రోగము వంటిదియు, తృష్ణను
 త్యజించువానికి నుఖము లభించును.

20. రాజతః సలిలాదగ్నేశ్చరతః స్వజనాదపి

భయమర్థవతాం నిత్యం మృత్యోః ప్రాణభృతామివ.

సజనంతులకు రాజు, జలము, అగ్ని, చోరుకు, స్వజనులు—అను
 గీరి వలన — మృత్యువుచే భయము కలుగునట్లు — భయము కలుగును.

21. అనిత్యం యోవనం రూపం జీవితం రత్నసంచయః

ఐశ్వర్యం ప్రియసంవాసో గృధ్రేక తత్ర న పణ్డతః

యౌవనము, రూపము, జీవితము, రత్నసంగ్రహము, ఐశ్వర్యము
 ప్రియములతోటి వివాసము — అనునివి అనిత్యములు. శావున విచేక
 వంతుడు జానిని అభిలషించరాదు.

22. ధర్మార్థం యస్య విత్తేహ వరం తస్య నిరీహతా

ప్రజాలనాద్ధి పంకస్య శ్రేయోన న్పర్శవం నృణామ్.

ధర్మము నాచరించుటకు, ధనోపార్జన గావించుట ఉత్తమమైనది
 కాదు. ఏలయనెన, బురద పూసికొని కడుగుకొనుట కంటె, బురద,
 పూసికొనకయే యుందుట ఉత్తమము కదా!

23. తృణాని భూమిరుదకం వాక్ చతుర్థీ చ సూన్యతా
సతా మేతాని గేహేమ వోచ్చిద్యన్తే కదాచన.

ఆననము కొఱకై తృణములు, కూర్చొనుటకు స్థలము, జలము
మధురవాక్కు — అను ఈ నాలుగున్న సజ్జనుల ఇండ్లయందు
ఎన్నడును లేకుండ వుండవు (సదా యుండును)

24. ఆత్మార్థం పాచయేన్నాన్నం న వృథా మాతయేత్ పశూన్
న చ తత్ స్వయమక్ష్మియాద్ విధివద్ యన్న నిర్వపేత్.

శేవలము లేన కొఱకు మాత్రము అన్నము వండుకొనరాదు
పశువులను హింసించరాదు. దేవతలకు విధి పూర్వకముగా నమర్పించని
దానిని తాను తినరాదు.

25. శ్వభ్యశ్చ శ్వపచేభ్యశ్చ వయోభ్యశ్చ వపేత్ భువి
వైశ్వదేవం హి నామైతత్ సాయం ప్రాతశ్చ దీయతే.

కుక్కలకు, చందాలురకు, కాకులకు అన్నము వేయవలెను.
ఇది వైశ్వదేవమును గొప్ప యజ్ఞము. దీనిని ఉదయము, సాయంత్రము
కూడ అనుష్ఠించవలెను.

26. అహో బథ మహత్ తప్తం విపరీతమిదం జగత్
యేనాపత్రపతే సాధురసాధుస్తేన తుష్యతి.

అహా! చాల దుఃఖకరమైన విషయము! ఈ ప్రపంచమున
విపరీత విషయములు గోచరించుచున్నవి. మహాత్ములు ఏ కర్మ
చేయుటకు సిగ్గుపడుచున్నారో, దుష్టులు దానిని చేయుటయందే
ప్రీతిని గొనుచున్నారు.

27. హ్రీయతే ఋద్యమాచేఽపి నరే హరిధిరస్త్రీయైః
విమూఢసంఙ్గో దుష్టోత్త్యైరుద్రానైరివ సారథిః.

2. కింత తెలివి గలిగిన మనుజుడు కూడ మనస్సును నూరించు ఇంద్రియములచే విషయముల వైపునకు ఈడ్వలడుచున్నాడు. ఆ సమయమున అతని విచారణాశక్తి మోహిత మగుచున్నది. ఇట్లే గుట్టిములు వశమందు లేనందుచే సారథిని కుమార్తమునకు ఈడ్చుకొని పోవునట్లు, అజిశేంద్రియుడు కూడ తన ఇంద్రియములచే ఈడ్చుకొని పోవడును.

28. ఏవం పతతి నంసారే తాను తాన్విహ యోనిమ
అవిద్యా కర్మ తృష్ణాభిర్భామ్య మాణోఽథ చక్రపత్.

ఈ ప్రకారముగ అవిద్య, కర్మ, తృష్ణల ద్వారా చక్రమువలె తిరుగుచు మనుజుడు సంసారమున వివిధ యోనులందు పడుచున్నాడు.

29. జ్ఞాధ్యయ నదానాని తమః సత్యం కిమా యమః
అలోభ ఇతి మార్గోఽయం ధర్మస్యాప్తవిధః స్మృతః.

యజ్ఞము, అధ్యయనము, దాపము, తపస్సు, సత్యము, యమ, మనస్సు, ఇంద్రియముల యొక్క సంయమము, అలోభమును పరిత్యజించుట — అను ఈ యెనిమిదిని ధర్మము యొక్క ఎనిమిది మార్గములు.

30. సమ్యక్స్వంకల్పసంజన్మాత్ సమ్యక్ జేన్ద్రియన్గ్రహత్
సమ్యగ్వృతవిశేషాచ్చ సమ్యక్ చ గురుసేవనాత్.

31. సమ్యగ్గాహరయోగాచ్చ సమ్యక్ చాధ్యయసాగమాత్
సమ్యక్కర్మోపనం న్యాపాత్ వమ్యక్చిత్త నిరోధనాత్.

పూర్ణముగ సంకల్పములను ఏకమగు ఉత్తమ ధ్యేయమందు నెలకొల్పుటచేతను, ఇంద్రియములను బాగుగ వశమొనర్చుకొనుట చేతను, అహింసాద్రివతములను తప్పుగ పాలించుట చేతను, గురు సేవను బాగుగ ఒనర్చుటచేతను, యోగ సాధనమునకు ఉపయోగకరమైన ఆహారమును సేవిండుటచేతను, వేదాదులను బాగుగ అధ్యయ

నము చేయుటచేతను, కర్మలను లెప్పగ భగవత్సమర్పణము చేయుట చేతను, చిత్తమును బాగుగ నిరోధించుటచేతను మనుజుడు పరమ శ్రేయమును పొందుచున్నాడు.

32. ఏవం కర్మాణి కుర్వంతి సంసారవిజి గిషమః

రాగద్వేష వినిర్ముక్తా బక్ష్వర్యం దేవతా గతాః

సంసారమును జయింపదలంచు బుద్ధిమంతుడు ఈ ప్రకారము రాగద్వేషరహితుడై కర్మలను చేయవలెను. ఈ నియమములను పాలిండుటచేతనే దేవతలు బక్ష్వర్యమును పొందిరి.

పాండవులు వనమున కేగు సందర్భమున కొందఱు బ్రాహ్మణులు కూడ పెంటరాగా వారికి భోజనము సమకూర్చుట ఎట్లు అని ధర్మరాజు వురోహితుడగు ధామ్యుని అడుగగా సూర్యారాధన చేయులాగున అతడు చెప్పి ఆ పద్ధతిని వివరించెను. ధర్మరాజు అట్లే సూర్యుని ఆరాధించి అతని నుండి అక్షయ పాత్రను బడసెను. పిమ్మట పాండవులు కామ్యకవనమందు ప్రవేశించిరి. శ్రీకృష్ణుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలైనవారు పాండవుల యొద్దకు వచ్చినపుడు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ఇట్లు ప్రతిపించెను —

33. ఘృతస్యా వమేయస్య సత్యస్వామితేజసః

ప్రజాపతి పతర్విష్ణో ర్లోకనాథస్య ధీమతః

(అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ఇట్లు ప్రతిపించెను —) భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుడు అంతర్యామి. ఆ వమేయుడ, సత్యస్వరూపుడు, అమిత తేజస్వి, ప్రజాపతులకున్న నాథుడు, సమస్తలోకములకున్న రక్షకుడు ముఖ్యము పరమ బుద్ధిమంతుడగు శ్రీవిష్ణువే అయియున్నారు.

34. క్షేత్రజ్ఞః సర్వభూతానామాదిరన్తర్కే తేజవః

నిధానం తపసాం కృష్ట యజ్ఞత్వేన చ సనాతనః

ఓ కేశవా! గూరు శ్మేతజ్ఞులు (అందరి యొక్క ఆత్మ) ననుస్థాపనా బయొక్క అది, అంతము మీరే తపస్సుయొక్క అధిష్ఠానము, యజ్ఞము మీరే. మీరు సనాతన స్వరూపులు.

అవును శ్రీకృష్ణుడు పాండవులకు హితవచనములను చెప్పి యిట్లు బోధించెను.

వాసుదేవ ఉవాచ —

35. ప్రియోఽథ మృగయా పానమేతత్ కామసమాత్మికమ్
దుఃఖం చతుష్టయం ప్రోక్తం ద్విర్వరోభక్త్యతే శ్రీయః.

((శ్రీకృష్ణుడు పాండవులతో ఇట్లు చెప్పెను—))

స్త్రీలయెడల ఆసక్తికలిగియుండుట, జాదమాదుట, వేటాదుట మద్యపానము చేయుట — అను ఈ నాలుగు విధములైన భోగములు కామనాజనితములగు దుఃఖములని చెప్పబడినది. వానివలన మనుష్యుడు తన ధనమును, విశ్వరథమును కోల్పోవుచున్నాడు.

పిమ్మట పాండవులు ద్వైతవచనమున కేగిరి. అత్తటి మార్కండేయుడు పాండవుల కిట్లు బోధించెను.

మార్కండేయ ఉవాచ—

36. సహ సనేత్రపతిమో మహాత్మా
యనుస్య సేతా సముచేక్చ హస్తా
పితుర్నిదేశాదనమః స్వధర్మం
వాసం వనే దాశరథిశ్చకర.

((మార్కండేయుడు పాండవుల కిట్లు బోధించెను—))

దశరథనందనుడగు శ్రీరాముడు పాశరహితుడు. ఇట్లునుడు వారి మఱియొక రూపము. వారు యమునియొక్కయు నియంతయై యున్నాడు. సముచి వంటి ద్వైతపులయొక్క వాళ్ళకులు అయినను ఆ

మహాత్ముడు తన తండ్రియొక్క ఆజ్ఞను ధర్మముగ నెంచి అరణ్యమందు నివసించెను.

37. స చాపి శక్రస్య పమప్రభావే
మహానుభావః సమరేష్వజేయః
విహాయ భోగానచరద్ వనేషు
నేకే బలస్యేతి చరేదధర్మమ్.

ఇంద్రునితో సమానముగు ప్రతిభకలవాగును, గొప్ప అనుభవము కలవాగును, యుద్ధమందు సదా అజేయులును అగు అట్టి శ్రీరామచంద్రుడు కూడ సమస్త భోగములను పరిత్యజించి అరణ్యమందు నివసించెను. కాబట్టి ఎవరును తన భోగభాగ్యములను జూచియు, తన్ను బలవంతులైగా తలంచియు అధర్మము చేయరాదు.

తదుపరి ద్రావది ధర్మరాజుతో ప్రసంగించుచు శత్రువుల వైరభావమును గూర్చి వలుకగా అప్పుడు ధర్మరాజు ద్రావదితో ఇట్లు చెప్పెను—

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

38. క్రోధో హస్తా మనుష్యాణాం క్రోధో భావయితా పునః
ఇతి విద్ధి మహాప్రాజ్ఞ క్రోధమూలౌ భవాభవౌ.

(ధర్మరాజు ద్రావదితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మహాబుద్ధిశాలిమగు ద్రావదీ! కోపమే మనుష్యుని చంపునట్లే యున్నది. ఆ కోపము జయింపబడుచో ఆభ్యుదయమును కలుగ జేయును. ఉన్నతి, అవసతి - రెండును క్రమముగ క్రోధాభావ, క్రోధామూలములే అయియున్నవి.

39. యో హి సహరతే క్రోధం భవ స్తస్య మకోభవే
యః పునః పురుషః క్రోధం నిక్యం స వహతే శుభే
తస్మాద్భావాయ భవతి క్రోధః పరమదారుణః.

కోపమును నిగ్రహించువానికి ఉన్నతి కలుగును. కోపము యొక్క వేగమును అరికట్టలేనివానికి ఆ కోపము వినాశకారి యగును.

40. క్షమా ధర్మః క్షమా యజ్ఞః క్షమా వేదాః క్షమా శ్రుతమ్
య ఏతదేవం జానాతి స నర్హం క్షస్తుమర్హతి.

క్షమ (బ్రహ్మ) ధర్మము, క్షమ యజ్ఞము, క్షమ వేదము, క్షమ శాస్త్రము. ఈ విధముగ తెలిసికొనువానికి అంతయు క్షమా యోగ్యమై యుండగలదు.

41. యేషాం మన్యుర్మనుష్యాణాం కమయాభిహతః సదా
తేషాం పరతరే లోకాస్తస్మాత్ కన్తిః పరామతా.

ఎవరి శ్రోధము క్షమచే నిగ్రహింపబడునో, అట్టివానికి సర్వోత్తమ లోకములు సర్వపాప్తించుచున్నవి. కావున క్షమ అన్నింటి కంటె గొప్ప సుగుణముగ తలంచబడినది.

42. వ్యాసో వసిష్ఠో మైత్రేయో నారదో లోమశః శుకః
అన్యే చ ఋషయః సర్వే ధర్మైవ సుచేతసః.

వ్యాసముని, వసిష్ఠుడు మైత్రేయుడు, నారదుడు, లోమశుడు, శుంకుడు ఇంకను ఇతర మహర్షులు ధర్మమును పాలించుట వలననే శుద్ధ హృదయులైరి.

43. ధర్మ ఏవ వైవే వాన్యః స్వర్గం ద్రౌపది గచ్ఛతామ్
సైవ నా సాగరస్యేవ వణిజః పారమిచ్ఛతః.

సముద్రమును దాట దలంచువారికి వడవ అపసర్పమొనల్లు, స్వర్గమున కేగ దలంచువారికి ధర్మమే శరణ్యముకాని మణి యొకటి కాదు.

(అనంతరము ధర్మరాజు భీమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

యుధిష్ఠర ఉవాచ—

44. మమ ప్రతిజ్ఞాం చ విబోధ సత్యాం
వృణే ధర్మమమృతా క్షవితాచ్చ
రాజ్యం చ వుతాశ్చ యశో ధనం చ
సర్వం న సత్యస్య కలాముపైతి.

(ధర్మరాజు భీమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

నా యీ సత్యమైన ప్రతిజ్ఞను వినుము. నేను కీవితముకంటెను, అమరత్వము కంటెను ధర్మమును గొప్పదిగా తలంచుచున్నాను. రాజ్యము, శుత్రులు, యశస్సు, ధనము - ఇవి యన్నియు సత్య ధర్మములగుంట్ల పదునాటవ భాగమునైనను పొందలేవు.

పిదప పాండవులు శామ్యకపనమునకు వెళ్ళిరి. అర్జునుడు సోదరులతో కలిసికొని ఇంద్రకీల వర్వతముపైకి వెడలి ఇంద్రుని దర్శించెను. అర్జునుడు ఆ వర్వతముపై ఉగ్రతపంబొచరించెను. పిమ్మట శివుని గూర్చి ప్రార్థించెను. శివుడు అర్జునునితో వరమును కోరుకొననునగా అర్జునుడు పాశుపతాస్త్రమును కోరుకొనగా, అట్లే శివుడు దాని నొసంగి దాని ప్రయోగ, ఉపసంహారముల పద్ధతిని కూడ చెప్పెను.

తదుపరి ఇంద్రుని ఆహ్వానమును పురస్కరించుకొని అర్జునుడు స్వర్గమున కేగి, ఇంద్రునినుండి కొన్ని అస్త్రాదులను గ్రహించెను. ఇచట వనమందు పాండవుల చెంతకు బృహదశ్వముని వచ్చి ధర్మ రాజులకు నల దమయంత్రుల చరిత్రను చెప్పెను. తత్కథాసందర్భమున ఋతువర్ణరాజు బౌహళుని రూపమున ఉన్న నలునితో ఇట్లు చెప్పెను—

45. సర్వ సర్వం న జానాతి సర్వతో నాస్తి కశ్చన
నైకత్ర పరినిష్ఠాన్తి జ్ఞానన్య పురుషే క్వచిత్.

(ముతుపర్ణరాజు బొహుకునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

జనులందఱు అన్ని విషయములను ఎఱుంగరు. ప్రపంచములో
(భగవంతుడు తప్ప) సర్వజ్ఞుడెవడును లేడు. మఱియు ఒకనియందే
సమస్త జ్ఞానము ఉండదు.

ఉలస్త్య ఉవాచ

46. యస్య హస్తా చ పాదౌ చ మనశ్చైవ నుసంయతమ్
విద్యా తపశ్చ కీర్తిశ్చ న తిర్థఫలమశ్నుతే.

(పులస్త్యుడు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఎవని! చేతులు, కాళ్ళు, మనస్సు ఎళమందుండునో, ఎవడు
విద్య, తపస్సు, కీర్తి - నీనితోకూచి యుండునో, అట్టివాడే తీర్థసేవగము
యొక్క - (పూర్ణ) ఫలమును పొందును.

47. అకల్కతో నిరారమ్భో లఘూహరో జితేంద్రియః
విముక్తః సర్వపాపేభ్యః న తిర్థఫలమశ్నుతే.

దంభము మొదలగు దోషములు లేనివాడు, కర్తృత్వము,
అహంకారము తొలగినవాడు, అల్పహారి జితేంద్రియుడు సమస్త
పాపములనుండి విడిపడి తీర్థములయొక్క - వాస్తవ ఫలమును పొందును.

48. అకోపనశ్చ రాజేంద్ర సత్కళిలో దృఢవ్రతః
అత్మోనమశ్చ భూతేషు న తిర్థఫలమశ్నుతే.

కోపము లేనివాడు, సత్యవాది, దృఢత్వముతో వ్రతముల
నాచరించువాడు, సమస్త ప్రాణులందును ఆత్మభావము కలిగియుండు
వాడు, తీర్థముల ఫలమును పొందును.

49. ఋషిణాం పరమ్యం గుహ్యమిదం భరతసత్తమ
తీర్థాభిగమసం పుణ్యం యజ్ఞైరపి విశిష్యతే.

భరత శ్రీమా! ఇది ఋషులకు కూడ పరమగోప్యమైన రహస్యము, తీర్థయాత్ర మహాసమిత్తమైన సత్కర్మ ఇది యజ్ఞముల కంటెను గొప్పది.

పిదప ధర్మరాజు యొద్దకు నారదుడు వచ్చెను. ధర్మరాజు తీర్థములను గూర్చి నారదుని అడుగగా నారదుడు ఇదివఱకు భీష్మునకు పులస్త్యముని తీర్థములను గూర్చియు, వాని మహిమను గూర్చియు చెప్పిన విషయమును విచిత్రముగా చెప్పెను. అట్లే ధౌమ్య శ్రురోహితీడు మఱ ధర్మరాజునకు పెక్కు తీర్థములను గూర్చి చెప్పెను. తత్సందర్భమున ధౌమ్యుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు ఎలికిను.

ధౌమ్య ఉవాచ—

50. పవిత్రాణాం హి గోవిన్దః పవిత్రం పరమచ్యుతే
పుణ్యానామపి పుణ్యోఽసౌ మల్లలనాం చ మల్లలమ్
త్త్రైలోక్యే పుణ్యరీకాః దేవదేవ! సనాతనః.

(ధౌమ్యుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

భగవంతుడగు గోపండు పవిత్రులను కూడ పవిత్ర మొనర్చు సెట్టి పరమ పవిత్రులని చెప్పబడిరి. వారు పుణ్యములకున్న పుణ్యమును, మంగళములకున్న మంగళమును అయియున్నారు. కమల సేత్రుడగు దేవాధిదేవుడును, సనాతనండును అగు శ్రీహరి నాశరహితుడగు పరమాత్మయు, జీవుల రూపమున వెలయువారును, శ్రేష్ఠుడగు, పరమేశ్వరుడును అయియున్నారు. అచింత్య స్వరూపుడగు ఆ మధుస్సూదనుడే ద్వారకా పట్టణమందున్నారు.

అంతరిము పాండివులు తీర్థయాత్రకై జయలు దేగుచుండగా ఆ కామ్యకవనమందలి ఋషులు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పిరి—

ఋషయః ఊహుః—

51. శరీరనియమం ప్రాహుర్వాహ్మణా మానుషం వ్రతమ్
మనోవిఖడ్గాం బుద్ధిం చ దైవమాహురత్వం ద్విటా.

(ఋషులు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పిరి—)

ఋహ్మణిష్ఠులు శరీరశుద్ధి యొక్క నియమమును మానుష వ్రత మనియు మనస్సుచే శుద్ధ మొనర్పబడిన బుద్ధిని దైవవ్రతమనియు చెప్పెదరు.

అంతట లోమశుడు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పెను—

లోమశ ఉవాచ —

52. వర్తత్య ధర్మేణ నరస్తతో భద్రాణి పశ్యతి
తతః సపత్నాశ్చాయతి సమూలస్తు వినశ్యతి.

(లోమశుడు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పెను—)

అధర్మముచే మొదట మనుజుడు వర్తిల్లినట్లును, అభ్యుదయములను గాంచినట్లును తోచవచ్చును. తదుపరి శత్రువులను జయించి నట్లు కానిపించవచ్చును. కాని తుదకు అతడు సమూలముగ నశించి పోవును.

పిమ్మట పాండవులు నైమిశారణ్యాది పుణ్యక్షేత్రములను, పెక్కు తీర్థములను దర్శించిరి. ధర్మరాజ యొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని లోమశుడు అగస్త్యుని వృత్తాంతమును ధర్మరాజునకు చెప్పెను. పిదప భగీరథుని యొక్కయు, ఋష్యశృంగముని యొక్క ఊపాఖ్యానములను వర్ణించి చెప్పెను. తదుపరి పాండవులు మహేంద్ర వర్షతముపైకి, ఆనంతరము ప్రభాసక్షేత్రమునకు వెడలిరి. పిదప లోమశుడు ధర్మరాజునకు మాధాంత చక్రవర్తి యొక్క చరిత్రను చెప్పెను. పిమ్మట లోమశుడు అనేక తీర్థముల యొక్క మహిమను ధర్మరాజునకు చెప్పెను. ఉత్తీనరరాజ యొక్క చరిత్రను వర్ణించెను.

ఉశీనరరాజు యొక్క మహత్త్వము పరీక్షించుటకై ఇంద్రుడు, జేగ రూపమునను, అన్ని పాపురము రూపమునను ఆ రాజు యొద్దకు వచ్చిరి. జేగ పాపురమును తనముచురాగా, పాపురము రాజు ఒడిలో తలదాచుకొనెను. అప్పుడు జేగ తనకు ఆశలీగా ఉన్నదనియు పాపురమును తనకిమ్మనియు ఉశీనరరాజు నడుగగా, అతిడిల్లు చెప్పెను—

రాజోవాచ—

53. యో హి కల్పిత్ ద్విజాక హన్యాత్ గాం వాలోకస్యమాతరమ్
శరణాగతం చ త్యజతే తుల్యం తేషాం హి పాతకమ్.

(ఉశీనరరాజు జేగతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ద్విజులను చంపువాడు, జగన్మాతయగు గోవును వధించువాడు, శరణాగతిని పొందిన వానిని వదలి పెట్టువాడు—అను ఈ మువ్వురికిని పాపము సమానముగ తగుల్కొనును.

శ్లోక ఉవాచ—

54. ధర్మం యో బాధతే ధర్మో న న ధర్మః కుధర్మ తత్
అవిరోధాత్ తు యో ధర్మః స ధర్మః సత్య విశ్రమ.

(పక్షిరాజు జేగ ఉశీనరరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

సత్యనిష్ఠుడెవగు రాజా! ఏ ధర్మము మఱియొక ధర్మమునకు బాధకమునో అది ధర్మము కాదు, కుధర్మము. మఱియొక ధర్మమునకు విరోధము కాని ధర్మమే వాస్తవమైన ధర్మము.

55. విరోధిమ మహిపాల నిశ్చిత్త్య గురులాభువమ్
న బాధా విద్యతే యత్ర తం ధర్మం నముపాచరేత్.

పరస్పర విరుద్ధములుగ తోచు ధర్మములందు గౌరవ, లాభములను విచారించి, దేనియందు ఇతరులకు బాధ కలుగడో ఆ ధర్మమును ఆచరించవలెను.

56. గురులాభువ మాదాయ ధర్మాధర్మ వినిశ్చయే

యతో భూయాంస్తతో రాజా కురుష్య ధర్మనిశ్చయమ్.

ధర్మ అధర్మములను నిర్ణయము చేయునపుడు, ప్రణ్యాపాపముల యొక్క శారవలాభువనులను దృష్టియందుంచుకొని విచారణ చేయుడు దేనియందు ఎక్కువ ప్రణ్యాముడునో, అదియే ఆదరించ యోగ్యమును ధర్మముని నిర్ణయించుడు.

పిమ్మట ఉత్తనురాజు తన శరీరమునలి కొంత మాంసమును జేగ కిచ్చి దాని ఆకలి తీర్చి పాపురమును రక్షించెను. రాజు యొక్క ఉదారత్వమును సహాపకార బుద్ధిని చూచి ఇంద్రదాగులు చాల నంతోషించి 'నీ కిచ్చి శాశ్వతముగ లోకములో విలసిల్లును' అని చెప్పి వెళలిపోయె. ఉత్తనురాజు తన ధర్మముచే భూమండలమున, అశాశమున గ్యాపించి దేదీప్యమానమును శరీరమును ధరించి స్వర్గ లోకమున పోయెను.

పిమ్మట లోనుగుడు ధర్మరాజునకు అష్టావక్రముని యొక్క చరిత్రను చెప్పెను. బ్రాహ్మకాలమున అష్టావక్రకుడు జనకుని భవనము నకు వెళ్ళగా అతడు ద్వాపరమునకు 'బాలుక కిచట ప్రవేశము లేదు. వృద్ధులతో' అని చెప్పగా అపుడు అష్టావక్రకుడు 'మేము వేదవిజ్ఞానము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, మొదలైనవి కలవారము. కావున (జ్ఞాన) వృద్ధులమే' అని పలికి యిట్లు చెప్పెను—

అష్టావక్ర ఉవాచ—

57. న జ్ఞాయతే కాయవృద్ధ్యా వివృద్ధి-

ర్యథాష్టిలా కల్మషేః సప్రమృష్టృద్ధా

ప్రసోఽల్పకాయః ఫలిత వివృద్ధౌ

యశ్చాఫలస్తస్య న వృద్ధభావః.

(అట్టావక్రకు ద్వారపాలునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

కేవలము శరీరము వృద్ధి నొందినచో మనుజుడు వృద్ధి నొందినట్లు తలంపబడడు—శాల్మల వృక్షఫలము వలె, చిన్న వృక్షమైనను బాగుగ ఫలములు కలిగియుండినచో, అది గొప్పదిగ తలంచబడును. అంతియే కాని ఫలములు లేని చెట్టుకాదు. ఫలములు లేని చెట్టు పెరిగినను పెరగని దానితో సమానము.

58. స తేన స్థవిక్ భవతి యచాస్య పలితం శిరః

బాలోఽపి యః ప్రపానాతి తం దేవాః స్థవిరం విదుః.

జట్టు తెల్లబడినంతమాత్రముచే మనుజుడు పెద్దవాడు కానేరడు. వయస్సునందు బాలుడైనను, జ్ఞానమందు ఆధిక్యత కలవానిని దేవతలు పెద్దవాడు అందురు.

59. స హయనైర్న పలికైర్న విత్తేన స బన్ధుభిః

ఋషయశ్చక్రిరే ధర్మం యోఽనూచానః సనోమహన్.

వయస్సు పెద్దదియగుట చేతగాని, జట్టు నరియుట చేతగాని, ధనము ఎక్కువగా నుండుట చేతగాని మనుజుడు గొప్పవాడు కానేరడు. అర్థముతో కూడ వేదములన్నిటిని అధ్యయనము చేసినవాడును, వక్తయు గొప్పవాడని ఋషులు నియమ మేర్పరచిరి.

అప్పుడు జనకమహారాజు అష్టావక్రకుని మాటలు విని అతనితో ఇట్లు చెప్పెను—

రాజోవాచ—

60. త్రిశంక ద్వాదశాంశస్య చతుర్వింశతిపర్వణా

యస్త్రిషష్టితారస్య వేదార్థం న పరా కవిః.

(జనకుడు అష్టావక్రకునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ముప్పది అవయవములు, పగ్గడెండు అంశములు, ఇళువది

నాలుగు పర్వములు, మూడువందల అఱువది ఆకులుగల పదార్థమును దాని ప్రయోజనమును తెలిపికొనువాడు గొప్ప జ్ఞాని.

అంతట అష్టావక్రకుడు జనకునితో ఇట్లు పలికెను.

అష్టావక్ర ఉవాచ —

61. చతుర్వింశతివర్ష త్వం షణ్మాసి ద్వాదశప్రథి

తత్ త్రిషష్టిశతారం వై చక్రం పాతు సదాగతి.

(అష్టావక్రకుడు జనకునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

దేనియందు పండ్రెండు అమావాస్యలు, పండ్రెండు పూర్ణిమలు అను ఇఱువది నాలుగు పర్వములు, ఋతువులను ఆఱు నాభులు, మాసరూపములగు పండ్రెండు అంశములు, దినరూపములగు మూడు వందల అఱువది ఆకులుకలనో, నిరంతరము తిరుగుచుండునో సంవత్సర రూపమగు అట్టి కాలచక్రము రక్షించుగాక!

అటు పిమ్మట బందీ అను జనకాస్థానచండితునకును, అష్టావక్ర నకును శాస్త్రార్థమున వాదము సంభవించి, అందు అష్టావక్రకుడు జయించెను. జనకుడు ఛాల సంతోషించెను. అనంతరము అష్టావక్రకుడు సమంగా నదిలో స్నానమాచరించగా అతని అంగములన్నియు చక్కగా ఏర్పడెను. ఇక పాండవులు తదుపరి ఉత్తరాఖాండమునకు యాత్ర సాగించి గంధమాదన పర్వతము పైకి వెడలిరి. మఱియు బదరికాశ్రమమందు ప్రవేశించిరి, బ్రహ్మచారి యొక్క అభీష్టముననుసరించి భీముడు సౌగంధిక కమల పుష్పములను తెచ్చుటకై కదభీషణమునకు పోగా అచట భీమునకు హనుమంతుడు కానుపించెను హనుమంతుడు త్రోవకు అడ్డుగా ఉండుటచే ప్రక్కకు తొలగుమ' భీముడెడుగగా, తన తోకను ప్రక్కకు తొలగించుమని హనుమంతుడు చెప్పెను. కాని భీముడు దానిని కదలించలేకపోయెను. అప్పుడు భీముడు హనుమంతుని ఆతని వృత్తాంతమును తెలియజేయుమని అడుగ, అంతట

హనుమంతుడు భీమునకు శ్రీరాముని చరిత్రను, నాలుగు యుగముల ధర్మములను వినిపించి తన విశాల స్వహృదయమును చూపెను.

మఱియు హనుమంతుడు భీమున కిట్లు బోధించెను—

హనూమానువాచ—

62. ఆచారసమృతే ధర్మో ధర్మే వేదాః ప్రతిష్ఠితాః

వేదైర్వజ్ఞాః సముత్పన్నా యజ్ఞై ర్దేవాః ప్రతిష్ఠితాః.

(హనుమంతుడు భీమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఆచారము (శుద్ధ ఆచరణ) చే ధర్మము ఉత్పన్నమగుచున్నది. ధర్మమందు వేదములు ప్రతిష్ఠింపబడియున్నవి. వేదముల నుండి యజ్ఞములు ప్రకటములయ్యెను. యజ్ఞములచే దేవతల యొక్క స్థితి గంభవించుచున్నది.

63. ద్విజాతీనామ్నతం ధర్మో హ్యేకైశ్చైవైలక్షణః

యజ్ఞాధ్యయన దానాని త్రయః సాధారణాః స్మృతాః.

ద్విజులకు ముఖ్య ధర్మము శుశ్రూష. ఇది ధర్మము యొక్క ఒక ప్రధాన లక్షణము. యజ్ఞము, స్వాధ్యాయము, దానము—అను ఈ మూడును ద్విజులకు సామాన్య ధర్మములుగ ఎంచబడినవి.

ఇట్లు బోధించి హనుమంతుడు అంతర్ధాన మొండెను. అనంతరము భీముడు శ్రోధవశులను రాక్షసులను ఓడించి ప్రజాపదిగొల్పి సౌగంధి పుష్పములను గైకొని పెళ్ళెను. పిదప ప్రజాపదీనహీనులగు ధర్మరాజు, నకుల, సహదేవులను ఎత్తుకుపోయి పరమానుని భీముడు వధించెను. విచ్చుట పొండవులు నరసారాముగా శ్రమమునుండి రాజర్షి అర్షి పేరుని ఆశ్రమమునకు వెడలగా, అనట అర్షి పేరుడు ధర్మరాజునకు హితోపదేశము చేసెను గంధమాదవ పర్వతమునకు కుబేరుడు వచ్చి ధర్మరాజును కలిపికొనెను. అనంతరము అర్జునుడు స్వర్గమునుండి తిరిగివచ్చి

ఆ సర్వతముపై సోదరులను కలిసికొనెను. పిదప ఇచ్చుచును వచ్చి ధర్మరాజును ఓదార్చి ధైర్యము చెప్పి వెడలెను. అర్జునుడు తన వృత్తాంతమంతయు సోదరుల కెఱింగించెను. పిదప అర్జునుడు పాఠశ్రమున ప్రవేశించి ఆచట నివాసకవచాలను దానవులతో యుద్ధము చేసి నూరిని సంహరించి, పోలోమ, కాళకేయులను దానవులను వధించి, తదుపరి సోదరులకడకు రాగా, అతని విజయ వృత్తాంతము విని ధర్మరాజు హర్షించెను.

తరువాత పాండవులు గంధమాదన సర్వతమునుండి బయలుదేరి బదరికాశ్రమముగూర్చి ద్వైతవనమును ప్రవేశించిరి. అప్పుడు అజగర రూపమున నున్న నహుషుడు భీముని పట్టుకొనెను. ధర్మరాజు సర్ప రూపముననున్న నహుషుని కడకేగగా అతడు ధర్మరాజును ఇట్లు ప్రశ్నించెను—

సర్ప ఉవాచ—

64. బ్రాహ్మణః కో భవేద్ రాజా వేద్యం కిం చ యుధిష్ఠిర
బ్రవీహ్యతిమతిం త్వాం హి వాత్సైరనుమిమిమహే.

(సర్పయు (నహుషుడు) ధర్మరాజును ఇట్లుడిగెను—)

బ్రాహ్మణు డెవడు? అతడు, తెలిసికొనదగిన తత్త్వమేది? మీ మాటలు వినుటచే మీరు గొప్ప బుద్ధిమంతులని సలియుచున్నది.

అప్పుడు ధర్మరాజు నహుషున కిట్లు ప్రశ్నోత్తర మొసంగెను.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

65. సత్యం దానం క్షమా శీలమాన్యసంప్రదానం తపో ఘృణా
దృశ్యవై యత్ర నాగేష్ఠో న బ్రాహ్మణ ఇతి స్మృతః.

(ధర్మరాజు సర్పముతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఎవనియందు సత్యము, దానము, క్షమ, సాక్షిల్యము, కూరత్వ రాహిత్యము, తపస్సు, దయ - అను ఈ సద్గుణములుండనో, అతడే బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడును.

66. వేద్యం సర్వ పరబ్రహ్మ నిర్మలమనుభవం చ యత్
యత్ర గత్వా ప శేవంతి భవతు కిం వివక్షితమ్.

తెలిసికొనదగిన తత్త్వము పరబ్రహ్మమే అయియున్నది. ముఖ
ముఖములకు పరమైయున్నదియగు దానిని తెలిసికొనినచో మనుజుడు
లోకమును దాటివేయగలడు. ఇక ఈ విషయమై ఏమి అడుగ
దలంచితిరో చెప్పడు.

67. భవానేకాదృశో లోకే వేదవేదాల్ల పారగః
బ్రూహి కిం కుర్వతు కర్మ భవేద గతిరనుత్తమా.

మీరు వేద వేదాంగములను చక్కగ తెలిసివారు. లోకమున
మిమ్ములను గూర్చి ఇట్టి భ్యాసమే కలదు. ఏ కర్మను ఆచరించుటచే
మనుజునకు సర్వోత్తమగతి సంప్రాప్తించునో తెలియజేయుడు.

అది విని సర్వము (వహుషుడు) ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—
సర్వ ఉవాచ—

68. పాత్రే దత్త్వా ప్రియాణ్యుత్త్వా పత్యమ్యుత్త్వా చ భారత
అహింసా నిరతః స్వర్గం గచ్ఛేదితి మతిర్మమ.

సర్వము ధర్మరాజునకు ఇట్లు చెప్పెను—

మనుష్యుడు సత్త్వగుణుడగుచో దాసము చేయుట చేతను, కర్మ,
ప్రియ వచనములను పలుకుటవలనను, అహింసా ధర్మమున తత్పరు
డగుటచేతను స్వర్గమును (ఉత్తమగతిని) పొందునని ఈ విషయమున
నా అభిప్రాయమై యున్నది.

(అవును ధర్మరాజు వహుషుని ఇట్లడిగెను—)

ముద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

69. కథం స్వర్గే గతిః సర్వ కర్మణాం ఛ ఫలం భ్రువమ్
అశరీరభ్య దృశ్యేత ప్రబ్రూహి విషయాంశ్చ మే

(ధర్మరాజు సర్పమును ఇట్లుడిగెను—)

మనుజునకు స్వర్గప్రాప్తి, కర్మలయొక్క ఫలము ఏ ప్రకారము కలుగును? మఱియు దేహభిమానము లేనివానికి ఎట్టి గతి లభించును? అను విషయములను తెలియజేయుడు.

అంతట సహుషుడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను—

సర్ప ఉవాచ—

70. తస్మాత్ వై గతయో రాజా పరిదృష్టాః స్వకర్మభిః
మానుషం స్వర్గవాసశ్చ తిర్యగోపిశ్చ తత్ క్రిధా.

(సర్పము ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

చారి చారి కర్మలనుసరించి జీవులకు ఈ మూడు విధములైన గతులు కలుగుచున్నవి. స్వర్గలోక ప్రాప్తి, మనుష్య యోనియందు జన్మ, పశుపక్ష్యాది యోనులందు (మఱియు సరకములందు) జన్మించుట—

71. తత్ర వై మానుషిల్లోకాద్ దానాదిభిరతస్త్రితః
అహింసార్థ సమాయుక్తైః కారణైః స్వర్గమత్పుతే.

దీనిలో మనుష్య యోనియందు జన్మించువాడు అలసత్వము, ప్రమత్తత వదలి అహింసను పాలించుచు దానాది శుభకర్మలను చేయుచో, అతనికి ఈ పుణ్యకర్మల ప్రభావముచే స్వర్గము సంద్రాప్తించును.

72. విపరీతైశ్చ రాజేన్ద్రైశ్చ కారణైర్మానుషా భవేత్
తిర్యగ్యోనిస్తథా తాత విశేషశ్చాత్ర వక్ష్యతే.

73. కామక్రోధ సమాయుక్తైః పాంసాలోభ సమన్వితః
మనుష్యత్వాత్ పరిభ్రష్టస్తిర్యగ్యోనౌ ప్రమాయతే

అట్లుకాక, విపరీతముగ ప్రవర్తించుటచే తిరిగి మనుష్య యోనులందు గాని, పశుపక్ష్యాది యోనులందు గాని జన్మించవలసి

యుండును. పశుపత్యౌతి యోనులందు జన్మించుటకు కారణము చెప్పబడుచున్నది. కామ, క్రోధ, లోభ, హింసలయందు తత్పరుడై, మానవత్వమునుండి భ్రష్టుడగువాడు తన మనుష్య జన్మను పొందుటకు తగిన యోగ్యతను కూడ పొగొట్టుకొని, పశుపత్యౌతి జన్మలను ఎత్తును.

74. తిర్యగ్యోన్మాః వృథగ్భవో మనుష్యార్థే విధీయతే
గవాదిభ్యస్తథాశ్వేభ్యో దేవత్వమపి దృశ్యతే
75. సోఽయమేతా గతిస్తాత జన్తుశ్చరతి కార్యవాన్
నిత్యే మహతి చాత్మానమన స్థాపయతే ద్విజః
76. జాతో జాతశ్చ బలవద్ భుక్తేః చాత్మా న దేహవాన్
ఫలార్థస్తాత నిష్పృక్తః ప్రజాపాలన భావనః.

ప్రయోజనమున జీవుడు ఈ మూడు జన్మలందును తిరుగాడుచుండును. కర్మఫలమును తోరు దేహభిమానియైన జీవుడు పరప శత్రుముచే మాటి మాటికి జన్మ ఎత్తుచు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచుండును. కాని ఎవనికి కర్మఫలమందు ఆసక్తి లేదో, అరడు జనుల తోమమునందు అభిప్రాయము కలవాడై, తన అర్మను నిర్మము పరబ్రహ్మమందు, పరమార్థమందు స్థాపించుచుండును.

77. సత్యం దమస్తసా దానమహంసా ధర్మనిత్యతా
సాధకాని సదా.సంసారి న జాతిర్న తులం నృప.

సత్యము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, తపస్సు, దానము, అహింస, ధర్మవరాయణార్థము - అను ఈ సద్గుణములే సదా మనుష్యులకు సిద్ధిని కలుగజేయునవై యున్నవి. అంతియే కాని జాతి, కులములు కావు.

ధర్మరాజయొక్క సాన్నిధ్యముచే నహుషునకు శాపవిమోచనము సిద్ధింప, అతనికి సర్వాకృతి పోయి దివ్య శరీరము లభింపగా

విమానముపై యతడు తిరిగి స్వర్గలోకమున కరిగెను. భీముడు సర్పము బొరినుండి విముక్తుడయ్యెను. అంతట పాండవులు ద్వైతవనమునుండి తిరిగి కామ్యకవనమందు ప్రవేశించిరి. అచట పాండవుల యొద్దకు శ్రీకృష్ణుడు, సత్యభామ, మార్కండేయుడు, నారదుడు వచ్చిరి. అపుడు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పెను—

(శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

78. ధర్మః పరః పాణ్డవ రాజ్యతాభాత్
తస్యార్థ మాహుస్తవ ఏవరాజన్
సత్కాష్ఠవాఙ్మూల చరతా స్వధర్మం
జితస్త్వ యాయం చ పరశ్చ లోకః.

(శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఓ, పాండునందనా! రాజ్య లాభముకంటె ధర్మము గొప్పది. ధర్మముయొక్క వృద్ధిహింసై తపస్సు ప్రధాన సాధనముగా చెప్పబడినది. మీరు సత్యము, సరళత్వము మొదలగు సద్గుణములతో బాటు స్వధర్మమును పాలించుచున్నారు. కాబట్టి మీరు ఇహ లోకమును, పరలోకమును కూడ జయించినారు.

అనంతరము మార్కండేయుడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధించెను—

మార్కండేయ ఉవాచ—

79. అశుభైః కర్మభిః పాపా నిర్మలే విరయగామినః
సంసారేషు విచిత్రేషు పచ్యమానాః పునః పునః.

(మార్కండేయుడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధించెను—)

పాపాచరణ కలవారు తమ అశుభ కర్మలయొక్క ఫల స్వరూపముగ పశుపక్ష్యాది జన్మల నెత్తుచు నరకమందు పడుచు నుండురు. విచిత్రములగు సంసారిక ధోమనలందు జన్మించుచు వారు దూఱములచే సంలభ్యులగుచుండురు.

80. మనుష్యా వ్రత తపసః పర్యాగమపరాయణాః
స్థిరవ్రతాం సత్యపరా గురుశుశ్రూషణే రతాః.

81. మశీరాః శుక్లజాతీయాః కన్తా దాన్తాః సుతేజసః
శుచియోన్యస్తరగతాః ప్రాయశః శుభలక్షణాః.

జ్ఞానులగువారు తపస్సులై, సమస్త శాస్త్రములయొక్క
అధ్యయనమందు తత్పరులై, స్థిరముగ వ్రతములను పాఠించుచు,
సత్యపారాయణులై, గురుసేవా తత్పరులై, మశీల సంపన్నులై,
సాత్త్వికగుణము కలవారై, క్షమాశీలులై, జితేంద్రియులై, మహా
తేజస్సంపన్నులై యుండుదు. వారు శుద్ధయోనులందు జన్మించుచు
శుభలక్షణములచే నుశోభితులై యుండుదు.

82. కారణం యః ప్రపశ్యామి హేతుయోగసమానతః
(మృత్యుః ప్రభవనో యేన నాస్మాకం నృపనత్తమాః
శుద్ధాచారా అనలసాః సంధ్యోపాసన తత్పరాః
శుద్ధాన్తాః శుద్ధసుధనా బ్రహ్మచర్య వ్రతాన్వితాః)
సత్యమేవాభిజానీమో నాన్యత కుర్మహే మనః
స్వధర్మ మనుతిష్ఠామస్తస్మా న్మృత్యుభయం న నః.

మాపై మృత్యువు యొక్క ప్రభావము ఏల పడదో వచించు
చున్నాను వినుడు. మేము శుద్ధ ఆచార విచారములతో కూడి
యున్నాము. అలసత్వము లేక యున్నాము. ప్రతిదినము సంధ్యోపాసన
సాపరాయణులమై యున్నాము. శుద్ధమగు అన్నమును భుజించు
చున్నాము. శుద్ధరీతిగ న్యాయపూర్వకముగ ధనాదుల నార్జించు
చున్నాము. సదా బ్రహ్మచర్య వ్రతపాలనమందు నిమగ్నులమై
యున్నాము. మేము సత్యమునే తెలిసికొనుచున్నాము. అసత్య
మందెన్నడును మా మనస్సును పోషింపము. మతయు సదాస్వకీయ
ధర్మమును పాఠించుచున్నాము. కావున మాకు మృత్యువు వలన
భయములేదు.

తత్సందర్భమున మార్కండేయుడు తార్క్ష్యముని యొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని సరస్వతీ దేవి ఇట్లు చెప్పెను—

సరస్వత్యువాచ—

83. తం వై పరం వేదవిదాః ప్రపన్నాః
పరం షరేభ్యః ప్రథితం పురాణమ్
స్వాధ్యాయవస్తే ప్రతపుణ్యయోగై-
ప్రపాథనా వీతశోక విముక్తాః.

(సరస్వతీదేవి తార్క్ష్యమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

స్వాధ్యాయమును యోగమున సంలగులును, తపస్సునే ధనముగ నెంచువారును అగు యోగులు వ్రతములు, పుణ్యము, యోగము—వీని సాధనములచే ఏ ప్రఖ్యాత, పురాతన, పరాత్పర వదమును పొంది శోకరహితులును, ముక్తులును అగుచున్నారో, అదియే సనాతన బ్రహ్మపదమైయున్నది. వేద వేత్తలు ఆ పరమవదము యొక్క యే ఆశ్రయమును పొందుచున్నారు.

పిదప మార్కండేయుడు ధర్మరాజుతో వైవస్వతమును చరిత్రము, మత్స్యవతార కథ చెప్పెను. పిమ్మట స్రవయశాల దృశ్యమును గూర్చియు, తాను బాలముకుందుని దర్శించుటను గూర్చియు చెప్పెను. భగవంతుడు బాలముకుందుడు మార్కండేయునితో ఇట్లు పలికెను—

దేవ ఉవాచ

84. అపాం నారా ఇతి పురానంజ్ఞాకర్మ కృతం మయా
తేన నారాయణోఽప్యక్తో మమ తత్ త్వయేనం నదా.

(భగవంతుడగు బాలముకుందుడు మార్కండేయునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

పూర్వము నేను జలమునకు 'నారా' అని పేరు పెట్టితిని ఆ జలము నదా నా ఆయనము (నివాసస్థానము). కావున నేను 'నారాయణ' అను పేరుతో ప్రసిద్ధి కెక్కితిని.

85. అహం నారాయణో నామ ప్రభవః కాశ్యతోఽప్యయః
విధుతా సర్వభూతానాం సంహరతా చ ద్విజోత్తమః.

ఆ నారాయణుడగు నేనే సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తికి కారణ భూతుడను, సనాతనుడను, నాశరహితుడను అయియున్నాను. ద్విజోత్తమా! సమస్త ప్రాణుల యొక్క సృష్టి, సంహారములను కావించువాడను నేనే. నేనే విష్ణువును నేనే బ్రహ్మదేవుడను, నేనే దేవరాజగు ఇంద్రుడను, నేనే కుచేరుడను, యముడను.

86. అహం శివశ్చ సోమశ్చ కశ్యపోఽథ ప్రజాపతిః
అహం ధాతా విధాతా చ యజ్ఞకృహం ద్విజోత్తమః.

నేనే శివుడను, ఇంద్రుడను, ప్రజాపతి కశ్యపుడను, ధాతను విధాతను, యజ్ఞమును అయియున్నాను.

87. అగ్నిరాస్యం కితిః పితౄ చంద్రాదిశ్శౌ చ లోచనే
ద్యౌర్మూర్తా ఖం దిశశ్రోత తథాఽపః స్వేదనమ్భు వాః

88. సదిశం చ నభః కాయో వాయుర్మనసి మే స్థితః
మయా క్రతుశతైరిష్టం టహంభిః స్వాప్త దక్షిణైః.

అగ్ని నా ముఖము, భూమి నా పాదములు. చంద్రుడు సూర్యుడు నా నేత్రములు, ద్యౌలోకము నా శిరస్సు, ఆకాశము, దిక్కులు నా చెవులు. జలము నా శరీరము యొక్క చెమటచే ప్రకటమైనది. దిక్కులతో కూడిన ఆకాశము నా యొక్క శరీరము. వాయువు నా మనస్సునందున్నది. నేను భూరి దక్షిణలతో 'గూడిన అనేక వందల కొలది యజ్ఞములను చేసితిని.

89. సమ్యక్ వేదమధీయానా యజన్తే వివిధైర్మతైః

కస్తాత్మానో జితక్రోధాః ప్రాప్నువన్తి ద్విజాతయః.

ఏ ద్విజులు వేదములను చక్కగ అధ్యయనము చేసి శాంత చిత్తులై, క్రోధరహితులై, వివిధ యజ్ఞముల ద్వారా, నన్నారాధించు దురో, వారు నన్ను పొందుదురు.

90 ప్రాప్తం న శక్యో యో విద్యకా నర్తిర్దుష్కృత కర్మభిః

లోభాభిభూతైః కృపణైరనార్యైరకృతాత్మభిః.

91. తం మాం మహాధలం విద్ధి సరాణాం భావికాత్మనామ్

సదుప్రస్థం విమూఢానాం మార్గం యోగైర్నిషేవితమ్.

ఓ విద్యాంసుడా! సావకర్మలను చేయువారు, లోభులు, కృపణులు, అనార్యులు, అజితాత్ములు అగు మనుజులు దేనిని ఎన్నడును పొందలేరో, అట్టి మహాధలమే నేనని యెఱుఁగుము, శుద్ధాంతఃకరణుఁగువారై మానవులచే నులభముగ పొందదగిన యోగ సేవిత మార్గమును నేనే మూఢులకు నేనే సర్వథా దుర్లభుడను.

92. యదా యదా చ ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి సత్తమ

అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాఽఽత్మానం సృజామ్యహమ్.

మహర్షీ! ఎపుడెపుడు ధర్మమునకు హాని, అధర్మమునకు ఉత్థానము కలుగునో, అపుడెపుడు నేనే స్వయముగ ప్రకటమగుదును (అవతారము నెత్తుదును.)

అసంతరము మార్కండేయుడు శిలిచక్రవర్తిని గూర్చి తెలుపుచు పాండవులతో ఇట్లు చెప్పెను—

శిలిరువాచ

93. నైవాహమేతద్ యశసే దదాని

న చార్థ పేతేర్న చ భోగత్పష్టయా

పాపైరనాసేవిత ఏవ మార్గ

అత్యేవమేతత్ పకలం కరమి.

(శిబి చక్రవర్తి మంత్రులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

నేను కీర్తి కొఱకు ఈ దాస మిచ్చుటలేదు. భవము కొఱకు గాని, భోగకాంక్ష చేరగాని ఈ దాసము చేయలేదు, ఇది ధర్మాత్ముల యొక్క మార్గము. పావులు ఈ మార్గముపై పోలేడు. ఈ ప్రకారముగ తలంచితే నేను నదుస్తము చేయుచున్నాను.

సిమ్మట మార్కండేయుడు కలియుగమును గూర్చియు, శల్కి అవతారమును గూర్చియు చెప్పెను. నుఱియు ఇంద్రద్యుమ్న రాజును గూర్చియు, ఇతర చిరంజీవులను గూర్చియు కూడ తెలియజేయుచు ఇట్లు చెప్పెను—

భవన్తి చాక్ర శ్లోకాః

94. దివం స్పృశతి భూమిం చ

శబ్దః పుణ్యస్య కర్మణః

యావత్ న శబ్దో భవతి

తావత్ పురుష ఉచ్యతే.

(మార్కండేయుడు ఋషులకు, పాంశవులకు ఇట్లు చెప్పెను—)

చిరంజీవిత విషయమున పెద్దలిట్లు చెప్పదురు—మనుష్యుని పుణ్యకర్మను గూర్చిన శబ్దము ఎంతకాలము భూలోకమును, దేవ లోకమును స్పృశించునో, అంత వఱకు ఆ రెండు లోకములందును అతని కీర్తి ప్రతిష్ఠితమై యుండును. అంత వఱకును అతడు స్వర్గలోక నివాసియుని చెప్పబడును.

95. అకిర్తిః కీర్త్యతే లోక

యస్య భూతస్య కన్యచిత్

న పితృధర్మాల్లోకాః

యావత్పట్టః ప్రకీర్త్యతే.

ప్రపంచమున ఏ ప్రాణియొక్కయైనను అపకీర్తి చెప్పబడు చున్నచో, అతని అవయవేప్పుడొక్క శబ్దము ప్రతిధ్వనించునంత వఱకు అతడు అధమలోకములందు పడుచుండును.

96. తస్మాత్ కల్యాణవృత్తః స్యా-

దనన్తాయ నరః పదా

విహాయ, చిత్తం పాపిష్ఠం

ధర్మమేవ సమాశ్రయేత్.

కాబట్టి మనుజుడు సదా మంగళప్రదములగు శుభకర్మములందే నిమగ్నుడు కావలెను. దీనిచే అనంత ఫలము కలుగును. పాపపూర్ణముగు చిత్తమును పరిత్యజించి సదా ధర్మకార్యమునే ఆశ్రయించవలెను.

97. తస్మాత్ త్వం సర్వదానాని హిల్వాన్నం సప్రమృయచ్ఛహ

న హిదృశం పుణ్యఫలం విచిత్రమిహ విద్యతే.

ధర్మరాజా! నీవు తక్కిన దానము లన్నింటికంటె మిన్నగ అన్నదానము చేయుచుండుము. ఈ ప్రపంచమున అన్నదానముతో సమానమైన విచిత్రమైన, పుణ్యవాయుకమైన వేరొక దానములేదు.

98. యేషాం తటాకాని మహోదకాని

వాప్యశ్చ కూపాశ్చ ప్రతిశ్రయాశ్చ

అన్నస్య దానం మధురా చ వాఙి

యమస్య తే నిర్వచనా భవన్తి.

అగాధ జలముతో నిండిన చెరువులు, జలాశయములు త్రవ్వించువారు, దిగుడు బావులు, ధర్మశౌలలు నిర్మింప జేయువారును, అన్నదానము చేయువారును, మధుర వాక్యములను పలుకువారును అగువారికియమదండన వాక్యమును విసవలసిన పని యుండదు. (వారికి యముడు వచన మాత్రముచే నైనను దండన ఈయజాలడు)

99. వాక్ శౌచం కర్మ శౌచం చ. యచ్ఛ శౌచం జలాత్మకమ్

త్రిభిః శబ్దైరుపేతో యః స స్వర్గీ నాత సంశయః.

శౌచము మూడు విధములుగ నుండును— (1) వాక్ శౌచము (2) కర్మ శౌచము (3) జల శౌచము అని ఈ మూడు

కేశములు అవలంబించువాడు స్వర్గలోకమునకు నిక్కముగ అధికారి యగును.

100. సాయం ప్రాతశ్చ సంధ్యాం యో బ్రాహ్మణోఽభ్యుపసేవతే.
ప్రజవతా పావనీం దేవీం గాయత్రీం వేదమాతరమ్.

101. స తయా పావితో దేవ్యా బ్రాహ్మణో నవ్తకిర్హిషః
స సీదేత్ ప్రతిగృహ్వానే మహిమపి నసాగరామ్.

ఎవడు ప్రాతఃకాలమున, సాయం సమయమందు సంధ్య నాచరించి, సర్వులను పవిత్రమువర్చునట్టి వేదమాతయగు గాయత్రీదేవి యొక్క మంత్రమును జపించునో, అతడు ఆ గాయత్రీదేవియొక్క శృంగచే పరమపవిత్రుడు, పావరహితుడు అగును. అతడు నముద్ర పర్యంతము గల భూమినంతను దానముగ గ్రహించినను, ఏ విధమైన సంకటమున పడకుండును.

102. వేదాధ్యాయోత్తసంపన్నా జ్ఞానవస్తవస్వినః
యత్ర తిష్ఠన్తే నై విప్రాస్తన్నామ నగరం నృప.

వేదజ్ఞులును, సదాచారులును, జ్ఞానులును, తపస్వులును ఎచట నివసించుదురో, అదియే 'నగరము' అనబడును.

103. పుణ్యతీర్థాభిషేకం చ పవిత్రాణాం చ కీర్తనమ్
సద్భిః సమృషణం చైవ ప్రశస్తం కీర్త్య తే ఋధైః.

పుణ్యతీర్థములందు స్నానము, పవిత్ర మంత్రముల జపము, ఉత్తములగువారితో సంభాషణము - అను వీనియన్నిటిని పెద్దలు ఉత్తమములని చెప్పిరి.

104. యే పాపాని స కుర్వన్తి మతోవాక్కర్మ ఋద్ధిభిః
తే తపన్తి మహత్కావే న శరీరస్య శోషణమ్.

మనస్సు, వాక్కు, బుద్ధి - వీని ద్వారా ఎవరు పాపము చేయకుండురో, అట్టివారే మహాత్ములగు తపస్సులు. అంతియేకాని శరీరమును శుష్కింపచేయువాడు తపస్వి కాడు.

105. జ్ఞానేన కర్మణా వాపి జరామరణమేవ చ
వ్యాధయశ్చ ప్రహయన్తే ప్రాప్యతే చోత్తమం పదమ్.

జ్ఞానముచేతను, సత్కర్మచేతను, వార్ధక్యము, మరణము, రోగములు నశించును. మఱియు ఉత్తమ పదము (ముక్తి) సంపాదించును.

106. వీజాని హ్యగ్నిదగ్ధాని న రోహన్తి పునర్యథా
జ్ఞానదగ్ధైస్తథా క్షైర్నైర్నాత్మా సంయుజ్యతే పునః.

వేగులందరినీ విత్తనములు తిరిగి మొలవనట్లు, జ్ఞానముద్వారా అవిద్యాది క్లేశములు నశించుటచే ఆత్మకు వానితో తిరిగి సంయోగము కలుగదు.

107. అత్మానం విస్తతే యేన సర్వభూత గుహశయమ్
శ్లోకేన యది వార్తేన క్షిణం తస్య ప్రయోజనమ్.

ఒక శ్లోకముచే గాని, లేక అర్థ శ్లోకముచే గాని సమస్త ప్రాణి శోట్లయొక్క హృదయ ప్రదేశమందు శయనించు పరమాత్మయొక్క జ్ఞానము కలుగుచో, అతనికి సమస్త శాస్త్రముల అధ్యయనముయొక్క ప్రయోజనము సమాప్తమగును.

108. ద్వ్యక్షిరాదభినంధాయ కేచిచ్ఛలోక పదాఙ్కితైః
శతైరన్యైః సహస్రైశ్చ ప్రత్యయో మోక్షలక్షణమ్.

కొందఱు 'తత్త్వమ్', రాము, కృష్ణు, విష్ణు, శివ మున్నగు రెండక్షరములతోనే పరమాత్మ తత్త్వముయొక్క జ్ఞానమును పొందుచున్నారు. మరికొందఱు శ్లోక, పదములతో కూడిన ఇతర పదాల

కొలది, వేలకొలది శాస్త్ర వాఙ్మయములచే పరమాత్మయొక్క స్వరూపమును తెలిసికొనుచున్నారు. ఎట్లయినను శోధయే మోక్షముయొక్క లక్షణమై యున్నది.

109. జన్మియాణాం ప్రసాదేన తదేతత్ పరిపర్ణయేత్
తస్మాదనశనం దివ్యం నిరుద్దేన్ద్రీయ గోచరమ్.

మనుజుడు ఇంద్రియముల శుద్ధిద్వారా విషయ భోగములను త్యజించవలెను. ఇంద్రియములయొక్క నిర్మలత్వ, నిగ్రహములచే ఏర్పడు 'విషయ అగ్రహము' దివ్యమైనది.

110. తపసా స్వర్గమనం భోగో దానన జాయతే
జ్ఞానన మా క విజ్ఞేయస్తీర్థ స్నానానఘశయః.

తపస్సుచే స్వర్గమున కేగు సౌభాగ్యము కలుగును. దానముచే భోగములు సంప్రాప్తించును. జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగును. తీర్థ స్నానములచే పాపము నశించును - అని తెలియవలెను.

111. అగ్నిరపత్యం ప్రథమం సువర్ణం
భూర్ద్వైష్ణవీ సూర్యసుతాశ్చ గావః
లోకాస్తయస్తేన భవంతి దత్తా
యః కాశ్చానం గాశ్చమహిం చ దద్ధాత్.

సువర్ణము అగ్నియొక్క ప్రథమ సంతానము. భూమి భగవంతుడగు విష్ణువుయొక్క పత్ని. గోవులు సూర్యభగవానుని కన్యలు. కావున ఈ మూడిటిని దానము చేయువానిచే మూడు లోకములయొక్క దానము సురభివించుచున్నది.

అనంతరము మూర్ఖుండేయుడు ధర్మరాజునకు ఉత్తంకుని యొక్కయు, ఇత్యోకు వంశరాజుగ కృపలయాశ్వుని (దుంభుధూరుని)

యొక్కయు చరిత్రలను చెప్పెను. పిదప ధర్మరాజు మార్కండేయునితో ఇట్లు వలికెను—

యుధిష్ఠిర ఉవాచ—

112. ప్రత్యక్షమిహ విప్రర్థే దేవా దృశ్యన్తి సత్తమ
సూర్యాచన్ద్రమసౌ వాయుః పృథివీ వహ్నిరేవ చ

113. ఏకా మాతా చ భగవన్ గురురేవ చ సత్తమ
యచ్ఛాన్యద్ దేవవిహితం తచ్ఛాపి భృగునన్దన.

(ధర్మరాజు మార్కండేయునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

బ్రహ్మర్షీ! ఈ ప్రపంచమున సూర్యుడు, చంద్రుడు, వాయువు, భూమి, అగ్ని, తంద్రీ, తల్లి, గురువు - అను ప్రత్యక్ష దేవతలు కనుపించుచున్నారు. వీరు కాక ఇతర దేవతల రూపమున దేవ విగ్రహములు కలవు. వీరున్న ప్రత్యక్ష దేవతలలో చేరినవారే (కావున ఆదరింపదగినవారు).

అనంతరము మార్కండేయుడు ధర్మరాజునకు కాశిక బ్రాహ్మణుని సూర్చిన చరిత్రను చెప్పెను. కాశికుడను బ్రాహ్మణుడు ఒక చెట్టుక్రింద కూర్చొని వేదపఠనము గావించుచుండెను. అత్తణి చెట్టుపైన ఉన్న ఒక పక్షి అతనిపై రెట్టవేసెను. అప్పుడతడు కోపముతో ఆ పక్షివంక చూడగా అది క్రిందపడి మరణించెను. దానిని చూచి అతడు వశ్చత్తావపడెను. పిమ్మట ఆ బ్రాహ్మణుడు భిక్షుకై సమీప గ్రామమునకు పోయి ఒక యింటియొద్ద నిలబడి 'భిక్షపెట్టుడు' అని అడుగగా ఇంటిలోనుండి ఒక స్త్రీ 'కొద్ది సేపు ఆగుడు, భిక్షపెట్టెదను' అని వలికెను. ఆమె పతివ్రతయుగు సాధ్వీ. భర్తకు భోజనము పెట్టి ఆ పిదప బిక్ష తీసికొని బయటకు రాగా, ఆ బ్రాహ్మణుడు ఆలస్యము జరిగినందులకు కోపపడెను. అప్పుడా పతివ్రత కాశిక బ్రాహ్మణునితో ఇట్లు చెప్పెను— 'మహాశయా! నేను మీ కోప దృష్టిచే క్రిందపడి

దగ్ధమైపోయిన పక్షివంటివానను కాను. నేను పతిసేవ చేయుచుంటిని. అందుచే ఒకేంత ఆలస్యమైనది. ఊమించుడు.

స్మృతివాచ—

114. బలాశా హి త్వయా దగ్ధా రోషాత్ తన్ విదితం మయా
క్రోధః శత్రుః శరీరస్థో మనుష్యాణాం ద్విజోత్తమః.

(పతిప్రసతే కాశికుడను ఆ మునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మీరు కోపముతో ఒక పక్షిని దగ్ధమొనర్చిన విషయము నాకు తెలియును. మనుజులకు ఒక గొప్ప శత్రువు కలదు. అతడు వారి శరీరములందే నివసించుచున్నాడు. అతని పేరు క్రోధము.

115. యః క్రోధమోహౌ త్యజతి తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః
యో వదేదిహ సత్కాని గురుం సంశోషయేత్ చ
హంసితశ్చ న హంసేత్ తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

క్రోధమును, మోహమును త్యజించువానిని దేవతలు 'బ్రాహ్మణుడు' అని నమ్ముదురు. సత్యమును వలుకువాడు, గురువును సంతుష్టపఱచువాడు, ఒకడు కొట్టినను తిరిగి కొట్టనివాడు, అగువానిని దేవతలు 'బ్రాహ్మణుడు' అని విశ్వసించుదురు.

116. యస్య చాత్మసమో లోకో ధర్మజ్ఞస్య మనస్వినః
సర్వధర్మేషు చ రతస్తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

ధర్మజ్ఞుడును, మనస్వియునగు ఎవనికి ఈ సమస్త ప్రపంచము యెడల ఆత్మభావము కలదో, అన్ని ధర్మముల యెడల సమానముగ అనురాగము కలదో, అట్టివానిని దేవతలు 'బ్రాహ్మణుడు' అని నమ్ముదురు.

117. ధర్మం తు బ్రాహ్మణస్యాహుః స్వాధ్యాయం దమమార్గవమ్
ఇన్ద్రియాణాం నిగ్రహం చ కాశ్వతం ద్విజనత్తమమ్.

స్వాధ్యాయము, మనో నిగ్రహము, సరళత్వము, ఇంద్రియ నిగ్రహము - అనునవి బ్రహ్మజ్ఞునకు సనాతన ధర్మములుగ చెప్పబడినవి.

118. సత్కార్యే ధర్మమాహుః పరం ధర్మవిదో జనాః
దుర్జ్జయం కాశ్వతో ధర్మః స చ సత్యే ప్రతిష్ఠితః
శ్రుతిప్రమాణో ధర్మః స్వాదితి వృద్ధానుశాసనమ్.

ధర్మజ్ఞులు సత్యమును, సరళత్వమును సర్వోత్తమ ధర్మములుగ పేర్కొనుచున్నారు. సనాతన ధర్మముయొక్క స్వరూపమును తెలిసి కొనుట చాల కఠినమైనది. కాని అది సత్యముపై ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. వేదముల ద్వారా ప్రమాణితమైనది ఏది కలదో, అదియే ధర్మమని పెద్దల ఉపదేశమై యున్నది.

మిథిలా పట్టణమున ఒక వ్యాధుడు (ధర్మవ్యాధుడు) కలడు. అతడు గొప్ప నుగుణసంపన్నుడు. మీరతని యొద్దకు వెళ్ళినచో, మీకు ధర్మము ఉపదేశింపగలడు - అని ఈ ప్రకారముగ ఆ ప్రతివతా శ్రీ పలుకగా, కాశీకుడు కృద్ధుడైనందులకు తన్ను తాను నిందించు కొనుచు మిథిలా పట్టణమునకు పోయి ధర్మవ్యాధుని కలసికొనగా అతడు కాశీకునకు ఈ ప్రకారముగ బోధించెను—

వ్యాధ ఉవాచ—

119. విధాత్రా విహితం పూర్వం కర్మ వ్యమనుపాలయన్
ప్రయత్నాచ్చ గురూ వృద్ధౌ శ్రుశూషిః హం ద్విత్తోతమ

(ధర్మవ్యాధుడు కాశీకుడను బ్రహ్మజ్ఞునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

బ్రహ్మదేవుడు ఈ జన్మ కలుగజేసి నాకు ఏ కార్యము అప్ప గించెనో దానిని పాలించుచు, నా యొక్క వృద్ధ మాతా పితరులకు యత్నపూర్వకముగ సేవచేయుచున్నాను.

120. సత్యం వదే నాభ్యసూయే యథాశక్తి దదామిచ
దేవతాతిథి భృత్యానామవశిష్టేన వర్తయే.

నేను సత్యమును వలుకుదును. ఎవరిని నిందింపను. శక్తికొలది దానమున్ను చేయుదును. దేవతలకు, అతిథులకు పోషించుటకు యోగ్యులైన కుటుంబస్థులకు సేవకులకు భోజనముపెట్టి మిగిలిన దానితో నేను నా శరీర నిర్వహణమును గావించుకొనుచున్నాను.

121. అశీలశ్చాపి పురుషో భూత్వా భవతి శీలవాన్
ప్రాణిహింసారతశ్చాపి భవతీ ధార్మికః పునః.

శీలములేనివాడున్ను, ఎప్పుడైన శీలవంతుడు కాగలడు. అట్లే ప్రాణులను హింసించుటయందు అనురక్తుడగువాడున్ను ఎప్పుడైన ధర్మాత్ముడు కాగలడు.

122. శక్త్యాన్నదానం వకతం తిత్తి ధర్మనిత్యతా
యథార్హం ప్రతి పూజా చ సర్వభూతేషు వై సదా
త్యాగాన్నాన్యత్ర మర్త్యానాం గుణాన్విష్టన్తి పూరుషే.

తనశక్తి ననుసరించి ఇతరులకు సదా అన్నము పెట్టుట, ఇతరుల అపరాధములను, శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించుకొనుట, సదా ధర్మమందు దృఢముగ నెలకొనియుండుట, సమస్త ప్రాణులందు పూజనీయులగు వారందరిని యథా యోగ్యముగ పూజించుట - అను ఈ సద్గుణములు స్వార్థత్యాగము లేనిదే మనుజుని యందుండ జాలవు.

123. మృషా వాదం పరిహరేత్ కుర్యాత్ ప్రియమయాచితః
స చ కామాన్త సంరమ్భాన్త ద్వేషాద్ ధర్మమ త్సృజేత్.

అబద్ధము మాట్లాడరాదు. చెప్పకయే ఇతరులకు ప్రీయము చేయవలెను. కామ, క్రోధ, ద్వేషములచే ధర్మము నెన్నడును పరిత్యజింపరాదు.

124. ప్రేమ నాతిభృతం హృష్యే దప్రియే న చ సంజ్వరేత్
న ముహ్యేదర్థ కృచ్ఛేషు న చ ధర్మం వరిత్యజేత్.

ప్రియ వస్తువు లభించినపుడు ఆనందముతో పొంగరాదు. తన మనస్సునకు విపరీతముగ వీడైన సంభవించినచో, దుఃఖింపరాదు. వీడైన సంతటము కలిగినపుడు మోహవశుడు కాక, కంగారు పడక ఉండవలెను. ఎట్టి పరిస్థితియందైనను తన ధర్మమును విడనాడరాదు.

125. న పాపే ప్రతిపాపః స్యాత్ పాథురేవ సదా భవేత్
అత్మనైవ హతః పాపాయః పాపం కర్తుమిచ్ఛతి.

ఎవరైన తన యెడల చెడ్డగ ప్రవర్తించినచో అతనికి చెడ్డ చేయరాదు. సద్గుణ యెడల సదా సద్వ్యవహారమే ఆచరించవలెను. ఇరదులకు అహితమొనర్చు పాపి స్వయముగనే నశించిపోవును.

126. అబ్రువన్ కస్య చిన్నిన్ద్రామాత్మ హజామ వర్ణయన్
న కల్పిత్ గుణసమ్పన్నః ప్రకాశ భువి దృశ్యతే.

ఎవరిని నిందించరాదు. తన్ను కాను ప్రశంసించుకొనరాదు. పరనింద, ఆత్మప్రశంసలను వదలకయే ఏ గుణవంతుడున్నా ఈ ప్రపంచమున సమ్మానితుడు అగుట చూడబడలేదు.

127. పాపాన్య ఖుద్ధేహ పురా కృతాని
ప్రాగ్ ధర్మశిలోఽపి విహన్తి పశ్చాత్
ధర్మ రాజన్ నుదతే హరుషాణాం
యత్ కుర్వతే పాపమిహ ప్రమాదాత్.

ధర్మశీలుడగువాడు ఒక వేళ తెలియక వీడైన పాపము చేసినచో, లేదుపరి నిష్కామపుణ్యాకర్మ ద్వారా ఆ పాపమును నశింప చేయగలడు. మనుజుల ధర్మమే ప్రమాదసశమున అతనిచే చేయబడిన పాపమును నశింప జేయును.

128. పాపం కృత్వా హి మన్యేత వాహ మస్మితి పూరుషః

తం తు దేవాః ప్రవశ్యంతి న్యవ్యైవావర పూరుషః.

ఎవ్వడైన పాపము చేసియు 'నేను పాపిని కాను' అని తలచినచో అది గరికాదు. ఏలయునగా జేవతలు, అతనిని, అతని పాపమును చూచుచున్నారు. మఱియు అతని యందున్న పరమాత్మయు చూచుచున్నాడు.

129. చిత్తీర్తదేవ కల్యాణం శ్రద్ధధానోఽననూయకః

వసనస్యేవ ఛిద్రాణి సాధూనాం వివృణోతి యః

(అవశ్యన్నాత్మనో దోషా న పాపః ప్రేత్య నశ్యతి)

శ్రద్ధాభువగువాడు ఇతరుల దోషములను చూచుట వదిలి పెట్టి గదానర్వుల హితమును గాదించవలెను. ఏ పాపి తని దోషముల విషయమున కండ్లు మోసికొని నదా ఇతరులగు శ్రేష్ఠుల దోషములనే కాంచి, వానిని పెంచి చెప్పినో, అతడు మరణానంతరము వినాశమును పొందును. పరలోకమున అతనికి ఏ విధమైన సుఖము కలుగ నేరదు.

130. పాపానాం నిర్ద్యధిష్ఠానం లోభమేవ ద్విజోత్తమ

బుద్ధాః పాపం వ్యవస్యంతి నరా నాతి బహుశ్రుతాః

లోభమే పాపములన్నిటికిని అధిష్ఠానము. శాస్త్రములను శ్రవణము చేయుని లోభియుక్తులే పాపము చేయదలంచుదురు.

131. యజ్ఞో దానం తపో వేదాః సత్యం చ ద్విజసత్తమ

పక్షోచ్ఛతాని పవిత్రాణి శిష్టాచారేషు సర్వదా

యజ్ఞము, దానము, తపస్సు, వేదముల ప్వాధ్యాయము, సత్య భావణము,—అను ఈ ఐదు పవిత్ర వస్తువులు శిష్టుల ఆచార వ్యవహారములందు నుదా కనుపించును.

132. కామక్రోధో వశే కృత్వా దమ్భం లోభమనార్థవమ్

ధర్మమిత్యేవ సంతుష్టాస్తే శిష్టాః శిష్టే సమ్మతాః

కానుము, శ్రోధము, లోభము, దంభము, కౌటెల్లము —

వీనిని వశమందుంచుకొని కేవలము ధర్మమునే అవలంబించి సంతుష్టులగు వారు శిష్టులని చెప్పబడుదురు అట్టివారినే శిష్టులు అదరించుదురు.

133. గురుకుశూషణం సత్యమక్రోధో దానమేవ చ

ఏతచ్ఛక్తుష్టయం బ్రహ్మన్ శిష్టాచారేషు నిత్యదా

శిష్టాచరణ కలవారి యందు గురుసేవ, సత్యభాషణము, శ్రోధము లేకుండుట, దానము—అను ఈ నాలుగు సద్గుణములు సదా ఉండి యుండును.

134. వేదస్యావనిషత్ సత్యం సత్యస్యావనిషద్ దమః

దమస్యావనిషత్ త్యాగః శిష్టాచారేషు నిత్యదా

వేదము యొక్క సారము సత్యము. సత్యము యొక్క సారము ఇంద్రియ నిగ్రహము. ఇంద్రియ నిగ్రహము యొక్క సారము త్యాగము. ఈ త్యాగము శిష్టుల ఆచరణయందు సదా విద్యామూలమై యుండును.

135. కామలోభగ్రహకీర్ణాం పశ్చన్ద్రియజలాం నదీమ్

నాపం ధృతిమయీం కృత్వా జన్మ దుర్గాణి సంతర

ఈ శరీరము ఒక నది. పంచేంద్రియములు దీనియందలి జలము. లోభమును మొగుళ్ళు దీనియందు నివసించుచున్నవి. జనన, మరణములను దుర్గము ప్రదేశమున ఆ నది ప్రవహించుచున్నది. నీవు ధైర్యమును నావపై కూర్చొని దీని దుర్గముస్థానములగు జనన మరణములను దాటివేయుము.

136. అహంసా సత్యవచనం సర్వభూతహితం పరమో

అహంసా పరమో ధర్మః స చ సత్యే వ్రతేష్టితః

సత్యే కృత్వా ప్రతిష్ఠాం తు ప్రవర్తన్తేవ్రతవృత్తయః

అహింస, సత్యభావణము—అనునవి సమస్త ప్రాణులకును అత్యంత హితకరములైయున్నవి. అహింస అన్నిటి కంటెను గొప్ప ధర్మము. కాని ఆ అహింస సత్యమందే ప్రతిష్ఠితమైయున్నది. సత్యము యొక్క ఆధారము మీదనే ఉత్తములగువారి యొక్క సమస్త కార్యములు ప్రారంభమగును.

137. అరమ్యాన్యాయయుక్తో యః స పా ధర్మ ఇతి స్మృతః
అనాచారస్త్య ధర్మేతి ఏతచ్ఛిష్టాను శాసనమ్

ఏ కార్యము న్యాయయుక్తమైనదో, అదియే ధర్మమునని చెప్పబడినది. దీనికి విరుద్ధముగ ఏ అనాచారము కలదో, అది అధర్మము— అని శిష్టుల కథనము.

138. అక్రుద్ధ్యస్తేననూయస్తే నిరహంకార మత్సరాః
ఋషిషాః శమనమ్పన్నాః శిష్టాచారా భవన్తి తే.

యెవరియందు కోపము లేదో, ఎవరు ఇతరుల దోషములను కూడరో, ఎవరియందు ఆహంకారము, శుర్వ్య లేవో, ఎవరు సరళత్వము మనో నిగ్రహము కలిగి యున్నారో, అట్టివారు శిష్టాచారులని చెప్పబడుదురు.

139. వేదోక్తః పరమో ధర్మో ధర్మశాస్త్రీమ చావరః
శిష్టాచారశ్చ శిష్టానాం త్రివిధం ధర్మరక్షణమ్.

వేదాని గూర్చి వేదములందు పర్ణింపబడినదో, అది ధర్మము యొక్క మొదటి లక్షణము. ధర్మశాస్త్రములందు ఏది ప్రతిపాదింపబడినదో అది ధర్మముయొక్క రెండవ లక్షణము. విష్టాచరణము ధర్మముయొక్క మూడవ లక్షణము. ఈ ప్రకారముగ శిష్టులు ధర్మముయొక్క మూడు లక్షణములను స్వీకరించిరి.

140. సర్వభూత దయావస్తో అహింసానిరతాః సదా
పరుషం చ స భాషన్తే సదా పన్తే ద్విజప్రియాః

సమస్త ప్రాణుల యెడల దయకలిగి యుండువాడును, సదా అహింసా ధర్మముయొక్క పాలనయందు తత్పరుడై యుండువాడును, ఎవనితోను ఎప్పుడును కటు వాక్యమును పలుకనివాడును అగు మహా నీయుడు సదా ద్విజులందఱిని ప్రేయకుగా నుండును.

141. న్యాయోపేతా గుణోపేతాః సర్వలోక హితైషిణః
నస్తః స్వర్గజితః శుక్లాః సంనివిష్టాశ్చ సత్పథే

త్యాగపరాయణులు, సద్గుణ సంపన్నులు, సర్వులయొక్క హితమును కోరువారు, సన్మార్గమున నడచువారు అగు శ్రేష్ఠులు స్వర్గలోకముపై విజయమును పొందుదురు.

142. శ్రీత్యోగ తు పదాన్యాహుః సతాం వ్రతమనుత్తమమ్
స చైవ ద్రుహ్యేద్ దద్యాచ్చ సత్కం చైవ సదా వదేత్.

ఉత్తములగువారు మూడు వాక్యములను మాత్రమే చెప్పుదురు. (1) ఎవనిని కోహము చేయరాదు (2) దానము చేయవలెను (3) సదా సత్యమునే పలుకవలెను. ఇది శ్రేష్ఠులగువారి ఉత్తమ వ్రతమైయున్నది.

143. శిష్టాచారం నిషేవన్తే నిత్యం ధర్మమనువ్రతాః
ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్య ముచ్యన్తే మహతే భయాత్.

144. ప్రేక్షన్తే లోకవృత్తాని వివిధాని ద్విజోత్తమ
అతిపుణ్యాని పాపాని తాని ద్విజవరోత్తమ.

ఏ ధర్మాత్ములు సదా శిష్టాచారమును సేవించుదురో, వ్రజ్ఞులును మేడపై నెక్కి వివిధ లోక చరిత్రలను నిరీక్షించుదురో, మఱియు పుణ్య పాపములను సమీక్షించుచుందురో, అట్టివాడు మహా భయము నుండి విముక్తిని పొందుదును.

145. యథాశ్రుతిరియం బ్రహ్మణ జీవా కిల సనాతనః
శరీరమధ్రువం లోకే నర్వేషాం ప్రాణినామిహ.

శ్రుతిసనుకరించి ఈ జీవాత్మ నిశ్కముగ సనాతనము. మఱియు
ఈ ప్రపంచమున సమస్త ప్రాణుల యొక్క శరీరములు వశ్వరములై
యున్నవి.

146. సంస్కృతస్య చ దాంతస్య నియతస్య యతాత్మ నః
ప్రాజ్ఞస్యానన్తరా వృత్తిరిహ లోకే వరత్ర చ.

సత్సంస్కార సంపన్నుడును, శతేంద్రియుడును, శౌచాచార
పరాధుడును, మనస్సును నిగ్రహమందుచుకొనువాడును అగు
బుద్ధిమంతునకు ఇహలోక, వరలోకములందు సుఖమే కలుగును.

147. సర్వత్యాగే చ యతతే దృష్ట్యా లోకం క్షయాత్మకమ్
తతో మోక్ష ప్రయతతే నామపాయాదుపాయతః.

వివేకవంతుడు సమస్త జగత్తును వశ్వరముగ తలంచి,
సమస్తమును త్యజించుటకు ప్రయత్నించును. వీడవ సరియైన
ఉపాయముచే మోక్షమునకి చేష్ట సల్పును అంతియే కాని
అనుపాయమును (ప్రారబ్ధాదులను) తలంచి ఊరక కూర్చొనడు.

148. ఏవం నిర్వేదమాదత్తే పాపం కర్మ జహతి చ
ధార్మిక్యాపి భవతి మోక్షం చ లభతే వరమ్.

ఈ ప్రకారముగ అతడు వైరాగ్యము నవలంభించి, పాపకర్మను
వదలిపెట్టును. తదుపరి పూర్ణముగ ధర్మాత్ముడై పరిగును చివటకు
పరమ మోక్షమును బడయును.

149. తపో నిశ్శ్రేయసం జన్తేన్తస్య మూలం కమో దమః
తేన సర్వానవాప్నోతి కామాః యాః మనసేచ్ఛతి.

జీవుని శ్రేయస్సునకు సాధనము తపస్సు. ఆ తపస్సునకు
మూలము శమము (అంతరేంద్రియ నిగ్రహము), దమము

(బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము), మనుజుడు మనస్సు ద్వారా ఏదో అభీష్ట పదార్థములను పొందదలంచునో, వాని యన్నింటిని ఈ తపస్సు చేత అతడు పొందగల్గును.

150. జన్మియాణాం నిరోధిన సత్కేవ చ దమేన చ
బ్రహ్మణః పదమాప్నోతి యతః పరం ద్విజవత్తమ.

ఇంద్రియ నిగ్రహము, సత్యభాషణము, మనోనిగ్రహము— అను వీని ద్వారా మనుజుడు బ్రహ్మము యొక్క పరమ పదమును పొందుచున్నాడు.

151. అధర్మస్త్రివిధ స్తస్య వర్తతే రాగదోషః
పాపం చిన్తయతే చైవ బ్రవీతి చ కరోతి చ
తస్మాధర్మ ప్రవృత్తస్య గుణా వశ్యన్తి సాధవః.

రాగరూపదోషము వలన మనుజుడు మూడు విధములుగ అధర్మము నాచరించును—(1) అతడు మనస్సుచే పాపమును గూర్చి చింతన చేయును (2) వాక్కుచే పాపమును గూర్చి వలకును (3) క్రియద్వారా పాపమును అచరించును. ఈ ప్రకారముగ అధర్మమున తగుల్గొనుటచే అతని మంచి గుణములన్నియు నశించి పోవును.

152. ఇదం విశ్వం జగత్ సర్వమణ్యమ్ చాపి సర్వశః
మహాభూతాత్మకం బ్రహ్మ నాతః పరతరం భవేత్.

పంచ మహాభూతములచే ఏర్పడిన ఈ చరాచర జగత్తంతయు సర్వ విధముల అజేయ బ్రహ్మస్వరూపమై యున్నది. బ్రహ్మముకంటె ఉత్కృష్టమైన మఱియొక వస్తువు లేనే లేదు.

153. లోకే వితతమాత్మానం లోకం చాత్మని పశ్యతి
పరావరజ్ఞో యః శక్తః స తు భూతాని పశ్యతి.

జ్ఞాని సమస్త లోకములను తామగాను తన యందు సమస్త లోకములు ఉన్నట్లుగను గాంచును. ఈ ప్రకారముగ నిర్గుణ బ్రహ్మమును తెలిసికొను సమర్థుడగు జ్ఞాని సమస్త భూతములను, ప్రాణులను ఆత్మరూపముగ గాంచును.

154. అనాదినీధనం జన్తుమాత్మయోనిం పదావ్యయమ్

అనౌపమ్యమమూర్తం చ భగవానాహ బుద్ధిమాన్.

బుద్ధిమంతుడగు బ్రహ్మదేవుడు జీవుని ఆద్యంత రహితమును, స్వయంభువును, వికారరహితమును, అహపమమును, నిరాకారమును అగు బ్రహ్మముగ నే చెప్పెను.

155. ఏష యోగవిధిః కృత్స్నో యావద్విన్దియ భారణమ్

ఏతన్మూల్య టా తపనః కృత్స్నస్య నరకస్య చ

యోగముయొక్క సంపూర్ణ రూపము అనుష్ఠానమే-మనస్సహితముగ ఇంద్రియము లన్నిటిని వశమందుంచుకొనుటయే. సమస్త తపస్సుయొక్క మూలమిదియే. ఇంద్రియములను వశమందుంచుకొనక పోవుటయే నరకమునకు కారణము.

156. ఇన్ద్రియాణాం ప్రసక్లేన దోషహర్చ స్త్య సంతయమ్

సంనియమ్య తు తాన్యేవ తతా నిర్దిం సమాప్పుయాత్.

ఇంద్రియములయొక్క సంసర్గము వలననే మనుజుడు నిస్సందేహముగ దుర్గుణ, దురాచారాది దోషములను పొందుచున్నాడు. ఆ ఇంద్రియములను బాగుగ వశమందుంచుకొనినచో, అతనికి సర్వదా సిద్ధి కలుగగలదు.

157. రథః శరీరం పురుషస్య దృష్ట -

మాత్మా నియన్త్రేన్ద్రియాణ్యాపారశ్వాః

తైరప్రవృత్తః కుశలీ పదశ్చై

ర్థా నైః సుఖం యాతి రథివ ధీరః

ప్రత్యక్షముగ కానుపించు ఈ స్థూల శరీరము ఒక రథము, బుద్ధి సారథి ఇంద్రియములు గుఱ్ఱములు, కుశలుడును, జాగ్రత్తలవాడును అగు సారథి గుఱ్ఱములను తన వశమందుంచుకొని నుఖముగ మార్గమును దాటునట్లు, సావధానచిత్తుడును, సాధన కుశలుడును అగు మనుజుడు ఇంద్రియములను వశమందుంచుకొని నుఖముగ జీవయాత్రను పూర్తి చేయును.

158. ఇన్ద్రియాణాం ప్రస్పష్టానాం హయానామివ పర్తమను

ధృతిం కుర్వీత సారథ్యే ధృత్యా తాని జయేద్ భువమే.

మార్గముపై పరుగిడు గుఱ్ఱమువలె విషయములందు సంచరించు ఈ ఇంద్రియములను వశమందుంచుకొనుట కొఱకై ధైర్యపూర్వకముగ ప్రయత్నము చేయవలెను అట్లు ధైర్యముగ ప్రయత్నించువానికి వానిపై తప్పక విజయము సిద్ధించును.

159. ఇన్ద్రియాణాం విచరణాం యన్మనోఽను విధీయతే

తదస్య హరతే బుద్ధిం నాపం వాయురివాచ్ఛసి.

నీటిపై పోవు నావను వాయువు హరించునట్లు, విషయములందు సంచరించు ఇంద్రియములలో దేనివెంట మనస్సు పోవునో, ఆ ఒక్క ఇంద్రియమే ఈ అయుక్తునియొక్క బుద్ధిని హరించివేయును.

160. కూద్రయోనౌ హి జాతస్య సద్గుణాను పతిష్ఠతః

వైశ్యత్వం లభతే బ్రహ్మణ శ్రుతియత్వం తథైవ చ.

శూద్రుడుగ జన్మించినను మనుజుడు ఉత్తమ గుణములను ఆశ్రయించినచో, అతడు వైశ్య, శ్రుతియు భావమును పొందగలడు.

161. చిత్తస్య హి ప్రసాదేవ హన్తి కర్మ శుభాశుభసే

ప్రసన్నాత్మాఽఽత్మని స్థిత్యా ముఖమానన్త్యమక్నుతే.

మనుజుడు తన చిత్తముయొక్క పవిత్రతవలననే సునుస్త శుభా శుభకర్మలను నశింప (ఫలమొనంగుటకు అనువర్థముగ) చేయు

చున్నాడు. ఎవని అంతఃకరణము పవిత్రముగ నుండునో అతడు తన (ఆత్మ) యందే తాను స్థితి కలిగియుండి అక్షయ మఖమును (మోక్షమును) పొందుచున్నాడు.

162. అక్షణం తు ప్రసాదస్య యథా తృప్తః మఖం స్వపేత్
నివాతే వా యథా దీపో దీప్యేత్ కుశలదీపితః.

భోజనాదులచే తృప్తుడైన మనుజుడు మఖముగ నిద్రించు నట్లును, వాయురహితముగు స్థానమందు చతురుడగువానిచే వెలిగింప బడిన దీపము నిశ్చలముగ ప్రకాశించునట్లును, పవిత్రరతో గూడిన దిత్తము కలవాడు ఇట్టి అక్షణములే కలిగియుండును. (ఆనందమును బడయును).

163. పూర్వరాత్రే పరే చైవ యుజ్జానః సతతం మనః
అభ్యాసారో విబుధాత్మా పశ్యన్నాత్మాన మాత్మని

164. ప్రదీప్తేనైవ దీపేన మనోదీపేన పశ్యతి
దృష్ట్వాఽఽత్మానం నిరాత్మానం స తదా విప్రముచ్యతే.

మనుజుడు తేలిక భోజనము గైకొని అంతఃకరణమును శుద్ధముగ నుంచుకొనవలెను. రాత్రియొక్క మొదటి, చివరి భాగములందు తన మనస్సును పరమాత్మయొక్క చింతనయందు నియోగించవలెను. ఈ ప్రకారము నిరంతరము ఎవడు తన హృదయమందు పరమాత్మ సాక్షాత్కారముయొక్క అభ్యాసమును కావించునో, అతడు ప్రజ్వలిత దీపమువలె ప్రకాశించు తన మనోమయ దీపముద్వారా నిరాకార పర మేశ్వరునియొక్క సాక్షాత్కారము నొంది తత్త్వ మే ముక్తుడగుచున్నాడు.

165. నిత్యం క్రోధాత్ తపో రక్షిద్ ధర్మం రక్షిచ్ఛ మత్స్వరాత్
విద్యాం మానాపమానాభ్యామాత్మానం తు ప్రమాదతః

నిత్యము తపస్సును శోషమునుండియు, ధర్మమును ద్వేషమునుండియు, నిద్యను మానావమానములనుండియు, తన్ను సోమరితనమునుండియు రక్షించవలెను.

166. అన్పశంస్యం వరోధర్మః కీమా చ పరమం బలమ్

అత్కజ్ఞానం పరం జ్ఞానం సత్యం వ్రతవరం వ్రతమ్.

క్రూరత్వము లేకుండుట అన్నిటికంటె గొప్ప ధర్మము, యము అన్నిటికంటె గొప్ప బలము, సత్యము అన్నిటికంటె గొప్ప వ్రతము, పరమాత్మతత్త్వము యొక్క జ్ఞానమే అన్నిటికంటె ఉత్తమమైన జ్ఞానము.

167. స హింస్యాత్ సర్వభూతాని మైత్రతాయా గతశ్చరత్

సేదం జీవితమాసాద్య వైరం కుర్వీత తనచిత్.

ఏ ప్రాణిని హింసించరాదు. అందఱియందు మిత్రభావము కలిగియుండవలెను. దుర్లభమగు ఈ మనుష్య జీవితమును బొంది ఎవరి యెడల వైరము కలిగియుండరాదు.

168. పరిగ్రహం పరిత్యజ్య భవేద్ బుద్ధ్యా యతవ్రతః

అశోకం స్థానమాశ్రిత్య నిశ్చలం ప్రేత్య వేహ చ.

ఇహలోక, పరలోకములందలి సమస్త భోగములను త్యజించి, సర్వ విధముల సంగ్రహించుటను వదిలి, శోకరహిత, నిశ్చల, పరంభామమును (ఆత్మను) లక్ష్య మొనర్చుకొని, బుద్ధిద్వారా మనస్సును, ఇంద్రియములను సంయమనము చేయవలెను.

169. గుణాగుణమనా సఖమేక కార్యమనంతరమ్

ఏతత్ తద్ బ్రహ్మతో వృత్తమాహరేక పదం నుఖమ్.

గుణములందున్నను, గుణరహితమైనదియు, సర్వభా సంగ రహితమైనదియు, ఏక మాత్రమగు అంతరాత్మ ద్వారాయే సాధ్యమును, అవిద్య లేనిదియు ఏది కలదో అదియే బ్రహ్మము

యొక్క నిత్యసిద్ధపదమై యున్నది. మరియు అదియే నిరతిశయ సుఖమున్న అయియున్నది.

ధర్మవ్యాధుని ఆ బోధను విని కాశీకుడు ఆనందవడి అతనితో ఇట్లు చెప్పెను—

బ్రాహ్మణ ఉవాచ—

170. బ్రాహ్మణః పతనియేషు వర్తమానో విశర్మను
దామ్పికో దుష్కృతః ప్రాయః శూద్రేణ సదృశో భవేత్.

(బ్రాహ్మణుడు ధర్మవ్యాధునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు బ్రాహ్మణుడై యుండియు, పతనమును గోరియుండు బడద్రోయు పాపకర్మలందు తగుల్కొనునో, దుష్కర్మ పరాయణుడై పాపిండుడై యుండునో, అతడు శూద్రునితో సమానుడే యగును.

171. యస్తు శూద్రో దమే పత్యే ధర్మే చ సతశ్చిత్తః
తం బ్రాహ్మణమహం మన్యే వృత్తేన హి భవేద్ ద్విజః

ఎవడు శూద్రుడైనను శమ, దమ సత్య ధర్మములను పాలించుటకు ఉద్యుక్తుడై యుండునో, అతనిని నేను బ్రాహ్మణుడనియే నమ్ముచున్నాను. ఏలయనిన, మనుజుడు సవాచారము చేతనే ద్విజుడగుచున్నాడు.

తదుపరి ధర్మవ్యాధుడు కాశీకునితో ఇట్లు పలికెను—

వ్యాధ ఉవాచ—

172. శోచతో న భవేత్ కించిత్ కేవలం పరితప్యతే
పరిత్యజన్తి యే దుఃఖం మఖం వాప్యభయం నరాః

173. త ఏవ సుఖమేధస్తే జ్ఞానత్పప్తా మపిషిణః
అసంతోషసరా మూఢాః సంతోషం యాన్తి వణ్ణరాః

(ధర్మవ్యాధుడు బ్రాహ్మణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

కేవలము శోకించుటచే నమియు వ్రయోజనములేదు. దాని వలన సంతాపమే కలుగును. జ్ఞాపత్యప్తులగు మహమ్మలు సుఖమును, దుఃఖమును రెండింటిని వరిత్యజించివేయుచున్నారు. అట్టివాడే పరమా సందమును బొందుచున్నారు. మూఢులు అసంతృప్తులగుచున్నారు. జ్ఞానులు సంతృప్తిని పొందుచున్నారు.

174. భూతేష్వభావం నచిన్త్య యే తు మిథ్యైః పరం గతాః

న శోచంతి కృతప్రజ్ఞాః పశ్యంతః పరమాం గతిమ్.

ప్రపంచమందలి పదార్థములన్నియు అనిత్యములు—అని నిశ్చయించి బుద్ధిని దాటి పరబ్రహ్మమును, పరమాత్మను ఎవడు పొందిరో అట్టి జ్ఞానులగు మహాత్ములు పరమాత్మ యొక్క సాత్వాత్కారము నొందుచు శోకమునందెన్నడును పడకుండురు.

పిమ్మట కాశికుడు ధర్మవ్యాధుని యొద్ద సెలవు గైకొని వెడలి పోయెను. అనంతరము మార్కండేయుడు ధర్మరాజునకు స్కందుని వృత్తాంతమును తెలియ జేసెను.

ఇక వనమందు పాండవులు ఒక వైపు కూర్చొని బ్రాహ్మణులతో ధర్మచర్య జగువుచుండ, మఱియొక వైపు బ్రాహ్మణ సత్యభామకు సతీస్త్రి యొక్క కర్తవ్యమును గూర్చి ఇట్లు చెలిపెను—

175. అహంకారం విహయాహం కామక్రోధో చ నర్వదా

సదారాన్ పాణ్డవాన్ నిత్యం ప్రయతోప చరామ్యహమ్.

(బ్రాహ్మణ సత్యభామతో ఇట్లు చెప్పెను—)

నేను అహంకారమును, కామక్రోధములను వదలి సదా మహా జాగరూకతతో పాండవుల యొక్కయు, వారి ఇతర స్త్రీల యొక్కయు సేవ చేయుచున్నాను.

176. దేవో మనుష్యా గన్ధర్వో యువా చాపి స్వలంకృతః
ద్రవ్యవాసభిరూహో వా న మేఽన్యః పురుషో మతః.

దేవతయైనను, మనుష్యుడైనను, గంధర్వుడైనను, యువకు
డైనను, గొప్ప ధనవంతుడైనను, మహామందకుడైనను, వారెవరి
వివాదను నా మనస్సు పోదు. పాండవుల పై పనే నా మనస్సు లగ్న
మగును.

177. నైతాదృశం దైవతమన్తి పత్యే
సర్వేషు లోకేషు పదేవతేషు
యథా పతిస్తస్య తు సర్వకామా
లభ్యాః ప్రసాదాత్ కుపితశ్చ హవ్యాత్.

స్త్రీలకు దేవతా సహితములగు సమస్త లోకములలో పతితో
సమానమైన వేతాక దేవత ఎవడును లేడు. ఎతి మొక్క అనుగ్రహ
ముచే స్త్రీ యొక్క కోరికలన్నియు పూర్ణములగును. పతి కుపితు
డగుచో, అతడు స్త్రీ యొక్క కోరికలన్నిటిని నశింపజేయగలడు.

తదుపరి కారవులు గంధర్వులతో యుద్ధము చేసి ఓడిపోయిరి.
దుర్యోధనుడు బంధింపబడెను అంతట పాండవులు గంధర్వులతో
యుద్ధము చేసి వారిని ఓడించి దుర్యోధనుని విడిపించిరి. పిదప కర్ణుడు
బయలుదేరి దేశ దేశములందు దిగ్విజయ మొనర్చి వచ్చెను,
అనంతరము పాండవులు కామ్యకవనమునకు వెడలిరి. అప్పుడు
వ్యాసముని పాండవుల యొద్దకు వచ్చి ధర్మోపదేశము చేయుచు
ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెను—

178. నా తప్త తపసో లోకే ప్రాప్తువన్తి మహానుభావ
నుభూతుః హి పురుషాః పర్యాయోపపివతే.

(వ్యాసముని ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ప్రపంచమున తపస్సు చేయనివారు గొప్ప నుభూతును పొంద

లేదు, మనుజుడు ఒకప్పుడు సుఖమును, మఱియొకప్పుడు దుఃఖమును
మార్చి మార్చి అనుభవించుచున్నాడు.

179. న హ్యనన్తం సుఖం ప్రాప్నోతి పురుషర్షభ
ప్రజ్ఞావాంస్త్వేవ పురుషః సంయుక్తః పరయా ధియా
ఉదయాస్తమనట్టో హి న హ్యవ్యతి న శోచతి.

ఈ ప్రపంచమున అంతములేని సుఖమును (జ్ఞాని తప్ప)
ఎవడును పొందుటలేదు. ఉత్తమ బుద్ధి కల జ్ఞానవంతుడే ఉత్పత్తి,
స్థితి, లయములకు అధిష్ఠానమగు పరమాత్మను ఎఱిగి హర్షశోకముల
నెన్నడును పొందకుండును.

180. సుఖమా పతితం సేవేద్ దుఃఖమాపతితం వహేత్
కాలప్రాప్తమపాసేత్ సస్యానామివ కర్మకః.

కాబట్టి వివేకవంతుడు ప్రాప్తించిన సుఖమును అనుభవించుచు,
స్వతః వీలెంచిన దుఃఖముయొక్క భారమును ధైర్యముగ సహించు
కొనుచునుండుట మంచిది. రైతు విత్తనములను నాటి సమయాను
సారము ప్రారబ్ధవశమున లభించిన ధాన్యమును గ్రహించునట్లు
మనుష్యుడున్న సమయానుసారము లభించు సుఖదుఃఖములను అనుభ
వించవలెను.

181. తపసా హి పరం నాస్తి తపసా విన్దతే మహత్
నాసాధ్యం తపసః కించిదితి బుద్ధ్యన్వ ఛారత.

తపస్సునకు మించిన మఱియొక సాధన ఏదియునులేదు,
తపస్సుకే మనుజుడు పరమాత్మ వదమును పొందుచున్నాడు. తపస్సుచే
అసాధ్యమైనది ఏదియు లేదని యెఱుగుము.

182. సత్యమార్థవమక్రోధః సంవిభాగో ధమా శమాః
అననూయావిహంసా చ శౌచ మిన్ద్రియ సంయమః
స్థావనాని సుఖారాజ నరాణాం పుణ్యాకర్మణామ్.

సత్యము, సరళత్వము, కోపము లేకుండుట, దేవతలకు
అతిథులకు పెట్టి తదుపరి ఆన్నమును గ్రహించుట, ఇంద్రియ
నిగ్రహము, మనస్సంయమము, ఇతరుల దుఃఖములను పోగొట్టుట,
హింస చేయకుండుట. బ్రాహ్మభ్యంతరములందు పవిత్రత కలిగి
యుండుట, ఇంద్రియములన్నిటిని అదుపులోనుంచుకొనుట-పుణ్యాత్ముల
యొక్క ఈ సద్గుణములు సర్వులను పవిత్రము చేయుననై యున్నవి.

183. అధర్మరుచయో మూఢా నిర్మగ్నతః పరాయణాః

కృచ్ఛాం యోనిమనుషాస్తా న నుఖం విస్తతే జనాః.

అధర్మమందు రుచికల మూఢులు పశుపక్ష్యాది నిర్మగ్నతను
లందు జన్మించుదురు, కష్టచాయకములగు అట్టి జన్మలను పొంది
వారెన్నడును సుఖమును పొందకుండురు.

184. ఇహ యత్ క్రియతే కర్మ తత్ పరత్రపయుజ్యతే

తస్మాచ్ఛరీరం యుజ్జీత తపసా నియమేన చ.

ఈ లోకమున చేయబడు కర్మములకు ఫలమును పరలోకమున
అనుభవించవలసి వచ్చును. కాబట్టి తన శరీరమును తపస్సు,
నియమములు - వీనియొక్క పాలనమందు నియోగించవలెను.

185. సత్యవాదీ లభేతాయురనాయానమథార్థవమ్

అక్రోధనోఽనసూయశ్చ నిర్వృత్తిం లభతే పరామ్.

సత్యవాదియగు మనుజుడు దీర్ఘాయువును, క్షేళరాహిత్యమును
(సుఖమును), సరళత్వమును పొందును. కోపము లేనివాడు, ఇతరుల
దోషములను చూడనివాడు - అగువానికి పరమాపంద ప్రాప్తి
చేకూరును.

186. దాస్తా శమపరః కాశ్వత్ పరిక్షేపం చ విస్తతి

న చ తప్యతి దాస్తాత్మా దృష్ట్యా పరగతాం శ్రియమ్.

ఎవడు సదా తన ఇంద్రియములను సంయమనమందుంచుకొని మనస్సుని నిగ్రహించునో అట్టివానికి ఎప్పుడును క్లేశము సంభవించదు. తన మనస్సును పశమందుంచుకొనినవాడు ఇతరుల సంపదను చూచి సంతప్తుడు కాకుండును.

187. సంవిభక్తా చ దాతా చ భోగవాన్ సుఖవాన్ సతః

భవత్యహంసకశ్చైవ పరమారోగ్యమశ్నుతే.

జీవతలకు, అతిథులకు వారి భాగమును సమర్పించువాడు, భోగ సామగ్రి సంపన్నుడై యుండును. దానము చేయువాడు సుఖమును పొందును. ఏ ప్రాణికి హింసను చేయనివాడు ఉత్తమ ఆరోగ్యమును బడయును.

పీడపశ్యానముని ధర్మరాజయొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని ముద్గలమహర్షి యొక్క తృత్యాశమును చెప్పెను. కురుక్షేత్రమందు ముద్గలుడను ఋషి నివసించుచుండెను. అతడు గొప్ప ధర్మాత్ముడు, జితేంద్రియుడున్న అయి యుండెను. ముద్గలుడు అన్నమును ఇతరులకు దానము చేసినపుడు, మిగిలిన అన్నము పెరిగి పోయి నూతన అతిథులకు వినియోగపడుటకు యోగ్యముగ నగుచుండెను. దుర్వాస మహర్షి ముద్గలుని కీర్తిని విచిచ్ఛివాని దేవముతో ముద్గలుని కడకు వచ్చి అతనివలన సంతృప్తిగ భోజనమును బడసెను. ఈ ప్రకారము లఱు పర్యాయములు వచ్చి అతని పరీక్షించెను. కాని ముద్గలుడు అతనికి సంతృప్తిగ భోజనమును పెట్టుచునే యుండెను. అపుడు దుర్వాసుడు అతని దాతృత్వమును బాగుగ మెచ్చుకొని 'సీపు సదేహముగ స్వర్గమున కేగదవు' అని చెప్పగనే అచటికి ఒక 'దేవదూత విమానములో' వచ్చి 'ఈ విమానముపై నెక్కి స్వర్గమునకు రండు' అని ముద్గలునితో పలికెను. అంతట ముద్గలుడు స్వర్గవాసులకు ఏ యే గుణములుండునో, అచటి స్థితిగతు లెట్టివో వచింపుమని దేవదూత వడుగగా అతడెట్లు చెప్పెను—

దేవదూత ఉవాచ—

188. దేవానామపి మౌఢ్యల్య కాక్షితా సా గతిః పరా
దుష్ప్రాపా పరమా నిద్ధిరగమ్యా కామగోచరైః

(దేవదూత ముగ్ధునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

స్వర్గవాసులగు దేవతలు కూడ పరమగతిని (పరమార్థ పదమును) పొంద నిచ్చగించుదురు. అది మహా దుర్లభముగు పరాసిద్ధి యొక్క స్థితి. విషయభోగోచ్చ కలవారు అచటికి పోలేరు.

189. బ్రహ్మణః సదనాదూర్ధ్వం తద్ విష్ణోః పరమం పదమే
శుద్ధం సనాతనం జ్యోతిః పరం బ్రహ్మితి యద్ విదుః.

బ్రహ్మలోకము కంటెను పైన విష్ణువుయొక్క పరమధామము కలదు. అది శుద్ధ సనాతన జ్యోతిర్మయ లోకము. దానినే పరబ్రహ్మ మనియు అందురు.

190. స తత్ర విప్ర గచ్ఛన్తి పురుషా విషయాత్మకాః
దమ్భలోభ మహాక్రోధమోహ ద్రోహైరభిదుతాః.

విషయములందు మగ్నమగు మనస్సుకలవారచటికి పోలేరు, దంభము, లోభము, క్రోధము, మోహము, ద్రోహముకలవారు కూడ అచటికి పోలేరు.

191. నిర్మమా నిరహంకారా నిర్జ్వల్యాః సంయతేంద్రియాః
ధ్యానయోగపరాశ్చైవ తత్ర గచ్ఛన్తి మానవాః.

మమత్వము, అహంకారము లేనివారును, నుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వములను దాటినవారును, జీ తేంద్రియులును, సదా ధ్యానయోగ తత్పరులును అగువారు మాత్రమే ఆ లోకమునకు వెళ్ళగలరు.

192. కృష్ణ కృష్ణ మహాబాహరా దేవకినన్దనావ్యయః.

193. వాసుదేవ జగన్నాథ ప్రణతార్తి వినాశన
విశ్వాత్మన్ విశ్వజనక విశ్వహర్తా ప్రభోఽవ్యయః.

194. ప్రపన్నపాల గోపాల ప్రణాపాల పరాత్పర
అకూతీనాం చ చిత్తీనాం ప్రవర్తక నకాస్మి తే.

(ప్రణాపది శ్రీకృష్ణుని యిట్లు ప్రార్థించెను—)

మహాబాహువగు శ్రీకృష్ణా! ఓ దేవకీనందనా! అవినాశియగు
ఓ చానుదేవా! పాదములపై పడియున్న దుఃఖతుల దుఃఖమును
తొలగించు ఓ జగదీశ్వరా! మీరే సమస్త జగత్తుయొక్క అత్మ
అవినాశియగు ప్రభా! మీరే ఈ జగత్తుయొక్క ఉత్పత్తి, సంహా-
రములను కావించువాగు. శరణాగతులను రక్షించు ఓ గోపాబా!
మీరే సమస్త ప్రజలను పాలించు పరాత్పరుడగు పరమేశ్వరుడు.
మనస్సును, బుద్ధిని ప్రేరేపించు ఓ పరమాత్మా! నేను మిమ్ము శరణు
బొందుచున్నాను.

195. పరేణ్య పరదానస్త అగతీనాం గతిర్పవ
పురాణపురుష ప్రాణమనోవృత్త్యాద్య గోచర.

196. సర్వాధ్యక్షి పరాధ్యక్షి త్వానుహం శరణం గతా
పాహి మాం కృపయా దేవ శరణాగతవత్సల.

సర్వులకు పరదాతలైన అనంతా! రండు! ఎవరికి మీరు తప్ప
సహాయ మొనర్చువారు వేలొకరు లేరో అట్టి అసహాయ భక్తులకు
సహాయ మొనర్చుడు. పురాణ పురుషా! ప్రాణము మనోవృత్తి
మొదలగునవి మీ సమీపమునకు చేరలేవు. సర్వులకు సాక్షియగు
పరమాత్మా! నేను మిమ్ము శరణుబొందుచున్నాను. శరణాగత
వత్సలురవగు దేవా! దయచేసి నన్ను కాపాడుడు.

197. త్వమేవాహుః పరం వీణం నిధానం నర్వసమ్పదామి
త్వయా నాథేన దేవేశ పర్యావద్యో భయం న హి.

జ్ఞానులు మిమ్ములనే ఈ జగత్తుయొక్క పరమవీణముగను,
సమస్త ఉత్తమపదార్థములకును నిధిగను చెప్పుచున్నారు. దేవేశ్వరా!

మీరు నా యొక్క రక్షకులగుచో, నాపై వివర్తనలన్నియు విరుచుకు పచ్చి పడినను నాకు వానిచే ఏ భయమున్ను లేదు.

పిదప దుర్యోధనుడు దుర్యాస మహర్షిని అతిథి సత్కారముచే నొకప్పుడువచ్చి ఆతనిని పాండవుల యొద్దకు పంపెను. దుర్యాసుడు ఆ సమయమున పాండవులకడకు ఆతిథ్యమునకు వచ్చి స్నానార్థ మేగగా అంతట ద్రౌపదీ ప్రార్థనచే శ్రీకృష్ణు డచటికి వచ్చి దుర్యాసుని భయమునుండి పాండవులను కాపాడి, ద్రౌపదీ సహిత పాండవులకు ఇట్లు చెప్పెను—

శ్రీకృష్ణ ఉవాచ—

198. ధర్మనిత్యాన్తు యే కేచిన్న త పీదన్తి కర్తించిత్

అపృచ్ఛే వే గమిష్యామి నియతం భద్రమన్తు మ|

(శ్రీకృష్ణుడు ద్రౌపదీ సహిత పాండవుల కిట్లు చెప్పెను—)

సదా ధర్మమందు తత్పరులై యుండుచూరు కష్టము నెన్నడును పొందరు. ఇక నిపుడు మీ యొద్దనుండి ద్వారకకు వెళ్ళదలంచినాను. మీకు శుభమగుగాక |

అనంతరము సింధుదేశపు రాజగు జయద్రథుడు ద్రౌపదిని మోహించి ఆమెను బడయగోరి కావ్యకవనమునకు వచ్చి పాండవులు లేనపుడు ఆమెను అపహరించుకొనిపోయెను. పాండవులు ఆశ్రమమునకు తిరిగి వచ్చి, పృత్యంతమంతయు తెలిసికొని జయద్రథుని వెన్నంటి, అతని నేనను ఓడించివేసిరి. జయద్రథుడు పారిపోయెను. భీముడతనిని బంధించి తీసికొని వచ్చి ధర్మరాజు యొద్దకు చేర్చెను. ధర్మరాజతనితో అధర్మము చేయవలదని చెప్పి ఆతనిని విడుదల చేయించి పంపివేసెను. అతడు గంగా ద్వారమున శివుని గూర్చి తపస్సు చేసి 'యుద్ధమందు ఒక రోజు అర్జునుని తప్ప తక్కిన వలుగురు పాండవులను నీవు విరోధించగలవు' అను వరమును బడసెను.

పీదప ధర్మరాజు యొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని మార్కండేయుడు శ్రీరామచంద్రుని జీవిత వృత్తాంతమును తెలియ జేసి, దుఃఖించుచున్న ధర్మరాజును ఓదార్చి అతనికి ధైర్యమును కలుగ జేసెను. పిమ్మట మార్కండేయుడు ధర్మరాజునకు సావిత్రి యొక్క చరిత్రను చెప్పెను. అశ్వపతి యను రాజునకు సావిత్రి అను కొమార్తె యుండెను. ద్యుమత్యేనుడను రాజు యొక్క కుమారుడగు సత్యవంతుడు ఇంకను ఒక్క సంవత్సరము మాత్రమే ఆయుస్సు కలిగియున్నాడని నారదుడు చెప్పినప్పటికిని సావిత్రి అతనినే వివాహము చేసికొనెను. అతడు సద్గుణశీలుడు. సరిగా సంవత్సరము పూర్తియగు సరికి యమ ధర్మరాజు సత్యవంతుని ప్రాణములను గొనిపోవుటకు వచ్చి ఆ జీవుని బంధించి పెంట తీసికొని దక్షిణ దిక్కుగ పోవుచుండగా పరివ్రతయగు సావిత్రి అతని పెంటబడి ఇట్లు చెప్పెను—

సావిత్రివాచ—

199. నానాత్మ వస్త్రస్తు వనే చరన్తి
ధర్మం చ వాసం చ పరిక్రమం త
విజ్ఞానతో ధర్మముదాహరన్తి
తస్మాత్ సస్తే ధర్మమాహుః ప్రధానమ్.

(సావిత్రి యమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

తమ మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించువాడు, వస మందు ఉండి ధర్మపాలనము, గురుకులవాసము, శష్టసహనగూఢాపముగు తపస్సు చేయలేరు. జీతేంద్రియులే ఇవన్నియు చేయగలరు. మహాత్ములు వివేక విచారణల చేతనే ధర్మవ్యాప్తి కలుగునని చెప్పుచున్నారు కావున మహాత్ములందఱును ధర్మమునే శ్రేష్ఠముగ భావించుచున్నారు.

200. సతాం స కృత్సంగతమిప్పితం పరం

తతః పరం మిత్రమితి ప్రచక్ష్యతే

న చాఫలం నత్పురుషేణ సత్తతం

తతః సతాం వన్నివసేత్ సమాగమే.

సజ్జనుల సాంగత్యము అభీష్టసిద్ధిని కలుగజేయును. వారితోటి మైత్రి, ఇంకను గొప్పదిగ చెప్పబడుచున్నది. సాధుమహాత్ముల సాంగత్యము నిష్ఫలమెన్నడును కాదు. కావున సదా సజ్జనుల చెంతనే నివసించవలెను.

201. అద్రోహః సర్వభూతేషు కర్మణా మనసా గిర

అనుగ్రహశ్చ దానం చ సతాం ధర్మః సనాతనః.

మనోవాక్కాయములచే ఏ ప్రాణికిని ద్రోహము చేయకుండుట సర్వుల యెడల దయగలిగియుండుట, దానము చేయుట—అనునివి సాధుమహాత్ముల సనాతన ధర్మములై యున్నవి.

202. న చ వ్రసాదః సత్పురుషేషు మోఘా

న చాప్యర్థో నశ్యతి నాపి మానః

యస్మాదేతన్నిగుతం సత్సు నిత్యం

తస్మాత్ సనై రక్షితారో భవంతి.

సజ్జనుల అనుగ్రహము వ్యర్థమెచుకను కాదు. అచట ఎవనికిని స్వార్థహాని కలుగనేరదు మఱియు మాన, సమ్మానములు నష్టము కానేరవు. వ్రసాదము (అనుగ్రహము), అర్థము, మానము—అను ఈ మూడును మహాత్ములయందు నిరంతరము ఉండియే యుండును. కనుక నే వారు సనుస్త జగత్తునకు రక్షకులై యున్నారు.

సావిత్రి యొక్క సౌఖ్యమునకు పతిభక్తిని చూచి యముడు సంతోషించి పరములను కోరుకొనుముని చెప్పగా, తన మానుగారికి అంధత్వము తొలగిపోయిన రాజ్యము తిరిగి లభించునట్లును, తన మామగారు ధర్మమందు వ్రతిష్ఠితుడై యుండునట్లును, తన భర్తయగు సత్యవంతుడు తిరిగి జీవించునట్లును సావిత్రి కోరుకొనెను. యమధర్మ

రాజు ఆమె కోరిన వరములన్నిటిని ఇచ్చి సంతాన ప్రాప్తిరూప వరమును కూడ నొసంగెను. యమధర్మరాజు యొక్క వరప్రభావముచే సత్యవంతుడు తిరిగి జీవించెను.

వీమ్మట జనమేజయుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని దైత్యంపా యనుడు అతనికి కర్ణుని వృత్తాంతమును చెప్పెను. ఒకనాడు సూర్యుడు కర్ణునకు స్వప్నమందు బ్రాహ్మారూపమున కనుపించి ఇంద్రుడడిగి నపుడు అతనికి కవచకుండలములను ఇవ్వవలదని చెప్పెను కాని కర్ణుడు అందులకు అంగీకరింపలేదు. వానిని ఇంద్రునకిచ్చి తన కీర్తిని రక్షించు కొనదని ఈ ప్రకారముగ చెప్పెను—

కర్ణ ఉవాచ—

203. కీర్తిర్ని పురుషం లోక సంజీవయతి మాత్యవక్
అకీర్తిష్టేవితం వాన్తి జీవరోఽపి కరీరిణః.

(కర్ణుడు సూర్యునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

కీర్తి ఈ ప్రపంచమున తల్లివలె మనుజునకు సూతస జీవన మును ఒసంగుచున్నది. అపకీర్తి జీవించియున్న వాని యొక్కయు జీవనమును నశింపజేయుచున్నది.

ఒకపుడు వనమందు ధర్మరాజు భావికాల స్థితిని గూర్చి విచారించి సోదరులతో నిట్లనియె —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ —

204. నాపదామస్త మర్యాదా న నిమిత్తం న దారణమ్
ధర్మస్తు విభజత్యర్థముభయోః పుణ్యపాపయోః.

(ధర్మరాజు సోదరులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఆపత్తులకు హద్దుకుని, నిమిత్తముగాని, వద్దైన విశేషకారణముగాని కానుపించుట లేదు. పూర్వము చేయబడిన పుణ్య, పాపరూప

కర్మయే ప్రారబ్ధముగా ఏర్పడి నుఖదుఃఖరూప ఫలములను కలుగ జేయుచున్నది.

అనంతరము ధర్మరాజు దాహముతో నున్నవాడై నకులునితో సమీపముననున్న ఒక జలాశయమునకు వెళ్ళి నీరు తీసికొని రమ్మని చెప్పిగా ఆతడట్లే వాత్ర తీసికొని వెళ్లెను. కాని ఒక యక్షుడు ఆతనిని నిరోధించి తానడిగిన ప్రశ్నలకు జవాబులు చెప్పమనియు, తదుపరి నీరు తీసికొని వెళ్ళమనియు పలికెను. కాని నకులుడందులకు అంగీకరింపక నీరు త్రాగబోగా, క్రిందపడి మూర్ఛనొందెను. నకులుడు, ఎంత సేపటికి రానందున ధర్మరాజు ఏమ్మట సహదేవుని పంపెను, అతడున్న నకులునివలె ప్రవర్తించగా క్రిందపడి మూర్ఛనొందెను. తదుపరి ధర్మరాజు అట్టనుని, ఆ తరువాత భీముని పంపెను.

చారందరును యక్షుని ప్రశ్నలకు జవాబియ్యనందున అట్లే క్రిందపడి మూర్ఛనొందిరి. చివరకు ధర్మరాజు తానే స్వయముగ ఆ జలాశయము యొద్దకేగగా, అచట మూర్ఛకొంది పడియున్న సోదరులను, సమీపముననే ఉన్న యక్షుని గాంచెను. 'మీ సోదరుల యొక్క మూర్ఛకు తానే కారకుడనని యక్షుడు ధర్మరాజుతో చెప్పి తానడుగబోవు ప్రశ్నలకు జవాబియ్యవలసినదిగా కోరెను. ధర్మరాజు అందుల కంగీకరింపగా అంతట వారినువురి మధ్య కొన్ని ప్రశ్నోత్తరములు జరిగెను'— యక్షు డిట్లు ప్రశ్నించెను —

యక్ష ఉవాచ —

205. కేనస్వి చ్ఛోత్రియో భవతి కేనస్విద్ విస్తతే మహత్

కేనస్విద్ ద్వితీయవాన్ భవతి రాజన్ కేవ చ బుద్ధిమాన్.

(యక్షుడు ధర్మరాజును ఇట్లుడిగెను —)

మనుజుడు దేనిచే శ్రోత్రియుడగును? దేని ద్వారా మహత్వమును పొందును? దేనిద్వారా ద్వితీయవంతుడు అగును? దేనిచే బుద్ధిమంతు డగును?

ధర్మరాజు యక్షునితో ఇట్లు చెప్పెను —

యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ —

206. శ్రుతేన శ్రోత్రియో భవతి తపసా విస్తతే మహత్
ధృత్యా ద్వితీయవాత్ భవతి బుద్ధిమాన్ వృద్ధసేవయా.

(ధర్మరాజు యక్షునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

వేదాధ్యయనముచే మనుజుడు శ్రోత్రియుడగును. తపస్సుచే మహత్పదమును బొందును. ధైర్యముచే ద్వితీయవంతుడు (సహచరునితో కూడినవాడు) అగును. పెద్దల సేవచే బుద్ధిమంతుడగును.

207. దేవతా తథిభృత్యానాం పితౄణామాత్మనశ్చ యః
న నిర్వపతి పశ్చాన్నాముచ్చీననన్ న స జీవతి.

దేవతలు, అతిథులు, భరణీయులగు కుటుంబ సభ్యులు, పితరులు అత్త - అను ఈ ఐదుగురిని సోపించని వాడు త్వార గైకొనుచున్నను జీవించి యున్నవాడు కాదు.

208. దాక్ష్యమేకపదం ధర్మ్యం దానమేకపదం యః
సత్యమేకపదం స్వర్గ్యం శీలమేకపదం నుఖమ్.

ధర్మము యొక్క ముఖ్యస్థానము దక్షత్వము. యశస్సు యొక్క ముఖ్యస్థానము దానము. స్వర్గము యొక్క ముఖ్యస్థానము సత్యము. నుఖము యొక్క ముఖ్యస్థానము శీలము.

209. ధన్యానాముత్తమం దాక్ష్యం ధనానాముత్తమం శ్రుతమ్
లాభానాం శ్రేయ ఆరోగ్యం నుఖానాం తుష్టిరుత్తమా.

ధన్యులగువారిలో దక్షత్వమే ఉత్తమము. ధనములందు శాస్త్రజ్ఞానము ప్రధానమైనది. లాభములందు ఆరోగ్యము శ్రేష్ఠమైనది. సంతోషమే ఉత్తమము.

210. తపః స్వధర్మవర్తిత్వం మనసో దమనం చమః
క్షమా ద్వంద్వ స హిష్టుత్వం హిరకార్య నివర్తనమ్.

ధర్మమందు తత్పరుడై యుండుటయే తపస్సు. మపస్సును దమన మొనర్చుటయే దమము. శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించుటయే తమ, చేయఁగూడని పనుల నుండి దూరముగ నుండుటయే లజ్జ.

211. జ్ఞానం తత్వార్థ సమోదః శమశ్చిత్తప్రపశాన్తతా
దయా సర్వసుఖైవిత్వమార్థవం సమచిత్తతా.

పరమార్థ తత్త్వము యొక్క యథార్థ బోధయే జ్ఞానము. చిత్తము యొక్క శాంతియే శమము. గర్వుల యొక్క సుఖమును ఇచ్చుగించుటయే దయ. సమచిత్తము కలిగియుండుటయే ఆర్థవము.

212. క్రోధః కుదుర్జయః శత్రుర్లోభో వ్యాధిరనంతకః
సర్వభూతహితః సాధురసాధుర్పిర్జయః స్మృతః.

క్రోధము కుర్జయముగు శత్రువు, లోభము అనంతముగు వ్యాధి, సమస్త ప్రాణులకు హిత మొనర్చువాడే సాధువు. దయలేని వాడే అసాధువు అని తలంపబడును.

213. స్వధర్మ స్థిరతా హైర్యం ధైర్యమిన్ద్రియ నిగ్రహః
స్నానం మనోమలత్యాగో దానం వై భూతరక్షణమ్.

తన ధర్మమందు స్థిరముగ నుండుటయే స్థిరత్వము. ఇంద్రియ నిగ్రహమే ధైర్యము. మానసిక మాలిన్యమును వదలుటయే స్నానము. ప్రాణులను రక్షించుటయే దానము.

214. ధర్మజ్ఞః పణ్ణితో జ్ఞేయో నాస్తికో మూర్ఖ ఉచ్యతే
కామః సంసారహేతుశ్చ హృత్తాపో మత్స్పరః స్మృతః.

ధర్మజ్ఞుడే నండితుడని తలంపవలెను. నాస్తికుడు మూర్ఖుడు. జనన మరణరూప సంసారమునకు కారణము కామము (కామ వాసన). మాత్స్పర్యము హృదయ రాపము.

215. శృణు యక్షకులం కాత వ స్వాధ్యాయో న చ శ్రుతమ్
కారణం హి ద్విజత్వే చ పృతమేవ స సంశయః.

బ్రాహ్మణత్వమునకు కారణము కులము కాదు, స్వాధ్యాయము కాదు, శాస్త్ర శ్రవణము కాదు, సుదాచారమే (శుద్ధాచరణమే) బ్రాహ్మణత్వమునకు కారణము.

216. పతకాః పాతకాన్తై ప యే చాన్యే కాన్త చిన్తకాః
సర్వే వ్యసనివో మూర్ఖాయః క్రియావాక్ స వర్జితః

(అచరణ తేక కేవలము) చమవునారు, చదివించువారు, శాస్త్రమును విచారణ చేయునారు - వీరందఱును వ్యసనము కలవారే, శాస్త్రోక్తముగు తన కర్తవ్యము పాలించువాడే పండితుడు.

217. చతుర్వేదోఽపి దుర్వృత్తః స కూద్రాదతిరివ్యతే
యోఽగ్నిహోత్రవరో దాన్తః స త్రాహ్మణ ఇతి స్మృతః.

నాలుగు వేదములు చదివినప్పటికిని, మరాచారియై యుండువాడు కూద్రాదుని కంటెను అధముడు అగ్నిహోత్రమందు తర్పరుడు, జలేంద్రియుడు బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడును.

218. ప్రియపవనవాదీ ప్రియో భవతి

విమృశితకార్యకరోఽధికం జయతి

బహుమితకరః సుఖం వసతే

యశ్చ ధర్మరతః స గతిం లభతే.

మధురవాక్యములను పలుకువాడు అందఱికిని ప్రియుడుగా నుండును. బాగుగ ఆలోచించి పనులు జరుపువాడు అధిక సాఫల్యమును పొందును. ఎక్కువ మంది మిత్రులను ఏర్పాటు చేసినవాడు సుఖముగ నుండును. ధర్మనిష్ఠుడు సద్గతిని పొందును.

219 అహన్యహని భూతాని గచ్ఛన్తిహ యమాలయమ్

శేషాః స్థావరమిచ్ఛన్తి కిమాశ్చర్యమతః పరమ్.

ప్రపంచమున ప్రతిరోజు ప్రాణులు యమలోకమునకు వ/స
చున్నారు. కాని తక్కినవారు మేము మూలము ఎచటికిని వెళ్ళము,
మేము స్థిరముగా ఇచటనే యుండుము, అని తలంచుట ఏది కలదో
అంతకుమించిన ఆశ్చర్యకరమైనది ఏది కలదు ?

220. ధర్మస్య తత్త్వం నిహితం గుహయాం
మహాజనో యేన గతః ప పన్థా.

ధర్మము యొక్క తత్త్వము హృదయ గుహయందు నిహితమై
యున్నది (అతి గూఢమైయున్నది). కాబట్టి ఏ మార్గము ద్వారా
మహాత్ములు పయనమైపోయిరో అదియే మార్గము.

221. అస్మిన్ మహామోహమయే కటాహే
సూర్యాగ్నినా రాతిదివేన్ద్రనేన
మాసర్తు దర్శిపరీఘట్టనేన
భూదాని కాలః పవనీతి వార్తా.

ఈ మహామోహ రూపమును ప్రపంచమును బాణలియందు
కాలుడు సమస్త ప్రాణులను మాన ఋతురూపమును గరిటెచే ఇటు
నటు కదిలించి, సూర్యుడను అగ్నిచేతను, రాత్రి, దినరూపమును
ఇంద్రునిచేతను వేయించుచున్నాడని వార్త.

222. దివం స్పృశతి భూమిం చ శబ్దః పుణ్యేన కర్మణా
యావత్ ప శబ్దో భవతి తావత్ పురుష ఉచ్యతే.

ఎవని పుణ్యకర్మల యొక్క, కీర్తియొక్క శబ్దము స్వర్గమును,
భూలోకమును ఎంతకాలము వఱకు శాకునో, అంతవఱకు అతడు
పురుషుడని చెప్పబడును.

223. తుల్యే ప్రియాప్రియే యన్య సుఖదుఃఖే తథైవ చ
భితితానాగతే చోభే ప వై సర్వధన సరః.

ఎవడు ప్రియ, అప్రియ, ముఖ దుఃఖ, భూతభవిష్యమాన
ద్వంద్వములందు నముడై యుండునో, అతడు అందఱి కంటెను పెద్ద
ధనవంతుడు.

224. భూతభవ్య భవిష్యమ నిన్పూహ శాస్తమాననః
సుప్రసన్నః సదా యోగీ ప వై పర్వధనీశ్వరః.

నివడు భూత, పర్తమాన, భవిష్యత్తులందలి సమస్త విషయము
లందును నిస్సప్రహుడై యుండునో, శాంత చిత్తుడై, సుప్రసన్నుడై,
సదా యోగయుక్తుడై యుండునో, అతడు ధనవంతులందఱిలోను
నొప్ప ధనవంతుడు.

ధర్మరాజు చెప్పిన సద్భాక్యములను విని యక్షుడు గంతోపించి
ధర్మరాజుతో ఇట్లు పలికెను —

యక్ష ఉవాచ

225. యశః సత్యం దమః శౌచమార్జవం ప్రీరదాపలమ్
దానం తపో బ్రహ్మచర్యమిత్యేతాస్తనవో మమ.

(యక్షుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

యశస్సు, సత్యము, దమము, శౌచము, సరళత్వము, లజ్జ,
అచంచలత్వము, దానము, తపస్సు, బ్రహ్మచర్యము — ఇవి అన్నియు
నా యొక్క శరీరములు.

226. అహింసా నమతా శాంతి రాన్మకంస్యమ మత్సరః
ద్వారావ్యేతాని మే విద్ధి ప్రయో హ్యసి వదా మమ.

అహింస, సత్యము, శాంతి, దయ, అమత్సరత్వము — ఇవి
నా యొద్దకు చేరుటకు ద్వారములని తలఁచుము, నీవు సదా నాకు
ప్రియుడవు.

227. వరం పృణీష్వ రాజేన్ద్ర! దాజా హ్యస్మి తవానఘ
యే హి మే పురుషా భక్తా న తేషామన్తి దుర్గతిః.

పావరహితుడవగు రాజా! నీవు నీ కిష్టము వచ్చిన వరము
దుగుము తప్పక ఓసంగెదను. నా భక్తులకు దుర్గతి యెన్నడును
కలుగదు.

అపుడు ధర్మరాజు యక్షునితో ఇట్లు చెప్పెను —

యుధిష్ఠిర తవాచ —

228. జయేయం లోభమోహా చ క్రోధం దాహం సదా విభో
దానే తపసి తేస్య చ మనో మే సతతం భవేత్.

(ధర్మరాజు యక్షునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ప్రభూ! నేను లోభము, మోహము, క్రోధము — వీనిని
జయించగల్గులాగునను, దానము, తపస్సు, సత్యము — వీనియందు
నా మనస్సు సదా తత్పరమైయుండులాగునను నుచు మొనంగుదు.

అనంతరము యక్షుడు ధర్మరాజు మొత్తము నలుగురు సోదరు
లను ఉజ్జీవింప జేసి అతనికి అభీష్టముగు వరము నొసంగి అంతర్ధాన
మొందెను.

4. విరాట పర్వము

పిదప అజ్ఞాతవాసము కొల్పకై పాండవులు విరాటనగరమున ప్రవేశింపదలంచి నగర సమీపమున గల ఒక శని వృక్షమునందు తమతమ అస్త్రశస్త్రములను దాచుకొనిరి. పిమ్మట ధర్మరాజు దుర్గాదేవిని స్తుతించి ఆమె ఆనుగ్రహమును బడసెను. దుర్గాదేవి పాండవులు నుగక్షితముగ నుండగలరనియు, యుద్ధమున విజయమును చేబట్టగలరనియు చెప్పి అంతర్ధాన మొందెను. అనంతరము పాండవులు, ద్రౌపది విరాటనగరమున ప్రవేశించి నూతన వేషములతో రాజభవన మందు రాజయొక్క అనుమతిచే ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క కార్యమందు నియోగింపబడిరి. ధర్మరాజు రాజ్యకార్యములు చూచుటకు, భీముడు వంటపని చేయుటకు, అర్జునుడు అస్థానమందలి కన్యలకు నృత్యాదులు నేర్పుటకు, నకులుడు గుర్రముల వర్మవేక్షణ, సహదేవుడు గోవులను సంరక్షించుటకు, ద్రౌపది రాణీవాసమున సేవ చేయుటకు నియోగింపబడిరి.

కొంతకాలమునకు భీమునిచే జీమూతుడను గొప్ప మల్లుడు వధింపబడెను. విరాటరాజు యొక్క నేనాపతియగు కీచకుడు ద్రౌపది యెడల మోహము కలిగి రాజసభయందు ఆమెను అనమానింప, దుఃఖించుచున్న ఆమెతో ధర్మరాజిట్లు పలికెను —

1. క్షమా సత్యం క్షమా దానం క్షమా ధర్మః క్షమా తపః

క్షమావతామయం లోకః పరలోకః క్షమావతామే.

క్షమయే (పీర్పు, సహనము) సత్యము, క్షమయే దానము, క్షమయే ధర్మము, క్షమయే తపస్సు. క్షమాశీలురకే ఇలోలోకము, పరలోకమున్ను.

విదవ దుర్బుద్ధియగు కీచకుని భీముడు వధించెను. అప్పుడు బ్రాహ్మణుని బంధించి వేసి శృణానమునకు గొనిపోయిన ఉపకీచకులను భీముడు చంపి వేసి బ్రాహ్మణుని విడిపించెను. ఆనంతరము త్రిగర్తదేశ సైనికులు, కౌరవులు మత్స్యదేశముపై (విరాటరాజు యొక్క దేశముపై) దండెత్తి యుద్ధము చేసిరి. త్రిగర్తరాజును నుశర్మ విరాటుని పట్టుకొని పోగా, పాండవులు అతనిని విడిపించిరి. భీముడు నుశర్మను బంధించగా, ధర్మరాజు అతనిని విడిపింపజేసెను. కౌరవులు, విరాటుని గోవులను అవహరించగా, విరాటుని కుమారుడగు ఉత్తనుడు అర్జునుని సారథిగా నుంచుకొని కౌరవులతో యుద్ధమునకు పోయెను. శమీవృక్షము నుండి తమ అస్త్రశస్త్రములను గైకొని అర్జునుడు యుద్ధమునకు వెడలెను. పాండవులతో యుద్ధమునకు తలపడవలదని కృపాచార్యుడు కర్ణునకు జోధించి యిట్ల నెను—

కృప ఉవాచ —

2. అత్మానం కః సముద్బుద్ధ్య క్షణే బద్ధ్వా మహాలామ
సముద్రం తరతే దోర్భ్యాం క్రత కిం నామ సాయవమ్.

(పాండవులతో తలపడవద్దని తెలుపుచూ కృపాచార్యుడు కర్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

తన్ను తాను బంధనము నందుంచుకొని, కంఠమందు పెద్ద చాతిని వ్రేలాడగట్టుకొని రెండు చేతులతో శూద్రుడు ఎవడైన సముద్రమును దాటగలడా? దాని యందేమైన పురుషార్థము కలదా? (అది మూర్ఖత్వమే యగునని భావము).

అర్జునుడు దుర్యోధనుని సేనపై ఆక్రమణము సలిపి వారిని ఓడించి గోవులను తిరిగి తెచ్చెను. యుద్ధమందు అర్జునుని ధాటికి తట్టుకొనలేక కర్ణుడు మొదలైన గొప్ప గొప్ప యోధులు పారిపోయిరి. భీష్ముడు యుద్ధమందు మూర్ఛపోగా సారథి అతనిని యుద్ధభూమి

నుండి దూరముగ తీసికొని పోయెను దుర్యోధనుడు మొదలైనవారు
అర్జునునిచే ఓడిపోయి పలాయనము చిత్తగించిరి. పిదప విరాటుడు
తన కొమార్తెయగు ఉత్తరను అర్జునుని కుమారుడగు అభిమన్యున
కిచ్చి వివాహము చేసెను.

అనంతరము ద్రుపదుడు పురోహితుని దౌత్యకర్మకై నియో
గించి ధృతరాష్ట్రాదులకు ధర్మయుక్తములగు వచనములను చెప్పటకై
హస్తినాపురమునకు పంపదలంచి ఆతనితో ఇట్లు చెప్పెను —

5. ఉద్యోగ పర్వము

ద్రుపద ఉవాచ

1. భూతానాం ప్రాణినః శ్రేష్ఠాః ప్రాణినాం బుద్ధిజీవివః
బుద్ధిమత్సు నరాః శ్రేష్ఠా నరేష్వపి ద్విజాతయః.
2. ద్వితేమ వైద్యాః శ్రేయాంసో వైద్యేషు కృతబుద్ధయః
కృతబుద్ధిషు కర్తారః కర్తృషు బ్రహ్మవాదినః.

(ద్రుపదుడు పురోహితునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

సమస్త భూతములందును ప్రాణిభారులు శ్రేష్ఠులు. ప్రాణి భారులలో బుద్ధిజీవులు శ్రేష్ఠులు. బుద్ధిజీవులలో మనుష్యులు శ్రేష్ఠులు. మనుష్యులలో ద్విజులు శ్రేష్ఠులు. ద్విజులలో విద్వాంసులు, విద్వాంసులలో సిద్ధాంతమును తెలిసినవారు శ్రేష్ఠులు. అట్లు సిద్ధాంత మును తెలిసినవారిలో తదనుసారము ఆచరించువారు శ్రేష్ఠులు; అట్లు ఆచరించువారిలో బ్రహ్మవేత్తలు శ్రేష్ఠులు.

యుద్ధమున శ్రీకృష్ణుని సహాయమపేక్షించుటకై దుర్యోధనుడు, అర్జునుడు ఇరువురును శ్రీకృష్ణుని యొద్దకు వెళ్ళిరి. 'నేను యుద్ధము చేయును, శస్త్రము పట్టును' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. 'మొదట అర్జునుని చూచుటవలన 'నా వైరము కావలెనా, నేనొక్కడనే కావలెనా కోరుకొను'మని అర్జునునితో శ్రీకృష్ణుడు చెప్పగా అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ఒక్కరినే కోరుకొనెను. దుర్యోధనుడు వైరమును కోరుకొనెను. 'అట్లే అగుగాక' అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పెను. పిదప ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునకు శాంతి సందేశమునంగి ధర్మరాజు యొద్దకు పంపెను. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుని యొక్కయు, తన యొక్కయు శాంతి సందేశములను ధర్మరాజుడుల కిఱిగించి యుద్ధప్రయత్నమును నిరమింపజేయుటకై కృషి సల్పెను. పిమ్మట

విదుషుడు ధృతరాష్ట్రునకు హితవాక్యములను శ్రేయస్సును ఇట్లు నుడిచెను —

విదుర ఉవాచ

3. అత్యజ్ఞానం సమారమ్భ నిర్దిశా ధర్మనిత్యతా
యమర్థాన్నాపకర్తన్తి స వై పణ్ణిత ఉచ్యతే.

(విదుషుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

అత్యజ్ఞానము, ప్రయత్నము, దుఃఖమును 'సహించుకొను శక్తి', ధర్మమందు స్థిరత్వము, — అను ఈ సద్గుణములు కలిగి పరమ పురుషార్థమును (మోక్షమును) సాధించువారే పండితులు.

4. నిషేవతే ప్రళస్తాని నిన్దితాని స సేవతే
అనాన్తికః శ్రద్ధధాన ఏతత్ పణ్ణిత లక్షణమ్.

ఉత్తమకార్యములనే సేవించుట, చెడ్డ కార్యముల నుండి దూరముగ నుండుట, అస్థిరభావము, శ్రద్ధ కలిగియుండుట — ఇది పండితుని లక్షణములై యున్నవి.

5. యస్య సంసారిణీ ప్రజ్ఞా ధర్మార్థావనుపర్తతే
కామాదర్శం వృణోతే యః స వై పణ్ణిత ఉచ్యతే.

ఎవనియొక్క తౌకికబుద్ధి ధర్మార్థములనే అనుసరించునో, ఎవడు భోగములను త్యజించి పరమపురుషార్థమునే అనుసరించునో, అట్టివాడు పండితుడనబడును.

6. నిశ్చిత్త్య యః ప్రక్రమతే నాన్తర్వసతి కర్మణః
అవస్థ్యకాలో వశ్యాత్మా స వై పణ్ణిత ఉచ్యతే.

బాగుగ ఆలోచించి పనిలో నిగువాడును, పని ముగ్యలో ఆగని వాడును, సమయమును వ్యర్థము చేయనివాడును, చిత్తమును వశమొందుచుకొనువాడును పండితుడని చెప్పబడును.

7. న హృష్యత్యాత్మనమ్మానే నావమానేన తృప్యతే
గాఢో ప్రాద ఇవాకథ్యోయః స పణ్ణిక ఉచ్యతే.

ఇతరులు ఆదరించుటచే మార్గముతో పొంగనివాడును, అసాదరించుటచే బాధపడనివాడును, గంగా జలసరోవరమువలె చిత్తమందు క్షోభలేనివాడును పండితుడనబడును.

8. అర్థం మహాస్తమాసాద్య విద్యామైశ్వర్యమేవ వా
విచర్యత్య సమున్నతో యః స పణ్ణిక ఉచ్యతే.

ఎవడు అధిక ధనమును, విద్యను, ఐశ్వర్యమును పొందియు, గర్వము లేకయుండునో, అట్టివాడు పండితుడనబడును.

9. ఏకయా ద్వే వినిశ్చిత్య త్రింశ్చకుర్భిర్యశే కురు
పత్యా తిత్వా విదిత్వా షట్ సప్త హిత్వా సుఖీభవ.

ఒక దానిచే (బుద్ధిచే) రెండింటిని (కర్తవ్యమును, అకర్తవ్యమును) నిశ్చయించి, నాల్గింటిచే (సామ, దాన, భేద, దండములచే) మూడింటిని (శత్రు, మిత్ర, ఉదాసీనులను) వశమొనర్చుకొనుము. ఐదింటిని (పంచేంద్రియములను) జయించి ఆరు గుణములను (గుణి, విగ్రహ, యాన, ఆసన, ద్వైధీభావ, సమాశ్రయములను) ఎఱిగి ఏడింటిని (పరస్త్రి, జూడము, వేట, మద్యము, కశోరపచనములు, కశోరదండన, అన్యాయపూర్వక ధనార్జన) విదలి సుఖముగ నుండుము.

10. ఏకమేవాద్వితీయం తద్ యద్ రాజా నావబుధ్యసే
సత్యం స్వర్గస్య సోపానం పారావారస్య నారివ.

రాజా! సముద్రమును చాటుటకు నావయే ఏకైక సాధనమై నట్లు, స్వర్గమున కేగుటకు సత్యమే ఏకైక సాధనమై యున్నది. మఱి యొకటి లేదు. కాని మీరు ఆ విషయమును తెలిసికొనుట లేదు.

11. క్షమా వశీకృతిర్లోకే క్షమయా కిం న పాద్యతే
శాన్తిఖడ్గః కరే యస్య కిం కరిష్యతి దుర్జనః
ఆత్మణే పతితే నహ్నిః వ్యయమేవేపశామ్యతి.

ఈ ప్రపంచమున క్షమ (ఓర్పు) వశీకరణ రూపమైయున్నది. క్షమచే ఏది సిద్ధింపదు? శాంతియును ఖడ్గము చేతి యందున్న వానిని ఇక దుష్టుడు ఏమి చేయగలడు? గడ్డిలేని చోట వడిన అగ్ని స్వయముగ శమించిపోవును గదా!

12. ఏకో ధర్మః పరంశ్రేయః క్షమైకా శాన్తిరుత్తమా
నిర్దైకా పరమా తృప్తిరహింసైశా నుతావహా.

శేవలము ధర్మమే పరమ శశ్యాణకారక మైయున్నది. శేవలము క్షమయే ఏకైక శాంతి సాధనమైయున్నది. శేవలము ఒక నిద్యమే పరమ సంతృప్తిని కలుగజేయునదై యున్నది. శేవలము ఒక అహింసయే నుభయును కలుగజేయునదియై యున్నది.

13. ద్వావిమౌ పురుషౌ రాజః స్వర్గస్యాపరి తిష్ఠతః
ప్రభుశ్చ క్షమయా యుక్తో దరిద్రశ్చ ప్రదానవాన్.

శక్తివంతుడు అయివప్పటికిని క్షమించువాడు, ధనవంతుడు కానప్పటికిని దానము చేయువాడు — అను ఈ యిరువురు స్వర్గము కంటెను పైస్థానమును పొందుదురు.

14. న్యాయాగతస్య ద్రవ్యస్య బోధవ్యో ద్వావతిక్రమో
అపాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చావతిపాదనమ్.

న్యాయముగ సంపాదించిన ధనమునకు రెండు దురుపయోగ ములు కలవు. అవి యేవి యనెన — అపాత్రునకు ఇచ్చుట, శత్రువునకు ఇవ్వకుండుట.

15. వారణం చ పరస్యానాం పరదారాభిమర్శనమ్
నుహృదశ్చ పరిత్యాగస్త్రయో దోషా క్షయావహా.

ఇతరుల ధనమును హరించుట, ఇతర స్త్రీలతోటి సంసర్గము చేయుట, మిత్రులను వదలి వేయుట — అను ఈ మూడు దోషములు మనుజుని కీర్తి మొదలైనవానిని శుభింపజేయునట్లే యున్నవి.

16. త్రివిధం సరకస్యేదం ద్వారం నాకసమాత్మనః

కామః క్రోధస్తథా లోభస్తసాదే తత్ త్రయం త్యజేత్.

కామము, క్రోధము, లోభము — అను ఈ మూడును ఆత్మవినాశకరములును, సరకద్వారములును అయియున్నవి. కాబట్టి ఆ మూడిటిని వదలివేయవలెను.

17. చత్వారి కర్మాణ్యభయంకరాణి

భయం ప్రయచ్ఛస్త్యయథాకృతాని

మానాగ్నిహోత్రముత మానమౌసం

మానేనాధీతముత మానయజ్ఞః.

సాలు/గు కర్మలు భయమును పోగొట్టును. కాని వానిని కరిగా చేయనిచో భయమును కలుగజేయును. అవి యేవియనిన — అగ్ని హోత్రము, మానము, స్వాధ్యాయము, యజ్ఞానుష్ఠానము.

18. పశ్చాద్ధృతా మనుష్యేణ పరిచర్యాః ప్రయత్నకః

పితా మాతాగ్నిరాత్మా చ గురుశ్చ భరకర్షణః

తండ్రి, తల్లి, అగ్ని, ఆత్మ, గురువు — అను ఈ ఐదు అగ్నులను మిగుల ప్రేమతో ప్రయత్నపూర్వకముగ సేవించవలెను.

19. పశ్చాదవ పూజయల్లోకే యశః ప్రాప్నోతి కేవలమ్

దేవా ఏత్యేక మనుష్యాంశ్చ భూనతిభిషత్పమాన్.

దేవతలు, పితరులు, మనుష్యులు, సన్న్యాసులు, అతిథులు — అను ఈ ఐదుగురిని పూజించువాడు ఉత్తమకీర్తిని లభింపజేయును.

20. షడ్ దోషాః పురుషేణ హతవ్యా భూతిమిచ్ఛతా

నిద్రా తన్మా భయం క్రోధ ఆలస్యం దీర్ఘనూత్రతా.

విశ్వగ్యమును (జీన్నతని) కోరువారు — నిద్ర, మత్తూ, భయము, కోపము, సోమరితనము, అలసత్వము — అను ఈ ఆరు, దోషములను వదలి వేయవలెను.

21. షడవ తు గుణాః పుంసా వ హతవ్యాః కదాచన
సత్యం దానమనాలస్యమననూయా కిమా ధృతిః.

సత్యము, దానము, కర్మణ్యత్వము, అనూయలేమి, క్షమ, ధైర్యము — అను ఈ ఆఱు సుగుణములను ఎన్నడును వదలరాదు.

22. అర్థాగమో నిత్యమరోగితా చ
ప్రియా చ భార్యా ప్రియవాదిని చ
వశ్యశ్చ పుత్రశ్చైర్థకరీ చ విద్యా
షడ్ జీవతోకస్య నుభాని రాజన్.

ధనస్రాప్తి, రోగరాహిత్యము, అనుమాలవతి, ప్రియభాగిణి యగు భార్య, చెప్పిన మాటను అదరించు కుమారుడు, ధనోత్పత్తికర మగు విద్య — అను ఈ ఆఱున్న ఈ మనుష్యలోకమున గుణ దాయకములై యున్నవి.

23. షష్టామాత్మని నిత్యానామైశ్వర్యం యోఽధిగచ్ఛతి
న స పాపైః కురోఽనర్థైర్యుజ్యతే విజితస్త్రియః.

మనిస్సు నందెల్లప్పుడు నివసించు కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములను అటుగురు శత్రువులను వశమొనర్చుకొను జితేంద్రియుడు పాపములచే అంటబడడు. ఇక ఆ పాపముల వలన కలుగు అనర్థముల విషయము వేరుగ చెప్పనేర!

24. నవద్వారమిదం వేశ్య త్రిస్తూణం వజ్ర సాక్షికమ్
క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితం విద్వాన్ యో వేద స పరః కవిః.

తొమ్మిది ద్వారములు (నవరంధ్రములు), మూడు స్తంభములు (సత్త్వరజస్తమోగుణములు), ఐదుగురు సాక్షులు

(జ్ఞానేంద్రియములు), ఆత్మయొక్క నివాస స్థానము, అగు ఈ శరీరమును గుహను యథార్థముగ తెలిసికొనువాడు గొప్ప జ్ఞాని యగును.

25. యః సర్వభూతవ్రతమే నివిష్టః

సత్యో మృదుర్మానకృచ్ఛద్ధ భావః

అతీవ స జ్ఞాయతే జ్ఞాతిమధ్యే

మహామణిర్జాత్య ఇవ ప్రసన్నః.

సమస్త ప్రాణులకు శాంతి ఒసంగుట యందు తత్పరుడగును, సత్యవాదియు, కోమలుడును, ఇతరులను ఆదరించువాడును, పవిత్ర విచారణ కలవాడును, గనినుండి వెలువడిన ప్రకాశించు శ్రేష్ఠ రత్నమువలె జనులమందు గొప్ప ప్రసిద్ధిని బడయును.

26. విద్యామదో ధనమదస్తృతియోఽభిజనో మదః

మదా ఏతేఽవలిప్తానామేత ఏవ సతాం దమాః.

విద్యామదము, ధనమదము, కులమదము, అనునివి గర్వలకు మదములు. కాని ఇవియే (విద్య, ధనము, కులీనత్వము) సజ్జనులకు దమము యొక్క సాధనలై యున్నవి.

27. శీలం ప్రధానం పురుషే తద్ యస్యేహ ప్రణత్యతి

స తస్య తేవితేనార్థో స ధనేన స ఖస్యభిః.

మనుజులలో శీలమే ప్రధానమైనది. అది సశించినవానికి ఈ ప్రపంచమున జీవనము, ధనము, వస్తువులు — వీనిచే ఏ ప్రయోజనమున్ను సిద్ధింపదు.

28. ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే భోక్తుం శక్తిర్న విద్యతే

జీర్యన్త్యపి హి కాష్ఠాని దర్శిదాతాం మహిపతే.

ఈ ప్రపంచమున ప్రాయఃధనవంతులకు భోజనమును జీర్ణింప చేసికొను శక్తి ఉండదు. కాని దర్శితులు కష్టాలను కూడ జీర్ణింప చేసికొందురు.

29. ఆవృత్తిర్భయమన్త్యానాం మధ్యానాం మరణాద్ భయమ్
ఉత్తమానాం తు మర్త్యానామపమానాత్ పరం భయమ్.

అధములకు జీవితము ఎట్లు గడచునా అనుభయముండును.
మధ్యమ తరగతివారికి మృత్యువును గూర్చిన భయముండును. ఉత్త
ములకు అపమానమును గూర్చిన గొప్ప భయముండును.

30. ఐశ్వర్యమదపాపిష్ఠా మదాః పానమదాదయాః
ఐశ్వరమదమత్తే హి నాపతిత్వా విబుధ్యతే.

మూలక నస్తువులను త్రాగుటచే కైపు పర్పడును. తాని
ఐశ్వర్యము యొక్క కైపు చాల చెడ్డది. పలయనిన ఐశ్వర్యమదము
కలవాడు భ్రష్టుడు కాకుండ ఉండడు. అతడు తెలివి లోనికి రాడు.

31. అత్యానమేవ ప్రథమం ద్వేష్యరూపేణ యో జయేత్
తతోఽమాత్యానమిత్రాంశ్చ న మోమం విజిగీషతే.

ఎవడు మనస్సుహితములగు ఇంద్రియములనే శత్రువులుగా
తలంచి ముందుగా వానినే జయించునో, ఆ పిదపయే మిత్రులను,
బాహ్య శత్రువులను జయించునో, అట్టి వాని! సాఫల్యము కలుగును.

32. వశ్యేన్ద్రియం జితాత్మానం ధృతవత్తం వికారిమ
పరీక్ష్య కారిణం ధీరమత్కస్తం శ్రీర్నిషేపతే.

ఇంద్రియములను, మనస్సును జయించువాడును, అపరాధులకు
దండన విధించువాడును జాగ్రత్తగ ఆలోచించి కార్య మొనర్చువాడును
అగు ధీరుని లక్ష్మి బాగుగ సేవించును.

33. రథః శరీరం పురుషస్య రాజ-

న్నాత్మా నియన్త్రేన్ద్రియాణ్యప్య చాశ్వాః
తైరప్రమత్తః కుశలీ నదత్త్వై
ర్థానైః సుఖం యాతి రథీవ ధీరః

తరతీము ఒక రథము. బుద్ధి దాని పారథి. ఇంద్రియములు గుట్టములు. (ఇంద్రియమునంబులను) ఆ గుట్టములను వశమందుంచుకొని జాగ్రత్తగ ధీరుడు — చతురపారథి గుట్టములను అదుపునందుంచుకొని మార్గమును చూపునట్లు — ఈ ప్రపంచమార్గమును నశుముగ చాటివైచును.

34. అత్మనాఽఽత్మా న మన్విచ్ఛేన్ననే బుద్ధీన్ద్రియైర్యతైః
అత్మా హ్యేవాత్మనే బన్ధురాత్మైవ రిపురాత్మనః.

మనస్సు, బుద్ధి, ఇంద్రియములు అను వీనిని తన వశమందుంచుకొని ఆత్మను తెలిసికొనుటకు ఇచ్చగించవలెను. వలయునిన, తన ఇంద్రియములే (జయింపఁడని-చో) శత్రువులు.

35. శ్చుద్ధాఽఽదోష జాలేన యుషావని హితాపురూ
కామశ్చ రాజః క్రోధశ్చ తౌ ప్రజ్ఞానం విలున్పుతః.

గున్నని రంధ్రములు గల వలలో చిక్కుపడిన రెండు 'పెద్ద' చేపలు ఆ వలను కొఱికి వైచునట్లు కామక్రోధములు రెండును వివేకమును నశింప జేయుచున్నవి.

36. రోహతే సాయశైర్విధ్ధం వనం పరశునా హతమ్
వాచా దురుక్తం వీభత్సం న సంరోహతి వాత్సతమ్.

బు'దాములచేతను, గొడ్డళ్ళచేతను ఛేదించబడిన వనము తిరిగి అంకురించును. కాని కటువచనములచే వాక్కుతో చేయఁడిన భయంకరమైన గాయము మానదు.

37. యావత్ కీర్తిర్మనుష్యస్య పుణ్యా లోకే ప్రగియతే
తావత్ స పురుషవ్యాఘ్ర స్వర్గలోకే మహియతే.

ఈ లోకమున ఎంతవఱకు మనుజుని పవిత్ర కీర్తి గానము చేయు బడుచుండునో, అంతవఱకును అతడు స్వర్గలోకమున ప్రతిష్ఠితుడై యుండును.

38. న దేవా దణ్ణమాదాయ రక్షింతి పశుపాలవక్
యం తు రక్షితుమిచ్ఛంతి ముద్ధ్యా సంవిభజంతి తమ్.

దేవతను పశుపాలకుని వలె కట్ట తీసికొని ఎవరిని రక్షింపడు.
వారు ఎవనినైనను రక్షింపదలంచినచో అతనికి ఉత్తమ. బుద్ధి కలుగ
జేయుదురు.

39. నైసం ఛన్దాంసి వృణినాత్ తారయంతి
మాయాచినం మాయయా వర్తమానమ్
నీడం శకుంతా ఇవ తాతపతా
శ్చన్దాంస్యేనం ప్రజహత్కన్తకాలే.

కపటపూర్ణ వ్యవహార మాచరించు మాయావిని వేదములు
పాపముల నుండి విముక్తునిగ చేయువు. తొక్కలు రాగానే పక్షులు
గూటిని వదలిపోవునట్లు వేదములున్న అంత్యకాలమున అతనిని వదలి
పెట్టును.

40. మద్యపానం కలహం పూగవైరం
భార్యాపత్న్యైరన్తరం జ్ఞాతిభదమ్
రాజద్విష్టం స్త్రీపుంసయోర్ద్వివాదం
వర్జ్యాన్యాయుర్యశ్చ పన్థాః ప్రదుష్టః.

మద్యపానము, కలహము, సమూహముతో వైరము, పతి
వత్సలందు భేదము కలిగించుట, కుటుంబ సభ్యులలో భేదబుద్ధి జనింప
చేయుట, రాజ యెడల ద్వేషము, స్త్రీ పురుషులందు వివాదము
కలిగించుట, చెడుమార్గము — ఇవి యన్నియు త్యజింపదగినవని
చెప్పబడినది.

41. అష్టా గుణాః పురుషం దీపయంతి
ప్రజ్ఞా చ కౌల్యం చ దమా శ్రుతం చ
పరాక్రమశ్శాసనమభిజ్ఞానా చ
దానం యథాశక్తి కృతజ్ఞతా చ.

ఎనిమిది గుణములు మనుజుని శోభను అధికము చేయును. అవి యేమియనిన — బుద్ధి, కులీనత్వము, దమము, శాస్త్రజ్ఞానము, పరాక్రమము, అధికముగ మాట్లాడకుండుట, యథాశక్తి దానము చేయుట, కృతజ్ఞుడై యుండుట.

42. అష్టా నృపేమాని మనుష్యలోకే
స్వర్గస్య లోకస్య నిదర్శనాని
చత్వార్యేషామస్యవేతాని నద్భి-
శ్చత్వారి చైషామనుయాన్తి సంతః

మనుష్యలోకమున (కుపై) ఎనిమిది గుణములు స్వర్గలోకమును దర్శింపజేయునట్లై యున్నవి. అందు నాలుగు గుణములు సజ్జనులతో ఎల్లప్పుడు సంబంధము కలిగియున్నవి. తక్కిన నాలుగింటిని సాధు మహాత్ములు అనుసరించుదురు.

43. యజ్ఞో దానమధ్యయనం తపశ్చ
చ త్వార్యే తాన్యస్యవేతాని నద్భిః
దమః సత్యమార్హవమాన్యశంస్య
చత్వార్యే తాన్యనుయాన్తి సంతః

యజ్ఞము, దానము, శాస్త్రాధ్యయనము, తపస్సు — అనునివి సజ్జనులతో నిత్యము సంబంధము కలిగియుండును. ఇంద్రియ, నిగ్రహము, సత్యము, సరళత్వము, కోమలత్వము — అను ఈ నాలుగింటిని సాధుమహాత్ములు అనుసరించుదురు.

44. ఇన్ద్రాధ్యయనదానాని తపః సత్యం శిమా ఘృతా
అలోభ ఇతి మార్గోఽయం ధర్మస్యాష్టవిధః స్మృతః.

యజ్ఞము, అధ్యయనము, దానము, సత్యము, శిమ, దయ, నిర్లోభత్వము — అనునివి ధర్మము యొక్క ఎనిమిది మార్గములని చెప్పబడినవి.

45. న సా సఖా యత్ర న సన్తి వృద్ధా
న తే వృద్ధా యే న వదన్తి ధర్మమ్
నాసా ధర్మో యత్ర న సత్యమస్తి
న తత్ సత్యం యచ్ఛ్రేయోభ్యుపేతమ్.

పెద్దలు లేనిది సభ కాదు. ధర్మమును గూర్చి చెప్పనివారు పెద్దలు కాదు. సత్యము లేనిది ధర్మము కాదు. కపటముతో నిండినది సత్యము కాదు.

46. సత్యం దూషం శ్రుతం విద్యా కౌల్యం శీలం బలం ధనమ్
శౌర్యం చ చిత్రభాష్యం చ దశమే స్వర్గయోనయః.

సత్యము, వినయము, శాస్త్రజ్ఞానము, విద్య, కులీనత్వము, శీలము, బలము, ధనము, శూరత్వము, చమత్కారపూర్ణములగు మాటలు చెప్పట — అను ఈ పదిన్ని స్వర్గమునకు చేతువులై యున్నవి.

47. ప్రజ్ఞామేవాగమయతి యః ప్రాజ్ఞోభ్యః న పణోతః
ప్రాజ్ఞో హ్యవాప్య ధర్మార్థో కక్పోతి సుఖమేధితుమ్.

బుద్ధిమంతేల నుండి సద్బుద్ధిని బడయువాడే పండితుడు. ఏల యనిన బుద్ధిమంతుడే ధర్మమును, అర్థమును పొంది అనాయాసముగ తన ఉన్నతిని బడయుటలో సమర్థుడై యున్నాడు.

48. దివసేనైవ తత్ కుర్యాద్ యేన రాత్రౌ సుఖం వసేత్
అష్టమాసేన తత్ కుర్యాద్ యేన వర్షాః సుఖం వసేత్.

దేనిచే రాత్రి సుఖముగ మండగల్గునో, అట్టి కార్యమునే పగ లంతయు చేయవలెను. దేనిచే వర్షాకాలము నాలుగు నెలలు సుఖముగ గడపగల్గునో, అట్టి కార్యమునే తక్కిన ఎనిమిది నెలలు చేయవలెను.

49. పూర్వ పయసి తద్ కుర్యాద్ యేన వృద్ధః సుఖం వసేత్
యావజ్జీవేన తత్ కుర్యాద్ యేన ప్రేత్య సుఖం వసేత్.

జేనిజే వార్ధక్యమున సుఖముగ నుండగల్గునో, అట్టి శార్యమునే బాల్య యౌవనములందు చేయవలెను. జేనిజే మరణించిన పిదపగూడ (వరలోకమున) సుఖముగ నుండగల్గునో, అట్టి శార్యమునే జీవితమంతయు చేయవలెను.

50. సువర్ణపుష్పాం వృథివిం చిన్వన్తి పురుషాస్తయః
ఘోరిశ్చ కృతవిద్యశ్చ యశ్చ జానాతి సేవితుమ్.

శూరుడు, విద్వాంసుడు, సేవాధర్మమును తెలిసినవాడు—
అను ఈ మూడు రకముల మనుష్యులు భూమియను లీగ నుండి సువర్ణమయ పుష్పములను ప్రోగుచేసి కొనుదున్నారు.

51. అక్రమమానో నాక్రొశేన్మన్యరేవ తితిక్షతః
అక్రొషారం నిర్దహతి సుకృతం చాస్య విస్తతి.

ఇతరులు తన్ను తిట్టినది వినియు తాను వారిని తిట్టరాదు.
తిట్టును వినువాని యొక్క నిగ్రహింపబడిన క్రోధమే తిట్టిన వానిని దహించి వేయును. మఱియు అతని పుణ్యమును గైకొనును.

52. అవ్యాహృతం వ్యాహృతాచ్చోయ అహుః
సత్యం వదేద్ వ్యాహృతం తద్ ద్వితీయమ్
ప్రియం వదేద్ వ్యాహృతం తత్ తృతీయం
ధర్మం వదేద్ వ్యాహృతం తచ్ఛతుర్థమ్.

మాట్లాడుట కంటె మాట్లాడకుండుటయే మంచిదని చెప్పబడినది. ఇది వాక్కుయొక్క మొదటి విశేషత్వము. ఒక వేళ మాట్లాడవలసి వచ్చినట్లయితే సత్యమును పలుకుట వాక్కుయొక్క రెండవ విశేషత్వము. ఆ సత్యమునే ప్రియముగ పలుకుట వాక్కుయొక్క మూడవ విశేషత్వము. సత్య ప్రియములతోబాటు ధర్మసమ్మతముగ

చెప్పబడినచో అది వాక్కుయొక్క నాలుగవ విశేషత్వము. (వీనియందు
ఉత్తరోత్తర శ్రేష్ఠత్వముకలదు).

53. యతో యతో నివర్తతే తతస్తతో విముచ్యతే
నివర్తనాద్ధి సర్వతో న చేత్తి దుఃఖమన్వాపి.

మనుజుడు ఏయే విషయములనుండి మనస్సును మరలించునో,
వాని వానినుండి అతనికి ముక్తి కలుగచుండును. ఈ ప్రకారముగ
అన్నివైపులనుండియు మనస్సుయొక్క నివృత్తి అయినచో, అతనికి
ఒకింత దుఃఖమైనను కలుగనేరదు.

54. తృణాని భూమిరుదకం వాక్ చతుర్థి చ సూన్యతా
సతామేతాని గేహేషు నోచ్ఛిద్యంతే కదాచన.

తృణానిర్ద్విత ఆననము, భూమి, జలము, మధురవాక్కు—అను
ఈ నాలుగింటియొక్క కొంత నుజ్జనుల గృహములందుండదు.

55. సుఖం చ దుఃఖం చ భవాభవౌ చ
లాభాలాభౌ మరణం జీవితం చ
పర్యాయశః సర్వమేతే స్పృశన్తి
తస్మాద్ ధీరోన చ హృష్యన్త శోచత్.

సుఖ దుఃఖములు, ఉత్పత్తి వినాశములు, లాభహానులు జీవన
మరణములు—అనునివి క్రమముగ సర్వులకును కలుగుచునే
యుండును. కావున ధీరుడగువాడు వీని కొఱకై హర్ష శోకములను
పోషించరాదు.

56. చలాని హిమాని షడిన్ద్రయాణి
తేషాం యద్ యద్ వర్ధతే యత్ర యత్ర
తతస్తతః ప్రవతే బుద్ధిరవ్య
ఛిదోదకుహ్లాదివ నిత్యమమ్భుః.

అటు ఇంద్రియములు (చంద్రేంద్రియములు, మనస్సు) మహా చంచలములైనవి. ఏ ఇంద్రియము ఏయే విషయములపైకి పరుగిడునో, అచటచట బుద్ధి యు పగిలినకుండనుండి నీరు కారిపోవునట్లు క్షీణించి పోవును.

57. నాన్యత్ర విద్యా కపసోర్చాన్పత్సేన్ద్రియ నిగ్రహత్
నాన్యత్ర లోభసంత్యాగాచ్ఛాన్తిం పశ్యామి తేనఘ.

చావరహితరుడవగు రాజా! విద్య, తపస్సు, ఇంద్రియనిగ్రహము, లోభత్యాగము—అను ఇవి తప్ప మీకు శాంతి కలుగు ఉపాయములు మఱివేనివి నేను చూచుటలేదు.

58. బుద్ధ్యా భయం ప్రణుదతి తపసా విస్తతే మహత్
గురు శుశ్రూషయా జ్ఞానం శాన్తిం యోగేన విస్తతి.

బుద్ధిచే మనుజుడు భయమును పారద్రోలుచున్నాడు తపస్సుచే గొప్ప పదమును బడయుచున్నాడు. గురు శుశ్రూషచే జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు. యోగముచే శాంతిని బడయుచున్నాడు.

59. న మనుష్యే గుణః కల్పిత్ రాజా ప ధనతామృతే
అనాతురత్వాద్ భద్రం తే మృతకల్పా హి రోగిణః.

రాజా! మీకు శుభమగుగాక! మనుజుడు ధనము, ఆరోగ్యము—అను వీనిని విడిచి వేతొక గుణమేదియునులేదు. రోగి శవముతో సమానమైనవాడే యగును.

60. అవ్యాధిణం కటుకం కీర్తయే
పాపానుబంధం పరుషం తిక్ష్ణముష్టమ్
సతాం పేయం యన్న విబత్త్యవస్తే
మన్యుం మహారాజ విబ ప్రళామ్య.

మహారాజా! రోగము లేకుండగనే ఉత్పన్నమగునదియు, కటు వైనదియు, నెత్తిపై దురదను కలుగజేయునదియు, పాపముతో కూడి

నదియు, కశోర మైనదియు, తీక్ష్ణమైనదియు, తాపముతో కూడినదియు, సజ్జనులు త్రాగివేయునదియు (వారిచే పోగొట్టుకొనబడునదియు), దుర్జనులు త్రాగ లేనిదియునగు త్రోధమును మీరు త్రాగి వేసి (పోగొట్టుకొని) తాంతుని పొందుడు.

61. జరా రూపం హరతి పి ధైర్యమాశా

మృత్యుః ప్రాణాశా ధర్మచర్యామసూయా

కామో హ్రయం వృత్తమనార్యసేవా

క్రోధః శ్రియం సర్వమేవాభిమానః.

వార్ధక్యము రూపమును హరించును. ఆశ ధైర్యమును నశింపజేయును. మృత్యువు, ప్రాణములను నశింపజేయును. ఇతరుల గుణము లందు దోషమును చూచుట ధర్మాచరణమును నశింపజేయును. కామము లజ్జను నశింపజేయును. నీచులను సేవించుట సదాచారమును నశింపజేయును; క్రోధము సంపదను నశింపజేయును. అభిమానము సర్వస్వమును నశింపజేయును.

62. అతిమానోఽతివాదశ్చ తథాత్మాగే సరాధివ

క్రోధశ్చాత్మవిధిత్వా చ మిత్రద్రోహశ్చ తాని షట్

63. ఏత ఏవానయస్తీక్ష్ణః కృన్తన్తాయాంషి దేహినామ్

ఏతాని మానవాశ్చ ఘ్నన్తి న మృత్యుర్భద్రమస్తుతే.

రాజా! మీకు శుభమగుగాక! ఎక్కువ అభిమానము, ఎక్కువగ మాట్లాడుట, త్యాగములేమి, క్రోధము, తన పొట్టనుమాత్రము నింపుకొనుటకై చింత, మిత్రద్రోహము—అను ఈ ఆఱు లీక్ష్ణ ఖడ్గములు దేహధారుల ఆయుస్సును సరికివేయుచున్నవి. ఇవివే మనుజులను వధించుచున్నవి, మృత్యువుకాదు.

64. గృహీతవాక్యో నయవిదే వదాన్యః

శేషాన్నభోక్తా హ్యవిహింసకశ్చ

నానర్థ కృత్యాకులితః కృతజ్ఞః
సత్యో మృదుః స్వర్గమువైతి విద్వాన్.

పెద్దల అజ్ఞను పాలించువాడు, యజ్ఞశేషముగ అన్నమును భుజించువాడు, హింసారహితుడు, అనర్థకరములగు కార్యములను చేయనివాడు, కృతజ్ఞుడు, సత్యవాది, కోమల స్వభావము కలవాడు అగు బుద్ధిమంతుడు స్వర్గగామి యగును.

65. నులభా పురుషా రాజా సతతం ప్రయవాదినః
అప్రియస్య తు పథ్యస్య వక్త్రా శ్రోతా చ దుర్లభః.

రాజా! సదా ప్రయవచనములను వలుకువాడు నులభముగ దొరకగలడు. కాని అప్రియములైనను హితమును కలుగజేయు వాక్యములను చెప్పవాడు, వినువాడు మహా దుర్లభులు.

66. త్యజేత్ కులార్థే పురుషం గ్రామస్యార్థే కులం త్యజేత్
గ్రామం జనపదస్యార్థే అత్కార్థే వృథివీం త్యజేత్.

కులమును రక్షించుటకై ఒక మనుష్యుని, గ్రామమును రక్షించుటకై కులమును, దేశమును రక్షించుటకై గ్రామమును, అర్థ రహితులై శ్రేయము కొఱకై భూతలమంతను త్యజించవలెను.

67. గుణాశ్చ పణ్ణితభుక్తం భజన్తే
ఆరోగ్యమాయుశ్చ ఖలం సుఖం చ
అనావిలం చాస్య భవత్యపత్యం
స చైనమాద్యాన ఇతి షివన్తి.

మితభోజనము చేయువానికి ఈ అఱు గుణములు కలుగును— ఆరోగ్యము, ఆయువు, ఖలము, సుఖము, ఉత్తమ సంతానము, ఆక్షేప రాహిత్యము (ఇతడు అధికముగ తినును—అను జనుల ఆక్షేపము లేకుండుట.)

68. హితం యత్ సర్వభూతానామాత్మ వశ్య సుఖావహమ్
తత్ కుర్యాదీశ్వరే హ్యేతన్నూలం పరార్థే పిద్యయే.

సమస్త ప్రాణులకును హితకరమైనదియు, తనకు సుఖ ప్రదమైనదియు లగు కార్యమును ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో చేయుట — అనునది సమస్త సిద్ధులకును మూలమంత్రమైయున్నది.

69. వృద్ధిః ప్రభావస్త్రైత్య సత్త్వగుణాసమేవ చ
వ్యవసాయశ్చ యస్య స్యాత్ తస్యైవృత్తిభయం కుతః.

ఎవనియందు వృద్ధి, ప్రభావము, తేజము, పరాక్రమము, ప్రయత్నము కర్తవ్య విశ్వయము—ఉండునో, అట్టివానికి జీవిత (బ్రతుకు తెరువు) పోవునను భయమెట్లుండగలదు?

70. అర్థసిద్ధిం పరామిచ్చన్ ధర్మమేవాదిత్యరేఖ
స హి ధర్మాదపైత్యర్థః స్వర్గలోకాదివామృతమే.

అర్థము యొక్క పూర్ణ సిద్ధిని పొందదలంచువాడు మొదట ధర్మమునే ఆచరించవలెను. స్వర్గమునుండి అమృతము గూరముగ నుండనట్లు, ధర్మమునుండి అర్థము తేలుగ నుండదు.

71. సంనియచ్ఛతి యో వేగముత్థితం క్రోధహర్షయోః
స శ్రియో భాజనం రాజా యశ్చాపక్కు స ముహ్యతి.

ఎవడు క్రోధ, హర్షములయొక్క వేగమును నిరోధించునో, ఆపత్తునందును మోహమును పొందజో అట్టివాడే రాజలక్ష్మీయొక్క అధికారి కాగల్గును.

72. ధృతిః శమో దమః శౌచం కారుణ్యం వాగనిష్ఠురా
మిత్రతానాం చానభిద్రోహః సప్తైకాః సమిధః శ్రియః.

ధైర్యము, మనో నిగ్రహము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, సమిత్రుల, దయ, కోమల వాక్కు, మిత్రద్రోహరాహిత్యము—అను ఈ ఏడును విశ్వర్యమును, సంపదను అభివృద్ధి పఱచును.

73. యేన ఖచ్ఛవాం నమారూఢః పరితప్యేత కర్మణా
అదావేవ న తత్ కుర్యాద్ద్రుధువే జీవితే నతి.

ఈ జీవితము క్షణికమైనది. కాబట్టి ఏ కార్యమును చేసినచో
చివరకు మంచముపై కూర్చొని వశ్చాత్మావవడవలసి వచ్చునో, దానిని
మొదట చేయరాదు.

74. అశీర్తిం వినయో హన్తి హస్త్యనర్థం పరాక్రమః
హన్తి నిత్యం క్షమా శ్రోధమాచారో హస్త్యలక్షణమ్.

వినయము అపకీర్తిని నశింపజేయును. పరాక్రమము అనర్థ
మును తొలగిండును. క్షమ శ్రోధమును సహనశింపజేయును. సదా
చారము చెడ్డలక్షణములను తొలగించును.

75. మార్గవం సర్వభూతానామననాయా క్షమా ధృతిః
అయుష్యాణి బుధాః సామర్థ్యితావాం చావిమాననా.

సమస్త ప్రాణికోట్ల యెడల కోమల భావము కలిగియుండుట,
గుణములందు దోషము చూడకుండుట, క్షమ, ధైర్యము, మిత్రులను
అవమానించకుండుట—అను ఈ సద్గుణములు ఆయుస్సును అభివృద్ధి
పఱచునని విద్వాంసులు చెప్పదురు.

76. అనిర్వేదః శ్రియో మూలం లాభస్య చ కుభస్య చ
మహా భవత్యనిర్విణ్ణః మఖం చానన్త్య మక్నుతే.

ప్రయత్నమందు నిమగ్నుడగుట, దానినుండి విరక్తుడు
కాకుండుట, ధనము, లాభము, శ్రేయస్సులకు మూలమైయున్నది.
కాబట్టి ప్రయత్నము వదలనివాడు గొప్పవాడగును. మఱియు అనంత
సుఖమును పొందును.

77. కాంతారే పసదుర్గమ కృచ్ఛాప్సావత్పు నప్రమ్మమే
ఉద్యతేషు చ శస్త్రేషు నాన్తి సత్త్వవతాం భయమ్.

ఘోరారణ్యమందు, దుర్గమమైన మార్గమందు, గొప్ప అవత్తు నందు. సంభ్రమమునందు, ప్రహారము కొరకై శస్త్రము ఎత్తబడి నప్పటికిని, సత్త్వగుణ సంపన్నులకు, అనగా ఆత్మబలము కలవారికి భయము ఉండుదు.

78. ఉక్తానం సంయమో దాక్షిణ్యప్రమాదో ధృతిః స్మృతిః
నమీక్ష్య చ సమారమ్భో విద్ధి మూలం తవస్య తు.

ప్రయత్నము, సంయమము, దక్షత్వము, జాగ్రత్గతుండుట, ధైర్యము, స్మృతి, అలోచించి కార్యములను చేయుట — అను వీనిని ఉన్నతికి మూలమంతమని యెఱుఁగము.

79. న తత్పరస్య సందధ్యాత్ ప్రతికూలం యదాత్మ నః
సంగ్రహేణైష ధర్మః స్యాత్ కామాదన్యః ప్రపర్తతే.

ఏది తనకు ప్రతికూలముగనుండునో, దానిని ఇతరులయెడల కూడ చేయరాదు — ఇదియే సంతోషముగ ధర్మముయొక్క స్వరూపమైయున్నది. అట్లుకాక, ఇష్టము వచ్చినట్లు ప్రవర్తించి ఒకరికి బాధ కలుగ జేయుట అధర్మము.

80. అక్రోధేన జయేత్ క్రోధమసాధుం సాధునా జయేత్
జయేత్ కదర్యం దానేన జయేత్ సత్యేన చాన్యకమ్.

అక్రోధముచే క్రోధము జయించవలెను. అసాధుత్వమును సద్వ్యవహారముచే వశ మొనర్చుకొనవలెను. పిసిరి కొట్టుతనమును దానముచే జయించవలెను. అసత్యముపై సత్యముచే విజయము పొందవలెను.

81. అభివాదన శీలస్య నిత్యం వృద్ధోపసేవినః
చత్వారి సప్రమృవర్తవై కీర్తిరాయుర్యశో బలమ్.

సదా గురుజనులకు ప్రణమిల్లువాడు, వృద్ధుల సేవయందు తిత్పిరుడై యుండువాడు అగువానికి కీర్తి, ఆయుస్సు, యశస్సు, బలము వృద్ధి నొందును.

౩2. సహస్రిణోఽపి జీవన్తి జీవన్తి కతివస్తథా

ధృతరాష్ట్ర విముఞ్చిచ్ఛాం న కథంచిన్న తవ్యతే.

రాజా! వేయి (రూపాయలు) కలవారు జీవించుచున్నారు నూఱు కలవారున్న జీవించుచున్నారు. కాబట్టి అధికముగ గంపా దించవలెనను లోభమును విడిచిపెట్టుము. అట్లు విడుచుటచే జీవితము నిలునకపోదు.

౩3. యత్ పృథివ్యాం ప్రహియవం హిరణ్యం పశవః స్త్రీయః

నాలమేకస్య తత్ సర్వమితి పశ్యతా న ముహ్యతి.

ఈ ప్రపంచమున ధాన్యము, బంగారము, పశువులు, స్త్రీలు— అనునివి యెన్ని కలనో, అవి యన్నియు ఒక్క మనుజునికైనను చాలవు. (వానిచే అతడు తృప్తి పడదు) — అని ఈ ప్రకారము ఆలోచించువాడు మోహమునందు పడడు.

౩4. ఆలస్యం మదమోహౌ చ దావలం గోష్ఠిరేవ చ

స్త్రుణ్ణతా చాభిషానిత్వం తథాత్యాగిత్వమేవ చ

ఏతే వై నస్త దోషాః స్మృతా సదా విద్యార్థినాం మతాః.

సోమరితనము, మద మోహములు, చంచలత్వము, వ్యర్థ సంభాషణము, స్త్రుణ్ణము, అభిమానము, స్వార్థ త్యాగము లేదు—అను ఈ ఏడును విద్యార్థులకు సదాదోషములని ఎంచబడినవి.

౩5. సుఖార్థినః కుతోవిద్యా నాన్తి విద్యార్థినః సుఖమ్

సుఖార్థీ వా త్యజేద్ విద్యాం విద్యార్థీ వాత్యజేత్ సుఖమ్.

సుఖమును కోరువానికి విద్య ఎచట? విద్యకోరువానికి సుఖ మెచట? సుఖమును కోరుచో విద్యను త్యజించవలెను. విద్యను కోరుచో సుఖమును త్యజించవలెను.

86. ఇదం చ త్వాం సర్వవరం బ్రహ్మ
 పుణ్యం పదం తాత మహావిశిష్టమ్
 స జాతు కామాన్న భయాన్న లోభాద్
 ధర్మం జహ్యజ్ఞేవితస్యాపి హేతోః.

87. నిత్యే ధర్మః సుఖదుఃఖే త్వనిత్యే
 జీవే నిత్యే హేతురస్య త్వనిత్యః
 త్వత్త్వానిత్యం ప్రతితిష్ఠస్య నిత్యే
 సంతుష్య త్వం తోషపరో హి లాభః.

ఇక ఇప్పుడు మీకు అత్యంత మహత్త్వ పూర్ణములును, మహా పుణ్య జనకములును అగు విషయములను చెప్పచున్నాను ఏనుము.—
 తామముచేగాని, భయముచేగాని, లోభముచేగాని, ఈ జీవితము కొఱకుగాని ఎన్నఁగును ధర్మమును వదలరాదు. ధర్మము నిత్యము. సుఖదుఃఖములు అనిత్యములు. జీవుడు (జీవాత్మ) నిత్యుడు, కాని జీవత్వమునకు కారణమైన అవిద్య అనిత్యమైనది. ఇప్పుడు అనిత్యమైన దానిని వదిలి నిత్యమందు స్థితుడవై యుండుము. గుంత్మప్రీయే అన్నిటి కంటెను గొప్ప లాభ మియున్నది.

88. మహాబలాత్ పశ్య మహామథావాన్
 ప్రశాన్య భూమిం ధనధాన్య పూర్ణామ్
 రాజ్యాని హిత్వా విపులాంశ్చ భోగాన్
 గతాన్ నరేంద్రాన్ వశమస్తకస్య.

ధన భాగ్యములచే పరిపూర్ణమగు భూమిని శాసించి, తనకు సమస్త రాజ్యమును, విపుల భోగములను ఇచ్చటనే వదిలివైచి యమ రాజయొక్క వశమైనట్టి పెద్దపెద్ద బలవంతులును, మహానుభావులును అయిన రాజులవైపు దృష్టిని ఉంచుము.

89. మృతం పుత్రం దుఃఖపుష్టం మనుష్యా
ఉత్తివ్య రాజన్ స్యగృహన్నిర్తరన్తి
తం ముక్తకేశాః కరుణం రుదన్తి
చితామధ్యే కాష్ఠమివ శివన్తి.

ఎవనిని చాల కష్టముతో పోషించిరో, అట్టి పుత్రుడు మరణించిన
వెనుక, అతనినే వెంటనే లేపి తమ ఇంటినుండి బయటకు చేర్చివేయు
చున్నారు. మొదట అతనితోటకు జాబ్బు విరపోసికొని కరుణాభరస్వర
ముతో ఏడ్చుచున్నారు. పిదప నామాన్యమైన కట్టవలె అతనిని
మండుచున్న చిత్తిపై త్రోసివేయుచున్నారు.

90. అన్యో ధనం ప్రేతగతస్య భుజ్జీతే
వయాంసి చాగ్నిశ్చ శరీరభాతూన్
ద్వాఖ్యామయం సహ గచ్ఛత్యముత్ర
పుణ్యేన పాపేన చ వేష్టమానః.

మరణించినవాని ధనమును ఇతరులు అనుభవించుచున్నారు.
అతని శరీరము గొయ్యి మాంసాదులను పక్షులు తినివేయుచున్నవి.
లేక అగ్ని కాల్చివేయుచున్నది. అతడు పుణ్యపావములచే బంధింప
బడి, అచేంద్రిటితోగూడ పరలోకమున కేగుచున్నాడు.

91. అగ్ని ప్రాస్తం తు పురుషం కర్మాన్వేతి న్యయంతృతమే
తస్మాత్ తు పురుషో యత్నాత్ ధర్మం సంఘనుయాచ్ఛనైః.

అగ్నియందు వేయబడిన ఆ మనుజునివెంట అతడుచేసిన
సత్కర్మ, దుష్కర్మలే పోవుచున్నవి. కాబట్టి మనుజుడు మెల్లమెల్లగ
ప్రయత్న పూర్వకముగ ధర్మమునే సంగ్రహించవలెను.

92. అత్మా నదీ భారత పుణ్యతీర్థా
సత్యేదకా ధృతికూలా దయార్థిః
తస్యాం స్నాతాః పూయతే పుణ్యకర్మా
పుణ్యో హ్యత్మా నిత్యమలోభ ఏవ.

జీవుడు ఒకనది. అందు పుణ్యమే జలము. సత్యస్వరూపుడగు పరమాత్మనుండి అది బయలుదేరినది. ధైర్యమే దీని ఒడ్డు, దయ దీని తరంగములు. పుణ్యకర్మలు చేయుచునుజాడు దీనియందు సాన్నముచేసి పవిత్రుడగును. ఏలయనిన, లోభరహితమగు ఆత్మ సదాపవిత్రమే అయియున్నది.

93. కామక్రోధగ్రాహవతీం పశ్యన్ప్రియజలాం నదీమ్
నాపం ధృతిమయీం కృత్వా జన్మదుర్గాణి సంతర.

కామ క్రోధాదులను మొసళ్ళతో నిండియున్నదియు, పంచేంద్రియములను జలముచే పూర్ణమైనదియునగు ఈ సంసారమును నది యొక్క జనన మరణరూప దుర్గములవహమును ధైర్యముననాపను నిర్మించుకొని బాటేవేయుము.

94. ధృత్యా శిశ్నోదరం రక్షిత పాణిపాదం చ చతుషా
చక్షుః శ్రోత్రే చ మనసా మనో వాచం చ కర్మణా.

గుహ్యేంద్రియమును, ఉదరమును జాగ్రతగ రక్షించవలెను. అనగా కామదేగమును, ఆకలి జ్వాలను ధైర్యముగ అరికట్టవలెను. అట్లు చేతులను, కాళ్ళను నేత్రములచేతను, నేత్రశ్రోత్రములను మనస్సుచేతను, మనస్సు, వాక్కులను సత్కర్మలచే రక్షించవలెను.

95. ధృతరాష్ట్ర కుమారో వై యః పురాణః సనాతనః
సనత్సుజాతః ప్రోవాచ మృత్యుర్నాస్తీతి భారత.

ధృతరాష్ట్ర! సనత్సుజాతుడను బ్రహ్మకుమారుడు పరమ ప్రాచీన సనాతనముషి. అతడు 'మృత్యువు లేనేలేదు' అని చెప్పెను.

అప్పుడు విదురుడు సనత్సుజాతుని స్మరింపగా ఆ మహనీయుడు ప్రత్యక్షమయ్యెను. అంతట ధృతరాష్ట్రుడు మృత్యువును గూర్చి, దానిని జయించుటనుగూర్చి ప్రశ్నింపగా, సనత్సుజాతుడాతనికిట్లు బోధించెను—

సనత్సుజాత ఉవాచ

96 అమృత్యుః కర్మణా కేచిన్మృత్యుర్నాస్తీతి చావరే
శృణు మే బ్రువతోరాజవ యథైతన్మా విశక్కితా.

97. ఉభే సత్యే క్షత్రయైతన్య విద్ధి
మోహన్మృత్యుః సమ్మతోఽయం కవినామే
ప్రమాదం వై మృత్యుమహం బ్రవీమి
తథా ప్రమాదమస్మృతత్వం బ్రవీమి.

(సనత్సుజాతుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను)

మృత్యువుకలదు. బ్రహ్మచర్యచాలనరూప శర్మచే మృత్యువు
తొలగును—అను ఈ రెండు విషయముల సత్యములేయని నమ్ముము.
కొందఱు విద్వాంసులు మోహవశమున ఈ మృత్యువు యొక్క
సత్తను అంగీకరించిరి. కాని నేను చెప్పినది—యేమనగా ప్రమత్తతయే
(సామరితనమే) మృత్యువు. అప్రమత్తయే అమృతము.

98. ప్రమాదాద్ వై అనురా పరాభవ-

న్నప్రమాదాద్ బ్రహ్మభూతాః సురాశ్చ
నైవ మృత్యుర్వాఽప్రమ బ్రహ్మజ్ఞాన
న హ్యస్య రూపముపలభ్యతే హి.

ప్రమత్తత వలననే అనుములు (అనురగుణములు కలవారు)
మృత్యువుచే ఓడిపోయిరి. అప్రమత్తత వలన దేవతలు (దైవగుణములు
కలవారు) బ్రహ్మస్వరూపులైరి. మృత్యువు పెద్దపులివలె ప్రాణులను
తెనివేయుటలేదని నిశ్చయము. ఏలయున దానికి ఏగూఢమున్న గోచ
రించుటలేదు.

99. యమం త్వేకే మృత్యుమతోఽన్యమాహు-

రాత్మావసన్నమమృతం బ్రహ్మచర్యమ్
పితృలోకే రాజ్యమనుశాన్తి దేవః
శివః శివానామ శివోఽ శివానామ.

కొందఱు యముని మృత్యువు అని చెప్పదురు, మఱియు హృదయముచే దృఢముగ పాలింపబడిన బ్రహ్మచర్యమును అమృతముని తలంచుదురు. యముడు పితృలోకమున రాజ్యశాసనము చేయుచున్నాడు. అతడు పుణ్యాత్ములకు మంగళమయుడును, పాపులకు అమంగళమయుడును అయియున్నాడు.

100. అస్మాదేగాన్యఃసరతే నరాణాం

క్రోధః ప్రమాదో లోభరూపశ్చ మృత్యుః

అహంగతేనైవ చరణ విమర్శా

న చాత్మనో యోగముపైతి కశ్చిత్.

ఈ యముని ఆజ్ఞచేతనే క్రోధ, ప్రమత్తతా, లోభరూప మృత్యువు మనుజుల దినాశమునకు ప్రవృత్తమగుచున్నది. అహంకారమునకు వశుడై విపరీతమార్గమునపోవు ఎవడున్ను పరమాత్మ సాక్షాత్కారమును పొందలేడు.

101. తే మోహితాస్తద్యశే వర్తమానా

అతః ప్రేతాస్తత పునః పతన్తి

తతస్తాన్ దేవా అనువిప్లవన్తే

అథో మృత్యుర్మరణాఖ్యముపైతి.

మనుజులు క్రోధ, ప్రమత్తతా, లోభములచే మోహితులై, అహంకారమునకు అధీనులై ఈ లోకమునుండి వెడలి మరల మరల జనన మరణమును చక్రమందు పడుచున్నారు. మరణించిన తరువాత వారి మనస్సు, ఇంద్రియములు, ప్రాణమున్ను పెంటపోవుచున్నవి. శరీరమునుండి వ్రాగారూపములగు ఇంద్రియముల యొక్క వియోగ మగుటచే అది మృత్యువును పేగును పొందుచున్నది.

102. కర్మోదయో కర్మఫలానురాగా -

స్త్రతానుయాన్తి న తరన్తి మృత్యుమ్

సదర్థ యోగానవగమాత్ సమన్తాత్
ప్రవర్తతే భోగయోగేన దేహి.

ప్రారంభకర్మ ముదయింప, కర్మఫలమందు అసక్తికల జనులు దేహాత్మాగానంతరము వరలోకమునకు అనుగమనమొనర్చుచున్నారు. కనుక వారు మృత్యువును చాటలేకపోవుచున్నారు. దేహాభిమానియగు జీవుడు పరమాత్మ సాక్షాత్కారము యొక్క ఉపాయమును తెలిసికొనక పోవుటచే విషయముల యొక్క ఉపభోగమువలన అన్నివైపుల (నానావిధ జన్మలందు) తిరుగాడుచున్నాడు.

103. తద్ వై మహామోహనమిన్ద్రియాణాం
మిథ్యాత్వం యోగస్య గతిర్ని నిత్యా
మిథ్యాత్వం యోగాధిపతాంతరాత్మా
స్మరన్నుపాస్తే విషయాన్ సమన్తాత్.

ఈ ప్రకారము విషయముల భోగము అవశ్యము ఇంద్రియములను మహామోహమందు పడవేయునట్లే యున్నది. ఈ అసత్య విషయములందు రాగము కలిగియుండు మనుజునకు వానివైపు ప్రసృత్తి కలిగియుండుట స్వాభావికమై యున్నది. మిథ్యాభోగములందు అసక్తి కలిగియుండుటచే అంతఃకరణము యొక్క జ్ఞానశక్తి నశించినవాడు అన్నివైపుల విషయములనే చింతన చేయుచు మనస్సునందు వానిని ఆస్వాదించుచుండును.

104. అభిధ్యా వై ప్రథమం హన్తి లోకాన్
తామక్రోధావనుగృహ్యకు పశ్చాత్.
ఏతే బాలాన్ మృత్యువే ప్రాపయన్తి
ధీరాస్త్రై ర్మర్యాణ తరన్తి మృత్యుమ్.

మొదట విషయచింతనమే మనుజులను చంపి వేయుచున్నది. తదుపరి అది కామక్రోధములను వెంట నిడుకొని తిరిగి శ్రీగురుగ

ప్రహారము సలుపుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ ఆ విషయచింతన మే వివేక హీనులను మృత్యుసమీపమునకు చేర్చుచున్నది. కాని స్థిరబుద్ధి కలవారు భైరవముచే మృత్యువును దాటి వేయుచున్నారు.

105. సోఽభిధ్యాయస్మత్పతితాన్ నిహన్యా
దనాదరేణా వ్రతి ఋధ్యమానః
నైనం మృత్యుర్మృత్యురివాత్తి భూత్వా
ఏవం విద్వాన్ యో వినిహన్తి కామాన్.

కాబట్టి మృత్యువును జయింపదలంచువాడు పరమార్థను ధ్యానించి విషయములను తుచ్ఛముగ భావించి, వానిని లక్ష్య పెట్టక, వానికి సంబంధించిన కామసలను ఉత్పన్నమైన పెంటనే నశింపజేయవలెను. ఈ ప్రకారముగ ఏ విద్వాంసుడు విషయేచ్ఛను నిర్మూలించుచున్నాడో, అతనిని మృత్యువు బాధింపదు. (అరిదు జనన మరణముల నుండి విముక్తుడగును).

106. కామానుసారీ పురుషః కామానను వినశ్యతి
కామాన్ పృథస్య ధునుతే యత్ కించిత్ పురుషో రజః.

కామసల (కోరికల) పెంట వరుగిడునాడు వానితోబాటు నాశ మొందుచున్నాడు. కాని జ్ఞానివానిని త్యజించి జననమరణ రూప దుఃఖమునంతను నశింప చేసికొనుచున్నాడు.

107. తమోఽప్రకాశో భూతానాం సరకోఽయం ప్రదృశ్యతే
ముహ్యంత ఇవ ధావన్తి గచ్ఛంతః శ్వభ్రవత్ సుఖమ్.

కామమే సమస్త ప్రాణులకును మోహశక్తియై యుండుటవలన తమోమయము, అజ్ఞానరూపము అయియున్నది. మఱియు సరకము వలె దుఃఖప్రదమై యున్నది. మద్యపానముచే మోహితుడైనవాడు నడచుచు నడచుచు గోతివైపు పరుగిడునట్లు, కామియగువాడు భోగములందు సుఖముకలదని యెంచి వానిపెంట వరుగిడుచున్నాడు.

108. అమూఢవృత్తేః పురుష స్వేహ కుర్యాత్
 కిం నై మృత్యుస్తార్థ ఇవాన్య వ్యాఘ్రః
 అనున్యమూనః క్షితియ కించిదన్య -
 న్నాథీయాత నిర్బుదన్నివాన్య చాయూః

ఎవని చిత్తవృత్తులు విషయభోగములందు ప్రవేశింపక,
 మోహము నొందకయుండునో, అట్టి జ్ఞానిని ఈ లోకమున తృణ
 నిర్మిత వ్యాఘ్రమువలె మృత్యువు ఏమి బాధింపగలదు? కాబట్టి
 ఓ మోహ! విషయభోగములను మూల కారణమైన అజ్ఞానము సశింప
 చేయు ఉద్దేశ్యమునో సాంసారికపదార్థమును దేనిని ఏమాత్రము
 లెక్కచేయక, దాని రమింక చింతనను వదిలి వేయవలెను.

109. స శ్రోధలోభో మోహవానస్తరాత్మా
 స నై మృత్యుస్త్య చ్చరీరే య విషః
 దీపం మృత్యుం తాయమానం నిదిత్వా
 జ్ఞానే తిష్ఠన్ స విభేతిహ మృత్యోః
 విసక్యతే విషయ తస్య మృత్యు -
 ర్మృత్యోర్యథా విషయం ప్రాప్య మర్త్యః

నీ శరీరములోని ఏ అంతరాత్మకలదో, అది మోహముచే
 వశీభూతమై ఇచట శ్రోధ, లోభ, మృత్యురూపమును పొందుచున్నది.
 ఈ ప్రకారము మోహముచే కలుగు మృత్యురూపమును తెలిసికొని,
 ఎవడు మోహమును త్యజింది జ్ఞానస్థుడగుచున్నాడో, అట్టివాడికి
 ఈ లోకమున మృత్యువుచే ఎన్నడును భయపడనేరదు. అతని సమీ
 పమునను పచ్చి మృత్యువు — మృత్యువు గెయింక అధికారమందు
 వచ్చిన సామాన్య మనుజుని వలె — సజించిపోవుచున్నది.

110. ఏవం హ్యవిద్వానుపయాతి తత్ర
 తత్రార్థనాతం చ వదన్తి వేదాః

అనీహ ఆయాతి పరం వరాత్మా

ప్రయాతి మార్గేణ విహత్య మార్గాన్.

అజ్ఞాని భిన్న భిన్నలోకములందు తిరుగాడుచున్నాడు. వేదకర్మలకు అనేక ప్రయోజనములున్ను చెప్పబడుచున్నవి. కాని విస్కామ మనుజుడు జ్ఞానమార్గము ద్వారా ఇతర మార్గములన్నిటిని తొలగించి పరమాత్మ స్వరూపుడే యగుచున్నాడు.

111. దోషో మహానత్ర విభేదయోగే

హ్యనాదియోగేన భవంతి నిత్యాః

తథాస్య నాధిక్యమప్రైతి కించి -

దనాదియోగేన భవంతి పుంసః.

జీవబ్రహ్మములకు భేదములేదు. వారి యొక్క భేదమును అంగీకరించినచో వేదవిరోధయావనుగు గొప్ప దోషము సంభవించును. అనాది మాయ యొక్క సంబంధముచే జీవులకు కామ నుభాదులచే సంబంధము కలుగుచున్నది. అట్లున్నను జీవుని మహత్త్వ నశించుటలేదు. వీలయిన మాయయొక్క సంబంధముచే జీవులకు దేహదులుత్పన్నములగుచున్నవి.

112. ఉభయమేవ తత్రోప యజ్ఞతే ఫలం ధర్మస్యైవేతరస్య చ

ధర్మము, పాపము అను ఈ రెండిటికి వేఱువేఱు ఫలములు కలుగుచున్నవి. వానిని చేయువారు ఆయా ఫలములను అనుభవించ వలసియున్నది.

113. తస్మిన్ స్థితో వాప్యభయం హి నిత్యం

జ్ఞానేన విద్వాన్ ప్రతిహన్తి నిద్రమ్

తథాస్యథా పుణ్యముప్రైతి దేహీ

తథాగతం పాపముప్రైతి నిద్రమ్.

పరమాత్మయందు స్థితుడైన పిదప జ్ఞాని పరమాత్మ జ్ఞానముచే
తన పూర్వకృత పుణ్యపాపముల రెండేటిని నశింపజేయుచున్నాడు —
అను ఈ విషయము నదా ప్రసిద్ధమై యున్నది. ఇట్టి స్థితి కలుగనిచో,
దేహాభిమానియగువాడు ఒకపుడు పుణ్యఫలమును పొందుచున్నాడు.
మఱియొకపుడు పాపఫలితమును పొందుచున్నాడు.

114. గత్యేభయం కర్మణా యుజ్యతేఽస్థిరం
శుభస్య పాపస్య న చాపి కర్మణా
ధర్మేణ పాపం ప్రణుదతిహ విద్వాన్
ధర్మో బలీయానిత తస్య సిద్ధిః.

దేహాభిమాని పుణ్య, పాపముల యొక్క స్వర్గనరకరూపము
లగు రెండు అస్థిరఫలములను అనుభవించి, తిరిగి జన్మించి తదనుసార
మైన కర్మలందు నిమగ్నుడగుచున్నాడు. కాని కర్మల యొక్క
తత్త్వమును తెలిసినవాడు నిష్కామ ధర్మరూప కర్మద్వారా తన
పూర్వపాపమును ఇచటనే నశింప చేసికొనుచున్నాడు. ఈ ప్రకార
ముగ ధర్మమే మహా కక్తివంతమైనది కాబట్టి నిష్కామభావముతో
ధర్మాచరణ చేయువారికి సమయానుసారము సిద్ధి అవశ్యము
నంభవించును.

115. యోషాం ప్రతేఽథ విన్పర్థా బలే బలవతామివ
తే బ్రాహ్మణా ఇతః ప్రేత్య బ్రహ్మలోక ప్రకాశకాః.

బలవంతులగు ఇద్దఱు వీరులలో తమ బలమును వృద్ధి చేసి
కొనుట కొఱకై ఒకనికి మఱియొకనితో స్పర్ధ యుండునట్లు, నిష్కామ
భావముతో యమనియమాచుల పాలనమందు ఎవరు మఱియొకరిని
అధిగమించుటకు ప్రయత్నము నలుపుదురో, అట్టి బ్రహ్మనిష్ఠులు
మరణానంతరము బ్రహ్మలోకమున తమ ప్రకాశమును వ్యాపింప
జేయుదురు.

116. కో హ్యసస్తరమాత్మానం బ్రాహ్మణో హస్తుమర్హతి
నిర్లిఖమచలం శుద్ధం సర్వదైవైకవిపర్ణితమ్.

భేదశూన్యమై, చిహ్నరహితమై, అచంచలమై, శుద్ధమై,
దైవైకవర్ణితమైనట్టి ఆత్మ యొక్క స్వరూపమును తెలిసికొను ఏ బ్రహ్మ
వేత్త మాయాజనిత అధఃపతనమును కోరును ?

117. యోఽన్యథా సస్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే
కిం తేన న కృతం పాపం చారణాత్మాపహరిణా.

ఆత్మ కాశ్వతముగ, నిర్వికారముగ నుండ, దానిని మఱియొక
విధముగ ప్రతిపాదించువాడు ఆత్మను అపహరించు దొంగయే
యగును. అట్టివాడు ఏ పాపము చేయకున్నాడు ?

118. అశ్రాన్తః స్యాదనాదాతా నమ్మతే నిరుపద్రవః
శిష్టో న శిష్టేవత్ న స్యాద్ బ్రహ్మణో బ్రహ్మవిత్ కవి.

కర్తవ్యపాలననాండు అలసిపోనివాడు, దానమును వర్తిగహిం
చని వాడు, సజ్జనులందు సమ్మానింపబడువాగు, ఉపద్రవరహితుడు,
శిష్టుడైనను తన శిష్టత్వమును వెల్లడి చేసికొననివాడునగు మహా
నీయుడే బ్రహ్మచీర్తయు, విద్వాంసుడు నగును.

119. అనాథ్యా మానుషే విత్తే అథ్యా దైవే తథా క్రతే
తే దుర్ధర్షా దుష్ప్రకమ్ప్యాస్త్రాన్ విద్యాద్ బ్రహ్మణస్తనుమ్.

లోకేధనము యొక్క దృష్టితో నిర్ధనుడైనను దైవీగుంప ట్టి,
యజ్ఞోపాసన మున్నగువానితో కూడినవాడు దుర్ధర్షుడు (తిరస్కరింప
దగనివాడు). అతడు ఏ విషయమందును చలించడు. అట్టివానిని
సాక్షాత్ బ్రహ్మము యొక్క మూర్తియనియే వమ్మవలెను.

120. యదుప్రయతమానం తు మానయన్తి న మానితః
స మాన్యమావో మన్యేత న మాన్యమథివంజయేత్.

ఇతరులచే సమ్మానితుడైనను అభిమానము లేనివాడును, సమ్మాననీయుని చూచియు బాధపడని వాడును, ప్రయత్నించకున్నను విద్వాంసులు ఎవనిని ఆదరించుదురో అట్టివాడును అగువాడే వాస్తవముగ సమ్మానితుడగును.

121. శ్రీ! సుఖస్యేహ సంవాసః సా దాపి పరిపన్థినీ

బ్రాహ్మీ సుదుర్లభా శ్రీర్తి ప్రజ్ఞాహినేన క్షత్రియః

లోకమున ఐశ్వర్యము సుఖము యొక్క స్థానమని అందుకు, కాని అది యీ శ్రేయఃపథమున శత్రువువలె విఘ్నము కలుగజేయునదై యున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానమయముగు ఐశ్వర్యము ప్రజ్ఞాహీనునకు సర్వదా మహా దుర్లభమై యున్నది.

122. ద్వారాణి తస్యేహ పదన్తి పన్తే

బహుప్రకారాణి దురాధరాణి

సత్కార్యే హీర్థమశౌచవిద్యా

యథా న మోహప్రతిబోధనాని.

అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానమయముగు ఐశ్వర్యమును బడయుటకు మహా శక్తులు పెక్కు మార్గములను చెప్పుచున్నారు. అవి, మోహమును లేపునవి కానివియు, అధిక ప్రయత్నముచే పొందదగినవియు అయి యున్నవి. అవి — సత్యము, సరళత్వము, లజ్జ, దమము, శౌచము, విద్య — అయియున్నవి.

123. యతో న వేదా మనసా పహేన-

మనుప్రవిశన్తి తతోఽథ మోనమ

యత్తత్తతో వేదశబ్దస్తథాయం

స తన్మయత్వేన విభాజి రాజన్.

ఎచటికి మనస్సహితముగ వాక్కు, వేదములు చేరలేనో, అట్టి పరమాత్మయొక్క పేరే మానము. కాబట్టి ఆ పరమాత్మయే మాన

స్వరూపుడు, తాకిక, జైదిక శబ్దములయొక్క ప్రాదుర్భావము ఎచటా నుండి సంభవించినదో అట్టి పరమేశ్వరుడు తన్మయత్వ పూర్వకముగ ధ్యానము చేయుటచే ప్రత్యక్షమగుచున్నాడు.

124. నైనం సామాన్యచో వాపి న యజాంస్య విచక్షణమ్
త్రాయస్తే కర్మణః పాపాన్నతే మిథ్యా బ్రవిమ్యహమ్.

రాజా! నేను మీతో అసత్యము చెప్పటలేదు. ఋక్, యజుః, సామవేదము లెవ్వియు పాపముచేయు అజ్ఞానిని అతని పాపకర్మ నుండి రక్షించలేవు.

125. నచ్చన్దాంసి పృతినాత్ భారయన్తి
మాయావినం మాయయా వర్తమానమ్
నీడం శకుంతా ఇవ జాతపజా-
శృన్వాస్మీనం ప్రజహత్కస్తథాతే.

నీకు శపట పూర్వకముగ ఆచరణ కలిగియుండునో, అట్టి మిథ్యాచారిని వేదములు పాపమునుండి ఉద్ధరింపవు. తెక్కలురాగానే వక్షులు గూటిని వదలివేయునట్లు, అంత్యకాలమున వేదములున్న అట్టి వారిని వదలివేయును.

126. తస్మైవ నామాదివిశేషరూపై-

రిదం జగత్ భాతి మహానుభావ
నిర్దిశ్య సమ్యక్ ప్రవదన్తి వేదా-
స్తద్ విశ్వవైరాగ్యమువాహరన్తి.

పరబ్రహ్మముగ పరమాత్మవలననే నామాది విశేషరూపము లతో ఈ జగత్తుయొక్క ప్రతీతి సంభవించుచున్నది. ఈ విషయ మును వేదములు చక్కగ నిర్దేశించి చెప్పుచున్నవి. కాని వాస్తవ ముగ అ పరమాత్మయొక్క స్వరూపము ఈ ప్రపంచముకంటె విలక్షణమైయున్నదని చెప్పబడినది.

127. తదర్థము క్తం తప ఏకదిజ్ఞా

తాభ్యామసౌ పుణ్యముపైతి విద్వాన్

పుణ్యేన పాపం వినిహత్య వశ్చాత్

సంజాయతే జ్ఞానవిదీపితాత్మా.

ఆ పరమాత్మను పొందుటకై వేదములందు తపస్సు, యజ్ఞములు చేప్పబడినవి. వానిద్వారా శ్రోత్రియ విద్వాంసులకు పుణ్యము లభించుచున్నది. నిష్కామకర్మ రూపముగ ఆ పుణ్యముచే పాపమును నిశంసకేళన తగువారే అతని అంతఃకరణము జ్ఞానముచే ప్రకాశిత మగుచున్నది.

128. జ్ఞానేన చాత్మానముపైతి విద్వా-

నభాన్యథా వర్గఫలానుకాఢ్

అస్మిన్ కృతం తత్ పరిగృహ్య నర్వ-

మముక్త భువత్త్వా పునరేతి మార్గమ్.

అపుడట్టి జ్ఞానముచే ఆ విద్వాంసుడు పరమాత్మను పొందుచున్నాడు. కాని దానికి విలక్షణముగ భోగభిలాషులగు మనుజులు ధన్య, అర్థ, కామ రూప త్రివర్గఫలమును కోరుచున్నారు. వారు ఈ లోకమున చేయబడిన కర్మలన్నిటిని పెంటనిడుకొని వానిని పరలోకమున అనుభవించుచున్నారు. భోగములువూర్తి అయిన ఔనుక మరల ఈ సంసార మార్గమునకు తిరిగి వచ్చుచున్నారు.

129. అస్మిన్లోకే తపస్తప్తం ఫలమన్యక్త భుజ్యతే

బ్రాహ్మణానామిమే లోకా ముద్ధే తపసి తిష్ఠతామ్.

ఈ లోకమున (స కామముగ) చేయబడిన తపస్సుయొక్క ఫలము పరలోకమున అనుభవించబడుచున్నది. కాని సాధుజనులు ఈ లోకమున నిష్కామ భావముతో గురుతర తపస్సును ఆచరించుదురో, వారు ఈ లోకముననే తత్త్విజ్ఞానరూప ఫలమును

జొందుచున్నారు (ముక్తులగుచున్నారు). ఈ ప్రకారముగ ఒకే తపస్సు బుద్ధి, సమృద్ధి భేదములచే రెండు ప్రకారములుగనున్నది.

130. క్రోధః కామో లోభమోహో విధిత్యా
కృపానూయే మానశోకౌ స్పృహచ
ఈర్ష్యా జుగుప్సా చ మనుష్యదోషా
వర్ణ్యాః సదా ద్వాదశైతే సరాణామ్.

కామము, క్రోధము, లోభము, మోహము, దోషపూరితముగ
ఇచ్చు, అసూయ, అభిమానము, శోకము, ఆశ, ఈర్ష్య, నింద—అను
ఈ పందెండు దోషములు మనుజులు సదా త్యజంపదగియున్నవి.

131. ఏకైకః పర్యుపాస్తే హ మనుష్యాన్ మనుజర్తభ
తస్యమానోఽస్తరం తేషాం మృగాణామివ లుప్తకః.

బోయవాడు మృగములను చంపుటకై అవసరమును చూచు
చుండునట్లు (పైన తెలిసిన) ఈ దోషములలో ప్రతియొక్కటియు
అవసరమును చూచి మనుజులపై ఆక్రమణము సలుపుచున్నవి.

132. వికత్తనః స్పృహయాలుర్మనస్వి
ద్విభత్ కోపం చవలోఽరక్షణశ్చ
ఏతాన్ పాపాః షణ్ముర్యాః పాపధర్మాన్
ప్రకుర్వతే నో త్రనన్తః నుదుర్గః.

తన్ను గొప్పగా తలంచి విట్టవేగువాడు, ఇంద్రియలోలుడు,
అవమానమును ఒకింతైనను ఓర్చుకొనలేని వాడు, నిరంతరము
క్రోధము కలిగియుండువాడు, చంచలుడు, ఆశీతులను రక్షించని
వాడు—అను ఈ ఆఱు విధములైన మమష్యులు పాపులు. గొప్ప
సంకటమందు పడినను, వారు నిర్భయముగ ఈ పాపకర్మలను చేయు
చుందురు.

133. సమ్మోగ సంవిద్ విషమోఽతియాసి
దత్తానుతాపీ కృపణో ఖలియాన్
వర్ణవశంసీ పనితామ ద్వేష్టా
ఏతే పరే నస్త నృశంసవర్ణాః.

సంభోగమునందే మనస్సును లగ్నమొనర్చువారును, విషమత్వము (దోషము, కాశిస్యము) కలవారును, అత్యంత అభిమానము కలవారును, దానమొనర్చి తదుపరి పశ్చాత్తాపపడువారును, మహా రోధులును, అర్థమును ప్రశంసించువారును, స్త్రీలను ద్వేషించువారును—అను ఈ ఏడు విధములైన వారును, ఇదివఱకు తెలుపబడిన ఆఱు విధములవారును మొత్తము పదమూడు విధములైనవారు సృశంసవర్ణము (క్రూరి సముదాయము)నకు చెందినవారని చెప్పబడినది.

134. ధర్మశ్చ సత్కం చ దమస్తపశ్చ
ఆమాత్సర్యం హిప్రితిజననూయా
యజ్ఞశ్చ దానం చ ధృతిః శ్రుతం చ
వ్రతాని వై ద్వాదశ బ్రాహ్మణస్య.

ధర్మము, సత్వము, ఇంద్రియనిగ్రహము, తపస్సు, మాత్సర్యము లేమి, లజ్జ, సహనశీలత్వము, ఎవని దోషమున్ను చూడకుండుట, యజ్ఞము చేయుట, దానమొనగుట, ధైర్యము, శాస్త్రజ్ఞానము—అను ఈ పదదెండును బ్రహ్మనిష్ఠుని యొక్క ప్రతములై యున్నవి.

ఎవడు ఈ పదదెండు ప్రతములపై తన ఆధిపత్యము కలిగి యుండునో, అతడు ఈ సమస్త భూమండలమందలి మనుష్యులను తన అధీనమొనర్చుకొనగలడు. వీనిలో మూడు, రెండు, ఒకటియైనను గుణములతో కూడియున్నచో, అట్టివాని యొద్ద సర్వ విధములైన ధనము లున్నట్లే యని తలచవలెను.

135. శ్రేయాంస్తు షడ్విధస్యాగః శ్రేయం ప్రాప్య న హృష్యతి
అప్రాపూర్తే ద్వితీయం స్యాన్నిత్యవైరాగ్య యోగతః.

136. కామత్యాగశ్చ రాజేన్ద్రో న తృతీయ ఇతి స్మృతః
అవ్యవాయం వదన్యైతం స తృతీయోగుణః స్మృతః.

అటు విధములైన సర్వ శ్రేష్ఠములగు త్యాగము చెప్పబడుచున్నది. () సంపదను పొందియు హర్షము నొందకుండుట (2) యజ్ఞ హోమాదులందు, బావులు, చెరువులు, తోటలు మొదలైన చానిని నిర్మించుట యందు ధనమును ఖర్చు చేయుట (3) సదా వైరాగ్యముతో కూడుకొని కామమును త్యజించుట. మహర్షులు దీనిని అనిర్వచనీయమగు మోక్షోపాయముగ చెప్పుదురు. కావున ఈ మూడవ త్యాగము గొప్ప గుణము కలదిగ చెప్పబడినది.

137. అప్రియే చ సముత్పన్నే వ్యథాం నాతు స గచ్ఛతి
అప్రాప్తౌ పుత్రాంశ్చ దారాంశ్చ న యాచేత కదాచన.

(4) ఏదైన అప్రియమగు సంఘటన జరిగినచో వ్యథను ఎన్నడును పొందరాదు (5) స్త్రీ, పుత్రాదులను, తన అభీష్ట పదార్థములను యాచన చేయరాదు.

138. అర్థతే యాచమానాయ ప్రదేయం తచ్ఛుభం భవేత్
అప్రమాదీ భవేదేతైః స చావ్యష్టగుణో భవేత్.

139. సత్యం ధ్యానం సమాధానం చోద్యం వైరాగ్యమేవ చ
ఆస్తేయం బ్రహ్మచర్యం చ తథా సంగ్రహమేవ చ.

(1) సుయోగ్యుడగు యాచకుడు వచ్చినచో అతనికి దానము చేయవలెను. ఈ విధములైన అటు త్యాగములచే శ్రేయస్సు కలుగును. ఈ త్యాగమయ గుణములచే మనుజుడు అప్రమత్తుడు కాగలడు. అట్టి అప్రమత్తున ఎనిమిది గుణములు చెప్పబడినవి.

అని — సత్యము, దానము, ఆధ్యాత్మిక విషయ విచారణ, సమాధానము, వైరాగ్యము, దొంగతనము చేయుకుండుట, బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము — అనునవి అయియున్నవి.

140. సత్యాత్మా భవ రాజేంద్ర సత్యే లోకా ప్రతిష్ఠితాః
కాంస్తు సత్యముఖానామః సత్యే హ్యమృతమాహతమ్.

రాజేంద్రా! మీరు సత్యస్వరూపులు కలము. సత్యమందే లోక మంతయును ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. దమము, త్యాగము, అప్రమత్తత మొదలగు గుణములు కూడ సత్యస్వరూపుడగు పరమార్థ యొక్క ప్రాప్తికి కలుగజేయునపై యున్నవి. సత్యమందే అమృతము ప్రతిష్ఠింపబడి యున్నది.

141. జ్ఞానం దైనామ ప్రత్యక్షం పరోక్షం జాయతే తపః
విద్యాద్ బహు పతంతం తు ద్విజం నై బహుపాతినమ్.

పరమార్థజ్ఞానము యొక్క ఫలము ప్రత్యక్షమైనది. తపస్సు యొక్క ఫలము పరోక్షమైనది. ఎక్కువగ చదివిన వానిని కేవలము బహుపాతిగ తలంచవలెను.

142. తస్య పర్యవణం గచ్ఛేత్ ప్రత్యర్థిమ కథజ్ఞాన
అవిచిన్వన్నిమం వేదే తపః వశ్యతి తం ప్రభుమ్.

ఆత్మయొక్క అనుసంధానము అనాత్మ పదార్థములందు చేయు రాదు. వేదవాక్యములందును పెరకరాదు. కేవలము తపస్సు ద్వారానే ఆ ప్రభువుయొక్క సాక్షాత్కారము గావించుకొనవలెను.

143. తూష్టిమ్భూత ఉపాసిత స చేష్టేన్మనసాపి చ
ఉపాపర్తస్య తద్ బ్రహ్మ అస్తరాత్మని విశ్రుతమ్.

వాగాది ఇంద్రియములను చేష్టారహితములుగ నొనర్చి పరమార్థయొక్క ఉపాసన చేయువలెను. మనస్సుచేతగూడ ఏ చేష్టయు

చేయరాదు (నిశ్చలముగనుండవలెను). రాజా! మీరును మీ యొక్క హృదయాకాశముననున్న ఆ విఖ్యాతి పరమాత్మను, బుద్ధిపూర్వకముగ ఉపాసనచేయును.

144. మౌనాన్న న మునిర్భవతి నారణ్య వననామ్మనిః
స్వలక్షణం తు యో వేద న మునిః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే.

శేషలము మౌనముగ నుండుటచేగాని, అరణ్యముందు నివసించుట మాత్రముచేగాని ఎవడును మునికాలేడు. ఎవడు తన ఆత్మ స్వరూపము నెఱుఁగునో అతడే శ్రేష్ఠమునియని చెప్పబడును.

145. ధర్మాదిషు స్థితోఽప్యేవం క్షత్రియ బ్రహ్మ పశ్యతి
వేదానాం బానుపూర్వ్యేణ ఏతద్ బుద్ధ్యా బ్రవిమి తే.

ధర్మాదులను ఆచరించుటచేతను, వేదములను శ్రమముగ (విధిప్రకారము) అధ్యయనము చేయుటచేతను మనుజును పరమాత్మ యొక్క సాక్షాత్కారిమును బడయుచున్నాడు. ఈ విషయమును స్వబుద్ధిద్వారా విచారణచేసి నేను మీకు చెప్పుచున్నాను.

146. నైతద్ బ్రహ్మ త్వరమాణోన లభ్యం
యన్మాం పృచ్ఛన్నతిహృష్యతివ
బుద్ధౌ విలీనే మనసి ప్రచిన్త్యా
విద్యా హి సా బ్రహ్మచర్యేణ లభ్యా.

తొందరపాటు వ్యవహారము వలన బ్రహ్మప్రాప్తి కలుగదు. బుద్ధియందు మనస్సులయింప, వృత్తులన్నిటిని నిరోధించుస్థితి వది కలదో, దానిపేరే బ్రహ్మవిద్య. అది బ్రహ్మచర్యము యొక్క పాలన వలననే లభించును.

147. అవ్యక్త విద్యామభిభాస్యే పురాణేం
బుద్ధ్యా చ తేషాం బ్రహ్మచర్యేణ సిద్ధామ్

యాం ప్రాప్త్యనం మర్త్యలోకం త్యజన్తి
యా వై విద్యా గురువృద్ధేషు నిత్యాః.

ఇప్పుడు అవ్యక్త సచ్చిదానంద ఘనబ్రహ్మముతో సంబంధము కల ఆ పురాతన నిద్యను వర్ణించుచున్నాను. అయ్యది మనుజులకు టుడ్డి, బ్రహ్మచర్యముల ద్వారా కలుగుచున్నది. దానిని పొంది విద్యాంనుడు మరణధర్మము గల ఈ శరీరమును శాశ్వతముగ త్యజించి వేయుచున్నాడు. మరియు అది పెద్దలగు గురుజనులందు సదా నిద్యమానమై యున్నది.

148. అస్మిన్లోకే వైజయన్తిహ కామాః
బ్రాహ్మీం స్థితిం హ్యనుతితిక్షమాణాః
త ఆత్మానం నిర్వరన్తిహ దేహ-
న్ముఖాదీషికామివ సత్త్వసంస్థాః.

ఈ ప్రపంచమున ఎవరు వర్తమాన స్థితియందున్నను కోరిక లన్నిటిని జయించుచున్నారో, బ్రాహ్మీస్థితిని పొందుటకై అనేక విధములై న ద్వంద్వములను కపించుకొనుచున్నారో, వారు సత్త్వ గుణమందు స్థితులై ముంజి గడ్డినుండి దర్భనువలె ఈ దేహము నుండి ఆత్మను (వివేకము ద్వారా) వేరు చేయుచున్నారు.

149. శరీరమేతా కురుతః పితా మాతా చ భారత
అచార్యశాస్త్రా యా జాతిః సా పుణ్యా సాజరామరా.

తల్లిదండ్రులు ఈ శరీరమునకు జన్మ ఒసంగినను ఆచార్యుని యొక్క ఉపదేశముచే న (నూతన) జన్మ కలుగుచున్నదో, అది పరమ పవిత్రమై, అజర అమరమై వెలయుచున్నది.

150. గురుం శిష్యో నిత్యమభివాద యాత
స్వాభ్యాయ మివ్భేచ్ఛు చిరప్రమత్తః
మానం న కుర్యాన్నాద ధీత రోష -
మేష ప్రథమో బ్రహ్మ చర్యన్య పాదః.

బ్రహ్మచారియగు శిష్యుడు గురువునకు సదా ప్రణామము చేయుచు, బౌద్ధోభ్యంతరములందు వవిత్తుడై, సోమతితనమును వదలి స్వాధ్యాయమందు మనస్సును లగ్నము చేయవలెను. అభిమానము కలిగియుండరాదు. మనస్సునందు క్రోధమునకు చోటు ఈయరాదు. ఇది బ్రహ్మచర్యము యొక్క మొదటి పాదము.

151. అచార్యస్య ప్రేయం కుర్యాత్ ప్రాణైరపి ధవైరపి

కర్మణా మనసా వాచా ద్వితియః పాద ఉచ్యతే.

తన ప్రాణమును, ధనమును అర్పించియైనను మనోవాక్కర్మ లచే అచార్యునకు ప్రేయమైనర్పవలెను. ఇది బ్రహ్మచర్యము యొక్క రెండవ పాదము.

152. అచార్యేణాత్మకృతం విజానా

జ్ఞాత్వా చార్థం భావితోఽస్మిద్యనేన

యన్మన్యతే తం ప్రతి హృష్టబుద్ధిః

స వై తృతీయో బ్రహ్మచర్యస్య పాదః

అచార్యుడు తనకు చేసిన ఉపకారమును జ్ఞాపకము నందుంచు కొని దానివలన ఏ ప్రయోజనము సిద్ధించెనో దానిని కూడ విచారించి మనస్సునందు ప్రసన్నుడై శిష్యుడు అచార్యుని యెడల 'ఇతడు నన్ను గొప్ప ఉన్నతస్థానమందు చేర్చెను' అను భావము కలిగియుండవలెను — ఇది బ్రహ్మచర్యము యొక్క మూడవ పాదము.

153. నాచార్యస్యాన పాశ్చత్య ప్రవాసం

ప్రాజ్ఞః కుర్వీత నైత దహం కరోమి

ఇతివ మన్యేత వ భాషయేత

స వై చతుర్థో బ్రహ్మచర్యస్య పాదః.

అచార్యుని ఉపకారమును తీర్చకుండా (గురుదక్షిణాదులచే ఆతనిని సంతుష్టిపఱచకుండా) చిద్వాంసుడగు శిష్యుడు

అచటి నుండి మఱియొక చోటికి పోరాడు. (దక్షిణచే, గురు సేవచే) నేను గురువునకు ఉపకారము చేయుచున్నాను, అను బాపము శిష్యుడు మనస్సునందు కలిగియుంటురాదు. ఆ ప్రకారము నోటితో కూడ చెప్పరాదు — ఇది బ్రహ్మచర్యము యొక్క నాల్గవ పాదము.

154. అనామయం తన్మహదుద్యతం యశో
వాచో వికారం కవయో వదన్తి
యస్మిన్ జగత్ సర్వమిదం ప్రతిష్ఠితం
యే తద్ విదురమ్మతాస్తే భవన్తి.

కార్యరూపమును ఈ జగత్తు వాక్కు యొక్క వికారమాత్రమే యని పెద్దలు చెప్పదురు. దేనియందు ఈ జగత్తంతయు ప్రతిష్ఠితమై యున్నదో, అట్టి బ్రహ్మము రోగ, శోక, పాపరహితమైనది. దాని కీర్తి సర్వత్ర వ్యాపించియున్నది. నిత్య, కారణ స్వరూపమైన ఆ బ్రహ్మమును తెలిసికొనువాడు అమరులు (ముక్తులు) అగుచున్నాడు.

155. శోకః క్రోధశ్చ లోభశ్చ కామో మానః పరాసుతా
ఈర్ష్య మోహో విధిత్వా చ కృపానూయా జుగుప్సతా
ద్వాదశైతే మహదోషా మనుష్య పాపనాశినాః.

శోకము, క్రోధము, లోభము, కామము, మానము' అతినిద్ర, ఈర్ష్య, మోహము, తృప్తి, పీడితనము, గుణములందు దోషమును చూచుట, నిందింపుట — అను ఈ మండ్రెండు గొప్ప దోషములు మనుజునకు ప్రాణరాశకములై యున్నవి.

156. ధర్మశ్చ సత్యం చ తపో దమశ్చ
అమాత్సర్యం హిన్తితిశాసనూయా
దానం శుకం చైవ ధృతిః కిమా చ
మహావ్రతా ద్వాదశ బ్రహ్మణస్య.

ధర్మము, సత్యము తపస్సు, ఇంద్రియ నిగ్రహము, కలహించకుండుట, లజ్జ, సహవశీలత్వము, ఎవరి దోషమును చూడకుండుట, దానము, శాస్త్రజ్ఞానము, ధైర్యము, యమ — అను ఈ పండ్లెండు బ్రహ్మనిష్ఠుని యొక్క ప్రతములై యున్నవి.

157. దమస్తాగోఽథాప్రమాద ఇత్యేతేష్వమృతం స్థితమ్

ఏతావి బ్రహ్మ ముఖ్యానాం బ్రాహ్మణానాం మనీషిణామ్.

ఇంద్రియ నిగ్రహము, త్యాగము, అప్రమత్తత — అను వీని యందు అమృతము కలదు. బ్రహ్మమే ప్రధాన లక్ష్యముగ కల బుద్ధి నుండుటకు ఇవియే ముఖ్య సాధనములై యున్నవి.

158. తూష్టిమేక ఉపాసిత చేష్టిత మనసాపి న

తథా సంస్తుతి నిన్దాభ్యాం ప్రీతిరౌషా వివర్జయేత్

ఏ విధమైన చేష్టయులేక ఏకాంతమున (అర్చిత) ఉపాసన చేయవలెను. మనస్సుతోను ఏ విధమైన చేష్ట నలుపరాదు. స్తుతి యందు రాగము, నిందయందు ద్వేషము కలిగియుండరాదు.

159. అశ్రేయ విషయా క్షత్రియ బ్రహ్మ విశతి పశ్యతి

వేదేషు దానుపూర్వ్యేణ ఏతద్ విద్యతా బ్రవీచి తే.

పైన తెలిపిన సాధనలను చేసినచో మనుజుడు ఇచటనే బ్రహ్మము యొక్క సాక్షాత్కారమును బడసి ఆ బ్రహ్మమునందు విలీనమగుచున్నాడు. రాజా! వేదములందు క్రమముగ విచారణ నలిపి నేను తెలిసికొనినదానినే నేనిప్పుడు మీకు తెలుపుచున్నాను.

160. ద్వాదశపూగాం సరితం విబున్దో దేవ రక్షితామ్

మధ్యక్షత్రస్త్వ తే తస్యాః సంపరన్తిహ ఘోరామ్

యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం ననాతనమ్

దశేంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి — అను ఈ పండ్లెండు వస్తువులతో కూడినదియు, పరమాత్మచే సురక్షితమైనదియువగు ఈ

ప్రపంచమును భయంకర నది యొక్క విషయరూప మధురజలమును చూచువాడును, త్రాగువారును అగు జనులు దానియందే నిమగ్నులగుచున్నారు. దీని నుండి విడుదల పొందదలంచు యోగులు ప్రయత్న పూర్వకముగ ఆ సనాతన పరమాత్మ యొక్క సాక్షాత్కారమును - బొందుచున్నారు.

161. పూర్ణాత్ పూర్ణాన్మద్ధరన్తి పూర్ణాత్ పూర్ణాని చక్రిరే
పారన్తి పూర్ణాత్ పూర్ణాని పూర్ణమేవాపిష్యతే
యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

పూర్ణుడగు పరమేశ్వరుని నుండి పూర్ణులగు చరాచర ప్రాణులు జనించుచున్నారు. పూర్ణుడుగు సత్తా స్ఫూర్తిని బడసియే పూర్ణులగు ఆ ప్రాణులు చేష్ట గలుపుచున్నారు. తిరిగి పూర్ణ బ్రహ్మమునందు వానియొక్క విలయమగుచున్నది. తుదకు ఏక మాత్రముగు పూర్ణ బ్రహ్మమే శేషించుచున్నది. ఆ సనాతన పరమాత్మను, యోగులు సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.

162. అణుస్థ మూత్రః పురుషోఽన్తరాత్మా
లిఖ్యస్య యోగిన స యాతి నిత్యమ్
తమీకమీద్యమను కల్ప మాద్యం
పశ్యన్తి మూఢా న విరాజ మానమ్
యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

హృదయ ప్రదేశమున నున్న అంగుష్ఠమాత్రుడగు జీవాత్మ సూక్ష్మశరీరము యొక్క సంబంధముచే జనన మరణములను పొందుచున్నట్లు కానుపించుచున్నది. సర్వుల యొక్క శోకుడును, స్తుతింపదగినవాడును, సర్వసమర్థుడును, సర్వుల ఆది కారణుడును, సర్వత్ర విరాజమానుడును అగు పరమాత్మను మూఢులగు జీవులు చూడలేరు. కాని యోగులు ఆ సనాతన పరమేశ్వరుని సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.

163. అసాధనా వాపి వసాధనా వా

సమానమేకద్ దృశ్యతే మానుషేషు
సమానమే తదమృత స్వేత రస్య
ముక్తా స్త్రత మధ్య ఉత్పం సమాప్తః
యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

సాధన సంపన్నులైనను, సాధన రహితులైనను, సమస్త
ప్రాణులందును ఆ బ్రహ్మము సమాన రూపముగ బెలయుచున్నది.
బద్ధుల యందును, ముక్తుల యందును గూడ సమానముగ బ్రహ్మము
ప్రకాశించుచున్నది. భేదమేమనగా, వీరికుప్రరందును ముక్తులు
అనందము యొక్క మూలస్వరూపగు పరమాత్మను పొందుచున్నారు.
తక్కిన వారు (అజ్ఞానులు) పొందుటలేదు. సనాతనుడగు ఆ భగ
వంశుని యోగులు సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.

164. యః సహస్రం సహస్రాణాం పక్షా నంతత్య సమృతేత

మధ్యమే మధ్య అగచ్ఛేదపి చేత్ స్యాన్మనోజవః
యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

మనోనేగము కలవాడైనను, పదిలక్షల తిక్కలు కట్టుకొని
ఎగిరినను, చివటకు హృదయ స్థితుడగు పరమాత్మ యొద్దనే రావలసి
యున్నది. అట్టి సనాతన పరమాత్మను యోగులు సాక్షాత్కరించు
కొనుచున్నారు.

165. న దర్శనే తిష్ఠతి రూపమస్య

పశ్యన్తి చైనం సువిశుద్ధ సత్త్వాః
హితో మనీషి మనసా న తవ్యతే
యే ప్రప్రణే యురమృతాస్తే భవన్తి
యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

ఈ పరమాత్మయొక్క స్వరూపము సర్వులకును ప్రత్యక్షము
కాదు. అంతఃకరణము మహాశుద్ధముగ కలవా రే దానిని చూడగలరు.

సర్వలాయుక్త హి శైషులును, మనస్సును వశమందుంచుకొనువారును, మనస్సునందెన్నడును దుఃఖము లేనివారును, ప్రపంచముయొక్క సంబంధములన్నిటిని పూర్తిగ త్యజించి వేయువాగును అగు మహా నీయులు ముక్తులగుచున్నారు. అట్టి సనాతన పరమాత్మను యోగులు సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.

166. నాహం సదా సత్కృతః స్యాం న మృత్యు -
 ర్నచామృత్యురమృతం మృతృతః స్యాత్
 సత్యాన్యతే సత్యసమానఐన్ద్రే
 సతశ్చ యోనిరసతశ్చైక ఏవ
 యోగినస్తం ప్రపశ్యన్తి భగవన్తం సనాతనమ్.

నేను ఎన్నడును ఇతరుల అసత్కారమునకు పాత్రుడను కాను. నాకు జన్మలేదు, మృత్యువులేదు. ఇక మోక్షము ఎవనికి ఎట్లుండును? సత్యము, అసత్యము (దృశ్యము) అంతయు సనాతన పరబ్రహ్మమగు నాయందు స్థితిగల్గి యున్నది. సత్, అసత్తుల ఏకమాత్ర ఉత్పత్తి స్థానము నేనే యియున్నాను. నా స్వరూపమగు ఆ సనాతన పరమాత్మను యోగులు సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.

167. అఖుష్టమాత్రః పురుషో మహత్మా
 న దృశ్యతే సాహృది సంనివిష్టః
 అజశ్చరో దివరాత్రమకన్ద్రోతశ్చ
 స తం మత్వా కవిరాప్తై ప్రసన్నః

అంగుష్ఠమాత్రుడును, అంతర్యామియు నగు ఈ పరమాత్మ అందఱెయొక్క హృదయమున స్థితుడై యున్నాడు. కాని అందఱికిని కనిపించుటలేదు. అతడు జన్మరహితుడు, చరాచర స్వరూపుడు, రాత్రిందినములు జాగ్రతగ నుండువాడు అయియున్నాడు. అతనిని తెలిసికొను జ్ఞాని పరమానందమున నిమగ్నుడగుచున్నాడు.

168. అబోరణీయాశా నమనాః సర్వభూతేషు జాగతి
ఏతరం సర్వభూతేషు వుష్కరే నిహతం విదుః.

పరమాత్మ మహా సూక్ష్మస్వరూపుడు, విశుద్ధమానసుడు అయి
యాచాడు. అతడే సమస్త ప్రాణికోట్ల యందును అంతర్యామి రూప
మున ప్రకాశించుచున్నాడు సమస్త ప్రాణికోట్ల యొక్క హృదయకమల
మందున్న ఆ పరమాత్మను జ్ఞానులగువారే తెలిసికొనగల్గుచున్నారు.

ఈ ప్రకారముగ బోధించిన కవత్సుజాతునితోను, సంజయుని
తోను సంభాషించుచు ధృతరాష్ట్రుడు ఆ రాత్రియంతయు గడపెను.
మఱుసటి దినమున రాజులందఱును కారవసభకు వచ్చి సంజయుని
ద్వారా పాండవులు పంపిన సందేశమును వినిరి. భీష్ముడు దుర్యో
ధనునితో, పాండవులతో సంధి కుదుర్చుకొనుమని చెప్పెను. ద్రోణు
డున్న ఆ భావమును సమర్థించెను. పిదప ధృతరాష్ట్రుడు భీముని బల
సరాశ్రమములను తలంచుకొని భయపడి సంజయునితో ఇట్లు
చెప్పెను—

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ—

169. శ్రోతే మే న శృణ్వంతి జాలా పణికమానినః।

విషమం న హి మన్యంతే ప్రపాతం మధుదర్శినః.

(ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

(బాగుపడు విధానమును) నేను ఆఱచి చెప్పినను తమ్ములను
పండితులుగా తలంచుచున్న ఈ మూర్ఖపుత్రులు నా మాట వినుట
లేదు. వారు కేవలము చెట్టుయొక్క పై కొమ్మమీద ఉన్న తేనెను
చూచుచున్నారే కాని అచటినుండి పడిపోవు ప్రమాదమును గూర్చి
ఆలోచించుటలేదు.

పిమ్మట కారవసభలో ధృతరాష్ట్రుడు యుద్ధ భయమువలన
కాంతిని ప్రస్తావించెను. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునకు పాండవుల శక్తి
సామర్థ్యములను వర్ణించి చెప్పెను. అంతట ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యో

ధనునితో సంధి విషయమున నొక్కచెప్పగా దుర్యోధనుడు అందుల కంగీకరించక యుద్ధమునే బలపఱచెను. అప్పుడు విదురుడు దమమును సూర్చి దుర్యోధనునికి ఇట్లు బోధించెను—

విదుర ఉవాచ—

170. దమస్తేజో వర్తయతి పవిత్రం దమ ఉత్తమమ్
విపాస్మా పృథ్వీజాన్తు పురుషో విన్దతే మహతః.

(విదురుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

దమము (ఇంద్రియ నిగ్రహము) తేజస్సును అభివృద్ధిపఱచును. దమము పవిత్ర, ఉత్తమ సాధనము. దమముచే పాపరహితుడును, తేజ సంపన్నుడగు అగు మనుజుడు పరబ్రహ్మయును, పరమాత్మను పొందును.

171. క్షమా భృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్దవమ్
జన్తియాభిజయో ధైర్యం మార్దవం హిరణ్యవలమ్

172. అకార్యజ్ఞానసంరమ్భః సంతోషః శ్రద్ధధానతా
ఏతాని యస్య రాజేన్ద్రో న దాంతః పురుషః స్మృతః.

ఎవనియందు క్షమా, ధైర్యము, అహింస, సమదర్శిత్వము, సత్యము, సగళత్వము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, అహింస, మృదుత్వము, లజ్జ, స్థిరత్వము, ఉచారత్వము, అక్రోధము, సంతృప్తి, శ్రద్ధ—అను ఈ గుణములుండునో, అతడు దాంతుడు (ఇంద్రియ జయము కలవాడు) అని ఎంచబడును.

173. ఆభయం యస్య భూతేభ్యః సర్వేషామభయం యతః
స నై పరిణతప్రజ్ఞః ప్రభాతో మనుజోత్తమః.

ఎవనికి సమస్త ప్రాణుల యెడల నిర్భయత్వము కలిగినదో, ఎవని వలన సమస్త ప్రాణుల యొక్క భయము తొలగిపోయినదో, అట్టి పరిపక్వ బుద్ధికలవాడు మనుజులలో శ్రేష్ఠుడని చెప్పబడినది.

174. సర్వభూతహితో మైత్రప్రస్మావృద్ధిజితే జనః

సముద్ర ఇవ గమ్భీరః ప్రజ్ఞా తృప్తః ప్రళామ్యతి.

సమస్త ప్రాణుల యొక్క హితమును కోరువాడు, అందఱి యెడల మైత్రీభావము కలిగియుండువాడు, అగువాని యెడల ఎవనికిని ఉద్వేగము (భయము) కలుగదు.

సముద్రమువలె గంభీరముగా నున్నవాడును, ఉత్కృష్టమగు జ్ఞానమును అమృతముచే తృప్తుడును అగువాడే సరమశాంతిని బడయును.

పిదప సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికు శ్రీకృష్ణుని మహిమను గూర్చియు ఆ భగవంతుని పొందు మార్గమును గూర్చియు ఇట్లు వర్ణించెను.

సంజయ ఉవాచ—

175. ఏకతో వా బగత్ కృత్స్నమేకత వా జనార్దనః

సారతో జగతః కృత్స్నాదరిరిక్తో జనార్దనః.

(సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికు ఇట్లు చెప్పెను—)

ఒకడైపు సమస్తజగత్తు, మఱియొకడైపు భగవంతుడగు ఒక్క శ్రీ కృష్ణుడు ఉండుచో, సారభూత బలముయొక్క దృష్టిచే ఆ జనార్దనుడే సమస్త జగత్తుకంటెను అధికుడని సిద్ధించగలడు.

176. భస్మ కుర్యాజ్జగదిదం మనసైవ జనార్దనః

న తు కృత్స్నం జగచ్ఛక్తం భస్మ కర్తుం జనార్దనమ్.

శ్రీ కృష్ణుడు తన మానసిక సంతల్ప మాత్రముచే ఈ సమస్త జగత్తును భస్మము చేయగలడు. కాని ఈ సమస్త జగత్తును వారిని భస్మము లేయచేడు.

177. యతః సత్కం యతో ధర్మో యతో హిరార్ణవం యతః

తతో భవతి గోవిందో యతః కృష్ణస్తతో జయః.

ఏ వైపు సత్యము, ధర్మము, లజ్జ, సరళత్వము ఉండునో ఆ వైపు
శ్రీ కృష్ణుడుండును. ఎచట శ్రీ కృష్ణుడుండునో అచట విజయ
ముండును.

178. పృథివీం చాన్తరిక్షం చ దివం చ పురుషోత్తమః
విచేష్టయతి భూతాత్మా క్రిడన్నివ జనార్దనః.

సమస్త ప్రాణులయొక్క ఆత్మయైన శ్రీ కృష్ణుడు అటవలె ఈ
భూమి, అంతరిక్షము, స్వర్గలోకము—వీనిని సంచాలన మొనర్చు
చున్నాడు.

179. కాలచక్రం జగచ్ఛక్రం యుగచ్ఛక్రం చ కేశవః
అత్మయోగేన భగవాన్ పరివర్తయత్యునిశమ్.

ఆ కేశవుడే తన యోగశక్తిచే నిరంతరము కాలచక్రమును,
సంసార చక్రమును, యుగ చక్రమును త్రివ్రుచున్నాడు.

180. కాలస్య చ హి మృత్యోశ్చ జగ్గమస్థావరస్య చ
ఈశతే భగవానేకః సత్యమేతద్ బ్రవిమి తే.

నేను మీతో సత్యము చెప్పుచున్నాను. ఒక్క శ్రీ కృష్ణుడే
కాలమునకు, మృత్యువునకు, చరాచర జగత్తునకు ఏకమాత్ర ప్రభుడై
యున్నాడు.

181. తేన వజ్రాయతే లోకా మాయామోగేన కేశవః
యే తమేవ ప్రపద్యంతే న తే ముహ్యంతి మానవాః.

ఆ కేశవుడు తన మాయా ప్రభావముచే—ఈ జగత్తును పరిపా
పాలించుచున్నాడు. కాని ఎవరు కేవలము ఆ పరమాత్మనే శరణు
బొందుదురో వారు మాయచే మోహితులు కానేరరు.

182. విష ఏకాయనః వస్త్రో యన యాన్తి మనీషిణః
తం దృష్ట్వా మృత్యుమత్యేతి మహంస్తత వ సజ్జతి.

జ్ఞానమార్గ మొకటియే వరమాత్మను (తత్త్వ ణము) పొందింప జేయునదై యున్నది. జ్ఞానులు వడచు ఆ మార్గమును తెలిసికొని మనుజుడు జనన మరణ రూప సంసారమును దాటి వేయుచున్నాడు. అట్టి మహనీయుడు ఈ సంసారముందు తగుల్కొనడు.

183. నాకృతాత్మా కృతాత్మానం జాతు విద్యాజ్ఞనార్థసమ్
అత్మసస్తు క్రియోపాయో నాన్యత్రైవ్రియ నిగ్రహత్.

ఎవడు తన మనస్సును వశ మొనర్చుకొనలేదో, అతడు నిత్యసిద్ధ వరమాత్మయగు శ్రీ కృష్ణుని పొందలేడు. తన ఇంద్రియములన్నిటిని వశ మొనర్చుకొనుట తప్ప మఱయుక కర్మయేదియు వరమాత్మను పొందుటకు ఉపాయము కాకాలదు.

184. ఏతజ్ఞానం విదుర్విప్రా ధ్రువమిన్ద్రియధారణమ్
ఏతజ్ఞానం చ పథ్యాత్మ యేన యాన్తి మనీషిణః.

ఇంద్రియములను దృఢముగ నిగ్రహించవలెను. పెద్దలు దీనినే జ్ఞానమని నమ్ముదురు. మహనీయులగువాడు అనుగరించు మార్గ మదియే.

185. అప్రాప్య తేకవ రాజన్నిన్ద్రియైరజతైర్నృణః
అగమాధిగమాద్ యోగాద్ వశీ తత్త్వే ప్రసీదతి.

మనుజులు తమ ఇంద్రియములను వశ మొనర్చుకొననిచే భగ వంతుడగు శ్రీ కృష్ణుని పొందలేరు. ఎవడు శాస్త్రజ్ఞాన, యోగముల ప్రభావముచే తన మనస్సును, ఇంద్రియములను వశమందుంచుకొనునో, అతడే తత్త్వజ్ఞానమును బడసి ప్రసన్నుడగును.

186. వసనాత్ సర్వభూతానాం వసుత్వాద్ దేవయోనితః
వాసుదేవస్తతో వేద్యో బృహత్త్వాద్ విష్ణురుచ్యతే.

భగవంతుడు సమస్త ప్రాణికోట్లయొక్క నివాస స్థానము, వారు సమస్త ప్రాణులందును నివసించుచున్నారు. కాబట్టి నారు 'వసువు' అని చెప్పబడుచున్నారు. అట్లే దేవతలయొక్క ఉత్పత్తి స్థానమగుట చేతను, సమస్త దేవతలు వారియందు నివసించుట చేతను 'దేవుడు' అని చెప్పబడుచున్నారు. కనుక వారి పేరు 'వాసుదేవుడు' అని తెలియకలెను. వ్యాపకులైయుండుటచే వారు 'విష్ణు'వని చెప్పబడుచున్నారు.

187. మౌనాద్ ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ నిద్రి భారత మాధవమ్
నర్వతత్త్వమయత్వాచ్చ మధుహ మధునూదనః.

మౌన, ధ్యాన, యోగములచే వారియొక్క జ్ఞానము, సాక్షాత్కారము సిద్ధించుచున్నది. కావున వారు 'మానవుడు' అని చెప్పబడుచున్నారు. 'మధు' శబ్దములచే ప్రతిపాదితములైన పృథివి 'మీద' లగు తత్త్వములన్నిటియొక్క ఉపాదానము, అధిష్ఠానము అగుటచే మధుసూదనుడగు శ్రీ కృష్ణుడు 'మధుహ' అని చెప్పబడెను.

188. కృషిర్భావచకః శక్తో ఐశ్వ నిర్వృతివాచకః
విష్ణు ప్రద్భావయోగాచ్చ కృష్ణా భవతి సాత్వతః.

'కృష్' భాతువునకు సత్త అని అర్థము. అట్లే 'ణ' అను శబ్దమునకు ఆనందమని అర్థము కలదు. ఈ రెండు భావములతో కూడియుండుటచే యదుకులమున అవతరించిన నిత్యానంద స్వరూపుడగు విష్ణువు 'కృష్ణ'డని చెప్పబడెను.

189. పుణ్డరీకం పరంధామ నిత్యమక్షయమవ్యయమ్
తద్భావాత్ పుణ్డరీకాక్ష దన్యుతాసాజ్ఞవార్దనః.

నిత్యమై, అక్షయమై, నాశరహితమైనట్టి పరమ భగవద్ధామమునకు పేరు పుండరీకము. దానియందుండి అక్షతభావముతో విరాజిల్లుచుండుటచే భగవంతుడు 'పుండరీకాక్షుడు' అని చెప్పబడెను. (లేక,

‘అక్షి’ వారి నేత్రములు పుండరీకము అనగా కమలమువలె నుండుట చేతను పుండరీకాక్షుడని పేరు వచ్చెను. దుష్టులకు అర్ధసము (శిశు) ఒసంగువారు కాబట్టి ‘జనార్దనుడు’ అని చెప్పబడెను.

190. యతః సత్త్వాన్న చ్యవతే యచ్చ పత్త్వాన్న హియతే
సత్త్వతః సాత్వతస్తస్మాదార్థభాద్ వృషభక్షణః.

వారు సత్యమునుండి బారరు. సత్త్వమునుండి వేఱు కాసేరరు. కనుక వారికి ‘సాత్వతుడు’ అని పేరు వచ్చెను. అర్థమనగా వేదము, దానిచే భాసితుడగుటచే భగవంతునకు ‘అర్థ భుడు’ అని పేరు కలిగెను. అర్థ భముఁడొక్క యోగముచేతనే వాగు ‘వృష భక్షుడు’ అని చెప్పబడెను (వృష భమనగా వేదము, అది ఈ యోగము అనగా నేత్రమువలె వారిని చూపును, జ్ఞాపకము చేయును—కావున వృష భక్షుడు అనియు చెప్పవచ్చును).

191. స జాయతే జనిత్రాయమజస్తస్మాదనీకజిత
దేవానాం స్వప్రకాశత్వాద్ దమాద్ దామోదరో విభుః.

శత్రుసేనలపై విజయమును సాధించు ఆ శ్రీ కృష్ణుడు ఎవరి ద్వారాను జన్మను పొందిలేదు. కాబట్టి ‘అజుడు’ అని చెప్పబడెను. అట్లే ఉత్కృష్టరూపముతో ప్రకాశించువారు కాబట్టి వారు ‘ఉదగుడు’ అని చెప్పబడెను. దమము అనగా ఇంద్రియ నిగ్రహము అనుగుణముతో కూడినవారు కాబట్టి ‘దాము’డని చెప్పబడెను. మఱియు ‘దాము, ఉదర’ మను రెండు పదములయొక్క సంయోగముచే శ్రీ కృష్ణుడు ‘దామోదరు’డని చెప్పబడెను. చిన్నపుడు యశోదచే త్రాటిచే కట్టిబడుట చేతనుగూడ దామోదరుడను పేరు గల్గెను.

192. హర్షాత్ సుఖాత్ సుఖైశ్చర్యా ధృషిశేకత్వమశ్నుతే
బాహుభ్యాం రోదనీ విభ్రన్మహాహురితి స్మృతః.

హర్షము అనగా సుఖముతో కూడియుండుటచే హృషీకుడనియు, విశ్వర్య సంపన్నుడగుటచే 'ఈశుడ'నియు చెప్పబడిను. ఈ ప్రకారముగ భగవంతుడు హృషీకేశుడను పేరు కలిగియుండెను. తన రెండు బాహువులచే భగవంతుడు భూమిని ఆకాశమును ధరించుచున్నారు కాబట్టి వారికి 'మహాబాహువు' అను పేరు కలిగెను.

193. అథో న క్షియతే శాతు యస్మాత్ తస్మాదధోక్షబః

సరాణామయనాచ్ఛాపి తతో నారాయణః స్మృతః.

(శ్రీ) కృష్ణుడు ఎన్నడును క్రిందపడి నశింపరు. కాబట్టి 'అధోక్షబ' డని వారు చెప్పబడిరి. సనులయొక్క అనగా జీవాత్ములయొక్క అయనము అనగా అశ్రయము కాబట్టి వారు 'నారాయణుడు' అని పేర్కొనబడిరి.

194. పూర్వాత్ సదనాచ్ఛాపి తతోఽసౌ పురుషోత్తమః

అసతశ్చ సతశ్చైవ సర్వస్య ప్రభవావ్యయాత్

సర్వస్య చ సదా జ్ఞానాత్ సర్వమేతం ప్రచక్షతే.

హరు సర్వత్ర పరిపూర్ణులు. సర్వులయొక్క నివాస స్థానము. కాబట్టి పురుషుడనియు, పురుషుఁ డితిరో ఉత్తముడు కాబట్టి పురుషోత్తముడనియు చెప్పబడిరి. ఎ-గు సత్త అసత్తులన్నిటియొక్క ఉత్పత్తి, లయములకు స్థానము. వారు సర్వదా వాని యన్నిటియొక్క జ్ఞానము కలిగియుండుచున్నారు కావున వారు 'సర్వుడు' అని చెప్పబడిరి.

195. సత్యే ప్రతిష్ఠితః కృష్ణః సత్యమత్ర ప్రతిష్ఠితమ్

సత్యాత్సత్యం తు గోవింద ప్రస్థాత్ సత్యేఽపి నామతః.

(శ్రీ) కృష్ణుడు సత్యమందు ప్రతిష్ఠితులై యున్నారు. సత్యము వారియందు ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. ఆ గోవిందుడు సత్యముకంటెను ఉత్కృష్టమైన సత్యము. కాబట్టి వారికి 'సత్యము' అను పేరు కలదు.

196. విష్ణుర్విక్రమనాథ దేవో జయవాణ్ణిష్ఠురుచ్యతే
శాశ్వతత్వా దనస్తత్ప గోవిందో వేదనాథ గవామే.

విక్రమము (మూడులోకముల ఆక్రమము) కలిగియుండుటచే
వారు 'విష్ణువు' అని చెప్పబడిరి. సర్వులపై విజయము సాధించుటచే
'జయ్యు' అనియు, శాశ్వతుడగుటచే అనంతుడనియు, గోవులయొక్క
(ఇంద్రియములయొక్క) జ్ఞాత, ప్రకాశకుడు అగుటచే (గో-విందరి
అను వ్యుత్పత్తి ప్రకారము) గోవిందుడనియు భగవానుడు చెప్ప
బడుచున్నాడు

అనంతరము ధర్మరాజు శ్రీ కృష్ణునితో కొరవులకు శాంతి
సంజేకమిచ్చుచి ప్రార్థించి ఇట్లు చెప్పెను—

యథిష్ఠిర ఉచాచ —

197. న చాపి వైరం వైరేణ కేశవ పృథకామృత
హవిషాగ్నిర్యథా కృష్ణ భూయ ఏనాఖివర్ణతే.

(ధర్మరాజు శ్రీ కృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

కృష్ణ! నేను బోగములచే నిష్పా చల్లారక రూపు మిక్కిలి
అధికముగ ప్రజ్వలించునట్లు వైరముచే వైరి మెన్నటికి శమించదు.
పైపెచ్చు ఇంకను నృథియగుచుండును.

శ్రీ కృష్ణుడు కొరవులకు శాంతిసంజేక మొసంగుటకై అంగీక
రించి హస్తినాపురమునకు వెళుటకు, ధృతరాష్ట్రాదులు వారికి స్వాగత
సత్కారములను గావించిరి. పిదప శ్రీ కృష్ణుడు కుంతియొద్దకు వెళ్ళగా
ఆమె తన దుఃఖములను తలంచుకొని విలపించుచు శ్రీ కృష్ణునితో
ఇట్లు చెప్పెను—

198. తస్యాం సంపది నర్వేషాం క్షితారం పూజయామ్యహమ్
పృతేన హి భవత్యార్యో న భనేన న విద్యయా.

(కుంతి దేవి శ్రీ కృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మహాత్మా! నేను ఆ కారవ సభయందు అందఱికంటె అధిక ఆదరము విదురునకు ఇచ్చుచున్నాను (బ్రాహ్మిణి చేయుబడిన అన్యాయమును ప్రకటనమున విరోధించెను కావున). మనుజుడు తన సుదాచారముతోనే శ్రేష్ఠుడగును కాని, ధనముచే గాని, విద్యచే గాని కాదు.

శ్రీ కృష్ణుడు కుంతిదేవికి ఆశ్వాసన ముసంగెను. దీనిపై శ్రీ కృష్ణుడు దుర్యోధనుని ఇంటికి వెళ్ళి అతనితో ఇట్లు చెప్పెను—

199. నాహం కామాన్న సంరమ్భాన్న ద్వేషాన్నార్థ కారణాత్
న హేతువాదాల్లోభాద్ వా ధర్మం జహ్యం కథంచన.

(శ్రీ కృష్ణుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

నేను కామముచే గాని, క్రోధముచే గాని, ద్వేషముచే గాని, సార్వర్థికమున గాని, మోసముచే గాని, లోభముచే గాని, ఏ ప్రకారమున్న ధర్మమును వదలబాలను.

200. కామక్రోధానువర్తి హి యో మోహద్ విరురుత్సృతి
గుణపన్తం చ యో ద్వేష్టి తమాపూః పురుషాధమమ్.

ఎవడు కామ, క్రోధములకు వశిభూతుడై మోహవశమున గుణ పరిత్యజైన మతిరెరుకనితో విరోధము కలుగజేసికొనదలంచుచో, అతడు మనుజులలో అధముడని చెప్పబడెను.

దుర్యోధనునితో మాట్లాడిన తరువాత శ్రీ కృష్ణుడు విదురుని ఇంటియందు ఆతిథ్యమును స్వీకరించెను. కారవ పాండవులకు సుంధి రుదుర్బుటయే మంచిదని విదురుడు తన ఆభిప్రాయమును వల్లడించెను. అప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు విదురునితో ఇట్లు చెప్పెను—

శ్రీ భగవానువాచ—

201. ధర్మకార్యం యతత్పాత్యా నే చేత్ ప్రాప్తోతి మానవః
ప్రాప్తో భవతి తత్ పుణ్యమత్ర మే వాప్తి సంశయః.

(శ్రీ) కృష్ణుడు విదురునితో ఇట్లు చెప్పెను—

మనుజుడు తన శక్తికొలిది ఏదేని ధర్మశాస్త్రమును చేయుచు
అందు సఫలత్వమును పొందజాలకున్నను, అతనికి దాని పుణ్యము
తప్పక లభించును. ఈ విషయమున నాకు సందేహము లేదు.

పిదప దుర్యోధనుని అహ్వనమును పురస్కరించుకొని శ్రీకృష్ణుడు
కౌరవ సభలోనికి వచ్చి శాంతిసందేశమును సర్వులకును వినిపించి
చక్కని హితోపదేశము చేసెను.

అనంతరము నారదుడు దుర్యోధనునకు హితమును బోధించుచు
ఇట్లు పలికెను —

నారద ఉవాచ

202. దుర్లభో సుహృచ్చౌతా దుర్లభః పితా సుహృత్
తిష్ఠతే హి సుహృద్ యత్ర న బన్ధుప్రత తిష్ఠతే.

(నారదుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

అకారణముగనే హితమొసర్పదలంచు సుహృత్తు యొక్క—
పాత్యములను మనస్సు లగ్నముచేసి వినునాడు దుర్లభుడు. హితైషి
యగు సుహృత్తున్న దుర్లభుడు. ఏలయునిన మహా సంకటమున
సుహృత్తే నిలఁడును గాని సోదరులు బంధువులు కాదు.

నారదుడు పిదప గరుడుని వృత్తాంతమును తెలియజేసెను.
ఋషభ పర్వత శిఖరముపై తపస్వినియగు శాంషిలి గాలవమహర్షితో,
గరుడునితో ఇట్లు చెప్పెను —

203. ఆచారాఫలతే ధర్మమాచారః ఫలతే ధనమ్

ఆచారాచ్చియమాప్నోతి ఆచారో హస్త్యలక్షణమ్.

(తపస్విని గరుడ, గాలవులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

సదాచారమే ధర్మమును సఫల మొనర్చుచున్నది. సదాచారమే
ధనమును ఫలము నొసఁగుచుచున్నది. సదాచారముచే మనుజునకు

సంపత్తి ప్రాప్తించుచున్నది. సదాచారమే అశుభలక్షణములను నశింపజేయుచున్నది.

పిదప వారదుడు దుర్యోధనునకు యయాతి వృత్తాంతమును తెలియజేసెను. ఇక కౌరవ సభయందు శ్రీకృష్ణుడు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు, ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునకు ధర్మవిషయమై, కర్తవ్యవిషయమై ఎంత నచ్చ చెప్పినప్పటికిని దుర్యోధనుడు పాండవులకు రాజ్యముసంగుటకు అంగీకరింపలేదు. అనంతరము కౌరవ సభయందు శ్రీకృష్ణుడు తన విశ్వరూపమును చూపి అటనుండి వెడలిపోయెను. శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని కుంతీదేవి పాండవులకు ఉత్సాహము కలుగజేయుటకై చారితో చెప్పలా/రన సందేశముసంగుచు విదులోపాఖ్యానమును చెప్పెను. రణరంగము నుండి సారిపోయి వచ్చిన తన పుత్రునితో విదులుడు ఈ ప్రకారముగ చెప్పెను —

విదులోపాచ

204. ముహూర్తం జ్వలితం క్రేయో న చ భూమాయితం చిరమ్

(విదులుడు తన పుత్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

కేందు ఘడియలైనను ప్రజ్వలించుట వచ్చిది కాని దీర్ఘ కాలము పొగపట్టి మండకుండుట మంచిది కాదు.

205. అలభ్యా యదివా లభ్యా వాసుకోచతి పణితః

ఆనన్తర్యం చారథతే న ప్రాణానాం ధనాయతే.

బుద్ధిమంతుడు అభీష్టఫలము ప్రాప్తించినను, ప్రాప్తింపకన్నను, దాని కొలుకై కోకింపడు. అతడు తన యావచ్చుకొని వినియోగించి ప్రాణ వర్జ్యంతము నిరంతరము ప్రయత్నించును. మణియు తన కొఱకు ధనమును ఇచ్చగింపడు.

206. యస్య వృత్తం న జల్పన్తి మానవా మహాదద్భుతమ్
రాశివర్ధనమాత్రం న నైవ స్త్రీ న పుషాః పుమాన్.

ఎవని యొక్క గొప్ప అద్భుత పురుషార్థమును, చరిత్రను జనులందఱును చర్చింపవో, అట్టివాడు తన ద్వారా భవసంఖ్యను అభివృద్ధి పఱచువాడు మాత్రమే యగును. నా దృష్టి యందతిడు స్త్రీ కాదు, పురుషుడు కాదు.

207. దాన తపని సత్యే చ యస్య నేచ్ఛరికం యశః
విద్యాయామర్థలాభే వా మాతురుచ్ఛార ఏవ సః.

దానము, తపస్సు, గుర్యభివాణము, విద్య, ధనోపార్జనల యందలి ఎవని యొక్క ఉత్తమ కీర్తి యొక్క పర్వనము బరుగ కుండునో, అట్టివాడు తన తల్లి యొక్క పుత్రుడు కాదు, మల మూత్రము మాత్రమే యగును.

208. శ్రుతేన తపసా వాపి శ్రియా వా విక్రమేణ వా
జసాః యోఽభిభవత్యన్యథా కర్మణా హి న వై పుమాన్.

ఎవడు శాస్త్రజ్ఞానము, తపస్సు, ధనసంపత్తి, నరాక్షయముల ద్వారా ఇతరులను ఓడిగిది వేయునో, అతడు అట్టి శ్రేష్ఠ కర్మ ద్వారానే పురుషుడని చెప్పబడును.

209. సంతోషో వై శ్రియం హన్తి తథానుక్రోశ ఏవ చ
అనుతానభయే చోభే నిరీహో నాశ్నుతే మహత్.

ప్రయత్న రాహిత్యము, భయము, సంపత్తిని సశింపజేయునన్నియై యున్నవి. నిశ్చేష్టుడగు మనుజుడు మహత్వపూర్ణమగు పదమును ఎన్నడును పొందలేడు.

210. పరం విషహతే యస్మాత్ తస్మాత్ పురుష ఉచ్యతే
తమోహుర్వ్యర్థ నామానం స్త్రీపద్ య ఇహ జీవతి.

శక్రువును ఎదుర్కొని, అతని వేగమును సహించుకొనువాడే, అట్టి పురుషార్థము వలన పురుషుడని చెప్పబడును. కాని ఎవడీ ప్రపంచమున భీరుత్వముతో గూడిన జీవితమును గడుపునో, అట్టివాని పురుషుడను పేరు వ్యర్థమని చెప్పబడినది.

211. యస్య శూరస్య విక్రశ్చైరేథన్తే బాన్ధవాః సుఖమ్

త్రిదశా ఇవ క్షకన్య సాదు తస్యేహ జీవితమ్.

పశ్యఫలములు కల వృక్షము వలె ఎవనిని ఆశ్రయించి ప్రాణులందఱు జీవించుదురో. అతని జీవిత మే సార్థకమైనది.

212. ఉదచ్ఛేదేన స నమే దుద్యమో హ్యేవ పౌరుషమ్

అప్యపర్వణి భక్త్యేత స నమేతేహ కన్యచిత్.

ఎల్లపుడు ప్రయత్నము చేయవలెను. ఎవని ముందును తటవంచరాదు, ప్రయత్నము చేయుటయే పురుషార్థము. అసమయము నశించిపోయినను పరనాలేదు కాని ఎవని ముందును సతమస్తకుడు కారాదు.

అటు పిమ్మట కౌరవ పాండవులు తగు తమ సేనలను యుద్ధమునకు గన్నద్ధ పఱచి కుగక్షేత్ర రణరంగమునకు చేరిరి. కౌరవులకు భీష్ముడు, పాండవులకు, ద్రుపదుని పుత్రుడగు ధృష్టద్యుమ్నుడు సేనానాయకులుగ నుండిరి. దుర్యోధనుడు ఊహకుడను దూతద్వారా పాండవులకు యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నుండుదని సందేశము పంపగా అర్జునుడు ధృష్టద్యుమ్నాది సేనాపతులతో ఇట్లు వచించెను —

213. శ్వేభూతే కత్తితస్యాస్య ప్రతి వాక్యం చమూముఖే

గాణ్డవేనాభిధాస్యామి క్షి బా హి పచనోత్తరాః

(అర్జునుడు ధృష్టద్యుమ్నాది సేనాపతులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మీ సమ్మతి అయినచో, కేవు ఉదయమే దుర్యోధనుని దోష పూరితవాక్యములకు సర్వమైన ప్రత్యుత్తరము గాండివ ధనస్సు ద్వారా

ఓసంగెదను. ఏలయునగా కేవలము మాటలతో మాత్రమే జవాబు చెప్పవారు నవుండుటలే యుపదును.

వీడవ అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —

214. స్వవీర్యే యః సమాశ్రిత్య సమాహ్వయతి నై సరాన్
అభీతో యుద్ధతే శత్రూణా స నై పురుష ఉచ్యతే.

(అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు తన బలముపై విశ్వాసముంచి అడ్డానిని ఆక్రమించి, శత్రువులను ఆహ్వానించి వారితో నిర్భయముగ యుద్ధము చేయునో, అట్టివాడే, పురుషుడని చెప్పబడును.

రణరంగమున కన్లుడు, భీష్ముడు రోషపూర్వకముగ సంభాషించు కొనిరి. తత్పరంగమున కడ్లుడు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను—

కర్ణ ఉవాచ—

215. బలజ్యేష్ఠం స్మృతం క్రతుం పుస్త్రీజ్యేష్ఠా ద్విజాతయః
ధనత్వేష్ఠాః స్మృతా వైశ్యాః కూడాన్తు పయసాధికాః

(కడ్లుడు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

బ్రాహ్మణుడు వేదమంత్రముల జ్ఞానముచేతను, క్షత్రియుడు బలముచేతను, వైశ్యుడు అధిక ససముచేతను, కూడాదుడు అధిక ఆయుస్సు చేతను గొప్పవాడుగ తలంచబడుచున్నాడు.

తాను యుద్ధమున శిఖండిని ఎందులకు వధింపజో కారణము దుర్యోధనాదులకు తెలుపుచు, భీష్మాచార్యుడు అంబోపాఖ్యానము, పరశురామునితోటి యుద్ధము మున్నగు విషయములను తెలియ జేసెను తత్కథా సందర్భమున భీష్మ పరశురామ సంవాదమందు భీష్ముడు పరశురామునితో ఇట్లు చెప్పెను—

భీష్మ ఉవాచ—

216. అర్థ వా యది వా ధర్మ నమర్థో దేశకాల విత్
అర్థ సంశయమాపన్నః శ్రేయాన్నిః సంశయో నరః

(భీష్ముడు పరశురామునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ధర్మార్థముల వివేచనమందు కుశలుడును, దేశకాలముల తత్త్వమును తెలిసినవాడును అగు మనుజుడు, అర్థ విషయమున సంశయము కలిగినచో దానిని పదలి, సంశయరహితమగు హృదయముతో కేవలము ధర్మమునే అనుష్ఠించినయెడల, అతడు శ్రేష్ఠుడని యెంచబడుచున్నాడు.

అంతట వేదవ్యాసముని సంజయునకు దివ్యదృష్టిని అనుగ్రహించెను. తదుపరి వ్యాసముని ధృతరాష్ట్రానితో సంభాషించుచు ఇట్లు పలికెను—

6. భీష్మ పర్వము

వ్యాస ఉవాచ—

1. అల్పాయాం వా మహాత్మాం వాసేనా యామితి నిశ్చయః
హర్షో యోధగణస్యైకో జయలక్షణ ముచ్యతే

(వ్యాసముని ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

సేన చిన్నదికాని, పెద్దదికాని, అందు పొల్లొన్న పైనికుల
యొక్క హర్షమే నిశ్చితరూపమున సేనయొక్క విజయమునకు లక్షణ
మని చెప్పబడినది.

2. ఉపాయ విజయం శ్రేష్ఠ మాహుర్భదేన మధ్యమమ్
జ ఘన్య ఏష విజయో యో యుద్ధేన విశామ్పుతే.

సామదానములను ఉపాయములచే యుద్ధమందు విజయమును
పొందుట శ్రేష్ఠమనియు, థోడోపాయముచే విజయమును పొందుట
మధ్యమమనియు, యుద్ధముచేసి జనసంహార మొనర్చి, శత్రువును ఓడించి
విజయమును పొందుట—అధమశ్రేణికి చెందినదనియు చెప్పబడినది.

3. మహాదోషః సంనిపాతస్త స్యాద్యః కియ ఉచ్యతే
పరస్పరజ్ఞా సంహృష్టా వ్యవధాతాః సునిశ్చితాః

4. పజ్ఞాశదపి యే శూరా మృద్భున్తి మహతిం చమూమ్
అపి వా పజ్ఞా షట్ సప్త విజయన్త్యని వర్తినః.

యుద్ధము గొప్ప దోషముల నిలయము. ఆ దోషములలో
అన్నిటికంటె ముఖ్యమైనది జన సంహారము. ఒకరు మఱియొకరిని
తెలిసికొనువారు, హర్ష, ఉత్సాహములతో నిండియున్నవారు, దేని
యందును అసక్తులు కాక విజయప్రాప్తికై దృఢనిశ్చయము కలిగి
యుండువారు, శౌర్యసంపన్నులు అగు ఏబదిమంది పైనికులైనను
ఉన్నచో, వారు పెద్దసేనను మట్టుపెట్టగలరు. పాదము పెనుకకు పెట్టని

ఐదు, ఆఱు, ఏడుమందియైనను యోధులన్నచో వారు నిక్కముగ విజయమును చేబట్టగలరు.

ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని సంజయుడు భూమి యొక్క మహత్త్వమును తెలుపుచు ఇట్లనెను—

సంజయు ఊహచ—

5. పశ్చిమాని మహారాజ మహాభూతాని పంగహత్
జగత్పిష్టాని సర్వాణి సమాన్యాహుర్మనీషిణః.

(సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఈ భూమిపై ఏ యే పదార్థములు కలనో, అవియున్నియు సంక్షేపముగ పంచ మహాభూతములయొక్క స్వరూపములే అయి యున్నవి. కనుకనే విజ్ఞులు వానిని 'సమ'ములని చెప్పిరి.

6. ఆచిన్త్యాః ఖలు యే భావా న తాంతర్కణ సాధయేత్
ప్రకృతిభ్యః పరం యత్ తు తదచిన్త్యస్య లక్షణమ్.

అచింత్యమైనదానిని తర్కముచే సిద్ధింపజేసికొనుటకు ప్రయత్నింపరాదు. ప్రకృతికంటె పరమైనదే అచింత్య స్వరూపమైయున్నది.

7. తముగ్ర తపనః సిద్ధాః సుప్రతాః సత్యవాదినః
పశ్యన్తి న హి దుర్వృత్తైః శక్యో ద్రష్టుం మహేశ్వరః.

గొప్ప తపస్సంపన్నులును, ఉత్తమ ప్రతములను పాలించు జూరును, సత్యవాదులునగు సిద్ధపురుషులే పరమేశ్వరుని దర్శించుదురు. దురాచారులగు వారికి భగవంతుడగు మహేశ్వరుని దర్శనము కాబాలదు.

యుద్ధరంగమున అపార శౌరవసేనను చూచి నిరుత్సాహము చెందిన ధర్మరాజును ఉత్సాహపరచుచు ఆర్జునుడు పూర్వము దేవాసుర యుద్ధమందు బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రుని దేవతల నుద్దేశించి చెప్పిన ఈ వాక్యములను ఉదహరించెను—

8. స తథా బలవీర్యాభ్యాం జయన్తి విజిగీషవః

యథా సత్కాన్యకంసాభ్యాం ధర్మత్రైవేద్యమేవ చ.

(అర్జునుడు ధర్మరాజుతో బ్రహ్మదేవుని ఈ వాక్యములను చెప్పెను—)

సత్యము, సజ్జనత్వము, ధర్మము, ఉత్సాహము—వీనిచే ఎట్టి విజయమును జనులు పొందుదురో, అట్టి విజయమును సూర్షివ ఇచ్చ కలవాడైన గూరవీరులు తమ బల, పరాక్రమములచే అస్థినిని పొంద జాలరు.

9. త్యక్త్వాధర్మం చ లోభం చ మోహం చోద్యమమాస్థితాః

యుద్ధ్యధ్యమనహంకారా యతో ధర్మస్తతో జయః.

దేవతలారా! అధర్మము, లోభము, మోహములను వదలి ప్రయత్నకీలురై, అహంకారరహితులై యుద్ధమొనర్చుడు. 'ఏ పక్షమున ధర్మముండునో ఆ పక్షమే విజయమును పొందును'.

10. ఏవం రాజశా విజానిహ ద్రువేఽస్మాకం రణే జయః

యథా తు నారదః ప్రాహ యతః కృష్ణస్తతో జయః.

కాపున ఓ రాజా! ఇట్టి నియమము ననుసరించి మీరున్న యుద్ధమందు పొండవపక్ష విజయము తప్పక గంభవించునని నిశ్చయముగ ఎఱుంగుడు. 'ఏచట శ్రీ కృష్ణుడుండునో, అచట విజయముండునని నారదుడు చెప్పెను గదా!'

11. గుణభూతో జయః కృష్ణే వృష్ణతోఽభ్యుతి మాధవమ్

తదే యథా విజయశ్చాస్య సన్నతిశ్చాపరో గుణః.

విజయము శ్రీ కృష్ణునియొక్క ఒక గుణము. కాబట్టి అది వారి వెనువెంటనే వెల్పును. విజయమెట్లు వారి గుణమో, అట్లే వినయమున్న వారి రెండవ గుణమై యున్నది.

12. అనస్తతేజా గోవిందః శత్రుహగేమ నిర్వ్యథం

పురుషః సనాతనమయో యతః కృష్ణస్తతో జయః.

సోవిందుని (శ్రీ కృష్ణుని) తేజము అనంతమైనది. వారు శత్రు సమూహముందును ఎన్నడును వ్యథకలిగి యుండరు. ఏలయునన, వారు సనాతనుడగు పరమార్థి. కావున ఎచట శ్రీ కృష్ణుడుండునో అచట విజయముండును.

13. యత్ర ధర్మ ద్యుతిః కావైర్వ్యత్రహః శ్రీస్తథా మతిః
యతే ధర్మస్తతః కృష్ణో యతః కృష్ణస్తతో జయః.

ఎచట న్యాయోచితమగు నడవడిక, తేజము, కాంతియుండునో. అట్టి, జ్ఞానగుంపద, బుద్ధి, ధర్మము ఉండునో అచటనే శ్రీ కృష్ణుడుండును, ఎచట శ్రీ కృష్ణుడుండునో, అచట విజయముండును.

యుద్ధరంగమున ఏమేమి జరిగినది చెప్పమని ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుని అడుగగా సంజయు డీల్లు వర్ణించి చెప్పెను—

ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! రణరంగమున శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ అర్జునునకు ఉత్సాహము, ధైర్యము కలిగించుటకై ప్రకారముగ అధ్యాత్మిక బోధ కావించెను—

(శ్రీ భగవానువాచ—

14. కైజ్యం మాస్మగమః పార్థ! నైతత్త్వయుపపద్యతే,
క్షుద్రం హృదయదౌర్బల్యం త్యక్త్వాత్తిష్ఠ పరస్తథా!

(శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను—)

ఓ అర్జునా! అధైర్యమును పొందకుము. ఇది నీకు తగదు. నీచమున ఈ మనోదుర్బలత్వమును వీడి యుద్ధము చేయుటకు లెమ్ము.

15. న త్వేవాహం జాతు నాసం న త్వం నేమే జనాధిపాః,
న చైవ న భవిష్యామి స్సర్వే వయమతః పరమ్.

అర్జునా! నేనుగాని, నీవుగాని (యుద్ధభూమియందుగల) రాజులుగాని, ఒకప్పుడును లేనిదారము కాము. ముందును లేకపోవువారము కాము.

16. అవినాశి తు తద్విద్ధి యేన సర్వమిదం తతమే,
వినాశమవ్యయస్యాస్య న కశ్చిత్కర్తుమర్హతి.

ఓ అర్జునా! ఈ సమస్త ప్రపంచమున్ను ఏ పరమాత్మచేత వ్యాపింపబడియున్నదో, అది నాశరహితమైయున్నదని యెఱుఁగుము. అవ్యయమగు అట్టి ఆత్మకు వినాశము నెవడును కలుగజేయజాలడు.

17. న జాయతే మ్రియతే వా కదాచి హ్నియం భూత్వా భవితావా
న భూయః,

అజో నిత్యశ్శాశ్వతోఽయం పురాణో న హన్యతే హన్యమానే శరీరే

ఈ ఆత్మ ఎవ్వడును పుట్టుటలేదు. చచ్చుటలేదు. ఇదివఱకు లేకుండ మరల క్రొత్తగా కలుగువాడు కాదు. (ఉండి మరల లేకుండు వాడును కాదు) ఈతడు జనన మరణములు లేనివాడు. శాశ్వతుడు. పురాతనుడు. శరీరము చంపబడినను ఈతడు చంపబడుటలేదు.

18. అచ్ఛేద్యోఽయమదాహ్మోఽయ మశ్లేద్యోఽశోష్య ఏవ చ,
నిత్యస్సర్వగతస్థాణు రచలోఽయం సనాతనః.

ఈ ఆత్మ ఛేదింపబడజాలడు, దహింపబడజాలడు, రగుపబడ జాలడు, ఎండింపబడజాలడు. ఇతడు నిత్యుడు, సర్వవ్యాపి, స్థిర స్వరూపుడు, నిశ్చలుడు పురాతనుడు.

19. దేహి నిత్యమవభ్యోఽయం దేహి సర్వస్య భారత !
తస్మాత్సర్వాణి భూతాని న త్వం శోచితు మర్హసి.

అర్జునా. సమస్త ప్రాణికోట్లయొక్కయు దేహములందు వసించి యున్న ఈ ఆత్మ యెన్నడును చంపబడదు. కావున ఏ ప్రాణిని గూర్చియు నీవు శోకింపదగదు.

20. కర్మణ్యోవాధికారస్తే మా ఫలేమ కదావస
మా కర్మఫలహితు ర్భూత్వాతే సక్తోఽస్త్యకర్మణి.

అర్జునా! నీకు కర్మనుచేయుటయందే అధికారము కలదు. కర్మ ఫలముల నాశించుటయం దేనాడును నీ కధికారములేదు. కర్మఫలములకు నీవు కారణభూతుడవు కాకుము. మఱియు కర్మలు మానుట యందును నీకాసక్తి కలుగకుండుగాక!

21. యోగస్తః కురు కర్మాణి నశ్శం త్యక్త్వా ధనంజయ !

సిద్ధ్యసిద్ధ్యోః సమో భూత్వా సమత్వం యోగ ఉచ్యతే

ఓ అర్జునా! నీవు యోగనిష్ఠయందుండి, సంగమును త్యజించి, కార్యము ఫలించినను, ఫలించకపోయినను సమానముగ నున్నవాడవై కర్మలను జేయుము. అట్టి సమత్వబుద్ధియే యోగమనబడును.

22. ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనేగతాన్,

ఆత్మన్యేవాత్మనా తుష్టః స్థితప్రజ్ఞ వ్రతేచ్యతే.

ఓ అర్జునా! ఎవరడు మనుబాడు తన మనస్సునం దున్నట్టి కోరిక లన్నిటిని సంపూర్ణముగ వదలివేయునో, మఱియు ఆత్మయందే ఆత్మచే (నిర్మల చిత్తముతో) నిరంతరము సంతుష్టిని బొందుచుండునో, అప్పుడాతడు స్థితప్రజ్ఞుడని చెప్పబడును.

23. ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయతే,

తదస్య హరతి ప్రజ్ఞాం వాయుర్నావమివామ్భుని.

విషయములందు ప్రవర్తించుచున్న ఇంద్రియములతో నెట్లా నిని మనస్సు అనుసరించిపోవునో, అయ్యది మనుజుని యొక్క వివేకమును - బలమందు ఓడను ప్రతికూలవాయువు పెడదారికిలాగుకొని పోవునట్లు హరించివేయుచున్నది.

24. తస్మాద్యస్య మహాబాహో నిగృహీతాని సర్వః

ఇన్ద్రియాణిన్ద్రియార్థేభ్య వ్రస్య ప్రజ్ఞా ప్రత్యేకా.

కాబట్టి ఓ అర్జునా! ఎవడు తన ఇంద్రియములను విషయముల పైకి పోసేయక సర్వవిధముల అరికట్టుచున్నాడో, అతని జ్ఞానమే మిగుల స్థిరమైయుండును.

25. విషయ కామాన్ యన్సర్వాన్ పమాంశ్చరతి నిస్సృహః,
నిర్మమో నిరహంకారః స కాన్తి మధిగచ్ఛతి.

ఎవడు సమస్తములైన కోరికలను, శబ్దాదివిషయములను త్యజించి, వానియందే మూతము ఆశలేక, అహంకార మనుకార వర్జితుడై ప్రవర్తించునో అట్టి వాడే కాంతిని పొందుచున్నాడు.

26. యస్త్యాత్మరతిరేవ స్యా దాత్మత్వప్రకృమానహః,
ఆత్మన్యేవ చ సన్తుష్ట స్తస్య కార్యం స విద్యతే.

ఎవడు కేవలము ఆత్మయందే క్రీడించుచు ఆత్మయందే తృప్తి పొందుడు, ఆత్మయందే సంతోషపడుచుండునో, అట్టి ఆత్మజ్ఞానికే చేయదగినవిని (విధి) యేదియును లేదు.

27. ఇన్ద్రియాణి పరాజ్ఞాహు రిన్ద్రియేభ్యః పరం మనః,
మనసన్తు పరా బుద్ధి ర్యో బుద్ధేః పరతన్తు సః.

(దేహాదుల కంటే) ఇంద్రియములు గొప్పవి. 'ఇంద్రియముల కంటే మనస్సు గొప్పది. మనస్సుకంటే బుద్ధి గొప్పది.' బుద్ధికంటే గొప్పవాడెవడో అతడే ఆత్మ - అసియిల్లు పెద్దలు చెప్పదురు.

28. ఏవం బుద్ధేః పరం బుద్ధ్యా సంస్తభ్యాత్మాన మాత్మనా
జహి శత్రుం మహాబాహో కామేరూపం దురాసదమ్.

గొప్ప బాహువులుకల ఓ అర్జునా! ఈ ప్రకారముగ బుద్ధి కంటే అతీతమైన దానినిగా, ఆత్మ నెఱిగి (వివేకముతో గూడిన) బుద్ధిచేత మనస్సును బాగుగ నరికట్టి, బయించుటకు కష్టసాధ్యమైనట్టి ఈ కామమను శత్రువును నశింపజేయుము.

29. పరితానాయ సాధానాం వినాకాయ చ దుష్కృతామ్,
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే.

సాధుసజ్జనుల సంరక్షించుట కొఱకును, దుష్కర్మలను వినాశ
మొనర్చుటకొఱకును, ధర్మమును లెస్సగ స్థాపించుటకొఱకును నేను
ప్రతియుగమునందును అవతరించుచుందును.

30. వీతరాగభయక్రోధా మన్మయా మా ముపాశ్రితాః,
బహవో జ్ఞానతపసా పూతా మద్భావమాగతాః.

అనురాగము, భయము, క్రోధము విడిచిన వారును, నాయుండే
బగ్నమైన చిత్తముకలవారును, నన్నే ఆశ్రయించినవారునగు అనేకులు
ఇట్టి జ్ఞానతపస్సుచే పవిత్రులై నాస్వరూపమును (మోక్షమును)
బొందియుండిరి.

31. యస్య సర్వే సమారమ్భాః కామసంకల్పవర్జితాః,
జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం తమాహుః పణ్థికం బుధాః.

ఎవనియొక్క సమస్త కర్మలు కోరిక, సంకల్పము అనునవి లేక
యుండునో, జ్ఞానమును అగ్నిచేత దహింపబడిన కర్మలుగల అట్టివానిని
వండితుడని విజ్ఞులు పేర్కొందురు.

32. త్యక్త్వా కర్మఫలాసక్తం విత్యక్త్వాఽనిరాశ్రయః,
కర్మణ్యభి ప్రపత్తోఽపి నైవ కించిత్కరోతి సః.

ఎవడు కర్మఫలములం దాసక్తిని విడనాడి నిరంతరము
సంతృప్తిగలవాడై దేనిని ఆశ్రయించకయుండునో, అట్టివాడు
కర్మములందు ప్రపత్తిచినను ఒకింతైనను చేయనివాడే యగును.

33. బ్రహ్మర్పణం బ్రహ్మహవి ర్బ్రహ్మగ్నౌ బ్రహ్మణాహుతమ్,
బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మ నమాధినా.

యజ్ఞమునందలి హోమసాధనములు, హోమద్రవ్యములు, హోమాగ్ని, హోమము చేయుచాడు, హోమము చేయుబడినది — అన్నియును బ్రహ్మస్వరూపములే యనెడి ఏకాగ్రభావముతో ఆ యాజ్ఞాది కర్మలను జేయు మనుజుడు బ్రహ్మయునే పొందగలడు.

34. తద్విద్ధి ప్రణిపాతన పరిప్రశ్నన సేవయా
ఉపదేశ్యన్తి తే జ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్త్వదర్శినః.

ఓ అర్జునా! అట్టి జ్ఞానమును నీవు తత్త్వవేత్తలగు జ్ఞానులకు సాష్టాంగసమస్కారము చేసియు, సమయముచూచి వినయముగ ప్రశ్నించియు, సేవచేసియు, వారివలన నెఱుఁగుము. వారు తప్పక నీకుపదేశింపగలరు.

35. యజ్ఞాత్వా న పునర్మోహ మేవం యాస్యసి పౌర్ణవ.
యేన భూతాస్య శిషేణ ద్రక్ష్య స్యాత్కన్యభోమయి.

ఓ అర్జునా! దేనిని తెలిసికొనినచో మరలవిట్టి మోహమును నీవు పొందకుండునో మఱియు దేనిచే సమస్తప్రాణులను నీయందును, నాయందును గూడ చూడగలనో అట్టి జ్ఞానమును తత్త్వవేత్తలవలన తెలిసికొనుము.

36. యథైథాంసి సమిద్ధోఽగ్ని ర్భస్మసాత్కురుతోఽర్జున.
జ్ఞానాగ్ని స్వర్వకర్మాణి భస్మ సాత్కురుతో తథా.

అర్జునా! బాగుగ ప్రజ్వలింపజేయుబడిన అగ్ని కట్టెలనే ప్రకారము బూడిదగా జేయునో ఆ ప్రకారమే జ్ఞానమును అగ్ని సమస్త కర్మములను భస్మ మొనర్చిపై చుచున్నది.

37. న హి జ్ఞానేన సద్భకం పవిత్ర మిహ విద్యతే,
తత్సర్వయం యోగసంసిద్ధః కాలేనాత్మని విస్తతి.

ఈ ప్రపంచమున జ్ఞానముతో సమానముగ పవిత్రమైనది ఏదియును లేదు. అట్టి జ్ఞానమును (కర్మ) యోగస్థితిని బొందినవాడు కాలక్రమమున తనయందే స్వయముగ పొందుచున్నాడు.

38. శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం తత్పరః సంయత్యోయః,
జ్ఞానం లబ్ధ్వా పరాం శాంతి మచిరేణాధిగచ్ఛతి.

(గురు, శాస్త్రవాక్యములందు) శ్రద్ధ గలవాడును, (అధ్యాత్మిక సాధనలందు) త దేకనిష్ఠతో గూడిన వాడును, ఇంద్రియములను లెస్సగ బయిందినవాడునగు మనుజుడు జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు, అట్లు జ్ఞానమును బొందినవాడై యతడు పరమశాంతిని క్షీణముగ బడయగల్గుచున్నాడు.

39. సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే నుఖం వశీ,
నవద్వారే పురీ దేహి నైవ కుర్వన్న కారయన్.

ఇంద్రియ నిగ్రహముగల దేహిశారి మనస్సుచే సమస్తకర్మములను (కర్మఫలములను) పరిత్యజించి ఏమియుచేయనివాడై, చేయింపని వాడై, తొమ్మిది ద్వారములుగల పట్టణముగు శరీరమందు హాయిగా ఉండుచున్నాడు.

40. అహైవ తైర్జితః సర్గో యోషాం సామ్యే స్థితం మనః,
నిర్దోషం హి సమం బ్రహ్మ తస్మాద్బ్రహ్మణి తే స్థితాః

ఎవనియొక్క మనస్సు సమభావమందు (నిశ్చల సమస్థితి యందు, లేక సర్వపాపాలందును ఆత్మను సమముగ జూచుటతో) స్థిరముగ నున్నదో, అట్టి వారీజన్మమునందే జనన మరణరూప సంసారిమును బయిందిన వారగుదురు. ఏలయనిన, బ్రహ్మము దోషరహితమైనది, సమమైనది కావున (సమత్వమందు స్థితిగల) వారు బ్రహ్మమునందున్న వారేయగుదురు.

41. బాహ్యస్స ర్భవ్యనక్రాత్మా విస్తృత్యాత్మని యత్సుఖమ్,
స బ్రహ్మయోగయుక్త్యా మఖ మక్షయ మశ్నుతే.

బాహ్యములగు శబ్దాది విషయములం దాసక్తి లేనివాడు ఆత్మ యుండెట్టి (నిరతిశయ) సుఖము కలదో అట్టి సుఖమునే పొందు చున్నాడు. అతడు బ్రహ్మవిష్ణుయను సమాధితో గూడుకొనిన వాడై (బ్రహ్మనుసంధానపరుడై) అక్షయమగు సుఖమును బడయుచున్నాడు.

42. యే హి సంస్పర్శా లోగా దుఃఖయోసయ ఏవతే,
అద్యంతవస్త కా నైయ న తేమ రమతే మిథః.

ఓ అద్భుతా! (ఇంద్రియ) విషయ సంయోగమువలన గలుగు భోగములు దుఃఖహేతువులును, అల్ప కాలముంచునవియు నయి యున్నవి. కావున విజ్ఞుడగు వాడు వానియందు క్రీడింపడు, (ఆరక్తి గొనడు).

43. శక్తోరీ హైవ యస్సోదుం ప్రాశ్చరీరవి మోక్షజాత్,
కామక్రోధోద్భవం వేగం స యుక్తః స సుఖీ నరః,

ఎనడి శక్తియును విడుచుటకు పూర్వమే యిచ్ఛోటనే (ఈ జన్మయుండే) కామక్రోధముల వేగమును అరికట్ట గలుగుచున్నాడో, అతడే యోగియు (చిత్తవరతిగలవాడును), సుఖవంతుడునగును.

44. యోఽన్తః సుఖోఽన్తరారామ స్తథాన్తర్జ్యోతిరేవ యః,
స యోగీ బ్రహ్మనిర్వాణం బ్రహ్మభూతోఽధిగచ్ఛతి.

ఎవడు లోన ఆత్మయుండే సుఖించుచు ఆత్మయుండే క్రీడించుచు, ఆత్మయుండే ప్రకాశము కలవాడై యుండునో, అట్టి యోగి బ్రహ్మ స్వరూపుడై, బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమును (మోక్షమును) బొందును.

45. కామక్రోధ వియుక్తానాం యతీవాం యతచేతసామ్,
అధితో బ్రహ్మనిర్వాణం వర్తతే విదితాత్మనామ్.

కామక్రోధాదులు లేనివారును, మనోనిగ్రహము కలవారును, ఆత్మతత్త్వము నెఱిగిన వాగునగు యత్నశీలురకు బ్రహ్మ సాయుజ్యము (మోక్షము, బ్రహ్మనందము) అంతలను (శరీరమున్న పుడును, లేనపుడును సర్వత్ర) వెలయుచునే యున్నది.

46. ఉద్ధరేదాత్మనాఽఽత్మానం నాత్మాన మపసాదయేత్,
ఆత్మైవ హ్యత్మనో బన్ధు రాత్మైవ రిపు రాత్మనః.

తన్నుతానే యుద్ధరించుకొనవలయును. తన్ను అధోగతిని బొందించుకొనగూడదు. (ఇంద్రియ మసంబులను జయించినచో) తనకు తానే ఒండువున్ను. (జయించనిచో) తనకు తానే శత్రువున్ను అగును.

47. సమం కాయశిరోగ్రీవం ధారయన్న చలం స్థిరః,
సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం న్వం దిశశ్చానవలోకయన్.

48. ప్రశాన్తాత్మా విగతభీర్భహ్మచారి వ్రత స్థితః,
మనస్సంయమ్య మద్భిర్తే యుక్త అసీత మత్పరః.

(ధ్యానము చేయువాడు) శరీరము, శిరస్సు, కంఠము, నమముగ తిన్నగ) నిలిపి కదలక, స్థిరముగ నున్నవాడై దిక్కులను జూడక, నాసికాగ్రమును వీక్షించుచు, ప్రశాంత హృదయుడై, నిర్భయచేతన్ముడై బ్రహ్మచర్యవ్రతనిష్ఠ గలిగి, మనస్సును బాగుగ నిగ్రహించి, నాయందు చిత్తముగలవాడై, వన్నే పరమగతిగ నమ్మి, సమాధి (ధ్యాన) యుక్తుడై యుండవలెను.

49. యుత్థాన్నేవం సదాఽఽత్మానం యోగీ నియతమాసనః
శాంతిం నిర్వాణ పరమాం మత్సం స్థామథిగచ్ఛతి.

మనోనిగ్రహముగల యోగి ఈ వ్రతకారముగ ఎల్లపుడును మనస్సును ఆత్మధ్యానమందు నిలిపి, నా యందున్నట్టిదియు (నా

స్వరూపమైనదియు) ఉత్కృష్ట మోక్షరూపమైనదియు, (పరమానంద రూపమైనదియు) నగు శాంతిని బొందుచున్నాడు.

50. యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చజ్జాల మస్థిరమ్,
తతస్తతో నియమ్యైత దాత్మన్యేవ వశం నయేత్.

చపలస్వభావము గలదియు, నిలుకడ లేనిదియునగు మనస్సు ఎచటెచట (ఏదో విషయముల యందు) సంచరించునో అచటచట నుండి దానిని మరలించి అత్యుదాత్త స్థాపితము చేయవలెను. అర్థశ ధీనముగ నొనర్పవలెను.

51. ప్రశాంతమన సం హ్యేనం యోగినం నుఖ ముత్తమమ్,
ఉపైతి శాంతరజనం బ్రహ్మభూత మకల్మషమ్.

ప్రశాంతచిత్తుడును, (శామక్రోధాది) రజోగుణ వికారములు లేనివాడును, బ్రహ్మరూపమును బొందినవాడును, దోషరహితుడునగు ఈ భ్యాసయోగిని సర్వోత్తమముగు నుఖము (ఆత్మానందము) పొందు చున్నది కదా! (అట్లు పొందుట శాస్త్రప్రసిద్ధమని భావము.)

52 సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని,
ఈతితే యోగయుక్తత్వా సర్వత్ర సమదర్శనః.

యోగముతో గూడుకొనిన మనస్సుగలవాడు (అజ్ఞేక్యము కొందిన యోగి) సమస్త చరాచర ప్రాణికోటి యందును సమదృష్టి గలవాడై తన్ను సర్వభూతములం దున్నవానిగను, సర్వభూతములు తనయందున్నవిగను చూచుచున్నాడు.

53. అత్మోపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోగీర్జున,
సుఖం వా యది వా దుఃఖం న యోగీ పరమో మతః.

ఓ అర్జునా! సమస్త ప్రాణులయందును సుఖమును గాని, దుఃఖ మును గాని, తనతోడ పోల్చుకొనుచు (తన అత్మవంటివే తక్కిన అత్మ

ల నెడి భావముతో) తనవలె సమానముగ ఎవడు చూచునో, అట్టియోగి శ్రేష్ఠుడని తలంపబడుచున్నాడు.

54. అనంతయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం చలమే,
అభ్యాసేన తు కౌంతేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే.

సొప్ప బాహువులుగల ఓ అర్జునా! మనస్సును నిగ్రహించుట కష్టమే, మఱియు మనస్సు చంచలమైనదే. ఇట ఏలాంటి సంతయము లేదు. అయినను అభ్యాసముచేతను వైరాగ్యముచేతను అది నిగ్రహింపబడగలదు.

55. పార్థ నై వేహి నాముక్త వినాశ స్తస్య విద్యతే.
న హి కల్యాణకృత్కృష్ణ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి.

ఓ అర్జునా! అట్టి యోగిభ్రష్టున కీ లోకమందుగాని, పరలోకమందుగాని వినాశము కలుగనే కలుగదు. నాయనా! మంచికార్యములు చేయువాడైవడును దుర్గతిని పొందకుగదా!

56. ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః,
అనేక జన్మ సంసిద్ధ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్.

వట్టుదలతో ప్రయత్నించునట్టి యోగి పాపరహితుడై, అనేక జన్మలందు చేయబడిన అభ్యాసముచే యోగసిద్ధిని బొందినవాడై, అ ఏదప సర్వోత్తమమగు (మోక్ష) గతిని బడయుచున్నాడు.

57. మత్తః పరతరం నాన్య త్కించదస్తి ధనంజయ,
మయి సర్వమిదం ప్రోతం నూత్రే మణిగణా ఇవ.

ఓ అర్జునా! నాకంటె వేఱుగ మరియొకటి ఏదియు లేనేలేదు. భారమధిమ మణులవలె నాయుండే సమస్త ప్రపంచము కూర్చుడినది,

58. దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మయా దురత్యయా,
మా మేవ యే ప్రపద్యంతే మా యా మేతాం తరన్తి తే.

నీలయనగా, దైవసంబంధమైనదియు (అలౌకిక సామర్థ్యము కలదియు) త్రిగుణాత్మకమైనదియునగు ఈ నాయొక్క-మాయ (ప్రకృతి) చాటుటకు కష్టసాధ్యమైనది. (అయినను) ఎవరు నన్నే శరణుబొందు చున్నారో వారీ మాయను చాటి వేయగలరు.

59. యేషాం త్వన్తగతం పాపం జనానాం పుణ్యకర్మణామ్,
తే ద్వన్తవ మోహనిర్ముక్తా భజంతే మాం దృఢప్రతాః.

పుణ్యకార్య తత్పరులగు వీరునులయొక్క పాపము నశించి పోయినదో, అట్టివారు (సుఖదుఃఖాది) ద్వంద్వరూపముగ అజ్ఞానము నుండి విడువబడినవారై దృఢప్రతులై నన్ను సేవించుచున్నారు.

60. అన్తకాలే చ మామేవ స్మరన్ముక్త్యా కలేఖరమ్,
యాః ప్రయాతి ప మద్భావం యాతి నాన్యైత సంశయః.

ఎనడు మరణకాలమందుగూడ నన్నే స్మరించుచు శరీరమును విడిచిపోవుచున్నానో, అతడు నా స్వరూపమును పొందుచున్నాడు, ఇటు సంశయమేమియును లేదు.

61. తస్మాత్స్వర్వేషు కాలేషు మా మమస్మర యథ్య చ,
మయ్యర్పిత మనోబుద్ధి ర్మామే వైష్యస్య సంశయః.

కాబట్టి ఎల్ల కాలములందును నన్ను స్మరించుచు (నీ స్వధర్మము/ల) యుద్ధమునుగూడ జేయుము. ఈ ప్రకారముగ నాయందు సమర్పింపబడిన మనో బుద్ధులు గలవాడవై నచో నీవు నన్నే పొందగలవు. ఇటు సంశయము లేదు.

62. అభ్యాసయోగయుక్తేన చేతసా నాన్యగామినా,
షరమం పురుషం దివ్యం యాతి పార్థానుచిన్తయన్.

ఓ అర్జునా! అభ్యాసమును యోగముతో గూడినదియు, ఇతర విషయములపైకి పోనిదియునగు మనస్సుచేత, అప్రాకృతమైన (లేక, స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడైన) సర్వోత్తముడగు పరమపురుషుని మరల మరల స్మరించుచు మనుజుడు అతనినే పొందుచున్నాడు.

63. ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్మామనుస్మరన్,
యః ప్రయాతి త్యజన్దేహం ప యాతి పరమాం గతిమ్.

ఎవడు ఇంద్రియద్వారము లన్నిటిని బాగుగ అరికట్టి మనస్సును హృదయమందు (ఆత్మయందు) లెస్సగా స్థాపించి, శిరస్సునందు (బ్రహ్మ రంధ్రమందు) ప్రాణవాయువును ఉంచి; ఆత్మనుగూర్చిక ఏకాగ్ర చింతనము (యోగధారణ) గలవాడై పరబ్రహ్మమునకు వాచకమైన 'ఓమ్' అను ఒక అక్షరమును వదలునో అతడు సర్వోత్తమ స్థానమును (మోక్షమును) పొందుచున్నాడు.

64. అనన్యజేతాన్సతతం యో మాం స్మరతి నిత్యశః,
తస్యైహం సులభః పార్థ నిత్యయుక్తస్య యోగినః.

ఓ అర్జునా! ఎవడు అనన్యచిత్తుడై నన్ను గూర్చి ప్రతిదినము నిరంతరము స్మరించుచుండునో, అట్టి నిరంతర ధ్యానపరునకు నేను సులభముగ పొందబడువాడనై యున్నాను.

65. మామహిత్య పునర్జన్మ దుఃఖాలయమశ్వతమ్,
నాఘ్నువన్తి మహత్కాన స్సంనిధిం పరమాం గతాః.

సర్వోత్తమమైన మోక్షమును పొందిన మహాత్ములు నన్ను పొందినవారై మరల దుఃఖనిలయమై, ఆనిత్యమైనట్టి-జన్మను ఎన్నటికిని పొందనేరరు.

66. పురుషః స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యున్న్వినన్యయా,
యస్మాన్తః స్థాని భూతాని యేన సర్వమిదం తతః.

ఓ అర్జునా! ఎవనియందీ ప్రాణికోట్లన్నియు నివసించుచున్నచో, ఎవనిచే ఈ సమస్త జగత్తును వ్యాపింపబడియున్నదో, అట్టి పరమ పురుషుడు (పరమార్థ) ఆనన్యమగు (అచంచలమగు) భక్తిచేతనే పొందబడగలడు.

67. వేదేమ యత్తేమ కమాను చైవ దా నేమ యత్పుణ్యఫలం

ప్రదిష్టమ్
అత్యేతి తత్సర్వమిదం విదిత్వా యోగీ పరం స్థానముపైతి
దాద్యమ్.

యోగీశ్వరవాడు దీనిని (ఈ ఆధ్యాత్మమున చెప్పబడిన అక్షర పరబ్రహ్మార్థము మున్నగువానిని) ఎఱిగి వేదములందును, యజ్ఞము లందును, తపస్సులందును, ఏ పుణ్యఫలము చెప్పబడి యున్నచో, దాని సంతను అతిక్రమించుచున్నాడు. (దానిని మించిన పుణ్యఫలమును బొందుచున్నాడు.) మఱియు అనాదియగు సర్వోత్తమ (బ్రహ్మ) స్థాన మును బొందుచున్నాడు.

68. అశ్రద్ధధానాః పురుషా ధర్మస్యాన్య పరస్తపః,

అప్రాప్య మాం నిపరస్తే మృత్యునంసారపర్త్యని.

ఓ అర్జునా! ఈ (అశ్రద్ధాసమును) ధర్మమునందు శ్రద్ధలేనట్టి మనుజులు నన్ను పొందనివారై మృత్యురూపమైన సంసారమార్గము నందే మఱలుచున్నాడు. (తిరుగుచున్నాడు. లేక నిక్కముగ వర్తిం చున్నారని)

69. మయా తతమిదం సర్వం జగదవ్యక్తమూర్తినా,

మత్త్వాని సర్వభూతాని న చాహం తేష్వవస్థితః.

ఈ సమస్తప్రపంచము ఆవ్యక్తరూపుడనగు నాచే వ్యాపింపబడి యున్నది. సమస్తప్రాణికోట్లు నాయందున్నవి. నేను వానియందుండుట లేదు (నాకవి ఆధారములు కావు.)

70. మహాత్మానస్తు మాం పార్థ దైవం ప్రకృతిమాశ్రితాః.

భజన్త్యనన్యమపసో జ్ఞాత్వా భూతాదిమవ్యయమ్.

ఓ అర్జునా! మహాత్ములై తే దైవీప్రకృతిని (దేవసంబంధమైన, స్వభావమును) ఆశ్రయించినవారలై నన్ను సమస్త ప్రాణులకును ఆది కారణునిగను, నాశరహితునిగను ఎఱిగి వేతొకదానియందు మనస్సు నుంచని చారలై నన్నే సేవించుచున్నారు.

71. అనన్యాశ్చింతయన్తే మాం యో జనాః పర్యుపాసతే,

తేషాం నిత్యాఖియుక్తానాం యోగక్షేమం వహమ్యహమ్.

ఎవరు ఇతరభావములు లేనివారై నన్నుగూర్చి చింతించుచు ఎడతెగక ధ్యానించుచున్నారో, ఎల్లప్పుడు నాయుండే నిష్ఠగలిగియుండు నట్టి వారియొక్క యోగక్షేమములను నేను వహించుచున్నాను.

72. పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి,

తదహ భక్త్యుపహృత మహ్నామి ప్రయతాత్మనః.

ఎవడు నాకు భక్తితో ఆకునుగాని, పువ్వునుగా, పండునుగాని, జలమునుగాని సమర్పించుచున్నాడో, అట్టిపరిశుద్ధాంతఃకరణునియొక్క (తేజ, పరమార్థ యత్నశీలునియొక్క) భక్తిపూర్వకముగ నొసంగ బడిన ఆ పత్రపుష్పదులను నేను ప్రీతితో ఆరగించుచున్నాను (అనుభవించుచున్నాను).

73. యత్కరోషి యదక్షాసి యజ్ఞా హోషి దదాసి యత్,

యతపస్యసి కౌన్తేయ తత్కురుష్య మదర్పణమ్.

ఓ అర్జునా! నీ వేదిచేసినను, తినినను, హోమ మొనర్చినను దానము చేసినను, తపస్సు చేసినను, దానిని నా కర్పించుము.

74. మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాతీ మాం వమన్కురు,

మో మేవైష్యసి యుక్తైర్వప మాతానం మత్పరాయణాః.

నాయందే మనస్సుగలవాడవును, నా భక్తుడవును, నా భూజించువాడవును అగుము. నన్నే నమస్కరింపుము. ఈ ప్రముగ చిత్తమును నాయందే నిలిపి నన్నే పరమగతిని నెన్నుకొనాడై తుదకు నన్నే పొందగలవు.

75. తేషాం సతతయుక్తానాం భుజాం ప్రీతిపూర్వకమ్.

దదామి ఋద్ధియోగం తం యేన పూముపయాన్తి తే.

ఎల్లప్పుడు నాయందును మనస్సుగలవారై, ప్రీతితో నా భజించునట్టి వారికి-దేవితే వారు నన్ను పొందగలరో అట్టి జ్ఞానయోమును (ఆత్మానాత్మ వివేచనా శక్తిని) ప్రసాదించుచున్నాను.

76. తేషామేమానుకవ్వార్థ మహమజ్ఞానజం తమః,

నాశయామ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వతా.

కారలకు(అట్టిభక్తులకు) దయజూపుటకొఱకు నేనే వారి యుః శరణమునందు నిలచి ప్రకాశమానముగు జ్ఞానదీపముచేత, అజ్ఞానజముగు అంధకారమును నశింపజేయుచున్నాను.

77. అహమాత్మా గుణాకేశ సర్వభూతాశయస్థిరః.

అహమాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానామస్త వివ చ.

ఓ అర్జునా! సమస్త ప్రాణులయొక్క హృదయమునందుః ప్రత్యగాత్మను నేనే అయియున్నాను. మణియు ప్రాణులయొక్క మధ్యాంతములున్న (సృష్టిస్థితి లయములున్న) నేనే అయియున్నాను.

78. యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం క్రిమదూర్ధ్ధి తమేవ వా.

తత్తదేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోఽంశ పశ్యవమ్.

(ఈ ప్రపంచమున) విశ్వర్యయుక్త మైనదియు, శాంతివః మైనదియు (నిర్మలమైనదియు), ఉత్సాహముతో గూడినదియు (శ్రవంతమైనదియు)నగు నస్తువు (లేక ప్రాణి) ఏది యేది కలదో అదియ నా తేజస్సుయొక్క అంశమువలన కలిగిన దానినిగ నీవెఱుంగుము.

79. భక్త్యా త్వసన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్హున,
జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరస్తప.

శత్రువులను తపింపజేయువాడా ! ఓ అర్హునా ! ఈ విధమగు
రూపముగల నేను అసన్యభక్తిచేత మాత్రమే యథార్థముగ తెలిసి
కొనుటకును చూచుటకును ప్రవేశించుటకును, సాధ్యమైనవాడనగు
చున్నాను.

80. మత్కర్మకృన్మత్పురమౌ మద్భక్తస్సజ్జవర్తికః,
నిర్వైరస్సర్వభూతేషు యస్స మామేతి పాణ్డవ.

అర్హునా ! నీవడు నాకొఱకే కర్మలజేయునో లేక నా సంబంధ
మైన (దైవ సంబంధమైన) కార్యములనే జేయునో, నన్నే పరమ
ప్రాప్త్యముగ నమ్మియుండునో నాయుండే భక్తిగలిగియుండునో,
నమస్త దృశ్యపదార్థములందును సంగమును (అసక్తిని, మమత్వ
మును) విడిచిజేయునో, నమస్త ప్రాణుల యందును ద్వేషము లేక
యుండునో అట్టివాడు నన్ను పొందుచున్నాడు.

81. సంనియమ్యేన్ద్రియగ్రామం పర్వత్ర సమబుద్ధయః,
తేప్రప్నువన్తి మామేవ సర్వభూతహితే రతాః.

ఎవరు ఇంద్రియములన్నిటిని బాగుగ నిగ్రహించి (స్వాధీన
పఱచుకొని) ఎల్లెడల సమభావముగలవారై నమస్త ప్రాణులకును
హిత మొసర్చుటయం దాసక్తి గలవారై ఇట్టిదని నిర్దేశింప శక్యము
కానిది కూ, ఇంద్రియములకు గోచరము కానిదియు, చింతింపనలవి
కానిదియు, నిర్వికారమైనదియు, చలింపనిదియు, నిత్యమైనదియు,
అంతటను వ్యాపించియున్నదియు నగు ఆత్మరబహ్మము నెవరు
ధ్యానించుచున్నారో, వారు నన్ను పొందుచున్నారు.

82. మయ్యేవ మన ఆధత్స్వ మయి బుద్ధిం నివేశయ,
నివసిష్యసి మయ్యేవ అత ఊర్ధ్వం న సంశయః.

నా యందే మనస్సును స్థిరముగా నిలుపుము. నాయందే బుద్ధిని ప్రవేశపెట్టుము. పిమ్మట నాయందే నివసించువు. సందేహము లేదు.

83. అద్వైస్తా సర్వభూతానాం మైత్రః కరుణ ఏవ చ.

నిర్మమో నిరహంకారః సమదుఃఖసుఖః క్షమి.

84. సంతుష్టే స్వతతం యోగీ యతాత్మా దృఢనిశ్చయః.

మయ్యర్చిత మనోబుద్ధి ర్యోమద్భక్తస్స మే ప్రియః.

సమస్త ప్రాణుల యెడల ద్వేషము లేనివాడును, మైత్రికరుణ గలవాడును, అహంకార మచకారములు లేనివాడును, సుఖదుఃఖము లందు సమభావముగలవాడును, ఓర్పుగలవాడును, ఎల్లవ్వెడను సంతృప్తితో గూడియుండువాడును యోగయుక్తుడును, మనస్సును స్వాధీనపఱచుకొనినవాడును, దృఢమైన నిశ్చయము గలవాడును. నాయందు సమర్పింపబడిన మనోబుద్ధులు గలవాడును, నాయందు భక్తి గలవాడును ఎవడు కలనో, అతడు నాకు ఇష్టుడు.

85. యే తు ధర్మామృతమిదం యథోక్తం పర్యుపాసతే,

శ్రద్ధధానా మత్పరమా భక్తాస్తేఽతీవ మే ప్రియా.

ఎవరైతే శ్రద్ధావంతులై, నన్నే పరమగతిగ నమ్మి (నాయందు కానక్షి గలవారై) ఈ అమృతరూపము (మోక్షసాధనమైన) ధర్మమును (ఇవ్వడు చెప్పబడిన ప్రకారము) అనుష్ఠించుదురో అట్టి భక్తులు నాకు మిక్కిలి ఇష్టులు.

శ్రీ భగవానువాచ

86. ఇదం శరీరం కౌన్తేయ శీత్ర మిత్యభిధీయతే.

ఏతద్ద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః శీత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః.

శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను - కుంతీ పుత్రుడవగు ఓ అర్జునా! ఈ శరీరమే తేత్రమనబడుచున్నది. ఈదీనిని తెలిసికొనువాడు, తేత్రజ్ఞుడని తేత్ర తేత్రజ్ఞుల నెఱిగినవారు చెప్పుదురు.

87. క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి పర్యక్షితేమ భారత,
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్జ్ఞానం యత్తజ్ఞానం మతం మమ.

అర్జునా ! నమస్త క్షేత్రములందును (శరీరములందును) నన్ను
క్షేత్రజ్ఞునిగ గూడ నెఱుఁగుము. క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞులను గూర్చిన జ్ఞాన
మేది కలదో, అదియే వాస్తవమగు జ్ఞానమని నా యభిప్రాయము.

88. అమానిత్వమదమ్భిత్వ మహింసాకాన్తిరార్థనమే,
అచార్యోపాసనం శౌచం హైర్యమాత్మ విన్యగమా.

89. అన్యాయార్థేమ వైరాగ్య మనహంకార ఏవ చ
జన్మమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖదోషానుదర్శనమే.

90. అపక్తిరస భిక్ష్యజ్ఞః పుత్రదార గృహదిమ,
నిత్యం చ సమచిత్తత్వ మిష్టానిష్టావపత్తిమ.

91. మయి దానన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ,
వివిక్తదేశసేవిత్వ మరతిర్థన సంసది.

92. అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థ దర్శనమే,
ఏతజ్ఞానమితి ప్రాత్ర మజ్ఞానం యదతోఽన్యథా.

తన్ను తాను పొగడుకొనకుండుట, డంబము లేకుండుట,
(మనోవాక్కాయములచే) పరప్రాణులను బాధింపకుండుట, ఓర్పు గలిగి
యుండుట, ఋజుత్వము (శుద్ధి) గలిగియుండుట, సన్మార్గమున
(మోక్ష మార్గమున) స్థిరముగా నిలబడుట, మనస్సును
బాగుగా నిగ్రహించుట, ఇంద్రియ విషయములగు శబ్దస్పర్శాదు
లందు విరక్తి గలిగియుండుట, అహంకారము లేకుండుట, పుట్టుక,
చావు, ముసలితనము, రోగము - అనువానివలన కలుగు దుఃఖ
మును, దోషమును మాటిమాటికి స్మరించుట, కొడుకులు (సంతా
నము), భార్య, ఇల్లు మున్నగు వానియందు ఆసక్తి లేకుండుట,
నుటియు వానియందు తగులము లేకుండుట (వారికి కలుగు సుఖదుఃఖ

ములు తనకే కలిగినట్లు అభిమానింపకుండుట), ఇష్టానిష్టములు (శుభా శుభములు) పరిపాప్తించినపు డెల్లపుడును సమబుద్ధి గలిగియుండుట, నా యందు (భగవంతుని యందు) అనన్యమైన (నిశ్చల) భక్తిగలిగి యుండుట, ఏకాంత ప్రదేశమును (ప్రతిబంధము లేని చోటును) ఆశ్రయించుట, జనసమూహమువందు ప్రీతి లేకుండుట, అధ్యాత్మజ్ఞానము (ఆత్మనిష్ఠ) నిరంతరము గలిగియుండుట, తత్త్వజ్ఞానము యొక్క గొప్ప ప్రయోజనమును తెలిసికొనుట అను నిదియంతయు జ్ఞానమని చెప్పబడును. దీనికి వ్యతిరేకమైనది అజ్ఞానము (అని తెలియదగినది).

93. ధ్యానేనాత్మని పశ్యంతి కచిదాత్మాన మాత్మనా.

అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన వాపరే.

ఆత్మను (ప్రకృత్యాత్మను లేక పరమాత్మను) కొందఱు శుద్ధ మగు మనస్సుచే ధ్యానయోగము ద్వారా తమ యందు గాంచుచున్నారు. (సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు.) అట్లే మఱికొందఱు సాంఖ్యయోగముచేతను, ఇంక కొందఱు కర్మయోగముచేతను చూచుచున్నారు (అనుభూత మొనర్చుకొనుచున్నారు).

94. సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరమ్

వినశ్యత్స్వ వినశ్యంతం యః పశ్యతి స పశ్యతి.

సమస్త ప్రాణులందును సమముగనున్నట్టి పరమాత్మను, ఆయా ప్రాణుల దేహాదులు సళించినను సళింపనినానినిగ ఎవడు చూచుచున్నాడో (తెలిసికొనుచున్నాడో) అదిదే నిజముగ చూచువాడగును (విజ్ఞాడని భావము).

95. అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వా త్పరమాత్మాఽయ మవ్యయః,

కరీరస్త్వాపి కౌన్తేయ స కరోతి స లివ్యత్.

ఓ అర్జునా! అదిలేనివాడు (కారణరహితుడు) అగుటచేతను, (తీ) గుణరహితుడగుటవలనను, ఈ పరమాత్మ శరీరమందున్నప్పటికిని ఏమియు చేయకయు, దేనిచేతను అంటబడకయు నున్నాడు.

96. యథా సర్వగతం సాక్ష్యం దాకాశం నేపలిప్యతే,
సర్వతావస్థితో దేహీ తథాఽఽత్మా నేపలిప్యతే.

సర్వత్ర వ్యాపించియున్న ఆకాశము సూక్ష్మమగుటవలన ఏ ప్రకారముగ (ధూళి మున్నగువానిచే) అంటబడినో, అన్యకారమే శరీరమంతటను (లేక సకలశరీరములందును) వెలయుచున్న పరమాత్మ (శరీర గుణదోషములచే) అంటబడకయున్నాడు.

97. యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవి,
క్షేత్రం క్షేత్ర తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత.

ఓ అర్జునా! సూర్యు యొక్కడే ఈ సమస్తలోకమును ఎట్లు ప్రకాశింపజేయుచున్నాడో, అట్లే క్షేత్రజ్ఞుడగు పరమాత్మ ఈ సమస్త క్షేత్రమును ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు.

98. నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టాఽనుపశ్యతి,
గుణేభ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి.

ఎవ్వడు వివేకవంతుడు (సత్త్వాది) గుణముల కంటె నితరమును కర్తగా నెంచినో, మఱియు తన్ను గుణముల కంటె వేరగువానినిగ తెలిసికొనుచున్నాడో, అపుడతడు నా స్వరూపమును (మోక్షమును) బొందుచున్నాడు.

99. గుణానేతానతిత్వజ్ఞిన్ దేహీ దేహసముదృచన్,
ఐస్కమృత్యుజరాదుఃఖై ర్విముక్తైఃకృతమశ్నుతే.

జీవుడు దేహోత్పత్తికి కారణభూతములగు ఈ మూడు గుణములను దాటి (దాటినచో) పుట్టుక, చావు, ముసలితనము, దుఃఖములు -

అను వానిచేత లెస్సగ విడువబడినవాడై, మోక్షమును (మరణరహిత ఆత్మస్థితిని) బొందుచున్నాడు.

100. మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే.

ఏ గుణాన్ సమతీత్యైతాన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

ఎవడు నన్నే అచంచలమైన భక్తియోగముచేత సేవించు చున్నాడో అతడి గుణములన్నిటినీ లెస్సగా చాటితైచి బ్రహ్మముగా నగుటకు (జీవన్ముక్తుడగుటకొరకు) సమర్థుడగుచున్నాడు.

101. బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ మమృతస్యావ్యయస్య చ

శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య నుఖస్యైకాన్తికస్య చ.

ఏలయనగా, నేను నాశరహితమును, నిర్వికారమును, శాశ్వత ధర్మస్వరూపమును (దుఃఖమిశ్రితము కాని) నిరతిశయ (అచంచల) ఆనందస్వరూపమును అగు బ్రహ్మమునకు ఆశయమును (అనగా బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును) అయి యున్నాను.

102. నిర్మాన మోపాజితనన్ధదోషా అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్తకామాః.

ద్యవైర్విర్విముక్తాః నుఖదుఃఖసంజ్ఞైర్గచ్ఛన్తమ్యూధాః

పదమవ్యయం తత్

అభిమానము (లేక, అహంకారము) అనివేశము లేనివారును, సంగము దృశ్యవచార్థములందాసక్తి అను దోషమును బయించిన వారును, నిరంతరము ఆత్మజ్ఞానము (బ్రహ్మనిష్ఠ) గలవారును, కోరిక లన్నియు లెస్సగ (నాసనాసహితముగ) తొలగినవారును, సుఖదుఃఖ ములగు ద్వంద్వములనుండి బాగుగ విడువబడినవారును అగు జ్ఞానులు అట్టి అవ్యయముగు బ్రహ్మపదమును (మోక్షమును) బొందుచున్నారు.

103. మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతవృన్దాకనః.

మనఃషష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్తృక.

నాయొక్కయే అనాదియగు (నిత్యముగ) అంశము జీవలోక మందు జీవుడై ప్రకృతియందున్న త్వక్ చక్షుశ్రోత్ర జిహ్వఘ్రాణ మనంబులను ఆయు ఇంద్రియములను ఆకర్షించుచున్నది.

104. శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యత్యాగ్రమతీశ్వరః.

గృహీత్వైతాని సంఘాతా వాయుర్జ్ఞానివాశయాత్.

(జే హింద్రియాది సంఘాతమునకు) ప్రభునగు జీవుడు శరీరమును విడుచుచున్నప్పుడును, సూతస శరీరమును పొందుచున్నపుడును— పుచ్చాది స్థానములనుండి గాలివాసనలను గ్రహించిపోవు చందమున - పంచేంద్రియములు, మనస్సు అను ఆఱింటిని గ్రహించి వెడలుచున్నాడు.

105. యతస్తే యోగినశ్చైవం పశ్యన్త్యాత్మన్యవస్థితమ్.

యతస్తేఽవ్యక్తకృతాత్మానో నైవం పశ్యన్త్యభేతనః.

(ఆత్మ సాక్షాత్కారమునకై) ప్రయత్నము చేయుచున్న యోగులు తమకుండున్నట్టి ఈ ఆస్మిను చూచుచున్నారు (అనుభూత మొనర్చుకొనుచున్నారు). అట్లు ప్రయత్నము చేయుచున్నవారై నను చిత్తశుద్ధి లేని అనివేకులు ఈ ఆత్మను చూడజాలకున్నారు.

106. గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహ మోజసా,

పుష్ణామి చౌషధీస్సర్వా స్పృహ భూత్వా రసాత్మకః.

టుటియు నేను భూమిని ప్రవేశించి శక్తిచేత సమస్త ప్రాణికోట్లను ధరించుచున్నాను (నిలుపుచున్నాను) రసస్వరూపుడగు చంద్రుడనై సస్యములన్నింటిని పోషించుచున్నాను.

107. అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాచీనాం దేహమౌశితః,

ప్రాణాపాన సమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్.

నేను 'వైశ్వానరుడ'ను జతరాగ్నిగానము ప్రాణులయొక్క శరీరమును ఆశ్రయించి, ప్రాణాపానవాయువులతో గూడుకొని నాలుగు విధములగు అన్నమును పచనము చేయుచున్నాను.

108. సర్వస్య చాహం హృది పన్నివిష్టామత్రః ప్పుత్తిర్జానమపాహనం చ

పేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యో వేదాంత కృద్వేదవిదేవ చాహమ్.

నేను సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమందున్నవాడను. నా వలననే (జీవునకు) జ్ఞాపకశక్తి, జ్ఞానము (తెలిపి), మఱివు కలుగుచున్నవి. వేదములన్నిటిచేతను తెలియదగినవాడను నేను అయి యున్నాను. మఱియు వేదము నెఱిగినవాడను. గూడ నేనే అయి యున్నాను.

109. అభయం సత్త్వ సంకుద్ధిర్జానయోగవ్యవస్థితః.

దానం దమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాభ్యాయస్తవ ఆర్థపమ్.

110. అహింసా సత్యమక్రోధ స్త్యాగశ్చాన్తిర వైకునమ్.

దయా భూతేష్వలోలత్వం మార్దవం ప్రీరచాపలమ్.

111. తేజః క్షమాధృతిశ్శావ మద్రోహో నాతిమానితా.

భవంతి సమృదం దైవీ మఖిజాతస్య భారత.

(శ్రీ) భగవంతుడు చెప్పెను:—

ఓ అద్భుతా! (1) భయము లేకుండుట (2) అంతఃకరణశుద్ధి (3) జ్ఞానయోగమునందుండుట (4) దానము (5) బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహము (6) (జ్ఞాన) యజ్ఞము (7) వేదశాస్త్రాదుల అధ్యయనము (8) తపస్సు (9) ఋజుత్వము (కవటము లేకుండుట) (10) ఏ ప్రాణి కిన్ని 'బాధ గలుగజేయకుండుట (అహింస), (11) సద్వస్తువుల పర మాత్మ నాశ్రయించుట, లేక నిజముపలుకుట (సత్యము) (12) కోపము లేకుండుట (13) త్యాగముగలిగియుండుట (14) శాంతిర్వభావము (15) కొండెములు చెప్పకుండుట (16) ప్రాణులందు దయ గలిగి యుండుట (17) విషయలోలత్వము లేకుండుట, అనగా విషయములం దాసక్తి లేకుండుట, దానిచే చలంపకుండుటయు (18) మృదుత్వము (కౌర్యము లేకుండుట) (19) (ధర్మవిరుద్ధ కార్యములందు) సిగ్గు,

(20) చంచలర్యభావము లేకుండుట (21) ప్రతిభ(లేక, బ్రహ్మ తేజస్సు) (22) ఓర్పు (కష్టసహిష్ణుత) (23) ధైర్యము (24) బాహ్యభవంతర శుచిత్వము (25) ఎవనికిని ద్రోహము చేయకుండుట, ద్రోహచింతమున లేకుండుట (26) స్వాతిశయ లేకుండుట (తామ పూజింపదగినవాడనను అభిమానము గర్వము లేకుండుట) అను నీ నుగుణములు దైవసంపత్తి యందు పుట్టినవానికి కలుగుచున్నవి. (అనగా దైవసంపత్తిని పొందదగి పుట్టిన వానికి కలుగుచున్నదని భావము).

112. దమ్యోదర్శౌఽభిమానశ్చ క్రోధః పారుష్యమేవ చ,
అజ్ఞానం చాభిజాతన్య పార్థసమ్పదమాసురీమి.

ఓ అర్జునా! డంబము, గర్వము, అభిమానము (దురహంకారము), కోపము, (సాంకుశ్యమున్నగువానియందు) కాశిన్యము, అవివేకము అను ఈ దుస్గుణములు సురసంపత్తియందు పుట్టినవానికి కలుగుచున్నవి (అనగా అసురసంపత్తిని పొందదగి జన్మించినవారికి కలుగుచున్నదని భావము.)

113. తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్,
శిష్యామృజ స్ర మశుఖా నానురీప్స్వవ యోనిషు.

(ఆ ప్రకారము) నమస్తప్రపామలలోగల ఆత్మయుగు నన్ను ద్వేషించువారును, క్రూరులును, అశుభ (పాప) కార్యములను జేయు వారునగు అట్టి మనుజులములను నేను జననమరణరూపములగు ఈ సంసారమార్గములందు అసురసంబంధమైన నీచజన్మలందే యెల్లప్పుడు తోసివైచెదను.

114. త్రివిధం నరకస్యేదం ద్వారం వాశనమాత్మనః.

కామః క్రోధస్తథాలోభ స్తస్మా దేతత్త్రియం త్యజేత్.

కామము, క్రోధము, లోభము అను నీ మూడును మూడు విధములగు నరకద్వారములు. ఇవి తనకు (జీవునకు) నాశము గలుగ

జేయును—కాబట్టి ఈ మూడింటిని విడనాడవలెను. [లేక కామము, క్రోధము, లోభము] అను మూడు విధములగు ఈ అసురసంపద సరక మునకు ద్వారము - అనియు చెప్పవచ్చును.

115. యశ్శాస్త్రవిధిముత్స్పృజ్య వర్తతే కామకారణః,
న స సిద్ధిమవాప్నోతి న మఖం న పరాంగతిమ్.

ఎవడు శాస్త్రాక్రమగు విధిని విడిచిపెట్టి తన యిష్టము వచ్చినట్లు ప్రవర్తించునో, అట్టివాడు పురుషార్థసిద్ధినిగాని నుఖమునుగాని ఉత్తమ గతియుగు మోక్షమునుగాని పొందనేరడు.

116. తస్మాచ్ఛాస్త్రం ప్రమాణం తే కార్యకార్యవ్యవస్థితౌ,
జ్ఞాత్వా శాస్త్రవిధానైక్తం కర్మకర్తుమిహర్హసి.

కావున నీకు చేయదగినదియు, చేయరాదనియు నిర్ణయించు నపుడు శాస్త్రము ప్రమాణమైయున్నది. శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన దానిని తెలిసికొని దానిననుసరించి నీ ప్రపంచమున కర్మమును జేయ దగును.

117. దేవద్యుజగురు ప్రాజ్ఞ పూజనం శాచమార్గవమ్,
బ్రహ్మచర్య మహంసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే.

దేవతలను, బ్రహ్మనిష్ఠులను, గురువులను, జ్ఞానులను (మహాత్ము లను, బ్రహ్మజ్ఞానముగల పెద్దలను) పూజించుట, బాహ్యభ్యంతర శుద్ధి గలిగియుండుట, ఋజుత్వముతో గూడియుండుట, (కుటిలత్వము లేకుండుట, మనోవాక్కాయములతో ఏకగీతిగా వర్తించుట), బ్రహ్మచర్యవ్రతమును పాలించుట, ఏ ప్రాణిని హింసింపకుండుట శారీరక (శరీరసంబంధమైన) తపస్సుని చెప్పబడుచున్నది.

118. అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యం వియహితం చ యత్,
స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ వాక్మయం తప ఉచ్యతే.

ఇతరుల మనస్సునకు బాధగలిగింపనిదియు, సత్వమైనదియు, ప్రియమైనదియు, మేలు గలిగించునదియు నగు వాక్యమును, వేదాదులయొక్క అధ్యయనమును ఆభ్యసించుట (వేదము, ఉపనిషత్తులు, భిగవద్గీత, భారత భాగవత రామాయణాదులు మున్నగువానిని అధ్యయనము చేయుట ప్రణావాదిమంత్రములను జపించుట) వాచిక తపస్సుని చెప్పబడుచున్నది.

119. మనః ప్రసాదస్సామ్యత్వం మౌనమాత్మవినిగ్రహః,
భావసంశుద్ధిరిత్యేత త్తపో మానస ముచ్యతే.

మనస్సును నిర్మలముగానుంచుట (కలతనొందనీయక స్వచ్ఛముగా నుంచుట), ముఖప్రసన్నత్వము (కూరభావము లేకుండుట) పరమాత్మనుగూర్చిన మననము (వై వఢ్యానము) గలిగియుండుట [లేక దృశ్యగుంకల్పము లేవియు లేక ఆత్మయందే స్థితిగలిగియుండుట అను (వాక్యోన నహిత) మనోమూలము] మనస్సును బాగుగ నిగ్రహించుట, పరిశుద్ధమగు భావము గలిగియుండుట (మోసము మున్నగునవి లేకుండుట) అను నివి మానసిక తపస్సుని చెప్పబడుచున్నది.

120. ఓం తత్సద్వితి నిర్దేశ బ్రహ్మణప్రవిధః స్మృతః.

బ్రహ్మణాస్తేన వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ విహితాః పురా.

సర్వబ్రహ్మమునకు 'ఓమ్' అనియు, 'ఐత్' అనియు, 'సత్' అనియు మూడు విధములగు పేర్లు చెప్పబడినవి. ఈ నామత్రయము వలననే (దాని యుచ్చారణచేతనే) పూర్వము బ్రాహ్మణులు (బ్రహ్మజ్ఞానులు), వేదములు, యజ్ఞములు నిర్మింపబడినవి.

121. అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్.

అసదిత్యుచ్యతే పార్థ న చ తత్ప్రేత్యనో జహ.

ఓ అర్జునా! అశ్రద్ధతో చేయబడిన హోమముగాని, దానముగాని, తపస్సుగాని, ఇతర కర్మలుగాని 'అసత్త్వం' చెప్పబడును. అవి ఇహలోక

ఫలమును (సుఖమును) గాని, పరలోకఫలమును (సుఖమును) గాని కలుగ జేయవు.

122. కామ్యానాం కర్మజాం న్యానం సన్న్యాసం కవయో విదుః,
సర్వకర్మఫలత్యాగం ప్రాచుస్త్యాగం విచక్షణాః.

కామ్యకర్మలను వదలుటయే సన్న్యాసమని కొందఱు పండితులు చెప్పవచ్చును. మఱికొందఱు పండితులు సమస్త కర్మల యొక్క ఫలమును త్యజించుటయే త్యాగమని వచించుదురు.

123. యజ్ఞదాన తపః కర్మ న త్యాజ్యం కార్యమేవ తత్
యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ పావనాని మనీషిణామ్.

యజ్ఞము, దానము, తపస్సు అనేది కర్మములు త్యజించదగినవి కావు; చేయదగినవియే యగును. ఏలయనిన ఆ యజ్ఞ దాన తపంబులు బుద్ధిమంతులకు పవిత్రతను (చిత్తశుద్ధిని) కలుగజేయునవై యున్నవి.

124 సర్వభూతేషు యేనైకం భావ మవ్యయ మీశితే,
అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్.

విభజింపబడి వేఱువేఱుగనున్న సమస్త చరాచర ప్రాణులందును, ఒక్కటైన నాశరహితమగు ఆత్మవస్తువును (దైవముయొక్క ఉనికిని) విభజింపబడక (ఏకముగ) నున్నట్లు ఏ జ్ఞానముచేత నెఱుంగుచున్నాడో అట్టి జ్ఞానము సాత్త్వికమని తెలిసికొనుము.

125. నియతం సజ్జరహిత మరాగద్వేషతః కృతమ్,
అఫల ప్రే ప్స నా కర్మ యత్తత్సాత్త్విక ముచ్యతే.

కౌస్త్రముచే నియమింపబడినదియు, ఫలాపేక్షగాని, అసక్తి (సంగము) అభిమానముగాని, రాగ ద్వేషములుగాని లేకుండ చేయబడునదియు సాత్త్విక కర్మ మనబడును.

126. ముక్త సక్తోఽన హంవాదీ ధృత్యు తాస్స హసమన్వితః,
సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్ని ర్వ కారః కర్తా పాత్త్విక ఉచ్యతే.

సంగమము (ఆసక్తిని) ఫలాపేక్షను విడిచినవాడును, 'నేను కర్త' నను అభిమానము, అహంభావము లేనివాడును, ధైర్యముతోను, ఉత్సాహముతోను గూడియున్నవాడును, కార్యము సిద్ధించినను, సిద్ధింపకున్నను వికారమును జెందనివాడునగు కర్త సాత్త్వికకర్తయని చెప్పబడుచున్నాడు.

127. యతః ప్రవృత్తిర్భూతానాం యేన సర్వమిదం తతమ్,
స్వకర్మణా తమభ్యర్చ్య సిద్ధిం విస్తతి మానసః.

ఎవనివలన ప్రాణులకు ఉత్పత్తి మొదలగు ప్రవర్తనము (ప్రవృత్తి) కలుగుచున్నదో, ఎవనిచేత ఈ సమస్త ప్రపంచము స్వామింపబడియున్నదో, అతనిని (అట్టి పరమాత్మను) మనుజుడు స్వీయకర్మముచే నారాధించి జ్ఞానయోగ్యకారూపసిద్ధిని పొందుచున్నాడు.

128. ఋద్ధ్యా విశుద్ధయా యుక్తో ధృత్యాఽఽత్మా నం నియమ్య చ,
శక్త్యాదీన్విషయాం స్త్యక్త్వా రాగద్వేషా వ్యుదస్య చ.

129. వివిక్తసేవి లఘ్వశీ యథావాక్కాయ మానసః,
ధ్యానయోగపరో నిత్యం వైరాగ్యం సముపాశ్రితః.

130. అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం పరిగ్రహమ్,
విముచ్య నిర్మమశ్శాస్త్రే బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

అతి నిర్మలమైన బుద్ధితో గూడినవాడును, ధైర్యముతో మనస్సును నిగ్రహించువాడును, కల్గి స్పర్శాది విషయములను విడిచిపెట్టువాడును, రాగద్వేషములను పరిత్యజించువాడును, ఏ కాంక్షలమునందు నివసించువాడును, మితాహారమును 'సేవించువాడును, వాక్కును, శరీరమును, మనస్సును స్వాధీనము చేసికొనినవాడును,

ఎల్ల పన్నును భ్యాసయోగతత్పరుడై యుండువాడును, వైరాగ్యమును తెస్సగ నవలంబించినవాడును, అహంకారమును, బలమును (కామక్రోధాది సంయుక్తముగు బలమును లేక మొండిపట్టును) డంబమును, కామమును (విషయాసక్తిని) క్రోధమును వస్తుసంగహానిమును బాగుగ వదల్చివైచువాడును, మమకారము లేనివాడును. శాంతియును అయి యుండువాడు బ్రహ్మస్వరూపము నొందుటకు (బ్రహ్మైక్యమునకు, మోక్షమునకు) సమర్థుడగుచున్నాడు.

181. భక్త్యా మామభిజానాతి యావాన్యశ్చాస్మి తత్త్వతః.

తతో మాం తత్త్వతో జ్ఞాత్వా విశతే తదనంతరమ్.

భక్తిచేత మనుజుడు నేనంతటివాడనో, ఎట్టివాడనో, యథార్థముగ తెలిసికొనుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగ నన్ను గూర్చి వాస్తవముగా నెరింగి అనంతరము నాయుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.

182. ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్ఘన తిష్ఠతి.

భామయన్ సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా.

ఓ అద్భుతా! ఈగన్నియాయుకుడగు పరమేశ్వరుడు (అంతర్యామి) మాయచేత సమస్త ప్రాణులను యంత్రము నారోపించిన వారివలె (కీలుబొమ్మలను వలె) త్రివ్వచు సమస్త ప్రాణుల రొమ్మక హృదయమున వెలయుచున్నాడు.

183. తమేవ శరణం గచ్ఛ సర్వభావేన భారత.

తత్ప్రసాదాత్పరాం శాంతిం స్థానం ప్రాప్స్యసి శాశ్వతమ్.

ఓ అద్భుతా! సర్వవిధముల ఆ (హృదయస్థుడగు) ఈశ్వరునే శరణుబొందుము. అతని యనుగ్రహముచే సర్వోత్తమముగు శాంతిని శాశ్వతముగు మోక్షపదవిని నీవు పొందగలవు.

184. మన్మనాభవ మద్భక్తి మద్భాజీ మాం సమస్కరు.

మామేవైష్యసి పత్యం తే ప్రతి జానేప్రియోఽసి మే.

నాయందు మనస్సునుంచుము. నా యెడల భక్తి గలిగి
యుండుము. నన్నారాధించుము. నాకు సమస్కరింపుము. అట్లు
కావించెద వేని నీవు నన్నే పొందగలవు. నీవు నాకిష్టుడవై యున్నావు.
కాబట్టి యథార్థముగా వ్రతజ్ఞుడేసి చెప్పుచున్నాను.

135. సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ
అహంత్యా సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాత్రుచా.

సమస్త ధర్మములను విడిచిపెట్టి నన్నొక్కని మాత్రము శరణు
జొందుము. నేను సమస్త పాపముల నుండియు నిన్ను విముక్తినిగ
జేసెదను.

136. య ఇమం పరమం గుహ్యం మద్భక్తేష్వభిధాస్యతి.
భక్తిం మయి పరాం కృత్వా మామేవైష్యత్యనంశయా.

ఎవడు అతిరహస్యమైన ఈ గీతాశాస్త్రమును నా భక్తులకు
చెప్పినో అట్టివాడు నాయం దుత్తమ భక్తిగలవాడై, సంశయరహి
తుడై (లేక నిస్సందేహముగ) నన్నే పొందగలడు.

137. స చ తస్మాన్మమష్యేషు కశ్చిన్నే ప్రయక్తతమః,
భవితా స చ మే తస్మా దన్యః ప్రయతరో భువి.

మనుజులలో అట్టివానికంటె నాకు మిక్కిలి ప్రయము నొసర్చు
వాడెవడును లేడు. మఱియు అతనికంటె నాకు మిక్కిలి ఇష్టుడైన
వాడు ఈ భూలోకమున మఱియొకడు కలుగబోడు.

138. శ్రద్ధావాస నసూయశ్చ కృణుయాదపి యో నరః.
సోఽపి ముక్తశ్శుభాన్ లోకాన్ ప్రాప్ను యాత్పుణ్య కర్మణామ్.

ఏ మనుజుడు శ్రద్ధతోగూడిన వాడును, అసూయలేనివాడు
నునై ఈ గీతాశాస్త్రమును వినునో, అట్టివాడును పాపవిముక్తుడై
పుణ్యకార్యములను చేసిన వారియొక్క పుణ్యలోకములను
పొందును.

139. కచ్చి కేతచ్ఛ్చరం పార్థ త్వయే కాగ్రేణ చేతసా.

కచ్చి దక్షాన నమ్మాహః ప్రనష్టస్తే ధనంజయ.

ఓ అర్జునా! నాయీబోధను నీవు ఏకాగ్ర మనస్సుతో వింటివా ! అజ్ఞానజనితముగు నీయొక్క శ్రమ (దానిచే) సంపూర్ణముగా నశించినదా ?

అర్జున ఉవాచ :—

140. నష్టామోహః స్మృతిర్లజ్ఞా త్వత్ప్ర సాదాన్మయాఽచ్యుత,

స్థితోఽస్మి గతనందేహః కరిష్యే వచనం తవ.

(అర్జునుడు చెప్పెను —)

ఓ శ్రీకృష్ణా! నీ యనుగ్రహమువలన నా యజ్ఞానము నశించినది. జ్ఞానము (ఆత్మస్మృతి) కలిగినది, సంశయములు తొలగినవి. ఇక నీ యాజ్ఞను నెఱవేర్చెదను.

సంజయ ఉవాచ —

141. యత యోగేశ్వరః తృష్టో యత పార్థ ధనుర్ధరః,

తత శ్రీర్విజయో భూతి ర్భ్రువా నీతిర్మతిర్మమ.

సంజయుడు చెప్పెను —

ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! ఎచట యోగేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణుడున్నా ఎచట ధనుర్ధారియుగు అర్జునుడున్నా ఉండునో అచట సంపదయు, విజయమున్ను, విశ్వరథమున్ను దృఢమగు నీతియు ఉండునని నా యభిప్రాయము.

వైశంపాయనుడు జనమేజయున కిట్లు చెప్పెను —

వైశంపాయన ఉవాచ

142. గీతా నుగితా కర్తవ్యా కిమన్యైః కాస్త వంగ్రహైః

యా స్వయం పద్మనాభస్య ముఖపద్మాద్ వినిఃస్ఫుతా.

(వై శంసాయనుడు జనమేజయునితోఁజ్ఞులైన చెప్పెను —)

ఇతర అనేక శాస్త్రములను సంగ్రహించవలసిన వని యేమి !
భగవద్గీత నే చక్కగ వశించవలెను. ఏలయనిన అది స్వయముగ
సాక్షాత్ భగవంతుడగు పద్మనాభుని ముఖకమలము నుండి వెలు
వడినది.

143. సర్వశాస్త్రమయీ గీతా సర్వదేవ మయో హరిః

సర్వతీర్థమయీ గణ్ణా సర్వవేదమయో మనుః.

భగవద్గీత సర్వశాస్త్రమయ్యైనది. శ్రీహరి సర్వవేదమయ్యుడు.
గంగ సర్వతీర్థమయి, మనువు సర్వవేదమయ్యుడు.

144. గీతా గణ్ణా చ గాయత్రీ గోవిందేతి హృది స్థితే

వతుర్గతారసంయుక్తే పునర్జన్మ న విద్యతే.

గీత, గంగ, గాయత్రీ, గోవిందుడు — అను 'గ'కారి యుక్త
ములగు ఈ నాలుగు నామములను హృదయమందు ధారణ ర్మొనర్చు
కొనినచో మనుజునశిక ఈ సంసారమున తిరిగి జన్మ కలుగదు. (అతడు
జన్మరాహిత్యము నొందును.)

145. భారతామృత సర్వస్వగీతాయా మథితస్య చ

సారముదే ధృత్య కృష్ణేన అర్జునస్య ముఖే హుతమ్.

భారతమను అమృతరాశిని మధించి, దాని సర్వస్వము,
సారమునగు గీతను తీసి శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ముఖమునందు వైచును

యుద్ధ సారంభసమయమున పాండవులు భీష్మ ద్రోణాదులకు
నమస్కరించి యుద్ధమునకు అనుజ్ఞ గైకొనుటకై వారి యొద్దకు వచ్చి
నపుడు ద్రోణుడు ధర్మరాజుతోఁజ్ఞులైన చెప్పెను —

ద్రోణ ఉవాచ

146. యతో ధర్మస్తతః కృష్ణో యతః కృష్ణస్తతో జయః

యుద్ధ్య ప్సగచ్ఛ కౌవేయ ప్పచ్ఛ మాం కిం బ్రదీమితే .

(ద్రోణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎచట ధర్మముండునో అచట శ్రీకృష్ణుడుండును. ఎచట శ్రీకృష్ణుడుండునో అచటనే విజయముండును. కుంతీ కుమారా! పొమ్ము! యుద్ధము చేయుము, ఇంకను ఏమి చెప్పవలయునో అడుగుము.

అప్పుడు శల్యుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —

శల్య ఉవాచ

147. అర్థస్య పురుషో దాసో దానన్తర్థో న కస్యచిత్
ఇతి సత్యం మహారాజ బద్ధోఽన్మర్థేన కారవైః

(శల్యుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు అర్థమునకు దాసుడు, అర్థము దేని యొక్కయు దాసి కాదు. ఇది సత్యమైన వాక్యము. కారవులచే నేను అర్థముచే బంధింపబడియున్నాను.

అంతట ఇరునేనల మధ్య ఘోరయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. భీష్మునితో అభిమన్యుడు తలపడెను. శల్యుడు ఉత్తరక్షమానుని వధిం చెను. శ్వేతుడు గొప్ప వరాక్రమమును చూపెను. కాని భీష్మునిచే అతిడు వధింపబడెను. ఈ వార్తలు వినుచు ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుని వలన పాండవుల ముసంబున జనించిన ఆశాంతిని తలంచుకొని నపుడు తనకు చాల పరితాపము కలుగుచున్నదని తెలుపగా అప్పుడు సంజయుడతనితో ఇట్లు చెప్పెను —

సంజయ ఉవాచ

148. గతోదకే సేతుబద్ధో యాదృక్ తాదృక్కుతి నైవ
సందీప్తే భవనే యద్యత్ కూపస్య ఖననం తథా

(సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

నీటి ప్రవాహము పోయిన వెనుక వారధి కట్టినట్లుగను, ఇంటికి నివ్వంటుకొని మంచుచుండగా దానిని చల్లార్చుటకు బావిని త్రవ్వినట్లు గను నున్నది మీ యొక్క అభిప్రాయము.

పిమ్మట భీష్మునకు, అర్జునునకు యుద్ధము జరిగెను. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణాచార్యునితో తలపడెను. భీముని ద్వారా అనేక మంది కౌరవ సైనికులు వధింపబడిరి. భీష్ముడు గొప్ప వరాక్రమమును చూపెను. అభిమన్యుడు యుద్ధమున లెస్సగ విజృంభించెను. పిదప భీష్మునకు, భీమునకు గొప్ప యుద్ధము జరిగెను. అనంతరము భీష్మునకు విరాటునకు, అర్జునునకు అశ్వత్థామకు, భీమునకు దుర్యోధనునకు, అభిమన్యునకు లక్ష్మణునకు ద్వంద్వయుద్ధము జరిగెను. అర్జునునిచే భీష్ముడు పడగొట్టబడెను. అప్పుడు కర్ణుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—

7. ద్రోణ పర్వము

కర్ణ ఉవాచ—

1. నేహ ధ్రువం కించన తాతు విద్యతే
లోకే హ్యస్మిన్ కర్మణోఽనిత్య యోగాత్
సూర్యోదయే కి హి విక్రముసంశయో
ఖాపం కుర్వతార్యమహావ్రతే హతే.

(కర్ణుడు దుర్యోధనులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

నిక్కముగ ఈ వ్రపంచమున కర్మలయొక్క అనిత్య సంబంధముచే ఏ వస్తువున్ను ఎన్నడును స్థిరముగ నుండదు. శ్రేష్ఠుడును, మహావ్రతభారియునగు భీష్ముడంతటివాడు పడిపోయిన పిదప ఇక ఎవడు సంశయరహితుడై 'లేవు సూర్యోదయము అగును (చూడగల్గును) అని ఎట్లు చెప్పగలడు? (శవితము మరణము తావున)'.
భీష్ముడు బాణశయ్యపై పరుండి ఉత్తరాయణమున ప్రాణత్యాగము చేయుటకొఱ్ఱ వేచియుండెను. భీష్ముడు కర్ణుని ప్రోత్సహించి యుద్ధమునకు పంపెను. రణరంగమున భీష్ముడు పడిపోయిన తరువాత ద్రోణాచార్యుడు సేనాపతిగ నియోగింపబడెను. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను.

సంజయ ఉవాచ—

2. యోధానామర్థునః శ్రేష్ఠో గాఢోపం ధనుషాం వరమే
వాసుదేవశ్చ భూతానాం చక్రాణాం చ సుదర్శనమే.

(సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

యోధులందరిలోను అర్జునుడు శ్రేష్ఠుడు. ధనుస్సులలో గొండ్లి వము శ్రేష్ఠమైనది. సమస్త చేతన సత్త్విలందు సచ్చిదానంద ఘనుడును

వసుదేవ నందనుడును అయిన శ్రీ కృష్ణుడు శ్రేష్ఠుడు. చక్రములలో
సుదర్శనము శ్రేష్ఠము.

అపుడు ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో ఇట్లు నెను—

ధృతరాష్ట్ర ఊవాచ—

3. మత్స్కృతే చావ్యనుప్రాప్తః కురుక్షామేష సంక్షయః

పశ్చాదాం హి వధే నూత వజ్రాయస్తే తృణాన్ముత

(ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

నానైననే కారపుల వినాశము సంభవించినది. కాలముచే
వరివక్ష్వమైన వారిని వధించుటకు తృణములుకూడ పరబ్రహ్మవలె పని
చేయును.

యుద్ధమున అభిమన్యుడు లెస్సగ విబృంభించెను,
పాండవులతో బయద్రథుడు యుద్ధము చేసెను. అభిమన్యుడు యుద్ధ
మందు అత్యంత పరాక్రమమును జూచి పెక్కుమంది కారన రాజ
కుమారులకు వధించెను. ఎట్టికేలకు యుద్ధమున అభిమన్యుడు అన్యాయముగ
వధింపబడెను. ఆతని మరణవార్త విని ధర్మరాజు విలపించు
చుండ అచటికి వ్యాసముని వచ్చి అకంపన నారద సంపాదయును
గూర్చి ఆతనికి చెప్పి ఆశ్వాసనమును కలుగజేసెను. పూర్వము నార
దుడు అకంపనునితో సంభాషించుచు ఇట్లు చెప్పెను—

నారద ఊవాచ—

4. వాయుర్భీమో భీమనాదో మహాజా

వేత్తా దేహాః ప్రాణినాం సర్వగోఽసౌ

నో వాఽఽవృత్తిం నైవ వృత్తిం కదాచిత్

ప్రాప్నోతుః క్షోణంత తేజో విశిష్టః

(నారదుడు అకంపన రాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

భయంకర శబ్దము చేయునదియు, గొప్ప బలశాలియు, భయము
నకమైనదియు నగు వాయువు ప్రాణుల శరీరములనే ఛేదించుచున్నది.

చేతనమగు ఆత్మను కాదు. ఏలయునిన, ఆ ఆత్మ సర్వవ్యాపకమై, మహా ప్రభావకాలియై, సమస్త తేజస్సంపన్నమై యున్నది. దానికి ఎన్నడును ఆవాగమనములు ఉండవు.

పిదప వ్యాసముని ధర్మరాజునకు నారదఋషి స్పృంజయరాజునకు చెప్పిన అనేక మహాసీయుల చరిత్రలను తెలియజేసెను. నారదుడు స్పృంజయునకు సుహోత్ర, పౌరవ, శిబి, శ్రీరామ, భగీరథ, దిలీప, మాంధాత, యయాతి, అంబరీష, శశబిందు, గయ, రత్తి దేవ, భరత, పృథు, పరశురాముల చరిత్రలను చెప్పి వారి మహత్వము వర్ణించెను. పిమ్మట అర్జునుడు జయద్రథుని వధిందుట్టకై ప్రతిజ్ఞను పూనెను. అర్జునుడు తన ప్రతిజ్ఞను కాపాడుటకొఱకై చింతన చేయుచు నుండ నిద్ర వచ్చెను. నిద్రలో శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునుని యొద్దకు వచ్చి అర్జునునితో ఇట్లు పలికెను—

5. కిమర్థం చ విషాదస్తే తద్ బ్రూహి ద్విపదాం వర
స శోచ్యం విదుషాం శ్రేష్ఠ శోకః కార్యవినాశనః

(శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

శ్రేష్ఠుడనగు అర్జునా! నీకు శోకమేల కలిగెనో చెప్పుము. నీవు శోకింపరాదు. ఏలయునిన శోకము సమస్త కార్యములను వినాశన మొనర్చును.

6. యత్ తు కార్యం భవేత్ కార్యం కర్మణా తత్ సమాచర
హీన జ్ఞేష్ఠన్య యః శోకః స హి శత్రుర్దనంజయ

ఏ కార్యము చేయవలెనో, దానిని ప్రయత్నపూర్వకముగ చేయుము. ప్రయత్న రహితునియొక్క శోకము అతనికి శత్రువై యున్నది.

స్వప్నమందు అర్జునుడు శ్రీ కృష్ణునితోకూడ శివునియొద్దకు వెళ్ళి వారిని స్తుతించెను. ఇక యుద్ధమున కారవయోధులు పెక్కురు మర

ణించినందువలన ధృతరాష్ట్రుడు విలపించుచు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—

ధృతరాష్ట్ర డవాచ—

7. ధర్మాపేక్షి సరో నిత్యం సర్వత్ర లభతే నుఖమ్
ప్రేత్యభావే చ కల్యాణం ప్రసాదం ప్రతిపద్యతే

(ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ధర్మమును అపేక్షించు మనుజుడు సదా సర్వత్ర సుఖమునే అనుభవించును. మరణానంతరముకూడ అతనికి శుభము, ప్రసన్నత కలుగును.

యుద్ధమందు నాత్యక్తి విజృంభించి అనేకమంది శత్రువులను హత నూర్చెను. భీముడు కర్ణుని ఓడించెను. అర్జునుడు జయద్రథుని వధించెను. ఆ యాత్ర విని ధర్మరాజు శ్రీ కృష్ణునితో ఇట్లు వలికెను—

8. కిం తు నాత్యద్భుతం తేషాం యేషాం నస్త్యం సమాశ్రయః
న తేషాం దుష్కృతం కించిత్ త్రిమ లోకేషు విద్యతే

9. సర్వలోక గురుర్యేషాం త్వం నాథో మధుసూదన
త్వత్ప్రసాదాద్ధి గోవింద వయం జిహ్వామహే రిపూన్

(ధర్మరాజు శ్రీ కృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

కృష్ణా! ఎవరికి మీరు ఆశ్రయమో, అట్టి మూకు విజయము, సౌభాగ్యము కలుగుట గొప్ప అద్భుతమైన విషయము కాదు. మధుసూదనా! సమస్త జగత్తునకు గురువైన మీరు ఎవరి రక్షకులో, వారికి ముల్లోకములందును దుష్కర్మచైతని ఎచటను ఏమియును లేదు. గోవిందా! మేము మీయొక్క శృపచే యుద్ధమున తప్పక విజయమును పొందగలము.

పిమ్మట కర్ణుని గూర్చి శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను—

(శ్రీ) వాసుదేవ ఉవాచ—

10. బ్రహ్మణ్యః సత్యవాదీ చ తపస్వీ నియతప్రతః

రిపుష్వపి దయావాంశ్చ తస్మాత్ కర్ణో వృషః స్మృతః

(శ్రీ) కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను—

కర్ణుడు బ్రహ్మనిష్ఠుల యెడల భక్తికలవాడు, సత్యవాది, తపస్వి, నియమ, వ్రతపాలకుడు, శత్రువుల యెడలకూడ దయకలవాడు అయి యున్నాడు. కనుక నే అతడు వృషుడు (ధర్మార్ముడు) అని చెప్పబడెను,

11. యే హి ధర్మస్య లోప్తారో వధ్యాస్తే మమ పాణ్యవ

ధర్మసంస్థాపనార్థం హి వ్రతిజైషా మమావ్యయా

12. బ్రహ్మ సత్యం దమః శౌచం ధర్మోహః శ్రీర్మతిః కీరూ

యత్ర తత్ర రమే నిత్యసుహం వత్సేన తే శపి

అర్జునా! ధర్మమును ఉల్లంఘించువారు నాచే వద్యులగుదురు. ధర్మస్థాననకొఱకే నేనిట్టి దృఢవ్రతిజ్ఞును గావించితిని. నేను శపథము చేసి చెప్పుచున్నాను—వినుము—నిచట, వేదము, సత్యము, దయము, శౌచము, ధర్మము, లబ్ధి, జ్ఞానసంపద, ధైర్యము, యమ ఉండునో, అచట నేను సదా సుఖపూర్వకముగ ఉండెదను.

ధర్మరాజు (శ్రీ) కృష్ణునితో ఇట్లు పలికెను—

13. విదితా మే మహాబాహో ధర్మాణాం పరమా గతిః

⁴ బ్రహ్మహత్యా ఫలం తస్యయైః కృతం నాపబుధ్యతే.

(ధర్మరాజు (శ్రీ) కృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ధర్మముయొక్క శ్రేష్ఠగతి నాకు తెలియును. ఎవడైన ఇతరుడు చేసిన ఉపకారమును మఱచిపోయినచో, అతనికి బ్రహ్మహత్యయొక్క పాపము లగుల్కొనును.

సిదప యుద్ధమున ద్రోణాచార్యుడు ధృష్టద్యుమ్నునిచే నధింప బడెను. అశ్వత్థామ పాండవసైన్యముపై నారాయణాస్త్రమును ప్రయోగించెను. కాని శ్రీ కృష్ణుడు దానిని శాంతింపజేసెను. పిమ్మట అశ్వత్థామ ఆగ్నేయాస్త్రమును ప్రయోగించెను. కాని శ్రీ కృష్ణా ద్దనులపై దాని ప్రభావము ఏమియు లేకపోవుటచే చింతించుచున్న అశ్వత్థామతో వ్యాసముని ఇట్లు చెప్పెను—

వ్యాస ఉవాచ—

14. స ఏష రుద్రభక్తశ్చ కేశవో రుద్ర సమ్భవః
కృష్ణ ఏవ హి యష్టచ్యో యజ్ఞైశ్చైవ సనాతనః

(వ్యాసముని అశ్వత్థామతో ఇట్లు చెప్పెను—)

శ్రీ కృష్ణుడు శంకరుని భిక్తుడు. శంకరుని నుండియే వారు ప్రకటమైరి. కావున యజ్ఞములద్వారా సనాతన పురుషుడగు శ్రీ కృష్ణునే ఆరాధించవలెను.

ద్రోణాచార్యుని మరణానంతరము కర్ణుడు సేనాపతిగ నియోగింపబడెను. అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించెను. సహదేవుడు దుశ్శాసనుని ఓడించెను. దుర్యోధనుడు ధర్మరాజుచే పరాజితుడయ్యెను. శల్యుడు కర్ణునకు సారథిగా నుండెను. కర్ణుడు శల్యునితో ఇట్లు చెప్పెను—

8. కర్ణ పర్వము

1. న నూనమస్త్రోణి బలం పరాక్రమః

క్రియాః నునీతం పరమాయుధాని వా

అలం మనుష్యస్య నుఖాయ పర్తితుం

తథా హి యుద్ధే నిహతః పరైర్గురుః

(కర్ణుడు శల్యునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

నిశ్చయముగ అస్త్రములు, బలము, పరాక్రమము, క్రియ, ఉత్తమ నీతి, ఉత్తమ ఆయువు మనుజునకు సుఖము నొసంగుటకు చాలవు. ఏలయునిన ఇన్ని సాధనలన్నియు ఉన్నను, ద్రోణాచార్యుని శత్రువులు యుద్ధమందు వధించివై చినారు.

శల్యుడు అర్జునుని పరాక్రమమును గూర్చి చెప్పించు కర్ణుని అశ్లేపించుచు ఇట్లు పలికెను—

2. శృగాలోఽపి వనే కర్ణ శక్తైః పరివృతో పనన్

మన్యతే నింహ మాత్మానం యావత్ నింహం న పశ్యతి.

(శల్యుడు కర్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

అరణ్యమున కుండేళ్ళతో నుండు నక్క సింహమును చూడ నంతవఱకు తన్ను సింహముగ నే తలంచుచుండును.

శల్యుని ఆ వాక్యములను విని కర్ణుడిట్లనెను—

కర్ణ ఉవాచ—

3. గుణాః గుణవతాం శల్య గుణపాః వేత్తి నాగుణః

త్వం తు శల్య గుణైర్హివః కిం జ్ఞాస్యసి గుణాగుణమ్

(కర్ణుడు శల్యునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

గుణవంతులయొక్క గుణములను గుణవంతుడే ఎఱుంగునుగాని

గుణహీనుడు కాదు, నీవు గుణరహితుడవు. మఱి గుణ, అవగుణములను నీ వెట్లెఱుంగ గలవు?

అప్పుడు శల్యుడు తిరిగి కర్ణునితో ఇట్లు పలికెను—

శల్య ఉవాచ—

4. పరవాచ్యేషు నిపుణః సర్వో భవతి సర్వదా
అత్మవాచ్యం న జానీతే జానన్మపి చ ముహ్యతి.

(శల్యుడు కర్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఇతరుల దోషములను చెప్పటలో అందఱు సదాచార నిపుణులై యుందును, కాని తమతమ దోషములనుగూర్చి తెలియకుండును, ఒక వేళ తెలిసినను తెలియనట్లుండును.

కర్ణుడు ఇఖండిని ఓడించెను. దుర్యోధనుడు భీమునిచే పరాజితుడయ్యెను, అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఓడించెను, పిదప శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునకు ఈ హిత వాక్యములను చెప్పెను—

శ్రీ కృష్ణ ఉవాచ—

5. అకార్యాణాం క్రియాణాం చ సంయోగం యః కరోతి నై
కార్యాణామక్రియాణాం చ స పార్థ పురుషోధమాః

(శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

చేయుటకు యోగ్యములై నప్పటికిని అసాధ్యములును, సాధ్యములైనను నిషిద్ధములునగు కార్యములతో సంబంధము గలిగియుండువారు అధములని తలంచబడుచున్నారు.

6. ప్రాణినామ పథస్తాత సర్వజ్ఞాయా మతో మను

అర్జునా! ప్రాణులను హింసింపకుండుట నా దృష్టిలో అన్ని ధర్మములకంటెను ఉత్తమమైనది.

7. యత్ స్యాదహింసా సంయుక్తం ప ధర్మ జతి నిశ్చయః
అహింసార్థాయ భూతానాం ధర్మప్రవచనం కృతమ్.

ఏ కార్యమందు హింస యుండదో, అదియే ధర్మము. ఇది సిద్ధాంతము. మహాత్ములు ప్రాణులకు హింస కలుగకుండ ఉండుటకే ఈ త్తమ ధర్మమును ప్రవచించిరి.

8. యదా మానం లభతే మాసనార్థ —
స్తదా ప వై జీవతి జీవలోకే
యదావమానం లభతే మహాంతం
తదా జీవన్ముక్త ఇత్యుచ్యతే సః

ఈ ప్రపంచమున మనుజుడు ఎంతవఱకు సమ్మానమును పొందునో అంతవఱకు అతడు జీవించియున్నవాడే యగును. కాని ఎప్పుడతడు గొప్ప అవమానమును పొందునో, అప్పుడు జీవించియున్నను మరణించిన వాడేయని చెప్పబడును.

ఇరు సేనలమధ్య తీవ్రమగు యుద్ధము జరుగుచుండెను. భీముడు దుశ్శాసనుని వధించివైచెను. పిదప అర్జునుడు, కర్ణుడు యుద్ధమునకు తలవడిరి. వారిలో ఎవరు విజయమును పొందుదురని ఇంద్రుడు ప్రశ్నింప, శివుడు, బ్రహ్మదేవుడు ఇట్లు చెప్పిరి—

9. మహాత్మా పాల్గునక్పాపి సత్యధర్మరతః సదా
విజయస్తస్య నియతం జాయతే నాత్ర సంశయః

(బ్రహ్మదేవుడు, శివుడు ఇంద్రునితో యిట్లు చెప్పిరి—)

మహాత్ముడగు అర్జునుడు సదా సత్య ధర్మమాలందు తత్పరుడై యుండువాడు. కాబట్టి అతని విజయము తప్పక సంభవించును. ఇందు సంశయము లేదు.

సంధి చేసికొనుట మంచిదని అశ్వత్థామ దుర్యోధనుని! చెప్పినను అతడు తిరస్కరించెను. తత్సందర్భమున అశ్వత్థామ దుర్యోధనున కిట్లు చెప్పెను—

10. రక్ష దుర్యోధనాత్మానమాత్మా వర్వస్య భాజనమ్

జీవనే యత్నమాత్మన జీవణ భద్రాణి వశ్యతి

(అశ్వత్థామ దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మీరు స్వయముగ నే మిమ్ములను రక్షించుకొనుడు. అర్హమే అన్ని నుభములకును నిలయుము. జీవితమును రక్షించుకొనుటకై మీరు ప్రయత్నింపుడు. జీవించువాడే శుభమును చూచును.

11. వదన్తి మిత్రం నహణం విచక్షిణా —

స్తతైవ సామ్నా చ ధనేన వార్జితమ్

ప్రతాపతశ్చేచనతం చతుర్విధం

తదన్తి సర్వం తవ పాణివేషు.

పెద్దలు నాలుగురకముల మిత్రులను చెప్పదురు. ఒకడు సహజమైన మిత్రుడు. సంధి చేసికొని ఏర్పాటు చేసికొను మిత్రుడు రెండవవాడు. డబ్బిచ్చి స్నేహితమొనర్చుకొను మిత్రుడు మూడవవాడు. ప్రబల ప్రతాపముచే ప్రభావితుడై శరణుజొచ్చువాడు నాల్గవవాడు. పాండవులతో మీకు ఈ అన్నివిధములైన మిత్రత్వము సంభవమై యున్నది.

పదవ అర్జునునకు కర్ణునకు భయంకరయుద్ధము జరిగెను. కర్ణముఖ బాణమునుండి శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునుని రక్షించెను. తుదకు అర్జునుడు కర్ణుని వధించివేసెను. భీముడు వేలకొలది కారవస్త్రైనికులను సంహరించెను.

9. శల్వ పర్వము

సంధి చేసికొనులాగున కృపాచార్యుడు దుర్యోధనునకు చెప్పినను అతడు విన లేడు. దుర్యోధనుడు కృపాచార్యునితో ఇట్లు చెప్పెను (దుర్యోధనుడు కృపాచార్యున కిట్లు చెప్పెను—)

1. స ధ్రువం సుఖమస్తీతి కుతో రాష్ట్రం కుతో యశః

(దుర్యోధనుడు కృపాచార్యున కిట్లు చెప్పెను).

ప్రపంచమున ఏ సుఖమున్ను ఎల్లవ్రదు ఉండదు. ఇక రాష్ట్రము, కీర్తి స్థిరముగ నెట్లుండగలవు?

కీర్తి నే ఆర్జించవలెననియు, ఆ కీర్తి యుద్ధముచేత నే లభించగలదనియు, కావున సంధిప్రస్తావన వలదనియు దుర్యోధనుడు కృపాచార్యునితో చెప్పెను. అనంతరము శల్యుడు సేనాపతిగ నియమించబడెను. భీమునిచేతను, ధర్మరాజుచేతను, శల్యుడు ఓడింపబడెను. పాండవపక్ష పైనికులు పరస్పరము మాట్లాడుకొనుచు ఇట్లు చెప్పి నొడగిరి—

2. యేషాం చ జగతినాథో నాథః కృష్టో జనార్దనః

కథం తేషాం జయో న స్యాద్ యేషాం ధర్మో వ్యపాశ్రయః

(పాండవ పక్షమువారు పరస్పరము ఇట్లు చెప్పుకొననొడగిరి —)

సమస్తజగత్తుయొక్క ప్రభువగు జనార్దనుడు (శ్రీ కృష్ణుడు) ఎవరియొక్క రక్షకుడో, ఎవరికి ధర్మముయొక్క ఆశ్రయము లభించినదో, వారికి విజయము ఎందుకు కలుగదు?

పిదప యుద్ధమందు సహదేవునిచే ఉలూకుడు, శకుని సభింస బడిరి. అంతట దుర్యోధనుడు ఒక సరవరమునకు పోయి అందు ధాగు

కొనెను. అప్పుడు పాండవులు శ్రీ కృష్ణుడు ఆ సరోవరము యొద్దకు వెళ్ళిరి. అప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో కార్యకుశలత్వముచేత నే ఎందఱో మహానీయులు కార్యసీద్ధిని ఒడసిరని చెప్పించు ఇట్లు పలికెను—

వాసుదేవ శివాచ—

3. క్రియా బలపతి రాజా నాన్యత్ కించిద్ యుధిష్ఠిర

(శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

రాజా! కార్యకుశలత్వమే బలవత్తరమైనది. కాని నుతీయే వస్తువున్న కాదు.

సిమ్మట ధర్మరాజు దుర్యోధనుని ఉద్దేశించి తెమ్ము! సరోవరము నుండి బయటకు రమ్ము నీ పోగుపమును చూపుము యుద్ధముచేయుము, అని పలికెను. అప్పుడు దుర్యోధనుడు సరస్సునుండి బయటకు వచ్చి భీమునితో గదాయుధము చేయుటకు సిద్ధుడైనాడు.

అత్తటి బలరాముడు తీర్థయాత్ర చేయుచు ఆహ్వాతికి రాగా, పాండవులాలని పూజించిరి. ఈ సందర్భమున జనమేజయుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని వైశంపాయనుడు అనేక పుణ్యతీర్థములు గూర్చి, వాని మహిమను గూర్చి వర్ణించెను. బలరాముని సలహా మేరకు అందఱును కురుక్షేత్రమందలి సమస్త వందక తీర్థమునకు వెళ్ళిరి. ఆహ్వాత భీమునకు, దుర్యోధనునకు గదాయుధము జరిగెను. అర్జునుని సంకేతముననుసరించి భీముడు గదాయుధమున దుర్యోధనుని తొడపై గదతో ప్రహారము సలవగా దుర్యోధనుడు క్రిందపడిపోయెను. తత్సందర్భమున శ్రీ కృష్ణుడు పాండవులతో ప్రసంగించుచు ఇట్లు పలికెను—

4. నద్భిశ్చానుగతః పన్థాః స సర్వైరను గమ్యతే

(శ్రీ) కృష్ణుడు పాండవులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

శ్రేష్ఠులగువారు ఏ మార్గముపై నడచిరో, దానినే అందఱును
అనుసరించుదురు.

అటుసిమ్మట అశ్వత్థామ కారవసేనకు సేనాపతిగ నియమింప
బడెను. అపుడు కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు హితము చెప్పించు
ఇట్లనెను—

10. సా వ్రీక పర్వము

కృవ ఉవాచ—

1. అబద్ధా మానుషాః సర్వే నిబద్ధాః కర్మబోధ్య యాః
దైవే పురుషకారే చ పరం తాభ్యాం న విద్యతే

(కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజులందఱు ప్రారబ్ధము, పురుషప్రయత్నము — అను రెండు విధములైన కర్మలచే బంధింపబడియున్నారు. ఈ రెండు తప్ప మతేవియు లేవు.

2. అనారమ్భాత్ తు కార్యాణాం నాథః సమృద్ధ్యతే క్వచిత్
కృతే పురుషకారే తు యేషాం కార్యం న నిర్ద్యతే
దైవేనోపహతాస్తే తు నాత్ర కార్యా విచారణా.

కార్యమును ఆరంభించనిచో ఎచటను ఏ ప్రయోజనమున్ను సిద్ధింపదు. కాని పురుషప్రయత్నము చేసినను, కార్యము సిద్ధింపనిచో, వారు నిక్కముగ ప్రారబ్ధముచే కొట్టిబడినవారే యగుదురు. ఇటు వేఱు ఆలోచన చేయనక్కఱలేదు.

అనంతరము అశ్వత్థామ శివునిస్తోత్రము చేయుగా శివుడాతనితో ఇట్లు చెప్పెను—

3. సత్యశ్చార్థవ త్యాగైస్తపసా నియమేన చ
ఋత్యా భుక్త్యా చ ధృత్యా చ ఋద్ధ్యా చ వచసా తథా
4. యథావదహమారాధ్యః కృష్ణే నాక్లిష్ట కర్మణా
తస్మాద్విష్ట తమః కృష్ణాదన్యో మమ న విద్యతే

(శివుడు అశ్వత్థామతో ఇట్లు చెప్పెను—)

అనాయాసముగ గొప్పకార్యములను చేయు శ్రీ కృష్ణుడు

సత్యము, శౌచము, సరళత్వము, త్యాగము. తపస్సు. నియమము, క్షమ, భక్తి, ధైర్యము, బుద్ధి, కాక్కులవ్వారా నా యొక్క యధోచితమగు ఆరాధన సలిపియుండెను. కావున శ్రీ కృష్ణుని మించి మఱి యొక డెవడును నాకు ప్రేయుడు లేడు.

అశ్వత్థామ రాత్రి వేళ పాంశులశిబిరమందు ప్రవేశించి నిద్రించు చున్న పాండవపుత్రులను (పాంచాలురను) వధించెను. పాంచాలురి మరణవార్తను విని దుర్యోధనుడు ప్రసన్నుడయ్యెను. గదాయుద్ధమున తొడలు టరిగిన దుర్యోధనుడు కొంత సేపటికి మరణించెను. అశ్వత్థామచే రథ పుత్రులు చంపబడిన వార్తను ధృష్టద్యుమ్నుని సారథివలన విని ధర్మరాజు శోకాకులుడై విలపించుచు అజాగ్రతవలన మనుజుడు గుంక లములను పొందునని తెలుపుచు ఇట్లు వచించెను.

5. న హి ప్రమాదాత్ పరమన్తి క్షిప్త
వధో నరాణామిహ జీవతోక
ప్రమత్తమర్థా హి నరం పమన్తాత్
త్యజన్త్య నర్థాశ్చ సమావిశన్తి.

(ధర్మరాజు పుత్రుల మరణవార్త విని విలపించుచు ఇట్లు నుడిచెను—)

ప్రమత్తత (సోమదితనము)ను మించి మఱియొక మృత్యువేదియు ఈ ప్రపంచమున మనుజులకు లేడు. ప్రమత్తత గలవానిని గమస్త పదార్థములు అన్నివైపుల నుండియు త్యజించి వేయును. మఱియు అనర్థము పిలువని దే అతనియొద్దకు వచ్చిచేరును.

6. న హి ప్రమత్తేన నరేణ. కక్యం
విద్యా తపః శ్రీర్విపులం యశో వా
పశ్యాప్రమాదేన నిహత్య శత్రూన్
సర్వాన్ మహిష్ఠ్రం మఖమేధమానమ్.

ప్రమత్తత కలవాడు విద్య, తపస్సు, వైభవము, గొప్ప కీర్తి ఎన్నటికిని పొందలేడు. దేవరాజుగు ఇంద్రుడును ప్రమత్తతను వదిలి వేసి సందువలననే తన శత్రువులందరిని సంహరించి ముఖముగ ఉన్నతిని పొందుచున్నాడు.

పిమ్మట అశ్వత్థామ బ్రహ్మస్త్రమును ప్రయోగింప, అర్జునుడున్న అతినిపై బ్రహ్మస్త్రమును ప్రయోగించెను. ఆ సమయమున నారదుడు వ్యాసముని అచటికి విచ్చేసిరి. వ్యాసమునియొక్క అభిప్రాయము ననుసరించి అర్జునుడు తన బ్రహ్మస్త్రమును ఉపసంహరించెను. కాని అశ్వత్థామ దానిని ఉపసంహరింపలేక పాండవుల గర్భములపైకి మరలించెను. వ్యాసమునియొక్క ఆ దేశముచే అశ్వత్థామ తన శిరస్సుపై ఉన్న దివ్యమణిని పాండవుల కిచ్చెను. శ్రీకృష్ణుని శాపముచే అశ్వత్థామ పనమునకు పోయెను. పాండవులు మణిని ద్రాపది కిచ్చి, జరిగిన విషయములను శిలపి పుత్రశోకముచే దుఃఖించుచున్న ఆమెను శాంతపఱచిరి. ద్రాపది కథనానుసారము ధర్మరాజు ఆమణిని తన శిరస్సుపై ధరించెను. ధర్మరాజుయొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని శ్రీకృష్ణుడు అశ్వత్థామ శివుని శరణు బొంది వారి అనుగ్రహముచే గొప్పకీర్తిని బడసి యుద్ధమందు విజృంభించెనని చెప్పి, శివునియొక్క మహిమను గూర్చి వెల్లడించెను. ఆ ప్రసంగమున శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు పలికెను—

(శ్రీ భగవానువాచ—

7. లోక యజ్ఞః క్రియాయజ్ఞో గృహయజ్ఞ సనాతనః

పంచభూత నృయజ్ఞశ్చ ఐతీ పర్వమిదం జగత్.

(శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

లోకయజ్ఞము, క్రియాయజ్ఞము, సనాతనమగు గృహయజ్ఞము, పంచభూత యజ్ఞము, మనుష్య యజ్ఞము—అను ఈ ఐదు విధములైన యజ్ఞములచే ఈ జగత్తంతయు ఉత్పన్నమగుచున్నది.

11. స్త్రీ పర్వము

దుర్యోధనుడు ఇతర కౌరవయోధులు యుద్ధమందు మడసిరని విని శోకించుచున్న ధృతరాష్ట్రుని ఓదార్పుచు సంజయుడు తత్ప్రసంగమున అతనితో ఇట్లు చెప్పెను—

1. అదావేప మనుష్యేణ వర్తితవ్యం యథాక్షమమ్
యథా నాతితమర్థం నై పశ్యాత్తాపేన యుజ్యతే.

(సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

జేనినిగూర్చి మున్ముందు పశ్చాత్తాప పడవలసిన అవసరము లేకుండునో, ఆ విధముగ మనుజుడు యథాయోగ్యముగ ప్రవర్తించవలెను.

2. మధు యః తేవలం దృష్ట్వా ప్రపాతం నానువక్యతి
స భ్రష్టో మధులోభేన శోచత్యేవం యథా భవాన్.

ఎవడు ఉన్నతస్థానములనున్న తేనెపై పే దృష్టినుంచుకొని అచటినుండి పడిపోవు విషయము యోచింపజో, అతడు ఆ తేనెయొడల అసక్తిచే అచటినుండి క్రిందపడి మీవలె దుఃఖింపవలసి యుండును.

3. అర్థాన్న శోచకా ప్రాప్నోతి స శోచకా విస్తతే ఫలమ్
స శోచ జ్యోరీ యమాప్నోతి స శోచకా విస్తతే పరమ్

శోకించువాడు తన అభీష్ట వస్తువులను పొందజాలడు. శోక పరాయణుడు ఏ ఫలములను పొందనేరడు. శోకించువానికి సంపదకాని, పరమాత్మకాని లభించకుండును.

4. స్వయమృత్పాద యిత్యాగ్నిం వస్త్రేణ వరివేష్టయన్
దహ్యామానో మనస్తాపం భవతే స ప చణ్డితః

ఎవడు స్వయముగ నిష్ప రగుల్కొలిపి దానిని గుడ్డయందు చుట్టునో, కాలిన పెనుక మనస్సునందు శంకాపమును అనుభవించునో, అతడు బుద్ధిమంతుడని చెప్పబడడు.

అప్పుడు విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికు ధైర్యమును కలుగజేయుచు అనేక ధర్మవిషయములను, హితవాక్యములను ఈ ప్రకారముగ వదించెను—

విదుర ఉవాచ—

5. సర్వే క్షయాన్తా నివయాః పతన్తాః పమచ్చియాః

సంయోగా విప్రయోగాన్తా మరణాన్తం చ జీవితమ్

(విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

సంగ్రహించినవన్నియు ఒకానొక సమయమున నశించిపోవును, భౌతిక ఉన్నతుల ఒకానొకపుడు పతనమైపోవును. సంయోగము లన్నియు ఒకపుడు వియోగములైపోవును. అట్లే జీవితము ఏనాటి కైనను మృత్యువుపాలై పోవును.

6. అయుధ్యమానో మ్రియతే యుధ్యమానశ్చ జీవతి

కాలం ప్రాప్య మహారాజ న కశ్చిదతివర్తతే

ఎవడు యుద్ధము చేయజో, అతడును మరణించుచున్నాడు. యుద్ధమునందు పాల్గొనువాడు ఒకానొకడు జీవించుచున్నాడు. కాలమును పొంది దానిని ఎవడును ఉల్లంఘింప జాలడు.

7. అభావాదీని భూకాని భావమధ్యాని భారత

అభావనిధనాన్యేవ తత్ర కా పరిధేవనా

ప్రాణులందఱును జన్మించుటకు పూర్వము అవ్యక్తముగ నున్నారు. జన్మించిన పిదప వ్యక్తముగుచున్నారు. మరణించిన పిదప తిరిగి అవ్యక్తముగ నుండుచున్నారు. ఇట్టి సితిలో వారికొఱకు దుఃఖం చుట ఎందులకు?

8. న శోచణ మృతమన్వేతి న శోచణ మ్రియతే నరః

ఏషం సాంసిద్ధికే లోకే కిమర్థమనుశోచసి

శోకించువాడు మరణించినవానితో పోలేడు, మరణించనూ లేడు. ప్రపంచముయొక్క స్వాభావిక స్థితి ఇట్లున్నపుడు ఇక మీరు ఎందులకు శోకించుచున్నారు?

9 కాలః కర్షతి భూతాని సర్వాణి వివిధాన్యత

న కాలస్య ప్రియః కశ్చిన్న ద్వేష్యః కురుసత్తమ

కాలము సమస్తప్రాణులను ఈడ్చివేయుచున్నది. దానికి ఒకడు ప్రియుడుకాని, మరొకడు అప్రియుడుకాని లేడు.

10. ఏకసార్థ ప్రయాతానాం సర్వేషాం తత్ర గమినామి

యస్య కాలః ప్రయాత్యగ్రే తత్ర కా పరిదేపనా

ఈ సంసార యాత్రయందు పార్థివమటకై కలసిపచ్చిన వారందఱును ఒకనాడు తిరిగి వరలోకమునకు పోవలసిన వారే. వారిలో ఎవనిక కాలము మొదట మూచునో అతడు ముందుగా పోవును. ఇట్టి స్థితిలో ఇక ఎవరికొరకు ఎందులకు శోకించవలెను?

11. మాతాపితృ సహస్రాణి పుత్రదార శతాని చ

సంసారేష్వనుభూతాని కస్య తే కస్య వా పయమ్

మనము ప్రసరించుచున్న మఱలమఱల జన్మించి వేలకొలది తల్లిదండ్రులను, పందలకొలది స్త్రీ పురుషులయొక్క సుఖమును అనుభవించితిమి. కాని నేడు వారెచట? లేక మనకు వారితో ఏమి నబంధము?

12. శోకస్థాన సహస్రాణి భయస్థాన శతాని చ

దివసే దివసే మూఢమా విశన్తి న వత్తతమ్

శోకముయొక్క వేలకొలది స్థానములు, భయముయొక్క పందలకొలది స్థానములు ప్రతిదినము మూఢునిపై తమ ప్రభావమును చూపునేకాని బుద్ధిమంతునిపై కాదు.

13. న కాలస్య ప్రియః కశ్చిన్న ద్వేషః కురునత్తమ
న మధ్యస్థః క్వచిత్కాలః నర్వం కాలః ప్రకర్తతి

కాలమునకు ఒకనిపై ప్రేమకాని ఒకనిపై ద్వేషముకాని లేదు
ఒకనిపై ఉదాసీన భావమున్ను లేదు. అది అందఱిని తన యుద్ధకు
ఈడ్చుకొని పోవుచున్నది.

14. అనిత్యం యోవనం రూపం జీవితం ద్రవ్య సంపదయః
అరోగ్యం ప్రియసంవాసో గృహ్యేవేషు న పణితః

రూపము, యౌవనము, జీవనము, ధనసంపదయము, ఆరోగ్యము,
ప్రియజనుల ఒకచోట నివసించుట—ఇవియన్నియు అనిత్యములు.
కావున బుద్ధిమంతుడు వీనిలనుండెన్నడును ఆగుక్తుడు కావంజగక!

15. అశోచన్ ప్రతెకుర్వీత యది పశ్యత్ పరాక్రమమ్
భైషజ్యమేతద్ దుఃఖస్య యదే తన్నాను చింతయేత్
చిన్త్యమానం హి న జ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రపర్వతే

తనయందు పరాక్రమమున్న యెడల శోకింపక శోకమునకు
కారణమిద్దెయో దానిని వివారింపవలయును. దుఃఖమును సోగొట్టు
కొనుటకు అన్నిటికంటె మంచిమంతు—దానిని గూర్చిన చింతనను
విడిచివేయుటయే యగును. దానిని గూర్చి చింతించుచుండుటచే
దుఃఖము తగ్గకపోగా పైపెచ్చు పెరిగిపోవును.

16. అన్యమన్యం ధనపథాం ప్రాప్య వైశేషికం నరా
అసంతుష్టాః ప్రముహూన్తి సంశేషం యాన్తి పణితాః

ధనమునొక్క భిన్నభిన్న అవస్థా విశేషములను పొంది అసం
తుష్టుడే మోహమును పొందును. కాని బుద్ధిమంతులు సదా సంశయ
లై యే యుందురు.

17. ప్రజ్ఞయా మానసం దుఃఖం హన్యాచ్ఛారీర మౌషధైః
ఏతద్ విజ్ఞాన సామర్థ్యం న బాలైః సమతామియాత్.

మనుజుడు తన మానసిక దుఃఖమును బుద్ధి విచారణ ద్వారాను, శారీరిక కష్టమును ఓషధుల ద్వారాను పోగొట్టుకొనవలెను. ఇదియే విజ్ఞానముయొక్క సామర్థ్యము అతడు బాలకునివలె అవివేక పూర్ణమైన శార్యము చేయరాదు.

18. శయానం చానుశేతే పా తిష్ఠంతం చానుతిష్ఠతి
అనుభవతి భావంతం కర్మ పూర్వకృతం సరమ్.

మనుజుని పూర్వకృతకర్మలకు నిద్రించినచో తోడనే నిద్రించును. లేచినచో తోడనే లేచును. వదులై త్తినచో కూడనే వదులగుతున్నది.

19. అత్మైవ హ్యత్మనో బద్ధురాత్మైవ రిపురాత్మనః
అత్మైవ హ్యత్మనః సాక్షి కృతస్యాపి కృతస్య చ

మనుజుడు తనకు తానే బంధువు. తనకు తానే శత్రువు. తనకు తానే శుభాశుభ కర్మలకు సాక్షి.

20. శుభేన కర్మణా సాఖ్యం దుఃఖం పాపేన కర్మణా
కృతం భవతి సర్వత్ర నాకృతం విద్యతే క్వచిత్.

మనుజునకు శుభకర్మచే సుఖమున్ను. అశుభకర్మచే దుఃఖమున్ను కలుగుచున్నది. ఏక్కడైనను చేసిన కర్మకే ఫలము కలుగునుగాని చేయనికర్మకు కాదు.

21. అకాశ్వతమిదం సర్వం చిన్త్యమానం సర్వభ
కదలీనంనిభో లోకః సారో హ్యస్య స విద్యతే.

సర్వకేషా! విచారించినచో ఈ జగత్తంతయు అనిత్యముగనే తెలియబడును. ఈ విశ్వమంతయు అరటిస్తంభమువలె సారహీనమైనది ఇటు సారమైనది ఏదియును లేదు.

22. యథా జీర్ణమజీర్ణం వా వస్త్రం త్యక్త్వా తు పూరుషః
అన్యథ రోచయతే వస్త్రమేవం జీహః శరీరీణామ్.

మనుజుడు పాత వస్త్రమును వదిలి నూతన వస్త్రమును ధరించు నట్లు, దేహధారులచే శరీరములు ఆపుడపుడు వదిలివేయబడుచు, గ్రహింపబడుచు నున్నవి.

23. యథా తు నలిలం రాజా క్రిడార్థమను సంతరత్
ఉన్మజ్జేచ్ఛ నిమజ్జేచ్ఛ కించిత్ సత్త్వం నరాధిప

24. ఏవం సంసారగహనే ఉన్మజ్జన నిమజ్జనే
కర్మభోగేన బధ్యంతే క్లిశ్యంతే చాల్పబుద్ధయా

రాజా! జలక్రీడలందు ఒకడు మునుగుచు, ఒకడు తేలుచు, ఒకడు బయటకు వెడలుచు నుండునట్లు అగాధమైన ఈ సంసార సముద్రమందు జీవులు మునుగుచు, తేలుచు (మరణించుచు, జన్మించుచు) నున్నాడు. మందబుద్ధి కలవాడే ఇచట కర్మభోగముచే బంధింపబడి కష్టముల నొందుచున్నాడు.

25. యే తు ప్రాజ్ఞాః స్థితాః సత్త్వే సంసారేఽస్మిన్ హితైషిణః
సమాగమంతా భూతానాం తే యాన్తి పరమాం గతిమ్.

ఏ బుద్ధిమంతులు ఈ ప్రపంచమున సత్త్వగుణముతో కూడి యుందురో, సర్వులయొక్క హితమును కోరుదురో, ప్రాణులయొక్క సమాగమమును కర్మానుసారమని తలంచుదురో, అట్టివారు ఉత్తమ గతిని పొందుదురు.

26. తథైవ పరిరక్షన్తి యే ధ్యాన పరిసిష్ఠితాః

అయం న బుధ్యతే తావత్ యమలోక మథా గతమ్.

ఎవరు భగవంతుని ధ్యానమందు తత్పరులై యుందురో, వారే శాస్త్రానుసారము వ్యవహరించి తమ్ములను రక్షించుటకు వచ్చుచున్నారనుచున్నాడు. సామాన్యజీవుడు తన యెదుటకు వచ్చిన యమలోకమునుగూడ తెలిసికొన లేకున్నాడు.

27. అహో వినికృతే లోకో లోభేన చ వశీకృతః
లోభక్రథ భయోన్నతే నాత్మాస మప బుధ్యతే

అసా! లోభమునకు పశీభూతమై ఈ ప్రపంచమంతయు మోసపోవుచున్నది. లోభ, క్రోధ, భయములచే మనుజుడు ఎంతపిచ్చివాడై నాడనగా, తన్ను తాను తెలిసికొనుట లేదు.

28. యదా సర్వే నమం న్యస్తాః స్వపన్తి ధరణీతలే
కస్మా దన్యోన్యమిచ్ఛన్తి ప్రలబ్ధమిహ దుర్బుధాః

చనిగోయిన తగునాత శరీరము కృశానమంగు పారవేయబడగా అచట అందఱును సూచనకుగ | భూమిపై నిద్రించుచున్నారు. ఇక మూఢులు ఈ ప్రపంచమున ఒకరి నొకరు ఏల మోసపుచ్చుకొనుచున్నారు!

29. ప్రత్యక్షం చ పరోక్షం చ యో నిశమ్య శ్రుతిం త్విమామే
అధువే జీవరోకైస్మిన్ యో ధర్మమనుపాలయన్
జన్మప్రభృతి వర్తత ప్రాప్నుయాత్ పరమాం గతిమ్

క్షణభంగపరమైన ఈ ప్రపంచమున ఎవడు వేదోక్తముగు జీవదేశమును నాత్మాత్మగ నెఱిగి, లేక, మతీయుకనిద్వారా తెలిసికొని, బాల్యకాలమునుండియు ధర్మమును పరిపాలించునో, అతడు పరమగతిని పొందును

30. ఏపం సర్వం విదిత్వా వై యస్తత్త్వ మను వర్తతే
స ప్రమోక్షాయ లభతే పన్థానం మనుజేశ్వర

ఎవడి ప్రకారము అంతయు తెలిసికొని (జన్మ) ర త్వము ననుసరించునో, అతడు మోక్షమునకు ఏగురు మార్గమును బడయును.

31. రథః శరీరం భూతానాం సత్త్వమాహుస్తు సారథిమ్
అప్రియాణి హయానాహుః కర్మబుద్ధిస్తు రశ్మయః

32. తేషాం హయానాం యో వేగం భావతామను భావతి
స తు సంసార చక్రేఽస్మిం శృంఖలత్ పరివర్తతే

ఈ శరీరమే ఒక రథము. బుద్ధి సారథి. ఇంద్రియములు గుట్ట
ములు, మనస్సు వగలము. స్వేచ్ఛగా పరుగిడుచున్న ఆ గుట్టముల
యొక్క వేగమును ఎవడు అనుసరించునో, అతడు ఈ సంసార చక్రమున
తగులొక్కిని తిరుగాడుచుండును—అని పెద్దలు చెప్పుదురు.

33. యతేన్ద్రియో నరో రాజన్ క్రోధ లోభరహితుడై, సంతోషియై,
సంతుష్టః సత్యవాదీ యః స కాన్తి మధిగచ్ఛతి

ఎవడు జేన్ద్రియుడై, క్రోధ, లోభరహితుడై, సంతోషియై,
సత్యవాదియై యుండునో, అట్టివానికి 'కాంతి' లభించును,

34. సాధుః పరమ దుఃఖానాం దుఃఖభ్రష్టమృతచరేత్
జ్ఞానోషథ మనాప్యేవా దూరపారిః మహాషథమే
చిన్త్యాద్ దుఃఖ మహావ్యాధిం నరః సంయత మానసః.

సాధునగువాడు తన మనస్సును వశమందుంచుకొని జ్ఞానమను
మహా దుర్లభమైన గొప్ప ఓషధిని పొందనలెను. దానితో అతడు తన
మహా దుఃఖములకు చికిత్స గావించుకొనవలెను. ఆ జ్ఞానమను ఓషధిచే
దుఃఖమును గొప్ప వ్యాధిని నశింపజేసికొనవలెను.

35. న విక్రమో న చాప్యర్థో న మిత్రం న సుహృజ్ఞనః
తథోన్మోచయతే దుఃఖాద్ యథాఽఽత్మా స్థిరసంయమః

దృఢముగ నిగ్రహింపబడిన తన మనస్సు ఎట్టి దుఃఖమును
పోగొట్టినో, అట్టి దుఃఖమును పరాక్రమముగాని, ధనముగాని, మిత్రులు
గాని, సుహృత్తులుగాని పోగొట్టలేదు.

36. తస్మాన్మైత్రం సమాస్థాయ శిలమాపద్య భారత
దమస్త్యాగోఽప్రమాదశ్చ తే త్రయో బ్రహ్మణో హయాః

37. శీలరశ్మి సమాయుక్తః స్థితో యో మానసే రథే

త్యక్త్వా మృత్యుభయం రాజన్ బ్రహ్మలోకం ప గచ్ఛతి.

కాపున సర్వత్ర మైత్రీభావమును కలిగియుండి సచ్చీలమును బడయవలెను. దమము, త్యాగము, అవ్రమత్తత—అను ఈ మూడును పరమాత్మయొద్దకు గొనిపోవు గుట్టములు. ఎవడు సచ్చీలమును క శ్చేము పట్టుకొని ఈ మూడు గుట్టములను తోలుకొని మనస్సును రథముపై పెడలునో అతడు మృత్యువుయొక్క భయమును వదిలి బ్రహ్మలోక మునకు పోవుచున్నాడు.

38. అభయం సర్వభూతేభ్యో యో దదాతి మహిపతే

స గచ్ఛతి పరం స్థానం విష్ణోః పదమనామయమ్

సమస్త ప్రాణులకును అభయదాన యొసంగువాడూ విష్ణువు యొక్క నాశరహితమగు పరమ ధామమును పొందును.

39. న హ్యేత్థనః ప్రేయతరం కించిద్ భూతేషు నిశ్చితమ్

అనిష్టం సర్వభూతానాం మరణం నామ భారత

తస్మాత్ సర్వేషు భూతేషు దయా కార్యా విపశ్చితా.

ప్రాణులకు తమ ఆత్మకంటే వేరుగ ప్రేయమైన వస్తువేదియు లేదని నిశ్చయముగ చెప్పవచ్చును. కాబట్టి మరణించుట ఏ ప్రాణినిన్ని ఇష్టము ఉండదు. అందుచే బుద్ధిమంతుడు సమస్తప్రాణులయెడల దయా కలిగి యుండవలెను.

40. అద్రువే జీవలోకే చ స్థానే వా కాశ్వతే నతి

జీవితే మరణాన్తే చ కస్మాచ్ఛోచసి భారత

రాజా! జీవుడు, జగత్తు అనిత్యములైనవుడు, సనాతన పరమ పదము నిత్యమైనవుడు ఈ జీవితముయొక్క అంతము మృత్యువునందే కలదు అని తెలిసికొనినవుడు మీరేల ఇక ఈశరీరములకై శోకించు చున్నావు?

41. అభావా దీని భూతాని భావమధ్యాని భారత

అభావ నిధనాన్వేష తత్ర కా పరిదేవనా

రాజా! ప్రాణులందఱును పుట్టకపూర్వము అవ్యక్తులై యుండిరి మధ్యలో వత్తులైరి. చివరకు మరణానంతరము మరల అవ్యక్తులగుదురు. ఇట్టి స్థితియందు వారికి శోకింపనేల!

42. న శోచన్ మృతమన్వేషతి న శోచన్ మ్రమియతే సరః

ఏవం సాంసిద్ధికే లోకే కిమర్థమను శోచని

శోకించువాడు చనిపోయిన వారివెంట వెళ్ళుటలేదు. స్వయముగ మరణించుటయు లేదు. లోకముయొక్క ఇట్టి స్వాభావికస్థితి ఇట్లుండ ఇక మీరేల మరలమరల శోకించుచున్నారు?

పిమ్మట పాండవులు, శ్రీ కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుని యొద్దకు వెళ్ళిరి. అతడు పుత్రశోకముతో కూడుకొనియుండెను. పాండవులారానికీ సమస్కరించిరి. తన పుత్రులను వధించిన భీమునిపై కృద్ధుడై ధృతరాష్ట్రుడు అతనిని చంపదలంచగా, అవిషయము శ్రీ కృష్ణుడెఱిగి భీముని ప్రక్కకు తొలగించి, అతని స్థానమందు భీముని ఇనుప విగ్రహమును ఉంచెను. ధృతరాష్ట్రుడు ఆ విగ్రహమును విరచిపై చెను. తదుపరి శ్రీ కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునకు 'అది భీముని లోహవిగ్రహమనియు, అగులు భీముడు కాదనియు తెలిపి, శాంతిస్థాపన కొఱికి న ప్రయత్నములను ఆమోదించవలెననియు, శోకమును వీడుమనియు చెప్పెను. వ్యాసమునియొక్క పరముచే దివ్యదృష్టిని ఒడసి గాంధారి యుద్ధమందు మడసిన దుర్యోధనాది యోధులను, విలసిందుచున్న తన కోడళ్ళను చూచి దుఃఖింప దొడగెను. తరువాత యుద్ధమందు అనుభులు బొసినవారికి దహనసంస్కారములు కావించబడెను.

12. శాంతి పర్వము

అనంతరము ధర్మరాజు అర్జునునకు తన శేషమును ప్రకటించుచు రాజ్యమును పదలి వనమునకు పోవదలంచినట్లు చెప్పి ఇట్లనెను—
యుద్ధిష్ఠిర ఉవాచ—

1. సాధు క్షమా దమః శౌచం వైరాగ్యం చాప్యమత్సరః
అహింసా సత్యవచనం నిత్యాని వనచారిణామ్

(ధర్మరాజు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

క్షమ, మనస్సు, ఇంద్రియముల సంయమము, బాహ్యభ్యంతర శుద్ధి, వైరాగ్యము, ఈర్ష్య లేకుండుట, అహింస, సత్యభాషణము—
అను వనవాసులయొక్క ఈ నిత్యధర్మములు శ్రేష్ఠములై యున్నవి.

2. ధనంజయ కృతం పాపం కల్యాణే నేవ హన్యతే
ఖ్యాతనేనాను తాపేన దానేన తపసాపి వా

అర్జునా! చేయుటదిన పాపము చెప్పకొనుటచేతను, శుభ(పుణ్య) కర్మ నాచరించుటచేతను, పశ్చాత్తాప పడుటచేతను, దానము చేయుట చేతను, తపస్సుచేతనుకూడ పశించును.

3. వనమామన్త్ర్యి వః సర్వాః గమిష్యామి పరంతప
నహి కత్స్నతమో ధర్మః శక్యః ప్రాప్తుమితి శ్రుతిః
పరిగ్రహపతా తన్నే ప్రత్యక్షమరిసూదన.

శత్రుసూదనా! నేను మీ అంతుజనుండి సెలవు తీసికొని వనమున కేగెదను. సంగ్రహణ పరిగ్రహము లందు తగుల్కొనినచోడు పూర్ణ ధర్మమగు మోక్షమును పొందలేడని శ్రుతి చెప్పచున్నది ఈ విషయమును గూర్చి నాకు ప్రత్యక్షముగ అనుభవము కలుగుచున్నది.

4. జన్మమృత్యు జరావ్యాధి వేదనాభి రథిద్రుతమ్
అపారమివ చాన్వ స్థం సంసార త్యజతః శుభమ్

ఈ ప్రపంచమున జన్మయు, మృత్యువు, వార్ధక్యము, వ్యాధి, జీవనాశము - వీనియొక్క ఆక్రమాచు జరుగఁచు నేయున్నది. వీనిచే జీవితము ఎప్పుడును స్వస్థముగ నుండుటలేదు. అపారముగ తోచుచున్న ఈ సంసారమును ఎవడు త్యజించి వేయునో (దృశ్యభావనను త్యజించి ఆత్మను ఆశ్రయించునో) అట్టివాని కే సుఖము కలుగును.

5. దివః పతత్సు దేవేషు స్థానేభ్యశ్చ మహర్షిమ
కో హి నామ భవేన్నార్థీ భవేత్ కారణ తత్త్వవిత్

దేవతలున్న స్వర్గమునుండి క్రిందకు పడుచుండ, మహర్షులున్న (సాధన దశలో) వారివారి స్థానములనుండి చలించుచుండ, కారణ తత్త్వము నెఱుఁగు ఏ మనుజుడు జననమరణరూపమును ఈ సంసారము నందు ఏ ప్రయోజనమును కలిగియుండును?

ధర్మరాజుయొక్క వనవాసమునకు సోదరులు ఇష్టపడలేదు. గాజ్యమును ధర్మపూర్వకముగ పాలించుటయే మంచిదని వారు నుగిసిరి, తత్సందర్భమున భీముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—

శ్రీమ ఉవాచ—

6. నేమే మృగాః స్వర్గజితో న వరాహో న పక్షిణః
అథాన్యేన ప్రకారేణ పుణ్యామాహుర్నతం జనాః

(శీముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

నదా వనమందు విహరించుట మాత్రముచే ఈ మృగములు, పంకులు, పక్షులు స్వర్గలోకముపై ఆధికారమును పొందగల్గినవా! పుణ్యప్రాప్తి ఇతిర వద్ధకులద్వారా చెప్పబడినది. శ్రేష్ఠులు కేవలము వనవాసమునే పుణ్యకార్యముగ భావించును.

అవుడు నకులుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు వచించెను—

నకుల ఉవాచ —

7. అస్తర్పహశ్చ యత్ గించిన్మనో వ్యాస శ్లోకారకమ్
పరిత్యజ్య భవేత్ త్యాగీ వ హిత్వా వ్రతి తిష్ఠతి

(నకులుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

బాహ్యమున, అభ్యంతరమందు మనస్సును బంధించు పదార్థములను వదలుటచేతనే మనుజుడు త్యాగి అగుచున్నాడు. కేవలము ఇట్లు విడిచిపోవుటచే త్యాగముయొక్క సిద్ధి కలుగ సేరదు.

పిమ్మట సహజేవుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—

సహజేన ఉవాచ—

8. ద్వ్యక్ష రస్తు భవేన్మృత్యుత్వక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్
మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న మమేతి చ శాశ్వతమ్

(సహజేవుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

రెండక్షరముల పదముగు 'మమ' (ఇది నాది) అనునది మృత్యువు, మూడక్షరముల పదముగు 'నమమ' (ఇది నాదికాదు) అనునదియే అమృతము, సనాతన బ్రహ్మము, మోక్షము.

9. బ్రహ్మ మృతూః తత్ రాజన్నాత్మన్యేవ సమాశ్రితౌ
అదృశ్యమానౌ భూతాని యోధయేతామ సంశయమ్.

రాజా! కావున మృత్యువు, అమృతము (బ్రహ్మము) రెండును శరీరములోనినే అదృశ్యరూపమున నున్నవి. మృత్యురూపముగు 'మమ' (నాది) అను భావనయే లోన ఉండి జనులను కలహించుకొనునట్లు చేయుచున్నది. ఇందు సంశయము లేదు.

10. అథవా వసతి రాజా వసే వన్యేన జీవత్

ద్రవ్యేషు యస్య మమతా మృత్యో రాస్యే వ వర్తతే

రాజా! వసమందు నివసించుచు, వసమందలి ఫలాదులచే జీవించుచు ఉన్నను, ఎవనికి వచార్యములందు మమత్వము కలిగి యేయుండునో అట్టివాడు మృత్యువుయొక్క ముఖమందున్నవాడే యగును.

11. బాహ్యస్తరం చ భూతానాం వ్యభావం వశ్య భారత
యే తు వశ్యన్తి తద్ భూతం ముచ్యతే తే మహాభయాత్

జనుల బాహ్యస్వభావము ఒక రకముగను, అభ్యంతర స్వభావము మఱియొక రకముగను ఉండుచున్నది. మీరు దానిని గమనించుడు. ఎవరు అందఱియొక్క లోపల విరాజమానుడై యున్న పరమాత్మను చూచుచున్నారో వారు గొప్ప భయమునుండి విముక్తులగుచున్నారు. అట్లుగ ఉపాస—

12. అవధ్యః సర్వభూతా నామస్తరాత్మా న సంశయః
అవధ్యే చాత్మని కథం వధ్యే భవతి కన్యచిత్

(అర్జునుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

సమస్త ప్రాణులయొక్క అంతరాత్మ విధింపబడనేరదు. ఇందు సంశయములేదు. ఆత్మయొక్క వధ కావించబడజాలదు. కావున అది దేనిచేత వధ్యము కాగలదు?

13. యథా హి పురుషః కాలాం పునః పమృషివిశేన్నవామ్
ఏవం తివః శరీరాణి తాని తాని ప్రపద్యతే

14. దేహాః పురాణాను త్స్పృజ్య నవాః పమృషితిపద్యతే
ఏవం మృత్యు ముఖం ప్రాహుర్థనా యే తత్త్వదర్శినః.

మనుషుడు సూతన గృహములందు ప్రవేశించులాగున జీవుడు భిన్నభిన్న శరీరములను ప్రవేశించుచున్నాడు. పాత శరీరములను వదిలి కొత్త శరీరములను ధరించుచున్నాడు. దీనినే తత్త్వదర్శులు మృత్యువుయొక్క ముఖమని చెప్పుచున్నారు.

విదప భీముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—

15. ద్వివిధో జాయతే వ్యాధిః శారీరో మానస స్తథా
పరస్పరం తయోర్జన్మ నిర్ద్వంద్వం నోపలభ్యతే.

(భీముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజునకు రెండు విధములైన వ్యాధులు కలుగుచున్నవి.—
అవి శారీరక, మానసిక వ్యాధులు. ఈ రెండోటియుక్క ఊర్చిత్తియందు
ఒకదానికి మఱి ఒకటి అశ్రియమైయున్నది. ఒకటి లేనిచో మఱియుకటి
సంభవించదు.

16. శారీరం మానసం దుఃఖం యోఽతీతమను శోచతి
దుఃఖేన లభతే దుఃఖం ద్వావసర్థౌ చ విస్తతి

ఎవడు గతించిన మానసిక, శారీరక దుఃఖములకై మరలనుకల
శోకించునో, అతడు ఒక దుఃఖమునుండి మఱియొక దుఃఖమును పొందును.
అతడు రెండురెండు అసర్థములను అనుభవించవలసి వచ్చును.

17. శీతోష్ణే చైవ వాయుశ్చ త్రయః శారీరజా గుణాః
తేషాం గుణానాం సామ్యం యత్తదాహుః స్వస్థలక్షణమ్.

శీతము, ఉష్ణము, వాయువు (కఫ, పిత్త, వాతములు)—అను
ఈ మూడును శారీరక గుణములు ఇది సామ్యవస్థయందుండుటయే
అరోగ్యముయొక్క లక్షణమని చెప్పబడుచున్నది.

సోదరులు ఎంత చెప్పినను, ధర్మరాజు రాజ్యపాలనకు ఇష్టపడక
భీమునితో ఇట్లు వదించెను—

యధిష్ఠీర ఉవాచ—

18. నాహ్ని పూరయితుం శక్యాం న మానై ర్భరతర్షభ
అపూర్యాం పూరయన్ని చ్ఛామాయుషాపి న శక్నుయాత్.

(ధర్మరాజు భీమునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఏ చక్రవర్తి ఈ భూమిపంతను ఒకడే పాలించుచున్నాడో,

అట్టివానికికూడ ఒకే పొట్ట కలదుకదా! కావున ఇక నీవు ఎందులకీ
రాజ్యమును ప్రశంసించుచున్నావు?

19. అపి గాథాం పురా గీతాం జనకేన వదన్యుత
నిర్ద్వంద్వేన విముక్తేన మోక్షం సమను పశ్యతా

పూర్వము జనకచక్రవర్తి చెప్పిన ఒక గాథను జనులు చెనవి
చుందును, జనకుడు ద్వంద్వ రహితుడును, జీవన్ముక్తుడును అయి
యున్నాడు. అతడు మోక్షస్వరూపమైన పరమాత్మ రత్నమును
సాక్షాత్కరించుకొనెను.

20. అనన్తం బత మే విత్తం యన్య మే నాన్తి కిఞ్చన
మిథిలా యాం ప్రదీప్తాయాం న మే దహ్యతి కిఞ్చన

(ఆ గాథ యేమి యనిన—) జనకు డిట్లు చెప్పెను—ఇతరుల
దృష్టిలో నామొద్ద చాల ధనము కలదు. కాని దానియందు నాది
ఒకింతైనను లేదు. మిథిలానగరమంతయు నిప్పుంటుకొనినను, నాది
యేమియు కాదు.

21. ప్రజ్ఞా ప్రాసాదపూరుష్యా అశోచ త్శోచతో జనాన్
జగతి స్థానిపాద్రిస్తా మన్త బుద్ధి నవేక్షతే

పర్వతశిఖరముపై నున్న మనుజుడు క్రింద నేలపై నున్న ప్రాణు
లను కేవలము చూచునేకాని వారిచే ప్రభావితుడు కాడు. అట్లే బుద్ధి
యును మేడపై ఎక్కియున్న మనుజుడు శోకించు మందబుద్ధులైన జను
లను చూచునేకాని స్వయముగ వారివలె దుఃఖము నొందడు.

22. దృశ్యం పశ్యతి యః పశ్యతా న చక్షుష్కా న బుద్ధిమాన్
అజ్ఞాతానాం చ విజ్ఞానాత్ సమ్పాదాద్ బుద్ధి రుచ్యతే.

ఎవడు 'ద్రవ్య'రూపమున వేరుగనుండి ఈ దృశ్యప్రపంచమును
చూచునో, అతడే నేత్రములు కలవాడు. అత డే బుద్ధిమంతుడు. అబాత

తత్త్వముల యొక్క జ్ఞానమును, సమ్యక్-బోధను కలిగించునది యగుటచే అంతఃకరణముయొక్క ఒక వృత్తిని బుద్ధియని చెప్పుదురు.

23. యన్తు వాచం విజానాతి బహుమాన మియాత స వై
బ్రహ్మ భావప్రపన్నానాం వైద్యానాం భావితాత్మనామ్

9 ఎప్పుడు మనుజుడు ప్రాణులయొక్క వేటువేటు సత్తును ఏకమగు పరమాత్మయందే ఉన్నట్లు చూచునో, మఱియు ఆ పరమాత్మనుండియే ఈ సమస్త ప్రాణులయొక్క విస్తారము సంభవించినదని తలంచునో, అప్పుడతడు సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మను పొందుచున్నాడు.

24. తే బనాస్తాం గతిం యాన్తి నా విద్వాంసోఽల్పచేతసః
నా బుద్ధయో నాతపసః సర్వం బుద్ధౌ ప్రతిష్ఠితమ్

బుద్ధిమంతుడును, తపస్వియునగువాడే అట్టి బ్రహ్మాస్థితిని పొందుచున్నాడు. అజ్ఞాని, మందబుద్ధి, శుద్ధ బుద్ధిరహితుడు, తపస్సు లేనివాడు బ్రహ్మమును పొందలేడు. ఏలయునిన అంతయు బుద్ధియందు ప్రతిష్ఠితమై యున్నది.

అట్లే అర్జునుడు ధర్మరాజుతో ఈ వ్రకారముగ చెప్పెను—

అర్జున ఉవాచ

25. త్యాగాన్న భిక్షకం విద్యాన్న మౌఢ్యాన్న చ యాచనాత్
ఋణాస్తు యోఽర్థం త్యజతి ననుఖం విద్ధి భిక్షకమ్

(అర్జునుడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

కేవలము త్యాగముచేతను, యాచన చేయుటచేతను ఎవనిని భిక్షువుగ తలంపరాదు, ఎఱడు సరిశ్రభావముతో స్వార్థమును త్యజించునో, విషయ సుఖము పందాగుక్తుడుకాడో, అట్టివాని నే భిక్షువని తలంచుడు.

26. అసక్తః సత్తవద్ గచ్ఛకా నిసజ్గో ముక్త బుద్ధనః
సమః శత్రౌ చ మిత్రే చ స వై ముక్తే మహిపతే.

ఎవడు ఆసక్తిరహితుడై ఆసక్తునివలె సంచరించునో, ఎవడు సంగరహితుడై, సమస్త బంధనములను త్రుంచివేయునో, ఎవనికి శత్రువునందు, మిత్రుని యందు సమభావము కలదో, అతడు సదా ముక్తుడే అయియున్నాడు.

27. పరివ్రజన్తి దానార్థం ముఖ్యాః కాషాయ వాసనః
సతా బహువిధైః పాతైః సంవిన్వతే వృథామిషమ

కొండలు దానము తీసికొనుటకొఱకై, తలగొరిగించుకొని, కాషాయవస్త్రమును ధరించి ఇల్లు విడచిపోవుచున్నారు. వారు అనేక బంధనములచే బంధింపబడుటచే వ్యర్థ భోగములనే వెతకుచునున్నారు.

28. అనిష్కషాయే కాషాయమిహర్థమితి విద్ధితమ్
ధర్మధ్వజానాం ముఖ్యానాం వృత్త్యర్థమితి మే మితి

హృదయమండలి రాగాది దోషములు తొలగనిచో, శేవలము కాషాయ వస్త్రమును ధరించుట స్వార్థసాధన యొక్క చేష్టకొఱకే యని తలంచవలెను. ధర్మమును నటపచేయు వారి కొఱకై ఇది జీవి కను నడుపుటకొఱకై ఒక తంతు మూతమేయని నా విశ్వాసము.

అంతట ధర్మరాజు అర్జునునితో ఇట్లు పలికిన —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

29. తపస్త్యాగోఽవిధి రితి నిశ్చయప్రేష ధీమతామ్
పరం పరం క్షాయ ఏషాం యోషాం నైశ్చేయసి మతిః

(ధర్మరాజు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఏ మహానుభావులయొక్క బుద్ధి పరమశ్రేయమునందు లగ్నమై యున్నదో అట్టి బుద్ధిమంతుల యొక్క నిర్ణయ మీ ప్రకారముగ నున్నది — తపస్సు, త్యాగము, అతీతముగు బ్రహ్మజ్ఞానము — అను వీని యందు ఉత్తరోత్తరములు శ్రేష్ఠములై యున్నవి.

30. ఉత్తరీణ తు పథానమార్యా విషయ నిగ్రహత్

అబుద్ధి జం తమస్త్య క్షౌ లోకాం స్త్యాగవతాం గతాః

అనేక మంది ఆర్యులు ఇంద్రియములను వాని విషయముల నుండి నిరోధించి అవి వేక జనితమును అజ్ఞానమును వదిలి ఉత్తర మార్గము (దేవ మార్గము) ద్వారా త్యాగుల లోకములకు వెడలిరి.

31. అనిర్దేశ్యా గతిః సా తు యాం ప్రవశ్యన్తి మోక్షిణః

తస్మాద్ యోగః ప్రథానేష్ఠః స తు దుఃఖం ప్రవేదితుమ్.

మోక్షమార్గమున పయనించువాడు ఏ సద్గతిని సాక్షాత్కరించు కొనుడుకో అది అనిర్దేశ్యమై యున్నది. కావున జ్ఞానయోగమే అన్ని సాధనములందు ప్రథానమును, అభీష్టమును అయియున్నది. కాని దాని స్వరూపమును తెలిసికొనుట చాల కఠినము.

32. వేదవాదానతక్రమ్య శాస్త్రాన్వారణ్యాకాని చ

విపాట్య కదలీస్తస్థుం సారం దద్యురే న తే

వేదము యొక్క సమస్త వాక్యములను, శాస్త్రములను, చేవాంగ గ్రంథములను వదిలినవారికి — అరటి స్తంభములను విడిచిపెట్టి చూచిన లో అందు సారి మేమి.యు గోచరించనట్లు, ఈ ప్రపంచ మునగుచు సారి సస్తుప్ర గోచరించుట లేదు.

33. అగ్రాహ్యం చక్షుషా సూక్ష్మమనిర్దేశ్యం చ తద్ధిరా

కర్మ హేతు పురస్కారం భూతేషు పరివర్తతే.

ఆత్మస్వరూపము మహాసూక్ష్మమైనది. అది నేత్రములచే చూడబడజాలదు. వాక్కు ద్వారా దాని యొక్క ఏ లక్షణమున్ను చెప్పబడజాలదు. అది సమస్త ప్రాణులందును కర్మకు హేతుభూత మైన అవిద్యను ముందుంచుకొని దాని ద్వారా తన స్వరూపమును దాచి యుంది వెలయుచున్నది.

అప్పుడు దేవస్థానముడను ముని ధర్మరాజును యజ్ఞానుష్ఠానమునకై
ప్రేరేపించుచు ఇట్లు నుడివెను—

దేవస్థాన ఉవాచ—

34. సంతోషో వై స్వర్గ తమః సంతోషః పరమం నుఖమ్
తుష్టిర్న కంచిత వరతః సా నమ్యక్ ప్రతి తస్యతి.

(దేవస్థాన ముని ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజుని మనస్సునందు సంతృప్తియుండుట స్వర్గప్రాప్తికంటెను
గొప్పది, సంతృప్తియే అన్నిటికంటెను గొప్ప నుఖము. సంతృప్తి
మనస్సునందు చక్కగ ప్రతిష్ఠింపబడినచో దానికంటె మించినది న్రపం
చమున ఏదియును లేదు.

35. యదా సంహరతే కామాః కూర్మకృష్ణానీవ సర్వకః
తదాఽఽత్మత్యోగిరచిరాత్ స్వాత్మన్యేవ ప్రసీదతి.

తా! బేలు తన అనయవములన్నిటిని లోనికి ముడుచుకొనునట్లు
మనుజుడవుడు తన కోరికలన్నిటిని అన్నివైపులనుండియు ఉపసంహ
రించుకొనునో, అప్పుడు వెంటనే జ్యోతిస్వరూపమున ఆత్మ అతని అంతః
కరణమును ప్రకాశితమగుచున్నది.

36. న విభేతి యదా దాయం యదా దాస్యాన్న విభ్యతి
కామద్వేషో చ జయతే తదాఽఽత్మానం చ పశ్యతి

మనుజుడవుడు దేనినుండియు భయమునుపొందనో, ఏ ప్రాణియు
అతనిపలన భయమును పొందనో, ఎప్పుడతడు రాగ ద్వేషములను
జయించి వేయుచో, అప్పుడతడు ఆత్మస్వరూపముయొక్క సాక్షాత్కార
మును పొందును.

37. యదాసౌ సర్వభూతానాం న ద్రుహ్యతి న కాజేక్షతి
కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ పమృద్యతే తదా.

ఎవుడు మనుజుడు మనోవాక్యర్థలద్వారా కమస్త ప్రాణుల యెడల ద్రోహము చేయకుండునో, మఱియు దేనినిగూర్చి, అభిలాషయు లేకుండునో, అపుడతడు పరబ్రహ్మరూప పరమాత్మను పొందును.

38. ఏతత్ సర్వం సమాలోక్య ఋథానామేష నిశ్చయః

అద్రోహేణైవ భూతానాం యో ధర్మః స పతాం మతః

అన్ని విషయములను విచారించి పెద్దలు ఇట్టి నిశ్చయమునకు వచ్చిరి— మనుజుడు ఏ ప్రాణికి ద్రోహము చేయక ఏ ధర్మమును పాలించునో, అదియే సాధుమహాత్ముల దృష్టియందు ఉత్తమ ధర్మమై యున్నది.

39. అద్రోహః సత్యవచనం సంవిధాగో దయా దమః

ప్రజనం స్వేషు దారేషు మార్దవం హీర చాపలమ్

ఏవం ధర్మం ప్రధానేష్టం మనుః స్వామ్య భువోఽబ్రవీత్

ఎవరియెడలను ద్రోహము చేయకుండుట, సత్యము పలుకుట, కమస్తప్రాణులకు యథాయోగ్యముగ వాని భాగమును కమర్పించుట, సర్వులయెడల దయకలిగి యుండుట, మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుట, ఏకవర్తనప్రతము, మృదుత్వము, లజ్జ, అచంచలత్వము అను ఈ గుణములను కలిగియుండుట—ఇవి శ్రేష్ఠ అభీష్ట ధర్మములని స్వాయంభువ మనువు చెప్పియుండెను.

అంతట వ్యాసముని ధర్మరాజునకు రాజోదిత కర్తవ్యమును పాలించుట మంచిదని బోధించి ఆతనితో ఇట్లు పలికెను—

వ్యాస ఉవాచ—

40. ఆత్మాపి చాయం స మమ నర్యాపి పృథివీ మమ

యథా మమ తథాన్యేషామితి వ్యక్తా స ముహ్యతః.

(వ్యాసముని ధర్మరాజుతో ఇట్లుచెప్పెను—)

ఈ శరీరము తనది కాదు. ఈ భూతలమంతయు తనది కాదు.

“ఇది ఏ విధముగ నాదియో అట్లే ఇతరులది కూడను” — ఇట్టి దృష్టి కలిగియుండువాడు మోహమున ఎన్నటికిని తగుల్కొనడు.

41. సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్
స నిత్యం లభతే దుఃఖం స నిత్యం లభతే సుఖమ్.

సుఖము తరువాత దుఃఖము, దుఃఖము తరువాత సుఖము కలుగు చున్నవి. ఎవడును సదా దుఃఖమును గాని, సదా సుఖమును గాని పొందుటలేదు.

42. సుఖం వా యది వా దుఃఖం ప్రియం వా యది వా ప్రియమ్
ప్రాప్తం ప్రాప్తముపాసీత హృదయేనాపరాజితః.

సుఖము గాని, దుఃఖము గాని, ప్రియము గాని, అప్రియము గాని ఏది లభించినను దానిని ఆనందముతో స్వీకరించవలెను. తన హృదయముతో దానిముందు పరాజయము స్వీకరించరాదు (ధైర్యము కోల్పోవరాదు).

43. సుఖం చ దుఃఖం చ భవాభవా చ
లాభాలాభౌ మరణం జీవితం చ
పర్యాయతః సర్వమవాప్నువంతి
తస్మాద్ ధీరోనైవ హృష్యేన్మ శోచేత్.

సుఖదుఃఖములు, ఉత్పత్తి వినాశములు, లాభనష్టములు, జీవన మరణములు — అనునివి అపుడపుడు క్రమముగ అందఱికిని కలుగు చుండును. కావున ధీరులగువారు ఏనికొంతై హర్ష, శోకములను కలిగి యుండరాదు.

వ్యాసప్రోక్షములగు ధర్మములను శ్రద్ధగా విని ఆ సుందర్యమున ధర్మరాజు అడ్డునునితో ఇట్లు చెప్పెను —

44. శుష్కిర్న కిచ్చోత్ పరమం సా సమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతి
వినితక్రోధహర్షస్య పతతం నిద్ధిరుత్తమా.

(ధర్మరాజు అట్టనుసితో ఇట్లు చెప్పెను—)

సంతుష్టిని మించినది మజేమియులేదు. ఎవడు శోధమును, హర్షమును జయించెనో, అతని హృదయమందే పరమ వైరాగ్యగూఢమును సంతుష్టియొక్క ఉత్తమ ప్రతిష్ఠ సంభవించుచున్నది నుజియు అట్టివాని కే ఉత్తమసిద్ధి సంప్రాప్తించుచున్నది.

45. యదా చాయం న విభేతి యదా చాస్మాన్న విభ్యతి
యదా నచ్చతి న ద్యేష్టి బ్రహ్మ నమృద్యతే తదా.

ఎవడును మనుజుడు దేనిని చూచియు భయపడఁజో, అతనిని చూచి ఏదియు భయము నొందఁజో, దేనిని అతడు కోరకుండునో, దేనిని ద్యేష్ఠింపకుండునో అప్పుడతడు బ్రహ్మభావమును పొందును.

46. యదా న భావం కురుతే సర్వభూతేషు పాపకమ్
కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మనమృద్యతే తదా.

ఎవడు మనుజుడు మనస్సు, నాస్క, క్రియలద్వారా, నమస్త ప్రాణికోట్లయెడల చావబుద్ధిని త్యజించివేయునో, అప్పుడతడు పర బ్రహ్మమును, పరమాత్మను పొందును.

47. వినీతమానమోహశ్చ బహుసఖ వివర్జితః
తదాఽఽత్యుత్కృతిషః సాధోర్నిర్వాణముప పద్యతే.

మానము, మోహము తొలగిపోయిన వాడును, నానా విధములైన ఆసక్తులు లేనివాడును, ఆత్మజ్ఞానమును బడసినవాడును, అగు సాధు మహాత్మునకు మోక్షము సంప్రాప్తించును.

48. అధనః కస్య కిం వాచ్యో విముక్తః సర్వకః సుఖీ
దేవస్వమువగ్నప్యైవ ధనేవ న సుఖీ భవేత్.

నిర్ధనునితో ఎవడు ఏమి చెప్పగలడు? అతడు అన్ని విధములైన భయములు తొలగి సుఖముగ నుండును. దేవతలనందఱ కలిగియున్నను ధనముచే ఎవడును సుఖపఱుడు కాబాలడు.

49. అట్టస్య త్యాగమిత్యాహుర్న భోగం స చ సంవయమ్
తస్య కిం సంవయేనార్థః కార్యే జ్ఞాయాని తిష్ఠతి

ప్రాప్తించిన ధనమును దానము చేయుట మంచిదని చెప్పబడినది. దానిని భోగములకు వినియోగించుట, లేక ప్రోగుచేసికొని యుండుట మంచిదికాదు. ఎవనియొద్ద యజ్ఞము మొదలైన గొప్ప కార్యములు కలవి, అట్టివానికి ధనమును ప్రోగుచేసికొని యుండవలసిన పని ఏమి కలదు?

భోగవశమున ధర్మరాజు కఠీర త్యాగము చేయదలంపగా వ్యాసముని అక్కార్యమును నివారించి ధర్మరాజుతో తిరిగి ఇట్లు వదించెను—

వ్యాస ఉవాచ—

50. సంయోగా విప్రయోగాస్తా జాతానాం ప్రాజినాం ధ్రువమ్
ఋద్ధిబుధా ఇవ తోయమ భవంతి న భవంతి చ.

(వ్యాసముని ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

నీటియందు బుడగలు పుట్టుచు, స్థిరుచు నుండును. అట్లే ప్రపంచమున ప్రాణికోట్లయొక్క, సంయోగములయొక్క అంతము నిశ్చయముగ వియోగమందు సంభవించుచున్నది.

51. సర్వే క్షయాస్తా నిచయాః పతనాస్తాః సముచ్చయాః
సంయోగా విప్రయోగాస్తా మరణాంతం హి జీవితమ్.

సర్వగహణము లన్నిటియొక్క అంతము వినాశమైయున్నది. ఉన్నటులన్నిటియొక్క అంతము పతనమైయున్నది. సంయోగముల అంతము వియోగమైయున్నది. జీవితముయొక్క అంతము మరణమైయున్నది.

52. సుఖం దుఃఖాంతమాలస్యం దాక్ష్యం సుఖోదయమ్
భూతిః శ్రీర్ధీర్ధృతిః కీర్తిర్దక్షి వసతి నాలసే.

అలసత్వము (సోమరితనము) ముఖరూపముగ కనిపించుచున్నది. కాని దాని అంతము దుఃఖమైయున్నది. అట్లే శార్యదక్షత్వము దుఃఖరూపముగ గోచరించుచున్నది. కాని దానిచే ముఖము కలుగుచున్నది. ఐశ్వర్యము, సంపద, లజ్జ, ధైర్యము, కీర్తి—అనునవి శార్యదక్షుని యందే నివసించుచున్నవి అలసత్వము కలవానియందు కాదు.

ప్రసంగవిశేషమున వ్యాసముని ధర్మరాజునకు అశ్వాఋషి జనక సంవాదమును వివరించెను. అశ్వాఋషి జనకునితో ఇట్లు చెప్పెను —

అశ్మోవాచ.—

53. మానసానాం పునర్వోనిర్దుఃఖానాం చిత్తవిభ్రమః
అనిష్టోపనిపాతో వా తృతీయం నేపపద్యతే.

(అశ్వాఋషి జనకునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజులకు మూటిమాటికి కలుగు మానసిక దుఃఖములకు కారణములు రెండు—(1) చిత్తముయొక్క భ్రమణము (2) అనిష్టపాపి. ఈ రెండుతప్ప వేరొక కారణములేదు.

54. ఋరామ్మత్యా హి భూతానాం జాదితారౌ వృకావివ
బలినాం దుర్బలానాం చ ప్రాప్యానాం మహతామపి.

వార్ధక్యము, మరణము—అను ఈ రెండును తోడేళ్ళ వంటివి. ఇవి బలవంతులను, దుర్బలులను, చిన్నవారిని, పెద్దవారిని—అందఱిని తినివేయుచున్నవి.

55. న కశ్చెజ్ఞాత్వత్రికామే జ్ఞరామ్మత్యా హి మానవః
అపి సాగరపర్వతాం విజిత్యేమాం వసున్దరామ్.

సముద్రపర్యంతము ఈ భూతలమంతటిపై విజయము పొంది యున్నను * వార్ధక్య మరణములను ఎవడును దాల్చలేడు,

56. సుఖం వా యదీ వా దుఃఖం భూతానాం పర్యుపస్థితమ్
ప్రాప్తవ్యమవశైః సర్వం పరిహరే న విద్యతే.

ప్రాణులచెంతకు ఏ సుఖము, దుఃఖము వచ్చుచున్ననో, వాని
యన్నింటిని అతడు వివశ్చుడై సహించవలసియగుచును. ఏలయునిన,
వానిని పరిహరించుటకు (విజ్ఞానముతప్ప నేరగు) ఉపాయమున్ను లేదు.

57. ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే భోక్తుం శక్తిర్న విద్యతే
కాష్ఠాన్యపి హి జీర్ణనే దరిద్రాణాం చ సర్వకః.

లోకమున సామాన్యముగ ధనవంతులకు తినుటకు, జీర్ణించు
కొనుటకుకూడ శక్తి ఉండదు. దరిద్రుల పొట్టయందు కట్టెలుకూడ
జీర్ణమైపోవుచున్నవి.

58. యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ నమేయాతాం మహేదధౌ
సమేత్య చ ప్యపేయాతాం తద్వద్ భూతసమాగమః.

మహాసముద్రమున ఒక కట్టె ఒకవైపునుండి, మఱియొకటి మఱి
యొకవైపునుండి వచ్చి రెండును కొంతసేపు ఒక చోట కలిసికొని మఱల
విడిపోవుచున్నవి. అప్రకారమే ఈ ప్రపంచమున ప్రాణులయొక్క
సంయోగ వియోగములు కలుగుచున్నవి.

59. మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రవారశతాని చ
సంసారేష్వనుభూతాని కస్య తే కస్య వా పయమ్.

ఈ ప్రపంచమున మనము అనేక పర్యాయములు జన్మలెత్తి
వేలకొలది తల్లిదండ్రులను, పండలకొలది స్త్రీ పుత్రులను అనుభ
వించితిమి. కాని ఇష్టమే వారందఱు ఎవరివారు? లేక మనము వారం
డఱిలో ఎవరి వారము?

60. సైవాస్య కశ్చిద్ భవితా నాయం భవతి కస్యచిత్
పథి సఖ్యతమేవేదం ధారబద్ధు నుహ్మజ్జనైః

ఈ తీర్పునకు ఏ సందంధియు లేదు, లేక ఇతడు ఎవనియొక్కయు సందంధి కాదు. మార్గమున పోవువారిని మార్గమునపోవు మఱికోందఱు కలసికొనునట్లు, ఇవట సోదరులు, బంధువులు, స్త్రీలు, పురుషులు, మిత్రులు మున్నగువారియొక్క కలయిక సంభవించుచున్నది.

61. త్వస్యే క్వ చ గమిష్యామి కో వ్యహం కిమిహస్థితః

కస్మాత్ కిమనుశ్చేయే మిత్యేవం స్థాపయేవ్యసః.

తావున వివేకవంతుడు తన మనస్సునందు ఈ ప్రకారముగ చింతన చేయునలెను—‘నే నవరను? ఎవట నున్నాను? ఎచటికి పోవు నును? ఇచటికి ఎందుకొఱకు వచ్చియున్నాను? ఎందుకొఱకు ఎవరికై కోరించుదును?

62. అనిత్యే ప్రియనంవాసే సంసారే చక్రవర్తతః

సథి నల్లతమేదైతద్ భ్రాతా మాతా పితా సఖా.

ఈ సంసారము చక్రమువలె తిరుగుచున్నది. వీనియందు ప్రియ జనులయొక్క సహవాసము అనిత్యమైయున్నది. ఇవట సోదరులు, మిత్రులు, తండ్రులు, తల్లులు—మున్నగువారి కలయిక మార్గమందలి ప్రయాణీకుల కలయిక వంటిదేయగును.

63. న దృష్టపూర్వం ప్రత్యక్షం పరలోకం విదుర్బుధాః

అగమాంతస్త్వనతిక్రమ్య శ్రద్ధాతవ్యం బుభూషతాః.

‘పరలోకము కండ్ల యెదుట లేదు, ఇదివఱకు చూడ లేదు—అని కోందఱు విద్వాంసులు చెప్పినను తన ప్రేయసును కోరువాడు శాస్త్రముల అర్థను ఉల్లంఘించక వాని వాక్యములందు విశ్వాసము కలిగి యుండవలెను.

64. పంపిమత్తే జ్ఞగదిదం గమ్పిరే కాలపాగరే

జరామృత్యు నోహగ్రాహే వ కశ్చిదపమధ్యతే.

వార్ధక్యము, మృశ్యువు—అను పెద్దపెద్ద మొగుళ్ళుగల గంభీర కాల సముద్రమున ఈ ప్రపంచమంతయు మునుగుచున్నను, ఈ విషయమును ఎవడును తెలిసికొనుట లేదు.

65. న హ్యాహని నివర్తంతే న మాసా వ పునః సమాః

జాతానాం సర్వభూతానాం న వక్షా వ పునః క్షపాః.

ప్రపంచమున జన్మించు సుహృద్ప్రేమాలులకు పగళ్ళు, రాత్రులు, వర్షములు, మాసములు, పక్షములు భ్రాసరిగ వచ్చిపోయితిరిగి అవి వచ్చుటలేదు.

66. నాయమత్యంతసంవాసో లభ్యతే జాతు కేనచిత్

అపి స్వేన శరీరేణ కిముతాన్యేన కేనచిత్.

ఎవనికిని ఎవరితోను ఎల్లప్పుడు ఒకచోట నివసించు నుయోగము కలుగుటలేదు. తన శరీరముతోనే ఎల్లప్పుడు సంబంధము లేకయుండ ఇక ఇతరులతో ఎల్ల కాలము ఎట్లుండగలడు?

67. శ్వ సు తేఽద్య పితా రాజా శ్వ సు తేఽద్య పితామహః

స త్వం పశ్యసి తానద్య న త్వం పశ్యంతి తేఽనఘ

పాపరహితుడవగు ఓ రాజా! ఇప్పుడు మీ తండ్రి ఎచట నున్నాడు? మీ తాత ఇప్పుడెచటికి వగినాడు? ఇప్పుడు మీరు వారిని చూచుటలేదు, వారు మిమ్ములను చూచుటలేదు.

పిదప శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజును నారద-శృంజయ సంవాద రూపమైన పదునాలుగు రాజుల ఉపాఖ్యానమును తెలియజేసి అతని శోకమును నివారించ ప్రయత్నించెను. వ్యాసముని, శ్రీ కృష్ణుల ప్రబోధముచే ధర్మరాజు తిరిగి నగరమందు ప్రవేశించెను. అంతట ధర్మరాజునకు రాజ్యాభిషేకము జరిగెను. అతడు ధృతరాష్ట్రుని అధీన మందేయుండి రాజ్యవ్యవస్థకొఱికి సోదరులను, ఇతర ప్రజలను విధిన్న కార్యములందు నియోగించెను. పిదప ధర్మరాజు శ్రీ కృష్ణుని స్తుతిం

చెను. శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజాదులను భీష్మునియొద్ద కేగులాగున
చెప్పెను. తదుపరి భీష్ముడు శ్రీ కృష్ణుని ఇట్లు స్తుతించెను—

భీష్మ ఉవాచ—

68. నారాయణః పరం బ్రహ్మ నారాయణపరం తపః

నారాయణః పరో దేవః పర్వం నారాయణః సదా.

(భీష్ముడు శ్రీ కృష్ణుని ఇట్లు స్తుతించెను—)

నారాయణుడే పరబ్రహ్మ నారాయణుడే దేవతలందఱిలోను
గొన్నవాడు. నారాయణుడే అంతయునైయున్నాడు.

సిద్ధప శ్రీ కృష్ణుడు, పంచపాండవులు, కృపాచార్యుడు, ఇంకను
పెక్కురు భీష్మాచార్యునియొద్దకు వయనమైరి. త్రోవలో శ్రీ కృష్ణుడు
ధర్మరాజాదులకు పరశురాముని వృత్తాంతమును చెప్పెను. పిమ్మట
అందఱును భీష్ముని కడకు చేరిరి. భీష్ముడు మరల శ్రీ కృష్ణుని స్తుతిం
చెను. అప్పుడు శ్రీ కృష్ణుడు భీష్ముని ప్రశంసించుచు ధర్మరాజునకు
ధర్మోపదేశము చేయుటగున అతనితో చెప్పెను. ప్రసంగవశమున
శ్రీ కృష్ణుడు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను—

వాసుదేవ ఉవాచ—

69. న హ్య భక్తాయ రాజేన్ద్ర భక్తయాన్పజచే న చ

దర్శయామ్యహమాత్మానం న చాశ్నాయ భారత.

(శ్రీ కృష్ణుడు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

నా భక్తుడు కానివాడును, భక్తుడైనను సరళస్వభావము లేని
పాడును, మనస్సునందు శాంతిలేనివాడును అగు వానికి నా స్వరూ
పమును దర్శింపజేయను.

సిద్ధప ధర్మరాజయొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని భీష్మా
చార్యుడు రాజధర్మములు, మొదలైన వానిని ఈ ప్రకారముగ
జోధించెను—

భీష్మ ఉవాచ—

70. నమో ధర్మాయ మహతే నమః కృష్ణాయ వేదసే
బ్రాహ్మణేభ్యో నమన్కృత్య ధర్మా వశ్యమి కాశ్యతాన్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజాదులతో ఇట్లు చెప్పెను—)

మహాత్మరమగు ధర్మమునకు నమస్కారము, విశ్వవిధాతయగు
శ్రీ కృష్ణునకు నమస్కారము, ఇవ్వడు బ్రహ్మనిష్ఠులకు నమస్కారము
గావించి సనాతనధర్మములను చెప్పనారంభించుచున్నాను.

71. ఉత్తానేన సదా పుత్ర ప్రయత్నేన యుధిష్ఠిర
న హ్యుత్తానమ్ముతే దైవం రాజ్ఞామర్థం ప్రసాదయత్.

ధర్మరాజా! మీరు సదా పురుషప్రయత్నము గావించుదు, పురుషప్రయత్నము లేక, కేవలము ప్రారబ్ధము రాజుల ప్రయోజనమును సిద్ధింపజేయుజాలదు.

72. సాధారణం ద్వయం హ్యేతద్ దైవముత్తానమేవ చ
పౌరుషం హి వరం మన్యే దైవం నిశ్చితముచ్యతే.

కార్యసిద్ధికై ప్రారబ్ధము పురుష ప్రయత్నము -- అను రెండును సాధారణముగ కారణములని తిలంచబడినను, నేను వానిలో పురుషప్రయత్నమునే ప్రధానముగ నెంచుచున్నాను. ప్రారబ్ధము మొదటనే నిశ్చితమైనట్లు చెప్పబడినది.

73. విపన్నే చ సమారమ్భే సంతాపం మా న్మృత్యై కృథా
మృత్యుస్త్వేవ సదాఽఽత్మానం రాజ్ఞామేష పరో నయః.

ప్రారంభించిన కార్యము పూర్తి కానిచో, లేక, దానియందు జేసిన అవాంతరము కలిగినచో, దానికొఱకై మీరు మనస్సుపండు దుఃఖింపరాదు. మీరు సదా పురుషప్రయత్నముచే నిమగ్నులుకండు. ఇదియే రాజుల సర్వోత్తమ నీతి అయియున్నది.

74. ఋషీణామపి రాజేస్థ్యే సత్యమేవ పరం ధనమ్

తథా రాజ్ఞాం పరం సత్యాన్నాన్యద్ విశ్వానకారణమ్.

ఋషులకున్న సత్యమే పరమధనమైయున్నది. రాజులకు సత్యమును మించిన సాధనము మఱియొకటి లేదు. దానివలననే ప్రజలకు రాజుపై విశ్వాసము కలుగును.

75. గుణవాఙ్మలవాఙ్ దాన్తే మృదుర్మర్క్యో జితేస్థియః

సుదర్శః స్థూలలక్ష్మ్యే న భ్రశ్యత పదా శ్రియః.

ఏ రాజు గుణవంతుడు, శీలవంతుడు, మనస్సును ఇంద్రియములను నిగ్రహించువాడు, కోమల స్వభావము కలవాడు, 'ధర్మపరాయణుడు, జితేంద్రియుడు, ప్రసన్నములుడు, దానాదుల నొసంగువాడు, ఉదారచిత్తుడు అయియుండునో అట్టివానికి రాజ్యలక్ష్మి భ్రష్టము కానేరదు.

76. ఉత్థానేనామృతం లబ్ధముత్థానేనానురా హతాః

ఉత్థానేన మహేస్థేణ శ్రేష్ఠ్యం ప్రాప్తం దివిహ చ.

దేవిరాజగు ఇంద్రుడు ప్రయత్నము చేతనే అమృతమును పొందెను. ప్రయత్నముచేతనే అసురులను సంహరించెను. ప్రయత్నముచేతనే దేవలోకమునందు, ఇహలోకమునందు శ్రేష్ఠత్వమును పొందెను.

ఈ సందర్భమున భీష్ముడు ధర్మరాజుడులకు వృధుచక్రపత్ని యొక్క చరిత్రను చెప్పి తనువధి బోధను ఇట్లు కొనసాగించెను—

77. అక్రతోః సత్యవచనం సంవిభాగః కమా తథా

ప్రజనః స్వేషు దారేషు శౌచమద్రోహ ఏవ చ.

78. అర్జవం భృత్యుభరణం నవైతే సార్వవర్ణికాః

బ్రాహ్మణస్య తు యో ధర్మస్తం తే వక్ష్యామి కేవలమ్.

ఎవనిపై నను కోపగించకుండుట, పత్యము వలుకుట, ధనమును ఇతరులకు పంచిపెట్టి అనుభవించుట, శుమాభావము కలిగియుండుట, ఏకపక్షిప్రతము, బాహ్యభ్యంతరములందు పవిత్రుడై యుండుట, ఎననికిని ద్రోహము చేయుకుండుట, సరళభావము కలిగియుండుట, పోషించదగిన వృక్షులను పోషించుట — అను ఈ తొమ్మిది ధర్మములున్న అన్ని వర్ణముల వానికిని ఉపయోగకరములైనవి. ఇక ఇపుడు శేవలము బ్రాహ్మణుని యొక్క ధర్మములను చెప్పెదను —

79. దమమేవ మహారాజ ధర్మమాసుః పురాతనమ్
స్వాధ్యాయాభ్యసనం చైవ తత్ర కర్మ సమాప్యతే.

ఇంద్రియ నిగ్రహము బ్రాహ్మణుల ప్రాచీన ధర్మమని చెప్పబడినది. ఇదికాక, నాడు నదా వేదశాస్త్రముల స్వాధ్యాయము గావించవలెను. ఏలయనగా, దీనిచేతనే వారి సమస్త కర్మల యొక్క పూర్తి సంభవించుచున్నది.

80. క్షత్రియస్యాపి యో ధర్మస్తం తే వశ్యామి భారత
దద్యాద్ రాజా న యావేత యథేత న చ యాజయేత్.

రాజా! ఇక క్షత్రియ ధర్మమును చెప్పుచున్నాను వినుము: క్షత్రియుడు దానము చేయవలెను. ఎవనిని యాదించరాదు. స్వయముగ యజ్ఞములను చేయవలెను. అంతియే కాని పురోహితుడై ఇతరుల యజ్ఞములను చేయించరాదు.

81. వైశ్యస్యాపి హి యో ధర్మస్తం తే వశ్యామి కాశ్యతమ్
దాసమధ్యయనం యజ్ఞః శౌచేన ధనసంచయః.

ఇక వైశ్యుని యొక్క సనాతన ధర్మము చెప్పుచున్నాను వినుము — దానము, అధ్యయనము, యజ్ఞము, పవిత్ర మార్గమున ధనమును సంపాదించుట — ఇవి వైశ్యుని ధర్మములు.

82. ప్రజాపతిర్హి వర్ణానాం దానం శూద్రమకల్పయత్
తస్మాచ్ఛూద్రస్య వర్ణానాం పరిచర్యా విధియతే.

ప్రజాపతి సేవకరూపమున శూద్రుని సృష్టించెను. కాబట్టి సేవ చేయుట శూద్రుని యొక్క శాస్త్ర విహిత కర్మయై యున్నది.

83. చరిత్రబ్రహ్మచర్యస్య బ్రాహ్మణస్య విశామ్పతే
భైక్షచర్యాన్వధీకారః ప్రశస్త ఇహ మోక్షిణః.

బ్రహ్మచర్యమును పాలించినట్టి బ్రాహ్మచారి మనస్సునందు మోక్షమును గూర్చిన అభిలాష తీవ్రముగ కలిగినచో, అతనికి బ్రహ్మచర్యాశ్రమము నుండియే సంన్యాసమును గ్రహించు ఉత్తమ అధికారము లభించును.

84. యత్రాస్తమితశాయీ స్యాన్నిరా శీరనికేతనః
యథేవలబ్ధజీవీ స్యాన్మునిర్దా నో జితేంద్రియః.

సంన్యాసి యగువాడు తన మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుచు మునివృత్తి కలిగియుండవలెను. ఏ వస్తువును శోరరాదు. అతడు అనికేతుడై సంచరించుచు సూర్యాస్తమయ చోట ఆగుచు, ప్రారబ్ధ పశమున లభించిన దానితో జీవన నిర్వహణము గావించవలెను.

85. దానో విధేయో హవ్యకవ్యేఽప్రమత్తే
హ్యన్నస్య దాతా సతతం ద్విజేభ్యః
అమత్సరీ సర్వలిఖప్రదాతా
వైతావనిత్యశ్చ గృహశ్రమి స్యాత్..

గృహస్థుడు ఇంద్రియ నిగ్రహము కలవాడై గురుజనుల యొక్క, శాస్త్రముల యొక్క ఆజ్ఞను పాలించవలెను. దేవతల యొక్క, పితరుల యొక్క తృప్తి కొరకై హవ్యాదులను సమర్పించవలెను. బ్రహ్మనిష్ఠులకు సదా అన్నదానము చేయవలెను. ఈర్ష్య

ద్వేషము లేకుండవలెను. ఇతర ఆశ్రమములవారికి భోజనము పెట్టుచు వారి వలన పోషణ చేయవలెను. సదా యజ్ఞయాగాదులను గావించు చుండవలెను.

86. బ్రహ్మచారి వ్రతీ నిత్యం నిత్యం దీక్షావరో పశి
పరిచార్య తథా వేదం శృత్యం కుర్వా పసేత్ సదా.

బ్రహ్మచారి నిరంతరము మనస్సును, ఇంద్రియములను పశమం దుంచుకొనుచు, వ్రతమును, దీక్షను పాలించవలెను. వేదముల యొక్క స్వాధ్యాయమును గావించుచు, సదా శ్రుత్య కర్మలను పాలించుచు నుండవలెను.

87. అపింసా సత్యవచనమాన్యశంస్యం దమో ఘృణా
ఏతత్ తపో విదుర్ధీరా న శరీరస్య శోషణమ్.

ఏ ప్రాణిని హింసింపకుండుట. సత్యము పలుకుట, క్రూరత్వమును వదలుట, మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుట, గుర్బుల యెడల దయ కలిగియుండుట, అను వీనిని ధీరులగువారు తపస్సుని పిలుచిరి శేవలము శరీరమును ఎండగొట్టుట తపస్సు కాదు.

88. అప్రామాణ్యం చ వేదానాం కాస్త్రాణాం చాభిలఙ్ఘనమ్
అవ్యవస్థా చ సర్వత్ర తద్ వై నాశనమాత్మనః.

వేదమును అప్రామాణికముగ చెప్పట, శాస్త్రముల ఆజ్ఞను ఆల్లంఘించుట, అంతట అవ్యవస్థను కలుగజేయుట - అను ఈ దుర్గుణములన్నియు మనుజునకు తప యొక్క వినాశమునే కలుగజేయును.

89. సర్వం జిహ్వాం మృత్యుపదమార్జవం బ్రహ్మణః పదమ్
ఏతావాఙ్మాన విషయః కిం ప్రలాపః కరిష్యతి.

కుటిలత్వమంతయు మృత్యువు యొక్క స్థానము. సర్వభర్తృము పరబ్రహ్మ ప్రాప్తియొక్క స్థానము. ఇంతియే జ్ఞానము తక్కిన

దంతయు ప్రలాపమాత్రమే యగును. అది (ప్రలాపము) దే
ఉపయోగించును?

పిదప భీష్మాచార్యుడు ఉతభ్యక్షుషి మాంధాత చక్రవ
బోధించిన విషయములను ఈ ప్రకారముగ చెప్పెను —

ఉతభ్య ఉవాచ

90. వృషా హి భగవాన్ ధర్మో యస్తస్య కురుతేహ్యలమ్
వృషలం తం విదుర్దేవాస్తస్మాద్ధర్మం విపర్వయేత్.

(ఉతభ్యక్షుషి మాంధాత చక్రవర్తితో ఇట్లు చెప్పెను —)

'వృష' అనగా భగవంతుడగు ధర్మము. ఎవడు ధర్మనిషః
మున 'అలమ్' (చాలును) అని చెప్పినో అతనిని 'దేవత
'వృషలుడు' అని తలంచెదరు. ధర్మమును అభివృద్ధి చేయువా
రాజు, కావున ధర్మమును సదా వృద్ధి పఱచవలెను.

91. ధర్మో వర్తతి వర్తన్తి సర్వభూతాని సర్వచా
తస్మిన్ హసతి హ్రాయన్తే తస్మాద్ ధర్మం న తోషయేత్.

ధర్మము వృద్ధి కాగా, సమస్త ప్రాణికోట్ల యొక్క అభి
దయయు సంభవించును ధర్మము క్షీణించినచో సమస్తము క్షీ
చును. కాబట్టి ధర్మము లోపించకుండ చూడవలెను.

92. ధనాత్ సవతి ధర్మో హి ధారణాద్ వేతి నిశ్చయః।
అకార్యాణాం మనుష్యేన్ద్రో స నీమాన్తకరః స్మృతః.

ధనముచే ధర్మము యొక్క ఉత్పత్తి యగుచున్నది. సమ
మును ధారణ యొనర్చుటచే అది ధర్మముని చెప్పబడినది. ఆ ధర్మం
అకర్తవ్యమును (పాపమును) సశింపజేయునదిగా తలంచబడినది.

అనంతరము భీష్ముడు పూర్వము వామదేవుడు, వసుమతీ
రాజానకు బోధించిన ధర్మములను ధర్మరాజాదులకు ఇట్లు వివరిం
చెప్పెను —

వాసుదేవ ఉవాచ

93. ధర్మమేవానువర్తన్య న ధర్మాద్ విద్యతే పరమ
ధర్మేస్థితా హి రాజానో జయన్తి స్పృథివీమిమామ్.

(వాసుదేవుడు వసుమనారాజుతో ఇట్లు చెప్పెను. -)

ధర్మమును అనుసరింపును. ధర్మమును వించినది మఱియొక
వస్తువేదియు లేదు. ధర్మమందు నిలుకడ కలిగియున్న రాజు ఈ
భూమిసంతను జయించుచున్నాడు.

94. మృషావాదం పరిహరేత్ కుర్యాత్ ప్రియమయాచికః
న కామాన్న చ సంరమ్భాన్న ద్వేషాద్ ధర్మముత్స్సజేత్.

మిథ్యాభాషణమును నదలివేయవలెను. అడుగకుండగనే ఇతరు
లకు ప్రియ మొనర్పవలెను. కామముచే గాని, క్రోధముచే గాని,
ద్వేషముచే గాని ధర్మమును త్యజింపరాదు.

95. నాధర్మకృంతో రాజా సద్యః ఫలతి గౌరవ
మూలాని చ ప్రకాశాశ్చ దహా నమధిగచ్ఛతి.

భూమియందు నాటబడిన విత్తనము మొక్క ఫలము పెంటనే
లభించనట్లు. చేయబడిన వాపము మొక్క ఫలము పెంటనే లభించదు.
కాని ఫలము లభించనపుడు మూలమును, శాఖలను కూడ కాల్చి
ధర్మ మొనర్చి వేయును.

96. మహద్భృతిరివాధ్మాతః సుకృతే నైవ వర్తతే
తతః సమూలో హ్రయతే నదీం కూలాదిప ద్రుమః.

తోలు గుంది గాలితో నింపబడినపుడు ఉబ్బిపోవునట్లు, పాపము
పాపముచే ఉబ్బిపోవును. అతడు పుణ్యకార్యమందు ప్రవృత్తుడే
కాదు. తదుపరి నది ఒడ్డున ఉన్న చెట్టు ప్రవాహ వేగముచే మూల
నహితముగ కింద పడిపోయి నీటిలో కొట్టుకొని పోవునట్లు. అ
పాపము సమూలముగ నశించిపోవును.

97. న హ శౌర్యాత్ పరం కించిత్ క్రిషు లోకేషు విద్యతే

కూరః సర్వం పాలయతి సర్వం కూరే ప్రతిష్ఠితమ్.

శౌర్యమునకు మించిన వస్తువు మతేదియు ముల్లోకములందును లేదు. కూరడు అందఱిని పాలించును. మఱియు జగత్తంత యీ అతని యొక్క అధారముపై నే నిలచియున్నది.

పిమ్మట కాలకవృక్షీయముని కోసలరాజు యొక్క కుమారుడు డగు క్షేమదర్శికి బోధించిన ధర్మములను భీష్ముడు ఈ ప్రకారముగ సెలవిచ్చెను —

98. నిర్విద్యతా నరః కామాన్నిర్విద్య నుభయేథతే

త్యక్త్వా ప్రీతించ శోకం చ లబ్ధ్వా ఋద్ధిమయం వను.

(కాలకవృక్షీయ ముని కోసలరాజు కుమారునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజున శత్రుడు విషయభోగముల యెడల వైరాగ్యము కలుగునో, అప్పుడు నిరక్తుడైనపుడు అతడు మార్చి శోకములను త్యజించి వైచి, జ్ఞాన ధనమును పొంది నిత్యసుఖమును అనుభవించదొడగు దున్నాడు.

99. యద్ధి భూతం భవిష్యం చ సర్వం తన్న భవిష్యతి

ఏవం విదితవేద్యస్త్యమధర్మేభ్యః ప్రమోక్ష్యసే.

ఏ వస్తువును 'ఇది కలదు' అని సమ్మచున్నారో ఆ వస్తువును 'ఇది లేదు' అని భావించుడు. ఇట్లు తలంచు బుద్ధిమంతుడు మహా కఠినమైన విషయమందు పఠినప్పటికి మఱియును కాకుండును.

100. యచ్చ పూర్వం సమాహరే యచ్చ పూర్వం పరే పరే

సర్వం తన్నాస్తి తే వైప త్జ్ఞాత్వా కోఽమనంజ్వరేత్.

“ఏ వస్తువు పూర్వము గొప్ప గొప్ప వారి అధినమందుండెనో, ఏది ఒకరి తరువాత మఱియొకరిది అయియుండెనో, అది అంతయు

మీది కూడ కాదు" — అని యిట్లు లెస్సగ తెలిసికొనినచో, ఇక ఎవరికి మరల మరల దుఃఖము కలుగును ?

101. క్వ ను తేఽద్య వితా రాజా క్వ మ తేఽద్య వితామహా;
'న త్వం వశ్యసి తానద్య న త్వం వశ్యన్తి తేఽపి చ.

రాజా ! మీ తండ్రి ఇపు డెచటనున్నాడు ! మీ తాత ఇపు డెచట నున్నాడు ? చెప్పయు, ఇప్పుడు మీరు వారిని చూచుటలేదు. వారు మిమ్ములను చూచుట లేదు.

102 అత్మనోఽద్రువతాం వశ్యంస్తాంస్త్యం తిమను శోచసి
ఋద్ధ్యా చైవానుఋద్ధ్యన్య ద్రువం హి న భవిష్యసి.

ఈ శరీరము అనిత్యము. ఈ విషయమును మీరు చూచుచు, తెలిసికొనుచునున్నాడు. ఇక మీ పూర్వుల కొఱకై నిరంతరము ఏల శోకించుచున్నాడు ! ఒకింత బుద్ధి ఉపయోగించి అగోచించును. నిక్కముగ మీరున్న ఎల్లప్పుడు ఇచట ఉండజాలరు.

103. అహం చ త్వం చ నృపతే నుహృదః శత్రవశ్చ తే
అవశ్యం న భవిష్యామః సర్వం చ న భవిష్యతి.

నేను, మీరు, మీ మిత్రులు, శత్రువులు — అందఱు ఇచట ఎల్లప్పుడు ఉండరు. ఇది (ఈ దృశ్యము) యంతయు కొంత కాలమునకు నశించిపోవును.

104. అపి చేన్మహతో విత్తాన్న ప్రముచ్యేత పూరుషః
నైతన్మమేతి తన్మత్వా కుర్వేత ప్రేయమాత్మనః.

ఇట్టి స్థితియందు మనుజునకు గొప్ప సంపద ఉన్నప్పటికిని, 'ఇది నాది కాదు' అని తలచి తన ప్రేయమును అవశ్యము కలుగజేసి కొనవలెను.

105. శ్రియం చ పుత్రప్రాతం చ మనుష్యా ధర్మచారిణః
ధూగధర్మవిదో ధీరాః స్వయమేవ త్యజన్తుక.

యోగధర్మము లెఱిగిన ధర్మాత్ములును ధీరులు తమ సంపదను, ప్రత పౌత్రాదులను కూడ స్వయముగనే త్యజించి వై చుచున్నారు.

106 తాం బుద్ధిమువజిజ్ఞాసుస్త్యమేవైతాః పరిత్యజ
అనర్థాన్చార్థరూపేణ హ్యర్థాన్చనర్థరూపిణః.

మీరు అట్టి పరమార్థబుద్ధిని తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నింపుడు మఱియు ఈ భోగములను త్యజించివేయుడు. ఈ భోగములు అర్థరూపమున కనుపించు అనర్థములు. ఏలయునైన వాస్తవముగ భోగము లన్నియు అనర్థ స్వరూపములే అయియున్నవి.

107. ధర్మమేకైభివద్యంతే కల్యాణారిజనా నరాః
పరత సుఖమిచ్ఛంతే నిర్విద్యేయుక్త లౌకికాత్.

తిత్తమ కులమున జన్మించిన కొందఱు ధర్మమును శరణుబొందుదు, పరలోక సుఖమపేక్షించి, సమస్త లౌకిక వ్యవహారములను విరమించుకొనుచున్నారు.

108. సంచయే చ వినాశానై సురణానై చ జీవితే
సంయోగే చ వియోగానై కో ను విప్రజయేన్మనః.

సంచయము యొక్క అంతము వినాశమే, జీవితము యొక్క అంతము మృత్యువే. సంయోగము యొక్క అంతము వియోగమే. ఇట్లుండ ఇక ఎవడు నీని వైపు మవస్సును లగ్నమొనర్చును ?

109. ధనం వా పురుషో రాజన్ పురుషం వా పునర్ధనమే
అవశ్యం ప్రజహిత్యేవ తద్ విద్వాన్ కోఽనుసంజ్వరేత్.

మనుషుడు ధనమును విడిచినను, విడువకున్నను ధనమే మనుషుని విడిచిపెట్టుట యనునది ఒకానొక దినమున తప్పక సంభవించును. ఈ నివృణమును తెలిసినవాడిక ధనమునకై ఏల చింతించును ?

110. నియచ్చ యచ్చ సంయచ్చ ఇన్ద్రియాణి మనో గిరమ్
ప్రతిషేద్ధా న చాప్యేషా దుర్బలేష్వపాతేష్వపి.

ఇంద్రియములను సంయమము చేయుదు. మనస్సును వశమం
దుంచుకొనుదు. చాక్కును నిగ్రహించి మానముగ నుండుదు.
మనస్సు, చాక్కు, ఇంద్రియములు దుర్బలములు, అహితకారకములు
అయినచో వానిని విషయముల వైపునకు పోనీయక అరికట్టి వాడు
తాను తప్ప మితీయొక డెవడును కలెడడు.

తదుపరి భీష్మాచార్యుడు ధర్మరాజులకు. ఈ ప్రకారముగ
బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

111. మాతాపితృర్ధూరావాం చ పూజా విహుమతా మమ
ఇహ యుక్తే నరే లోకాః కుశశ్చ మహదక్షుతే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

తల్లి, తండ్రి, గురుజనులు వీరి పూజయే (వీరిని పూజించు
టయే) గొప్ప మహత్వముతో కూడిన వస్తువుగ నాకు తోచు
చున్నది. ఈ లోకమున ఈ పుణ్యకార్యమంగు నినుగన్నదైన
మనుజుడు గొప్ప కీర్తిని, శ్రేష్ఠునిగా లోకమును పొందును

112. పితా వై గార్హపత్య్యాగ్నిర్మాతాగ్నిర్దక్షిణః స్వరూః
గురురాహవనీయస్తు సాగ్నిత్రేతా గరియసి.

తండ్రి గార్హపత్యాగ్ని స్వరూపుడు. తల్లి దక్షిణాగ్ని స్వరూపు
రాలు. గురువు ఆహవనీయాగ్ని స్వరూపుడు. లోకేశాగ్నుల కంటె
మాతాపితరులు, గురువు అను త్రివిధాగ్నుల యొక్క గౌరవము
అధికమైనది.

113. సర్వే తస్మాద్భూతా లోకా యస్యైతే త్రయ ఆదృతాః
అనాదృతాస్తు యస్యైతే సర్వాస్తస్యాఫలాః క్రియాః.

ఈ ముగ్గురిని ఆదరించువాడు సమస్త లోకములను ఆదరించి నట్లే. వారిని అనాదరించు వానియొక్క కర్మలు నిష్ఫలములై పోవును.

114. తేభ్య ఏవ హి యత్ సర్వం కృత్వా చ విస్మజామృహమ్
తదాసీన్మే శతగుణం సహస్రగుణమేవ చ
తస్మాన్మే సప్రమృశశస్తే త్రయో లోకా యుభిష్ఠిర.

నేను చేయు శుభకర్మనంతను ఈ ముగ్గురికే సమర్పించి వేయుదును. దీనివలన ఆ శుభకర్మలన్నిటి యొక్క ఫల్యము నూఱురెట్లు, దెయ్యిరెట్లు పెరిగిపోయినది. దీనిచే ముల్లోకములు నా దృష్టి ముందు ప్రకాశితములగుచున్నవి.

115. దత్తైవ తు సదాఽచార్యః శ్రోత్రియానతిరివ్యతే
దశాచార్యానుపాధ్యాయ ఉపాధ్యాయాః పితా దశ.

116. విత్తౌకా దశ తు మాతౌకా సర్వా వా పృథివీమపి
గురుత్వేనాభిభవతి నాస్తి మాతృసమో గురుః.

ఆచార్యుడు పది మంది శ్రోత్రియుల కంటె గొప్పవాడు. ఉపాధ్యాయుడు (విద్యా గురువు) పది మంది ఆచార్యుల కంటె అధికమైన మహత్త్వము గలిగియున్నాడు. తండ్రి పది మంది ఉపాధ్యాయుల కంటె అధికుడు. తల్లియొక్క మహత్త్వము పది మంది తండ్రుల కంటెను గొప్పది. ఆమె ఒక తేయే తన గౌరవము ద్వారా సమస్త భూమండలమును తిరస్కృత మొనర్చి వేయగలదు. కావున తల్లితో సమానమైన గురువు మతియొక డెవడును లేడు.

117. గురుర్గరీయాః పితృత్ మాతృతశ్చేతి మే మతిః
ఉభౌ హి మాతాపితరౌ జన్మన్యేవోపయుజ్యతా.

కాని గురువు యొక్క స్థానము తల్లిదండ్రుల స్థానము కంటె
గొప్పది. ఏలయునిన, తల్లిదండ్రులు ఈ శరీరమునకు జన్మ యొసంగు
టకే ఉపయోగపడుచున్నారు.

118. శరీరమేవ సృజితః పితా మాతా చ భారత

అచార్యశిష్యా యా జాతిః సా దివ్యా సాజరామరా.

తల్లిదండ్రులు శేవలము శరీరమునకే జన్మ నొసంగుచున్నారు.
కాని గురువు యొక్క ఉపదేశమును పొందుటచే ఏ రెండవ జన్మ
లభించుచున్నదో, అది దివ్యమైనది, అజరమైనది, అమరమైనది.

119. యశ్చావృణోత్సపితభన కర్మణా

ఋతం బ్రువన్తన్నృతం నస్మృయచ్ఛనే

తం వై మన్యేత పితరం మాతరం చ

తస్మై న ద్రుహ్యేత్ కృమన్య జానన్.

సత్యకర్మ ద్వారా శిష్యుని కవచమువలె కష్టపాడును, సత్య
స్వరూపమైన వేదమును ఉపదేశించువాడును, అసత్యమును నిరో
ధించువాడును అగు గురువునే తల్లిగా, తండ్రిగా తలంచుము.
మఱియు అతని ఉపకారము నెఱిగి ఎన్నడును అతనికి ద్రోహము
చేయరాదు.

120. మిత్రద్రుహః కృతఘ్నస్య స్త్రీఘ్నస్య గురుహాతినః

చతుర్థాం వయమేతేషాం నిష్కృతిం నానుశుశ్రుమ

మిత్ర ద్రోహము, కృతఘ్నత, స్త్రీహత్య, గురుహత్య—అను
ఈ నాలుగు పాపములకు ప్రాయశ్చిత్తమును మేము విన లేదు (లేదని
భావము)

121. ప్రభవార్థాయ భూతానాం ధర్మప్రపచనం కృతమ్

యః స్యాత్ ప్రభవసంయుక్తః స ధర్మ ఇతి నిశ్చయః.

సాగుల యొక్క అభ్యుదయ శ్రేయస్సుల కొరకే ధర్మము యొక్క ప్రపంచము కావించబడినది. కాబట్టి దేనిచే అభ్యుదయము, శ్రేయస్సు కలుగునో అదియే ధర్మమని శాస్త్రవేత్తల యొక్క నిశ్చయము.

122. అహింసా సత్యమశ్రోధస్తపో దానం దమో మతిః

అననూయాప్యమాత్సర్యమన్విర్యా శీలమేవ చ

ఏష ధర్మః కురుశ్రేష్ఠ కథితః పరమేష్ఠీనా

బ్రహ్మణా దేవదేవేన అయం చైవ సనాతనః

అస్మికా ధర్మ స్థితోరాజా నరో భద్రదాతా పశ్యతి.

అహింస, సత్యము, అశ్రోధము, తపస్సు, దానము, ఇంద్రియ మనస్సంయమము, విశుద్ధబుద్ధి, ఇతరుల దోషమును చూడకుండుట, ఎవరితోను కలహింపకుండుట, ఉత్తమ శీలస్వభావము యొక్క పరిచయ యొనంగుట — అనునవి ధర్మములు. ఎవడి సనాతన ధర్మ మందు స్థితుడై యుండునో, అట్టివానికి శ్రేయము కలుగును.

123. స్వకర్మణా హతం హన్తి హత ఏవ స హన్యతే

పాపియగువాడు తన కర్మచేతనే చనిపోయియున్నాడు. కాబట్టి అతనిని చంపుతాడు చచ్చినవానినే చంపుచున్న వాడగును.

యథా కాకాశ్చ గృథాశ్చ తథైవపథిజీవిన్.

ఉర్ధ్వం దేహవిమోక్షాత్తతే భవన్త్యేతాసు యోనిమ.

కపటముతో జీవితము కొనసాగించువారు శాకులవలె గద్దల వలె నుందురు. నారు మరణించిన వెనుక అట్టి నీచజన్మలందే జన్మింతురు.

అపుడు ధర్మరాజు భీష్ముని ఇట్లు ప్రశ్నించెను —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

124. క్లిశ్యమానేషు భూతేషు తస్మైర్భావైస్తకస్తతః

దుర్గాణ్యతెకరేద్ యేన తన్మే ప్రాపి పితామహః.

(ధర్మరాజు భీష్ముని ఇట్లుడిగెను —)

పితామహా! ప్రపంచములో జనులు భిన్నభిన్నభావముల ద్వారా నానావిధములగు కష్టములను అనుభవించుచున్నారు. ఏ ఉపాయముచే మనుజుడు ఈ దుఃఖములను తప్పించుకొనగలడు? దయ చేసి చెప్పడు.

అంతట భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధింపదొడగెను —

భీష్మ ఉవాచ

125. ఆశ్రమేషు యథోక్తేషు యథోక్తం యే ద్విజాతయః

వర్తంతే సంయతాత్మానో దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు తన మనస్సును అదుపులో నుంచుకొని శాస్త్రోక్తము లగు నాలుగు ఆశ్రమములందును వసించుచు, శాస్త్రోక్తముగు నడపడిక గలిగి వ్యవహరించుచు, ఓరు దుఃఖములను దాటి వేయుచున్నారు.

126. యే దమ్భాన్నాచరన్తి స్మ యేషాం వృత్తిక్ష్ప సంయతా

విషయాంశ్చ నిగృహ్ణన్తి దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు దంభయుక్తముగు ఆచరణ కలిగియుండరో, నియమాను కూలముగు జీవిక కలవారై యుందురో, విషయముల కొరకై వృద్ధి నొందుచున్న ఇచ్చను అరికట్టుచున్నారో, అట్టివారు దుఃఖములను దాటి వేయుచున్నారు.

127. ప్రత్యాఘోషోచ్యమానా యే న హింపన్తి చ హింసితాః

ప్రయచ్ఛన్తి న యాచన్తే దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు ఇతరులు తిట్టినను, నిందించినను, ప్రత్యుత్తరము నివ్వక యుందురో, దెబ్బలు తిన్నను ఇతరులను కొట్టరో, ఇతరులకు ఇచ్చుదులే కాని ఇతరులను అడుగరో అట్టివాగు దుఃఖములను దాటి వేయుదురు.

128. చానయన్త్యతిథిః నిత్యం నిత్యం యే చానసూయకాః

నిత్యం స్వాధ్యాయశీలాశ్చ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు అతిథులను వ్రతదినము లేన ఇంటి యందు సత్కార పూర్వకముగ ఆదరించుదురో, ఎన్నడును ఎవని యొక్క దోషములను చూడకుందురో, నిత్యము నియమపూర్వకముగ వేదాది సద్గ్రంథములను అధ్యయనము చేయుదురో, వారు దుర్గమములగు నంకటములను దాటి వేయుచున్నారు.

129. మాతాపితౄశ్చ యే వృత్తిం వర్తన్తే ధర్మకోవిదాః

వర్ణయన్తి దివా న్యప్నం దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఏ ధర్మజ్ఞులగువారు తల్లిదండ్రుల యొక్క సేవయందు నిమగ్నులై యుందురో, పగటి యందెన్నడును నిదురింపరో, వారు దుఃఖములన్నిటిని దాటి వేయుచున్నారు.

130. యే వా పాపం న కుర్వన్తి కర్మణా మనసా గిరా

నిశ్చిప్తదృష్టా భూతేషు దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు మనస్సు, వాక్కు, క్రియల ద్వారా పాపమెన్నడును చేయకనుందురో, ఏ ప్రాణికి కష్టమును కలుగజేయరో, అట్టివారు దుఃఖముల నుండి విముక్తులగుచున్నారు.

131. యే వదన్తిహ సత్యాని ప్రాణత్వాగేఽప్యవస్థితే

ప్రమాణభూతా భూతానాం దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు ప్రాణము పోవు సమయమందైనను సత్యమును పలుకుటను విడనాడరో, వారు సమస్త ప్రాణులకు విశ్వాస పాత్రులై దుఃఖములన్నిటిని దాటి వేయుచున్నారు.

132. కర్మాణ్యకుహశార్థాని యేషాం వాచశ్చ నూన్పతాః

యేషామర్థాశ్చ సమ్పద్యా దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరియొక్క శుభకర్మలు ప్రకటన నిమిత్తము కానేరవో, ఎవరు సదా తియ్యటి వాక్యములనే వలయుదురో, ఎవరి యొక్క ధనము సత్కర్మల నిమిత్తమే వినియోగింపబడునో, అట్టివారు దుఃఖములను దాటి వేయుచున్నారు.

133. యే తపశ్చ తపస్యన్తి కౌమారబ్రహ్మచారిణః
విద్యావేదవ్రతస్సతా దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు తపస్సు చేయుదురో, కుమారావస్థ నుండియే బ్రహ్మచర్య పాలనమందు తత్పరులై యుందురో, విద్యాధ్యయన, వేదాధ్యయన సంబంధముగ వ్రతము పూర్ణమైన పిదపయే స్నాతకులగుదురో, వారు దుష్కరముగ దుఃఖములను దాటి వేయుచున్నారు.

134. యే చ సంశాన్తరజనః సంశాన్తమపశ్య యే
సత్త్వే స్థితా మహత్మానో దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

రజోగుణ, తమోగుణములు కమించినవారును, విశుద్ధ సత్త్వ గుణమందు స్థితి నొందియున్న వారును, అగు మహాత్ములు దుర్గము సంకటములను దాటి వేయుచున్నారు.

135. యేషాం న కశ్చిత్ త్రనతి న త్రనన్తి హి కన్యచిత్
యేషామాత్మసమో లోకో దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరిని చూచి జనులు భయపడరో, ఎవరు స్వయముగ ఎవనిని చూచియు భయపడరో, ఎవరి వృష్టి యందీ జగత్తింతయు తమ ఆత్మతో తుల్యమైనదిగ నుండునో అట్టివారు దుఃఖములను దాటి వేయుచున్నారు.

136. పరశ్రీయా న తప్యన్తి యే నన్తః పురుషర్షభాః
గ్రామాదభాన్నివృత్తాశ్చ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు ఇతరుల సంపత్తి చూచి శుర్వ్యవలన మండిపడరో, అల్పములగు విషయభోగముల నుండి నివృత్తులగుదురో, మనుష్యు

లలో శ్రేష్ఠులగు అట్టి సాధుమహాత్ములు మంత్రములగు విపత్తులను దాటి వేయుచున్నారు.

137. సర్వా దేవా నమస్యన్తి సర్వధర్మాంశ్చ శృణ్వతే
యే శ్రద్ధధానాః శాస్తాశ్చ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

దేవతలందరికిని ప్రణమిల్లు వారును, ధర్మములన్నిటిని విని ఆచరించువారును, శ్రద్ధ, శాంతి, కలవారును గమస్త దుఃఖముల నుండి విడివడుచున్నారు.

138. యే స మానిత్య మిచ్ఛన్తి మానయన్తి చ యే పరాన్
మాన్య మానా నమస్యన్తి దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

భరతుల నుండి సమ్మానమును కోరనివారును, స్వయముగ భరతులకు సమ్మానము నొసంగువారును, సమ్మాననీయులగు మహనీయులకు నమస్కరించువారును, దుర్లంభ్యులగు సంకటములను దాటివేయుచున్నారు.

139. యే క్రోధం సంనియచ్ఛన్తి క్రుద్ధా నంశమయన్తి చ
స చ కుప్యన్తి భూతానాం దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

కోపమును నిగ్రహించువారును, కోపము కలవారిని శాంతింప జేయువారును, ఏ ప్రాణి యెడలను కోపము లేనివారును, దుఃఖములన్నిటిని దాటివేయుచున్నారు.

140. మధు మాంసం చ యే నిత్యం వర్జయన్తిహ మానవాః
జన్మప్రభృతి మద్యం చ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

పుట్టుక నుండియే మధువును, మాంసమును, మద్యమును గదా విర్జిసించి వేయువారు, దుఃఖములన్నిటిని దాటివేయుచున్నారు.

141. యా తార్థం టోజనం యేషాం సంశాన్తార్థం చ మైథునమ్
వాత్ పత్యవచనాన్తాయ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరి భోజనము దుచికొఱకు కాక శరీర నిర్వహణము కొఱకు మాత్రమే యగునో, ఎవరు విషయ వాసనా తృప్తి కొఱకు కాక సంతానోత్పత్తి కొఱకు మాత్రమే మైశునముడు ప్రవృత్తులగుదురో, ఎవగు సదా సత్యమునే పలుకుదురో, అట్టివారు దుఃఖములన్నిటిని దాటి వేయుచున్నారు.

142. ఈశ్వరం సర్వభూతానాం జగతః ప్రభవాప్యయమ్
భక్తా నారాయణం దేవం దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

సమస్త ప్రాణికొట్లకు ప్రభువును, జగత్తు యొక్క సృష్టి, ప్రళయములకు హేతుభూతుడను అగు భగవంతుడైన నారాయణుని యందు భక్తి భావము కలవారు దుస్తర దుఃఖముల నుండి విడివడుచున్నారు.

143. అస్మిన్నర్చితకర్మాణః సర్వభావేన భారత
కృష్ణే కమలపత్రాక్షి దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు కమల సేత్రుడగు ఈ శ్రీకృష్ణునకు సంపూర్ణమగు భక్తి భావముతో తమ సమస్త కర్మలను అర్పించుదురో అట్టివారు దుర్గమ సంకటములను దాటి వేయగలరు.

144. త్వమప్యేవం విధం హిత్వా యోగేన నియతేన్ద్రియః
వర్తస్వ ఋద్ధిమూలం తు విజయం మనురబ్రపిత్.

మీరు అలసత్వము (సోమరితనమును) వదలివేసి, ఇంద్రియములను విశమందుంచుకొనుచు ఋద్ధిపూర్వకముగ వ్యవహరించుట మంచిది. విజయమునకు మూలము బుద్ధియే (వివేకమే) అని మనువు చెప్పెను.

145. అరుష్యో క్రుశ్యమాసస్య నుకృతం నామ విస్తృత
దుష్కృతం చాత్మనో మర్షి రుష్యత్యేవాపమార్జితే వై.

నిందించువానిని శోపించనిచో, అతడు నిందించువాని పుణ్యమును పొందును. ఈ సహసశీలుని పాపమును ఆ నిందించువాడు పొందుచున్నాడు.

146. టిట్టిభం తముపేక్షత వాళమానమివాతురమే
లోకవిద్వేషమాపన్నో నిష్ఫలం ప్రతిపద్యతే.

ఉత్తముడు రోగివంటి ఆ నిందించు వ్యక్తిని ఉపేక్షించవలెను. దీనిచే ఆ నిందించువాడు సద్గుణ ద్వేషమునకు పాత్రుడగును, మఱియు అతని నర్హుని నిష్ఫలమై పోవును.

147. ప్రాకృతో హి ప్రశంసా వా నిన్దా వా తిం కరిష్యతి
వనే కాక ఇహబుద్ధిర్వాశమానో విరర్థకమ్.

అరణ్యమున కాకి వ్యర్థముగ 'కా, కా' అని అరచునట్లు మూర్ఖుడు అకారణముగనే నిందించుచున్నాడు. అతడు నిందించినను, ప్రశంసించినను ఎవనికి చెడ్డగాని, మంచి గాని చేయగలడు?

148. విపమేతన్మనుష్యన్త్రీ కూరైః ప్రాశ్చిర్వహుభుతైః

కులీనైః సహ శత్యేత కృత్వా జేతుం వనున్తరా.

నరేంద్రా! కూరవీరుడు, విద్వాంసుడు, బహుశుక్రుడు, కులీనుడు మున్నగువారితో డనుండి మనుజుడు భూమి యంతటిపై విజయమును సాధించవచ్చును.

149. ధృతిర్ధాక్ష్యం సంయమో బుద్ధిరాత్మా

ధైర్యం శౌర్యం దేశకాలాప్రమాదః

అల్పస్య వా బహుసో వా వివృద్ధో

ధనస్యైతాన్మన్తే నమిన్తేనాని.

ధారణాశక్తి, చాతుర్యము, సంయమము, బుద్ధి, శరీరము, ధైర్యము, శౌర్యము, దేశకాల పరిస్థితుల యెడల సావధానుడై యుండుట — అను ఈ ఎనిమిది గుణములును, కొద్దిగ గాని, ఎక్కు

వగ గాని ధనమును వృద్ధి చేయుటకు ముఖ్య సాధనములు అనగా ధనమును అగ్నిని ప్రజ్వలింపజేయుటకు ఇంధనములై (కట్టెలై) యున్నవి.

150. విద్యా తపో వా విపులం ధనం వా
సర్వం హ్యేతద్ వ్యవసాయేవ శత్యమ్
బుద్ధ్యా యత్తం తన్నివసేద్ దేహపత్ను
తస్మాద్ విద్యాద్ వ్యవసాయం ప్రభూతమ్.

విద్య, తపస్సు, అధికధనము — అనునివి యన్నియు ప్రయోజ్ఞముచే లభించుచున్నవి. ఆ ప్రయత్నము జనుల బుద్ధికి అధీనమై యుండును. కావున ప్రయత్నమునే సమస్త కార్యముల సిద్ధికి గొప్ప సాధనమని యెఱుంగవలెను.

ఓ ధర్మరాజా! ఇది వఱకు నీవు ఇంద్ర ప్రస్థమందు రాజసూయ యాగము చేయు సందర్భమున మీ సంపత్తిని చూచి ఓర్చలేక దుర్యోధనుడు తన తండ్రియగు ధృతరాష్ట్రునకు తన చింతను వ్యక్తము చేయగా అపుడు ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజాదుల వైభవము నకు కారణము వారి సచ్చీలమే యని వచించి ఇట్లు పలికెను —

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ

151. శీలన హి త్రయో లోకాః శక్యా జేతుం న సంశయః
న హి కించిదసాధ్యం నై లోకే శీలవతాం భవేత్.

(ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

శీలము ద్వారా మూడు లోకములపై జయమును పొంద వచ్చును. ఇవ్విషయమున సంశయము లేదు. శీలవంతులకీ ప్రపంచమున అసాధ్యమైనదేదియును లేదు.

ఈ ప్రసంగమున ధృతరాష్ట్రుడు పూర్వము లక్ష్మీదేవి ప్రహ్లాదునితో ఇట్లు చెప్పెనని వచించెను —

శ్రీరువాచ

152. ధర్మః సత్త్వం తథా వృత్తం బలం చైవ తథావ్యహమ్
శీలమూలా మహాప్రాజ్ఞ సదా నాన్త్యత్ర సంశయః.

(అక్ష్మీ జేవి ప్రజ్ఞాదునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ధర్మము, సత్త్వము, సదాచారము, బలము, సంపద — అనునివి యన్నియు శీలము యొక్కయే ఆధారముపై యున్నవి. శీలమే ఏని యన్నిటి యొక్క మూలమై యున్నది. ॥ విషయమున సంశయము లేదు.

పిమ్మట శీష్టుడు (ధర్మరాజాదులకు) తన బోధనిట్లు కొనసాగించెను — ధర్మరాజా! అసంతకము ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునకు ఇట్లు గెలిచెను —

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ

153. అద్రోహః సర్వభూతేషు కర్మణా మనసా గిరా
అనుగ్రహశ్చ దానం చ శీలమేతత్ ప్రకస్యతే.

(ధృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనోవాక్కుకర్మల ద్వారా ఏ ప్రాణిని ద్రోహము చేయు కుండుట, అందఱిపై దయ కలిగియుండుట, యథాశక్తి దానము చేయుట — ఇవియే శీలమని చెప్పబడుచున్నవి. వానిని అందఱును ప్రశంసించుచున్నారు.

154. యదన్యేషాం హితం స ప్యాదాత్మనః కర్మ పారుషమ్
అస్మత్పిత వా యేన స తత్ కుర్యాత్ కథంచన.

తన యొక్క ఏ కార్యము ఇతరులకు హితకరమైనది కాదో, దేనిని ఆచరించుటయందు సందోచము కలుగునో, అట్టి దానిని ఎన్నఁదును, ఏ విధముగనైనను చేయరాదు.

భీష్ముడు ధర్మరాజునకు ఆశ్వాత్మాగమును గూర్చి వచించుచు
యము, గౌతము సంవాదమును వివరించెను. ఆ సంవాదమున యముడు
గౌతముడను మునితో ఇట్లు చెప్పెను

యము ఉవాచ

155. తపఃశౌచవతా నిత్యం సత్యధర్మరతేన చ
మాతా పితౌరహరహః పూజనం కార్యమజ్ఞానా.

(యముడు గౌతమునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు తపస్సు చేయువలెను. బాహ్యభ్యంతరములందు
వపిత్రుడుగ నుండవలెను. నదా సత్యభాషణ చూపమగు ధర్మమందు
తత్పరుడై యుండవలెను. ఇరియన్నియు ఆచరించుచు తల్లిదండ్రుల
యొక్క సేవ, పూజ చేయుచుండవలెను.

పిదప భీష్మాచార్యులు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రజోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

156. న వాచ్యః పరివాదోఽయం న శ్రోతవ్యః కథంబున
కర్ణవథ పిథాతవ్యో ప్రస్థేయం చాన్యతో భవేత్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవనిని నిందించరాదు. ఆ నిందను వినరాదు కూడను. ఎవ
డైన ఇతరుని నిందించుచుండినచో, అవల తన చెవులను మూసి
కొనవలెను. లేక ఆ చోటు విడిచియైన పోవలెను.

157. అపతాం శిలమేతద్ వై పరివాదోఽథ పైశునమ్
గుణానామేవ వక్తారః సంతః నత్సు నరాధిప.

ఇతరులను నిందించుట, లేక చాడిలు చెప్పుట — దుష్టుల
యొక్క స్వభావమే అయియున్నది. ఉత్తములు సజ్జనుల సమీప
మున ఇతరుల గుణములనే చెప్పుచుందురు.

158. నాయం లోకోఽస్తి న పర ఇతి వ్యవసితో జనః

నాలం గన్తుం హి విశ్వానం నాన్తికే భయకల్మషే.

ప్రపంచమున కొందఱు 'ఈ లోకము లేదు, పరలోకము లేదు' — అను నిశ్చయము కలిగియుండును. అట్టి నాస్తికులు భయ ప్రదులు. వారిపై విశ్వాసము కలిగియుండరాదు.

159. అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతిక్చ యః

ద్వావేప నుఖమేథతే దీర్ఘసూత్రి వినశ్యతి.

సంకటము రాక పూర్వమే తన్ను రక్షించుకొను ఉపాయమును గావించుకొనువాడు 'అనాగత విధాత' అనబడును. ఎవనికి సరిగా సంకట సమయమున అత్యుత్కృష్టోపాయము స్ఫురించునో, అట్టివాడు 'ప్రత్యుత్పన్నమతి' అనబడును. ఎవడు ప్రతికార్యమందును అలస్యము చేయునో అట్టి దీర్ఘసూత్రి నశించిపోవును.

160. పరీక్ష్యతారీ యుత్తక్చ న సమ్యగుపపాదయేత్

దేశకాలావధిప్రేతో తాభ్యాం ఫలవాప్సుయాత్.

ముందు, వెనుక బాగుగ అలోచించి పనిచేయువాడు, ఎల్లప్పుడు సావధాన చిత్తుడై యుండువాడు, అభీష్టములగు దేశకాలములను సరిగా ఉపయోగించుకొనుచు, మఱియు వాని సహయోగముచే ఇచ్చానుసారము ఫలమును పొందును.

161. న హి బుద్ధ్యాన్వితః ప్రాజ్ఞో నీతిశాస్త్ర విశారదః

నిమజ్జిత్యాపదం ప్రాప్య మహతీం దారుణామపి.

బుద్ధిమంతుడు, విద్వాంసుడు, నీతిశాస్త్ర నిపుణుడు అగువాడు భయంకర విపత్తునందు పడినప్పటికిని, దాని యందు మునిగిపోడు, దాని నుండి విడుదల పొందు ప్రయత్నము చేయును.

162. అకాలే కృత్యమారబ్ధం కర్తుర్నారాయ కల్పతే

తదేవ కాల ఆరబ్ధం మహతేఽరాయ కల్పతే.

అకాలమున ప్రారంభించిన వని, వని చేయువానికి లాభ దాయకముగ నుండదు. అదియే సకాలమున ప్రారంభించినచో గొప్ప ప్రయోజనమును సిద్ధింపజేయును.

అనంతరము భీష్ముడు శత్రువు యెడల సదా జాగరూకుడై యుండవలెనను విషయమును తెలుపుట కొఱకై బ్రహ్మదత్తుడను రాజునకు, పూజనీ అను పక్షికి జరిగిన సంభాషణమును గూర్చి చెప్పెను. పూజనీ పక్షి రాజునకు ఇట్లు తెలిపెను —

పూజన్యుపాచ

163. తరసా యే న శక్యస్తే శస్త్రైః మనిశితైవపి

సాహ్నా తేఽపి నిగృహ్యస్తే గణా అవ కరణిభిః.

(పూజనీ బ్రహ్మదత్తునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

బలపూర్వకముగ తీక్షణశస్త్రములు ప్రయోగించుటచే కూడ వశము కాని వారును, అడ వనుగులచే మగ వనుగు వశమగుటలు — మధుర వచనములచే వశము కాగలరు.

164. న విత్తేన న పాతుష్మిర్న సాన్వేన న చ శ్రుతైః

కోపాగ్నిః శమ్యతే రాజంస్తాయాగ్నిరివ సాగరే.

ఒడబాగ్ని సముద్రహిందు ఏ విధముగను శమించనట్లు, క్రోధాగ్నియు ధనముచే గాని, శతోరత్వము చూపుటచే గాని, తియ్యటి మాటల ద్వారా నచ్చ చెప్పటచే గాని, శాస్త్ర జ్ఞానముచే గాని శాంతింపదు.

165. దైవం పురుషకారశ్చ స్థితావన్యేన్య సంక్రయాత్

ఉదారాణాం తు నత్కర్మ దైవం క్లిషా ఉపాసతే.

అదృష్టము, పురుష ప్రయత్నము — అను ఈ రెండును ఒక ధానికొకటి సహాయసహమందును. కాని ఉదారమును విచారణ కల్గ

నాడు సదా శుభకార్యములనే ఆచరించుచుండును. వస్తుసకలు (దుర్బలులు) అదృష్టమును విముక్తుని ముందులు.

166. తస్మాత్ సర్వం వ్యపోహార్థం కార్య ఏవ పరాక్రమః
సర్వస్వమపి సంత్యజ్య కార్యమాత్మవాతం నరైః.

కావున కాలము, అదృష్టము, స్వభావము మున్నగు సమస్త పదార్థములను గూర్చిన సంకల్పమును వదిలి పరాక్రమము (కార్య శూరత్వము) కావించవలెను. మనుజుడు తన సర్వస్వమును వదిలి మైనను తనకు హితమును కలుగ జేయు దానిని సాధించవలెను.

167. విద్యా శౌర్యం చ దాక్ష్యం చ బలం ధైర్యం చ పశ్చాదుమ్
మిత్రాణి సహజాన్య హుర్వర్తయన్తీహ కైరుభాః.

విద్య, శూరవీరత్వము, దక్షత్వము, బలము—అను ఈ ఐదును మనుజుని యొక్క స్వాభావిక మిత్రులని చెప్పబడినవి. బుద్ధిమంతుడు వీనిద్వారా ప్రపంచమందు సమస్త కార్యములను గావించుచున్నాడు.

168. సా భార్యా యా ప్రియం బ్రూతే స పుత్రో యత్ర నిర్వృతిః
తస్మిన్మిత్రం యత్ర విశ్వాసః స దేశో యత్ర జీవ్యతే.

ప్రియ వదనములను చెప్పు భార్య ఉత్తమురాలు, సుఖమును కలుగజేయు పుత్రుడు ఉత్తముడు. విశ్వసించదగిన మిత్రుడు ఉత్తముడు. ఎచట జీవిత ఐక్యంగా జరుగునో అట్టి దేశము ఉత్తమమైనది.

తదునాత ధర్మఫాలన విషయమై చెవ్వచు భీష్ముడు భారద్వాజ కణిసనకు, శ్రుంజయుడను రాజునకు జరిగిన సంభాషణను వివరించి చెప్పెను. కణిసకు శ్రుంజయువ కిట్లు బోధించెను —

భారద్వాజ కణిశ ఉవాచ —

169. నాలసా ప్రాపువన్త్యర్థా న క్లిషా నాభిమానినః
స చ లోకరవాద్ భితా న వై శక్యత్ ప్రతీక్షిణః.

(బారద్యాజ కణికుడు శత్రుంజయు రాజన క్షేత్తు జోధిండు)

సోమరి, పిరికివాడు, అభిమాని, శోకచర్చవే భయపడుచును,
గుమయమును వ్రలీక్షించుచు కూర్చొనువాడు తమ అభీష్ట
పదార్థములను పొందజాలరు.

170. ఋణశేషమాగ్నిశేషం శత్రుశేషం తథైవ చ

పునః పునః ప్రపర్ధంతే తస్మాచ్ఛేషం న ధారయేత్.

ఋణయు, శత్రువు, అగ్ని — అనువాసాగో ఏదేని కొంచెము
మిగిలియున్నచో, అది మరల మరల వృద్ధి నొందుచుండును. కాబట్టి
వీనిలో దేనియొక్కయు శేషము వదలరాదు.

171. నానమ్మక కృతకారీ స్యాదప్రపమత్తః సదా భవేత్

కణ్ఠకోఽపి హి దుశ్శిన్నే ఏకారం కురుతే చిరమే.

ఏ కార్యమైనను బాగుగ నరమేనగు వదలరాదు. సదా
సావధానముగ నుండవలెను. శరీరమునకు గుర్చుకొనిన ముల్లును
పూర్తిగ తీరివేయనిచో, దానిలోని కొంత భాగము శరీరములోనే
మిగిలియుండినచో, అది చిరకాలము వఱకు ధాఢను కలుగజేయును.

172. యథా యథైవ జీవేద్ధీ తత్ కర్తవ్యమహేలయా

జీవితం మరణాచ్ఛ్రయోఽణు జీవన్ ధర్మమవాప్నుయాత్.

దేనిదేనిచే జీవితము సురక్షితముగ నుండునో, దాని దానిని
అవహేళన లేక తప్పక చేయవలెను. మరణించుట కంటె జీవించుట
శ్రేష్ఠము — ఏలయనిన, జీవించువాడు తిరిగి ధర్మమును
అచరించగలడు.

సంకట కాలమున జీవన నిర్వహణ మెట్లు చేయవలెనను
విషయమును తెలుపుటకై భీష్ముడు విశ్వమిత్ర చాండాలు
సంపాదమును వివరించెను. అందు విశ్వమిత్రుడు చాండాలునితో
ఇట్లు చెప్పెను —

విశ్వామిత్ర ఉవాచ—

173. ఏబన్ద్యేవేదకం గావో మణ్ణూశేష రువత్స్వపి.

(విశ్వామిత్రుడు చందాలునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

చెలువనందు కప్పలు అటచుచున్నను ఆవులు నీళ్ళు
త్రాగుచునే యుండును (ఇతిరులేమి చెప్పినను విజ్ఞుడు తాను
చేయదలంచిన కార్యమును చేయును.)

పిదప భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

174. ఏషం విద్వానదీనాత్మా వ్యనసస్థా జీవేషుః

సర్వోపాత్తురుపాయజ్ఞో దీనమాత్మాన ముద్ధరేత్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

సంకటమందు పడి జీవితమును రక్షించుకొనదలచిన బుద్ధి
మంతుడు దీనచిత్తుడు కాక వ్యసన ఉపాయమును వెతుకవలెను,
మఱియు అన్ని ఉపాయములచే అవత్యాలమందు పరిస్థితి నుండి
తన్నుతాను ఉద్ధరించుకొనవలెను.

175. ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ జీవితవ్యం సదా భవేత్

జీవా పుణ్యమవాప్నోతి పురుషో భద్రమక్కుతే.

ఇట్టి బుద్ధి యొక్క సహాయమును గైకొని జీవించుటకు సదా
ప్రయత్నము చేయవలెను. ఏలయునిన, జీవించువాడు పుణ్యము
చేయుటకు అవకాశమును బొంది శ్రేయస్సును ఒడయగలడు.

176. అమిథ్యాజ్ఞానినః కేచిన్మిథ్యా విజ్ఞానినః పరే

తద్వై యథాయథం ఋద్ధ్యా జ్ఞానమాదదతే సతామే.

కొందఱు యథార్థ జానులై యుందురు. మఱికొందఱు
మిథ్యా జ్ఞానులై యుందురు. ఈ విషయమును బాగుగ తెలిసికొని

రాజు సత్యజ్ఞాన సంపన్నులగు శుక్తినుల నుండియే జ్ఞానమును పొందుచున్నాడు.

శరణాగతుని రక్షించు విషయమై వేటగాడు, పాపురముల కథను భీష్ముడు చెప్పెను. ఒక చెట్టుపై ఒక పాపురము తన భార్యతోగూడ నివసించుచుండెను. ఒకనాడు అడపాపురము ప్రొద్దుననే మేతకై వెడలి మరల చాలసేవటివఱకు తిరిగి రాలేదు. అప్పుడు మగపాపురము చాల దిగులు పడి భార్యకొఱకై విలసించుచు ఇట్లు చెప్పెను.

177. న గృహం గృహమిత్యా హుర్లహితే గృహమాచ్యతే
గృహం తు గృహితే హినమరణ్య నదృశం మరమే.

(మగపాపురము ఇట్లు చెప్పెను —)

చాస్తనముగ గృహము గృహమని చెప్పబడదు. గృహిణియే (గృహిణుని భార్యయే) గృహమని చెప్పబడును.

178. యన్య భార్యా గృహే నాస్తి సాధ్యే చ ప్రియవాదినీ
అరణ్యం తేన గతవ్యం యథారణ్యం తథా గృహమే.

ఈ ప్రపంచమున భార్యతో సమానమైన బంధువు గాని, ఆశ్రయముగాని, ధర్మసంపాదన యందు సహాయకులుగాని మఱి యొకరును లేరు.

ఈ ప్రకారము విలసించుచున్న మగపాపురముతో వల యందు చిక్కుకొనిన అడపాపురము, బోయవానికి అతిథి సత్కారము చేయుమని చెప్పి ఇట్లు పలికెను —

కపోత్యువాచ

179. యో హి కశ్చిద్ ద్విజం హన్యాద్ గాం చ లోకస్య మాతరమే
శరణాగతం చ యో హన్యాత్ కుల్యం తేషాం చ పాతకమే.

(అడపాపురము తన భర్తతో ఇట్లు చెప్పెను -)

ఎవడు బ్రాహ్మణుని, గోవును, శరణాగతుని వధించుదురో, ఆ మువ్వరికిని పాపము సమానముగ తగుల్కొనును.

భార్య యొక్క ఆ చాక్యములను విని మగపాపురము చాల సంతోషించి బోయవానికి అతిథి సత్కారము చేయదలంచి ఆతనితో ఇట్లు చెప్పెను —

180. అరావప్యచితం కార్యమాతిథ్యం గృహమాగతే
భేత్తుమప్యగతే భాయాం నోపసంహరతే ద్రుమః.

శత్రుజై నను ఇంటికి వచ్చినపుడు ఆతనికి ఆదర సత్కారమును గావింపవలెను. భేదించుటకు వచ్చినవానికి గూడ వృక్షము నీడ నిచ్చుచున్నది కదా !

అప్పుడు మగపాపురము బోయవాడు చలికాదుకొనుట కొఱ్ఱై నిష్పన్ను తెచ్చి ఆకులు వేసి చలిమంట ఏర్పాటుచేసి, బోయవానికి ఆహారము అగు నిమిత్తము తన్ను ఆ మంటలో ఆహారీ చేసికొనెను. ఆ మహా త్యాగమును చూచి బోయవాడు ఇట్లునుకొనెను —

181. అహో దేహస్థానైన దర్శితాతిథి పూజనా
తస్మాద్ ధర్మం చరిష్యామి ధర్మో హి పరమా గతిః
దృష్టో ధర్మో హి ధర్మస్థే యాదృశో విహగోత్తమః.

(నేటగాడు తనలో ఇట్లు కొనెను —)

అహో ! ఆ మగపాపురము తన శరీరమును దానమొనర్చి నా యెదుట అతిథి సత్కారము యొక్క ఉజ్జ్వల ఆదర్శమును చూపెను. కాబట్టి నేను కూడ ఇప్పుడు ధర్మము నాచరించెదను. ఏలయునిన ధర్మమే పరమగతియై యున్నది. ధర్మాత్ముడగు ఆ శ్రేష్ఠ పక్షియందు ఎట్టి ధర్మము గాంచబడినదో, అట్టిది నాకు కూడ అభీష్టమైయున్నది.

ఈ ప్రకారముగ తలంచి వేటగాడు ధర్మమార్గము వలంబించి, వలలో బంధించిన ఆడపావురమును వదలి వైచెను. అప్పుడు పతివ్రత యగు ఆడపావురము తన యొక్క పతిరహితస్థితిని జూచి విలపించుచు ఇట్లు నెను —

182. మితం దదాతి హి పితా మితం భ్రాతా మితం మతః

అమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్.

తండ్రి, సోదరుడు, పుత్రుడు - వీరందఱును స్త్రీకి మితమైన సుఖము నిచ్చుదురు. కేవలము పతియే స్త్రీకి అపరిమిత సుఖము నిచ్చును. అట్టి పతిని ఏ స్త్రీ పూజించదు !

ఈ ప్రకారముగ తలంచుకొని ఆ ఆడపావురము తుదకు అచట కున్న అగ్నిలో పడి ప్రాణత్యాగము చేసెను. ఆ పావురములు రెండును, వేటగాడున్న సద్గతిని పొందిరి.

పిమ్మట భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

183. యుధిష్ఠిర మహానేష ధర్మో ధర్మభృతాం పర

గోఘ్నోష్యపి భవేదస్మిన్నిష్కృతిః పాపకర్మణః.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ధర్మాత్ములలో శ్రేష్ఠుడవగు ధర్మరాజా! శరణాగతుని రక్షించుట అనునది గొప్ప ధర్మమై యున్నది. దానిని ఆచరించుటచే అది గోవధ చేసిన వారి పాపమునకుకూడ ప్రాయశ్చిత్తము కాగలదు.

ఈ సందర్భమున భీష్ముడు శౌనక ఇంద్రద్రోతముని జనమేజయ రాజునకు బోధించిన ధర్మములను వివరించుచు చెప్పెను — శౌనక ఇంద్రద్రోతుడు ఇట్లు పలికెను —

శౌనక ఇంద్రోత ఉవాచ

184. యజ్ఞోదానం దయా వేదాః సత్యం చ వృథావిపతే
పశ్యంతాని పవిత్రాణి సప్తం నుచరితం తపః.

(శౌనక ఇంద్రోతముని జనమేజయునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

యజ్ఞము, దానము, దయా, వేదము, సత్యము — అను ఈ
అఱును పవిత్రములని చెప్పబడినవి. వీనితోబాటు చక్కగ ఆచరింప
బడిన తపస్సు ఆఱవ పవిత్ర కర్మగా ఎంచబడినది.

185. పుణ్యాదేశాభిగమనం పవిత్రం పరమం వృతమ్.

పుణ్య తీర్థములకు యాత్ర సలుపుట పవిత్రమైనదని
చెప్పబడినది.

186. వికర్మణా తప్యమానః పాపాద్ విపరిముచ్యతే
నైకత్వే శార్యం పునరితి ద్వితియాత్ పరిముచ్యతే.

ఎవడైన శాస్త్రవిరుద్ధమైన కర్మ చేసినచో, దానికి పశ్చాత్తాప
పడినచో ఆ పాపము నుండి విముక్తుడగును. మఱల శిండవసారి
పాపము చేసినచో 'ఇక మీదట మరల ఇట్టి పాపకార్యమును
చేయను, — అని ప్రతిజ్ఞ చేసినచో ఆ పాపము నుండియు అతడు
విముక్తుడు కాగల్గును.

187. కల్యాణమనుకర్తవ్యం పురుషేణ ముఖాషతా
యే సుగన్ధిని సేవన్తే తథాగన్తా భవన్తి తే.

188. యే దుర్గన్ధిని సేవన్తే తథాగన్తా భవన్తి తే
తపశ్చర్యావరః పద్యః పాపాద్ విపరిముచ్యతే.

మఱమును అభిలషించువాడు శ్రేయస్కరములగు కార్యములనే
చేయవలెను. సుగంధ పదార్థములను సేవించువాని శరీరము నుండి
సుగంధమే వెలువడును. దుర్గంధ పదార్థములను సేవించువాని శరీరము

నుండి దుర్గంధమే వెలువడును. ఎవడు తపస్సునందు తత్పరుడై యుండునో, అతడు సమస్త పాపముల నుండియు విడివడును.

తన ప్రసంగమున శౌనకాచార్యుడోతముని పూర్వము బృహస్పతి దేవతలకు, అనుగులకు బోధించిన ధర్మములను చెప్పెను. బృహస్పతి ఇట్లు పలికెను.

బృహస్పతి రువాచ

189. కృత్వా పాపం పూర్వమబుద్ధిపూర్వం
పుణ్యాని చేత్కురుతే బుద్ధిపూర్వమ్
స తత్ పాపం నుదతే కర్మశిలో
వాసో యథా మలినం కరయుక్తమ్.

(బృహస్పతి దేవతలతో, అనుగులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు మొదట తెలియక పాపముచేసి మరల తెలిసి పుణ్య కర్మల నాచరించినచో, అట్టి సత్కర్మ పరాయణుడు మౌరము (సబ్బు, పోచా మొదలైనవి) వస్త్రముల మురికిని పోగొట్టునట్లు, తన పాపమును తొలగించి వేయును.

190. పాపం కృత్వాభిమన్యేత నాహమస్మితి పూరుషః
ఉచ్ఛిక్తిర్నతి కల్యాణం శ్రద్ధదానోఽనసూయకః.

పాపము చేసినవాడు అభిమానము, అహంకారము లేనివాడై, శ్రద్ధాపూర్వకముగ దోష దృష్టిని పరిత్యజించి శ్రేయోజాయకముగు ధర్మము యొక్క అనుష్ఠానమునే ఇచ్చగించవలెను.

191. యథాఽఽదిత్యః ప్రాతరుద్యంత్రమా సర్వం వ్యపోహతి
కల్యాణమాచరన్తేవం సర్వపాపం వ్యపోహతి.

సూర్యుడు ప్రాతఃకాలమున ఉదయించి చీకటిసంతను నశింప జేయునట్లు, శుభకర్మను (పుణ్యకర్మను) ఆచరించువారు తన సమస్త పాపములను నశింప జేయుచున్నాడు.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజు యొక్క వ్రతాన్ని పురస్కరించుకొని మరణించిన వానియొక్క పునర్జీవనప్రాప్తి విషయమై ఒక బ్రాహ్మణబాలుడు మృతి నొంది మరల జీవించిన గాథను గూర్చి ఇట్లు చెప్పెను — ఒకానొక బ్రాహ్మణునకు ఒక కుమారుడు కలడు. అతడు చిన్నప్పడే మరణించెను. ఆ మరణించిన పిల్లవానిని తీసికొని తండ్రి బంధువులు శ్మశానభూమికి వెళ్ళి ఆ బాలుని కొట్టకై ఏడ్చుచు పిల్లవాని యెడల ప్రేమచే అచ్ఛోటు వదలి వెళ్ళలేకపోయిరి. అపుడచటికి ఒక గ్రద్ద వచ్చి 'మీరందుల కేడ్చెదరు! ఏడ్చినందువలన పిల్లవాడు బ్రతుకునా? కావున తిరిగి పొందు' అని చెప్పుచు ఇట్లు పలికెను —

గృధ్ర ఉవాచ

192. పశ్చిన్తీయ పరిత్యక్తం శుష్కం కాష్టత్వమాగతమ్
కస్మాచ్ఛేవథ తిష్ఠంతమాత్మానం కిం న శోచథ.

(గ్రద్ద బ్రాహ్మణ బంధువులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఈ పిల్లవాని శరీరము పంచేంద్రియములచే పరిత్యజింపబడి ఎరిగిన కట్టెవలె మీ యెదుట పడియున్నది. మీరు దీనికై ఏల శోకించుచున్నారు? ఒక దినమున మీకు కూడ ఇట్టి దశ సంభవించును. మఱి మీ కొఱకై మీరు ఏల శోకించుటలేదు?

193. ధనం గావః సువర్ణం చ మణిరత్నమథాపి చ
అపత్యం చ తపోమూలం తపోయోగాచ్చ లభ్యతే.

ధనము, గోవులు, బంగారము, మామలు, రత్నములు, పుత్రులు — వీని యన్నిటి యొక్క మూలకారణము తపస్సే అయి యున్నది. తపస్సు వలననే ఇవి లభించుచున్నవి.

194. యథాకృతా చ భూతేషు ప్రాప్యతే నుఖదుఃఖితా
గృహీత్వా జాయతే జన్తు ర్ముఖాని చ నుఖాని చ.

జీవుడు తన పూర్వజన్మ యొక్క కర్మల ననుసరించి సుఖ దుఃఖములను వెంట తీసికొని జన్మించుచున్నాడు. ప్రాణులందఱికి సుఖదుఃఖములు వారవారి కర్మల ననుసరించియే సంభవించును.

195. న కర్మణా పితుః పుత్రః పితా వా పుత్రకర్మణా
మార్గేణాన్యేన గచ్ఛన్తి బద్ధాః సుకృతదుష్కృతైః.

తండ్రి యొక్క కర్మతో కుమారునకు గాని, కుమారుని కర్మతో తండ్రికి గాని ఏ విధమైన సంబంధము లేదు. తమతమ పుణ్య, నాప బంధనమందు బంధింపబడిన జీవులు కర్మానుసారము విభిన్న మార్గములందు పయనించుదురు.

196. ధర్మం చరత యత్నేన న చాధర్మ సునః కృతాః
వర్తధ్వం చ యథాకాలం దైవతేషు ద్వివేషు చ.

మీరు ప్రయత్నపూర్వకముగ ధర్మము నాచరింపుడు. అధర్మ మందెన్నడును మనస్సును ప్రవేశింపనీయకుడు. దేవతల యొక్కయు, బ్రహ్మనిష్ఠుల యొక్కయు సేవయందును యథా సమయమున తత్పరులై యుండుడు.

197. ధర్మం సత్యం శ్రుతం న్యాయ్యం మహతిం ప్రాణినాం దయామ్
అజిహ్మాత్వమశాత్వం చ యత్పతః పరిమార్గతః.

మీ యందఱును ధర్మము, సత్యము, శాస్త్రజ్ఞానము, న్యాయ పూర్ణ మగు నడవడిక, సమస్త ప్రాణులందును మిగుల దయ కలిగి యుండుట, కుటిలత్వము లేకుండుట, శతత్వము త్యజించుట — అను ఈ గుణములను ప్రయత్నపూర్వకముగ అనుష్ఠించుడు.

ఇంతలో ఒక నక్క అచటికి వచ్చి ఆ బంధువులతో 'ఈ గ్రద్ద మీ పుత్ర సేవనమును భంగ మొనర్చుచున్నది. కావున సూర్యాస్త సమయము వఱకు ఇక్కడే యుండి శోకింపుడు,' అని చెప్పదొడగెను. బంధువులు ఏమియు శోచక అచటనే ఉండిపోయిరి. ఇంతలో అచట

శివుడు ప్రత్యక్షమై వారిని వరము కోరుకొనుడనగా, వాగు ఆ మృత బాలుని జీవింపజేయుడని ప్రార్థించిరి. శివుడందులకు సమ్మతించి ఆ బాలుని బ్రతికింపజేసెను.

ఈ కథను పురస్కరించుకొని భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

198. అనిర్వచన దీర్ఘాని నిశ్చయేన ద్రువేణ చ
దేవదేవప్రసాదాచ్చ క్రిపం ఫలమవాప్యతే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ధర్మరాజా! మనుజుడు దిగులుపడక, దృఢమై, ప్రబలమైనట్టి నిశ్చయముతో ప్రయత్నము చేయుచుండినచో, దేవాధి దేవుడగు శివుని అనుగ్రహముచే శీఘ్రముగ మనోవాంఛిత ఫలమును పొందును.

ఒకప భీష్ముడు ధర్మరాజునకు వాయుదేవ శాల్మలీ వృక్షముల యొక్క సంవాదమును తెలియజేసెను. పూర్వము హిమాలయ పర్వతముపై ఒక పెద్ద శాల్మలీ వృక్షము (బూరుగ చెట్టు) కలదు. ఆ చెట్టు చాల విశాలముగ, దృఢముగ నుండెను. ఒకనాడు నారదుడు అచటికి వచ్చి 'వాయుదేవుడు నీకు మిత్రుడుగా నున్నట్లు తోచుచున్నది. కనుక నే ఇరిర చెల్లనువలె నిన్ను క్రింద పడద్రోయక ఉన్నాడు.' అని పలుక ఆంతట శాల్మలీ వృక్షము 'నా కివరును మిత్రులు లేరు, నాకు వాయుదేవుని కంటెను ఎక్కువ బలము కలదు' అని అహంకారముతో పలికెను. నారదుడు ఆ విషయమును వాయుదేవునకు తెలుపగా అతడు ఆ వృక్షముకడకు వచ్చి 'పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు ఈ వృక్షము క్రింద విశ్రాంతిని గైకొనెను. కనుక నే నేను నీపై దయ కలిగియుంటిని. కాని నీవు నన్ను గూర్చి అవమాన పూర్వకముగ పలుకుచున్నావు' అని చెప్పగా ఆంతట శాల్మలీ

వృక్షము వాయుదేవునితో — 'నేను నీ బలమున కేమియు భయ పడను. నీ శక్తిని చూపుకొనుము' అని చెప్పి ఇట్లు వదిలెను —

199. యే తు బుద్ధ్యా పా బలివస్తే భవంతి బలియసః
ప్రాణమాత్రణా యే వై నైవతే బలివో మతాః.

(శాల్మలీ వృక్షము వాయుదేవునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

బుద్ధిబలము కలవాడే బలిష్ఠులని ఎంచబడుచున్నారు. ఎవరి యందు కేవలము శారీరక బలము మాత్రము కలదో వారు వాస్తవముగ బలవంతులని ఎంచబడరు.

అప్పుడు వాయుదేవుడు కేవల దినము నా పరాక్రమమును చూపెదను — అని చెప్పి పెడలిపోయెను. అతడు పెడలిన పీడప ఆ వృక్షము తన తప్పిదమును గుర్రెడిగి తన అల్పబలమును గూర్చి ఆలోచించి పశ్చాత్తాప పడి వాయుదేవుడు రాక పూర్వము తానే తన కొమ్మలను, అకులను క్రిందకు వదివేసికొనిను. కావున దుర్బలుడు బలవంతునితో పైరము కలిగియుండునేని శాల్మలీ వృక్షము పలె సంతాపమును పొందవలసినదని అని వచించి భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

200. న హి వైరం మహాత్మానో విష్ణుస్త్వన్యపకారిషు
శనైః శనైర్మహారాజ దర్శయన్తి స్మ తే బలమ్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను) —

మహాత్ములు తమకు చెడ్డచేయువారి యెడల పైరభావము కలిగియుండురు, వారు నెమ్మది నెమ్మదిగనే తమ బలమును చూపుదురు.

201. న హి బుద్ధ్యా సమం కించిదో విద్యతే పురుషే నృప
తథా బలైస రాజేన్ద్రో న సఖోఽప్తిహ కశ్యప.

ధర్మరాజా! మనుజుని యందు బుద్ధితో సమానమైనది మఱియొకటి ఏదియు లేదు. ప్రపంచమున బుద్ధిబలముతో కూడిన వానితో సమానముగ ఎవఁడును లేడు.

అప్పుడు ధర్మరాజు భీష్ముని ఇట్లుడిగెను —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

202. పాపస్య యదధిష్ఠానం యతః పాపం ప్రవర్తతే
ఏతదిచ్చామ్యహం శ్రోతుం తత్త్వేన భరతర్షభ.

(ధర్మరాజు భీష్ముని యిట్లుడిగెను —)

భరత శ్రేష్ఠా! పాపము యొక్క అధిష్ఠానమేది? జేని నుండి అది ప్రవృత్తమగుచున్నది? అను విషయమును యథార్థ రూపముగ నేను వినివలించుచున్నాను.

అంతట భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

203. పాపస్య యదధిష్ఠానం తచ్ఛృణుష్వ సరాధిప
ఏకో లోభో మహాగ్రహో లోభాత్ ప్రాపం ప్రవర్తతే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

రాజా! పాపము యొక్క అధిష్ఠానమును వినుము. లోభ మొకటియే పాపము యొక్క అధిష్ఠానము. ఇది మనుజుని మింగి వేయునట్టి పెద్ద మొసలి. లోభము వలననే పాపము యొక్క ప్రవృత్తి సంభవించుచున్నది.

204. లోభాత్ క్రోధః ప్రభవతి లోభాత్ కామః ప్రవర్తతే
లోభాన్మోహశ్చ మాయా చ మానః స్త్రమ్భః పరానుతా.

లోభము వలననే కామము ప్రకటమగుచున్నది. లోభము వలననే కామము యొక్క ప్రవృత్తి సంభవించుచున్నది. లోభము

వలననే మాయ, మోహము, అభిమానము, ఉద్వందత్వము, పరాధీనత్వము — మొదలైన దోషములు ప్రకటమగుచున్నవి.

205. స లోభః సహ మోహేన విభేష్యే జితాత్మనా
ఽమౌఘోద్రోహశ్చ నిష్టా చ పైశున్యం మత్సరస్తభా
భవన్త్యేతాని కౌరవ్యే లుప్తానామకృతాత్మనామ్

ఈన మనస్సును, ఇంద్రియములను నిగ్రహించినవాడు మోహ సహితముగ ఈ లోభమును జయించవలెను. దంభము, ద్రోహము, నింద, చాడిలు చెప్పట, మార్పిడియ్యము - అను ఈ దోషములన్నియు అజితాత్ములగు లోభుల యందే ఉండును.

206. యేష్యలోభస్తభామోహో యే చ సతాకర్షవే స్థితాః
తమ కౌన్తేయ రజ్యేథా యేషాం స ప్రశ్యతే పునః.

గాజాః | లోభము, మోహము లేనివారును, సత్యమునందు, సరళత్వమునందు స్థితకలవారును, సదాచారము నుండి ఎన్నడును భ్రష్టులు కానివారును అగు మహానీయుల యెడల మీరు ప్రేమ (భక్తి) కలిగియుండవలెను.

207. యే న హృష్యన్తి లాభేషు నాలాభేషు పృథన్తి చ
నిర్మమా నిరహంకారాః సత్త్వస్థా సమదర్శినః.

208. లాభాలాభౌ నుఖదుఃఖే చ శాత
ప్రియాప్రియే మరణం జీవితం చ
సమాని యేషాం స్థిరవిక్రమాణాం
ఋభుత్పితాం సత్త్వపథే స్థితానామ్.

209. ధర్మప్రియాంస్తాన్ సుమహానుభావాన్
దాన్తేఽప్రమత్తశ్చ సమర్పయేథాః
దైవాత్ పర్యే గుణవన్తే భవన్తి
కుభాకుభే వాక్పలాపాస్తథాన్యే.

లాభమునందు సంతోషముతో పొంగిపోనివారును, నష్టము నందు దుఃఖముతో క్రుంగి పోనివారును, మమత్వము, అహంకారము లేనివారును, సదా సత్త్వగుణము కలిగియుండువారును, సమదృష్టి కలవారును, లాభాలాభములందు, సుఖదుఃఖములందు, ప్రియాప్రియములందు, జీవన, మరణములందు సమదృష్టి కలవారును; నుద్యధమగు పరాక్రమము కలవారును, ఆధ్యాత్మిక ఉన్నతిని కాంక్షించువారును, సర్వమయ మార్గమునందుండు వారును. ధర్మప్రియులును అగు మహానుభావులను మీదు సావధానులై, జితేంద్రియులై సేవ చేయుడు. వారిని సత్కరింపుడు. ఆ మహానీయులందఱును స్వభావముగనే గుణవంతులై యున్నారు. శుభ, అశుభ విషయములందు వారి పాపము యథార్థముగ నుండును. ఇతరులు శేషలము పాకప్రసాదము కలిగియుండును.

210. తస్మాజ్ఞానాద్ధి లోభో హి లోభాదజ్ఞానమేవ చ

నర్వదోషాస్తథా లోభాత్ తస్మాద్లోభం వివర్ణయేత్.

కూఢునను అజ్ఞానముచే లోభము, లోభముచే అజ్ఞానము కలుగుచున్నది. లోభము నుండియే అన్ని దోషములు ఉత్పన్నమగుచున్నవి. కాబట్టి లోభమును త్యజించివేయవలెను.

211. జనశో యువనాశ్వశ్చ పృషాదర్భః ప్రసేసజిత్తుః

లోభశియాద్ దివం ప్రాప్తాస్తథైవాన్యే సరాధిపాః.

జనము, యువనాశ్వము, పృషాదర్భ, ప్రసేసజిత్తు, ఇంకను అనేక రాజులు లోభమును నశింపజేసియే దివ్యలోకమున కేగిరి.

212. ధర్మస్య విధయో వైతే యే వై ప్రోక్తా మహర్షిభిః

స్వం స్వం విజ్ఞానమాశ్రిత్య దమస్తేషాం పరాయణమ్.

మహర్షులు వారివారి జ్ఞానము ననుసరించి ధర్మమునకు ఒకటి కాదు అనేక విధులను చెప్పిరి. కాని వాని యన్నిటి రయొక్క అధారము దమమే (ఇంద్రియ నిగ్రహమే) అయియున్నది.

213. సుఖం దాన్తః ప్రస్వపితి సుఖం చ ప్రతిఋధ్యతే
సుఖం పర్యేతి లోకాంశ్చ మనశ్చాన్య ప్రపీదతి.

ఎవడు తన మనస్సును, ఇంద్రియములను దమనమొనర్చునో, నిద్రగహించునో) అతడు సుఖముగ నిద్రించును. సుఖముగ మేల్కొనును. సుఖపూర్వకముగ లోకమున సంచరించును. అతని మనస్సు సగా ప్రసన్నముగ నుండును.

214. కిమా ధృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్థవమ్
ఇన్ద్రియాభిజయో దాక్ష్యం మార్గపం హీరవాపలమ్.

215. అశార్పణ్యమసంరమ్భః సంతోషః ప్రేయవాదితా
అవిహింసాననూయా చాప్యేషాం సముదయో దమః.

యమ, ధీరత్వము, అహింస, సమత్వము, సత్యవాదిత్వము, సరళత్వము, ఇంద్రియ విజయము, దక్షత్వము, కోపాలత్వము, లజ్జ, స్థిరత్వము, ఉదారత్వము, క్రోధరాహిత్యము, సంత్ప్తిస్థి, ప్రియ వచనములను మాట్లాడు స్వభావము, ఏ ప్రాణికిని కష్టము కలుగ జేయకుండుట, ఇతరుల దోషములను చూడకుండుట — అను ఈ సద్గుణములు ఉదయించుటయే దమమని చెప్పబడును.

216. జ్ఞానారామస్య బుద్ధస్య సర్వభూతావిరోధినః
నావృత్తి భయమస్తేహ పరలోకభయం కుతః.

ఎవనికి ఏ ప్రాణి యడలను విరోధము లేదో, ఎవడు జ్ఞాన స్వరూపమగు ఆత్మయందు స్థితి గల్గియుండునో, అట్టి జ్ఞానికి ఈ లోకమున తిరిగి జన్మించుటను గూర్చిన భయము ఉండదు. ఇక పరలోకమును గూర్చిన భయమెట్లుండును ?

217. దాన్తస్య కిమరణ్యేన తథాదాన్తస్య భారత
యత్త్రిప వివసేద్ దాన్తస్తదరణ్యం స చాశ్రమః.

భారతా ! ఇంద్రియ సంయమము కలవానికి వనమునకు పోవలసిన అవశ్యకత ఏమి కలదు? సంయమము లేనివాడు వనమున కేగినను ఏమి లాభము? సంయమము కలవాడు ఎచట ఉండునో అదియే అతనికి వనము, ఆశ్రమము అయియున్నది.

218. ప్రజాపతిరిదం నర్వం తవనైవాచ్ఛజత్ ప్రభుః
తక్షివ వేదాన్మపయన్తపసా ప్రతిపేదిరే.

ప్రజాపతి తపస్సుచేతనే ఈ ప్రపంచమునంతను సృష్టి చేసెను, ఋషులు తపస్సుచేతనే వేదముల జ్ఞానమును పొందిరి.

219. సత్యం ధర్మస్తపో యోగః సత్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్
సత్యం యజ్ఞః పరః ప్రాక్షః సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్.

సత్యమే ధర్మము, తపస్సు యోగము, సత్యమే సనాతన బ్రహ్మయు సత్యమే పరమ యజ్ఞమని చెప్పబడినది. సమస్తము సత్యము పై సనే నిలబడియున్నది.

220 సత్యం చ సమతా దైవ దమశ్చైవ న సంశయః
అమాత్స్యర్యం కమా దైవ హి స్థితిః సనసూయతా.

221. త్యాగో ద్యానమథార్యత్వం ధృతిశ్చ సతతం స్థిరా
అహింసా చైవ రాజేన్ద్ర సత్కారాస్తయోడశ.

రాజా ! సత్యము, సమత్వము, దమము, మాత్స్యర్యము లేకుండుట, క్షమ, లజ్జ, తిరీక్ష (సహనశీలత్వము), అసూయా, రాహిత్యము, త్యాగము, పరమాత్మధ్యానము, ఆర్యత్వము (ఉత్తమ ఆచరణ), నిరంతరము స్థిరముగ ముండు ధైర్యము, అహింస — అను ఈ పదమూడు సత్యము యొక్క యే స్వరూపములు — ఇటు సంశయము లేదు.

222. సత్యం నామావ్యయం నిత్యమవికారి తక్షైవ చ
సర్వధర్మావిరుద్ధేవ యోగేనైతదవాప్యతే.

నిత్యము ఏకరూపమై, నా శరహితమై, నిర్వికారమై
యుండుటయే (అట్టి అత్యయండు నిలువడ కలిగియుండుటయే)
సత్యము యొక్క లక్షణము. సమస్త ధర్మములకు అనుకూలముగ
కర్తవ్యపాలన చేయుట అను యోగము ద్వారా ఈ సత్యము
సంప్రాప్తించుచున్నది.

223. త్యాగః స్నేహస్య యత త్యాగో విషయానాం తత్రైవ చ
రాగద్వేష ప్రహీణస్య త్యాగో భవతి నాన్యథా.

విషయాన క్రింది వదలుటయే నిజమైన త్యాగము. రాగద్వేష
రహితుడైనపుడే త్యాగము యొక్క సిద్ధి సంభవించును 'లేనిచో'
సంభవించదు.

224. అర్హతా నామ భూతానాం యః కరోతి ప్రయత్నతః
కుభం కర్మ నిరాకరో వీతరాగస్తత్రైవ చ.

ఎవడు తన్ను ప్రకటించుకొనకుండ ప్రయత్నపూర్వకముగ
ప్రాణులకు మేలు చేయుట అనుకార్యమును చేయునో, అతనియొక్క
అ శ్రేష్ఠముగ భావము, ఆచరణ యొక్క పేరే అర్హత్వము.
ఇది ఆగ్రక్తి యొక్క త్యాగముచే లభించును.

225. ధృతిర్నామ నుభే దుఃఖే యథా నాస్తితి విక్రియామ్
తాం భజత సదా ప్రాప్తో య ఇచ్ఛేద్ భూతిమాత్మనః.

సుఖము, దుఃఖము కలిగినను మనస్సునందు ఏ విధమైన
వికారము లేకుండుట, ధృతి (ధైర్యము). తన ఉన్నతిని కోరు
బుద్ధి నుంతుడు ఈ ధృతిని తప్పక సేవించవలెను.

226. అద్రోహః సర్వభూతేషు కర్మణా మనసాగిరా
అనుగ్రహశ్చ దానం చ సతాం ధర్మః సనాతనః.

మనస్సు వాక్కు, క్రియల ద్వారా సమస్త ప్రాణుల యెడల
ఏ విధమైన ద్రోహబుద్ధి లేకుండుట, దయ, దానము — అనునివి
శ్రేష్ఠ మనుజుల యొక్క సనాతన ధర్మములు.

227. ఏతే త్రయోదశాకారాః పృథక్ సత్యైకలక్షణాః

భజన్తే సత్యమేవేహ ఋంహయన్తే చ భారత.

ఈ విధముగ వేఱువేఱుగ పదమూడు రూపములందు
సాన్నిహిత్య ధర్మములు ఒక్క సత్యమునే చూపునట్లై యున్నవి. ఇవి
సత్యమునే ఆశ్రయించుచు, దానియొక్కయే వృద్ధిని, పుష్టిని
కలుగజేయుచున్నవి.

228. ఆశ్వమేధ సహస్రం చ సత్యం చ తులయా ధృతమ్

ఆశ్వమేధ సహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్టతే.

త్రాసు యొక్క ఒక పశ్యములో ఒక వెయ్యి ఆశ్వమేధ
యజ్ఞములను, మఱియొక పశ్యములో ఒకే ఒక సత్యమును ఉంచి
తూచినచో, సత్యమే బహువైసదని (అధిక మహత్త్వ కలదని)
తెలియగలదు.

అంతట ధర్మరాజు భీష్ముని యిట్లు ప్రశ్నించెను —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

229. యతః ప్రభవతి శ్రోధః కామో వా భరతర్షభ

శోకమోహో విధిత్వా చ వరాసుత్వం తథా మదః.

230. లోభో మాత్సర్యమిర్ష్యా చ కుత్సాసూయా కృపా తథా

ఏతత్ సర్వం మహాప్రాణి యథాతథ్యేన మే వద.

(ధర్మరాజు భీష్ముని ఇట్లుడిగెను —)

మహాప్రాణా! శ్రోధము, కామము, శోకము, మోహము,
విధిత్స (శాస్త్ర విరుద్ధకార్యము చేయు కోరిక), వరాసుత్వము
(ఇతరులను బాధించు కోరిక), మదము, లోభము, మాత్సర్యము,

ఈర్ష్య, నింద, దోషదృష్టి, కైవల్యభావము — అను ఈ పదమూడు దోషములు దేనినుండి ఉత్పన్నమగుచున్నవి? చక్కగా తెలుప ప్రార్థన.

అప్పుడు భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

231. త్రయోదశైతేఽతిబలాః క్రతవః ప్రాచీనాం నృపతాః।

ఉపాసంతే మహారాజ సమంతాః పురుషానిహ.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

ధర్మరాజా! మీరు చెప్పిన ఈ పదమూడు దోషములు జీవుల యొక్క ప్రబల శత్రువులని తలంపబడినవి, అవి మనుజులను అన్ని దైవుల నుండి చుట్టివేయుచున్నవి.

232. లోభాత్ క్రోధః ప్రభుపతి పరభృషైరుదీర్యతే

క్షమయా తిష్ఠతే రాజా క్షమయా వినివర్తతే.

క్రోధము లోభము నుండి ఉత్పన్నమగుచున్నది. ఇతరుల దోషమును చూచుటచే అది వృద్ధి నొందుచున్నది. క్షమ కలిగి యుండుటచే అది శమించి, తొలగిపోవుచున్నది.

233. సంకల్పాఙ్గాయతే కామా సేవ్యమానో వివర్తతే

యదా ప్రాప్తో విరమతే తదా నద్యః ప్రణాశ్యతి.

కామము సంకల్పముచే జనించుచున్నది. సంకల్పమును సేవించుటచే వృద్ధి నొందుచున్నది. బుద్ధి మంతుడు విరక్తి నొందునపుడు అది తత్క్షణమే నశించిపోవుచున్నది.

234. పరాసుతా క్రోధలోభాదభ్యాసాచ్చ ప్రవర్తతే

దయయా సర్వభూతానాం నిర్వేదాత్ సా నివర్తతే

అపద్యదర్శనాదేతి తత్త్వజ్ఞానాచ్చ ధీమతామ్.

క్రోధముచే లోభముచే అట్టి దుష్టాముల అభ్యాసముచే ఇతరులను బాధించు ఇచ్చ కలుగుచున్నది. సమస్త ప్రాణుల యెడల దయ కలిగియుండుటచేతను, వైరాగ్యముచేతను అది తొలగి పోవుచున్నది.

235. అజ్ఞానప్రభవో మోహః పాపాభ్యాసాత్ ప్రవర్తతే
యదా ప్రాజ్ఞేషు రమతే తదా నద్యః ప్రణశ్యతి.

మోహము అజ్ఞానము వలన కలుగుచున్నది. పాపమును మరల మరల చేయుటచే అది పెరుగుచున్నది. జ్ఞానుల యందు అనురాగము కలిగియుండుటచే మోహము వెంటనే నశించిపోవుచున్నది.

236. విరుద్ధానీహ శాస్త్రీణి యే వశ్యంతి కురుద్వహ
విధిత్వా జాయతే తషాం తత్త్వజ్ఞానాన్నివర్తతే.

ధర్మవిరుద్ధములగు గ్రంథములను చూచుటచేత, జనుల మనస్సునందు అనుచిత కర్మ చేయు కోరిక కలుగుచున్నది. ఇది రత్నజ్ఞానముచే తొలగిపోవుచున్నది.

237. ప్రీత్యా శోకః ప్రభవతి వియోగాత్ తస్య దేహినః
యదా నిరర్థకం వేత్తి తదా పద్యః ప్రణశ్యతి.

ఎవనిపై ప్రేమ యుండునో, అతని వియోగముచే శోకము ప్రకటమగుచున్నది. కాని శోకము వ్యర్థమని మనుజుడెప్పుడు తెలిసికొనునో, దానివలన లాభమేమియు లేదని యెఱుఁగునో అప్పుడది శ్రీఘ్రమే శమించిపోవుచున్నది.

238. సత్యత్యాగాత్ తు మాత్స్వర్యమపిశానాం చ సేవయా
ఏతత్ తు క్షయతే తాత సాధూనామువసేపనాత్.

సత్యమును త్యజించుటచేతను, దుష్టులతో సాంగత్యము చేయుటచేతను, మాత్స్వర్యము జనించుచున్నది. ఉత్తములగు వారి యొక్క సేవా సాంగత్యములచే ఆ దోషము నశించిపోవును.

239. కులాజ్ఞానాత్ తథైశ్వర్యాన్మదో భవతి దేహినామ్

ఏభిరేవ తు విజ్ఞాతైః న చ సద్యః ప్రణశ్యతి.

తన యొక్క ఉత్తమ కులము, ఉత్కృష్ట జ్ఞానము, విశ్వర్యము — ఏని యొక్క అభిమానముచే మనుజులందు మదము కలుగుచున్నది. కాని వాని యొక్క యథార్థ జ్ఞానము కలుగగా ఆ మదము తత్తుణమీ నశించిపోవుచున్నది.

240. ఈర్ష్యా కామాత్ ప్రభవతి సంహర్తాచ్చైవ జాయతే

జతరీషాం తు సత్త్వానాం ప్రజ్ఞయా సా ప్రణశ్యతి.

మనస్సునందు కోరిక కలుగుటచేతను, ఇతరుల సంపదను, ఆనందమును చూచుటచేతను, మనుజుని యందు ఈర్ష్య జనించు చున్నది. కాని వివేకవంతముగు బుద్ధి ద్వారా అది నశించి పోవుచున్నది.

241. విప్రమాల్లోకవాహ్యానాం ద్వేషైర్వాత్మైరసమ్ముతైః

కుత్స్నా సంజాయతే రాజుల్లోకాః ప్రేక్ష్యభికామ్యుతైః.

సమాజముచే బహిష్కరింపబడిన నీచుల ద్వేషపూర్ణ అప్రామాణిక వచనములను విని భ్రమయందు పడుటచే నింద యొనర్చు అలవాటు కలుగును. కాని ఉత్తముల యొక్క సాంగత్యముచే ఆ దోషము నశించును.

242. ప్రతికర్తుం న శక్తా యే బలస్థాయావతారిషే

అసూయా జాయతే తీవ్రా కారుణ్యాద్ వినివర్తతే.

తనకు చెడ్డచేయు బలవంతులను ఎదుర్కొను సామర్థ్యము లేని వారి యందు తీవ్రమగు అసూయ (దోష దర్శన ప్రవృత్తి) జనించుచున్నది. కాని దయాభావము వృద్ధియగుటచే అది తొలగి పోవుచున్నది.

243. కృపణాకా సతతం దృష్ట్వా తతః సంజాయతే కృపా
ధర్మనిష్ఠాం యదా వేత్తి తదా శామ్యతిసా కృపా.

సదా లోభులను చూచుచుండుటచే తన యందును లోభ
బుద్ధి కలుగుచున్నది. ధర్మనిష్ఠుల యొక్క ఉదారభావమును
యెఱుఁగుటచే ఆ దోషము తొలగిపోవుచున్నది.

244. అజ్ఞానప్రభవో లోభో భూతానాం దృశ్యతే సదా
అస్థిరత్వం చ భోగానాం దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా నివర్తతే.

ప్రాణులందు భోగముల యెడల ఏ లోభము (ఆశ) గాంచబడు
చున్నదో, అది అజ్ఞానమువలననే కలుగుచున్నది. భోగములయొక్క
క్షణ భంగురత్వమును చూచుటచేతను తెలిసికొనుటచేతను ఆ
దోషము నశించుచున్నది.

245. ఏతాన్యేవ జితాన్యాహుః ప్రశమాచ్చ త్రయోదశ
ఏతే హి ధార్త రాష్ట్రాణాం సర్వే దేషాస్త్రయోదశ
త్వయా సత్కర్తృనా నిత్యం విజితా త్తేష్యసేవనాత్.

ఈ పదమూడు దోషములు శాంతి కలిగియుండుటచే తొలగి
పోవునని పెద్దలు చెప్పుదును. ధృతరాష్ట్రుని పుత్రులందు ఈ దోషము
లన్నియు కలవు. మీరు సత్యమును గ్రహణ మొనర్పడలందినారు
కాబట్టి శ్రేష్ఠుల యొక్క సేవనముచే ఈ దోషములన్నిటిపై నను
మీరు విజయమును పొందిరి.

246. శ్రద్ధధానః శుభాం విద్యాం హీనాదపి సమాప్నుయాత్
నువర్ణమపి చామేధ్యాదాద దీతా విచారయన్.

హీనులైనవారి యొద్ద కూడ ఉత్తమ విద్య యున్నచో దానిని
శ్రద్ధతో ప్రాపించవలయును. బంగారము అవపిత్ర స్థానమందున్నను,
గుంహించింపక దానిని గ్రహించవలెను.

247. అధర్మకారీ ధర్మేణ తవసా హన్తి కల్పిషమ్.

హాపి ధర్మాచరణము, తవస్సు చేసినచో వానిచే తన హాపమును నశింపజేసికొనును.

ఈ ప్రకారముగ జోధించి భీష్ముడు తన భావణమును విరమించగా, ధర్మరాజు తన గృహమునకు వెళ్ళి అచట తన నలుగురు పితరులతోను, విదురునితోను ధర్మార్థ కామములనుగూర్చి ప్రశ్నింపగా విదురుడ్కిల్లు చెప్పెను —

విదుర ఉవాచ

248. బాహుశుత్యం తపస్యాగః శ్రద్ధా యజ్ఞక్రియా క్షమా
భావశుద్ధిర్ధయా సత్యం సంయమశ్చాత్మ సమృధా.

(విదురుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

అనేక శాస్త్రముల పరిశీలనము, తపస్సు శ్యాగము, శ్రద్ధ, యజ్ఞకర్మ, క్షమ, భావశుద్ధి, దయ, సత్యము, సంయమము—అనునివి యన్నియు ఆత్మ యొక్క సంపత్తి అయియున్నవి.

249. ఏతదేవాధిపద్యవ్య మా తేఽభూచ్ఛతీతం మనః
ఏతన్మాతౌ హి ధర్మార్థావేతదేకపదం హి మే.

మీరు వీనినే పొందుదు. వీని నుండి మీ మనస్సు చరింప రాదు. ధర్మ, అర్థములకు ఇవియే మూలము. నా అభిప్రాయమందు ఇవియే ఉత్తమ పదములు.

250. ధర్మేణైవర్షయన్తీర్ణా ధర్మే లోకాః ప్రతిష్ఠితాః
ధర్మేణ దేవా వస్పృధుర్ధర్మే చార్థః సమాహితః.

ధర్మముచేతనే ఋషులు సంసార సముద్రమును దాటివైచిరి. ధర్మముపై ననే లోకములన్నియు నిలబడి యున్నవి. ధర్మముచేతనే దేవతల యొక్క ఉన్నతి సంభవించినది, ధర్మమందే ముఅర్థ యొక్కయు స్థితి కలదు.

251. తస్మాద్ ధర్మప్రధానేన భవితవ్యం యతాత్మనా
తథా చ సర్వభూతేషు వర్తితవ్యం యథాత్మని.

కాబట్టి మనస్సును వశమునందుంచుకొని, ధర్మమును మీ ప్రధాన ధ్యేయముగ నుంచుకొనవలెను. మరియు సమస్త ప్రాణుల యెడల, లేన యెడల ఎట్టి భావము కలిగియుండునో — అట్టి భావము కలిగి ఆ ప్రకారమే ఆచరించవలెను.

ఓమ్మట ధర్మరాజు వారందఱిలో ఇట్లు పలికెను —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

252. స్నేహిన యుక్తవ్య న చాన్తిముక్తి-

రితి న్యయమ్నా ర్చగవానువాచ

బుధాశ్చ నిర్వాణపరా భవన్తి

తస్మాన్న కుర్యాత్ ప్రియమప్రియం చ.

(ధర్మరాజు సోదరులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

పూర్వము స్వయంభువగు భగవంతుడైన బ్రహ్మదేవుడు ఇట్లు చెప్పెను — ఎవని మనస్సునందు ఆసక్తియుండునో, అతనికి మోక్షము కలుగదు. ఆసక్తి రహితులగు జ్ఞానులే మోక్షమును పొందుదున్నారు. కావున ముముక్షువులు ఆసక్తి లేకుండవలెను.

అనంతరము ధర్మరాజాదులు తిరిగి భీష్ముని సన్నిధికి వెళ్ళిరి. అంతట ధర్మరాజు భీష్మునితో ఇట్లు చెప్పెను —

యుధిష్ఠిర ఉవాచ

253. దుర్లభో హి నుహ్వాచ్ఛౌతా దుర్లభశ్చ హితః సుహృత్.

(ధర్మరాజు భీష్మునితో ఇట్లు నెను —)

హితమైన వాక్యములను విను మిత్రుడు దుర్లభుడు హితకారి యగు మిత్రుడున్న దుర్లభుడే యగును.

అటు విన్నట్లు భీష్మాచార్యులు ధర్మరాజాదుల కిట్లు జోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

254. బ్రహ్మమే చ సురాపి చ చోర భగ్నవతే తథా
నిష్కృతి ర్విహితా రాజా కృతఘ్న నాస్తి నిష్కృతిః.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

బ్రహ్మహత్య చేయువాడు, కల్లు త్రాగువాడు, వ్రతభంగము చేయువాడు — అను వీరి కొఱకై శాస్త్రమందు ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పబడినది. కాని కృతఘ్నుని ఉద్ధారము కొఱకు అందు ఏ ఉపాయమున్ను చెప్పబడలేదు.

255. మిత్రద్రోహి నృశంసశ్చ కృతఘ్నశ్చ సరాధమః

శ్రవ్యాదైః కృమిభిశ్చైవ న భుజ్యంతే హి తాదృశాః.

మిత్రద్రోహి, క్రూరుడు, సరాధముడు, కృతఘ్నుడు — అను ఇట్టి మనుజులయొక్క మాంసమును మాంస భక్షులగు జీవజంతువులు, పురుషులు కూడ తినవు.

256. యథా యథా చ పర్యేతి లోకతస్త్రిమసారవత్

తథా తథా విరాగోఽత్ర జాయతే నాత్ర సంశయః.

మనుజుడు వ్రసంచములోని పదార్థములను ఏయే రీతిగ సారహీనములుగ తలంచునో, ఆయా రీతిగ వానియందు అతనికి వైరాగ్యము కలుగుచుండును. ఇందు సంశయము లేదు.

257. వివం వ్యవసితే లోకే బహుదోషే యుధిష్ఠిర

అత్యమోక్షనిమిత్తం వై యతేత మతిమానసరః.

ధర్మరాజా ! ఈ ప్రకార మీ జగత్తు అనేక దోషములతో కూడియున్నదని నిశ్చయించి బుద్ధిమంతుడు తన మోక్షము కొఱకై ప్రయత్నించవలెను.

పిదప భీష్ముడు ధర్మరాజు యొక్క శోకయుక్తముగు చిత్తము శాంతించుట కొఱకై సేనజిత రాజయొక్కయు, బ్రాహ్మణుని యొక్కయు సందవాదమును గూర్చి అతనికి చెప్పెను. ఒకానొక బ్రాహ్మణుడు సేనజిత అను రాజ యొద్దకు వెళ్ళి అతనికి సదుపదేశము చేసెను. బ్రాహ్మణుడు రాజతో ఇట్లు నెను —

258. త్వం చైవాహం చ యే చాన్యే శ్వాముపాపని పార్థివ
నర్వే తత గమిష్యామో యత ఏవాగతా వయమ్.

(బ్రాహ్మణుడు సేనజిత్తు రాజతో ఇట్లు చెప్పెను —)

రాజా! మీరు, నేను, ఇప్పుడు మీ యొద్ద కూర్చొనిన ఇతరులు, అందఱుము ఎచటి నుండి (ఏ పరమాత్మ నుండి) వచ్చితిమో అచటి శేగదము.

ప్రసంగ సందర్భమున సేనజిత రాజ ఆ బ్రాహ్మణుని ఇట్లు ప్రశ్నించెను —

సేనజిదువాచ

259. తా ముద్ధి కిం తపో విప్ర కః సమాధిస్తపోధన

కిం జ్ఞానం కిం క్రతుం చైవ యత్ ప్రాప్య న విషిదసి.

(సేనజిత్తు రాజ బ్రాహ్మణుని ఇట్లుడిగెను —)

తపోధనా! దేనిని పొంది మీరేవిధమైన దుఃఖము లేక యున్నారో అట్టి బుద్ధి, తపస్సు, సమాధి, జ్ఞానము, శాస్త్రము మీ యొద్ద ఏమి కలదు?

అది విని బ్రాహ్మణుడిట్లు ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను —

బ్రాహ్మణ ఉవాచ

260. అహమేకో న మే కర్చివ్వాహమన్యన్య కన్యచిత్

న తం పశ్యామి యస్యాహం తం న పశ్యామి యోమమ.

(బ్రాహ్మణుడు సేనజిత్తుతో ఇట్లు చెప్పెను -)

నేను ఒంటరిగ ఉన్నాను. ఇతరుడెవడు నా వాడు లేడు. నేను ఇతరుల వాడనుకాను. నేనెవని వాడనో, ఇతరు డెవడు నా వాడో అట్టివానిని నేను గాంచుట లేదు.

261. అత్కాపి చాయం న మమ సర్వా వా వృథివీ మమ
యథా మమ తథాన్యేషామితి చిన్త్య న మే ప్యథా
ఏతాం బుద్ధిమహం ప్రాప్య న ప్రహృష్యేన చ ప్యథా.

ఈ శరీరమున్ను నాది కాదు. ఈ భూమి యంతయు కూడ నాది కాదు. 'న' వస్తువులన్నియు నావి ఎట్లా, అట్లే ఇతరులవి కూడను — ఇట్లు తలంచుకొనుటచే నా మనస్సునందు ఏ విధమైన దుఃఖము కలుగుట లేదు. ఇట్టి బుద్ధియే కలిగియుండుటచే నాకు హర్ష ముగాని, శోకము గాని లేకున్నవి.

262. యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహేదధౌ
సమేత్య చ ప్యపేయాతాం తద్వద్భూత సమాగమః

నముద్రమందు కొట్టుకొని పోవు రెండు కట్టెలు అవుడవడు కలిసికొనుచు, మరల విడిపోవుచు నుండునట్లు, ఈ ప్రపంచమున ప్రాణికోట్లు యొక్క కలయిక ఉండును.

263. ఏవం పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ జ్ఞాతయా బాన్ధవాస్తథా
తేషాం స్నేహేన కర్తవ్యో విప్రయోగో ధ్రువో హితైః.

అట్లే పుత్రులు, పౌత్రులు, బాళి బంధువులు యొద్దలై నవారు కలసికొనుచుండురు. వారి యెడల ఆసక్తిని ఎన్నడును పెంచుకొన గూడదు. ఏలయనిన, ఒక దినమున వారితో వియోగము నొందులు నిశ్చితమైయున్నది.

264. తృష్టార్థి ప్రభవం దుఃఖం దుఃఖార్థి ప్రభవం సుఖమ్
సుఖాత్ సంజాయతే దుఃఖం దుఃఖమేవం పునః పునః.

ప్రపంచమున విషయతృప్తిచే కలుగు వ్యాకులత్వము పేరే దుఃఖము. ఆ దుఃఖము యొక్క వినాశమే సుఖము. ఆ సుఖము తరువాత మరల (కామ నా జనితమగు) దుఃఖము కలుగును. ఈ ప్రకారము మరల మరల దుఃఖము కలుగుచున్నది.

265. యే చ మూఢతమా లోకే యే చ బుద్ధేః పరం గతాః

తే నరాః సుఖమేధంతే శ్లిశ్యత్కన్తనరితో జనః.

ఈ ప్రపంచమున అత్యంత మూఢులు సుఖముగ నున్నట్లు తోచుచున్నారు. బుద్ధిని చాటినవారు—పరమ సుఖముగ నున్నారు' ఇక మధ్యనున్న వారందఱు కష్టముల ననుభవించుచున్నారు (అత్యంత మూఢులు సుఖముగ నున్నట్లు తోచుచున్నారే కాని వాస్తవముగ సుఖముగ లేరు. కావున ఆ స్థితి పనికిరాదు.)

266. సుఖం దుఃఖాంతమాలస్యం దుఃఖం చాశ్చింత్యం సుఖోదయమ్

భూతిస్త్వేవం శ్రియా సార్థం దశి వసతి నాలసి.

ప్రారంభమున అలస్త్వము (సోమరితనము) సుఖముగ కన్పట్టును. కాని అది తుదకు దుఃఖమును కలుగజేయును. కార్య కాళలము మొదట దుఃఖముగా కనుపించినను తుదకు మహాసుఖమును కలుగజేయును. కార్యకు శలుని యందే సంపద, విశ్వర్యము నివసించునుగాని సోమరియందు కాదు.

267. సుఖం వా యది వా దుఃఖం వ్రెయం వా యది వాప్రియమ్

ప్రాప్తం ప్రాప్తముపాసీత హృదయేవాపరాజితః.

కావున బుద్ధి మంత్రుడు సుఖముగాని, దుఃఖముగాని, ప్రియము గాని, అప్రియముగాని. ఏది లభించినను దానికి హృదయముతో స్వాగతము చెప్పవలెను. ధైర్యమును పడలించరాదు.

268. బుద్ధిమన్తం కృతవ్రజ్ఞం శుశ్రూషుమనసాయకమ్

దాంతం జితేంద్రియం చాపి శోకో న స్పృశతే నరమ్.

బుద్ధి మంత్రము, ఊహా పోహా కుశలుడు, శిక్షితబుద్ధి కలవాడు,
అధ్యాత్మ శాస్త్రమును శ్రవణము చేయ కత్తు-హలము కలవాడు
ఎవని యొక్కయు దోషమును చూడనివాడు, మనస్సును
వశమందుంచుకొనువాడు, జీవేంద్రియముడు — అగువానిని శోకము
తాకనైన తాకజాలదు.

269. యద్ యత్త్యజతి కామానాం తత్ సుఖస్యాఖిపూర్యతే
కామానుసారీ పురుషః కామానను వినశ్యతి.

మనుజుడు ఏంతెంత కోరికలను త్యజించుచుండునో, అంతంత
సుఖమును బడయుచుండును. కోరికలను అనుసరించువాడు వాని
వెనుకనే వినాశమును పొందుచుండును.

270. యచ్ఛ కామసుఖం లోకే యచ్ఛ దివ్యం మహత్ సుఖమ్
త్పష్టాక్షయ సుఖస్యైతే నార్థః పాదశీం కలామే.

ఈ ప్రపంచమున కామసుఖమేది కలదో, స్వర్గమున గొప్ప
సుఖమేది కలదో, అది యంతయు తృప్త్యాక్షయము వలన కలుగు
సుఖముతో పదునాటిన భాగముతో సమానముగనైనను ఉండదు.

271. ఏతాం బుద్ధిం సమస్తాయ సుఖమాస్తే గుణాన్వితః
సర్వాన్ కామాన్ జగుప్సేత కామాన్ కుర్వీత పృచ్ఛతః.

ఇట్టి బుద్ధిని అశయించి కోరికలను త్యజించు గుణముతో
కూడిన మనుజుడు సుఖముగ ముందును, కావున సమస్త భోగముల
యెడల విరక్తి కలిగి వానిని వెనుకకు నెట్టివేయవలెను.

272. యదా సంహరతే కామాః కూర్మోఽఙ్గానీవ పర్వతః
తదాఽఽత్మజ్యోతిరాత్మాయమాత్మన్యేవ ప్రపశ్యతి.

తా బేలు తన అపయవములన్నిటిని లోనికి ముడుచుకొనునట్లు,
ఎవడు తన కోరికలన్నిటిని ఎప్పుడు ఉపసంహరించుకొనునో, అప్పుడతడు

తన విశుద్ధాంతఃకరణమందే స్వయంప్రకాశ స్వరూపుడగు పరమాత్మ యొక్క సాక్షాత్కారమును బడయును.

273. న విభేతి యదా చాయం యదా చాస్మాన్న విభ్యతి
యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ పమ్పద్యతే తదా.

ఎప్పుడు మనుజుడు ఎవరికిని భయపడడో, అతని వలన ఎవనికిని భయము ఉండడో, ఏ వస్తువును కోరకయు, ద్వేషింపకను ఉండునో, అప్పుడతడు పరమాత్మ సాక్షాత్కారమును బొందును.

274. యదా న కురుతే ధీరః సర్వభూతేషు పాపకమే
కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ పమ్పద్యతే తదా.

చైర్యసంపన్నుడగు మనుజుడు ఎప్పుడు ఏ ప్రాణి యెవలను మనోవాక్కర్మల ద్వారా పాపపుష్కలముగ ప్రసర్తన కలిగియుండడో, అప్పుడతడు పరబ్రహ్మమును పొందును.

275. యా దున్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః
యోఽసాప్రాణాన్రికో రోగస్తాం తృష్టాం త్యజతః సుఖమ్.

దుష్టబుద్ధి కలవానికి త్యజించుటకు కష్టసాధ్యమైనదియు, మనుజుడు శారీరకముగ జీర్ణదశ నొందినను తాను మాత్రము జీర్ణము (శిథిలము) కానిదియు, ప్రాణాంతకముగు రోగము వంటిదియు అగు తృష్ణను త్యజించువానికే సుఖము కలుగును.

276. సుఖం విరాజః స్వపితి నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్
అకామనాశాం కృత్వా హి సుఖం స్వపితి విక్లలా.

వాస్తవముగ ఎవనికి ఏ విధమైన ఆశలేదో, అట్టివాడే హాయిగ నిద్రించును. ఆశలేకుండుటయే పరమ సుఖము. చూడుము, ఆశను విరాశురూపమున పరిణత మొనర్చి పింగళయనునామె సుఖముగ నిద్రింపగల్గును.

బ్రాహ్మణుని యొక్క - ఆ హితోపదేశమును విని సేనశిల్
రాజు యొక్క - చిత్తము స్థిరత్వము నొందెను. అతడు శోకమును
విడిచి సుఖముగ నుండెను పిమ్మట భీష్ముడు తన యొక్క
శ్రేయస్సును ఆభిలషించు మానవుడు ఏమి చేయవలెనో, ఆ విషయ
మునుగూర్చి ఒకానొక కుమారుడు తన తండ్రికి చెప్పిన వాక్యములను
ఉటంకించెను. పూర్వము ఒకానొక బ్రాహ్మణునకు మేధావి యను
పుత్రుడుండెను. అతడు తన తండ్రి కెట్లు బోధించెను —

పుత్ర ఉవాచ

277. మృత్యునాభ్యాహతే లోకో జరయా పరివారితః

అహోరాత్రాః పతన్యేతే నను కస్మాన్న ఋధ్యసే.

(పుత్రుడు తండ్రికి ఇట్లు బోధించెను —)

ఈ ప్రపంచమంతయు మృత్యువుచే వినాశమొనర్పబడు
చున్నది. వార్ధక్యము మానవుని నలువైపుల చుట్టివేయుచున్నది.
ఈ రాత్రింబగళ్ళు ప్రాణుల యొక్క - ఆయుస్సును అపహరించు
చున్నవి. ఈ విషయమును మీరేల తెలిసికొనుట లేదు !

278. అమోఘా రాత్రయశ్చాపి నిత్యమాయాన్తి యాన్తి చ

యదాహమేతజ్ఞానామి న మృత్యున్తిష్ఠతీతి హ

సోఽహం కథం ప్రతీక్షిష్యే జాలేనాపి హతశ్చరన్.

అమోఘములగు ఈ రాత్రులు వచ్చుచున్నవి, పోవుచున్నవి.
మృత్యువు తూణకాలమైనను ఆగదనియు, దాని నలలో నిక్కుకొని
నేను చరించుచున్నాననియు నేను తెలిసికొనినపుడు ఇక నేను
కొంచెము నేపై నను ఎట్లు ప్రతీక్షించగలను ? (దైవచింతన చేయక
ఉండగలను ?)

279. రాత్ర్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామాయురల్పతరం యదా

గాధోధతే మత్స్య ఇవ సుఖం విన్ధేత కన్తదా.

ఎవుడు ఒక్కొక్క రాత్రి గడచిన కొలది ఆయుస్సు తగ్గి పోవుచున్నదో, అవుడిక కొలది జలమందున్న చేపవలె ఎవడు సుఖము నొందగలడు ?

280. (యస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం న కించిచ్ఛుభమాచరేత్)
తదైవ వస్త్వం దీవసమితి విద్యాద్ వివక్షణః
అనవాప్తేషు కామేషు మృత్యురభ్యేతి మానవమ్.

శుభకర్మచేయక ఒక్క రాత్రియైనను గడచినచో ఆ దినము వ్యర్థమైపోయినదని బుద్ధిమంతులు తలంచవలెను. మనుజుని కోరికలు పూర్తికాకయునుచే మృత్యువు వాని యొద్దకు వచ్చుచున్నది.

281. కష్టాణాం విచిన్వంత మన్యత్రగతమానవమ్
వృక్షివరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి.

గడ్డి మేయుచున్న గొట్టెను పెద్ద పులి అకస్మాత్తుగ మీద పడి కొనిపోవుటలు, మనుజుని మనస్సు మఱియొక వైపు లగ్నమైయుండ అపుడు అకస్మాత్తుగ మృత్యువు వచ్చి అతనిని గొనిపోవుచున్నది.

282. అద్యైవ కురు యద్రేయో మా త్వాం కాలోఽత్యగాదయమ్
అకృతేష్యైవ కార్యేషు మృత్యుర్వై సప్రసృకర్షతి.

కావున శుభకార్యమును నేడే చేసివేయుము. మీ యొక్క ఈ సమయము చేతి నుండి జారిపోవకుండుగాక. నీలయనిన పని చుంతయు సగములోనే నిలచిపోవును. మృత్యువు వచ్చి ఈడ్చుకొని పోవును.

283. శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్నే చాపరాష్టికమ్
న హి ప్రతిషేతే మృత్యుః కృతమన్య న వా కృతమ్.

శేపు చేయవలసిన పనిని ఈ రోజే చేయవలెను. మధ్యాహ్నము చేయవలసిన పనిని ప్రాహ్ననే చేయవలెను. నీలయనిన, మృత్యువు ఈతని పని పూర్తి అయినదా లేదా యని చూడదు.

284. కో హ జానాతి కస్యాద్య మృత్యుకాలో భవిష్యతి
స మృత్యురామన్త్రయతే హర్తు కామో జగత్ప్రభుః
అబుద్ధ ఏవాక్రమతే మినాః మినగ్రహో యథా.

ఎవని మృత్యుకాలము నేడే సంభవించు నేమో, ఎవడెఱుంగ
గలడు? సమస్త జగత్తుపై అధికారము సలుపు మృత్యువు ఎవనినైన
హరించి తీసికొని పోవునపుడు ముందుగా ఆహ్వానమును పంపడు. జాలరి
వాడు అకస్మాత్తుగ వచ్చి నీటిలో చేపలను పట్టుకొని పోవునట్లు
మృత్యువు కూడ అజ్ఞాతముగ నుండి ఆక్రమణము సలుపుచున్నది.

285 యువైవ ధర్మశిలః స్యాదనిత్యం ఖలు జీవితమ్
కృతే ధర్మే భవేత్ కీర్తిరహ ప్రేత్య వ నై సుఖమ్.

కాపున యౌవనమండే సర్వులు ధర్మమును ఆచరించవలెను.
జీవితము నిస్సంజేహముగ అనిత్యమైయున్నది. ధర్మాచరణముచే
ఈ లోకమున మనుజుని కీర్తి వ్యాపించుచున్నది. పరలోకమున
సుఖము కలుగుచున్నది.

286. ఇదం కృతమిదం కార్యమిదమన్యత్ కృతాకృతమ్
ఏవమిహ సుఖసక్తం కృతాంతః కురుతే వశి.

‘ఈ పని పూర్తి అయినది, ఈ పని చేయవలెను, ఈ పని
కగము అయినది’ — అని ఇట్లు మనుజుడు తలంచుచున్నాడు. ఇట్టి
చేష్టాజనిత సుఖమందాసక్తుడై యున్న ఆతనిని మృత్యువు తన
వశ మొనర్చుకొనుచున్నది.

287. జాతమేవాన్తకోఽన్తాయ జరా చాన్వేతి దేహనమ్
అనుషక్తా ద్వయేనైతే భావాః స్థావరజల్గహః.

మనుజుడు పుట్టుటతోడనే మృత్యువు, వార్ధక్యము అతని
వెనువెంటనే ఉండుచున్నవి. సమస్త చరాచర ప్రాణులు ఈ
రెండింటిచే బంధింపబడియున్నవి.

288. అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ ద్వయం దేహే ప్రతిష్ఠితమ్
మృత్యుమావవ్యతే మోహత సత్యేనాపద్యతేఽమృతమ్.

అమృతము (మోక్షము), మృత్యువు — అను ఈ రెండును దేహమందు ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. అజ్ఞానముచే మృత్యువును, సత్యముచే అమృతత్వమును (మోక్షమును) జీవుడు పొందుచున్నాడు.

289. సోఽహం హ్యహంస్రః సత్కార్థీ కామక్రోధ బహిష్కృతః
సమదుఃఖసుఖశేషి మృత్యుం హస్యామ్య మర్త్యవత్.

కావున ఇకనిపుడు నేను హింసను దూరీకరించి సత్యమును పెరకుదును. కామక్రోధములను హృదయము నుండి తొలగించి, సుఖదుఃఖములందు సమభావము గలిగియుందును. సర్వులకు హిత యొనర్చుచు దేవతలవలె మృత్యుభయము నుండి విముక్తుడనగుదును.

290. నాన్తి విద్యాసమం చక్షుర్నాన్తి సత్యసమం తపః
నాన్తి రాగసమం దుఃఖం నాన్తి త్యాగసమం సుఖమ్.

ప్రపంచమున జ్ఞానముతో సమానమైన నేత్రము లేదు. సత్యముతో సమానమైన తపస్సు లేదు. రాగము (ఆశ)తో సమానమైన దుఃఖము లేదు. త్యాగముతో సమానమైన సుఖము లేదు.

శ్రుతుని ఆ సబోధను అలకించి తండ్రి సత్యధర్మములను అనుష్ఠించసాగెను. వీష్ణుట భీష్ముడు శంపాకుడను బ్రాహ్మణుడు తనకు త్యాగము యొక్క మహిమను గూర్చి చెప్పిన బోధను ధర్మరాజున కిట్లు వివరించి చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

291. ఆశించనః పరిపతా సుఖమాస్వాదయిష్యమి
ఆశించనః సుఖం శేతే నముత్తిష్ఠతి చైవ హః

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మీరు అంతయు వదలి ఏ వస్తువు యొక్క సంగ్రహము గావింపనిచో, ఎల్లెడల సంచరించుచున్నను సుఖమునే అనుభవించ గలరు. ఏలయనగా అకించనుడై యుండువాడు, ఏమియు లేనివాడు సుఖముగ నిద్రించును, సుఖముగ మేల్కొనును.

292. అకించన్యం నుఖం లోకే పథ్యం శివమనామయమే

అసమిత్రపథో హ్యేష దుర్లభః సులభో మతః.

(ప్రపంచములో అకించనత్వమే (ఏమియు లేక యుండుటయే) సుఖము. అదియే హితకరమును, శ్రేయోదాయకమును, నిరాపదమును అయియున్నది. ఈ మార్గమున శత్రువు కూడ మెదలడు, అది దుర్లభమైనను సులభమే అయియున్నది.

293. అకించనస్య కుద్దస్య ఉపవన్తస్య సర్వతః

అవేషమాణస్త్రీఞ్లోకాః స కుల్యమిహ లక్షయే.

నేను మూడు లోకములందును దృష్టిని ఉంచి చూచుచున్నాను, నాకు అకించనుడు, శుద్ధుడు, అన్ని విధముల వైరాగ్య సంపన్నుడు అగువానితో సమానమైన మణియొకడెవడును కానుటించుట లేదు.

294. అకించన్యం చ రాజ్యం చ కులయా నమతోలయమే

అత్యరిచ్యత దారిద్ర్యం రాజ్యాదపి గుణాధికమే.

నేను అకించనత్వమును (ఏమియు లేకుండుటను), రాజ్యమును బుద్ధియును తానునందుంచి చూచగా, గుణములంద ధికమగుటచే అకించనత్వమే బరువుగా (శక్తివంతముగా) నున్నట్లు లేచినది.

295. నైవాస్యాగ్నిర్న చారిణ్ణో న మృత్యుర్న చ దన్యతః

ప్రభవన్తి ధనత్యాగాద్ విముక్తస్య నిరాశిషః.

మనుజుడు ధనమును త్యజింపి, దానిని గూర్చిన ఆసక్తిని వదలినచో, మనస్సునందు ఏ విధమైన కోరికయు లేనిచో, అభవిష్ట

అగ్ని యొక్క ప్రతాపము చెల్ల నేరదు. ఆరిష్టకరములగు గ్రహములు కాని, మృత్యువు కాని, దొంగలు కాని అతనిని ఏమియు చేయజాలదు.

296. నాత్యక్త్య నుఖమాప్నోతి నాత్యక్త్య విస్తతే పరమ
నాత్యక్త్య చాభయః శతే త్యక్త్య పర్వం నుళీ భవ.

ఎవడును త్యాగము చేయనిచో సుఖమును పొందడు. త్యాగము చేయనిచో పరమాత్మను పొందలేడు. త్యాగము చేయనిచో నిర్భయముగ నిదురించలేడు. కాబట్టి మీరు అంతయు వదిలి సుఖవంతులు కందు.

297. సర్వసామ్యమనాయాసం సత్యవాక్యం చ భారత
నిర్వేదశ్చవిధితా చ యస్యస్యాత్ స నుళీ సరః.

సర్వుల యెడల శమభావము, వ్యర్థమగు పరిశ్రమ లేకుండుట, సత్యభాషణము; ప్రపంచము యెడల వైరాగ్యము, కర్మానన్తరేకుండుట — అను ఈ విధున్న ఎవని యంతుడునో, అతడు సుఖవంతుడగును.

298. ఏతాన్యేవ పదాన్యాహుః పశ్చ వృద్ధాః ప్రకాంతయే
ఏష స్వర్గశ్చ ధర్మశ్చ నుఖం చానుత్తమం మతమే.

జ్ఞానవృద్ధులు ఈ విడిచిని శాంతికి కారణములుగా చెప్పుచున్నారు. ఇదియే స్వర్గము. ఇదియే ధర్మము. ఇదియే పరమ ఉత్తమ సుఖముగా తలంచబడినది.

రమణాత భీష్ముడు ధనము యొక్క తృప్తిచే దుఃఖము, దానిని త్యజించుటచే సుఖము కలుగునని మంకి చరిత్రను ఉదహరించుచు చెప్పెను. మంకి యను ముని ధనసంపాదనకై పెక్కు ప్రయత్నములను చేసి విఫలుడై తుదకు వైరాగ్యమును బొంది తన భావములను భోగమున కిట్లు వెల్లడించెను —

299. యః కామానాప్పుయాత్ సర్వాః యశ్చైతాః కేవలాంస్త్యజేత్
ప్రాపణాత్ సర్వకామానాం పరిత్యాగో విశిష్టతే.

(మంకి యను ముని వైరాగ్యము గలిగి యిట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు క్రత సమస్త కామనలను (కోరికలను) బడయునో,
ఎవడు సమస్త కామనలను కేవలము త్యజించివైచునో — ఈ ధరువురి
కార్యములలో సమస్త కామనలను పొందుట కంటె సమస్త
కామనలను త్యజించుటయే శ్రేష్ఠము.

300. నాస్తం సర్వవిధితానాం గతహర్షోఽస్తి కశ్చన
శరీర జీవిత చైవ తృప్తా మన్తస్య వర్తతే.

ఇంతవఱకు ఎవడును ధనాదుల కొఱకై కావించు ప్రవృత్తుల
యొక్క అంతమును పొందలేకుండును. శరీరము కొఱకు, జీవనము
కొఱకు మూర్ఖునకే తృప్తి పెరిగిపోవుచున్నది.

301. నివర్తస్య విధితాభ్యః కామ్య నిర్విద్య కాముక
అసకృచ్ఛాసి నికృతో న చ నిర్విద్యసే తతః.

కామనలకు (కోరికలకు) దాసుడవగు ఓ మనస్సా! నీవు
చేష్టలన్నిటిని విడిచిపెట్టి వైరాగ్యపూర్వకముగ కాలిని కలిగి
యుండుము. నీవు ధనము కొఱకై చేష్టలు సలుపుచు మరల మరల
మోసపోయితిని. అయినను దాని మొదల నీకు వైరాగ్యము కలుగుట
లేదు.

302. యది నాహం వినాశ్యస్తే యద్యేవం రమసే మయా
మా మాం యోజయ లోభేన వృథా త్వం విత్తకాముక.

ధనమును గూర్చిన కోరికగల ఓ మనస్సా! నీవు నా యొక్క
వినాశమును చేయని దానవైనచో, నాతోగూడ అనందపూర్వకముగ
నివసింపదలంచుచో, నన్ను వ్యర్థముగ లోభమునందు తగులొక్కన
సీధుడుము.

303. అహో ను మమ బాలిశ్యం యోఽహం శ్రీధనకస్తవ
 కిం నైవం జాతు పురుషా వరహిం ప్రేష్యతామియాత్.

అహా! నేను నీ చేతిలో కీలుబొమ్మగనైతిని — ఇదినా
 యొక్క ఎంత తెలివి తక్కువ తనము? కానిచో తెలివి గలనాడెవ
 డైన ఇతరుల దాసత్వమును స్వీకరింపగలడా?

304. కామ జానామి తే మూలం సంకల్పాత్ కిల జాయసి
 న త్వాం సంకల్పయిష్యామి సమాలో న భవిష్యసి.

కామమా! నేను నీ యొక్క మూలమును తెలిసికొంటిని,
 నిక్కముగ నీవు సంకల్పము నుండియే పుట్టుచున్నావు. కావున ఇక
 మీదట నిన్ను నేను సంకల్పించను. అత్తటి నీవు సమూలముగ
 వశించిపోగలవు.

305. ఈహ ధనస్య న మఖా లబ్ధ్వా చిన్తా వ భూయసి
 లబ్ధ్వా యథా మృత్యుర్లబ్ధం భవతి వానవా.

ధనమును సూర్చిన కోరిక, చేప్త మఖప్రదము కాదు. ఒక వేళ
 ధనము లభించినను దాని రక్షణాదులకై చింత పెరిగిపోవును. ఒకసారి
 లభించి నష్టమైనచో మృత్యువుతో సమానమైన గొప్ప కష్టము
 కలుగును. ప్రయత్నము చేసినను ధనము లభించునో, లేదో
 నిశ్చయమున్ను లేదు.

306. యద్ యత్ త్యజతి కామానాం తత్ మఖస్యాభిపూర్యతే
 కామస్య వశగో విత్యం దుఃఖమేవ ప్రపద్యతే.

మనుజుడు ఏయే కామవలను (కోరికలను) త్యజించుచున్నాడో,
 వాని వాని ర్యాగము వలన అతడు మఖవంతుడగుచున్నాడు.
 కోరికలకు వశుడగువాడు సదా దుఃఖమునే పొందును.

307. కామానుబంధం మదతి యత్ కించిత్ పురుషో రజః
 కామక్రోధోద్భవం దుఃఖమప్రహరరతిచేవ ఛ.

మనుష్యుడు కామముతో సంబంధముగల ఏ రజోగుణము నైనను త్యజించి వేయవలెను. దుఃఖము, నిర్లబ్ధత, అసంతృప్తి — అనువివి కామక్రోధములవలన కలుగు బోషములు.

తదుపరి భీష్ముడిట్లు చెప్పెను — ఓ ధర్మరాజా! ఈ విషయమున పూర్వము జనకమహారాజు ఇట్లు ప్రవచించెను —

308. ఆనన్తమివ మే విత్తం యన్య మే నాన్తి కిజ్ఞన
మిథిలాయాం ప్రదీప్తాయాం న మే దహ్యతి కిజ్ఞన.

(జనక మహారాజు ఇట్లు చెప్పెను —)

నా యొద్ద అసంతమగు ధనము, వైభవము కలవు. కాని చాస్తవముగ నా కేమియు లేవు. మిథిలా పట్టణము అగ్నిచే కాలి పోయినను, ఆ అగ్ని నన్ను బింపజేసెనను కాల్యనేరదు.

ధర్మరాజా! పూర్వము యయాతిరాజు బోధ్యుడను మునిని 'మీరు దేని నాశ్రయించి శాంతిగ, సంతుష్టిగ విహరించుచున్నారో తెలుపుడు' అని అడుగగా ఆ ముని యిట్లు చెప్పెను —

బోధ్య ఉవాచ

309. విష్ణుతా కురరః సర్పః సారణాన్వేషణం వనే
జమకారః కుమారి చ పడతే గురవో మమ.

(బోధ్యుడను ముని ఇట్లు చెప్పెను —)

సింగళ, కురరపక్షి (క్రొంచపక్షి), సర్పము, వనమందు సారంగ అన్వేషణము, బాణములు చేయువాడు, కుమారి — అను ఈ ఆరుగురు నా యొక్క గురువులు.

అవుడు భీష్ముడు ధర్మరాజునకీ ప్రకారము బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

310. అకా బలవతీ రాజా నైరాశ్యం పరమం నుభవే
ఆకాం నిరాకాం కృత్వా తు సుఖం వ్యపితి విష్ణుతా.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

రాజా ! బోధ్యునకు తన గురువుల ద్వారా ఏ ఉపదేశము లభించెనో అది ఈ విధముగ నున్నది — ఆశ చాల ప్రబలమైనది. అదియే సర్వులకు దుఃఖమును కలుగ జేయుచున్నది. నిరాశయే పరమ సుఖము. ఆశను నిరాశారూపముగ వణిత మొనర్చి పింగళ అనువేశ్య సుఖముగ నిదురించెను. (ఆశాత్యాగమును గూర్చిన ఉపదేశమామెవలన లభించుటచే పింగళను బోధ్యుడు తన గురువుగా భావించెను).

311. సామిషం కురరం దృష్ట్వా వధ్యమానం నిరామిషైః

అమిషస్య పరిత్యాగాత్ కురరః సుఖమేధతే.

తమ ముక్కులందు మాంసపు ముక్కల నుంచుకొని ఎగుడు చున్న కురరపక్షిని చూచి, ఇతర పక్షులు దానిని బాధింపజొడగను. అప్పుడది తన మాంసపు ముక్కను వదలిపెట్టెను. అంతట ఇతర పక్షులు దానిని బాధింపక వదలి వేసెను. ఈ ప్రకారముగ మాంసపు ముక్కను వదలి కురరపక్షి సుఖముగ నుండెను. (భోగముల పరిత్యాగమును గూర్చి తెలియజేయుటవలన కురరపక్షి గురువు అయ్యెను).

312. గృహంహృ హి దుఃఖాయ న నుజాయ కదాచన

సర్పః పరకృతం వేశ్మ ప్రవేశ్య సుఖమేధతే.

శ్చ

ఇట్లు కట్టుకొను ప్రయత్నము దుఃఖమునకు కారణమగు చున్నది. దానిచే సుఖము లభించదు. సర్పము ఇతరులు నిర్మించిన గృహమందు (బిలమందు) ప్రవేశించి సుఖముగ నుండుచున్నది. (కేవలము గృహోదయ నిర్మాణమందే సమయమును, శక్తిని ధార బోయకుడని సర్పము బోధించుచున్నది.)

313. సుఖం తేవన్తి మునయో బైక్ష్యవృత్తిం సమాశ్రితాః

అదోహేజ్జైవ భూతానాం పారణ్ణా ఇవ పక్షిణాః.

సారంగపక్షులు ఏ ప్రాణిలోను వైరము లేక భిక్షా వృత్తిచే తమ జీవితమును గడపుకొనుచున్నవి. అట్లే మునులు ఏ ప్రాణికి ద్రోహము చేయక భిక్షా వృత్తి నాశ్రయించి ముఖముగ జీవితమును గడపుచున్నారు. వైరము లేకుండుట (ద్రోహము చేయకుండుట) అను బోధ గావించుట వలన సారంగపక్షి గురువయ్యెను.

314. ఇమకారో నరః కశ్చిదిషావాసక్తమానసః

సమీపేనాపి గచ్ఛంతం రాజానం నావబుద్ధవాన్.

బౌణములు తయారుచేయు వాడొకడు తన కార్యమందు దత్తచిత్తుడై సమీపమున నుండి వోపుచున్న రాజ యొక్క ఊరేగింపును కూడ చూడకుండును. (ఏకాగ్రతను బోధించుటవలన బౌణకాగుడు గురువయ్యెను).

315. బహునాం కలహేన నిత్యం ద్వయోః సంకథనం ద్రువమ్

ఏకాక్షి విచారిష్యామి కుమారీశంఖో యథా.

అనేకులు ఒక చోట ఉండుచో కలహములు సంభవించును. ఇద్దఱున్నప్పటికిని సంభాషణాదులు జరుగును. కాబట్టి కుమారి యొక్క చేతులకు గల షిక్కి-క్క కంకణము (గాజు) వలె ఏకాక్షిగ ఉండుట (ధ్యానాదులకు) శ్రేయస్కరము. (ఏక కంకణము ద్వారా ఏకాంతమును బోధించుటచే కుమారి గురువయ్యెను).

పిదప భీష్ముడు ధర్మరాజునకు ఇంద్ర, కాశ్యప సంవాదమును వివరించెను. పూర్వ మొకపుడు ఇంద్రుడు కాశ్యపుడను మునితో ఈ ప్రకారముగ చెప్పెను —

316. మనుష్యా హ్యథ్యతాం ప్రాప్య రాజ్యమిచ్ఛన్త్యన్తరమే

రాజ్యాద్ దేవత్వమిచ్ఛన్తి దేవత్వాదిన్ద్రితామపి.

(ఇందుకు కాశ్యపమునికి ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజులు ధనవంతులైనచో రాజ్యమును పొంద నభిలషించుచున్నారు. రాజ్యమును పొందినచో దేవత్వమును కోరుచున్నారు. దేవత్వమును పొందినచో ఇంద్రుడ పదవిని పొందగోరుచున్నారు. (జనుల అశకు అంతులేదు).

317. స తృప్తిః ప్రియరాభః సై తృప్తా నాదీః ప్రకామ్యతి
సమృద్ధ్యలతి సా భూయః సమద్ధిరివ సావకః.

ప్రియవస్తువులను పొందుటచే తృప్తి ఎన్నడును కలుగదు. పెరుగుచున్న తృప్తి నీటిచే చల్లారదు. కట్టలు వేయుచుండుటచే బృద్ధి నొందు అగ్నివలె (విషయసేవనముచే) తృప్తి ఇంకను పెరిగి పోవును.

318. పరిచ్ఛిద్ధైవ కామానాం సర్వేషాం చైవ కర్మణామ్
మూలం బుద్ధిస్త్రియ గ్రామం శకుంతానివ పల్లవే.

బుద్ధి, ఇంద్రియములు కోరికలన్నిటికిని, కర్మలన్నిటికిని మూలము వానిని సంజరమందు పుట్టుటవలె తన వశమందుంచుకొనినచో ఇక నీ భయమున్ను ఉండదు.

319. అశ్మనానర్థయుక్తేన పాపే నివిశతే మనః

స్వకర్మకలుషం కృత్వా కృచ్ఛే తోశే విధీయతే.

కామక్రోధాది దోషములతో కూడిన బుద్ధి యొక్క ప్రేరణచే మనస్సు ప్రాపకర్మయందు ప్రవృత్తమగుచున్నది. ఈ ప్రకారము మనుజుడు తన యొక్క యే కార్యముల ద్వారా పాపము చేసి దుఃఖముయములగు లోకములందు (నరకములందు) పడుచున్నాడు.

320. బాలో యువా చ వృద్ధశ్చ యత్ కరోతి శుభాశుభమ్

తస్యాం తస్యమవస్థాయాం తత్ ఫలం ప్రతిపద్యతే.

అప్పుడూడ వేలకొలది అప్పులలో తన తల్లిని గుర్తించి దానిని పొందునట్లు, ఇదివఱకు చేయబడిన కర్మయు తన కర్త యొద్దకు చేరుచున్నది.

321. సమున్నమగ్రతే వస్త్రం పశ్చాచ్ఛుధ్యతి కర్మణా
ఉపవాసైః వ్రతస్తానాం దీర్ఘం సుఖమనంతకమ్.

తాదాదులందు నానబట్టబడిన వస్త్రమును, తదుపరి ఉతుకుటచే శుద్ధ పడునట్లు, ఉపవాసపూర్వకముగ తనస్సు చేయువారికి ఎన్నడును సమాప్తము కాని గొప్ప సుఖము లభించును.

తదుపరి భీష్ముడు భృగు భరద్వాజ సంవాదమును తెలియ జేసెను పూర్వము భరద్వాజుడు జగదుత్పత్తి మొదలైన విషయము లను గూర్చి ప్రశ్నింప, భృగుమహర్షి యిట్లు వచించెను —

భృగురువాచ

322. స పశ్చా సాధారణమత్ర కించి-

చృరీరమేళో వహతేఽన్తరాత్మా

స వేత్తి గన్ధాంశ్చ రసాజ్జుగతిశ్చ

స్పర్శంచ రూపం చ గుణాశ్చ యేఽన్యే.

(భృగుమహర్షి భరద్వాజున కిట్లు చెప్పెను —)

మునీ! మనస్సుకూడ పాంచభౌతికమైనదే కావున అది పండ భూతములకంటె వేరైన తత్త్వము కాదు. ఒక్క అంతరాత్మయే ఈ శరీరము యొక్క భారమును వహించుచున్నది. అదియే రూప, రస, గంధ, స్పర్శ, శబ్దములను, ఇంకను ఇతర గుణములను అనుభవించుచున్నది.

323. పశ్చాత్మతే పశ్చాగుణవదర్శి

స సర్వగాత్రానుగతోఽన్తరాత్మా

స వేత్తి దుఃఖాని సుఖాని చాత్ర

తద్విప్రయోగాత్ తు స వేత్తి దేహః.

ఆ అంతరాత్మ పంచేంద్రియముల గుణములను ధరించు మనస్సు యొక్క ద్రవ్య అయియున్నది. మఱియు అదియే ఈ పాంచభౌతిక శరీరము యొక్క సమస్త ఇంద్రియములందును వ్యాపించి సుఖ దుఃఖములను అనుభవించుచున్నది. ఎప్పుడు దానికి శరీరముతోటి సంబంధము వదలిపోవుచున్నదో, అప్పుడీ శరీరమునకు సుఖదుఃఖముల అనుభవము కలుగదు. (దీనిచే మనస్సు యొక్క సాక్షియగు అత్మ యొక్క సమస్త సత్త్వస్వతఃసిద్ధమైనదని తోచుచున్నది).

324. అత్మా క్షేత్రజ్ఞ ఇత్కుక్తః సంయుక్తః ప్రాకృతైర్గుణైః
తైరేవ తు వినిర్ముక్తః పరమాత్మైర్ముదాహృతః.

అత్మప్రాకృత గుణములతో కూడియున్నదో అప్పుడు దానిని క్షేత్రజ్ఞుడని చెప్పదురు. ఆ గుణముల నుండి విముక్తమైనపుడు అదియే పరమాత్మ యని చెప్పబడుచున్నది.

325 అత్మానం తం విజానీహ సర్వలోక హితాత్మకమ్
తస్మిన్ యః సంశ్రితో దేహి హ్యబ్ధిన్తురివ స్రష్కరే.

మీరు క్షేత్రజ్ఞుని అత్మయనియే తలంచుడు. అది సర్వలోక హితకారియై యున్నది. ఈ శరీరమందు ఉండియు అది తామరాకు పైని జలబిందువు వలె వాస్తవముగ దానికంటె వేరుగనే ఉన్నది.

326. న జీవనాశోఽస్తి హి దేహభేదే
మిథ్యై తదాహుర్ముత ఇత్యుక్తుః
జీవన్తు దేహన్తరితః ప్రయాతి
దశార్థతైవాస్య శరీరభేదః.

దేహము నశించినను జీవుడు నశించడు. 'జీవుడు మరణించినాడని' చెప్పవారు అజ్ఞానులు. వారు చెప్పనది మిథ్య అయియున్నది. జీవుడు ఈ మృత దేహమును వదిలి వేరొక శరీరమును గ్రహించు

చున్నాడు. శరీరము యొక్క పంచతత్త్వములు వేలు వేలుగుటయే శరీరము యొక్క నాశము.

327. ఏవం సర్వేషు భూతేషు గూఢశ్చరతి సంవృతః

దృశ్యతే త్వగ్ద్యౌ బుద్ధ్యా మాత్మయా తత్త్వదర్శిభిః.

ఈ ప్రశారముగ ఆత్మ సమస్త ప్రాణులందు వారి హృదయ గుహయందు నిగూఢముగ దాగియున్నది. అది తత్త్వదర్శులద్వారా శీఘ్రసూక్ష్మబుద్ధిచే సాక్షాత్కరింపబడుచున్నది.

328. తం పూర్వావరరాత్రసు యుజ్ఞాపం వతకం బుధః

బహ్వాహరో విశుద్ధాత్మా పశ్యత్యాత్మానమాత్మని.

ఏ బుద్ధిమంతుడు మితాహారమును స్వీకరించుచు, రాత్రి యొక్క మొదటి చివరి భాగములందు సదా ధ్యానమును అభ్యాసము చేయునో (ఆత్మానుభూతికై యత్నము చేయునో) అతడు అంతఃకరణము శుద్ధమైన పిదప తన హృదయమందే ఆత్మ యొక్క సాక్షాత్కారమును బడ చూచున్నాడు.

329. చిత్తస్య హి ప్రసాదేన హిత్వా కర్మ కుభాకుభమ్

ప్రసన్నాత్మాఽఽత్మని స్థిత్యా సుఖమానన్త్య మక్నుతే.

చిత్తము శుద్ధమైన పిదప, అది శుభాశుభ కర్మలలో తన సంబంధమును వదలుకొని, ప్రసన్నమై ఆత్మస్వరూపమున స్థితిని పొందుచున్నది. మఱియు అసంతానందమును అనుభవించుచున్నది.

330. సర్వోపాయైస్తు లోభస్య క్రోధస్య చ వినిగ్రహః

ఏతత్ పవిత్రం జ్ఞానానాం తథా వైవాత్మనయమః.

అన్ని ఉపాయములచేతను లోభమును, క్రోధమును జయించ వలెను. ఇదియే జ్ఞానములలో పవిత్రమైన జ్ఞానము. ఇదియే ఆత్మ సంయమము అయియున్నది.

331. వార్యో నర్వాత్మనా తౌ హి శ్రేయోభూతార్థముచ్చితౌ
నిత్యం శ్రోధాచ్చియం రక్షత్ తపో రక్షిచ్ఛ మత్సరాత్
విద్యాం మానావమానాభ్యామాత్మానం తు ప్రమాదతః.

శ్రోధము, లోభము మనుజుని శ్రేయస్సునకు బాధ కలుగ
జేయుటకై సదా సిద్ధముగ మన్నవి. కాబట్టి యావచ్చక్షిని
నినియోగించి ఆ రెండిటిని నివారించవలెను. ధనసంపత్తిని శ్రోధము
యొక్క ఆఘాతము నుండి రక్షించవలెను. తపస్సును మాత్సర్యము
యొక్క ఆఘాతము నుండి రక్షించవలెను. అట్లే విద్యను మాన,
అపమానము నుండియు, తన్నుతాను ప్రమత్తత (సోమరితనము)
యొక్క ఆక్రమణము నుండియు రక్షించుకొనవలెను.

332. నిర్వేదాదేవ నిర్వాణం న చ శిశ్చద్ వివిస్తయేత్
సుఖం వై బ్రహ్మణో బ్రహ్మ నిర్వేదేనాధిగచ్ఛతి.

వైరాగ్యముచే నిర్వాణపదము (మోక్షము) లభించుచున్నది.
ఆ వైరాగ్యమును పొంది మనుజుడు ఇతరమైన అనాత్మపదార్థమును
చింతన చేయుకంఠను. బ్రహ్మనిష్ఠుడగు ప్రపంచమున వైరాగ్యము
కలిగిన మీదట సుఖస్వరూపముగు పరమాత్మను పొందుచున్నాడు.

333. సత్యం బ్రహ్మ తపః సత్యం పశ్యం విన్మజతే ప్రజాః
సత్యేన ధార్యతే లోకః పవర్గం సత్యేన గచ్ఛతి.

సత్యమే బ్రహ్మము. సత్యమే తపస్సు. సత్యమే ప్రజాస్పృహ
కావించుచున్నది. సత్యము యొక్క ఆధారము పైననే ప్రపంచము
నిలిచియున్నది. సత్యము యొక్క ప్రభావముచేతనే మనుజుడు
స్వర్గమున కేగుచున్నాడు.

334. అన్యతం తమసో రూపం తమసా నియతే హ్యధః
తమోగ్రస్తా న పశ్యంతి ప్రకాశం తమసోఽపవృతః.

అసత్యము అంధకారస్వరూపము. అది మనుజుని క్రిందకు పడ
ద్రోయుచున్నది. అబ్బానాంధకారముచే చుట్టబడిన మనుజుడు
తమోగుణముచే గ్రసింపబడి జ్ఞానప్రకాశమును చూడజాలకున్నాడు.

335. తత్ర యత్ సత్యం స ధర్మో యో ధర్మః స
ప్రకాశో యః ప్రకాశస్తత్ సుఖమితి, తత్ర
యదన్యతం సోఽధర్మో యోఽధర్మస్తత్ తమోయత్
తమస్తద్ దుఃఖమితి.

ఏది సత్యమో అదియే ధర్మము. ఏది ధర్మమో అదియే
ప్రకాశము. ఏది ప్రకాశమో అదియే సుఖము. అట్లే అసత్యమే
అధర్మము. అధర్మమే అంధకారము. అంధకారమే దుఃఖము.

336. పుత్రేన కామ్యతే పాపం స్వాభావైః కాన్తిరుత్తమా
దానేన భోగానిత్యాహుప్రపసా స్వర్గమాప్నుయాత్.

హోమాది పుణ్యకార్యములచే పాపము శమించును.
స్వాభావముచే ఉత్తమశాంతి లభించును. దానముచే గుంపదప్రాప్తి
చెప్పబడినది. తపస్సుచే మనుజుడు స్వర్గలోకమును పొందును.

శ్లోకా చాత్ర భవత

337. వాత్సల్యాత్స్వర్వభూతేభ్యో వాచ్యాః శ్రేత్ర సుఖా గిరః
పరితాపాపభూతశ్చ పారుష్యం చాత్ర గర్హితమ్.

ఈ విషయమున ఈ రెండు శ్లోకములు ప్రసిద్ధమైయున్నవి —
ప్రాణుల యెడల స్నేహము నిండియున్నట్లును, వినూనపుడం
చెవులకు ఆనందముగ నుంచునట్లును మాట్లాడవలెను. ఇతరులకు బాధ
కలుగజేయుట, వారిని కొట్టుట, కటువచనములను పలుకుట—అనునివి
నిషిద్ధములై యున్నవి.

338. అవజ్ఞానమహంకారో దమ్భుత్వైవ విగర్హితః.
అహంసా సత్యమక్రోధః తర్జనశ్రమగతం తపః.

ఇతరులను అనాదరించుట, అహంకారము వ్యక్తము చేయుట, జంబము — అను ఈ దుర్గుణములు తెప్పగ గర్హించబడినవి. ఏ ప్రాణిని హింసింపకుండుట, సత్యము పలుకుట, మనస్సునందు క్రోధమును రానీయకుండుట — అన్ని ఆశ్రమములవారికి ఉపయోగమైన తపస్సు అయియున్నది.

అటు పిమ్మట భీష్మడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

339. సాయం ప్రాతర్మనుష్యాజామశనం వేదనిర్మితమ్
నాన్తరా భోజనం దృష్టమువవాసి తథా భవేత్.

(భీష్మడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజులు ప్రాతఃకాలమున, సాయంకాలమున లెండువేళలండే భోజనము చేయులాగున శాస్త్రమునందు చెప్పబడినది. మధ్యలో భోజనము చేయు విధి అచట చెప్పబడలేదు. ఈ నియమమును పాలించువానికి ఉపవాసము చేసిన ఫలము లభించును.

340. తీర్థానాం హృదయం తీర్థం శుచినాం హృదయం శుచిః
సర్వమార్యకృతం చోక్త్యం వాలసంస్పర్శనాని చ.

తీర్థములలో శ్రేష్ఠతీర్థము పవిత్ర హృదయము. పవిత్ర వస్తువులలో అతి పవిత్రమైనది విశుద్ధ హృదయమే. శిష్టుడు దేనిని ఆచరించునో, అట్టి ఆచరణయే సర్వశ్రేష్ఠమైనది. గోవు యొక్క తోక యందలి రోమముల స్పర్శనము పవిత్రమైనది.

341. పాపం కృతం న ప్మరతీహ మూఢే
వివర్తమానస్య తదేతి కర్తుః
రాహుర్యథా చన్ద్రముపైత్ చాపి
తథాఋథం పాపముపైతి కర్మ.

మూర్ఖుడు తాను చేసిన పాపమును జ్ఞాపకముంచుకొనుట లేదు. కాని పాపము చేసిన కర్త యొక్క ఆ పాపము స్వయముగనే అతని వెంట పచ్చును. రాహువు చంద్రుని యొద్దకు స్వయముగనే వచ్చునట్లు, ఆ మూఢుని యొద్దకు అతని పాపము కూడ వచ్చి చేరుచున్నది.

342. ఏక ఏవ చరేద్ ధర్మం నాన్తి ధర్మే సహాయతా
కేవలం విధిమాసాద్య సహాయః కిం కరిష్యతి.

కేవలము వేదవిధిని సహాయముగ పైకొని మనుజుడు ఓంటరిగనే ధర్మమును ఆచరించవలెను. దాని యందు ఒకరి సహాయ మవసరము లేదు. వేతొక సహాయకుడు వచ్చి ఏమి చేయగలడు?

343. ధర్మో యోనిర్మనుష్యాణాం దేవానామమృతం దివి
ప్రీత్యభావే సుఖం ధర్మాచృక్ష్వత్తరువశుజ్యతే.

ధర్మమే మనుజులకు మూలము. అదియే స్వర్గమున దేవతల యొక్క అమృతము. ధర్మాత్ముడగువాడు మరణించిన పిదప ధర్మము యొక్క బలముచే సదా సుఖమును అనుభవించును.

344. ఇతి తన్మయమేవైతత్ సర్వం స్థావరజ్జలమప్
ప్రలీయతే చోద్భవతి తస్మాన్నిర్దిక్యతే తథా.

ఈ చరాచర ప్రపంచమంతయు బుద్ధి ఉదయించిన మీదట ఉత్పన్నమగుచున్నది. బుద్ధి లయింప, ప్రపంచమున్ను లయించిపోవు చున్నది. కావున ఈ ప్రపంచమంతయు బుద్ధిమయమైయున్నది. అందుచే శుత్రయు ప్రపంచము బుద్ధిరూపమని వదించినది.

345. ప్రీతిః సత్త్వం రజః శోకస్తమో మోహస్త తత్రయః
యే యే చ భావా లోకేఽస్మిన్ పర్వేష్యేతేషు వైత్రిషు.

ప్రసన్నత్వము సత్త్వగుణము యొక్క శార్యము. శోకము రజోగుణరూపము. మోహము తమోగుణరూపము. ఈ ప్రపంచమున

ఏ యే భావములు కలలో, అవి యన్నియు ఈ మూడింటికి
అంతర్గతములై యున్నవి.

346. న గుణా విదురాత్మానం న గుణాశ వేత్తి పర్వతః
పరిద్రష్టా గుణానాం తు సంస్పృష్టాస్మన్యతే తథా.

సత్త్వాది గుణములు జడములగుటచే ఆత్మను తెలిసికొనజాలవు.
ఆత్మచైతన్యముగుటచే ఈ గుణములను పర్వవీధముల తెలిసికొను
చున్నది. ఆత్మ ఈ గుణములకు సాక్షి కావున వానికంటె వేఱుగ
నున్నను (జీవుని అజ్ఞానదశలో) తన్ను వానితో కూడిన దానినిగ
భావించుచున్నది.

347. అన్యైర్మైస్తు ప్రదీపార్థం కురుతే బుద్ధి పవ్తయైః
నిర్విచక్షై రజానద్భిః పరమాత్మా ప్రదీపవతః.

కుండ యందుంచుబడిన దీపము ఆ కుండ యొక్క రంధ్రముల
నుండి తన ప్రకాశమును వ్యాపింపజేసి వస్తువుల యొక్క జ్ఞానము
కలుగ జేయునట్లు, ఆత్మ శరీరములో నుండి చేష్ట, జ్ఞాన కౌశల్యములగు
ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి — అను ఈ వీడింటి ద్వారా సమస్త
శబ్దార్థముల యొక్క అనుభవమును గావింపజేయుచున్నది.

348. త్యక్త్వా యః ప్రాకృతం కర్మ నిత్యమాత్మ రతిర్మునిః .
సర్వేభూతాత్మ భూప్రస్థాత్ న గచ్ఛేదుక్తమాం గతిమ్.

ఎవడు సాంసారిక కార్యములను వదిత్యజించి సదా తన
(ఆత్మ) యుండే తాను అనుర క్తుడై యుండునో, అట్టి మనన శీలుడగు
ముని పవ్తస్త భూతకోట్ల యొక్క ఆత్మయై పరమగతిని పొందును.

349. ఇతిమం హృదయగ్రన్థిం బుద్ధిభేదమాయం దృఢమ్
భిముచ్య నుఖమాపీత న శోచేచ్ఛిన్న సంశయః.

బుద్ధి ద్వారా కల్పింపబడిన భేదమే మౌనము యొక్క గట్టి ముడి (గ్రంథి). దానిని ఛేదించి సంశయరహితుడై జ్ఞానపంతుడు ముఖముగ నుండుగాక | ఎప్పుడును దుఃఖంపకుండుగాక |

350. మహనద్వా హి పారజ్ఞస్తప్యతే న తదన్యథా
న తు తస్యతి తత్త్వజ్ఞః ఫలే జ్ఞాతే తరత్యుత.

మహానదియొక్క ఒడ్డును తెలిసినవాడు కేవలము తెలిసికొనుట మాత్రముచే కృతకృత్యుడు కానేరడు. నావ మున్నగు వానిద్వారా ఆ నదిని దాటి ఒడ్డు చేరనంతవఱకు అతడు చింతాగ్రస్తుడయ్యె యుండును. కాని తత్త్వజ్ఞుని జ్ఞానమాత్రముచేతనే ఈ సంసార సాగరమును దాటివేయుచున్నాడు. అతనికి సంతాపమేమియు కలుగుటలేదు. ఏలయునిన ఆ జ్ఞానమే స్వయముగ వారధి వంటిది.

351. ఏవం యో విదురాధ్యాత్మం కేవలం జ్ఞానముత్రమే
వితాం ఋద్ధ్వా నరః సర్వాం భూతానామాగతిం గతిమే
అవేక్ష్య చ శనైర్పుష్ట్యా లభతే కమనం తతః.

ఎవడు బుద్ధిచే జీవుల యొక్క ఈ జనన మరణములనుగూర్చి సెమ్మదిగ విచారణ నలిపి విశుద్ధ, ఉత్తమ ఆత్మజ్ఞానమును పొందునో, అతడు పరమశాంతిని బడయును.

352. త్రివర్గో యస్య విదితః ప్రేక్ష్య యశ్చ విమూఢౌ
అన్విష్య మనసా యుక్తస్తత్త్వదర్శి నిరుత్సరః.

ఎవనికి అర్థ కామాదులను గూర్చిన సరియైన జ్ఞానము కలదో, ఎవడు 'బాగుగ విచారించి వానిని పరిత్యజించునో' (దృశ్యభావన వీడునో), ఎవడు మనస్సు ద్వారా ఆత్మతత్త్వమును అనుసంధాన మొనర్చి, యోగయుక్తుడై యుండునో, ఆత్మకంటే వేరైన వస్తువు లందు ఉత్సృకత్వమును వదలివేయునో, అతడే తత్త్వదర్శి.

353: విషయేభ్యో నమన్మక్ర్యాద్ విషయాన్న చ భావమేక
సామ్యముత్పాద్య మనసా మనస్యైవ మనో దధత్.

విషయములకు చూరము మండేయే నమస్కరించవలెను (వానిని త్యజించవలెను). ఎన్నడును వానిని మనస్సునందు చింతన చేయరాదు, మనస్సుతో నమత్వముచు భావించి మనస్సును మనస్సు నందే బంధించజేయవలెను.

అనంతరము భీష్ముడు మనువు బృహస్పతికి చెప్పిన ఆత్మ బోధను తెలియజేసెను. పూర్వము మనువు బృహస్పతి కిట్లు బోధించెను —

మనురువాచ

354. న స్త్రీ పుమా కా నాపి నపుంసకం చ
న సన్న వాపక్ నదసత్త్వ తన్న
పశ్యన్తి యద్ బ్రహ్మవిదో మనుష్యాః-
స్తదక్షరం న కరతీని విధి.

(మనువు బృహస్పతితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఆత్మ స్త్రీ కాదు, పురుషుడు కాదు, నపుంసకుడు కాదు, (దృశ్య) సత్త్వ కాదు, అసత్త్వ కాదు, నదసత్త్వ (ఉభయ రూపము) కాదు. బ్రహ్మజ్ఞులులే దానిని సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు. అది యెప్పుడును యము కాదు, కావుననే ఆ అవినాశియగు పరబ్రహ్మ, పరమాత్మ అక్షరమని చెప్పుచుచున్నది. ఈ విషయమును బాగుగ తెలిసికొనుడు.

355. యథా చ కర్చిత వరకుం గృహీత్వా
దూమం న పశ్యేత్త్వలనం చ కాష్ఠే
తద్యచ్ఛరీరౌదరపాణి పాదం
ఛిత్వా న పశ్యన్తి తతో యదన్యత్.

గొడ్డలి తీసికొని కట్టెలను చీల్చినచో దానియందు అగ్నిగాని, పొగగాని కన్పించుట లేదు. అట్లే శరీరమును చీల్చిన గాని, చేతులు కాళ్ళు నడితిన గాని శరీరము కంటె వేరైన అంతరాత్మను ఎవడును వానియందు గాంచుట లేదు.

356. తాన్యేవ తాష్టాని యథా విమథ్య

ధూమం చ పశ్యేజ్జ్వలనం చ యోగాత్

తద్వత్ సముద్ధిః పమమిన్ద్రియాత్కా

ముధః పరం పశ్యతి తం స్వభావమ్.

కాని ఆ కట్టెలనే యుక్తిపూర్వముగ మధించినచో వాని యందు అగ్ని, పొగ కనుపించుచున్నవి. అట్లే యోగము ద్వారా మనస్సు, ఇంద్రియములను బుద్ధి గుహితముగ ఏకాగ్ర పఱచి బుద్ధి మంత్రుడగు జ్ఞాని వీని యన్నిటికంటె పరమ శ్రేష్ఠమగు జ్ఞానమును, అత్మను సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నాడు.

357. యథాత్మనోఽర్థం పతితం పృథివ్యాం

స్వప్నాస్తరే పశ్యతి చాత్మనోఽన్యత్

శ్రోతాదియుక్తః సుమనాః సుబుద్ధిః

ర్థిజాతథా గచ్ఛతి తిక్ష్ణమన్యత్.

స్వప్నమందు మనుషుడు తన శరీరము యొక్క విరిగిన అవయవమును తన కంటె వేరుగ భూమిపై పడియున్నట్లు చూచు విధమున, దశేంద్రియములు, పంచప్రాణములు, మనస్సు, బుద్ధి — అను ఈ పదునేడు తత్త్వముల సముదాయము యొక్క అభిమాని, శుద్ధ మనస్సు, బుద్ధికల మనుష్యుడు శరీరమును తన కంటె వేరుగ తెలిసికొనవలెను. అట్లు తెలిసికొననివాడే ఒక శరీరము నుండి మఱి యొక శరీరమును పొందుచుండును (పెక్కు జన్మలను, బడయునుండును).

358. ఉత్పత్తి వృద్ధి వ్యయం సంవిపాత్తై-
 ర్న యుజ్యతేఽసౌ పరమః శరీరీ
 అనేన లిఖేన తు లిఖమన్యద్
 గచ్ఛత్యదృష్టః ఫలసంవియోగాత్.

ఆత్మ శరీరము కంటె సర్వదా భిన్నమైనది. అది దీని ఉత్పత్తి, వృద్ధి, క్షయము, మృత్యువు మున్నగు దోషములతో ఎన్నడును అంటదు. కాని అజ్ఞాని పూర్వకృత శర్మల ఫలము యొక్క సంబంధముచే నాత్మశరీరసహితముగ మఱియొక శరీరమందు ప్రవేశించుచున్నాడు.

359. న చక్షుషా పశ్యతి రూపమాత్మనే
 న చాపి సంస్పర్శముపైతి కించిత్
 న చాపి తైః సాధయతే తు కార్యం
 తే తం న పశ్యన్తి న పశ్యతే తాన్.

ఎవడును ఈ చర్మనేత్రముచే ఆత్మస్వరూపమును చూడజాలడు. తన చర్మముచే ఆత్మను తాకజాలడు. ఇంద్రియములచే ఆత్మను తెలిసికొను ఏ కార్యమున్ను చేయబడజాలదు. ఈ ఇంద్రియములు ఆత్మను చూడజాలవు. కాని ఆత్మ ఆ ఇంద్రియా దు లన్నిటిని చూచుచున్నది.

360. న హి ఖల్వమపాయేన కచ్ఛిదర్థోఽభినిర్ద్యుతి
 సూత్రజాలైర్యథా మత్స్యో బధ్నన్తి జలజీవినః.

361. స్ఫుగైర్మృగాణాం గ్రహణం పక్షిణాం పక్షిభిర్యథా
 గజానాం చ గజైరేవ జ్ఞేయం జ్ఞానేన గృహ్యతే.

సరియైన ఉపాయము కావించనిచో ఏ ప్రయోజనమున్ను సిద్ధింపదు. చేపలు పట్టునాడు వల ద్వారా చేపలను పట్టుచున్నాడు. అట్లే మృగముల ద్వారా మృగములను, పక్షుల ద్వారా పక్షులను,

ఏనుగుల ద్వారా ఏనుగులను పట్టుకొనుచున్నారు. ఆ ప్రకారమే శ్లేయవస్తువులు ఆత్మ జ్ఞానము ద్వారా పొందబడుచున్నది.

362. యథా చన్ద్రో హ్యమావాస్యామలిఖత్వాన్న దృశ్యతే
స చ నాశోఽన్య భవతీ తథా విద్ధి శరీరణుమ్.

చంద్రుడు అమావాస్య యందు కనుపించడు. అయినను ఆ సమయమున అతడు నశించుట లేదు. అట్లే శరీరధారియును ఆత్మ విషయముకూడను అని తెలిసికొనవలెను. ఆత్మ కనుపించకపోయినను అది లేదని తలంచరాదు. ఉండియే యున్నది.

363 యథా చన్ద్రోఽర్కనంయుత్తం తమస్తదుపలభ్యతే
తద్వచ్ఛరీరనంయుత్తః శరీరీక్యవలభ్యతే.

సూర్యునిగవాణకాలమున చంద్రుడు సూర్యునితో సంయుక్తమై యున్నను సూర్యుని యందు ఛాయారూపమున రాహువు యొక్క దర్శనమగునట్లు, శరీరముతో సంయుక్తము కాగా శరీరధారియును ఆత్మ యొక్క ఉపలబ్ధి సంభవించుచున్నది.

364. యథామృసి ప్రసన్నే తు రూపం పశ్యతి చక్షుః
తద్వత్ప్రసన్నోన్మీయత్వా త్తేయం త్థానేన పశ్యతి.

స్వచ్ఛమై, స్థిరమైయున్న జలమందు మనుజుడు నేత్రముల ద్వారా రస ప్రతి బింబమును చూచునట్లు, మనస్సు, ఇంద్రియములు శుద్ధములై స్థిరములై యుండ మనుజుడు జ్ఞానదృష్టిచే శ్లేయస్వరూప మగు ఆత్మ యొక్క సాక్షాత్కారము చేసికొనగలడు.

365. స ఏవ లులితే తస్మిన్ యథారూపం న పశ్యతి
తథేన్మీయాకులిఖవే త్తేయం త్థానే న పశ్యతి.

అతడే కదలుచున్న సీటి యందు తన ప్రతి బింబమును చూడ జాలనట్లు, మనస్సు, ఇంద్రియములు చంచలములు కాగా, అతడు శ్లేయస్వరూపమును ఆత్మ యొక్క దర్శనము చేసికొనజాలడు.

366. జ్ఞాన ముత్పద్యతే పుంసాం కియాత్ పావన్య కర్మణః

యథాఽఽదర్శతతే ప్రభ్యే పశ్యత్కాత్మాన మాత్మని.

సావము క్షయించినంతటనే మనుజుని అంతఃకరణమందు జ్ఞానముదయించుచున్నది. నిర్మలయగు అద్వైతమునందే మనుజుడు తన ప్రతి బింబమును చక్కగ చూడగలడు కదా!

367. ప్రస్ఫుత్తైరిన్ద్రియైర్దుఃఖీ కైరేవ నియతైః సుఖీ

తస్మాద్దిన్ద్రియరూపేభ్యో యచ్ఛేదాత్మానమాత్మనా.

విషయములవైపు ఇంద్రియములు పరుగెత్తుటచే మనుజుడు దుఃఖము నొందుచున్నాడు. వానినే సంయమన యొనర్చినచో సుఖమును బడయుచున్నాడు. కాబట్టి ఇంద్రియముల రయిక్క విషయముల నుండి మనస్సును బుద్ధి ద్వారా నిగ్రహించవలెను.

368. విషయా వినివర్తంతే నిరాహరస్య దేహినః

రసవర్ణం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే.

ఇంద్రియముల ద్వారా విషయములను గ్రహింపకుండుటచే, మనుజునకు ఆ విషయములు తొలగుచున్నవి. కాని మనస్సునందు వానిని గూర్చిన ఆసక్తి ఉండుచున్నది. పరమాత్మ రయిక్క నాత్మాత్మారము కలిగిన మీదట ఆ ఆసక్తియు మనుజునకు తొలగి పోవుచున్నది.

369. బుద్ధిః కర్మగుణైర్హీనా యదా మనసి వర్తతే

తదా సమృద్యతే బ్రహ్మ తత్రైవ ప్రళయం గతమ్.

బుద్ధి కర్మగుణముల నుండి విడివడి ఎవ్వరు హృదయ మందుండుచున్నచో, అప్పుడు జీవాత్మ బ్రహ్మమునందు లీనమై బ్రహ్మమే యగుచున్నది.

370. దుఃఖోపహతే శరీరే మానసే చాప్యపస్థితే

యస్మిన్ న కళ్యతే కర్తుం యత్పంతం నానుచింతయేత్.

ఏది కలిగినచో ఇక సాధన చేయుట అశక్యమో అట్టి శారీరకమైన గాని, మానసికమైన గాని దుఃఖము మనుజునకు కలిగినచో, అప్పుడు ఆ దుఃఖమును గూర్చి చింతించుటను మాని వేయవలెను.

371. భైషజ్యమేతద్ దుఃఖన్య యదేతన్నాను చింతయేత్
చిన్తమానం హి చాభ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రపర్తతే.

దుఃఖమును గూర్చిన చింతనను వదలి వేయుటయే దుఃఖమును తొలగిండుటకు శక్కుని పోషధమైయున్నది. ఏలయునగా చింతన చేయుటచే ఆ దుఃఖము ఎదుటకు వచ్చును. మఱియు అధికముగా పెరిగిపోవును.

372. ప్రజ్ఞయా మాననం దుఃఖం హన్యాద్ధ్యారీరమౌషధైః
ఏతద్ విజ్ఞానసామర్థ్యం న చాలైః సమతామియాత్.

కావున మానసిక దుఃఖమును బుద్ధిచేతను, విచారణ చేతను, శారీరక దుఃఖమును ఔషధుల ద్వారాను తొలగించుకొనవలెను. ఇదియే విజ్ఞానము యొక్క సామర్థ్యము. దీనిచే మనుజుడు దుఃఖము నందు పడినను పిల్లబవలె కూర్చొని ఏడ్వడు.

373. అనిత్యం యౌవనం రూపం జీవితం ద్రవ్యేనంచయః
అరోగ్యం ప్రియసంవాసో గృధ్యేత్ తత్ర న పణ్ణికా.

యౌవనము, రూపము, జీవితము, ధనసంగ్రహణము, ఆరోగ్యము, ప్రియజనుల కలయిక — అనునివి యన్నియు అనిత్యములు. వివేకవంతులు వీనియందు ఆసక్తులు కాగూడదు.

374. పరిత్యజతి యో దుఃఖం సుఖం వాప్యభియం నరః
అభ్యేతి బ్రహ్మ సోఽత్యంతం న తే శోచంతి పిణ్ణికా.

సుఖదుఃఖముల రెండిటిని వదలివేయువాడు అక్షరపరబ్రహ్మమును పొందును. కావున జ్ఞానులు ఎన్నడును దుఃఖంపరు.

375. అవ్యక్తస్యేహ విజ్ఞానే నాస్తి కుల్యం నిదర్శనమ్
యత్ర నాస్తి పదన్యాసః కస్తం విషయమాప్నుయాత్.

అవ్యక్తమున బ్రహ్మమును గూర్చి జోధించుట కొఱకు ఈ ప్రపంచమున యోగ్యముగ దృష్టాంత మేదియును లేదు. ఎచట వాక్కు యొక్క వ్యాపార మే లేదో, అట్టి వస్తువును ఎవడు వర్ణన నివయము కావించగలడు.

376. పురుషః ప్రకృతిర్బుద్ధివిషయాశ్చన్ద్రియాణి చ
అహంకారోఽభిమానశ్చ నమూహా భూతసంజ్ఞకః.

పురుషుడు, ప్రకృతి, బుద్ధి, పంచవిషయములు, దశేంద్రియములు, అహంకారము, మనస్సు, పంచ మహాభూతములు — అను ఈ ఇరుదదియైదు తత్త్వముల సమూహమే ప్రాణి యను పేరుతో చెప్పబడుచున్నది.

377. ధర్మాదుత్కృష్టతే శ్రేయస్తథాశ్రయోఽప్య ధర్మతః
రాగవాప్రకృతిం హ్యేతి విరక్తిర్జ్ఞానవా భవేత్.

ధర్మనూచరించుటచే శ్రేయస్సు వృద్ధి నొందును. అధర్మనూచరించుటచే మనుజునకు అనుంగళము కలుగును. విషయాసక్తుడు ప్రకృతిని పొందును. విరక్తుడు అశ్మజ్ఞానమును పొంది ముక్తుడగుచున్నాడు.

378. యదా తైః పజ్పభిః పజ్ప యుక్తావి మనసా సహ
అథ తత్ రక్షితే బ్రహ్మ మణౌ సూత్రమివాపితమే.

ఎపుడు మనుజుడు శబ్దాది పంచ విషయసహితములగు పంచేంద్రియములను, మనస్సును అదుపులో నుంచుకొనునో, అపుడు మూలందు ఓతప్రోతమైయున్న దారమువలె సర్వత్ర వ్యాపించి యున్న పరబ్రహ్మము యొక్క సాక్షాత్కారమును బడయుచున్నాడు.

379. అనాదిత్వాద మధ్యత్వా దనంత్రత్వాచ్చ సోఽవ్యయః

అత్యేతి సర్వదుఃఖాని దుఃఖం హ్యంత్రపదుచ్యతే.

ఆత్మ అది మధ్యాంతరహితముగటచే నా శర హితమైనది. కావున దుఃఖములన్నిటికిని పరమైయున్నది. నాశవంతమగు వస్తువే దుఃఖరూపమైయుండును.

380. మాత్మీణ మనసా విద్మో వాచా వక్తుం న శక్నుమః

మనో హి మనసా గ్రాహ్యం దర్శనేన చ దర్శనమ్.

మనము భావము ద్వారా శుద్ధ, నూత్నమనస్సుచే పరమాత్మ స్వరూపమును తెలిసికొనవచ్చును. కాని చాక్కు ద్వారా అద్దానిని వర్ణింపలేము. ఏలయనిన (శుద్ధ) మనస్సుచేతనే (నూత్న) మానసిక విషయము యొక్క గ్రహణము సంభవించును. జ్ఞానము ద్వారానే జ్ఞేయము (ఆత్మ) తెలిసికొనబడగలదు.

381. అనాగతం సుత్యతవతాం పరాం గతిం

స్వయంముఖం ప్రభవనిధానమవ్యయమ్

సనాతనం యదమృతమవ్యయం ద్రువం

నిచాయ్య తత్ పరమమృతత్వమశ్నుతే.

ఒక చోటి నుండి రానిదియు, ఎల్లపుడు ఉండియే యున్నదియు, పుణ్యవంతుల పరమగతియు, స్వయంభువును, సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తి లయస్థానమును నాశరహితమైనదియు, సనాతనమైనదియు, అమృతము, నిర్వికారము, అచలము అయినదియు అగు పరమాత్మ యొక్క జ్ఞానమును పొంది మనుజుడు పరమమోక్షమును బడయుచున్నాడు.

తరువాత భీష్ముడు పూర్వము విష్ణు భగవానుడు నారదువకు బోధించిన తత్త్వవిషయములను ధర్మరాజునకు చెప్పెను. విష్ణు భగవానుడు నారదున కిట్లు బోధించెను —

శ్రీ భగవానువాచ

382. ఓజ్జ్వలమగ్రతః కృత్వా మాం నమస్కృత్య నారద
ఏకాగ్రః ప్రయతో భూత్వా ఇమం మత్ప్రేముదీరయేత్
ఓ నమో భగవతే వానుదేవామేతి.

(విష్ణు భగవానుడు నారదునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మొదట ఓంకారము ముచ్చరించి నాకు నమస్కారము చేసి
ఏకాగ్రచిత్తుడై, పవిత్ర మనస్కుడై, ఓం నమో భగవతే
వానుదేవాయ' — అను ఈ మంత్రమును ఉచ్చరించవలెను.

383. యజ్ఞో దానం తపశ్చైవ పావనాని మసేషితామ్
యజ్ఞం దానం తపస్తస్మాత్ కుర్యాదాశీర్వివర్జితః.

యజ్ఞము, దానము, తపస్సు — అనునివి మనుజుని పవిత్రము
చేయునట్లై యున్నవి. కావున వీనిని నిర్మామభావముతో
అనుష్ఠించవలెను.

384. నమ ఇత్యేవ యో బ్రూయాన్మద్భక్తః శ్రద్ధయాన్వితః
తస్మాక్షయో భవేల్లోకః శ్వపాకస్యాపి నారద.

ఏ నా భక్తుడు శ్రద్ధాపూర్వకముగ నా కొరకు శేవలము
నమస్కారమాత్రము కావించునో, అతడు చెండాలుడైనను, అతనికి
అక్షయ లోకప్రాప్తి కలుగును.

385. కర్మాణ్యదంతపన్తిహ మవ్యక్తే నాన్తమక్తుతే
మామేవ తస్మాద్ దేవర్షే ధ్యానా నిత్యమతన్త్రితః
అవాప్స్యసి తతః సిద్ధిం ద్రక్ష్యస్యేవ పదం మమ.

నారదా! నమస్త కర్మలు, వాని ఫలములు అంతము కలవి.
కాని నా భక్తుడు అంతముకల (నాశము కల) ఫలమును అనుభ
వించడు. కావున మీరు నదా ఆ ల స త్వ ర హి తు లై నన్నే

భ్యానింపుడు. దానిచే మీకు పరమసిద్ధి లభించును. మఱియు మీకు నా యొక్క పరమభాషమును దర్శింపగలరు.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రజోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

386. కిం తస్య బహుభిర్మనైర్భక్తిర్యస్య జనార్దనే
సమో నారాయణాయేతి మన్త్రః సర్వార్థసాధకః.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవనికి జనార్దనుని యందు భక్తికలదో, అతనికి అనేక మంత్రముల ద్వారా ఏమి ప్రయోజనము? 'ఓమ్ సమో నారాయణాయ' అను ఒక్క మంత్రమే సమస్త మనోరథములను సిద్ధింపజేయునదై యున్నది.

387. నాశుద్ధమాచరేత్ తస్మాదభీష్మకా దేహయాపనమ్
కర్మణా వివరం కుర్వన్న లోకానాప్పుయాచ్ఛుభాన్.

దేహబంధనము నుండి విడుదల పొందదలంచువాడు అశుద్ధ ఆచరణ నెన్నడును చేయరాదు. అతడు నిష్కామ కర్మద్వారా మోక్షద్వారమును తెఱవవలెను. అంతియే కాని స్వర్గాది పుణ్య లోకములను పొందుటకు ఎన్నడును వాంఛింపరాదు.

388. లోహాయుక్తం యథా హేమ విపక్వం న విరాజితే
తథాపక్వకషాయాఖ్యం విజ్ఞానం న ప్రకాశతే.

లోహాయుక్తముగు నువర్ణము నిష్పయందు పడి శుద్ధముకానిదే తన నిజస్వరూపముతో ప్రకాశించనట్లు, చిత్తమునందు రాగాది దోషములు నశింపనిచో దానియందు జ్ఞానస్వరూపముగ ఆత్మ ప్రకాశింపదు.

389. తస్మాత్ సమ్యక్ పరీక్షేత దేషానజ్ఞాన వమ్భవాన్
అజ్ఞానప్రభవం దుఃఖమహంకారం పరిత్యజేత్.

కావున వివేకవంతుడు అజ్ఞానజనిత దోషములను బాగుగ పరీక్షించి, ఆ అజ్ఞానమువలన కలుగు దుఃఖమును, అహంకారమును త్యజించవలెను.

390. మహాభూతాన్వితయాణి గుణాః తత్త్వం రజస్తమః
త్రైలోక్యం సేశ్వరం సర్వమహంకారే ప్రతిష్ఠితమ్.

పంచమహాభూతములు, ఇంద్రియములు, శబ్దాది గుణములు, సత్త్వరజస్తమస్సులు, లోకపాలనహితములగు ముల్లోకములు — ఇవి యన్నియు అహంకారమందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి.

391. దుఃఖం విద్యాదుపాదానా దభిమానాచ్చ వర్తతే
త్యాగాత్ తేభ్యో నిరోధః స్యాన్నిరోధజ్ఞో విముచ్యతే.

శరీరము యొక్క గ్రహణ మాత్రముచే దుఃఖప్రాప్తి నిశ్చితమని యెఱుంగవలెను. శరీరమందు అభిమానము గలిగియుండుటచే ఆ దుఃఖము పెరిగిపోవుచున్నది. అభిమానము ను వదలుటచే ఆ దుఃఖములు నశించిపోవుచున్నవి. దుఃఖములను నశింపజేయు ఈ కళను ఎఱుంగున దు ముక్తుడగుచున్నాడు.

392. జ్ఞానేన్ద్రియాణీన్ద్రియార్థాన్నేవ సర్వస్తత్తులమ్
హినైశ్చ కరణైర్దేహి న దేహం షనరర్హతి.

ఎవని యందు తృప్త లేదో, అట్టివానికి జ్ఞానేంద్రియములు విషయప్రాప్తిని కలుగజేయువు. ఇంద్రియములు విషయాసక్తి రహితములైన పిదప దేహి తిరిగి శరీరమును ధరింపడు.

393. నేత్రహినో యథాప్యేకః కృచ్ఛాణి లభతేఽధ్వని
జ్ఞానహినస్తథా లోకే తస్మాజ్ఞానవిదోఽధికాః.

కండ్లు లేనివాడు మార్గమున ఒంటరిగ పోవునపుడు అనేక దుఃఖములను పొందునట్లు, ప్రపంచమున జ్ఞాన హీనుడగు మనుజునకు

కూడ అనేక విధములగు కష్టములు అనుభవించవలసి వచ్చును. కావున జ్ఞానియే అందఱి కంటెను శ్రేష్ఠుడు.

394. నుదుష్కరం బ్రహ్మచర్యముపాయం తత్ర మే కృణు
నమ్రుదీప్తముదీర్ణం చ నిగృహ్ణియాద్ ద్విజో రణః.

ధర్మరాజా! బ్రహ్మచర్యచాలన మహాకఠినమైనది. దానిని ఉపాయమును వినుము. రజోగుణ వృత్తి ప్రకటమైనపుడు, వృద్ధి నొందునపుడు, దానిని (విచారణచే) నిరోధించవలెను.

395. మధ్యే చ హృదయస్యైతా శిరా తత్ర మనోవహ
శుక్రం సంకల్పజం నృణాం సర్వగాత్రీర్విముజ్జతి.

హృదయము యొక్క మధ్యభాగమున 'మనోవహ' అను నాడి కలదు. పురుషులందు కామనిషయక సంక్లెష్టము ద్వారా అది శరీర మంతటి నుండి వీర్యమును లాగికొని బయటకు పంపివేయును.

396. దురన్తేష్విన్ద్రియార్థేషు పక్షాః సీరన్తి జన్తవః
యో త్వసక్తా మహత్మానస్తే యాన్తి పరమాం గతిమ్.

ఇంద్రియములు విషయములను పాటుట (అరికట్టుట) చాల కఠినమైనది. ఎవరు వాని యందు ఆసక్తులై యుందురో, వారు దుఃఖముల ననుభవించుదురు. ఏ మహాత్ములు వానియందు ఆసక్తి లేకయున్నారో వారు పరమగతిని (మోక్షమును) పొందుదురు.

397. జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైర్వాధీభిర్మా న స క్షయః
దృష్టైవ సంతతం లోకం ఘటేన్మౌఖ్యాయ బుద్ధిమాణః.

ఈ జగత్తు జన్మ, మృత్యు, వార్ధక్యముల దుఃఖములచే నానా విధములైన రోగములచే, మానసిక చింతలచే వ్యాప్తమైయున్నది. ఇట్లు లేలంది బుద్ధి మంతుడు మోక్షము కొలకే ప్రయత్నించవలెను.

398. అహింసా సత్యవచనం నర్వభూతేషు చార్థపఠే

క్షమా చైవాప్రమాదశ్చ యస్యైతే న నుఖ భవేత్.

అహింస, సత్యభాషణము, సమస్త ప్రాణికోట్ల యెడల సరళత్వముతో కూడిన ప్రవర్తన, క్షమ ప్రమత్తిత లేకుండుట. - అను ఈ గుణములు ఎవని యందుండునో, అతడు సుఖవంతుడగును.

399. యశ్చైవం పరమం ధర్మం నర్వభూతనుజావహమ్

దుఃఖాన్తిః సరణం వేద సర్వజ్ఞః న నుఖ భవేత్.

ఎవడు ఈ అహింసాది ధర్మములు సమస్త ప్రాణికోట్లకు సుఖదాయకములనియు, దుఃఖనివారకములనియు తెలిసికొనునో, అట్టివాడే సర్వజ్ఞుడు, అతడే సుఖవంతుడు.

400. తస్మాత్ నమాహితం బుద్ధ్యా మనోభూతేషు భారయేత్

వాపద్యాయేన్న స్పృహయేన్నాద్యం చింతయేదనత్.

401. అథామోఘప్రయత్నేన మనోజ్ఞానే నివేశయేత్

వాదామోఘప్రయాసేన మనోజ్ఞం తత్ ప్రపరతే.

కావున బుద్ధి ద్వారా మనస్సును ఏకాగ్రపఱచి, సమస్త ప్రాణికోట్ల యందున్న పరమాత్మ యందు స్థాపించవలెను ఎవనికిని అహితము చేయరాదు. అసంభవమైన వస్తువును కోరరాదు. మిథ్యా పదార్థముల యొక్క చింతన చేయరాదు. సఫలమగు ప్రయత్న మాచరించి మనస్సును జ్ఞాన సాధన యందు లగ్నము చేయవలెను. వేదాంత నాక్యముల యొక్క శ్రవణముచేతను, సుదృఢ ప్రయత్నము చేతను ఉత్తమ జ్ఞానము కలుగగలదు.

402. నిః సందిగ్ధమనిహౌ తై ముక్తః సర్వపరిగ్రహః

వివిక్తచారీ అభ్యాసీ తపస్వి నియతస్రయః.

403. జ్ఞానదగ్ధపరిశ్లేశః ప్రయోగరతిరాత్మవాజ్

నిష్ప్రచారేణ మససా ఫరం తదధిగచ్ఛతి.

ఏ విధమైన సంగహాణము లేనివాడును, నిశ్చలుడును, కోరికలు లేనివాడును, ఏకాంతవాసియు, అల్పవాచియు, తపస్వియు, జితేంద్రియుడును, క్షేతములన్నిటిని జ్ఞానాగ్ని యందు దగ్ధమొనర్చిన వాడును, యోగానుష్ఠానమందు ప్రీతి కలవాడును, మనస్సును వశమందుంచుకొనినవాడును అగు మమజాదు తన నిశ్చల చిత్తము ద్వారా పరమాత్మను నిస్సందేహముగ పొందుచున్నాడు.

404. ప్రవృత్తం నోపరున్దేత శనైరగ్నిమివేన్దయేత్
జ్ఞానాన్వితం తథా జ్ఞానమర్కవత్ సమృక్తకశత.

సాధన మొదలుపెట్టిన తరువాత దానిని మధ్యలో ఆపకూడదు, (విగురుటచే) అగ్ని మెల్లమెల్లగ కేజోనంతమగునట్లు, జ్ఞాన సాధనను నెమ్మదిగా ఉద్దీపిత మొనర్పవలెను. అట్లు చేయుటచే జ్ఞానము సూక్ష్మవివలె ప్రకాశింపదొడగును.

405. హేతుమచ్ఛక్యమాత్మా తు మేతావజ్ఞాన చక్షుషా
ప్రత్యాహరణేన వా శక్యమక్షరం బ్రహ్మచేదితుమే.

జ్ఞానమయ దృష్టికల మహానుభావులే బ్రహ్మవిషయమున యుక్తి గుంగతమగు వాక్యములను చెప్పగలరు. మనస్సును, ఇంద్రియములను విషయముల నుండి మరలించి, ఏకాగ్రచిత్తుడై చింతన చేయుటచేతను బ్రహ్మము యొక్క సాక్షాత్కారము కలుగగలదు.

406. శ్రియం దివ్యామఖిప్రేప్సైర్వర్త్యవాక్ మనసా శుచిః
శారీరైర్నియమైరుగ్రైశ్చరేన్నిష్కల్మషం తపః.

దివ్యసంపదయగు బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందదలంచువాడు తన మనస్సును శుద్ధముగ నుంచుకొనవలెను. మఱియు శరీరముచే తీవ్ర నియమములను పాలించుచు నిర్దుష్టముగు తపస్సు అభ్యసించవలెను,

407. ప్రకాశస్తపసా జ్ఞానం లోకే సంశ్చితం తపః

రజస్తమోఘ్నం యత్ కర్మ తపసస్తత్ స్వలక్షణమ్.

లోకమున 'తపస్సు' అను పదము చాల విఖ్యాతమైయున్నది. ఆ తపస్సు యొక్క ఫలము జ్ఞానస్వరూపమును ప్రకాశము, రజోగుణ, తమోగుణములను నాశమొనర్చు నిష్కామ కర్మమే తపస్సు యొక్క స్వరూపమును బోధించు లక్షణము.

408. బ్రహ్మచర్య మహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే

వాఙ్మనో నియమః సమ్యక్జ్ఞానసం తప ఉచ్యతే.

బ్రహ్మచర్యము, అహింస, శారీరక తపస్సుని చెప్పబడును. మనస్సు నాక్కులచే లెస్సగ గావింపబడిన సంయమము మానసిక తపస్సుని చెప్పబడును.

409. అస్తకాలే బలోత్కర్తాచ్చనైః కుర్యాదనాతురః

ఏవం యుక్తేన మనసా జ్ఞానం యదుప పద్యతే.

యోగయుక్తుడు మనస్సు ద్వారా ఏ జ్ఞానము పొందబడు చున్నదో, దానిని కేవలము యొక్క అంత్యకాలము వఱకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగించి మెల్లమెల్లగ పొందవలెను. ఇకార్యమున ధైర్యమును వదలరాదు.

410. అదేహదప్రమాదాచ్చ దేహనాద్ విప్ర ముచ్యతే

హేతుయుక్తః సదా సర్వో భూతానాం ప్రలయస్తథా.

దేహత్యాగపర్యంతరము ప్రమత్తత లేకయున్నచో యోగి దేహోపసానము పిదప మోక్షమును పొందుచున్నాడు. బంధనమునకు హేతుభూతముగు అజ్ఞానముతో కూడినవారు సదా జనన, మరణములను పొందుచుందురు.

411. జమం గుణసమాహర మాత్మ భావేన పశ్యతః

అసమ్యగ్దర్శనై ర్భూమిచస్తం నేప కామ్యతి.

ఎవరు గుణముల సంఘాత రూపమును ఈ శరీరమునే అత్యుగా భావించుదురో, వారికి మిథ్యాజ్ఞానము వలన అసంత దుఃఖములు కలుగును. ఆ దుఃఖపరంపర ఎన్నడును శమించదు.

412. త్యాగ ఏవ హి సర్వేషాం యుక్తానామపి కర్మణామే
నిత్యం మిథ్యా వినీతానాం క్లేశో దుఃఖవహో మతః.

మోక్షము కొఱకు ప్రయత్నశీలురగువారు అందఱును సమస్త కర్మలందును అహంభావము, మమత్వము, ఆసక్తి, కామన (కోరిక) - వీనిని త్యజించవలెను. వీనిని త్యజింపక ఇతర కార్యములను చేయు వారికి అవిద్యాది దుఃఖదాయకములగు క్లేశములు సంభవించును.

413. ప్రహర్షః ప్రీతిరానన్దః సుఖం సంకాంతచిత్తతా
అకుతస్పిత కుతస్పిత వా చిన్తితా సాత్త్వికో గుణః.

హర్షము, ప్రీతి, ఆనందము, సుఖము, చిత్తకాంతి — అను భావములు స్వతః కలిగినను, ఏదైన కారణము వలన కలిగినను సాత్త్వికగుణములని తలంచబడుచున్నవి.

414. అకుష్టః పరితాపశ్చ శోకో లోభస్తథాశమా
రిగ్లాని రజసస్తాని దృశ్యన్తే హేత్వ హేతుతః.

అసంతృప్తి, సంతాపము, శోకము, లోభము, అసహన శీలత్వము — అనునివి ఏదైన కారణముచే గలిగినను, అకారణముగ గలిగినను రజోగుణ చిహ్నములై యున్నవి.

415. అవివేక స్తథా మోహః ప్రమాదః స్వప్న తన్ద్రితా
కథంచిదపి పరన్తే వివిధా ప్రాపసా గుణాః.

అవివేకము, మోహము, ప్రమత్తత, స్వప్నము, అలసత్వము (సోమరితనము) — అనునివి ఎట్లు కలిగినను తమోగుణము యొక్క వివిధరూపములై యున్నవి.

416. శ్రుతి ప్రమాణాగమ మణ్ణలైళ్ళు
 శతే జరామృత్యు భయాదభీతః
 కీణే చ పుణ్యే విగతే చ పాపే
 తతో నిమిత్తే చ ఫలే వివస్థే
 అలేపమాకాశ మలిక్ష్మమేవ —
 మాస్థాయ వశ్యన్తి మహత్య వక్తాః.

శ్రుతి ప్రతిపాదితములగు ప్రమాణముల యొక్క విచారణ చేతను, శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన మంగళమయ సాధనలను అనుష్ఠించుట చేతను, మనుజుడు పార్థశ్యమరణముల భయము నుండి విముక్తుడై, సుఖముగ నిదురించును. ఎపుడు మనుజునకు పుణ్య పాపముల యయము, వానివలన లభించు సుఖదుఃఖాది ఫలముల నాశము సంభవించునో, అపుడతడు సమస్త పదార్థముల యెడల అసక్తి లేనివాడై, ఆకాశము వలె నిర్లేపమై, నిర్గుణమైనట్టి పరమాత్మ యందు స్థితిగలిగి అట్టి పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుచున్నాడు.

417. యథా దురుః శృణు మథే పురాణం
 హిత్యా త్వచం వాప్యరగో యథా చ
 విహయ గచ్ఛత్యనవేక్షమాణ -
 స్తథా విముక్తో విజహతి దుఃఖమ్.

'దురు'వను మృగము తన పాతకొమ్మును, సర్పము తన కుబుసమును వదిలివైచి వానివైపు చూడకనే వెడలిపోవునట్లు, మమత్వము, అభిమానము లేని మనుజుడు సంసారబంధనముల నుండి విముక్తుడై, తన సమస్త దుఃఖములను దూరీకరించుచున్నాడు.

- 418 ప్రదీప్యమానాం మిథిలాం దృష్ట్వా రాజాన కమ్పితః
 జనైః స పరిపృష్టస్తు వాక్యమేత దువాచ వా

419. జనంతం బతమే చిత్తం భావ్యం మే నాన్తి కించన
 మిథిభాయాం ప్రదీప్తాయాం నమే కించన దహ్యతే.

మిథిలాపట్టణము కాలిపోవుచుండుట చూచి జనశ మహారాజు ఏమౌతయు ఒకింతైనను వలించలేదు. జనులు అడుగగా అతడి ప్రకారము వదించెను.

— 'నా మొద్ద ఆత్మజ్ఞానమును అనంత ధనము కలదు. కావున ఇప్పుడు నాకు పొందదగినది ఏదియు ఒకింతైనను శేషించి యుండలేదు. ఈ మిథిలాపట్టణము కాలిపోయినను నాది (నా వస్తువగు ఆత్మ) ఏమియు కాలుటలేదు.'

420. దమస్తేజో వర్ణయతి వవిక్రతం దమ ఉచ్యతే
విపాప్మా నిర్భయా దాన్తః పురుషో విన్దన్తే మహత్.

దమముచే (ఇంద్రియ నిగ్రహముచే) తేజస్సు వృద్ధి యగును. దమము పరమ సవిశ్రమైనదని చెప్పబడినది. మనస్సును, ఇంద్రియములను సంయమ మొనర్చువాడు పాపము మండి, భయము నుండి, విముక్తుడై, మహాత్పదమును (పరబ్రహ్మమును) పొందుచున్నాడు.

421. మాన సకల వాసిన మన్యన్తే యత్ తపో జనాః
అత్మ తస్యోప హతస్తు న తపన్త త్సతాం మతమ్.

సామాన్య జనులు నెల లేక పదునైదు రోజుల ఉపవాసము చేసి దానిని 'తపస్సు' అందురు. వారి ఆ కార్యము ధర్మమునకు సాధనభూతమైన శరీరమును శోషణ మాత్రము చేయునట్లే యున్నది. కావున ఉత్తముల దృష్టి యందది 'తపస్సు' కానేరదు.

422. త్యాగశ్చ సంనతిశ్చైవ శిష్యతే తప ఉత్తమమ్
సదోపవాసి చ భవేద్ బ్రహ్మచారి సదా భవేత్.

పెద్దల దృష్టి యందు త్యాగము, వినయము — ఇవియే ఉత్తమ తపస్సు. వీనిని పాలించువాడు నిత్యోపవాసి, మణియు గోధా బ్రహ్మచారి అయియున్నాడు.

423. అస్తరా ప్రాతరాశం చ సాయమాశం తథైవ చ
సదౌపవాసీ స భవేద్ యో స భుజ్జ్నేస్తరా పునః.

ఎవడు ప్రాతఃకాలమున, మరల సాయంత్రము మాత్రము
భుజించునో, మధ్య ఏమియు తినకుండునో, అతడు నిత్యోపవాసము
చేయువాడగును.

424. స భక్షయేతే తథా మాంసమమాంసాశీ భవత్కపి
దాననిత్యః పవిత్రకృత్ అన్వప్నోత్ప దివాస్వపన్.

ఎవడు మాంసము నెన్నడును భక్షింపజో, అతడు
అమాంసాహారి యగును. నిత్యము దాన మొనర్చువాడు పవిత్రుడని
ఏంచబడును. పగలు నిద్రింపనివాడు ఎల్లప్పుడు కులు కొనువాడని
చెప్పబడును.

పిమ్మట భిక్షుడు పూర్వము సనత్కుమారుడు కొందఱు
బ్రాహ్మణులకు చెప్పిన బోధను ఈ ప్రకారముగ వివరించెను.
సనత్కుమారుడు బ్రాహ్మణుల కిట్లు బోధించెను —

425. దినే దినేస్తమభ్యతి పునరుద్ధచ్ఛతే దిశః
తాప్తభౌ స రవౌ చాస్తాం తథా విత్త కరీరిణమ్.

(సనత్కుమారుడు బ్రాహ్మణులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

విప్రలారా! సూర్యుడు ప్రతిదినము అస్తమించుచు, మరల
తూర్పు దిక్కున ఉదయించుచున్నాడు. కాని ఆ ఉదయాస్తములు
రెండును సూర్యుని యందు లేవు. అట్లే శరీరాంతర్గతముగ
అంతర్యామి (ఆత్మ) రూపమున వెలుగుచున్న అసంగుడగు
భగవంతుడైన పరమాత్మను తెలిసికొనుడు.

426. పరితే విత్త విపేన్ద్రా భక్షణి చరణే పరః
ఊర్ధ్వమేక స్తథాధస్తాదేక ప్రిష్ఠతి చాపరః.

ఓ విప్రవర్యులారా! మీరు వడునపుడు, లేచునపుడు, నడచునపుడు, తిరుగునపుడు, తినునపుడు, ఏ కార్యము చేయునపుడైనను, పైను, క్రింద, దేశ, దిశలందు భగవంతుడైన పరమాత్మ ఒకడే సర్వత్ర నిరాజమానుడై యున్నాడు — అను ఆనుభవమును పొందుడు.

427. న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైవం

హృదా మనీషా పశ్యతి రూపమన్య

అబ్యుతే యస్తు మస్త్రైవి యజమానే ద్విజోత్తమః.

ఆ పరమాత్మను ఎవడును తన చర్మ నేత్రముచే చూడజాలడు! అంతఃకరణమున ఉన్న నిర్మల బుద్ధి ద్వారామే అతని రూపమును జ్ఞాని చూడగల్గుచున్నాడు. ఆ పరమాత్మను మంత్రము ద్వారా యజంప (ధ్యానింప) వచ్చును. ఉత్తములగువారే ఆ పరమాత్మను యజించుచున్నారు.

అనంతరము భీష్ముడు ప్రహ్లాద ఇంద్రుడ సుంవాదమును ప్రస్తావించెను. ప్రహ్లాదుడు ఇంద్రుని కిట్లు జోధించెను —

ప్రహ్లాద ఉవాచ —

428. వేద ధర్మవిధిం కృత్స్నం భూతానాం చాప్యనిత్యజామీ

తస్మాచ్ఛ్రుత స కేచాపి నర్వం హ్యేదమస్తవత్.

(ప్రహ్లాదుడు ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ధర్మము యొక్క. పూర్ణముగ విధిని, నమస్త భూతముల యొక్క అనిత్యత్వమును నేను ఎఱిగియున్నాను. కావుననే 'ఇది యంతయు నాశవంతమైనది' అని యెఱిగి నేను దేని కొఱకును శోకింపను.

429. అర్హవేనాప్రమాదేన ప్రసాదేనాత్మవత్తయా

వృద్ధుశ్చకూషయా శత్రు పురుషో లభతే మహత్.

సరళత్వము, అప్రమత్తత, బుద్ధియోక్త నిర్మలత్వము చిత్తము స్థిరత్వము, పెద్దలను నేవించుట — అను ఈ సద్గుణములు కలిగి యుండుట వలన మనుజునకు మహాత్పదము సంపాదించుచున్నది.

పిదప భీష్ముడు బలిచక్రవర్తి ఇంద్రునకు జోధించిన ధర్మములను ధర్మరాజునకు చెప్పెను బలిచక్రవర్తి ఇంద్రున కిట్లు ప్రజోధించెను —

బలిరువాచ

430. అనిత్యమువలక్ష్య హ కాలపర్యాయ ధర్మతః

తస్మాచ్ఛక్ర న శోచామి సర్వం హ్యేవేదమన్తవత్.

(బలి ఇట్లు చెప్పెను —)

కాలచక్రము స్వభావముగనే పరివర్తన శీలమైయున్నది. కావున ప్రతి వస్తువు అనిత్యమని నేను తలంచుచున్నాను. అందుచే నేనెన్నడును శోకించుటలేదు. ఏలయునిన ఈ ప్రపంచమంతయు వినశ శీలమైయున్నది.

తదుపరి భీష్ముడు నముచి ఇంద్ర సంవాదమును పేర్కొనెను నముచి అను దైత్యరాజు రాజ్యభ్రష్టుడైనను నిశ్చింతగ నుండుచుండెను. పితృలకు ఇంద్రుడు అతనిని సమీపించి 'మీ పరిస్థితి ఎట్లున్నది? మీకు శోకము కలుగుచున్నదా' అని ప్రశ్నింప, నముచి యిట్లు సమాధానము చెప్పెను —

నముచి రువాచ

431. తస్మాచ్ఛక్ర న శోచామి సర్వం హ్యేవేదమన్తవత్

సంతాపాద్ భ్రష్కతే రూపం వంతాపాద్ భ్రష్కతే శ్రియః.

(నముచి ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

నేను శోకించుట లేదు ఏలయునిన ఈ సంపూర్ణవైభవము నాశవంతమైనది సంతాపము నొందుటచే రూపము నశించును. కాంతి తగ్గిపోవును. సంతాపముచే ఆయుస్సు ధర్మమునూడ నశించును,

432. న పట్టేతః క్రుద్ధ్యతి నాభిపద్యతే
 న చాపి సంసీదతి న ప్రహృష్మతి
 న చార్థకృచ్ఛవ్యసనేషు శోచనే
 నితః ప్రకృత్యా హిమవానివాచలా.

ఋద్ధి మంత్రులు ఎన్నడును కోపపించరు. ఎచటను ఆన క్షులు
 కాదు. అనిష్టము సంభవించినపుడు దుఃఖమునుగాని, వ్యాకులత్వమును
 గాని పొందరు. ఏదైన ప్రహిమవస్తువును పొందినపుడు అత్యంత
 హర్షమును పొందరు. అర్థిక సంకటము సంభవించినపుడు కూడ
 అతడు శోకగ్రస్తుడు కాదు. హిమవత్స్పర్శమువలె నిశ్చలుడై
 యుండును.

433 యమర్థసిద్ధిః పరమా న మోహయేత్
 తథైవ కాలే వ్యసనం న మోహయేత్
 సుఖం చ దుఃఖం చ తథైవ మథ్యమం
 నిషిపతే యః స దురంధరో నరః.

ఉత్తమ అర్థసిద్ధి ఎవనిని మోహింపదు పడవేయడో, ఎవడు
 సంకటమునందును ధైర్యమును, వివేకమును పోగొట్టుకొనడో, ఎవడు
 సుఖమును గాని, దుఃఖమును గాని, ఆ రెండీటి మధ్య స్థితిని గాని
 సమాన భావముతో సేవించునో, అతడే గొప్ప కార్యభారమును
 వహింపగల శ్రేష్ఠ మానవుడని తలంచబడుచున్నాడు.

అత్తటి భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

434. విశేషతా నుఖం ధత్తే ధత్తే చారోగ్యముత్తమమ్
 అర్యోగ్యాచ్చ కరీరస్య స పునర్విస్తతే క్రియమ్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

శోక రాహిత్యము నుఖమును, ఉత్తమ ఆరోగ్యమును కలుగ

జేయును. శరీరము రోగరహితముగ నుండుటచే మనుజుడు తిరిగి సంపదను ఉపార్జించును.

పిదప భీష్ముడు భర్తరాజునకు ఇంద్ర, బలి సంవాదమును గూర్చి తెలిపెను. ఒకపుడు ఇంద్రుడు త్రిలోకములందు సంహారము చేయుచు బలిచక్రవర్తిని శరిసికొని అతడు రాజ్యభ్రష్టుడైనను నిర్వికారముగ, ప్రశాంతముగ నుండుటకు కాలణమేమి యని అడుగగా అపుడు బలిచక్రవర్తి ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —

బలి దునాచ

435. నాగామినమనర్థం హి ప్రతిపాతికతైరపి

శక్తువస్త్రై ప్రతివ్యేధుమృతే బుద్ధిబలాన్నరాః.

బలిచక్రవర్తి ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు బుద్ధిబలముచే రస్స మఱి ఏ ఉపాయముచేతను, వందల కొలది అఘోరముల నొనర్చుచు వచ్చు అనర్థమును అపలేడు.

436. శోకకాలే శుచో మా త్వం హర్షకాలే చ మా హృషః

అతితానాగతం హిత్వా ప్రత్యుత్పన్నేన వర్తయ.

ఇంద్రా! మీరు శోక పరిస్థితి యందును శోకింపకుడు. హర్ష పరిస్థితి యందును హర్షింపకుడు. భూతకాల, భవిష్యత్కాలమును గూర్చిన చింతను వదలి వర్తమాన కాలమున ఏ వస్తువు లభించునో దానితో జీవిత నిర్వహణమును గావింపడు.

ఆ వాక్యములను విని ఇంద్రుడు బలి చక్రవర్తితో ఇట్లు చెప్పెను —

437. ధ్రువం న వ్యథసేఽద్య త్వం ధైర్యాత్ సత్యపరాక్రమ

కో హి విశ్వాసమర్థమ శరీరే వా శరీరభృత్

కర్తుముత్సహతే లోకే దృష్ట్వా వస్తుస్థితం జగత్.

(ఇంద్రుడు బలిచక్రవర్తితో ఇట్లు చెప్పెను —)

సత్య పరాక్రమశీలుడగు ధీమతా! మీరు నిక్కముగ ధైర్యము పలననే సంతాపరహితులుగ నున్నాను. ఈ సమస్త జగత్తును వినాశము వైపునకు పోపుచుండుట చూచి, శరీరధారియగు ఎవడు ధనవైభవ, విషయభోగముల వెంట నుగైత్తును? మఱియు తన శరీరముపై విశ్వాసము కలిగియుండును?

438. ఇదమద్య కరిష్యామి శ్మః కర్తాన్మీతి వాదినమ్

కాలో హరతి స్తమాప్తో నదీవేగ జప ద్రుమమ్.

నదీ జలము యొక్క - వేగము అకస్మాత్తుగ పెరిగి ఒడ్డున ఉన్న చెట్టును వడద్రోయునట్లు, 'ఈ పనిని ఈ రోజు చేసెదను, ఆ పనిని కేపు చేసెదను' — అని ఇట్లు పలుకు మనుజుని కాలము (మృత్యువు) అకస్మాత్తుగ వచ్చి హరించి వేయుచున్నది.

శ్రీ రుచాచ

439. ధర్మనిత్యే మహాబుద్ధౌ బ్రహ్మణ్యే సత్యవాదినీ

ప్రశ్నితే దానశీలే చ సదైవ నివసామ్యహమ్.

(అశ్వీదేవి ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

నిత్యము ధర్మాచరణము చేయునాడును, మహాబుద్ధి మంతుడును, బ్రహ్మనిష్ఠుడును, సత్యవాదియును, వినయవంతుడును, దానశీలుడునగు మనుజుని యందు నేను సదా నివసించుదును.

440. స్వధర్మమనుతిష్ఠత్సు ధైర్యాదచలితమ చ

స్వర్గమార్గాభిరామేష సత్త్వేషు నిరతా హ్యహమ్.

తమ ధర్మమును పాలించువారును, ధైర్యమును ఎన్నడును వీడనివారును స్వర్గప్రాప్తి యొక్క సాధనలందు సదా తత్పరులై యుందువారునగు ప్రాణులందు నేను సదా నివసించుదును.

441. యత్రాహం తత్ర మత్కాంతా మద్విశేష్టా మదర్పణాః
సప్త దేవ్యో జయాష్టమ్యో వానమేష్ట్యన్తి తేఽష్టభా.

442. అకా శ్రద్ధా ధృతిః కాన్తి ర్విజితిః సంసతిః క్షమా
అష్టమీ వృత్తిరేతాసాం పురోగా పాకకానన.

నేను ఎచట ఉండునో, అచట ఏడు మంది దేవులు ఇంకను ఉండురు. వారందరి ముందు ఎనిమిదవది యగు 'జయా'దేవియు ఉండును. ఈ ఎనిమిది మంది దేవులు నాకు మిక్కిలి ప్రിയములు. వారు నా కంటె శ్రేష్ఠులు. నాకు ఆత్మ సమర్పణము కావించినవాగు, వారి పేర్లు చెప్పచున్నాను వినుడు — (దైవసంపద యెడల) ఆశ, శ్రద్ధ, ధైర్యము, కాంతి, విజితి, సంసతి, క్షమా, వృత్తి (జయ). ఈ ఎనిమిదవ దేవి తక్కిన ఏడు మంది దేవులకు అగ్రగామినియై యుండును.

అసంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రహోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

443. మోక్షధర్మసు నియతో అహ్వాహతో జితేంద్రియః

ప్రాప్నోతి బ్రహ్మణః స్థానం తత్పరం ప్రకృతర్చివమ్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు మితాహోరియై, జితేంద్రియుడై, మోక్షోపయోగ కరములగు ధర్మములను పాలించుట యందు సంలగ్నుడై యుండునో, అట్టివాడే ప్రకృతికి పరమై, నాశరహితమైనట్టి బ్రహ్మపదమును పొందును.

పదవ భీష్ముడు ధర్మరాజువకు జైగీషవ్యునకు, అసితదేవల మునికి జరిగిన సంభాషణమును గూర్చి చెప్పెను — ఒకపుడు ధర్మ వేత్త, శాస్త్రవేత్త, హర్షశోకరహితుడునగు జైగీషవ్య మునిని అసిత దేవలుడను నతడు 'మీరు నిందా స్తుతులందు సమభావము ఎట్లు కలిగియున్నా'ని ప్రశ్నింప అమ్మనీశ్వరుడిట్లు చెప్పెను —

జై శ్రీవక్త్ర ఉవాచ

444. అమృతస్యైవ సంతృప్త్యైదవమానస్య తత్త్వవిత్
విషస్యేవేద్విజేన్నిత్యం వత్మానస్య విచక్షణః.

(జై శ్రీవక్త్ర ముని అసిత దేవలునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

తత్త్వ వేత్త అపమానమును అమృతమువలె తలంచి దానిచే
దానిచే గుఱువ్వుడు కావలెను. మఱియు అట్టి బుద్ధిమంతుడు
శమ్మానమును విషమువలె భావించి దానిని గూర్చి గదా భీతి
నొందవలెను.

445. అవజ్ఞాతః సుఖం శతే అహ దాముత్ర వాభయమ్
విముక్తః సర్వదోషభ్యో యోఽవమన్తా న బధ్యతే.

గమస్త దోషముల నుండి విముక్తుడైన మహాత్ముడు అపమాని
త్తుడైనను, ఇహలోక, పరలోకములందు నిర్భయుడై హాయిగ
నిదురించును. కాని చరనికి అపమానము చేయువాడు పాపబంధనమున
పడిపోవుచున్నాడు.

అటులేయెంత భీష్ముడు ధర్మరాజునకు వ్యాసముని తన
పుత్రుడగు శుకునకు బోధించిన ధర్మములను విశదముగ తెలిపెను.
ఒకపుడు శుకుడు తన తండ్రియగు వ్యాసమునిని ధర్మవిషయమై
తత్త్వవిషయమై సన్నిహిత వ్యాసముని యిట్లు బోధించెను —

వ్యాస ఉవాచ

446. హింసాహింసే మృదుకూరే ధర్మాధర్మావృతాన్మతే
తద్భావితాః ప్రపద్యంతే తస్మాత్ తత్ తస్య రోచతే.

(వ్యాసముని శుకునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఒక బన్ధ యందు మనుష్యుడు అహింస — హింస, కోమల
త్వము — శరీరత్వము, ధర్మము — అధర్మము, సత్యము — అసత్యము —
ఇత్యాది గుణదోషములలో దేనిని పొందియుండునో, మఱియొక

జన్మయందును అతడు వాని సంస్కారములచే ప్రభావితమై ఆ గుణములనే తీక దోషములనే ఇవ్వవడుచు, ఆ విధముగ నే కార్యముల నాచరించును.

447. ద్వై బ్రహ్మణి వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ వరం చ యత్
శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ఠాతః పరం బ్రహ్మధిగచ్ఛతి.

బ్రహ్మమునకు రెండు స్వరూపములు కలవు — ఒకటి శబ్ద బ్రహ్మము, రెండవది వరబ్రహ్మము. ఎవడు శబ్ద బ్రహ్మము నెఱుగునో, అనగా వేదము యొక్క పూర్వజ్ఞానము నొందునో, అతడు సులభముగ వరబ్రహ్మము యొక్క సాక్షాత్కారమును బడయును.

448. ఏతహర్షమద్రక్షోధో బ్రహ్మతో నావసీదతి
దానమధ్యయనం యజ్ఞస్తపో హిరార్హవం దమః
ఏతైర్వర్తయతే తేజః పాప్మానం దాపకర్షతి.

ఏ బుద్ధిమంతుడు హర్ష, మద, క్రోధ రహితుడై యుండునో, అతనికి దుఃఖమెన్నటికిని కలుగదు. దానము, వేదాధ్యయనము, యజ్ఞము, తపస్సు, లజ్జ, సరళత్వము, ఇంద్రియ నిగ్రహము — అనఁగా సద్గుణములచే మనుజుడు తన తేజస్సు యొక్క అభివృద్ధిని పాపము యొక్క వినాశమును కలుగ జేసికొనును.

449. క్రియావాత్సాద్యధానో హి దాంతః ప్రాజ్ఞోఽనసూయకః
ధర్మాధర్మ విశేషజ్ఞః సర్వం తరతి దుస్తరమే.

తన ధర్మము ననుసరించి కార్యమొనర్చువాడును, శ్రద్ధాభువును, మనస్సు, ఇంద్రియములను వశమొనర్చుకొనువాడును, బుద్ధి మంతుడును, ఎవని దోషమును చూడనివాడును, ధర్మాధర్మముల విశేషజ్ఞానము చక్కగ కలిగియున్నవాడును సమస్త దుఃఖములను చాటి వేయచున్నాడు.

450. యచ్చేద్ వాణ్మనసి బుద్ధ్యాయ ఇచ్చేజ్ఞానముత్రమమ్

జ్ఞానేన యచ్చేదాత్మానం య ఇచ్చేచ్ఛాన్తిమాత్మనః.

ఉత్తను జ్ఞానమును పొందదలంచువాడు బుద్ధి చే మనస్సును, వాక్కును జయించవలెను. శాంతిని కోరువాడు జ్ఞానము ద్వారా బుద్ధిని పరమాత్మ యందు నిలుపవలెను.

451. నిర్మమశ్చానసాజ్కరో నిర్వృన్ద్యశ్చిన్న సంశయః

నైవ క్షుద్ధ్యతి న ద్వేష్టి నాన్మృతా భాషతే గిరః.

452. అక్షుప్తస్తాదితశ్చైవ మైత్రేణ ధ్యాతి నాశుభమ్

వాగ్దాతకర్మమనసాం త్రయావాం చ నివర్తకః

సమః సర్వేషు భూతేషు బ్రహ్మణుమభివర్తతే.

మనుత్వము, అహంకారము — ఏనిని త్యజించినవాడును, భీతోస్థాది ద్వంద్వములను సమభావముతో సహించువాడును, సంశయములు తొలగినవాడును, క్రోధము, ద్వేషము ఎన్నడు లేని వాడును, అసత్యము పలుకనివాడును, తిట్టబడినను, కొట్టబడినను వారి అహితమును కోరనివాడుగు, సర్వుల యెడల నిత్రభావమే కలిగి యుండువాడును, వాక్కుచేతను, కర్మచేతను, ఏ ప్రాణిని కష్టమును కలిగించని వాడును, సమస్త ప్రాణుల యెడలను సమాన భావము కలిగియుండువాడును, అగు యోగి బ్రహ్మభావమును పొందును.

453. యథా యోగాద్ విముచ్యంతే కారణైర్మర్సిబోధ తత్

యోగైశ్వర్యమతిశాన్తే యో నిష్కామతి ముచ్యతే.

పుత్ర కా! యోగి ఏ ప్రకారము, ఏ కారణములచే యోగము యొక్క ఫలస్వరూపము మోక్షమును పొందునో చెప్పుచున్నాను — వినుము. ఎవడు తీవ్రవైరాగ్యము యొక్క బలముచే యోగజనిత విశ్వర్యమును దాటి దాని హద్దును దాటి అవలికి పోవునో అతడే ముక్తి పొందును.

454. అథ జ్ఞానస్థవం ధీరో గృహీత్వా శాన్తిమాత్మనః
ఉన్మత్తంశ్చ నిమజ్జంశ్చ జ్ఞానమేవాభినవశ్రయేత్.

ధీరుడగువాడు వివేకమును నొకను ఆశ్రయించి సంసార
సాగరమున తన వరమశాంతి కొఱిస్తే వాస్తవిక జ్ఞాపము నాశ్రయించి
అట్టి భవసాగరమును దాటి వేయవలెను.

455. అన్తః స్థం చ బహిష్ఠం చ సాధి యజ్ఞాధిదైపతమ్
జ్ఞానాన్వితా హ పశ్యన్తి తే దేవాస్తాత తే ద్విజాః.

ఎవడు జ్ఞానవంతులై బాహ్యమున, అభ్యంతరమున బ్రాహ్మణ్యము
యున్న అధియజ్ఞమును (పరమాత్మను), అధిదైవమును (పరమ
పురుషుని), సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారో వారే దేవతలు, వారే
ద్విజులు.

456. నాన్యత విద్యాతపసోర్నాన్యతేస్థియ నిగ్రహతః
నాన్యత సర్వసంత్యాగాత్ సిద్ధిం విస్తతి కశ్చన.

విద్య, తపస్సు, ఇంద్రియ నిగ్రహము, సర్వస్వత్యాగము —
అనునివి లేక ఎవడును (మోక్ష) సిద్ధిని బడయజాలడు.

457. ఇన్ద్రియాణి మనోయుక్తే వశ్యా యన్తేవ వాజినః
మనశ్చాపి సదా యుక్తే భూతాత్మా హృదయాశ్రితః.

సారథి గుఱ్ఱములను తన విశమందుంచుకొని వానిని తన
ఇచ్ఛానుసారము ఎట్లు నడిపించునో, అట్లే మనస్సు ఇంద్రియములను
తన వశమందుంచుకొని, వానిని తన యిచ్ఛచొప్పున విషయముల
పైపు ప్రేరేపించుచున్నది. కాని హృదయమునందున్న జీవాత్మ
సదా ఆ మనస్సు పైన కూడ శాసన మొనర్చును.

458. ఇన్ద్రియాణాం కథైవైషాం సర్వేషా మీశ్వరం మనః
నియమే చ విసర్గే చ భూతాత్మా మానసస్తథా.

మనస్సు ఇంద్రియములన్నిటికిని రాజు. అది మౌనము విషయముల వైపునకు వంపుటకు గాని, నిరోధించుటకు గాని సమర్థమైనది. అట్లే హృదయ స్థితముల జీవాత్మయు మనస్సునకు ప్రభువు. అది మనస్సు యొక్క నిగ్రహ అనుగ్రహములందు సమర్థమైనది.

459. ఏవం నవదశం దేహి వృతం షోడశభిర్గుణైః
మనీషి మనసా వివేకేన వశ్యత్వాత్మాన మాత్మని.

బుద్ధిమంతుడగు బ్రహ్మనిష్ఠుడు ఈ శరీరమందు (వంచేంద్రియములు, పంచవిషయములు (ప్రతి బింబ)చేతన, మనస్సు, ప్రాణము, అపానము, జీవులు — అను ఈ) పదునాఱు తత్త్వములచే ఆవృతమైన సదునేడవదియైన పరమాత్మను బుద్ధిద్వారా అంతఃకరణమునందు సాత్వాత్కరించుకొనుచున్నాడు.

460. న హ్యయం చక్షుషా దృశ్యో న చ సర్వైరపీన్ద్రియైః
మనసా తు ప్రదీపేన మహనాత్మా ప్రకాశతే.

ఈ పరమాత్మ యొక్క దర్శనము నేత్రములచే గాని, తక్కిన ఇంద్రియములన్నిటిచే గాని కానేరదు. ఇది పరిశుద్ధ మనస్సను దీపముచేతనే బుద్ధియందు ప్రకాశించును.

461. విద్యాభిజనసమృన్నే బ్రాహ్మణో గవి హస్తినీ
శుని చైవ శ్వపాతే చ పణ్డితాః సమదర్శినాః.

విజ్ఞాని విద్య, ఉత్తమ కులముతో కూడిన బ్రాహ్మణుని యందు, అవు యందు, ఏనుగునందు, కుక్కయందు, చండాలుని యందు, సమభావముతోనున్న బ్రహ్మమును దర్శించుచును.

462. స హి సర్వేషు భూతేషు జగ్గమేషు ధ్రువేషు చ
పసత్యేకో మహనాత్మా యేన సర్వమిదం తతమ్.

ఎవనిచే ఈ సమస్త జగత్తు వ్యాపింపబడి యున్నదో, అట్టి పరమాత్మయే సమస్త చరాచర ప్రాణులందును నివసించుచున్నాడు.

463. సర్వభూతేషు చాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని
యదా పశ్యతి భూతాత్మా బ్రహ్మ సమృద్ధ్యతే తదా.

ఎవ్వడు భూతాత్మ (జీవుడు) సమస్త ప్రాణులందును తనను, తన
యందు సమస్త ప్రాణులను ఉన్నటులకాంచునో. అప్పుడది బ్రహ్మ
భావమును పొందును.

454. తదేతదుపశాన్తేన దాన్తేనాధ్యాత్మ కిలినా
అత్కారామేణ బుద్ధేన బోధ్యవ్యం శుచికర్మణా.

ఆ పరమాత్మను పొందుటకై సాధకుడు మనస్సు అన్ని వైపుల
నుండి మరలించి, శమదమాది సాధనములతోగూడి ఆత్మతత్త్వమును
చింతన చేయువలెను ఒకే పరమాత్మ యందే స్థితి గల్గియుండవలెను.
జ్ఞానవంశుడైన వానినుండి జ్ఞానమును సాందవలెను. శాస్త్రవిహితము
లైన చక్రత కర్తవ్య కర్మలను నిష్కామభావముతో అనుష్ఠించి
జ్ఞాతవ్యమగు ఆత్మతత్త్వమును ఎఱుంగవలెను.

465. యోగదోషాః సముచ్ఛిద్య పజ్ఞా యోగ కవయో విదుః
కామం క్రోధం చ లోభం చ భయం స్వప్నం చ పజ్ఞామమి.

466. క్రోధం శమేన జయతి కామం సంకల్పవర్జనాత్
సత్త్వసంసేవనాద్ ధీరో విద్రాముచ్ఛేత్తుమర్హతి.

విజ్ఞాని యోగమునకు ప్రతి బంధకములైన కామ, క్రోధ,
లోభ, భయ, స్వప్నము (అధిక నిద్ర)లను ఏ విధు దోషములను
చెప్పినో, వానిని పూర్తిగ తొలగించవలెను. వీనిలో క్రోధమును
శమము ద్వారా జయించవలెను. అట్లే కామమును సంకల్ప
త్యాగము ద్వారా జయించవలెను. ధీరుడు సత్త్వగుణమును
సేవించుటచే (అధిక) నిద్రను జయించగలడు.

467. భృత్యా శిశ్నోదరం రక్షిత పాణిపాదం చ చక్షుషా
చక్షుశ్శ్రేతే చ మనసా మనోవాచం చ కర్మణా
అప్రమాదాద్ భయం బహ్యద్ దమ్భం ప్రాజ్ఞోపసేవనాత్.

భైరవము యొక్క సహాయము గైకొని జననేంద్రియ. ఉదరములను అదుపులో మంచుకొనవలెను. నేత్రముల సహాయముచే చేతులను, శాశ్వము, మనస్సు ద్వారా నేత్ర, కర్ణములను ఉత్తమ కర్మ ద్వారా మనస్సును, వాక్కును రక్షించవలెను (శుద్ధ మొనర్చవలెను). సావధానముచే (జాగ్రత్తగ నుండుట ద్వారా) భయమును, మహాత్ములను సేవించుట ద్వారా దంభమును త్యజించవలెను.

468. మనస్తా పూర్వమాదద్యాత్ కుమీన మివ మత్స్యహా
తతః శ్రోత్రం తతశ్చక్షుర్ద్విహ్యం చూఱం చ యోగవిత్.

చేపలను పట్టువాడు పలను కొరికి వేయు చేపను పల నుండి ముందుగా పట్టుకొనునట్లు, యోగ వేత్త యగు సాధకుడు యొదలు తన మనస్సును వశము చేసికొనవలెను. తదుపరి చెవిని, నీమ్మట, నేత్రమును, తరువాత జిహ్వను, స్థూణాదులను వశము చేసికొనవలెను.

469. ఏవం ఏరిమితం కాలమాచరణా సంశిత్రవతః
అనీతో హి రహస్యేకో గచ్ఛేదక్షరసాత్మతామ్.

ఏ యోగి ప్రతి దినము నియమిత సహాయము వలకు ఏకాంత స్థలమందు ఒంటరిగ కూర్చొని, నియమములను చక్కగ పాలించుచు ఈ ప్రకారము యోగాభ్యాసము చేయునో, అతడు అక్షరబ్రహ్మతో సమత్వమును పొందును.

470. నాభిష్వజేత్ పరం వావా తర్మణా మనసాపి వా
ఉపేక్షితో యతఃపరో లబ్ధాలభ్యే సమో భవేత్.

యోగమును సాధించువాడు మనస్సు, వాక్కు, క్రియల ద్వారా దేని యందు ఆసక్తుడు కారాదు. అందఱి యెడల, అన్ని

వస్తువుల యెడల ఉపేక్షాభావము గలిగియుండవలెను. నియమిత భోజనము గావింపవలెను. లాభము, హాని — వీని యందు సమ భావము కలిగి యుండవలెను.

471. కర్మణః ఫలమాప్నోతి సుఖదుఃఖే భవాభవౌ

విద్యయా తదవాప్నోతి యత్ర గత్వా న శోచతి.

కర్మ యొక్క ఫలము సుఖదుఃఖములు జనన మరణములు' కర్మ ద్వారా మనుజుడు వీనిని పొందుచున్నాడు. కాని జ్ఞానము ద్వారా అతనికి పరమాత్మ పదము సాధ్యమై యుచున్నది. అచటి కేగినచో జీవుడు కాశ్యతముగ శోకము నుండి విముక్తుడగుచున్నాడు.

472. యత్ర గత్వా న మ్రియతే యత్ర గత్వా న జాయతే

న పునర్జాయతే యత్ర యత్ర గత్వా న వర్తతే.

ఆ పరమాత్మ పదమును బొందినచో ఇక జీవుడు తిరిగి మృత్యువును పొందకుండును. అచట పునర్జన్మము గూర్చిన భయము ఉండదు. అచటి కేగినవాడు తిరిగి ఈ ప్రపంచమునకు రాదు.

473. యద్ బ్రాహ్మణస్య కుశలం తదేవ సతతం వదేత్

తూష్టిమాసేత నిన్దాయాం కుర్వణ బైషజ్యమాత్మనః.

దేనిచే జనులకు హితము కలుగునో అట్టి వాక్యములనే సదా ఉచ్చరించవలెను. తనను ఎవరైన నిందించుచుండినను ఊరకయుండ వలెను. ఇట్టి మౌనావలంబనను సంపాద రోగము నుండి విముక్తి నొందుటకు ఔషధమని తలంచి దీనిని సేవించుచుండవలెను.

374. యేన పూర్ణమివాకాశం భవత్యేకేన సర్వదా

శూన్యం యేన బినాకీర్ణం తం తేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

ఎవడు సదా తన సర్వవ్యాపక స్వరూపముతో నుండుట వలన ఒక్కడే సమస్త ఆకాశమునందు పరిపూర్ణుడై యుండునో, అసంగు డగుట వలన జనులతో నిండిన ప్రదేశమును గూడ శూన్యముగ

శలంచునో అట్టివానినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడు (బ్రహ్మజ్ఞాని) అని అందురు.

475. అపేరివ గణాద్ భీతః సాహిత్యాన్పరకాదివ
కుణపాదివ చ ప్రీత్యన్త్యం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

ఎవడు బస సముదాయమును సర్పము వలె తలంది దాని సమీపమునకు వచ్చుటకు భయపడునో, రుచికర భోజనజనిత తృప్తిని సరళము వలె భావించి దాని నుండి దూరముగ నుండునో, స్త్రీల శరీరములచు శవములవలె తలంది వాని యెడల విరక్తుడై యుండునో, అట్టివానిని దేవతలు బ్రాహ్మణుడు (బ్రహ్మజ్ఞాని) అని అందుగు.

476. అభయం సర్వభూతేభ్యో భూతానామభయం తతః
తస్య మోహదే విముక్తస్య భయం నాస్తి కుతశ్చన.

ఎవడు సమస్త ప్రాణుల నుండి అభయమును పొందునో, ఎవని వలన ఏ ప్రాణికిని భయము కలుగదో, అట్టి మోహరహితుడగు వానికి ఎవరి వలనను, దేనివలనను భయము ఉండదు.

477. జీవితం యస్య ధర్మార్థం ధర్మో హర్మర్థమేవ చ
అహింసాత్రాశ్చ పుణ్యార్థం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

ఎవని యొక్క జీవితము ధర్మము కొఱకే యగునో, ధర్మము భగవంతుడగు శ్రీహరి కొఱకే యగునో, ఎవని యొక్క రాతింబగఱ్ఱు ధర్మపాలనమందే గడచునో, అతనిని దేవతలు బ్రాహ్మణుడు (బ్రహ్మజ్ఞాని) అని చెప్పుదురు.

478. ఇన్ద్రియేభ్యః పరే హ్యర్థా అర్థేభ్యః పరమం మనః
మనసస్త్వ పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా మహాన పరః.

ఇంద్రియముల కంటె వాని విషయములు బలవత్తరములైనవి. విషయముల కంటె మనస్సు బలవత్తరమైనది. మనస్సు కంటె బుద్ధి బలవత్తరమైనది. బుద్ధి కంటె ఆత్మ బలవత్తరమైనది.

479. ఏవం సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మా న ప్రకాశతే
దృశ్యతే త్వగ్గ్రయా బుద్ధ్యా మాత్మయా మాత్మదర్శిభిః

ఈ ప్రకారముగ సమస్త ప్రాణుల యందు, వారి హృదయ గుహలో దాగియున్న పరమాత్మ ఇంద్రియముల పలన ప్రకాశమునకు రాకున్నది. మాత్మదర్శులగు జ్ఞాని మహాత్ములే తమ మాత్మ, శ్రేష్ఠ బుద్ధి ద్వారా అద్వానిని దర్శించుచున్నారు.

480. లక్షణం తు ప్రసాదస్య యథా వ్యప్తి మఖం వ్యపేత్
నివాతే వా యథా దీపో దీప్యమాణో న కమ్పితే.

నిద్రా సమయమున మనుజుడెట్లు నుఖముగ నిద్రించునో, గాలి వీచని చోట దీపము ఎట్లు నిశ్చలముగ ప్రకాశించునో, అదియే విధముగ మనస్సు నిశ్చలముగ నుండవలెను. చంచలముగ నుండరాదు. అదియే దాని నిర్మలత్వము యొక్క లక్షణము.

481. ఏవం పూర్వాపరే కాలే యుక్తాన్నాత్మాన మాత్మని
లభ్యాహరే విశుద్ధాత్మా వ్యక్త్యాత్మాన మాత్మని.

ఎవడు మితాహరియై, శుద్ధచిత్తము కలవాడై రాత్రి యొక్క యెడటి, చివరి భాగములలో వైవిధ్యముగ మనస్సును పరమాత్మ యందు లగ్నము చేయునో, అట్టివాడే అంతఃకరణమున పరమాత్మ యొక్క దర్శనము చేసికొనును.

482. యద్యప్యస్య మహిం దద్వాదే రక్తపూర్ణామిమాం నరః
ఇదమేవ తతః శ్రేయ ఇతి మన్యేత తత్త్వవిత్.

ఎవడైన రక్తములతో నిండియున్న ఈ భూమినంతను ఇచ్చినను తత్త్వనేత్ర ఆ ధనమంతటి కంటెను జ్ఞానమే శ్రేష్ఠమైనదని తలంచును.

483. ఇద్రియాణి నరే పత్యా పష్టం తు మన ఉచ్యతే
సప్తమిం బుద్ధిమేవాపరాః శ్రేతజ్ఞం పునరష్టమమ్.

మనుజుని శరీరమున విడు ఇంద్రియములు కలవు. ఆవివ
త తత్త్వము మనస్సు. వడవ త తత్త్వము బుద్ధి. ఎనిమిదవది జ్ఞేతజ్ఞుడు
అని చెప్పబడినది.

484. స చాత్మా శక్యతే ద్రష్టుమిన్ద్రియైః కామగోచరైః
ప్రపత్తమానైరసయే దుష్కరైరకృతాత్మభిః.

దుష్కర్మ పరాయణులు, అశుద్ధ అంతఃకరణము కలవారునగు
అజ్ఞానులు అన్యాయ పూర్వకముగ మనోవాంఛిత విషయములందు
సంచరించు ఇంద్రియముల ద్వారా ఆత్మను చూడజాలరు.

485. తేషాం తు మనసా రక్తికా యదా సమ్యక్ నియచ్ఛతి
తదా ప్రకాశతేఽస్యాత్మా దీపదీప్తి యథాఽఽకృతిః.

కాని ఎవరు మనుజుడు తన మనస్సు ద్వారా ఇంద్రియములగు
గుడ్డిముల యొక్క పగ్గములను సదా పట్టుకొనియే యుండివానిని
బాగుగ పశమించుచుకొనునో, అపుడతనికి జ్ఞానము యొక్క ప్రకాశ
మందు — దీప్తప్రకాశమునందు పస్తువు యొక్క ఆకృతి స్పష్టముగ
గోచరించునట్లు, ఆత్మ యొక్క దర్శనము స్పష్టముగా అగును.

486. త్యక్త్వా పూర్వకృతం కర్మ రతిర్యస్య సదాఽఽత్మని
సర్వభూతాత్మ భూతస్య గుణవర్గేష్వ సజ్జతః.

ఎవడు తన పూర్వకృత కర్మల యొక్క సంస్కారములను
త్యజించి సదా పరమాత్మయందే అనురాగము కలిగియుండునో,
అతడు సమస్త ప్రాణికోట్లయొక్క ఆత్మ అగుచున్నాడు. మఱియు
అతడు విషయములందు ఎన్నడును ఆసక్తుడు కాకుండును.

487. మనసశ్చేన్ద్రియాణాం చాప్రైకాగ్ర్యం పరమం తపః
తత్త్వాయః సర్వధర్మేభ్యః వ ధర్మః పర ఉచ్యతే.

మనస్సుయొక్క, ఇంద్రియములయొక్క ఏకాగ్రతయే అన్ని తపస్సులకంటెను గొప్పది. అదియే అన్నిధర్మములకంటెను శ్రేష్ఠతమ మనియు, పరమ ధర్మమనియు చెప్పబడినది.

488. గోచరేభ్యో నివృత్తాని యదా స్థాన్యన్తి తేశ్మని
తదా త్వమాత్మనాఽఽలాత్మానం పరం ద్రక్ష్యసి శాశ్వతమ్.

ఎవ్వుడు ఇంద్రియములు తమ విషయములనుండి మరలి తమ నివాసస్థానమందు ఉండునో అప్పుడు నీవు స్వయముగనే సనాతన పరమాత్మయొక్క దర్శనమును గావించుకొందువు.

489. జ్ఞాన దీపేన దీప్తేన పశ్యత్కాత్మాన మాత్మని
దృష్ట్వా త్వమాత్మనాఽఽలాత్మానం నిరాత్మా భవ సర్వవిత్.

మనుజుడు ప్రబలిత జ్ఞానమయ ప్రదీపము ద్వారా తనయందే ఐరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నాడు. అట్లే (పుత్రకా!) నీవును ఆత్మద్వారా (శుద్ధ మనస్సుద్వారా) పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొని సర్వజ్ఞుడవును, స్వాభిమానరహితుడవును కమ్ము.

490. సర్వతఃస్రాతసం ఘోరాం నదీం లోకప్రవాహినీమ్
సత్పిన్ద్రీయగ్రాహవతిం మనఃసంకల్పరోధసమ్.

491. లోభమోహత్పణచృన్నాం కామక్రోధపరీస్పృషామ్
సత్యతీర్థాన్మతక్షిణాం క్రోధ పక్షాం పరిద్వరామ్.

492. అవ్యక్తపథవాం శ్రీఘాం దుస్తరామకృతాత్మభిః
ప్రతరస్వ నదీం మిథ్యా కామగ్రాహసమాకులామ్.

493. సంసారసాగరగమాం యోనిపాతాలదుస్తరామ్
అత్మకర్మోద్భవాం తాత జిహ్వవర్తాం దురాసదామ్.

ఈ సంసారము భయంకరమైన ఒక నది వంటిది. ఇది సముద్ర లోకములందును అన్ని దిక్కులందును ప్రవహించుచున్నది. ఇది

జ్ఞానేంద్రియములు మొసళ్ళు. మనస్సు యొక్క సంకల్పములే దీని తీరములు. లోభము. మోహము అను గడ్డిచే, పాచిచే ఇది కప్పబడి యున్నది. కామము, క్రోధము అను సర్పములు దీని యందు వివసించుచున్నవి. సత్యము దీని యందలి తీర్థపుట్టము. అసత్యము పీనియందలి క్షోభ. క్రోధము బురడ. ఇది అవ్యక్తరూపమైన ప్రకృతి యను పర్వతము నుండి ప్రకటితమైనది. దీని జలము యొక్క తేగము చాల తీవ్రమైనది. అజితాత్ములు దీనిని దాటుట చాల కష్టము. దీనియందు కామమును మొసళ్ళు ఎల్లెడల పర్తించు చున్నవి. ఈ నది సంసార సాగరమున కలియుచున్నది. వాననలను లోకై న గుంటలు దీనియందుండుటవలన దీనిని దాటుట చాల కష్టము. ఇది వారివారి శర్మల నుండియే జనించినది. జీహ్వేంద్రియము ఇందలి నుడిగుండము. ఈ నదిని దాటుట చాల కష్టము. నీవు నీ విశుద్ధ బుద్ధి ద్వారా ఈ నదిని దాటివేయుము.

494. నైత్యజ్ఞాత్వా పుమాః స్త్రీ వా పునర్భవనువాపుతే

అభవప్రతివత్కర్మమేతద్ ధర్మం విధీయతే.

పురుషుడైనను, స్త్రీయైనను, బ్రహ్మమును తెలిసికొనినచో అతనికి తిరిగి ఈ సంసారమున జన్మ కలుగదు. జీవుడు అపునర్భవ స్థితిని పొందుట కొఱకే ఈ బ్రహ్మజ్ఞానరూప ధర్మము యొక్క విధానము గొవింపబడినది.

495. కామబంధనమేవైకం నాన్యదప్రీహ బంధనమ్

కామబంధన ముక్తౌ హి బ్రహ్మభూయాయ కల్పితే.

ఈ ప్రపంచమున కామమే ఏకైక బంధనము. మఱియొక బంధనము లేదు. కామబంధనము నుండి విముక్తుడగుచుండు బ్రహ్మ భావమును పొందుటకు సమర్థుడగుచున్నాడు.

496. అపూర్వమాణమచలప్రతిష్ఠం

సముద్రమావః ప్రవిశన్తి యద్వత్
తద్వత్ శామో యం ప్రవిశన్తి పర్వే
స శాన్తిమాప్నోతి స కామకామః.

నదుల యొక్క జలము పరిపూర్ణమై, చలింపని ప్రతిష్ఠతో
సూర్యుని సముద్రమందు దానినే మాత్రము చలింప చేయుకుండగనే
ప్రవేశించునట్లు, ఏ స్థిత ప్రజ్ఞుని యందు వివరములు ఆతనికి
ఏ విధమైన వికారమున్ను కలుగజేయకయే ప్రవేశించుచున్నవో,
ఆతడే పరమశాంతిని పొందునుగాని భోగములను కోరువాడు కాదు.

497. వేదస్యాపనిషత్ సత్యం సత్యస్యాపనిషద్ దమః
దమస్యాపనిషద్ దానం దానస్యాపనిషత్ తపః.

498. తపస్యాపనిషత్ త్యాగస్యాపనిషత్ సుఖమ్
సుఖస్యాపనిషత్ స్వర్గః స్వర్గస్యాపనిషచ్ఛ్రమః.

వేదముల యొక్క సారము సత్యవచనము. సత్యము యొక్క
సారము ఇంద్రియముల సంయమము. సంయమము యొక్క సారము
దానము. దానము యొక్క సారము తపస్సు. తపస్సు యొక్క
సారము త్యాగము. త్యాగము యొక్క సారము సుఖము. సుఖము
యొక్క సారము స్వర్గము. స్వర్గము యొక్క సారము శాంతి.

499. శ్లేదనం శోకమనసాః సంతాపం తృష్ణయా సహ
సత్త్వమిచ్ఛసి సంతోషాచ్ఛాన్తి రక్షణ ముత్తమమ్.

మనుజుడు సంయమముడై యుండి శాంతికి ఉత్తమ ఉపాయమైన
సత్త్వగుణమును పొందుటకు ప్రయత్నించవలెను. సత్త్వగుణము
మనస్సు యొక్క తృష్ణను శోకమును, సంకల్పమును—దగ్ధమొనర్చి
వశిధిపజేయుచున్నది.

500. విశోజో నిర్మమః కాంతః ప్రసన్నాత్మా విమత్సరః
పడభిర్లక్షణవానేతైః పమగ్రాః పునరేష్యతి.

శోకరహితుడు, మమత్వవర్జితుడు, శాంతుడు, ప్రసన్నచిత్తుడు, మాత్సర్యరహితుడు, సంతృప్తుడు — (అను ఈ అంశ లక్షణములతో సాదిప) మనుష్యుడు పూర్ణముగ జ్ఞానముచే తృప్తుడై మోక్షమును పొందును.

501. అకృతిమమసంహార్యం ప్రాకృతం నిరుపస్కృతమ్
అధ్యాత్మం సుకృతం ప్రాప్తః సుఖమవ్యయమశ్नुతే.

ఏవడు ఉత్పత్తి వినాశరహితమై, స్వభావసిద్ధమై, సంస్కార శూన్యమై, శరీరముగంధున్నదియై, సుకృతమును పేరుతో ప్రసిద్ధమైనట్టి బ్రహ్మమును పొందునో, అతడు అక్షయ సుఖమును బడయును.

502. నిష్ప్రచారం కునః కృత్వా ప్రతిష్ఠావ్య చ సర్వశః
యామయం లభతే తుష్టిం సా న శక్యాఽఽత్మనేఽన్యథా.

తన మనస్సును ఇటునటు పోసీయుక అరికట్టి ఆత్మయందు సంపూర్ణముగ స్థాపించిన పిదప, మనుజునకు ఎట్టి గంతుష్టి, సుఖము కలుగునో, అట్టి సుఖము ఇతరమగు ఏ ఉపాయముచేతను పొందుట అసంభవము.

503. యేన తృప్యత్సభుజ్ఞానే యేన తృప్యత్యవిత్తవాన్
యేనాస్మిహే జలం ధత్తే యస్తం వేద స వేదవిత్.

దేనిచే భోజనము లేకయే మజునుడు తృప్తిని పొందునో, దేని వలన నిర్ధనునకు కూడ పరమసంతృప్తి కలుగునో, దేని ఆశ్రయము లభించినచో ఘృతాదిన్నిగ్ధ పదార్థమును సేవింపకనే మనుజుడు తిని యందు అనంతబలము యొక్క అనుభవమును బడయునో, అట్టి బ్రహ్మమును ఎవడెఱుఁగునో అతడే వేదముల యొక్క తత్త్వమును ఎఱిగినవాడు.

504. హృది కామద్రుమశ్చితో మోహవంశయ సమ్భవః
క్రోధమానమహస్కన్ధో విధిత్సావరిషేచనః.

505. తస్య చాఙ్గానమాధారః ప్రమాదః వరిషేచనమ్
సోఽభ్యనూయావలాళో హి పురా దుష్కృతసారవాన్.

506. సమ్మోహచింతా విటపః శోకశాఖో భయాఙ్కురః
మోహసింధిః విపాసాభిర్లతాభిరీనువేష్టితః.

మనుజుని యొక్క హృదయమును భూమి యందు మోహమును
బీజమునుండి ఉత్పన్నమైన ఒక విచిత్రమైన వృక్షము కలదు దానిపేరు
కామము, క్రోధము, అభిమానము దాని గొప్ప స్కంధములు. ఇచ్చ
(కోరిక) దానికి నీరు పోయు పాత్ర, అఙ్గానము దాని వేరు, ప్రమత్తత
దానిని రేడుపు జలము. ఇతరుల దోషములను చూచుట ఆ చెట్టు
యొక్క అకులు; పూర్వజన్మయందు చేయబడిన పాపము దాని సార
భాగము, శోకము దాని కొమ్మ, మోహము, చింతదాని చిన్న
కొమ్మలు, భయము దాని అంకురము, మోహమునందు పడవైచు
తృప్త దానిపై అల్లుకొనిన తీగలు.

507. ఉపాసతే మహావృక్షం నులున్దా వ్రత్యలేప్పవః
అయస్యై సంయుతాః పాతైః ఫలదం పరివేష్ట్య తమ్.

గోధులు ఇనుప సంకెళ్ళచే వలె వాసునలను బంధనములచే
బంధింపబడి దుఃఖరూప ఫలదాయకమగు ఆ మహావృక్షము చెంత
కూర్చొని దాని (దుఃఖరూప) ఫలమును పొందదలంచుచున్నారు.

508. యస్తాః పాశాః వశే కృత్వా తం వృక్షమవకర్షతి
గతః స దుఃఖయోరస్తం జరామరణయోర్ధ్వయోః.

ఎవడు ఆ వాసునలను బంధనములను వశమొనర్చుకొని
వైరాగ్యమును శస్త్రముచే ఆ కామరూప వృక్షమును ఛేదించి

వేయుచున్నాడో, అతడు హర్షకృత్య మరణజనిత దుఃఖములను చాటి వేయుచున్నాడు.

509. సంరోహత్య కృతప్రజ్ఞః సదా యేన హి పాదపమ్
స తమేవ తతో హన్తి విష్కగష్ఠిరీహతురమ్.

ఏ మూర్ఖుడు ఫలము యొక్క రోధముచే సదా ఆ వృక్షము పై నొక్కుచుండునో, అతనిని ఆ వృక్షమే - విషపుమాత్ర రోగిని చంపునట్లు - చంపి వేయుచున్నది.

510. తస్యానుగతమూలస్య మూలముద్ధ్రయితే బలాత్
యోగప్రసాదాత్ కృతినా సామ్యేన పరమానినా.

ఆ కామరూప వృక్షము యొక్క వేళ్ళు చాల దూరమువఱకు వ్యాపించియున్నవి. బుద్ధి యోగముచే సమత్వమును ఉత్తమ ఖడ్గము ద్వారా బలపూర్వకముగ ఆ చెట్టును మూలోచ్ఛేద మొనర్చి వేయుచున్నాడు.

511. ఏవం యో వేద కామస్య కేవలస్య నివర్తనమ్
బన్ధం వై కామకాన్తస్య స దుఃఖాన్యతివర్తతే.

ఈ ప్రకారముగ ఎవడు కేవలము కామసలను తొలగించుటకు ఉపాయము నెఱిగియున్నాడో, భోగాదులు బంధకరములని తెలిసి కొనుచున్నాడో, అతడు దుఃఖములన్నిటిని చాటి వేయుచున్నాడు.

512. శరీరం పురమిత్యాహం స్వామిని బుద్ధిరిష్యతే
తత్త్వబుద్ధేః శరీరస్థం మవో నామాథుచిత్తకమ్.

513. ఇన్ద్రియాణి మనః పారాస్తదర్థం తు పరాకృతిః
త్రత ద్వౌ దారుణో దోషా తమో నామ రజస్తథా
తదర్థముపజీవన్తి పారాః సహ పురేశ్వరైః.

ఈ శరీరము ఒక నగరముని చెప్పుదురు. బుద్ధి ఈ నగరము యొక్క రాణి, శరీరములోన నుండు మనస్సు నిశ్చయాత్మిక బుద్ధి

కూవ రాణి యొక్క ప్రయోజనమును సిద్ధింపజేయుటను గూర్చి విచారించు మంత్రి. ఇంద్రియములు ఈ నగరమందు నివసించు ప్రజలు. వారు మనస్సును మంత్రి యొక్క ఆధీనమందుదురు. ఆ ప్రజల యొక్క రక్షణకొఱకు వనస్సు పెద్ద పెద్ద వనులను చేయి వలసివచ్చుచున్నది. అచట రజస్సు తమస్సు అను పేర్లు గల గొప్ప దోషములు రెండు కలవు. ఆ నగరముయొక్క శాసకులైన మనస్సు, బుద్ధి, జీవుడు — అను ఈ ముగ్గురితోగూడ సమస్త పురవాసులను ఇంద్రియములు మనస్సు ద్వారా ఎదుట నుంచబడిన శబ్దాది విషయములను అనుభవించుచున్నవి.

పిదప భీష్మాచార్యుడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ —

614. న చ పాపకృతః పాపాన్ముచ్చస్తే కవిదాపది
అపాపవాదీ భవతి యథా భవతి ధర్మకృత్
ధర్మస్య నిష్ఠా త్యాచారప్రమేవాత్రిత్య భోత్యసే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

పాపి అపత్తికాలమున కష్టమునుభవించిగూడ పాపకార్యమును విడుచుట లేదు. ధర్మాచరణము చేయువారు అపత్తి కాలమందును పాపమును సమర్థించరు. సదాచారమే ధర్మమునకు. ఆధారము. కావున ధర్మరాజా! మీరు అట్టి సదాచారము నాశ్రయించియే ధర్మము యొక్క యథార్థస్వరూపమును తెలిసికొనగలరు.

615. జీవికుం యః స్వయం చేచ్ఛేత్ కథం సోఽన్యం ప్రభూతయేత్
యద్ యదాత్మని చేచ్ఛేత్ తత్ పరస్యాపి చింతయేత్.

ఎవడు తాను స్వయముగ జీవించదలంచునో, అట్టివాడు ఇతరుల ప్రాణముల నెట్లు హరింపగలడు? మనుజుడు తన కొఱ్ఱకై

ఏయే సుఖములను, అనుకూలములను కోరునో, వానిని ఇతరులకు కూడ లభించు ఊహయమును అలోచింపవలెను.

516. అతిరిక్తైః సంభవితేద్ భోగైరన్యో న కిందవాన్.

తన ఆవశ్యకతలకు మించి తన యోధ్యగల వచార్థములను ఇతరులకు పంచిపెట్టవలెను.

517. సర్వం ప్రియాభ్యుపగతం ధర్మమాహుర్మనఃషణః

పశ్యేతం లక్షణోద్దేశం ధర్మాధర్మ యుధిష్ఠిర.

అందఱితో ప్రేమపూర్వకమైన ప్రవర్తన కలిగియుండుటచే ఏది లభించునో అది యంతయు ధర్మమని పెద్దలు చెప్పుదురు. దీనిని వ్యతిరిక్తమైనది అంతయు అధర్మము. ధర్మరాజా! ధర్మము, యొక్కయు, అధర్మము యొక్కయు సంతోషముగ ఇదియే లక్షణమని మీరు తెలిసికొనుడు.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకు జాబలి, తులాధార సంవాదమును తెలియజేసెను. పూర్వము జాబలియను గొప్ప తపస్సంపన్నుడైన బ్రాహ్మణుడనైతే. తాను ధర్మవేత్తలతో అగ్రగణ్యుడని అతడు తలంచుచుండెను. కాని అతని శంకె గొప్ప ధర్మవేత్త తులాధారుడను వైశ్యుడు కాశీపట్టణమందు కలడని ఒకపుడతనికి ఆకాశవాణి వినిపించెను. ఆ వాక్యములను విని జాబలి అతనిని చూడదలంచి కాశీపురమునకు పోయి తులాధారుని కలిసి కొనెను. అప్పుడు తులాధారుడు జాబలిని సత్కరించి అతని రాక విషయమై తనకు ముందుగనే తెలియునని చెప్పి అతని కిల్లు జోధించెను —

తులాధార ఉవాచ

518. సర్వేషాం యా మహ్మన్నిత్యం సర్వేషాం చ హితే రతః

కర్మణా మనసా వాచా ప ధర్మం వేద జాబళే.

(తలఁపాడుడు జాబితాతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు సర్వజీవులకు మిత్రుడైయుండునో, మనోవాక్కియల
ద్వారా సర్వుల యొక్క హితమందే నిమగ్నమైయుండునో, అట్టి
వాడే వాస్తవముగ ధర్మము నెఱుఁగుచున్నాడు.

519. నాహం వరేషాం కృత్యాని ప్రకంసామి న గర్హయే

అకాశస్యేవ విప్రేన్ద్రో వశ్యోల్లోకస్య చిత్రతామే.

నేను ఆకాశము వలె అనంగుడనై, జగత్తు యొక్క
కార్యముల పై చిత్రమును చూచుచు, ఇతరుల కార్యములను
ప్రశంసించను, నిందించను.

520. యదా దాయం న విటితి యదా దాస్యాన్న విభృతి

యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ నమృద్యతే తదా.

ఎపుడు మనుజుడు ఇతరుల వలన భీతి నొందడో, లేన వలన
ఇతరులకు భీతి కలుగకుండజేయునో, దేనిని ఇచ్ఛింపడో, దేనిని
ద్వేషింపడో, అపుడతడు బ్రహ్మమును పొందును.

521. యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేషు పాపకమ్

కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ నమృద్యతే తదా.

ఎపుడు మనుజుడు సమస్తప్రాణికోట్ల యెడల మనో
వాక్కియల ద్వారా చెడ్డ భావములు లేకుండునో, అపుడతడు
బ్రహ్మమును పొందును.

522. న భూతానామ పాంసాయా జ్యాయాః ధర్మోఽస్తి కశ్చన

యస్మాన్నేద్విజతే భూతం జాతు కించిత్ కథంచన

సోఽభయం సర్వభూతేభ్యః సప్రహృష్టాతి మహామునె.

ప్రాణులను హింసింపకుండుటచే ఏ ధర్మము సిద్ధించుచున్నదో,
దానిని మించిన గొప్ప ధర్మము మఱియొకటి లేనేలేదు. ఎవని వలన

ఏ ప్రాణియు ఏ విధమైన భయమును పొందదో, అతడు సమస్త ప్రాణుల నుండి అభయమును బడయును.

523. యథా సర్వరసై స్తృప్తో నాభిసస్థతి కించన
తథా ప్రజ్ఞాన తృప్తస్య నిత్యతృప్తిః సుఖోదయా.

అన్ని రసములతో తృప్తి నొందినవాడు ఏ రసమును అభిసందించనట్లు, జ్ఞానానందముచే పరితృప్తి నొందినవానికిని అక్షయ సుఖ మొసంగునట్టి నిత్యతృప్తి ఉండియుండును. .

524. నిరాశిషమనారమ్భం నిర్నమస్కారమస్తుతిమ్
అక్షిణం క్షిణకర్మాణం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః.

ఎవని మనస్సునందు ఏ కోరికయు లేదో, ఎవడు ఫలమును కోరి కార్యములను 'చేయడో' సమస్కారము, స్తుతి — వీని నుండి వేఱుగ నుండునో, ఎవనికి ధర్మము సశింపకయుండునో, కర్మబంధము ఉయించెనో, అట్టివానినే దేవతలు బ్రాహ్మణుడు (బ్రహ్మజ్ఞాని) అందురు.

525. అశ్రద్ధా పరమం పాపం శ్రద్ధా పాపవమోచినీ
జహతి వాపం శ్రద్ధావా నర్పే జిర్ణామివ త్వచమ్.

అశ్రద్ధ అన్ని పాపముల కంటె పెద్ద పాపము. శ్రద్ధ పాపము నుండి తప్పింపజేయునది అయియున్నది. పాపము తన కుబుసమును వదలునట్లు శ్రద్ధాభువు పాపమును పరిత్యజించును.

వీమ్మట భీష్ముడు గౌతముడను మహర్షి యొక్క వృత్తాంతమును చెప్పెను. గౌతముడను మహర్షికి చిరకాలి అను కుమారుడుండెను. అతడు (చిరకారి) ఏ కార్యమైనను నిదానముగ యోచించి చేయుచుండుట చూచి తండ్రి చాల సంతోషించినవాడై ఈ ప్రకారముగ లోకమునకు వెల్లడించెను —

526. రాగే దర్పే చ మానే చ ద్రోహే పాపే చ కర్మణి
అపియే చైవ కర్తవ్యే చిరకారీ ప్రకప్యతే.

(గౌతముడను మహర్షి ఇట్లు చెప్పెను —)

రాగము, దర్పము, అభిమానము, ద్రోహము, పాపాచరణము, ఒకరికి అప్రియ మొనర్చుట — అను వీనియందు విలంబము (అలస్యము) చేయువాడు ప్రళంసించబడును. (ఆ దుష్కాములనుగూర్చి బాగుగ విచారించి వానిని తొలగించుకొనవలెనని భావము).

అనంతరము భీష్ముడు కపిల, స్యూమరశ్మి సంవాదమును గూర్చి ధర్మరాజునకు తెలియజేసెను. పూర్వము కపిల మహర్షి స్యూమరశ్మి యను ఋషికి ఈ ప్రశ్నారము బోధించెను —

కపిల ఈవాచ

527. చతుర్ద్వారం పురుషం చతుర్ముఖం
చతుర్థా చైనమసయాతి నాచా
బాహుభ్యాం నాచ ఉదరాదుపస్థాత్
తేషాం ద్వారం ద్వారపాలో బుభూషిత్.

(కపిలుడు స్యూమరశ్మితో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజులకు చేతులు, కాళ్ళు, వాక్కు, ఉదరము, ఉపస్థ (జననేంద్రియము) — అను ఈ నాలుగున్న నాలుగు ద్వారములు. వీనికి ద్వారపాలకుడుగ నుండవలెను (వానిని సంయమము గావించ వలెను). అతడు శాస్త్రవాక్యములను అనుసరించి ఈ నాలుగు ద్వారముల సంయమముచే పొందబడు — ఋక్, యజుస్, సామ, అథర్వరూప చతుర్ముఖముఖములతో గూడిన — పరమ పురుషుని భక్తియోగ, జ్ఞానయోగ, కర్మయోగ, అష్టాంగయోగములను నాలుగుగ ఉపాయములచే పొందును.

528. ద్వారాణి యస్య సర్వాణి మగుస్తాని మనీషిణః

ఉపస్థముదరం బాహూ వాక్ చతుర్థి ప వై ద్విజాః.

ఎవనికి ఉపస్థ, ఉదరము, హస్తములు, పాదములు, వాక్కు — అను ఈ ద్వారములు పూర్ణముగ రక్షింపబడియుండునో అట్టివాడే వాస్తవముగ బ్రాహ్మణుడు (బ్రహ్మజ్ఞాని) అయియున్నాడు.

529. అన్యశంస్యం కిమా కాన్తి రహంసా సత్యమార్థవమ్

అద్రోహోఽనభిమానశ్చ హిన్తితిహ శమస్తథా

530. పన్థానో బ్రహ్మణస్త్యైతే ఏతైః ప్రాప్నోతి యత్పరమ్

తద్ విద్వానను బుద్ధ్యేత మనసా కర్మనిశ్చయమ్.

సమస్త చాగుల యెడల దయ, క్షమ, శాంతి, అహింస, సత్యము, సరళత్వము, అద్రోహము, నిరభిమానము, లజ్జ, తితిహ (ఓర్పు). శమము — అనునవి పరబ్రహ్మమును పొందుటకు మార్గములు. వీనిద్వారా మనుజుడు పరబ్రహ్మమును (పరమార్థము) పొందుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగ బుద్ధిమంతుడు మనస్సు ద్వారా కర్మయొక్క వాస్తవ పరిణామమును గూర్చిన నిశ్చయమును ఎఱుంగవలెను.

531. ఏషైవ నిష్ఠా సర్వత్ర యత్ తదన్తి చ నాస్తి చ

ఏతదన్తం చ మథ్యం చ సద్భాసచ్చ విజానతః.

సమస్త శాస్త్రముల యొక్క ఏకైక తాత్పర్యము ఏమనగా — ఏదో దృశ్యపదార్థములు కలవో, అవి ప్రళీలితాలమున మాత్రముండును. పరమార్థజ్ఞాన స్థితియందు బాధితములగుటచే లేకుండును. జ్ఞాని యొక్క దృష్టియందు సద్రూపబ్రహ్మమే ఈ జగత్తు యొక్క ఆదిమధ్యాంతములు అయియున్నది.

532. సమాప్తం త్యాగ ఇత్యేవ సర్వవేదేషు నిష్ఠితమ్

సంతోష ఇత్యనుగతమపవర్గే ప్రతిష్ఠితమ్.

సమస్తమును త్యాగ మొనర్చుట చేతనే ఆ బ్రహ్మము పొందబడుచున్నది. ఈ విషయమే వేదములన్నిటి యందును నిశ్చయింపబడియున్నది. ఆ బ్రహ్మము తప ఆపంద స్వరూపముతో అందఱి యందును అనుగతమై మోక్షమందు ప్రతిష్ఠితమైయున్నది.

533. తఱు క్షమా కాన్తి రనామయం కుభం

తథావిధం వ్యోమ పనాతనం ద్రువమే

ఏతిః సర్వైర్లభ్యతే ఋద్ధినేత్రై

స్తస్త్వి నమో బ్రహ్మణే బ్రాహ్మణాయ.

ఆకాశము వలె అసంగమై, నాశరహితమై, సదా ఏకరసమై యుండు అట్టి బ్రహ్మతత్త్వమును జ్ఞాననీత్రములు కలవారందఱును తేజస్సు, యమ, శాంతి అను కుభ సాధనముల ద్వారా సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు. ఏది వాస్తవముగ బ్రహ్మవేత్త కంటె భిన్నము కానిదై యున్నదో అట్టి పరబ్రహ్మమునకు నమస్కారము.

ఒకప భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రబోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

534. అశాయాస్తనయోఽధర్మః క్రోధోఽసూయానుతః స్మృతః

లోభః పుత్రో నికృత్యాస్తు కృతఘ్నో వార్హతి ప్రజామే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

ఆశ యొక్క పుత్రుడు అధర్మము. అసూయ యొక్క పుత్రుడు క్రోధము. శతర్ష్యము యొక్క పుత్రుడు లోభము. కాని కృతఘ్నుడు సంతానమును పొందుటకు యోగ్యుడు కాదు (కృతఘ్నుల అతి నీచ గుణమని భావము).

535. నుప్రసన్నా హి త దేవా యతే ధర్మే రతా మతిః

ధనే నుఖకలా కాచిద్ ధర్మే తు పరషం నుఖమ్,

ధర్మరాజా! మీ యెడల దేవతలు చాల ప్రసన్నులై యున్నారు. దానిచే మీ బుద్ధి ధర్మమందు తిత్పరమైయున్నది. ధనము వలన సుఖము లేకమాత్రము కలుగుచున్నది. కాని పరమ సుఖము ధర్మమందే కలదు.

536. పూర్వే నముద్ర యః పన్థాః న న గచ్ఛతి పశ్యిమమే
ఏకః పన్థా హి మోక్షస్య తన్నే విప్రరతుః కృణు.

ధర్మరాజా! తూర్పు సముద్రము వైపునకు పోవుమార్గము పశ్చిమ సముద్రము వైపునకు పోదు. అట్లే మోక్షమునకు ఏకే మార్గము కలదు. దానిని చెప్పుచున్నాను వినుము.

537. క్షమయా క్రోధముచ్చిన్యాత్ కామం సంకల్ప పర్జనాత్
సత్త్వసంసేవనాద్ ధిరో నిద్రాం చ చ్యేత్తు మర్హతి.

ముముక్షువు క్షమచే క్రోధమును, సరింపజేయువలెను. సంకల్పముల త్యాగముచే కామమును తొలగించవలెను. ధీరుడగువాడు జ్ఞాన భ్యానాది సాత్త్వికగుణముల సేవనముచే నిద్రను క్షయింప జేయవలెను.

538. అవమాదాద్ భయం రక్షి చ్ఛ్వానం క్షత్రజ్ఞ శీలనాత్
ఇచ్ఛాం ద్వేషం చ కామం చ భైర్యేణ వినివర్తయేత్.

అవమత్తితచే భయమును తొలగించవలెను. ఆత్మచింతనముచే శ్వాసను రక్షించుకొనవలెను (జీవితమును సార్థకము చేసికొనవలెను). భైర్యముచే ఇచ్ఛను, ద్వేషమును, కామమును తొలగించుకొనవలెను.

539. భ్రమం సమ్మోహ మావర్తమభ్యాసాద్ వినివర్తయేత్
నిద్రాం చ ప్రతిభాం చైవ జ్ఞానాభ్యాసేన తత్త్వవిత్.

తత్త్వజేత్ర శాస్త్రాభ్యాసముచే భ్రమ, మోహము సంశయములను తొలగించుకొనవలెను. మఱియు అలసత్వము

విషయబుద్ధులను రెండు దోషములను జ్ఞానాభ్యాసముచే నివారించు కొనవలెను.

540. ఉపద్రవాం ప్రథా రోగాః హితజర్ణ మితాశనాత్
లోభం మోహం చ సంతోషాద్ విషయాం నైత్త్వ దర్శనాత్.

శారీరక ఉపద్రవములను, రోగములను, హితకర, సుపాచ్యు' పరిమిత భోజనముచేతను, మోహమును సంతుష్టిచేతను, విషయములను తాత్త్వికదృష్టిచేతను తొలగించుకొనవలెను.

541. అనుక్రీకాదధర్మం చ జయేద్ ధర్మమవేక్షయా
ఆయత్యా చ జయేదాకామర్థం సంగవివర్ణనాత్.

అధర్మములను దయచేత తొలగించుకొనవలెను. ధర్మమును విచారణాపూర్వకముగ పాలించవలెను. భవిష్యత్తును గూర్చి విచారణ నలుపుటచే ఆశపై నను, అసక్తిని వదలుటచే అర్థము (ధనాశ)పై నను విజయమును పొందవలెను.

542. అనిత్యత్వేన చ స్నేహం శుభాం యోగేన పణ్ణికః
కారుణ్యేనాత్మనో మానం తృప్త్యాం చ పరితోషతః.

బుద్ధిమంతుడు వస్తువుల యొక్క అనిత్యత్వమును చింతన చేయుట ద్వారా రాగమును, యోగాభ్యాసము ద్వారా క్రూధను (ఆకలిని), కరుణచే అభిమానమును, సంతుప్తిచే తృప్తిను జయించవలెను.

543. ఉక్తానేన జయేత్ తస్మిం వితర్కం నిశ్చయాజ్ఞయేత్
మోనేన బహుభాష్యం చ శర్యేణ భయం త్యజేత్

అలసత్వమును ప్రయత్నముచేతను, విపరీత తర్కమును శాస్త్రము యోగల విశ్వాసముచేతను జయించవలెను. మానము ద్వారా ఎక్కువగ మాట్లాడు అలవాటును, శూరవీరత్వము ద్వారా భయమును జయించవలెను.

544. యచ్చేద్ వాఙ్మనసీ బుద్ధ్యా కాం యచ్చేజ్ఞాన చక్షుషా
జ్ఞానమాత్మావ జోధన యచ్చేదాత్మాన మాత్మనా.

మనస్సును, వాక్కును, మనస్సహిత సమస్త ఇంద్రియములను
బుద్ధి ద్వారా వశ మొనర్చుకొనవలెను. బుద్ధిని వివేకమును నేత్రము
ద్వారా శాంతపఱచవలెను. అత్మజ్ఞానము ద్వారా ఆత్మను సరమాత్మ
యందు లయింపజేయవలెను. ఈ ప్రకారముగ పవిత్ర ఆచార
విచారణలతో గూడిన సాధకుడు, ఎల్లెడల ఉపరతిని బొంది, శాంత
భావముచే సరమాత్మ యొక్క నాత్మార్తారమును పొందవలెను.

తరువాత జీవుడు దేహాభిమానము నుండి విముక్తుడగు విషయ
మును గూర్చి భీష్ముడు నారద అసిత దేవలుని సంవాదమును
పేర్కొనెను. పూర్వము అసిత దేవలుడు బ్రహ్మర్షి, దేవర్షియగు
నారదున కిట్లు చెప్పెను —
అసిత ఉవాచ

545. ఉక్త నైవానుతపస్తే ప్రాజ్ఞా నిశ్చిత నిశ్చయాః
కృపణాస్తస్వనుపత్యస్తే జనాః సమృద్ధ దర్శినః
(అసిత దేవలుడు నారదునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఆత్మ శరీరము కంటే వేఱని, అసంగమని, నాశరహితమని
బుద్ధి మంత్రులు నిశ్చయముగ తెలిసికొనుచున్నారు. కావున శరీరము
యొక్క వియోగమైనను వారు ఒకింతైనను చింతింపరు. కాని
అజ్ఞానులు దేహముతో తమ సంబంధము కలదని నమ్ముచుండుటచే
దేహ వియోగముచే వారికి చాల దుఃఖము కలుగుచున్నది.

546. స హ్యయం కస్యచిత్ కశ్చిన్నాన్య కశ్చన విద్యతే
భవత్యేకో హ్యయం నిత్యం శరీరే సుఖదుఃఖభాకః.

ఈ జీవుడు వాస్తవముగ దేనికి సంబంధించినవాడు కాడు.
వీడియు అతనికి సంబంధించినది కాదు. అతడు వాస్తవముగ

బింటరిగనే ఉన్నాడు. కాని శరీరమందుండి దానిని తనదిగ భావించుట వలననే, అతడు ముఖదుఃఖముల వసుభవించుచున్నాడు.

547. నైవ సంజాయతే జన్తుర్న చ జాతు విపద్యతే
యాతి దేహ మయం ముక్త్యా కదాచిత్పరమాం గతిమ్.

జీవుడు ఎన్నడును పుట్టుట లేదు, మరణించుట లేదు, ఎపుడతనికి రత్నజ్ఞానము కలుగునో — అపుడు దేహభిమానమును వదిలి పరమ గతిని (మోక్షమును) పొందుచున్నాడు.

548. పుణ్యపాప క్షయార్థం హి సాంఖ్యజ్ఞానం విధీయతే
కత్తయే హ్యస్య పశ్యంతి బ్రహ్మభావే వరాంగతిమ్

పుణ్యపాపముల క్షయము కొఱకే జ్ఞాన యోగ సాధన చెప్పబడినది. వాని క్షయమగుటచే ఎపుడు జీవాత్మ బ్రహ్మ భావమును పొందుచున్నదో, అపుడు బుద్ధిమంతులు దానినే పరమగతియని నమ్బుదురు.

ఓమ్మట భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

549. అర్థాఃఖలు సమృద్ధౌ హి బాధం దుఃఖం విజానతామ్
అసమృద్ధౌ స్త్యపి సదా మోహ యన్త్య విచక్షిణాన్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

వివేకవంతునకు సమృద్ధి సంపన్నములగు విషయములు కూడ దుఃఖరూపములుగనే కన్పట్టును. అజ్ఞానులకు తుచ్ఛవిషయములు కూడ గొప్ప మోహమందు పడదోయుచున్నవి.

550. యచ్చ శామనుఖం లోకే యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖమ్
తృప్తౌ క్షయ నుఖస్యైతే వార్హతః షోడశీం కలామ్.

ఈ ప్రపంచమున కామముఖమేది కలదో, స్వర్గమండలి దివ్య
ముఖమేది కలదో, అది యంతయు తృప్త్యాక్షయజనిత సుఖములో
పదునాటవ భాగమంతకూడ నుండదు.

551. యథైవ శృణుం గోః కాలే వర్తమానస్య వర్తతే
తథైవ తృప్తా విత్తేన వర్తమానేన వర్తతే.

అవు పెరిగిన కొద్దీ దాని కొమ్ముకూడ పెరుగునట్లు, పెరుగు
చున్న ధనముతో గూడ, దాని తృప్త్యయు పెరుగుచుండును.

552. కించిదేవ మమత్వేన యదా భవతి కల్పితమ్
తదేవ పరితాపాయ నాశే నమ్నువ్యతే పునః

ఏ వస్తువైనను దాని యందు మమత్వము కలిగియుండుట
చేతను, ఆ వస్తువు లేనదని నమ్ముటచేతను, అది నశించినపుడు అదియే
మనుజునకు సంతాప కారణమగుచున్నది.

553. న కామాననుదుద్ద్యేత దుఃఖం కామేషు వై రతిః
ప్రాప్యార్థమువేయజ్ఞాత ధర్మం కామాశ్చ విసర్జయేత్.

కావున కోరికలను, భోగములను వృద్ధి నొందింపరాదు;
భోగములందలి ఆసక్తి దుఃఖరూపమే అయియున్నది. ధనమున్నను
దానిని ధర్మమందే వినియోగించవలెను కామ భోగములను
పూర్తిగ విడనాడవలెను.

554. చారిత్రమాత్మనః పశ్యం శృణ్వీ శుద్ధమనామయమ్
ధర్మాత్మా లభతే కీర్తిం ప్రేత్య చేహ యథా సుఖమ్.

ఎవడు తన సదాచారమును చూచుచు వలె విశుద్ధముగను,
ఉజ్జ్వలముగను, నిర్వికారముగను ఒప్పుకొనునో, అట్టి ధర్మాత్ముడు
ఇహ పరలోకములందు కీర్తిని, సుఖమును పొందుచున్నాడు.

అటు పిదప శరీర, ప్రపంచముల యొక్క అనిత్యత్వమును గూర్చియు ఆత్మజ్ఞేయస్సున్నకై ఒనర్చవలసిన కర్తవ్యమును గూర్చియు తెలియజేయు నిమిత్తము భీష్ముడు, పితృపుత్రుల సంవాదమును ధర్మరాజునకు తెలియజేసెను. మేధావి అను ఒకానొక పుత్రుడు తన తండ్రికి ఈ విధముగ బోధించెను —

పుత్ర ఉవాచ

555. రాత్యాం రాత్యాం వ్యతితా యామాయురల్పతరం యదా
గాధోదతే మత్స్య ఇవ నుఖం విస్తేత కస్తదా.

('మేధావి' అను పుత్రుడు తన తండ్రితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఒక్కొక్క రాత్రి గడచుటతోడనే ఆయుస్సు కొంచెము కొంచెము క్షీణించుచుండగా, కొద్ది నీరున్న చెఱువుబోని చేపవలె ఎవడు నుఖమును పొందగలడు ?

556. పుష్పాణాం విచిన్వంత మన్మత గతమానసమ్
అసవాప్తేషు కామేషు మృత్యు రథ్యేతి మానవమ్.

మనుజుడు పనమందు పుష్పములు కోసికొనుచుండగా ఒక హింసకజీవి వచ్చి మీద పడినట్లు మనుజుని మనస్సు అన్యత (విషయాదులందు) లగ్నమైయున్నపుడు, అతని కోరిక ఇంకను నెరవేరకయున్నపుడే, రథ్థణమే మృత్యువు వచ్చి అతనిని మ్రింగి జేయుచున్నది.

557. శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ని వాపరాహ్నికమ్
న చా ప్రతిక్షతే మృత్యుః కృతం వాన్య నవా కృతమ్

కాబట్టి రేపు చేయవలసిన పనిని ఈరోజే చేయవలెను, మధ్యాహ్నము చేయవలసిన పనిని ప్రాద్దునే చేయవలెను. వీలయిన పని పూర్తి అయినను, తేకున్నను మృత్యువు అతని కొఱకై వేచి యుండదు.

558. అద్వైత కురు యచ్చేయో మాత్వాం కాలోఽత్యగాన్మహాన్
కో హ జానాతి కస్యాద్య మృత్యుకాలో భవిష్యతి.

తండ్రీ! శుభ శార్వమును మీరు ఈ దినమే చేసివేయుడు. మహాశాలుడు మిమ్ములను మ్రింగి వేయకమునుపే సత్కార్యములను పూర్తి చేయవలెను. ఎవనికి మృత్యుకాలము ఎప్పుడు సంభవించునో ఎవడు తెలిసికొనగలడు?

559. అకృతస్త్వేవ కార్యేషు మృత్యుర్లై వ స్రమ్పకర్షతి
యువైవ ధర్మశిలః స్యాదనిమిత్తం హ జీవితమ్.

పన్నులన్నియు సగములలో నిలిచిపోవుచున్నవి. మృత్యువు తన జ్ఞాతులకు లాగివేయుచున్నది. కావున యావనముండే మనుజుడు ధర్మమును ఆచరించవలెను. ఏలయనిన జీవితమునకు ఒక నిలుకడ లేదు.

560. న మృత్యుసేనా మాయాన్తిం జాతు కల్పిత్ ప్రబాధతే
బలాత్ సత్యమృతే త్వేకం సత్యే హృమ్పక మాశ్రితమ్.

ఒక్క సత్యము తప్ప మఱివేదను ఎదురుగా వచ్చుచున్న మృత్యువు యొక్క సేనను బలపూర్వకముగ ఎదురించలేదు. ఏలయనిన సత్యమునందే అమృతము (బ్రహ్మము) ప్రతిష్ఠితమైయున్నది.

561. అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ ద్వయందేహే ప్రతిష్ఠితమ్
మృత్యురాపద్యతే మోహాత్ సత్యేనా పద్యతేఽమృతమ్.

అమృతము, మృత్యువు — ఇ రెండును శరీరమునందు కలవు. మోహమువలన మృత్యువు కలుగుచున్నది. సత్యమువలన అమృత పదము (మోక్షము) లభించుచున్నది.

562. నాన్తి విద్యాసమం చక్షురాన్తి విద్యాసమం ఫలమ్
నాన్తి రాగసమం దుఃఖం నాన్తి త్యాగసమం సుఖమ్.

ప్రపంచమున బ్రహ్మవిద్యతో సమానమైన నేత్రము లేదు.
బ్రహ్మవిద్యతో సమానమైన ఫలమున్ను లేదు. రాగము (ఆశ)తో
సమానమైన దుఃఖము లేదు. త్యాగముతో సమానమైన సుఖము లేదు,
అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజున కీ ప్రశారము ప్రబోధించెను—

భీష్మ ఉవాచ

563. న చక్షుషా న మనసా న వాచా దూషయే దపి
న ప్రత్యక్షం పరోక్షం వా దూషణం వ్యాపారేత క్వచిత్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

నేత్రముచేతను, మనస్సుచేతను, ఇతరుల దోషములను కూడ
రాదు, తలంచరాదు, చెప్పరాదు, ఒకని యెదుట గాని, పరోక్ష
మందుగాని ఇతరుల దోషములను గూర్చిన చర్చ చేయరాదు.

564. న హింస్యాత్ సర్వభూతాని మైత్రాయణగత్పరేత్
నేదం జీవితమాసాద్య వైరం కుర్వీత కనచిత్.

సమస్త ప్రాణికోట్ల యందును దేనిని హింసింపరాదు. దేనిని
బాధించరాదు. అన్నిటితో మిత్రభావము గలిగియుండవలెను.
నశ్వరముగు ఈ జీవితమునందు దేని యెడలను శత్రుత్వము గలిగి
యుండరాదు.

565. వాచో వేగం మనసః శ్రోధవేగం
హింసా వేగముదరోపస్త వేగమ్
ఏతాః వేగాః విషహేద్ వై తవన్వీ
నిన్దా చాప్య హృదయం నేపహన్యాత్.

మనుజుడు తపస్వియై, వాక్కు, మనస్సు, శ్రోధము, హింస,
ఉదరము, ఉపస్థ (జననేంద్రియము) — వీని యొక్క వేగములను
సహించుకొనుచు, వానిని వశమందుంచుకొనవలెను. ఇతరులు

‘కావించు నింద తన హృదయమందు ఏ విధమైన వికారమును కలుగ జేయకుండుగాక’ |

566. జ్ఞానేన హి యదా జన్తు రజ్ఞాన ప్రభవం తమః
వ్యపాహతి తదా బ్రహ్మ ప్రకాశతి ననాతనమ్

ఎపుడు జీవుడు తత్త్వజ్ఞానము ద్వారా అజ్ఞాన జనితముగు అంధకారమును దూరీకరించుచున్నాడో, అపుడతని హృదయమందు సనాతన బ్రహ్మము ప్రకాశించుచున్నది.

వీడప బ్రహ్మపాత్రికి వలసిన ఉపాయమును గూర్చి చెప్పచు భీష్ముడు తత్సందర్భమున వృత్రాసుర, శుక్రాచార్య సంవాదమును పేర్కొనెను. పూర్వముకపుడు వృత్రాసురుడు శుక్రాచార్యునితో ఇట్లు చెప్పెను —

వృత్ర ఉవాచ

567. తిర్యగ్గోని సహస్రాణి గత్వా సరకమేవ త
నిర్గచ్ఛన్త్యవకా జీవాః కామబన్ధస బన్ధనాః.

(వృత్రాసురుడు శుక్రాచార్యునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

కామమును బంధనమందు బంధింపబడి వివశులై ఎందఱో జీవులు వేల వర్షాయములు పశుజన్మలందును, సరకమునందును పడి మరల అచటి నుండి బయలుదేరి అనేక జన్మల నొందుచున్నారు.

అంతల శుక్రాచార్యుడు వృత్రాసురునితో ఇట్లు వచించెను —
ఉశనోవాచ

568. లీలయాల్పం యథా గాత్రాత్ ప్రమ్మజ్ఞాదాత్మనే రజః
బహుయత్నేన మహతా దోష విర్హరణం తథా

(శుక్రాచార్యుడు వృత్రాసురునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

శరీరమందు తగుల్కొనిన దుమ్మును మనుజుడు ప్రయత్నముచే ములభముగ తొలగించి నేయునట్లు, మరల మరల చేయబడిన గొప్ప

ప్రయత్నముచే అతడు తన రాగద్యేషాది దోషములను కూడ తొలగించి వేయగలడు.

తరువాత భీష్ముడు నారద సమంగ సంవాదమును ధర్మరాజునకు చెప్పెను. పూర్వము నమంగుడను మహాశక్తుడు నారదున కిట్లు వచించెను —

సమన్త ఉవాచ —

569. యస్మై ప్రాజ్ఞాః కథ యన్తే మనుష్యాః
ప్రజ్ఞామూలం హిన్ద్రియాణాం ప్రసాదః
ముహ్యంతి శోచంతి తథేన్ద్రియాణి
ప్రజ్ఞాలోభో నాన్తి మాథేన్ద్రియవ్యః

(సమంగుడు నారదునతో ఇట్లు చెప్పెను —)

జ్ఞానులు చెన్ననట్టి ప్రజ్ఞకు మూలము ఇంద్రియముల రమోక్త నిర్మలత్వము. ఎవని ఇంద్రియములు మోహ, శోకములందు లగ్నమై యున్నవో, అట్టి మోహోచ్ఛన్న ఇంద్రియములు కలవానికి ప్రజ్ఞ లభించనేరదు.

570 న తాన్తవా న చ విత్తం న కౌల్యం
న చ శ్రుతం న చ మత్తా న వీర్యమ్
దుఃఖాత్ త్రాతుం సర్వ ఏవో త్సహన్తే
పరత్ర శీలేన తు యాన్తి శాన్తిమ్.

బంధువులు, ధనము, ఉత్తమ కులము, శాస్త్రాధ్యయనము, మంత్రములు, పరాక్రమము — అనుపవి యన్నియు కలిసి కూడ ఒకనిని దుఃఖము నుండి విముక్తిని పొందింపలేవు. ఉత్తమ స్వభావము వలననే మనుజుడు ఇహ, పరలోకములందు శాంతిని పొందును.

571 నాన్తి బుద్ధిరయుక్తస్య నా యోగాద్ విస్తతే నుఖమ్
ధృతిశ్చ దుఃఖత్యాగ శ్చేక్యకుభయం తు నుఖం నృప.

యోగము క్తమగు చిత్తము లేనివానికి సమత్వబుద్ధి కలుగదు. యోగము లేనిచో ఎవడును సుఖమును పొందజాలడు. దుఃఖములతో సంబంధమును వదలుట, ధైర్యము — అను ఈ రెండే సుఖమునకు కారణములు.

తదుపరి భీష్ముడు ధర్మరాజునకు తన బోధను ఈ ప్రకారము కొనసాగించెను —

భీష్మ ఉవాచ

572. గురుపూజా చ సతతం వృద్ధానాం పర్యు పాసనమ్

శ్రవణం చైవ శాస్త్రాణాం కూటస్థం శ్రేయ ఉచ్యతే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

సదా గురుబనులను పూజించుట, పెద్దలను సేవించుట, శాస్త్రములను శ్రవణము చేయుట — అను ఈ మూడును శ్రేయము నకు అయోగ్యు సాధనములని చెప్పబడినవి.

573. నివృత్తిః కర్మణః పాపాత్ సతతం పుణ్యశీలతా

సద్భిక్ష సముదాచారః శ్రేయ ఏతద సంశయమ్.

పాపకర్మ నుండి దూరముగ నుండుట, పుణ్యకార్యములందు తత్పరుడైయుండుట, సజ్జన సాంగత్యము గలిగి సదాచారమును చక్కగా పాటించుట — నిక్కముగ శ్రేయస్సునకు మార్గమై యున్నది

574. సత్తం చర్యాం దివా వ్యవృత్తమాలయ్యం పైశునం మదమ్

అతి యోగమయోగం చ శ్రేయస్కోఽర్థి పరిత్యజేత్.

శ్రేయస్సును కోరువాడు రాత్రి సంచారము చేయుట, పగలు నిద్రించుట, సో మ రి త స ము, మత్తుపదార్థములను సేవించుట, ఆహారములను అధికముగ సేవించుట, చానిని పూర్తిగ నేనించు కుండుట — అను వీనిని త్యజించవలెను.

పిమ్మట భీష్ముడు వై రాగ్యోత్పాదకమగు మోక్షవిషయమును గూర్చి తెలుపుచు అరిష్టనేమి, సగరుల సంవాదమును గూర్చి చెప్పెను. పూర్వము సగర మహారాజు యొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని గొప్ప శాస్త్రవేత్తయగు అరిష్టనేమి అతనికి ప్రకారముగ బోధించెను —

తాత్పర్య ఉవాచ —

575. నుఖం మోక్షసుఖం లోక స త మాథేఽప గచ్ఛతి
ప్రసక్తః పుత్రపశుషు ధనధాన్య వమాకులః.

(తాత్పర్యము (అరిష్టనేమి) సగరునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ప్రపంచమున మోక్షసుఖమే వాస్తవమైన నుఖము. కాని ధన ధాన్యముల సంపాదనమునందే వ్యగ్రుడైనవాడు, పుత్ర పశ్వాదులందు ఆసక్తి గలవాడునగు మాధునకు దానిని గూర్చిన యథార్థజ్ఞానము ఉండిదు.

576. భోజనాచ్చాదనే చైవ మాతా పితా చ సంగ్రహమ్
స్వకృతే నాధిగచ్ఛన్తి లోకే నాస్త్యకృతం పురా.

మనుజునకు పూర్వజన్మ కర్మల ననుసరించియే భోజనము, వస్త్రము, తల్లిదండ్రులచే సంగ్రహింపబడిన ధనము ప్రాప్తించును. ప్రపంచమున ఏది లభించునో, అది పూర్వకృత కర్మల ఫలితముకాక మఱియేమియు కాదు.

577. క్షుత్పిపాసాదయో భావా జితా యస్యేహ దేహినః
క్రోధో లోభస్తథా మోహః సత్త్వవాః ముక్త వివసః.

ఎవడు ఆకలి, దప్పిక, క్రోధము, లోభము, మోహము మున్నగు భావములపై విజయమును పొందెనో, అట్టి సత్త్వగుణబంధ వునుటకు సదా ముక్తుడే యగును.

578. ప్రప్థం వాహ నహ ప్రేమ యాత్రార్థం దైవ కోటిమ
ప్రపాసాదే మజ్జకం స్థానం యః పశ్యతి ప ముచ్యతే.

అనేక అన్నరాసులలో కడుపు నిండుటకు శావలసిన రెండు మూడు ముద్దల అన్నమును మూత్రమే ఎవడు తన జీవిత నిర్వహణ ముసళ్లై చాలునని తలంచి వానినుండి గ్రహించునో, ప్రపంచమున తాను పరుండుటకు అవసరమైన నేలను మూత్రమే చాలునని తలంచి అంతమూత్రము గ్రహించునో, అట్టివాడు ముక్తుడగును.

579. పర్యక్త శయ్యా భూమిశ్చ సమానే యస్య దేహినః
కాలయశ్చ కదన్నం చ యస్య స్యాన్ముక్త ఏవ సః

ఎవనికి రమణీయముగు మంచము, నేల - రెండును సమముగ తోచునో, రుచికరమైన భోజనము, సామాన్యముగు అన్నము - రెండును ఎవనికి సమానముగ తోచునో, అట్టివాడు ముక్తుడే యగును.

580. శాస్త్రోక్తాచ్చ యో బుద్ధః సర్వం పశ్యతి మానవః
అసారమివ మానుష్యం సర్వథా ముక్త ఏవ సః.

ఎవడు శాస్త్రార్థయనము చేతను, తాకిక అనుభవము చేతను జ్ఞానసంపన్నుడై, సమస్త మానవ జగత్తును సారహీనముగ చూచునో, అట్టివాడు ముక్తుడే యగును.

తరువాత భీష్ముడు ధర్మరాజునకు పరాశరుడు జనకునకు ఉపదేశించిన ధర్మములను శోధించెను. సమస్త ప్రాణులకును, ఇహలోక, పరలోకములందు శ్రేయస్సును గలుగజేయు వస్తువేది యని జనకమహారాజు ప్రశ్నింప, పరాశర మునీంద్రుడిట్లు వచించెను—

పరాశర ఉవాచ

581. నా బిజాజ్ఞాయతే కించిన్నాకృత్వా నుఖమేథతే
సుకృత్కర్మైవైవ సౌఖ్యం ప్రాప్య దేహాశయం సర్వ

(పరాశరుడు జనక చక్రవర్తితో ఇట్లనెను—)

విత్తనము లేక చెట్టు మొలవనట్లు, పుణ్యకర్మ చేయక ఎవడును సుఖివలరుడుకాని, సమృద్ధిశాలి కాని కానేరడు. దేహత్యాగానం తరము కూడ మనుజుడు పుణ్యకర్మల ఫలములచేతనే సుఖము నొందును.

582. దమః కమా ధృతి స్తేజః సంతోషః సత్యవాదితా
ప్రహరహంసా వ్యసనితా దాక్షిణ్యం చేతి సుఖావహః.

ఇంద్రియ నిగ్రహము, క్షమ, ధైర్యము, తేజస్సు, గుంతుస్థి, సత్యభాషణము, లజ్జ, అహింస, దుర్వ్యసనములు లేకుండుట, దక్షిణ్యము— అనునవి యన్నియు సుఖము నొసంగునవియై యున్నవి.

583. భీరూ రాజన్యే బ్రాహ్మణః సర్వభక్త్యై
వైశ్యైః సహవాకా హి సపర్ణైః సతతం
విద్వాం శాపిలో వృత్తహిసః కులీనః
సత్యాద్ విభ్రష్టా ధార్మిక. స్త్రీ చ దుష్టా

584. రాగియుక్తః పచమానోఽత్యహేలో —
రూర్థో వక్తా నృపహిసం చ రాష్ట్రమి
వితే సర్వే శోచ్యతాం యాన్తి రాజా
యశ్చాయుక్తః స్నేహహిసః ప్రజానః.

చిరికివాడైన క్షత్రియుడు, సర్వభక్తుడైన బ్రాహ్మణుడు, అకర్మణ్యుడగు వైశ్యుడు, సోమరియగు శూద్రుడు, ఉత్తమగుణములు లేని విద్వాంసుడు, సదాచారమును పాలింపని కులీనుడగు మనుజుడు, సత్యమునుండి భ్రష్టుడైన ధార్మికుడు, దురాచారిణియగు స్త్రీ, విషయాసక్తుడగు యోగి, కేవలము తన కొరికు మాత్రమే అన్నము పండు కొనుచుడు, మూర్ఖుడగు వక్త, రాజులేని రాష్ట్రము, అజితేంద్రియుడు, ప్రజల యెడల స్నేహములేని చాడగు రాజు — వీధంధలును శోకమును పొందుదును.

585. ఆయుర్మ సులభం లబ్ధ్వా నావకర్షేత్ విశామృతే
ఉత్కర్షార్థం ప్రయతేత సరః పుణ్యేన కర్మణా

మనుష్య శరీరము, ఆయుస్సు మర్లభములైనవి. వానిని పొంది ఆత్మను కిందకు పడ వేయరాదు. మనుజుడు పుణ్యకర్మానుష్ఠానము ద్వారా ఆత్మయొక్క ఉత్థానము కొఱకే సడా ప్రయత్నించుచుండ వలెను.

586. ధమాన్వితః పురుషో ధర్మశీలో
భూతాని చాత్మానమి వామపశ్యేత్
గరీయసః పూజయే దాత్మ శక్త్యా
సత్యేన శీలెన నుఖం సరస్వతి.

మనుజుడు ఇంద్రియ నిగ్రహము కలవాడు, ధర్మార్హుడు అయి, సమస్త ప్రాణికోట్లను తనవలెనే చూడవలెను. విద్య, తపస్సు, వయస్సునందు తనకంటె అధికులైన వారిని, లేక గురుస్థానమునకు చెందినవారిని అందఱిని యథాశక్తి పూజించవలెను. సర్వభాషణము, ఉత్తమ ఆచార విచారణ — వీనిచేతనే కాంతి లభించును.

587. యౌర్థా ధర్మేణ తే సత్యా యౌధర్మేణ ధిగస్తుతాన్
ధర్మం నై కాశ్వతం లోకే న జహ్యాద్ ధనకర్మయా.

ధర్మమును పాలించుచు సంపాదించిన ధనమే నిజమైన ధనము. అధర్మముచే సంపాదించు ధనము ధిక్కారయోగ్యమైనది. ప్రపంచమున ధనేచ్చచే కాశ్వత ధర్మమును ఎన్నడును త్యజించరాదు.

588. అగ్నిరాత్మా చ మాతా చ పితా జనయితా తథా
గురుశ్చ సరశార్థూల పరిచర్యా యథాతథమ్.

అగ్ని, ఆత్మ, తల్లి, తండ్రి — వీరందఱిని యథాయోగ్యముగ పూజించుచుండవలెను.

589. తపః సర్వగతం తాత హివస్యాపి విధియతే
జితేంద్రియస్య దాస్తస్య స్వర్గమార్గ ప్రవర్తకమ.

తపస్సునందు అందఱికిని అధికారము కలదు. జీతేంద్రియమును, మనోనిగ్రహ సంపన్నుడును, హింసపర్జమునకు చెందినను, అట్టివానికి తపస్సుయొక్క విధానమునందు అధికారము కలదు. ఏలయునిన తపస్సు మనుజుని స్వర్గ మార్గమునకు తీసికొని వెళ్లునది అయి యున్నది.

590. ఇముప్రపాతమాత్రం హి స్పర్శయోగే రతిః స్మృతా
రసనే దర్శనే ప్రమాణే శ్రవణే చ విశామృతే.

బాణము ధనుస్సునుంగి బయలుదేరి భూమిపై పడుటకు ఎంత సమయము పట్టునో, అంత సమయము స్పర్శేంద్రియము, జిహ్వ, నేత్రము, నాసిక, కర్ణము (చేవి) విషయముల సనుభవించుటకొక పట్టును, (అనగా విషయసూక్ష్మములు యోగములని భావము).

591. ఏకః శత్రుర్న ద్వితియోఽస్తి శత్రుః-

రజ్ఞానతుల్యః పురుషస్య రాజన్
యోనావృతః కురుతే ప్రమృయుక్తో
హేరాణి కర్మాణి సుదారుణాని.

మనుజునకు ఒకే శత్రువు కలదు. అతనితో సమానమైన శత్రువు మఱియొకడు లేడు. అతడు అజ్ఞానము. ఆ అజ్ఞానముచే ఆవృతుడై, మఱియు ప్రేరేపింపబడి జీవుడు ఆత్మంత్ర కూరతా పూర్ణములగు కార్యములను చేయును.

592. కథం వ విప్రణశ్యమ యోవితోఽస్యా ఇతి ప్రభో

కుర్వన్తి ధర్మం మనుజాః క్రుతిప్రమాణ్యాదర్శనాత్.

దేనిచే మనము ఈ మనుష్య జన్మనుండి క్రిందకు పడ మోం, అట్టి దానిని ఆలోచించి, వైదిక ప్రమాణములను చక్కగా విచారింపి ధర్మమును అనుష్ఠించవలెను.

593. యో దుర్లభతరం ప్రాప్య మానుష్యం ద్విషతే నరః
ధర్మవమస్తా కామాత్మా భవేత్స ఖలు వత్సాతే.

ఎవడు అత్యంత దుర్లభమును ఈ మానవ జన్మను పొందియు,
ఇతరుల యెడల ద్వేషము కలిగి యుండుచున్నాడో, ధర్మమును
అనాదరించుచున్నాడో, కోరికలతో సక్తుడై యుండుచున్నాడో
అట్టివాడు గొప్ప లాభమును పోగొట్టుకొనుచున్నాడు.

594. అసక్తః శ్రేయసో మూలం జ్ఞానం చైవ పరా గతిః
దీర్ఘం తపో న ప్రణశ్యేద్దాపః క్షేత్రే న నశ్యతి.

అసక్తి యొక్క అభావమే శ్రేయస్సునకు మూలకారణము.
జ్ఞానమే అన్నిటికంటెను ఉత్తమమైనది. స్వయముగ నొనర్చిన
తపస్సు, సుపాత్రున కివ్వబడిన దానము— ఇవి ఎన్నడును నశింపవు.

595. యో దదాతి సహస్రాణి గవామశ్వశతాని చ
అభయం నర్వభూతేభ్యః సదా తమభివర్తతే.

నమస్త ప్రాణులకును అభయదాన మొసంగుట, వెయ్యి
ఆవులను, నూలు గుఱ్ఱములను దానముచేసిన వానికంటె గొప్పది.

596. జహతి దారాంశ్చ జహతి నమ్పదః
పదం చ యానం వివిధాశ్చ యాః క్రియాః
త్రివిష్టపే జాతమతిర్యదా నర-
స్తదాస్య బుద్ధిర్విషయేషు భిద్యతే.

ఎపుడు మనుజుడు సర్వోత్తమ (ఆత్మ) పదమును పొందుటకు
ఉత్సుకత్వము కలిగియుండునో, అశ్రద్ధతని బుద్ధి విషయముల నుండి
తొలగిపోవును. మతేయు ఆతడు స్త్రీ, సంపద, పదవి, వాహనము,
వివిధ క్రియలు— వీనియందలి ఆసక్తిని త్యజించును.

597. న ధర్మకాలః పురుషస్య నిశ్చితే
 న చాపి మృత్యుః పురుషం ప్రతీక్షతే
 సదా హి ధర్మస్య క్రియైవ శోభనా
 యదా సరో మృత్యుముఖేఽభివర్తతే.

మనుజునకు ధర్మమూచరించుటకు ఒక విశేష సమయమనునది లేదు. ఏలయునిన, మృత్యువు ఎవనికొఱకును ప్రతీక్షింపదు. ఎప్పుడు మనుజుడు సదా మృత్యుముఖమందే ఉండుచున్నాడో, అప్పుడతనికి నిరంతరము ధర్మము నాచరించుటయే శ్రేయస్కరమై యున్నది.

598. అహోరాత్రమయే లోకే జరాహపేణ సంసరన్
 మృత్యుర్లోసతి భూతాని వషణం వన్నగో యథా.

పగళ్ళు, రాత్రులలోకూడిన ఈ ప్రపంచమున వార్ధక్యమును రూపమును ధరించి తిరుగుచున్న మృత్యువు గమస్త ప్రాణులను— పాము గాల్గినవలె - భక్షించుచున్నది.

599. న మాతా న పితా కించిత్ కన్యచిత్ ప్రతిపద్యతే
 దానపథ్యాదనే జన్తుః స్వకర్మఫలమక్నుతే.

తల్లిగాని, తండ్రికాని కూడ పరలోక సంబంధమున ఎవనికని ఏ సహాయమున్ను చేయజాలరు. పరలోక మార్గమున తానొనర్చిన దానము లేక త్యాగమే దారిబ్రైముగ ఉపయోగించును. ప్రతి జీవుడు తన కర్మ యొక్క ఫలమునే అనుభవించుచున్నాడు.

తదుపరి భీష్మాచార్యుడు ధర్మరాజునకు హంసగీతను బోధించెను. పూర్వ మొకపుడు బ్రహ్మదేవుడు హంసరూపమున సాధ్వ్యుల కిట్లు ప్రబోధించెను—

హంస ఉవాచ

600. వేదస్యోపనిషత్ సత్యం సత్యస్యోపనిషద్ దమః
 ధమస్యోపనిషన్మేకే ఏతత్ పర్యానుజాననమ్.

హంస (రూపమున బ్రహ్మదేవుడు) సాధ్యులకిట్లు చెప్పెను—
 వేదాధ్యయనము యొక్క సారము సత్యభాషణము, సత్య
 భాషణము యొక్క సారము ఇంద్రియ నిగ్రహము. ఇంద్రియ నిగ్ర
 హము యొక్క సారము మోక్షము. ఇదియే సమస్త శాస్త్రముల
 యొక్క ఉపదేశము.

601. వాచో వేగం మనసః క్రోధవేగం

విధిత్యావేగముదరోవంతవేగమ్

ఏతాన్ వేగాన్ యో నిషహదుదీర్ఘాం.

స్తం మన్యేఽహం బ్రాహ్మణం వై మునిం చ.

ఎవడు వాక్కుయొక్క వేగము, మనస్సు యొక్క వేగము,
 క్రోధము యొక్క వేగము, తృప్తి యొక్క వేగము. ఉదర జన
 నేంద్రియముల వేగము— ఈ ప్రచండ వేగములన్నిటిని సహించుకొని
 వానిని అరికట్టునో అట్టివానినే నేను బ్రహ్మబీత్త అని, ముని అని
 చెప్పుదును.

602. అక్రుశ్యమాశో నాక్రుశ్యేన్మన్యరేనం తితిశతః

అక్రోష్టారం నిర్దహతి సుకృతం దాస్య విస్తతి.

ఎవడు ఒకనిచే తిట్టబడినను, తిరిగి వానిని తిట్టడో, అట్టి శూచి
 శీలునిచే అణచబడిన క్రోధమే ఆ తిట్టినవానిని దహించివేయును.
 మణియు అతని పుణ్యమును గూడ గైకొనును.

603. అవ్యాహృతం వ్యాహృతాచ్ఛేయ అహః

సత్యం వదేద్ వ్యాహృతం తద్ ద్వితియమ్

వదేద్ వ్యాహృతం తత్ తృతియం

ప్రియం ధర్మం వదేద్ వ్యాహృతం తచ్ఛతుర్థమ్.

వ్యర్థముగ మాట్లాడుటకంటె మౌనముగనుండుట శ్రేష్ఠమని
 చెప్పబడనది. ఇది వాక్కుయొక్క మొదటి విశేషము. సత్యము

వ చికుట వాక్కుయొక్క రెండవ విశేషము. ప్రియముగ మాట్లాడుట వాక్కుయొక్క మూడవ విశేషము. ధర్మసమ్మతముగ మాట్లాడుట వాక్కుయొక్క నాలుగవ విశేషము.

పదవ భీష్ముడు ధర్మరాజవక్తలు శోధించెను—

భీష్మ ఉవాచ

604. రాగం మోహం తథా స్నేహం కామం క్రోధం చ శేవలమ్
యోగాచ్చిత్వా తతో డోషాః పశ్యంతాః ప్రాప్నువన్తితత్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజతో ఇట్లు చెప్పెను—)

యోగులు శేవలము యోగబలముచేతనే రాగము, మోహము, స్నేహము (మమత్వము), కామము, క్రోధము— అను ఈ ఐదు దోషములను సమూలముగ నశింపజేసి పరమార్థ పదమును పొందుచున్నారు.

605. యథా దానిమిషాః స్థూల జాలం చిత్త్వా పునర్జలమ్
ప్రాప్నువన్తి తథా యోగాస్తత్ పదం వీతకల్మషాః.

పెద్ద పెద్ద చేపలు వలను కొఱికి వేసి తిరిగి జలమందు ప్రవేశించు నట్లు యోగులు తమ పాపమును నశింపజేసి పరమార్థ పదమును పొందుచున్నారు.

606. న యమో నాస్తకః క్రుద్ధో న మృత్యుర్భయ విక్రమాః
ఈశతే నృపతే సర్వే యోగస్వామితేజసః.

అమిత శేషస్వయగు యోగివైని కృద్ధుడైన యముని యొక్క— అంతఃకుని యొక్క— భయంకర పరాక్రమము చూపు మృత్యువు యొక్క శౌరసము చెల్లదు.

607. అప్రమత్తో తథా ధర్మి లక్ష్మ్యం పాన్తి సమాహితః
యత్తః సమ్యక్ తథా యోగి మోక్షం ప్రాప్నోత్యసంశయమ్.

కదా సావధాన చిత్తుడై మనస్సును ఏశ్యాగపఱచి బాణమును వదలు ధన్యుడుడైన వీరుడు లక్ష్మ్యమును తప్పక ఛేదించునట్లు మనస్సును పరమార్థ భ్యాసమందు లగ్న మొనర్చు యోగి నిస్సంజేహముగ మోక్షమును పొందును.

608. చిన్మనై క్షమయా క్రోధం కామం సంకల్పవర్జనాత్
సత్త్వసంసేవనాన్నిద్రామప్రమాదాద్ భయం తథా
చిన్మనై పశ్చాదుం శ్వాసమశ్వాహరతయా నృప.

సజ్జనులు క్షమచే క్రోధమును, సంకల్ప త్యాగముచే కామమును, సత్త్వగుణ సేవనముచే నిద్రను, ప్రమత్తతా త్యాగముచే భయమును, అల్పాహార సేవనముచే ఐదవదియగు శ్వాసదోషమును తయింపుచున్నారు.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకు వసిష్ఠ మునీంద్రుడు కరాల జనకరాజునకు బోధించిన తత్త్వమును తెలిపెను. పూర్వము కరాల జనకుడను రాజు వసిష్ఠమునీంద్రుని పరమార్థతత్త్వ విషయమై ప్రశ్నింప, అతడిట్లు ప్రబోధించెను —

వసిష్ఠ ఉవాచ

609. సర్వతః పాణిపాదం తత్ సర్వతోఽపి శరీరముఖమ్
సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి.

(వసిష్ఠుడు కరాలజనకునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

పరమార్థ యొక్క చేతులు, కాళ్ళు, నేత్రములు, శిరస్సులు, ముఖములు, చెవులు అంతటను కలవు. అతడు ప్రపంచమంతటను వ్యాపించి యున్నాడు.

610. తామసా నిరయం యాన్తి రాజసా మానుషావథ
సాత్త్వికా దేవలోకాయ గచ్ఛన్తి ముఖాగిసః.

జీవరాసులలో తమోగుణముగల ప్రాణులు పరకమున పడుచున్నారు, రాజస గుణముకలవారు మనుష్యలోకమున కేగుచున్నారు, సుఖభాగులకు సాత్విక జీవులు దేవలోకమునకు పోవుచున్నారు.

611. నిష్క్లేవత్వేన పాపేన తిర్యగ్యోనమవాప్నుయాత్
పుణ్యపాపేన మానుష్యం పుణ్యేనైతేన దేవతాః.

కేవలము అత్యంత పాపకర్మల యొక్క ఫలస్వరూపముగ జీవులు పశు, పక్ష్యాది తిర్యగ్జన్మలను పొందుచున్నారు. పుణ్య పాప సమ్మిశ్రమముచే మనుష్యలోకము లభించుచున్నది. కేవలము పుణ్యముచే జీవులు దేవలోకమునకు పోవుచున్నారు.

612. ఏవమవ్యక్తవిషయం తరమాహర్మసిషిణః
పజ్ఞావింశతియో యోఽయం జ్ఞానాదేవ ప్రవర్తతే.

ఈ ప్రకారముగ ప్రకృతిచే ఉత్పన్నములగు పదార్థములను జ్ఞానులు తరములందురు. ఇటువదినాలుగు తత్త్వముల కంటే వేరైన ఇటువది ఐదవ తత్త్వము పరమాత్మయని చెప్పబడినది. అతడే అక్షరుగు, అతడు జ్ఞానము చేతనే పొందబడుచున్నాడు.

613. అహమేతాని నై సర్వం మయ్యేతానిన్ద్రియాణి హ
నిర్నిద్రీయో హి మన్యేత ప్రణవానన్ని నిర్వ్రణాః.

జీవుడు నా స్తవముగ ఇంద్రియ రహితుడు. అయినను అతడు 'నేనే సమస్త కర్మలను ఆచరించుచున్నాను నా యందే ఇంద్రియము లన్నియు కలవు - అని తలంచుచున్నాడు. ఈ ప్రకారముగ అతడు వాస్తవముగ చిద్రహితుడైనను చిద్రహితుడుగ తన్ను తలంచుకొనుచున్నాడు.

614. అమృత్యుర్మృత్యుమాత్మానమపరశ్చరమాత్మనః
అక్షితా క్షేతమాత్మానమసర్గః పర్గమాత్మనః.

జీవుడు వాస్తవముగ సర్వధా మృత్యురహితుడై పను తన్ను మృత్యురహితుడుగ తలంచుచున్నాడు, తలంబడినను తన్ను తలంచు వానిగ తలంచుచున్నాడు. క్షేత్రముకంటె వేతైనప్పటికి, తన్ను క్షేత్రముగ తలంచుచున్నాడు. సృష్టితో తనకేనియు సంబంధము లేకున్నను, సృష్టిని తనదిగానే భావించుచున్నాడు.

తదుపరి భీష్ముడు యాజ్ఞవల్క్యుడు విశ్వావసువను గంధర్వ రాజునకు బోధించిన ఆధ్యాత్మిక విషయములను గూర్చి తెలిపెను. పూర్వము యాజ్ఞవల్క్యు ముని విశ్వావసువు కిట్లు బోధించెను —

యాజ్ఞవల్క్యు ఉవాచ

615. అక్షయత్వాత్ ప్రజననే అజమత్రాహురవ్యయమ్
అక్షయం పురుషం ప్రాపం కయో హ్యన్య న విద్యతే.

(యాజ్ఞవల్క్యుడు విశ్వావసువను గంధర్వునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

జగ్గును గ్రహించినప్పటికిని మయరహితుడగుటచే పురుషుడు (జీవుడు) వాస్తవముగ జన్మరహితుడని, నాశరహితుడని, అమయుడని చెప్పబడెను. ఏలయునిన, అతనికి మయ మొప్పుదును లేదు.

616. జాయంతే చ మ్రియంతే చ యస్మిన్నేతే యతశ్చ్యుతాః
వేదార్థం య న జానంతి వేద్యం గన్ధర్వపత్రమ.

సమస్త భూతకోట్లు దేనియందు స్థితి గలిగియున్ననో, దేని యందు ఉత్పన్నమగుచు, లయించుచున్ననో, అట్టి వేద ప్రతిపాదిత మగు జ్ఞేయ పరమాత్మను ఎవరు తెలిసికొనరా, వారు పరమార్థము నుండి భ్రష్టులై, జనన మరణముల నొందుచుందురు.

అటు తరువాత భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ఉపదేశించెను —

భీష్మ ఉవాచ

617. అత్మ హ్యేవాత్మనో హ్యేకః కోఽన్యస్తస్మాత్పురో భవత్
ఏవం మన్యస్వ సతతమన్యథా మా విచిత్తయ.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

రాజా! ఒక్క పరమాత్మయే తనవాడు. అరసిని మించి మఱి
యొక డెవడు అర్థీయుడు ఉండగలడు? మీరు సదా ఇట్లే విశ్వసించి,
దీనికి విలక్షణమైన మఱి ఏ యితర విషయమును చింతన చేయరాదు.

618. ఏతన్మయాఽఽప్తం జనకాత్ పురస్తాత్

తేనాపి చాప్తం నృప యాజ్ఞవల్క్యే

జ్ఞానం విశిష్టం న తథా హి యజ్ఞా

జ్ఞానేన దుర్గం తరతే న యజ్ఞైః.

ఈ జ్ఞానము పూర్వము జనక మహారాజు వలన నాకు లభించి
నది. జనకునకు యాజ్ఞవల్క్యుని ద్వారా లభించినది. జ్ఞానము
అన్నిటికంటె ఉత్తమమైన సాధన. యజ్ఞములు దీనితో సమానములు
కాజాలవు. జ్ఞానముచే మనుజుడు దుర్గమును ఈ సంసార సముద్ర
మును దాట గలడు, యజ్ఞములచే కాదు.

619. నైవాన్య కశ్చిద్ భవతి వాసా భవతి కన్యచిత్

పథి నన్యతమేవేదం దారైరన్యైశ్చ బన్ధుభిః

నాయమత్యస్తసంవాసో లబ్ధపూర్వో హి కేవచిత్.

ఇచట జీవునకు 'నాది' అనునది ఏదియు లేదు. ఇతడు కూడ
ఎవరివాడును కాదు. దారిలో కలిసికొను బాటసారులవలె, మనుజుడు
వత్ని, బంధువులు - వీరితో కలిసికొనుచున్నాడు. కాని ఇచట
ఎవడును ఎవని తోడను చిర కాలముపడుకు సహవాస సుఖమును
అనుభవించుట లేదు.

620. జరామృత్యా హి భూతానాం భాదితారౌ వృకావివ
బలినాం దుర్బలానాం చ హ్రస్వానాం మహతామవి.

బలవంతుడైనను, దుర్బలుడైనను, పెద్దవాడైనను, చిన్నవా
డైనను సమస్త ప్రాణులను వార్ధక్య, మరణములు లోడేలువలె
భక్షించి నేయుచున్నవి.

621. వైరాగ్యం పునరేతస్య మోక్షస్య పరమో విధిః
జ్ఞానాదేవ చ వైరాగ్యం జాయతే యేన ముచ్యతే.

వైరాగ్యమే మోక్షమునకు ప్రధానకారణము. జ్ఞానము
చేతనే ఆ వైరాగ్యముదలించుచున్నది. దానిచే మనుజుడు ముక్తు
డగుచున్నాడు.

622. కాసాయధారణం మౌన్యం త్రివిష్టబ్ధం కమన్టులుహ్
లిజ్ఞాన్యుత్పథభూతాని న మోక్షయోతి మే మతిః.

కాసాయ వస్త్రమును ధరించుట, తల గొరిగించుకొనుట,
త్రిదండమును, శబ్దములుపును ధరించుట, మున్నగునవి
ఉర్కృష్టమగు సన్న్యాస మార్గము యొక్క పరిచయమొసంగు
చిహ్నములు మాత్రమే యగును. వీని ద్వారా మోక్షమెపుడును
సిద్ధింపదు.

623. అచృతోరత్రయో లాభః స్త్రీపుంసోరమృతోపమాః
అలాభశ్చాపి రక్తస్య సోఽపి దోషా విషోపమాః.

స్త్రీ పురుషులు పరస్పరము అనురక్తులై యున్నచో వారి
దాంపత్య సుఖము అమృతమువలె నుండును. అట్లు అనురక్తులు
కానిచో, ఆ దోషము విషమువలె భయంకరమైనది.

ఆనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకు వ్యాసమునిండుడు తన
కుమారుడిగు శుకునకు బోధించిన ఆధ్యాత్మిక విషయమునను గూర్చి
తెలిపెను. వ్యాసముని శుకునకీ ప్రకారముగ బోధనలిపెను —

వ్యాస ఉవాచ

624. ఫేనమాత్రోపమే జేహి జీవే శకునివత్ స్థితే
అనిత్యే ప్రియనంబాసే కథం స్వపిషి పుత్రక.

(వ్యాసముని శుకునక్లిష్టు చెప్పెను —)

పుత్రకా! ఈ శరీరము నీటిపై నురుగువలె క్షణభంగురమైనది. దీనియందు జీవుడు పక్షివలె నివసించుచున్నాడు. ప్రియజనులతో సహా వాసమున్ను ఎల్లకాలము ఉండునది కాదు, అయినను నీ వేల నిద్రించుచు పడియున్నావు!

625. కామం క్రోధం చ మృత్యుం చ వజ్రోన్మ్రీయజలాం నదీమ్
నావం ధృతిమయాం కృత్వా జన్మదుర్గాణి సంతర.

కామము, క్రోధము, మృత్యువు, పంచేంద్రియములు అను జలముతో నిండియున్నట్టి విషయస్థితి యను నదిని నీవు సాత్త్విక ధైర్యమును నావను అశ్రయించి దాటి వేయుము. ఈ ప్రకారముగ జన్మ మృత్యురూప దుర్గము సంతటమును దాటి వేయుము.

626. తిష్ఠంతం చ శయానం చ మృత్యురన్వేషతే యదా
నిర్వృత్తిం లభతే కస్మాదకస్మాన్మృత్యునాశితః.

మనుజుడు నిలబడియున్నను, పడుండినను మృత్యువాతనిని వెన్నంటుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ మృత్యువు అకస్మాత్తుగ గ్రహించునది అయియుండ, ఇక నీ వేల నిశ్చింతగ, శాంతముగ కూర్చొని యున్నావు?

627. సంచిన్వానకమేవైనం శామానామచిత్తవ్రతమ్
వృక్తివేరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతె.

మనుజుడు భోగసామగ్రిని సమకూర్చుకొనుటతో నిమగ్నుడై యుండుచు వానిచే తృప్తిని అడయకున్నాడు. ఇంతిలో గొట్టెపిల్లను

కోడేలు తీసికొని పోవునట్లు, మృత్యువా తనిని చంపన పెట్టుకొని పోవుచున్నది.

628. బ్రాహ్మణ్యం బహుభిరవాప్యతే తపోభి-
స్తల్లభ్యా స రతేవరేణ హేలితవ్యమ్
స్వాభ్యాయే తపసి దమే చ సత్కయుక్తః
క్షేమార్థే కుశలపరః సదా యతన్వ.

బహుశాలము గొప్ప తపస్సు చేయుటచే బ్రహ్మసిద్ధకు అనువైన దేహము లభించుచున్నది. దానిని పొందు విషయానురాగముందు తగుల్కొని జీవితమును వ్యర్థము చేయరాదు. శాశ్వత సీత్ర సీత్రేయస్సును కోరుచో, కుశల ప్రదముగు కర్మయందు సంలగ్నుడవై, సదా స్వాభ్యాయము, తపస్సు, ఇంద్రియ నిగ్రహములందు పూర్ణముగ తత్పరుడవై యుండుటకు ప్రయత్నించుము.

629. పురా సమూలజాన్తవం ప్రభుర్ధరత్య దుఃఖవిత్
తపేహ జీవితం యమో న చాన్తి తస్య వారకః.

యముడు అందఱి యొక్కయు ప్రభువు. అతడు బంధు సహితముగ నీ ప్రాణములను హరించివేయును. అతనిని అడ్డుపెట్టువా రెవరును లేరు. అట్టి సమయము రాకపూర్వమే సీత్ర నిన్ను రక్షించుకొనుటకై ప్రయత్నింపుము.

630. పురాధివాతి మాచుతో యమస్య యః పురఃపరః
పురైక ఏవ నీయసే కురుష్వ సామృథాయకమ్.

యమునకు ముందుగా ప్రచండ శాలమును వాయువు పోవుచుండును. అది ఒంటరిగ నే నిన్ను అచటికి లేవగొట్టుకొని పోవును. శాశ్వత సీత్ర మొదటనే పరలోకమున శుఖమొగ్గుగు ధర్మమును ఆచరింపుము.

631 పురా శరీరమస్తకో భిన్నత్తి రోగపారథిః

ప్రసహ్య జీవితక్షయే తపో మహతే సమాచర.

రోగము ఎవని సారథియో అట్టి కాలుడు అకస్మాత్తుగ నీ శరీరమును విదీర్ణ మొనర్చివేయును. కావున ఈ జీవితము నాశమగుటకు పూర్వమే నీవు గొప్ప తపస్సును ఆచరించుము.

632. పురా వృశా భయంకరా మనుష్యదేహగోచరా.

అభిద్రవన్తి సర్వతో యతస్య పుణ్యశీలనే.

ఈ మనుష్య శరీరమందుండు కామక్రోధాదులను భయంకర మైన తోడిభు స్తీపై నలువైపుల ఆక్రమణము పలుపుచున్నది. కావున మొదటి నుండియే నీవు పుణ్య పంచయమునకై ప్రయత్నము చేయుము.

633. ధనస్య యన్య రాజతో భయం న చాన్తి చోరతః

మృతం చ యన్న మత్పతి సమర్థయస్వ తద్ ధనమ్.

ఏ ధనమునకు రాజులనగాని, చోరులపలనగాని భయము లేదో, మరణించిన వెనుక కూడ ఏది జీవుని వెంట వుండునో అట్టి ధర్మమును ధనమును సంపాదించుము.

634. పరత్ర యేన జీవ్యతే తదేవ పుత్ర దీయతామ్

ధనం యదక్షరం ద్రువం సమరయన్వ తత్ స్వయమ్.

దేనిచే పరలోకమున కూడ జీవిత నిర్వహణము గుంభించునో, అట్టి నాశరహిత స్థిర ధనమగు పుణ్యమునే నీవు దానము చేయుము. దాని నే స్వయముగ అర్జించుము.

635. న యావదేవ పశ్యతే మహాజనన్య యావకమ్

అపశ్య ఏవ యావకే పురా ప్రలీయసే త్వర.

గృహమునకు వచ్చిన అతిథి కొల్లకై వండబడు అన్నాదికము ఎంతసేవటిలో పూర్తయికునో, అంతకు ముందుగనే నీ యొక్క

మృత్యువు సంభవించవచ్చును. కావున జ్ఞానరూప ధనమును రూపార్జిం
చుటకై నీవు తొందరపడుము.

636. న మాతృ పుత్రబాన్ధవా న సంస్తుతః ప్రియో జనః
అనువ్రణన్తి సంకటే వ్రణన్తమేకపాతినమ్.

జీవుడు ఒంటరిగ నే వరలోక మార్గమున పయనించునపుడు
ఆ సంకట సమయమున తల్లిగాని, కుమారుడుగాని, సోదరులుగాని,
బంధువులుగాని అత్యంత ప్రశంసితులగు ప్రియజనులు గాని అతని
పెంట పోరు.

637. యదేవ కర్మ కేవలం పురా కృతం శుభాశుభమ్
తదేవ పుత్ర సార్థికం భవత్యముత్ర గచ్ఛతః.

వరలోకమున పోవునపుడు తానిదివఱకు చేసిన శుభ, అశుభ
కర్మలే పెంటవచ్చును.

638. ఇహగ్ని సూర్యవాయవః శరీరమాశ్రితాస్తయః
త ఏవ తస్య సాక్షిణో భవన్తి ధర్మదర్శినః.

ఈ లోకమున అగ్ని, వాయువు, సూర్యుడు అను ఈ ముగ్గురు
దేవతలు జీవుని శరీరమును ఆశ్రయించుకొని యుందురు. వారే అతని
ధర్మాచరణమును చూచువాడై యున్నారు. మరియు వారే వర
లోకమున అతనికి సాక్షులుగా నుందురు.

639. అనుగమ్య విసాశాన్తే నివర్తన్తే హ జాన్ధవాః
అగ్న్యై ప్రక్షిప్య పురుషం జ్ఞాతయః సుహృదస్తథా.

మరణించిన వెనుక సోదరులు, బంధువులు, కుటుంబ సభ్యులు,
మిత్రులు శ్మశానము వఱకు వెనుక వచ్చెదరు. తదుపరి మృతుని
దేహమును చిత్తిపై నుంచి పెడలి పోవుదురు.

640. న దేహభేదే మరణం విజానతాం

న చ ప్రజాశః స్వనుపాలితే పథి
ధర్మం హి యో వర్తయతే స పణ్డితో
య ఏవ ధర్మాచ్ఛ్వావతే స ముహ్యతి.

శరీరము నశించినను తనకు వినాశము లేదని ఎవరెఱుఁగుదురో,
మఱియు శిష్టులద్వారా పాలింపబడిన ధర్మమార్గమున నడచువారికి
వినాశ మెన్నడును లేదని ఎవరు తెలిసికొందురో, వారే బుద్ధిమంతులు.
ధర్మమునుండి జారిపోవు వాడు, మోహగ్రస్తుడు, లేక మూఢుడు.

641. సోపానభూతం స్వర్గస్య మానుష్యం ప్రాప్య దురభమ్
తథాఽఽత్మానం సమాదధ్యాద్ భక్త్యతే న పునర్యథా.

దుర్లభమగు ఈ మానవ దేహము స్వర్గమును చేరుటకు నిచ్చిన
వంటిది. దీనిని పొంది తిరిగి స్వర్గమునుండి క్రిందకు పడకుండు లాగున
ధర్మమును ఏకాగ్రత, నిలుకడ గలిగి యుండవలెన.

642. యస్తు భోగాః పరిత్యజ్య శరీరేణ తపశ్చరేత్
న తేన కించిన్న ప్రాప్తం తన్మే బహు మతం ఫలమ్.

ఎవడు భోగములను పరిత్యజించి తపోవనమునకు పోయి
శరీరముతో తపస్సు చేయునో, అట్టివానికి ప్రాప్తింపని పదార్థ మే
లేదు. అదియే గొప్ప ఫలమని నేను తలంచుచున్నాను.

643. మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ
అనాగతాన్యతీతాని కస్య తే కస్య వా వయమ్.

వేలకొలది తల్లిదండ్రులు, వందలకొలది స్త్రీ పురుషులు క్రిందటి
జన్మలందు గడచిపోయిరి. భావికాలమున ఎందఱో వుండబోవుదురు.
వారు మనలో ఎవనివారు? లేక మనము వారిలో ఎవని వారము?

644. ధనేన కిం యన్న దదాతి నాక్కుతే
 ఐలేన కిం యేన రిపుం న బాధతే
 శ్రుతేన కిం యేన న ధర్మమాచరేత్
 కిమాత్మనా యో న జితేవ్రియో వశి.

తాను అనుభవించినట్టియి, ఒకనికి ఇవ్వనట్టియు ధనముతో
 ఏమి ప్రయోజనము? శత్రువులను జయింపజాలనట్టి బలముతో ఏమి
 లాభము? దేసిద్వారా మనుజుడు ధర్మాచరణమును చేయజాల
 కున్నాడో, అట్టి శాస్త్రజ్ఞానముచే ఏమి ప్రయోజనము? జితేంద్రి
 యుడు కానట్టియు, మనస్సును వశమందుంచజాలనట్టియు జీవునిచే
 ఏమి ప్రయోజనము?

తరువాత భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు శోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

645. దుర్భిక్షదేవ దుర్భిక్షం క్షేణాత్ క్షేణం భయార్థ భయమ్
 మృతేభ్యః ప్రమృతా యాన్తి దర్శిదాః పాపకర్మిణః

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

పాపకర్మ చేయునట్టి దర్శిద్రులు దుర్భిక్షము నుండి దుర్భిక్షమును,
 క్షేణము నుండి క్షేణమును, భయము నుండి భయమును పొందుచు,
 మరణించిన వారికంటెను అధికముగ మృతతుల్యులు అగుచున్నారు.

646. ఉత్సవాదుత్సవం యాన్తి స్వర్గాత్ స్వర్గం నుఖాత్ నుఖమ్
 శ్రద్ధధానాశ్చ దానాశ్చ ధనస్థాః శుభకారిణః.

శ్రద్ధాభువులు, జితేంద్రియులు, (జ్ఞాన) ధనసంపన్నులు, శుభ
 కర్మ పరాయణులు అగువారు ఉత్సవముకంటె అధిక ఉత్సవమును,
 స్వర్గముకంటె అధిక స్వర్గమును, నుఖముకంటె అధిక నుఖమును
 పొందుచున్నారు.

647. సుశ్రీఘమపి ధావన్తం విధానమమధావతి
శతే సహ శయానేన యేన యేన యథాకృతమ్.

648. ఉపతిష్ఠతి తిష్ఠన్తం గచ్ఛన్తమసుగచ్ఛతి
కరోతి కుర్వతః కర్మ చ్ఛాయేవానువిధీయతే.

ఏ యే మనుష్యుడు ఏ యే కర్మను చేసియుండెనో, అది వాని వెను వెంటనే వుండును. మనుజుడు వేగముగా పరుగెత్తినచో, ఆ కర్మయు అంతియే వేగముతో వానివెంట పోవును. అతడు నిద్రించి నచో, ఆ కర్మ ఫలమున్ను అతని వెంట నిదురించును. అతడు నిలబడుచో, ఆ కర్మయు నిలబడును. అతడు నడచుచో, ఆ కర్మ ఫలమున్ను అతని వెంట నడచును. ఇంతియే కాదు, ఏదియైన కర్మను చేయునపుడు కూడ కర్మ సంస్కారము అతనిని వదలదు. నీడవలె అది సదా అతని వెంటనే వుండును.

649. జ్యోతిరాత్మని నాన్యత్ర నర్వజస్తుమ తత్ సమమ్
స్వయం చ శక్యతే ద్రష్టుం మవమాహితచేతసా.

తన లోపలనే ఆత్మజ్యోతి యొక్క ప్రకాశము కలదు. ఇతరత్ర కాదు. ఆ జ్యోతి సమస్త ప్రాణికోట్ల యందును సమాన రూపమున నున్నది. తన చిత్తమును బాగుగ ఏకాగ్ర పఱచువాడు ఆ ప్రకాశమును స్వయముగ చూడగలడు.

650 సంయోజ్య మనసాఽఽత్మానమీర్ష్యాముత్స్పృజ్య మోహనీమ్
త్యక్త్వా కామంచ మోహం చ తదా బ్రహ్మత్వమక్నుతే.

మోహమునందు పడవైచు ఈర్ష్య, కామము, మోహములను త్యజించి సాధకుడెపుడు తన మనస్సును ఆత్మయందు స్థాపించునో, అపుడతడు బ్రహ్మమును పొందును.

ఈ సందర్భమున భీష్ముడు ధర్మరాజునకు శుకువకు వారద మహర్షి బోధించిన పరమార్థ తత్త్వమును చెప్పెను. ఒకపుడు

నారదునిని శుకుడు ఈ లోకమున పరమశ్రేయస్సునకు సాధనమైన
దేదియో వచింపుడని యడుగగా, అమ్మనీశ్వరుడిట్లు పలికెను —

నారద ఉవాచ

651. నాస్తి విద్యానమం చక్షుర్నాస్తి సత్యనమం తపః
నాస్తి రాగనమం దుఃఖం నాస్తి త్యాగసమం సుఖమ్.

(నారదుడు శుకున కిట్లు చెప్పెను —)

విద్యతో సమానమైన నేతము లేదు. సత్యముతో సమాన
మైన తపస్సులేదు. రాగముతో సమానమైన దుఃఖములేదు. త్యాగ
ముతో సమానమైన సుఖములేదు.

652. నివృత్తిః కర్మణః పాపాత్ సతతం పుణ్యశీలతా
సద్వివృత్తిః సముదాదారః శ్రేయ ఏతదనుత్తమమ్.

సాపకార్యములను చేయకుండుట, పుణ్య కార్యములను
చేయుట, నుపాత్సర్గుల నడపడిక కలిగి యుండుట, సదాచారమును
పాలించుట - అనునివి సర్వోత్తమ శ్రేయస్సు లడయుటకు సాధన
ములై యున్నవి.

653. మానుష్యమనుఖం ప్రాప్య యః సజ్జతి స ముహ్యతి
నాలం స దుఃఖమోజాయ వయోగో దుఃఖలక్షణమ్.

(అజ్ఞాన ఫలితముగ) సుఖములేని ఈ మానవజన్మను పొంది
విషయములందు ఆసక్తుడగువాడు మోహమును పొందును. విషయ
ముల సంయోగము దుఃఖరూపమై యున్నది. కావున అది దుఃఖము
లను పోగొట్టజాలదు.

654. సర్వోపాయాత్ తు కామస్య క్రోధస్య చ వినిగ్రహః
కార్యః శ్రేయోఽర్థినా త్ హి శ్రేయోపాతార్థముద్యతో.

శ్రేయస్సును బడయదలంచువాడు అన్ని ఉపాయములచే కామకోధములను నిగ్రహించవలెను. ఏలయనిన, ఈ రెండు దోషములు శ్రేయస్సును నాశమొనర్చుటకు ఉద్యమించును.

655. నిత్యం క్రోధాత్ తపో రక్షేచ్ఛియం రక్షేచ్ఛ మత్సరాత్
విద్యాం మానావమానాభ్యామాత్మానం తు ప్రమాదతః.

మనుజుడు తపస్సును కోపము నుండియు, సంపదను మాత్సర్యము నుండియు, విద్యను మానావమానముల నుండియు, గన్నులను ప్రమత్తత నుండియు శదా రక్షించుకొనవలెను.

656. ఆన్మకంస్యం పరో ధర్మః క్షమా చ పరమం బలమ్
అత్మజ్ఞానం పరంజ్ఞానం న సత్కాద్ విద్యతే పరమ్.

క్రూరస్వభావమును త్యజించుట అన్నిటికంటె గొప్ప ధర్మము. క్షమా అన్నిటికంటె గొప్ప బలము. అత్మజ్ఞానము అన్ని జ్ఞానముల కంటెను గొప్ప జ్ఞానము. సత్యమును మించినది మఱేమియును లేదు.

657. సర్వారంభపరిత్యాగీ నిరాశీర్షిష్పరిగ్రహః

యేన సర్వం పరిత్యక్తం స విద్వాన్ స చ పణ్థితః.

కార్యారంభమును గూర్చిన సలకల్పములన్నిటిని పరిత్యజించిన వాడును, ఆశలు, కోరికలు లేనివాడును, ఏ వస్తువును సంగ్రహణ మొనర్చనివాడును, అంతయును త్యజించినవాడును అగువాడే విద్వాంసుడు. అతడే పండితుడు.

658. నిరామిషా స శోచన్తి త్యజేదామిషమాత్మనః

పరిత్యజ్యామిషం సామ్య దుఃఖతాపాద్ విమోక్ష్యసే.

ధర్మరాజా! భోగములను త్యజించినవారు శోకమునెన్నడును పొందరు. కావున ప్రతివాడును భోగాసక్తిని పరిత్యజించవలెను.

భోగములను త్యజించుట చే మీరు దుఃఖము నుండి, సంతాపము నుండి విముక్తి నొందెదరు.

659. అనాదినిధనం జన్తుమాత్మని స్థితమవ్యయమ్
అకర్తారమమూర్తం చ భగవానాహ తీర్థవిత్.

మోక్షోపాయము నెఱిగిన భగవంతుడగు నారాయణుడు ఇట్లు చెప్పెను — అద్యంత రహితమైనదియు, నాశరహితమైనదియు, అకర్తయు, నిరాకారమును అగు ఆత్మ యొక్క రీతియు నందున్నది.

660. అశోకం శోకనాకార్యం కాన్తం కాన్తికరం శివమ్
నిశమ్య లభతే బుద్ధిం తాం లబ్ధ్వా సుఖమేధతే.

కాన్తము శోకమును పోగొట్టునదియు, కాన్తికారకమును, శ్రేయోదాయకమును అయియున్నది. ఎవడు తన శోకమును పోగొట్టుకొనుటకై కాన్తములు శ్రవణము చేయునో, అతడు ఉత్తమ బుద్ధి నొంది సుఖవంతుడగును.

661. నాగు తుర్వనై యే బుద్ధ్యా దృష్ట్వా లోకమ సంతతిమ్
సమ్యక్ ప్రపశ్యతః సర్వం నాగుకర్మోపవద్యతే.

ఎవడు ప్రపంచమున తన సంతాపము మరణించుట చూచియు కన్నీళ్ళు కార్చుచో (దుఃఖంపరో) వారే ధీరులు. అన్ని వస్తువులను గూర్చి చక్కగ విచారించినచో దేనికొకటను దుఃఖం చుట సంగతము కాదని నిశ్చితమగుచున్నది.

662. భైషజ్యమేతద్ దుఃఖస్య యదేతన్నానుచిన్తయేత్
చిన్త్యమానం హి న వ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రవర్ధతే.

దుఃఖమును తొలగించుటకు అన్నిటికంటె ఉత్తమమైన ఔషధము దానిని గుఱించి మాటిమాటికి తలంచకుండుటయే యగును. తలంచుచుండుటచే ఆ దుఃఖము పెరుగునే కాని తరగదు.

663. సంచిన్వానకమేదైనం కామానామ విత్పప్తకమే
వ్యాఘ్రః పశుమివాసాద్య మ్మత్కురాదాయ గచ్ఛతి.

అరణ్యమందు వచ్చిగడ్డిని వెతకుచు నుంచరించుచున్న అత్పత్త
పశువు యొద్దకు పెద్దపులి అకన్నాత్తుగ వచ్చి మీద పడునట్లు, విషయ
భోగములను వెతకుటలో నిమగ్నుడైన అత్పత్త మానవుని మృత్యువు
లేవనెత్తుకొని పోవుచున్నది.

664. శబ్దే స్పర్శ చ రూపే చ గన్ధేషు చ రసేషు చ
నోపభోగాత్ పరం కించిద్ ధనినో వాధనస్య చ.

ధనవంతుడైనను, దర్శిదుడైనను సర్వులకు అనుభవకాలమందే
కల్బ స్పర్శరూప రసగంధములందు ఒకింత సుఖము యొక్క ప్రతీతి
కలుగుచున్నది. కాని అనుభవానంతరము కాదు.

665. ధృత్యా శ్శౌదరం రత్న పాణిపాదం చ చక్షుషా
చక్షుశ్రోత్రే చ మనసా మనో వాచం చ విద్యయా.

మనుజుడు ధైర్యము ద్వారా జననోదయి, ఉదరములను,
నీతముల ద్వారా చేతులు, కాళ్ళను మనస్సు ద్వారా నేత్ర,
కర్ణములను, సద్విద్య ద్వారా మనోవాక్కులను రక్షించుకొనవలెను
(సంయమన మొనర్చుకొనవలెను).

666. యే తు తద్భావితా లోకే హ్యేకావైత్వం సమాస్థితాః
ఏతదభ్యధికం తేషాం యత్ తే తం ప్రవిశన్తుః.

ఎవరు సదా పరమాత్మను స్మరించుచు అనన్యభావముతో
అతనిని శరణు బొందుచున్నారో, వారికి అన్నిటికంటె గొప్ప
బాధము కలుగుచున్నది. అది యేదియనిన, వారు ఆ పరమాత్మ
యొక్క స్వరూపములో ప్రవేశించుచున్నారు.

పిదప భీష్ముడు నారదునకు భగవానుడు శావించిన సదుప
దేశమును వివరించి చెప్పెను. పూర్వము శ్వేతద్వీపమందు నారదునకు
భగవానుడిట్లు బోధించెను —

667. నిత్యం హి నాస్తి జగతి భూతం స్థావరజ్జలమమే
ఋతే తమేకం పురుషం వాసుదేవం వసాతనమ్.

(భగవానుడు నారదునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ప్రపంచమున ననాతన పురుషుడగు వాసుదేవుడొకడు లేవ్వు
చరాచర భూతములెవ్వయు నిత్యములు కావు.

668. శృణు నారద కత్వేన ప్రాదుర్భావాః మహమునే
మత్స్యః కూర్పౌ పరాహశ్చ నరసింహశ్చ వామనః
రామో రామశ్చ రామశ్చ కృష్ణః కల్కిః చ తే దశ.

మహా మునివగు ఓ నారదా! మీరు నా అవతారములను
వినుడు — మత్స్య, కూర్మ, వరహ, నరసింహ, వామన, పరశురామ,
శ్రీరామ, బలరామ, శ్రీకృష్ణ, కల్కి — అను ఈ పది నాదేవిక్క
అవతారములు.

669. యదా వేదశ్రుతిర్వస్తా మయా ప్రత్యాహృతా పునః
సవేదాః సశ్రుతికాశ్చ కృతాః పూర్వం కృతయుగే.

ఎపుడెపుడు వేద - శ్రుతి లుప్తమగునో, అపుడపుడు నేను
అవతారమైతి దానిని ప్రకాశమునకు తెచ్చుదును. నేనే మొదట
కృతయుగమున వేదసహితములగు శ్రుతులను ప్రకటించితిని.

పిదప భిష్ముడు శ్రీకృష్ణుడర్జునునకు గావించిన మహత్తర
ఉపదేశమును వివరించెను. శ్రీకృష్ణుడర్జునునకిట్లు ప్రబోధము
గావించెను —

శ్రీ భగవానువాచ

670. దుదౌ నారాయణశ్చైవ పత్వమేకం ద్విధాకృతమ్
లోక చరతి కౌన్తేయ వ్యక్తిన్తం సర్వకర్మణు.

బుద్ధియను కవ్యము ద్వారా జ్ఞానమును ఉత్తమ సముద్రమును
మధించి, తీసికొని అమృతము వలె నున్నది.

వై శంపాయనుడు జన మేజయున కిట్లు చెప్పెను —

వై శమ్పాయన ఉవాచ

674. మనీషిణో హి యే కేచిద్ యతయో మోక్షధర్మిణః
తేషాం విచ్ఛిన్నతృప్తానాం యోగక్షమవహో హరిః.

(వై శంపాయనుడు జన మేజయునితో ఇట్లు నెను —)

మోక్షధర్మమును తత్పరులై యున్నవారును, తృప్తి పరి
పూర్ణముగ నాశమునర్చినవారు, బుద్ధి మంత్రులగు యత్నశీలుర
యొక్క యోగక్షేమముల భారము స్వయముగ నారాయణుడి
వహించుచున్నాడు.

675. మనూష్యం సత్త్వసంయుక్తం సంయుక్తం త్రిభిరక్షరైః
పురుషః పురుషం గచ్ఛేన్నిష్క్రియః పశ్చాద్వింశతిః.

అత్యంత సూక్ష్మమై, సత్త్వగుణముతో కూడినదై, అకార,
ఉకార, మకారములను మూడవక్షరములతో కూడినదై నట్టి స్రుణుని
స్వరూపము (పరమాత్మ) ఏది కలదో, అట్టి పరమపురుషుడగు
పరమాత్మను నేవురు కర్తృత్వము, అహంకారము తొలగినప్పుడు
పొందును.

676. నిఃసంశయేషు సర్వేషు నిత్యం వనతి వై హరిః

ససంశయాకా హేతుబలాకా వాధ్యావనతి మాధవః.

జ్ఞాన బలముచే సంశయములు తొలగిన వారందఱిలోను
శ్రీహరి సదా నివసించుచుండును (అనుభూతమగుచుండును), "౧౧"
కుతర్క్యముచే సంశయములతో కూడిన వారిలో భగవంతుడగు
మాధవుడు నివసించడు (వారిచే అనుభూతుడు కాదు).

పిమ్మట భీష్ముడు ధర్మరాజునకు, పూర్వము నారదుడు ఇంద్రునకు చెప్పిన ఒకానొక బ్రాహ్మణుని కథను వివరించెను. తత్కథా సందర్భమున నాగరాజును వద్దనాభుని సదాచారములు, నాగరాజు, నాగవత్సీ సుంపాదము తెలుపబడినవి. ఒకప్పుడు నాగరాజుని ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని నాగవత్సీ ఆతని కిట్లు చెప్పెను —

నాగభార్యోవాచ

677. అహం కన్య కుత వాపి కః కో మే హ భవేదితి
ప్రయోజనమతిర్నిత్యమేవం మోక్షాశ్రమే వసేత్.

(నాగవత్సీ నాగరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

'నేను ఎవనివాడను? ఎచటి నుండి వచ్చితిని? నా వారు ఎవరు? ఈ జీవితము యొక్క ప్రయోజనమేమి?' ఈ మొదలైన విషయములను సదా విచారణ చేయుచు మోక్షప్రయత్నము చేయుచు నుండవలెను.

678. మౌనే జ్ఞానఫలావాప్తి ర్దానేన చ యశో మహత్
వాగ్మిత్యం సత్యవాక్యేన పరత్ర చ మహియతే.

మౌనముగ నుండుటచే జ్ఞానమును ఫలము లభించుచున్నది. దానమొసంగుటచే కీర్తి బాగుగ వృద్ధి నొందును. సత్యము పలుకుటచే వాక్కు యొక్క పటుత్వము, పరలోకమున ప్రతిష్ఠ సంభవించును.

13. అనుశాసన పర్వము

బంధువియోగముచే ధర్మరాజు చింతాగ్రస్తుడై యుండ అతనిని ఓదార్చుటకై భీష్ముడు గౌతమి వ్యాధ సంవాదము మున్నగువానిని చెప్పెను. పూర్వము గౌతమి యను వృద్ధ బ్రాహ్మణి యుండెను. ఒకనాడొమెకుమారుని ఒక పాము కరవగా అతడు మరణించెను. ఇంతలో ఒక బోయవాడు ఆ పామును పట్టి తెచ్చి ఆ బ్రాహ్మణితో 'దీనిని చంపి వేయుదును' అని చెప్పగా ఆ బ్రాహ్మణి అందులకు సమ్మతింపక దానిని వదలివేయుమని చెప్పి అతనితో నిట్లనెను —

గౌతమ్యుపాచ

1. ప్లవనై ధర్మలభువో లోకేఽమృషి యథా ప్లవాః
మజ్జన్తి పాపగురవః శస్త్రం స్కన్నమివోదకే.

(గౌతమి బ్రాహ్మణి వ్యాధునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ప్రపంచమున ధర్మాచరణము గావించి (పాపభారరహితులై యుండువారు) నీటిపై నావ వలె సంసార సాగరమును దాటివేయుచున్నారు. పాపభారిముచే బరువెక్కి యున్నవారు, నీటియందు విరరబడిన శస్త్రమువలె సంసార సముద్రమున మునిగిపోవుదురు.

తరువాత భీష్ముడు దయాళువు యొక్క శ్రేష్ఠత్వమును, సమ భావమును తెలుపుట కొఱకై ధర్మరాజునకు ఇంద, శుక పక్షి సంవాదమును చెప్పెను. ఒకానొక అరణ్యమున ఒక బోయవాడు ఒక మృగముపై బొణము వేయగా, గురితప్పి ఆ బొణము ఒక చెట్టునకు తగిలెను. బొణము చివరగల విషము ఆ చెట్టునకు సోకి, అది శిథిలము కాజొచ్చెను. బహుశాలము నుండి ఆ చెట్టుతోల్లలో ఒక చిలుక కాపురముండుచుండెను. వృక్షము శిథిలమైనను ఆ చిలుక అచటి నుండి కదలక ఆ తోల్ల యందే ఉండుచు ముఖదుఃఖములందు

సమదృష్టి కలిగియుండెను. ఇందుకు ఆ పక్షి యొక్క సమభావమును గమనించి దాని యొద్దకు వచ్చి చెట్టు శిథిలమైనను ఆ చెట్టు తొట్టను ఏల వీడిపోలేదని ఆ పక్షిని అడుగగా ఆ శుకపక్షి ఇట్లు సమాధానము చెప్పెను —

2. అనుక్రకో హి సాధూనాం మహద్దర్శన్య లక్షణమ్
అనుక్రకోశశ్చ సాధూనాం నదా ప్రీతిం ప్రయచ్ఛతి.

(శుకపక్షి దేవేంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఉత్తములకు ఇతరుల యెడల దయ కలిగియుండుటయే గొప్ప ధర్మము యొక్క సూచక మైయున్నది. దయాభావముగల శ్రేష్ఠులు సదా ఆనందమునే కలుగజేయుచుందురు.

అంతట పురుషప్రయత్నమును గురించి ధర్మరాజు ప్రశ్నింపగా భీష్ముడు బ్రహ్మదేవ, వసిష్ఠ సంవాదము నెఱిగించెను. పూర్వ యొకపుడు వసిష్ఠుడు బ్రహ్మదేవుని పురుషప్రయత్నమును గూర్చి అడుగగా చతుర్ముఖుడైనట్లు వచించెను —

బ్రహ్మాపంచ

3. యాదృశం వసతే బీజం క్షేత్రమాసాద్య కర్తకః
సుకృతే దుష్కృతే వాపి తాదృశం లభతే ఫలమ్.

(బ్రహ్మదేవుడు వసిష్ఠునితో ఇట్లు నెను —)

క్రతు పాలములో విత్తనములు నాటును. దాని ననుసరించి అతనికి ఫలము లభించును. అట్లే మనుజుడు పుణ్యము, పాపము అను ఏ కర్మను చేయునో, తదనుసారము అట్టి ఫలితమే అతనికి కలుగును (పుణ్యముచే సుఖము, పాపముచే దుఃఖము కలుగును).

4. కుభేస కర్మణా సౌఖ్యం దుఃఖం పాపేప కర్మణా
కృతం ఫలతి సర్వత్ర నాకృతం భుజ్యతే క్వచిత్.

పుణ్యకర్మ (శుభకర్మ) చేయుటచే నుఖమున్ను, పాపకర్మ (అశుభకర్మ) చేయుటచే దుఃఖమున్ను కలుగుచున్నది. తనచే చేయు బడిన కర్మ నర్వత్ర ఫలము నొసంగుచున్నది. చేయుని కర్మ యొక్క ఫలము అనుభవించబడదు.

5. కృతీ సర్వత్ర లభతే వ్రతిష్ఠాం భాగ్యసంయుతామ్
అకృతీ లభతే భ్రష్టః కిత శారవసేచనమ్.

పురుషవ్రతయత్నము చేయువాడు భాగ్యము వనునరించి సర్వత్ర వ్రతిష్ఠును బడయుచున్నాడు. అకర్మణ్యుడు (ఏ కర్మను చేయనివాడు) సమూహము నుండి భ్రష్టుడై, పుండుపై ఉవ్వ చల్లిన విధముగ సర్వత్ర సహింపఁబాని దుఃఖమును పొందుచున్నాడు.

6. యేన లోకాస్తయః సృష్టా దైత్యాః సర్వాశ్చ దేవతాః
స విష భగవాన్ విష్ణుః సముద్ర తప్యతే నమః.

ఏ మహానీయుడు మూడు లోకములను, దైత్యులను, దేవతలను కూడ సృష్టించెనో, ఆ విష్ణుభగవానుడు సముద్రముందుండి తపస్సు చేయుచున్నాడు.

7. విపులమపి ధనోఘం ప్రాప్య భోగాః స్త్రి యో వా
పురుష ఇహ న శక్తః కర్మహినో హి భోక్తుమ్
నునిహితమపి చార్థం దైవతై రక్ష్యమాణం
పురుష ఇహ మహాత్మా ప్రాపుతే నిత్యయుక్తః.

ప్రయత్నము చేయనివాడు ఎక్కువ ధనము, అనేక విధములైన భోగములు, స్త్రీలు — వీనిని పొందిపప్పుటికిని అనుభవించలేడు. ఎల్లపుడు ప్రయత్నము చేయు మహానీయుడు దేవతల ద్వారా సురక్షితమైన నిధిని (ధనమును) పొందుచున్నాడు.

అట్లు పదవ భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లువఁజేసెను —

భీష్మ ఉవాచ

8. ధనం లభేత దానేన మౌవేనాశ్లాం వికామ్పతే
ఉపభోగాంశ్చ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ జీవితమ్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు దానము చేయుటచే ధనమును పొందుచున్నాడు, మానస్త్రతమును పాలించుటచే, ఇతరులచే ఆజ్ఞాపాలన మొనర్పింప జేయు శక్తిని బడయుచున్నాడు. తపస్సుచే ఉపభోగములను, బ్రహ్మచర్యముచే ఆయుస్సును పొందుచున్నాడు.

9. రూపమైశ్వర్య మారోగ్యమహంసాఫలమశ్నుతే.

అహింస, ధర్మము—వీనిని ఆచరించుటచే రూపము, ఐశ్వర్యము, ఆరోగ్యము అను ఫలితములను మనుజుడు పొందుచున్నాడు.

10. యథా భేనునహస్రేషు పత్సే విస్తతి మాతరమే

ఏవం పూర్వకృతం కర్మ కర్తారమనుగచ్ఛతి.

దూడ వేలకొలది ఆవులలో తన తల్లిని కనిపెట్టునట్లు, చేయ బడిన కర్మయు కర్తను గుర్తెఱిగి అతనిని అనుసరించిపోవును.

11. జీర్యన్తి జీర్యతః కేశాదన్తా జీర్యన్తి జీర్యతః

చక్షుః శ్రోత్రే చ జీర్యతే తృప్తైశ్చ న తు జీర్యతే.

వార్ధక్యమున మనుజునకు చెండుకలు నెరసిపోవుచున్నవి, పళ్లు ఊడిపోవుచున్నవి. నేత్రములు, శ్రోత్రములు శిథిలములగు చున్నవి. కాని తృప్త మాత్రము శిథిలముకాక పైపెచ్చు పెరిగి పోవుచున్నది.

12. యేన ప్రవీణాతి ఏకరం తేన ప్రవీతః ప్రవణాపతిః

ప్రవీణాతే మాతరం యేన వృధివీ తేన పూజితా

యేన ప్రవీణాత్యుపాధ్యాయం తేన స్యాద్ బ్రహ్మపూజితమ్.

మనుజుడు ఏ కార్యముచే తండ్రిని సంతోష పెట్టుచున్నాడో, ఆ కార్యముచే ప్రజాపతి ప్రశంనుడగుచున్నాడు. ఏ ప్రవర్తనచే అతడు తల్లిని సంతృప్తి పఱచుచున్నాడో, దానిచే భూదేవి యొక్కయు పూజ గావింపబడుచున్నది. దేనిచే అతడు ఉపాధ్యాయుని తృప్తిపఱచుచున్నాడో దానిచే అతడు పరమాత్మ పూజ గావించినవాడగుచున్నాడు.

13. స్పృహయామి ద్విజాతిభ్యో యేషాం బ్రహ్మ పరం ధనమ్
యేషాం స్వప్రత్యయః స్వర్గస్తమః స్వాధ్యాయసాధనమ్.

ఎవరికి బ్రహ్మ మే పరమధనమైయున్నదో, అర్మజ్ఞానమే స్వర్గమైయున్నదో, వేదము యొక్క స్వాధ్యాయమే శ్రేష్ఠమును తపస్సు ఆయుయున్నదో అట్టి బ్రాహ్మణులను (బ్రహ్మనిష్ఠులను) నేను వాంఛించుచున్నాను.

పిమ్మట భీష్ముడు ధర్మరాజు యొక్క ప్రశ్నను పురస్కరించు కొని లక్ష్మీరుక్మిణీ సంవాదమును తెలియజేసెను. ఒకప్పుడు రుక్మిణీదేవి లక్ష్మీదేవిని 'మీరు ఏ ప్రాణులందు నివసించుదురు' అని అడుగగా ఆ శ్రీదేవి ఇట్లు చెప్పెను —

శ్రీరువాచ

14. వసామి నిత్యం మథగే ప్రగత్న
దక్షి నరే కర్మణి వర్తమానే
అక్రోధనే దేవపరే కృతజ్ఞే
జితేంద్రియే నిత్యముదీర్ఘసత్త్వే.

(లక్ష్మీదేవి రుక్మిణీదేవితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు సౌభాగ్యశాలియు, నిశ్చీకుడు, కార్యకుశలుడు, కర్మ పరాయణుడు, క్రోధరహితుడు, దేహరాధన తత్పరుడు, కృతజ్ఞుడు, జితేంద్రియుడు, అధిక సత్త్వగుణయుక్తుడు అయియున్నాడో, అట్టి వానియధుడు నేను ప్రతిదినము నివసింపుచున్నాను.

15. కాయేన త్రివిధం కర్మ వాచా వాచి చతుర్విధమ్
మనసా త్రివిధం చైవ ధశకర్మవథాం న్న్యతేత్.

శరీరముచే మూడు విధములైన కర్మలు, వాక్కుచే నాలుగు విధములైన కర్మలు, మనస్సుచే మూడు విధములైన కర్మలు, మొత్తము పది విధములైన కర్మలను త్యజించి వేయవలెను.

16. ప్రాణాతిపాతః సైన్యం ధ వరదారాసథావి చ
త్రిణి పిపాని కాయేన పర్వతః పరిపర్షయేత్.

ధృతిరుల ప్రాణనాశము గావించుట, దొంగతనము చేయుట, పరస్మై సంసర్గము — అను ఈ మూడు శరీరముచే చేయబడు పాపములు — వీనిని త్యజించవలెను.

17. అసత్ప్రలాపం పారుష్యం పైశున్యమన్యతం తథా
చత్వారి వాచా రాతేన్ద్రీ న అల్పేన్నానుచిన్తయేత్.

నోటితో చెడ్డమాటలు పలుకుట, కఠినముగ మాట్లాడుట, చాడీలు చెప్పట — అను ఈ నాలుగు బుద్ధోష్ణములు, వీనిని పలుకరాదు, మనస్సుతోను ఆలోచించరాదు.

18. అనభిధ్యా పరస్వీమ సర్వసత్త్వీమ సౌహృదమ్
కర్మణాం ఫలమస్తేతి త్రివిధం మనసా చరేత్.

ఇతరుల ధనమును గైకొనుటకై ఆలోచింపకుండుట, సమస్త ప్రాణుల యెడల మైత్రీభావము గలిగియుండుట, కర్మలఫలము తప్పక లభించునను విశ్వాసము గలిగియుండుట — అను ఈ మూడును మనస్సుచే చేయదగిన కార్యములు. వీనికి విరుద్ధములైనవి మనస్సుచే త్యజింపదగిన కార్యములు.

అనంతరము ధర్మరాజు జీవయాత్ర నిర్వహించువాడు ఎట్టి స్వభావము గలిగియుండవలెనని ప్రశ్నించినపుడు భీష్ముడు విష్ణు, గరుడ

సంవాదమును వివరించి చెప్పెను. పూర్వ మొకపుడు విష్ణువు గరుత్మాంతున కిట్లు దేవశించెను —

(శ్రీ) భగవానువాచ

19. యో మాం యథా వేదయతి తస్య తస్మాన్ని శాశ్వత
మనోబుద్ధిగతః శ్రేయో విదధామి విహణ్ము.

(విష్ణు భగవానుడు గరుత్మాంతునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు నన్ను ఎట్లు తెలిసికొనునో, అతనికి నేను అట్లు ఉండును. నేను అందఱి యొక్క మనస్సునందు, బుద్ధియందు ఉండి సర్వలకు హితము చేయుచున్నాను.

20. మయా సర్వమిదం వ్యాప్తం మయిసర్వం ప్రతిష్ఠితమ్
అహం సర్వజగద్వీణం సర్వత్రగతిరవ్యయః.

నేను ఈ సమస్త జగత్తును వ్యాపించియున్నాను. జగత్తంతయు నా యందే ప్రతిష్ఠితమైయున్నది ఈ జగత్తంతటి యొక్క బీజము నేనే అయియున్నాను. సర్వత్ర నేను వెలయుచున్నాను. నేను నాశరహితుడను.

21. సత్త్వగుణముతో కూడిన బుద్ధికలవారును, ఆత్మరత్నమును నిశ్చయించి, దాని చింతనమందే లగ్నమైన బుద్ధికలవారును, తమ ఆత్మరూపమే యగు నాశరహిత పరమాత్మను దర్శించుచున్నారు.

అంతట భీష్ముడు శివుని మాహాత్మ్యమును గూర్చి ధర్మరాజునకు చెప్పడని శ్రీకృష్ణుని అర్థింపగా, శ్రీకృష్ణుడు శివుని మాహాత్మ్యమును ధర్మరాజునకు తెలియజేయుచు ఉపమన్యువు శివుని స్తుతిండుట మొదలగు విషయములను కూడ తెలిపెను. తత్సంధర్మమున

శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజునకు ఉపమన్యువు ఒకవుడు ఇంద్రునకు
బోధించిన విషయముల నిట్లు తెలిపెను —

22. బన్ధ కృపాకమధ్యేఽపి
మేఽస్తు హరచరణపద్మనరతవ్య
మా వానిశ్వరభక్తే
భవాని భవనేఽపి శక్రవ్య.

(ఉపమన్యువు ఇంద్రునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

శంకరుని పాదపద్మములకు నమస్కరించు అపకాశము దొఱకి
నచో నేను చంబాలురందు జన్మించినను సంతోషముగా అట్టి బన్ధును
స్వీకరించుదును. శివుని యెడల అనన్యభక్తి లేక నేను ఇంద్రుని
భవనమందు కూడ స్థానమును పొంద నభిలషించను

23. అలమన్యాభిస్తేషాం
కథాభిరప్యన్యధర్మయతైభిః
యేషాం న క్షణమపి రుచిభో
హరచరణస్మరణ విచ్ఛేదా.

ఏవరికి యాకాలమైనను శివుని చరణారవిందముల సర్వము
యొక్క వియోగము ఇష్టపడదో, అట్టివారికి ఇతర ధర్మములతో
కూడిన కథలన్నియు వ్యర్థములే యగును.

24. హరచరణనిరతమతినా
భవితవ్యమన్వార్థవం యుగం ప్రాప్య
సంసారభయం న భవతి
హరభక్తిరసాయనం పితౄ.

కుటిలముగు కలియుగమును పొందిన మనుజులందఱు తమ
మనస్సులను శివుని చరణారవిందముల చింతనమందే లగ్నమొనర్ప
వలెను. శివభక్తిరూప అమృతమును త్రాగినచో సంసారమును
దోగమును గూర్చిన భయమిక ఉండదు.

25. న నాకవృక్షం ప చ దేవరాజ్యం
న బ్రహ్మలోకం ప చ విష్ణులత్వమ్
న సర్వకామానభిలాఽ వృతోమి
హరస్య దానత్వమహం వృతోమి.

నేను స్వర్గలోకమును కోరుట లేదు. దేవతల రాజ్యమును పొంద నభిలషించుట లేదు. బ్రహ్మలోకమును నేను వాంఛించుట లేదు. నిర్గుణబ్రహ్మము యొక్క సాయుజ్యమును నేను పొందదలంచుట లేదు. భూమండలము యొక్క సమస్త కామఫలము, పదార్థములను నేను పొందదలంచుట లేదు. నేను కేవలము శివుని దానత్వమునే అభిలషించుచున్నాను.

26. దివసకరశశాంకువహ్నిదీప్తం
త్రిభువనసారమసారమాద్యమేకమ్
అజరమమర మప్రసాద్య రుద్రం
జగతి పునానిహ కోలభత కాన్తిమ్.

ఎవరు (ఏ వ ర మ శి వుడు) తన నేతములగు సూర్య చంద్రాగ్నులచే భాసించుచున్నారో, ఎవరు ముల్లోకములందును సారరూపులో, ఎవరిని నుండి సారతత్త్వియు మణియొకటి లేదో, ప్రపంచమునకు అదికారణుడును, అద్వితీయుడును, అజరుడును, అమరుడును అగు ఆ రుద్రుని శక్తిభావముతో ప్రసన్నునిగ చేయక ఎవడీ ప్రపంచమున శాంతిని పొందగలడు ?

27. యది నామ జన్మ భార్యో
భవతి మదీయోః పునర్జన్మేః
తస్మిన్ప్రజ్ఞాన్మని
భవే భవేవైకీయా భక్తిః

నా యొక్క దోషములచే నేను మరల మరల ఈ ప్రపంచమున జన్మించవలసి వచ్చినను, ఆయా ప్రతి జన్మయందును శివుని యెడల

నాకు అక్షయమైన భక్తియుండుగాక! — అనునది నా యొక్క అభీష్టము.

ఉపమన్యువు శివుని స్తుతింప, * శివుడు ప్రత్యక్షముకాగా ఉపమన్యువు అమ్మహాదేవునితో భక్తిపూర్వకముగ ఇట్లు పలికెను —
ఉపమన్యురువాచ —

28. యది దేయో ఫరో మహ్యం యది తుష్టోఽనీమే ప్రభో
భక్తిర్భవతు మే నిత్యం త్వయి దేవ సురేశ్వర.

(ఉపమన్యువు శివునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ప్రభూ! మీరు నా యెడల సంతుష్టులగుచో, నాకు వర మొసంగదలంచుచో, దేవా! సురేశ్వరా! మీ యందు సదా నాకు భక్తి కలిగియుండునట్లు అనుగ్రహింపుడు.

29. నాస్తి శర్వసమో దేవో నాస్తి శర్వసమా గతిః
నాస్తి శర్వసమో దానో నాస్తి శర్వసమో రణే.

శివునితో సమానమైన దేవత ఎవడున్ను లేడు. శివునితో సమానమైన గతి యేదియు లేదు. దానము చేయుటలో శివునితో సమానమైన వాడెవడున్ను లేడు. యుద్ధమందు శివునితో సమానమైన వీరుడెవడున్ను లేడు.

ఉపమన్యువు తనతో ఇట్లు చెప్పినని శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజున కెఱిగించెను —

ఉపమన్యురువాచ

30. జన్మకౌటి సహస్రేషు నానాసంసార యోనిషు
జన్తేర్విగతపాపస్య భవే భక్తిః ప్రజాయతే.

* ఉపమన్యువు ఈ సందర్భమున కావించిన శివహృదయ నామ స్తోత్రము గ్రంథారంభమున 155 వ పేజీలో ప్రకటించబడినది.

(ఉపమన్యువు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

కోటి వేల జన్మలవఱకు నానావిధ సాంసారిక జన్మలందు
తిరుగుచు తిరుగుచు ఒకానొక జీవుడు సర్వపాపరహితుడు కాగా
అపుడాతనికి శివుని యందు భక్తి కలుగును.

31. ఉత్పన్నా చ భవే భక్తిరనన్యా పర్వభావతః
భావినః కారణే చాస్య పర్వయుక్తస్య పర్వభా.

భాగ్యముచే సర్వసాధన సంపన్నుడైనవానికి జగత్కారణుడగు
శివుని యందు సంపూర్ణ భావముతో సర్వభా అనన్యభక్తి కలుగును.

32. తస్యైవ చ ప్రసాదేన భక్తిరుత్పద్యతే నృణామే
యేన యాన్తి పరాం సిద్ధిం తద్భాగవతచేతసః.

దేనిచే జనులు తమ చిత్తమును శంకరుని చింతనమందు లగ్న
మొనర్చి పరమసిద్ధిని పొందుచున్నారో, అట్టి అనన్యభక్తి శంకరుని
కృపచేతనే మనుజుల హృదయమందు కలుగుచున్నది.

33. యే సర్వభావానుగతాః ప్రపద్యంతే మహేశ్వరమ్
ప్రపన్నవత్సలో దేమః సంసారాత్ తాతా సముద్ధరత్.

ఎవరు సంపూర్ణ భావముతో మహేశ్వరుని శరణు పొందు
చున్నారో, వారి ఉద్ధారమును శరణాగత వత్సలుడగు మహాదేవుడే
ఈ ప్రపంచమువ కాదించును.

అటు పిదప శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —

వాసుదేవ ఉవాచ

34. సర్వలక్షణహినోఽపి యుక్తోవా నర్వపాతకైః
సర్వం తుదపి తత్త్వాపం భావయజ్ఞోపమాత్మనా.

(శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఉత్తమ లక్షణములేవ్వియు లేనివాడును, సమస్త పాపములతో
కూడిన వాడును అగు మనుజుడైనను తన హృదయమందు శివుని
భ్యానించుచో, అతడు తన పాపములన్నిటిని వశింపజేసికొనును.

అంతట భీష్ముడు నారద మార్కండేయ సంవాదమును గూర్చి
ధర్మరాజునకు ఉద్ఘోషించెను. పూర్వముకప్పుడు మార్కండేయుని
ప్రశ్నను పురస్కరించుకొని నారదుడు అతనికిట్లు సమాధానము
చెప్పెను —

నారద ఉవాచ

35. దేవర్షిపితృతీర్థాని బ్రాహ్మం మధ్యేఽథ వైష్ణవమ్
సృజాం తీర్థాని వజ్రాహుః పాణి సంనిహితానివై.

(నారదుడు మార్కండేయునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజుల చేరియందే ఐదు తీర్థములుకలవని పెద్దలు చెప్పదురు.
అవి యేవియనిన— దేవతీర్థము, ఋషి తీర్థము, వీర్మతీర్థము, బ్రహ్మ
తీర్థము, వైష్ణవతీర్థము. (ప్రత్యేక చివరిభాగమున దేవతీర్థము కలదు.
చిటికన ప్రేలు, ఉంగరపు వేళ్ళయొక్క మూలభాగమున ఋషి తీర్థము
కలదు. బొటన ప్రేలు, మాపుడు ప్రత్యేకమధ్య భాగములో వీర్మతీర్థము
కలదు. బొటన ప్రేలి మూలభాగమున బ్రహ్మతీర్థముకలదు. అరచేతి
మధ్యభాగమున వైష్ణవతీర్థము కలదు.)

36. అర్థాశ్చ నార్యశ్చ సమానమేత-

ప్రేయోంసి పుః సామిహ మోహయన్తి
రతిప్రమోదాత్ ప్రమదా హరన్తి
భోగైర్దనం చాప్యవహన్తి ధర్మాన్.

ధనము, కామము—రెండిటియొక్క ప్రభావము ఒకే విధముగ
నుండును. ఆ రెండును మనుజునకు ప్రేయోమాహ్లామున ఆటంకమును
కలుగజేయును. అవి అతనిని మోహింపజేయును. గతిజనిత మోద
ముచే కామము ఆటంకము కలుగజేయునున్నది. ధనము భోగముల
ధర్మమును నాశనము చేయుచున్నది.

అంసతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు చెప్పెను—

భీష్మ ఉవాచ

37. శ్రద్ధాపూతో నరస్తాత దుర్ధాన్తేఽపి న సంశయః
పూతో భవతి నర్వత్ర కిముత త్వం మహాద్యుతే.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

మనశ్చ్యుడు! జిలేంద్రియుడు కాకున్నను శ్రద్ధామాత్రముచే
పవిత్రుడగుచున్నాడు. దీనియందు సందేహములేదు. బ్రహ్మలేటస్వి
యగు రాజా! శ్రద్ధతోకూడిన మనుజుడు సర్వత్ర పవిత్రుడుగ నే
యుండును. ఇక మీ వంటి ధర్మార్ముడు పవిత్రుడగుటలో సందేహము
లేదు.

అత్తతీ కాశ్యపుడు ధర్మరాజునకిట్లు బోధించెను—

కాశ్యప ఉవాచ

38. సర్వే చ వేదాః సహ పద్ధిరగ్నేః
సాంఖ్యం పురాణం చ కులే చ జన్మ
వైతాని సర్వాణి గతిర్భవంతి
శిలవ్యపేతస్య నృప ద్విజస్య.

(కాశ్యపుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

శిలములేనివానికి అంగసహితముగ వేదములుగాని, సాంఖ్య,
పురాణముల జ్ఞానముగాని, ఉత్తమకులమందు జన్మగాని, అవియున్నియు
చేరి కాని ఉత్తమగతి నొసంగజాలవు.

పిదప మార్కండేయుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—

మార్కండేయ ఉవాచ

39. అశ్వమేధసహస్రం చ సత్యం చ కులయా ధృతమే
నాంభికానామి యద్యవ్య సత్యస్యార్థమవాప్నుయాత్.

(మార్కండేయుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

త్రాసుయొక్క ఒక వశ్యమునందు ఒక వెయ్యి అశ్వమేధ
యజ్ఞములను, మఱియొక వశ్యమునందు సత్యమును ఉంచి తూచినచో
ఆ యజ్ఞములన్నియు కలసి సత్యముయొక్క అర్థభాగమునకైనను సరి
తూగగలవో, లేనో నాకు తెలియదు (సరితూగలేవని భావము.)

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు ప్రబోధించెను—

భీష్మ ఉవాచ

40. అహింసా సత్యమశ్రోథ ఆన్యకంస్యం దమస్తథా
అర్థవం చైవ రాజేన్ద్ర నిశ్చితం ధర్మలక్షణమ్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు చెప్పెను—)

అహింస, సత్యము, అశ్రోధము, శోమలత్వము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, సరళత్వము—ఇవి ధర్మముయొక్క నిశ్చితములగు లక్షణములై యున్నవి.

విమృ్త భీష్ముడు ఒకానొక సిద్ధునకును, శిలవృత్తితో, జీవించు ఒకానొక గృహస్థునకున్న జరిగిన సంభాషణమును వివరించి చెప్పెను, పవిత్రస్థానములను గూర్చి తీర్థములను గూర్చి గృహస్థుడు ప్రశ్నింప, సిద్ధుడీట్లు చెప్పెను—

సిద్ధ ఉవాచ

41. వర్ణశ్రమా యథా పర్వ ధర్మజ్ఞాపవివర్ధితాః
క్రతవశ్చ యథాసామాప్తథా గణ్ఠాం వినా జగత్.

(సిద్ధుడు శిల్పవృత్తిగల గృహస్థునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ధర్మము, జ్ఞానము లేనిచో, అన్నివర్ణములకు, అశ్రమములకు శోభ ఎట్లులేదో, సోమ రసములేనిచో యజ్ఞ మెట్లు శోభించదో, అట్లే గంగానదిలేనిచో జగత్తునకే శోభ ఉండదు.

తరువాత ధర్మరాజు ప్రపంచమున పూజ్యులెవరు అని ప్రశ్నింప భీష్మచార్యుడు నారద శ్రీకృష్ణసంవాదమును పేర్కొనెను. 2౩వపుడు శ్రీకృష్ణుడు నారదుని లోకమున పూజ్యులెవరో తెలుపుడని ప్రశ్నింప నారదుడిట్లు సమాధానము చెప్పెను—

నారద ఉవాచ

42. పరుణం వాయుమాదిత్యం వర్షస్యం జాతవేదసమే
స్థాణుం స్కన్ధం తథా లక్ష్మీం విష్ణుం బ్రహ్మణమేవ చ.

43. వాచస్పతిం చన్ద్రమసమవః పృథ్వీం సరస్వతీమ్
సతతం యే నమస్కన్తి తాన్ నమస్కామ్యహం విభో.

(నారదుడు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఎవరు పరుణుడు, వాయువు, ఆదిత్యుడు, అగ్ని, కుద్రుడు, కాత్రిశేయస్వామి, లక్ష్మీ విష్ణువు, బ్రహ్మదేవుడు, బృహస్పతి, చంద్రుడు, జలము, వృథివి, సరస్వతీదేవి—వీరికి సదా ప్రణామిల్లుచుందురో, అట్టి పుణ్యాత్ములకు నేను శిరస్సు వంచి నమస్కరించుదును.

44. సర్వాన్ దేవాన్ నమస్కన్తి యే చైకం వేదమాశ్రితాః
శ్రద్ధధానాశ్చ దానాశ్చ దుర్గాణ్యతితరన్తి తే.

ఎవరు సమస్తదేవతలకు ప్రణామిల్లుదులో, వేదమునే అశ్రయించుదురో, శ్రద్ధ కలిగియుందురో, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుదురో, అట్టివారు దుష్టరసంకటముల నుండి విముక్తిని బొందుచున్నారు.

45. అక్రోధః సత్యవచనమహంసా దమ ఆర్థవమ్
అదోహోఽసఖమానశ్చ ప్రాప్తితిజ్ఞో దమః శమః.

46. యస్మిన్మతాని దృశ్యస్తే న చాకార్యాణి భారత
స్వభావతో నివిష్టాని తత్త్వాతం మానమర్హతి.

క్రోధము లేకుండుట, సత్యభాషణము, అహింస, ఇంద్రియ నిగ్రహము, స ర శ త్వ ము, ద్రోహరాహిత్యము, అభిమాన శూన్యత్వము, లజ్జ, సహనశీలత్వము, దమము, మనోనిగ్రహత్వము - అను ఈ సద్గుణములు ఎవని యందు స్వభావముగ నే కనుపించునో, వాడు దానమునకు ఉత్తమ పాత్రలును, సమ్మానమునకు అధికారులును (అర్హులును) అయియున్నారు.

47. లోకయాత్రా చ ద్రష్టవ్యా ధర్మశాస్త్రహితాని చ
వివం నరో వర్తమానః శాశ్వతీర్వర్తత నమాః.

మనుజుడు జగత్తు యొక్క వ్యవహారములపై దృష్టి నుంచి ఆలోచించవలెను. ధర్మమును, తన శ్రేయస్సును అభివృద్ధి పఱచుటకు ఉపాయములను ఆలోచించవలెను. అట్లు చేయు మనుజుడు సదా అభ్యుదయశీలుడై యుండును.

తదుపరి భీష్ముడు దేవశర్మ యను గురువు — విపులుడను తన శిష్యునకు బోధించిన ధార్మిక విషయములను తెలియజేసెను. దేవశర్మ విపులున కిట్లు బోధించెను —

దేవశర్మోవాచ

48. న మాం కశ్చిద్ విజానీత ఇతికృత్వా న విశ్వసేత్
నరో రహసి పాపాత్మా పాపకం కర్మ వై ద్విజ.

49. కుర్వాణం హి నరం కర్మ పాపం రహసి సర్వదా
పశ్యంతి ఋతవశ్చాపి తథా దిననిశేఽప్యుత.

(దేవశర్మ విపులునిలో ఇట్లు చెప్పెను —)

వాసియగువాడు ఏకాంతమున పాపముచేసి 'నన్నెవరును చూచుటలేదు' అని విశ్వసించరాదు. ఏలయనిన, ఏకాంతముగ పాప కర్మ చేయు వానిని ఋతువులు, రాత్రిందినములు చూచుచునే యున్నవి.

50. సాధూనాం పువరాచారో గరియాః ధర్మలక్షణాః.

మహాత్ములగు ఉత్తముల అచరణయే ధర్మము యొక్క
లక్షణమైయున్నది.

51. స్రీయో యత్ర చ పూజ్యస్తే రమస్తే తత్ర దేవతాః

అపూజితాశ్చ యత్రైతాః సర్వాస్తత్రాఫలాః క్రియాః.

ఎచట స్త్రీలకు ఆదరసత్కారము గావింపబడునో అచట
దేవతలు ప్రసన్నతాపూర్వకముగ నివసించుదురు. స్త్రీలకెచట
అనాదారము గావింపబడునో అచట సమస్త క్రియలు నిష్ఫలములై
పోవుదు.

52. విదేహరాజయహితా చాత్ర క్లేకమగాయత

నాస్తి యజ్ఞ్రిత్యా తాచిన్నశ్రాద్ధం నోపవాసకమే

ధర్మః స్వభర్తృకుశుపా తయా స్వర్గం జయన్తు్యత.

విదేహరాజగు జనకుని పుత్రిక గానముచేసిన శ్లోకముకంటె
కలదు. దాని భావమేమనగా - స్త్రీకి ఏదియైన యజ్ఞాది కర్మము
గాని, శ్రాద్ధము గాని, ఉపవాసము చేయుటగాని అవశ్యకము లేదు.
అటు ధర్మము భర్తను సేవించుట. దానిచే స్త్రీలు స్వర్గలోకముపై
విజయమును పొందుచున్నారు.

53. క్రియ వితాః స్రీయో నామ సత్కార్యా భూతిమిచ్ఛతా

సాలితా నిగృహితా చ క్రిః స్త్రీ భవతి భారత.

స్త్రీలే గృహము యొక్క లక్ష్మీ స్వరూపులు అయియున్నారు.
ఉన్నతిని అభిలషించు పురుషులు స్త్రీలను లెస్సగ నక్కరించవలెను.
తమ పశమించుచుకొని వారి యొక్క పాలన, పోషణ చేయుటచే
స్త్రీ స్త్రీ (లక్ష్మీ) యొక్క స్వరూపముగుచున్నది.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రబోధము నలిపెను -

భీష్మ ఉవాచ

54. ప్రత్యక్షం ప్రీతిజననం భోక్తుర్భాతుర్భవత్కుత
సర్వాణ్యన్యాని దానాని పరోక్షఫలవన్ముత.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

అన్నదానము దాతను, భోక్తను ఇరువురను ప్రత్యక్ష రూపముగ సంతుష్టపజచునదై యున్నది. తక్కిన దానములన్నిటి యొక్క ఫలము పరోక్షమైయున్నది.

55. అశ్వమేధసహస్రం చ సత్యం చ తులయా ధృతమ్
అశ్వమేధసహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్యతే.

త్రాసు యొక్క ఒక పశ్యమునందు వేయి అశ్వమేధ యాగముల యొక్క పుణ్యము, మఱియొక దాని మీద కేవలము సత్యము ఉంచబడినచో సత్యమే గురుతరమైనదని తెలియగలదు.

56. అజన్మమరణాద్ యన్తు బ్రహ్మచారి భవేదిహ
న తస్య కించిదప్రాప్యమితి విద్ధి సరాధిప.

యోగజ్ఞీవిలేము బ్రహ్మచారిగా నుండువానికి అలభ్యమైనది ఒకింతైనను లేదని తెలిసికొనుము.

57. అన్తరా సాయమాశం చ ప్రాతరాశం చ యో నరః
సదోపవాసీ భవతి యో ప భుజ్జేన్తరా పునః.

ఎవడు కేవలము ప్రాతఃకాలమున, సాయంసమయమున మాత్రము భోజనము చేయునో, మధ్యలో ఏమియు తినజో, అతడు సదా ఉపవాసియనియే తలంచవలెను.

పిమ్మట భీష్ముడు ధర్మరాజువకు పూర్వము మహర్షులు చెప్పిన ధర్మములను పేర్కొనెను. అందు భరద్వాజుజిట్లు వదించెను —

భరద్వాజ ఉవాచ

58. ఉత్పన్నస్య మరోః శృణ్ణం వర్తమానస్య వర్తతే
ప్రార్థనా పురుషస్యైవ తస్య మాత్రా న విద్యతే.

(భరద్వాజుడు ఇట్లు చెప్పెను —)

పుట్టిన మృగము పెరుగుచున్న కొలది దాని కొమ్ములు కూడ
ఎట్లు పెరుగుచుండునో, అట్లే మనుజుని తృప్త్యయు పెరుగుచుండును,
దాని! హద్దు ఏమియు లేదు.

గౌతముడిట్లు చెప్పెను —

గౌతమ ఉవాచ —

59. న తల్లోకే ద్రవ్యమస్తి యల్లోకం ప్రతిపూరయేత్
నముద్రకల్పః పురుషో న కదాచన పూర్యతే.

(గౌతముడు ఇట్లు చెప్పెను —)

మనుజుని అశ యొక్క పొట్టను నింపునట్టి వస్తువేదియు
ఈ ప్రపంచమున లేదు. మనుజుని అశ సముద్రము వంటిది అది
ఎన్నడును నిండదు.

అత్రి ఈ ప్రకారముగ చెప్పెను —

అత్రి రువాచ

60. న జాతు కామః కామానాముపభోగేన కామ్యతి
పావిషా కృష్ణపర్మైవ భూయ ఏవాభివర్ధతే.

(అత్రి యిట్లు చెప్పెను —)

భోగములను అనుభవించుటచే వానిని గూర్చిన అశ ఎన్నడును
తగ్గదు. పై సెచ్చు అగ్నిలో నెయ్యి వేసిన చండమున అది ఇంకను
అధికమగుచుండును.

అరుంధతి ఇట్లు చెప్పెను—

అరున్ధత్యువాచ

61. ధర్మార్థం సంపదయో యోవై ద్రవ్యాణాం పక్షిసమ్మతః
తపఃసంపదయ ఏవేహ విశిష్టో ద్రవ్యసంపదయాత్.

(అరున్ధతి ఇట్లు చెప్పెను—)

ధర్మము చేయుటకై ధనమును సంపాదించవలెనని ఈ ప్రపంచ
మున కొండటి అభిప్రాయమై యున్నది. కాని ధన గ్రహణముకంటె
తంస్సుయొక్క సంపాదనయే శ్రేష్ఠమైనది.

పరాశరుడు ఇట్లు ప్రబోధించెను—

పరాశర ఉవాచ

62. జితేంద్రియేణ దాన్తేన శువినాదాపలేన వై
అదుర్బలేన ధీరేణ నోత్తరోత్తరవాదినా
అలుక్ష్టేనాన్యశంసేన బుజానా బ్రహ్మవాదినా
చార్మితరత్నరేణైవ సర్వభూతహితాత్మనా
ఆరయః షడ్ విజేతవ్యా నిత్యం స్వం దేహమాశ్రితాః
కామక్రోధో చ లోభశ్చ మానమోహౌ మదస్తథా.

(పరాశరుడు ఇట్లు చెప్పెను—)

మనుజుడు జితేంద్రియుడు, మనోనిగ్రహి, వవ్రితుడు, చంచలత్వ
రహితుడు, బలయుతుడు ధైర్యశాలి, వాద వివాదరహితుడు, లోభ
వర్జితుడు, దయాళువు, సరళస్వభావ యుతుడు, బ్రహ్మవాది, సదా
చారపరాధుఁడు, సర్వమతహిక్షైషి అయి తనయందున్న కామ,
క్రోధ, లోభ, మోహ, మాన, మదములను ఆఱుమంది శత్రువులను
తప్పక జయించవలెను.

63. విధినా ధృతిమాన్థాయ శుశ్రూషురనహంకృతః
వర్జితయస్యానుమతే యథాశక్తి యథాబలమ్
తర్మణా మనసా వాచా చక్షుషా చ చతుర్విధమ్
అస్థాయ నియమం ధీమాజ్ఞానై దాన్తే జితేంద్రియాః.

బుద్ధిమంతుడు విధిపూర్వకముగ వైర్యము నాశ్రయించి గురు సేవాతత్పరుడై, అహంకారశూన్యుడై సర్వుల సానుభూతికి పాత్రుడై, తనశక్తి, బలమాలననుసరించి కర్మ, మనస్సు, వాక్కు, నేత్రములు— అను వీనిద్వారా నాలుగు విధములైన సంయమము నవలంబించి శాంత చిత్తుడై, దమనశీలుడై, జితేంద్రియుడై యుండవలెను.

64. పరిసంఖ్యాన తత్త్వజ్ఞస్తథా సత్కరతః సదా

ఊర్ధ్వం నాథో న తిర్యక్ చ న కించిదఖికామయేత్.

(సన్న్యాసి) వస్తువులయొక్క స్వరూపమును చక్కగ విచారించి, వాని తత్త్వమును తెలిసికొని సదా సత్కమందు అనురక్తుడై యుండవలెను. పైన, క్రింద, ప్రక్కల ఏ వస్తువును, ఎపుడును గోరరాదు

65. ఏవం సంఘరమాణస్తు యతిధర్మం యథావిధి

కాలస్య పరిణామాత్ తు యథా పక్వఫలం తథా

స విస్మయ్య స్వకం దేహం ప్రవిశేద్ బ్రహ్మశాశ్వతమ్.

ఈ ప్రకారముగ విధిపూర్వకముగ యతిధర్మమును పాలించు సన్న్యాసి కాలపరిణామవశమున తన శరీరమును పక్వ ఫలమునువలె వదిలి, సనాతన బ్రహ్మమందు ప్రవేశించుచున్నాడు.

66. నిరామయమనాద్యంతం గుణసౌమ్యమచేతనమ్

నిరక్షరమదీజం చ నిర్నిర్ద్రయమజం తథా.

67. అజయ్యమక్షరం యత్ తదభేద్యం మాక్ష్మమేవ చ

నిర్గుణం చ ప్రకృతిమన్నిర్వికారం చ పర్వకః.

68. భూతభవ్య భవిష్యస్య కాలస్య పరమేశ్వరమ్

అవ్యక్తం పురుషం క్షితమానన్తాయ ప్రవద్యతే.

ఆ బ్రహ్మము నిరామయము, అనాది, అనంతము, సౌమ్యగుణయుక్తము, వైరన్యరూపము, అనిర్వచనీయము, బీజరహితము,

ఇంద్రియాశీతము, జన్మవర్జితము, ఆజేయము, నాశరహితము, అభేద్యము, సూక్ష్మము, నిర్ద్వంద్వము, సర్వశక్తివంతము, నిర్వికారము, భూత భవిష్యద్వర్తమానముల ప్రభువు, పరమేశ్వరుడు అయి ఋషిని, అదియే అవ్యక్తము, అంతర్యామి, తేత్రము కూడ అయియున్నది. దాని నెఱుఁగువాడు మోక్షమును పొందును.

69. ధృత్యా శ్శోదరం రక్షత్ పాణిపాదం చ చక్షుషా
ఇన్ద్రియార్థాంశ్చ మనసా మనేఋదౌ పమాదధత్.

ధైర్యముచే ఉపస్థను (జనసేంద్రియమును), ఉదరమును అరికట్టవలెను. నేత్రముల ద్వారా చేతులను, కాళ్ళను అరికట్టవలెను. మనస్సుచే ఇంద్రియ విషయములను అరికట్టవలెను. మనస్సును బుద్ధి యందు స్థాపించవలెను.

70. జ్ఞానయుక్తస్తథా దేవం హృదిస్తముపరిక్షయేత్
అదీప్యమానం వప్యషా విధూమమనలం యథా
రక్తిమస్తమివాదిత్యం వైద్యుతాగ్నిమివామ్బురే
సంస్థితం హృదయే పశ్యేదీశం, కాశ్వతమవ్యయమ్.

వివేకయుక్తుడగు సాధకుడు తన హృదయమున విరాజమానుడైయున్న పరమాత్మ దేవుని సాత్కర్మరించుకొనవలెను. ఆకాశమున మెఱుపు యొక్క ప్రకాశము చూడబడునట్లు, కిరణయుక్తుడగు సూర్యుడు భాసించునట్లు ఆ పరమాత్మ దేవుడు పొగలేని అగ్నివలె 'తేజో'వంతముగ ప్రకాశించుచుండుటను గాంచవలెను. హృదయ దేశమున విరాజమానుడైన ఆ నాశరహిత, సనాతన పరమేశ్వరుని బుద్ధియను నేత్రము ద్వారా దర్శింపవలెను.

71. నిష్కలం కేవలం భవతి కుద్ధకత్వార్థ తత్త్వచిత్.

శుద్ధ రత్నార్థమును తత్త్వము ద్వారా తెలిసికొనువాడు అవయవరహిత, అద్వితీయ బ్రహ్మమే యగుచున్నాడు.

పిదప భీష్ముడు ప్రపంచములో వంద్యులు, పూజ్యులు ఎవరను; ధర్మరాజు యొక్క ప్రశ్నకు సమాధాన మొసంగుచు ఇంద్ర, మాలిని సంవాదమును ఎఱిగించెను. పూర్వము ఇంద్రుడు తన సారథియగు మారలితో ఇట్లు చెప్పెను —

ఇంద్ర) ఉవాచ

72. ధనం విద్యావైశ్వానర్యం యేషాం వ చలయేన్మతిమ్
చలితాం యే నిగృహ్ణన్తి తాన్ విత్తం పూజయామ్యహమ్.

(ఇంద్రుడు మారలితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ధనము, విద్య, విశ్వర్యము ఎవరి బుద్ధిని చలించ చేయజాలవో, ఎవరు దంచబుద్ధిని వివేకముచే వశమందుంచుకొనుదురో అట్టి మహనీయులను నేను నిత్యము పూజించుచున్నాను.

అటు తరువాత భీష్ముడు ధర్మరాజున కీ ప్రకారము బోధించెను —

భీష్మ ఉవాచ

73. అచారాల్లభతే హ్యయరాచారాల్లభతే శ్రియమ్
అచారత్ కీర్తిమాప్నోతి పురుషః ప్రేత్య చేహ చ.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

సదాచారము వలననే మనుజునకు ఆయుస్సు లభించును. సదాచారము వలననే అతడు సుఖము బడయును. సదాచారము వలననే అతనికి ఇహ, పరలోకములందు కీర్తి లభించును.

74. తస్మాత్ కుర్యాదిహాచారం యదీచ్ఛేద్ భూతిమాత్మనః
అపి పాపశరీరస్య అచారో హస్త్యలక్షణమ్.

కాబట్టి శ్రేయస్సును కోరు మనుజుడు ఈ ప్రపంచమున సదాచారమునే పాలింపవలెను. శరీరమంతయు పాపమయమైన వాడుకూడ

కదాచారమును పాలించుచో, అతడు తన శరీర, మనఃబుల యొక్క శుద్ధి లక్షణములను అణగద్రొక్కి వేయును.

75. వాక్ సాయకావదనాన్నిష్ఠతన్తి
యైరాహతః శోచతి రాత్ర్యహని
పరస్య వా మర్మను య పతన్తి
తా వణితో నాచస్పృహత్ పరేషు.

పచనకూప బాణములు నోటి నుండి వెలువడగనే, వానిచే కొట్టబడి జనులు రాత్రింబగళ్ళు శోక నిమగ్నులగుచున్నారు. కావున మనుజుడు ఇతరులకు బాధ కలుగజేయు పచనములను ఎన్నడును పలుకరాదు.

76. (న సంధ్యాయాం న్వపేన్నిత్యం స్నాయాచ్ఛుద్ధః సదా భవేత్)
స బాఘ్యుదితశాయీ స్నాత్ ప్రాయశ్చిత్తి తథా భవేత్
మాతాపితరముత్తాయ పూర్వమేవాభివాదయేత్
అభారమథవాప్యన్యం తథాయుర్విద్యతే మహతః.

సాయంతాలమున నిదురించరాదు. ప్రతి దినము స్నానము చేయుచు పవిత్రతాపూర్వకముగ ఉండవలెను. సూర్యోదయముగు వఱకు ఎప్పుడును నిదురించరాదు. ఎప్పుడైన అట్లు నిదురించినచో ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలెను. ప్రతి దినము ఉదయము లేచిన పిమ్మట, మొదట తల్లిదండ్రులకు, తదుపరి ఆచార్యునకు ఇతర గురుజనులకు నమస్కరింపవలెను. దీనివలన దీర్ఘాయువు లభించును.

77. సర్వాణి ఖలు తీర్థాని గుణావన్తి మనీషిణః
యత్తు తీర్థం చ శౌచం చ తన్మే శృణు సమాహతః.

ఈ ప్రపంచమునగల తీర్థములన్నియు బుద్ధిమంతులకు సత్ఫలమునే కలుగజేయును. కాని వాని యన్నింటిలోను మహా పవిత్రమై, ప్రధానమైనట్టి తీర్థమును గూర్చి చెప్పచున్నామని వినుడు.

78. అగాధే విమలే శుద్ధే నత్యతేయే ధృతిహదే

స్నాతవ్యం మానసే తీర్థే పక్ష్యమాలమ్మ్య శాశ్వతమ్.

దేనియందు ధైర్యమును కుండము, సత్యమును జలము నిండి
మున్నదో, ఏది అగాధమును, అత్యంత నిర్మలమును, శుద్ధమును అయి
యున్నదో, అట్టి మానస తీర్థమున నదా వరమాత్మ నాశ్రయించి
స్నానము చేయవలెను.

79. నిర్మమా నిరహంకారా నిర్ద్వంద్వా నిష్పరిగ్రహః

శుభయస్తీర్థ భూతాస్తే యే క్షైష్యముపజ్ఞతః.

మమత్వము, అహంకారము, రాగద్వేషాది ద్వంద్వములు,
పరిగ్రహము లేనివారును, భిక్షుచే కేవల నిర్వహణము కావించు
వారును, విశుద్ధ అంతఃకరణము కలవాగును అగు సాధు మహాత్ములు
తీర్థ స్వరూపులై యున్నారు.

80. నేదకర్ణిన్పగాత్రస్తు స్నాత ఇత్యభిధీయతే

స స్నాతో యో దమస్నాతః ప జాహ్యథ్యంతరః శుచిః.

కరీరమును కేశలము నీటియందు తుడుపుటయే స్నానమనం
బడిదు. ఎవడు మనస్సు, ఇంద్రియములయొక్క సంయమము కలిగి
యుండునో అతడే బాహ్యభ్యంతరములందును పవిత్రుడుగ తలంచ
బడును.

81. వృత్తశౌచం మనఃశౌచం తీర్థశౌచమతః పరమ్.

జ్ఞానోత్పన్నం చ యచ్ఛౌచం తచ్ఛౌచం పరమం న్మృతమ్.

శుద్ధి నాలుగు విధములుగ చెప్పబడినది—ఆచారశుద్ధి మనః
శుద్ధి, తీర్థశుద్ధి, జ్ఞానశుద్ధి, దీనియందు జ్ఞానముచే కలుగుశుద్ధియే శ్రేష్ఠ
మని తలంచబడినది.

82. మనసా చ ప్రదిప్తేన బ్రహ్మజ్ఞానజలేన చ

స్నాతి యో మానసే తీర్థే తత్పావం తత్త్వదర్శనః.

ఎవడు ప్రసన్ను, శుద్ధమనస్సుచే బ్రహ్మజ్ఞానమను జలము
ద్వారా మానస తీర్థమందు స్నానము చేయునో, అతని ఆ స్నానము
తత్త్వదర్శియగు జ్ఞానియొక్క స్నానమని తలంచబడినది.

83. సమారోపితశౌచస్తు నిత్యం భావనమాహితః

కేవలం గుణనమ్పన్నః శుచిరేవ సర్వః పదా.

ఎవడు సదా శౌచాచార సంపన్నుడై, విశుద్ధభావయుక్తుడై
కేవలము సద్గుణ విభాషితుడైయుండునో, అట్టి వానిని సదా శుద్ధుడు
గనే తలంచవలెను.

84. మనసశ్చ వృథివ్యాశ్చ పుణ్యాప్తిరాస్తథాపరే

ఉభయోరేవ యః స్నాయాత్ స విద్ధిం శ్రీఘమాస్మయాత్.

ఈ ప్రకారముగ భూమియందును, మనస్సునందును అనేక
పుణ్యమయ తీర్థములుకలవు. ఎవని రెండు విధములైన తీర్థములందును
స్నానముచేయునో, అతడు శ్రీఘముగ పరమాత్మ ప్రాప్తియను
నీర్ధిని పొందుచున్నాడు.

భీష్మాచార్యుడు ధర్మరాజాదులకు పెక్కు ధర్మములను ఉప
దేశించుచుండగా, అచోటకే స్వర్గలోకమునుండి దేవగురువగు బృహ
స్పతి వలెంచి ధర్మరాజనకిట్లు బోధించెను—

బృహస్పతినివాచ

85. ఏకః ప్రసూయతే రాజన్నేక ఏవ వివక్యతే

ఏకస్తరతి దుర్గాణి గచ్ఛత్యేకస్తు దుర్గతిమ్.

(బృహస్పతి ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ప్రాణి ఒంటరిగ నే జన్మించుచున్నాడు. ఒంటరిగ నే మరణించు
చున్నాడు, ఒంటరిగ నే దుఃఖమును చాటివైచుచున్నాడు. ఒంటరిగ నే
దుర్గతిని అనుభవించుచున్నాడు.

86. అసహాయః ఏకామాతా తథా భ్రాతా సుతో గురుః

జ్ఞాతినమ్బస్థివర్గశ్చ మిత్రవర్గస్తథైవ చ.

తండ్రి, తల్లి, సోదరుడు, పుత్రుడు, గురువు, జాతి, సంబంధము కలవారు, మిత్రులు—ఎవరుకూడ మనుజునకు (అంత్యకాలమున) సహాయము చేయజాలరు.

87. మృతం శరీరముత్స్పృజ్య కాష్ఠలోష్ఠనమం జనాః

ముహూర్తమివ రోదిత్వా తతో యాన్తి పరాత్ముఖాః.

జనులు అతని మృతశరీరమును కృత్రిమముగా, మట్టిముద్దవలె విసిరి పారవేసి, కొద్దిసేపు వేడ్కి, తదుపరి అతనిపై పునుండి ముఖము తిప్పి వెడలిపోవుచున్నారు.

88. తైస్తవ్భరీరముత్స్పృజ్యం ధర్మ ఏకోఽనుగచ్ఛతి

తస్మాద్ ధర్మః సహాయశ్చ సేవితవ్యః సదా నృథిః.

అతని కుటుంబసభ్యులు అతని శరీరమును పరిరక్షించి వెడలి పోవుచున్నారు, కాని ఒక ధర్మమే ఆ జీవుని అనుసరించి వెడలు చున్నది, కావున ధర్మమే నిజమైన సహాయకుడు. అందుచే మనుజుడు సదా ధర్మమునే అనుసరించవలెను.

89. ప్రాణీ ధర్మపరమాయుక్తో గచ్ఛేత్ స్వర్గగతిం పరామ్

తథైవాధర్మసంయుక్తో నరకం చోపపద్యతే.

ధర్మయుక్తుడగువాడు ఉత్తమ స్వర్గమున కేగుచున్నాడు. అధర్మపరాయుగుడు నరకమునకు వడుచున్నాడు.

90. పృథివీ వాయురాకాశమాపో ష్టోతిర్మనోఽస్తకః

బుద్ధిరాత్మా చ సహితా ధర్మం పశ్యంతి నిత్యదా.

భూమి, జలము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, మనస్సు, యముడు, బుద్ధి ఆత్మ-ఇవియున్నియు మనుజుడుచేయు ధర్మము, కర్మముపై దృష్టినుంచుదురు.

91. ప్రాణినామిహ సర్వేషాం సాక్షిభూతా నిశానిశమ్
ఏక్షైశ్చ సహ ధర్మోఽపి తం జీవమనుగచ్ఛతి.

వగలు, రాత్రికూడ ఈ ప్రపంచమున సమస్త ప్రాణుల కర్మలకు సాక్షులు. వీనియన్నిటితోకూడ ధర్మమున్న జీవుని అనుసరించుచున్నది.

92. ఐహలోకే చ స ప్రాణీ జన్మప్రభృతి పార్థివ
నుకృతం కర్మ వై భుక్తే కై ధర్మన్య ఫలమాశ్రితః.

93. యది ధర్మం యథాశక్తి జన్మప్రభృతి సేవతే
తతః స పురుషో భూత్వా సేవతే నిత్యదా సుఖమ్.

జీవుడు పుట్టుకనుండియు పుణ్యకర్మలను చేయుచుండుచో, అతడు ధర్మముయొక్క ఫలమును అశక్తియించితడను సారము సుఖముగనుభవించును. తన శక్త్యనుసారము చిన్నప్పటినుండియు ధర్మమును సేవించుచో, అతడు సదా సుఖమును అనుభవించును.

94. అథాన్తరా తు ధర్మస్యావ్యధర్మముపసేవతే
సుఖస్యానన్తరం దుఃఖం స జీవోఽప్యధిగచ్ఛతి.

అట్లుకాక ధర్మమునుధ్య అప్పుడవుడు అధర్మమునుకూడ చేయుచో, అతడు సుఖము తరువాత దుఃఖముకూడ అనుభవించవలసి వచ్చును.

95. అధర్మేణ సమాయాక్తే యమస్య విషయం గతః
మహద్ దుఃఖం సమాసాద్య తిర్యగ్యోనౌ ప్రణాయతే.

అధర్మ పరాయణుడు యమలోకమున కేగి ఆ చటమహా దుఃఖము ననుభవించి తదుపరి ఇచ్చట వసేపట్నాది జన్మలనెత్తును.

96. సర్వేషామేవ దానానామన్నం శ్రేష్ఠముదాహృతమ్
పూర్వమన్నం ప్రదాతవ్యమ్పూజానా ధర్మమిచ్ఛతా.

అన్నిదానములకంటె అన్నదానము శ్రేష్ఠమని చెప్పబడినది. కాబట్టి ధర్మము యెడల ఇచ్చగలవాడు సరళభావముతో మొదట అన్నదానమే చేయవలెను.

97. స తత పరస్య సందర్భాత్ ప్రతికూలం యదాత్మనః
ఏష సంక్షిప్తతో ధర్మః కామాదన్యః ప్రవర్తతే.

ఏ కార్యము, లేక ఏ విషయము తనకు నుంచిదిగా తోచినదో దానిని ఇతరుల యెడల చేయరాదు. ఇదియే ధర్మము మొక్క- సుంక్షిప్త- లక్షణము. దీనికి భిన్నమగు నడవడిక కామ మూలక మైయున్నది.

తగువాత భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు పోధనలిపెను—

భీష్మ ఉవాచ

98 రూపమవ్యక్తతామాయుర్బుద్ధిం సత్త్వం బలం స్మృతిమ్
ప్రాప్తుకామైర్బుద్ధింసో వర్జితా వై మహాత్మభిః.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

సుందరరూపము, పూర్ణ అంగత్వము, పూర్ణ అయుస్సు, ఉత్తమబుద్ధి, సత్త్వము, బలము, స్మరణశక్తి-వీనిని పొందదలంచు మహాత్ములు హింసను పూర్తిగ వదలివైచిరి.

99. నృహంసం పరమాంసేన యో వర్తయతుమిచ్ఛతి
నారదః ప్రాహ ధర్మాత్మా నియతం సోఽవసీదతే.

నారదుడు ఇట్లు చెప్పెను—ఇతర ప్రాణుల మాంసముచే తన మాంసమును అభివృద్ధి చేయదలంచువాడు నిక్కముగ దుఃఖము ననుభవించును.

100. అహింసా పరమో ధర్మ స్తథాహింసా వరం తపః
అహింసా పరమం సత్యం యతో ధర్మ ప్రవర్తతే.

అహింస పరమ ధర్మము. అహింస పరమ తపస్సు. అహింస పరమ సత్యము. ఏలయనిన దానివలననే ధర్మముయొక్క ప్రవృత్తి సంభవించును.

101. న హి ప్రాణాత్ ప్రియతరం లోకే కించన విద్యతే
తస్మాద్ దయాం నరః కుర్యాద్ యథాఽఽత్మని కథాపరీ.

ప్రపంచమున తన ప్రాణముకంటె అధికప్రియమైన వస్తువు ఇంకొకటిలేదు. కాబట్టి మనుజుడు తనపై దయ కలిగి యుండునట్లు, ఇతర ప్రాణుల యెడలకూడ దయ కలిగి యుండవలెను.

102. మాంస భక్షయతే యస్మాద్ భక్ష్యయిష్యే తమప్యహమే
ఏతన్మాంసస్య మాంసత్వమనుబుద్ధ్యన్య భారత.

(వధింపబడు ప్రాణి ఇట్లు చెప్పుచున్నది —)

“నేను నన్ను అతడు భక్షించుచున్నాడు. కావున నేనున్ను ఎవ్వరైనా అతనిని భక్షించెదను” — ఇదిమీ ‘మాంస’ పదము యొక్క తాత్పర్యముని తెలిసికొనుము.

103. మాతకో వధ్యతే నిత్యం తథా వధ్యతి భక్షికా

అక్రోష్టా క్రుధ్యతే రాజస్తథా ద్వేష్యత్వమాప్నుతే.

ఈ జన్మయందు ఏ జీవి హింసించబడుచున్నదో, అది మఱుగటి జన్మయందు తన భూతికుని వధించుచున్నది. తన్నిదిరబడు భక్షించిన వానిని చంపివేయుచున్నది. ఇతరులను నిందించువాడు మఱుజన్మ మందు వారి శ్రోధమునకు, ద్వేషమునకు పాత్రుడగుచువ్పాడు.

పిమ్మట ధర్మరాజునకు భీష్ముడు విద్యా తపోదానములను గూర్చి చెప్పుచు వ్యాస మైత్రేయ సుంవాదమును ఎఱిగించెను, వ్యాసముని మైత్రేయనితో ఇట్లు చెప్పెను—

వ్యాస ఉవాచ

104. త్రివ్యేవ తు పదాన్యాహుః పురుషస్యోత్తమం వ్రతమ్
న ద్రుహ్యేద్భైవ దద్యాచ్చ నత్యం చైవ పరం పదేక.

(వ్యాసముని మైత్రేయునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

వేదములు మనుజులకు మూడు విషయములను ప్రథములుగ చెప్పినవి—(1) ఎవనికిని ద్రోహము చేయరాదు (2) దాన మొసంగుము (3) కర్మమును నలుకుము.

అనంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు జోధసలిపెను—

భీష్మ ఉవాచ

105. అద్భిర్భాతాన్మలమివ తమోఽగ్నిప్రథయా యథా
దానేన తపసా బైవ సర్వపాపమహహతి.

(భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు వచించెను—)

జలముచే శరీరమాలిన్యము తొలగిపోవునట్లు, అగ్నియొక్క ప్రభుచే చీకటి అదృశ్యమగునట్లును, దానము, తపస్సులచే మనుజుని పాపమున్ను నశించిపోవును.

సమస్త శాస్త్రములయొక్క సారమేది? దేనివలన మానవునకు గొప్ప శ్రేయస్సు కలుగును? అని ధర్మరాజు ప్రశ్నింప, వానిని విశదీకరించుటకై భీష్ముడు నారద, పుండరీక సంవాదమునుగూర్చి చెలిపెను.

పూర్వము పుండరీకుడను జపపరాయణుడైన బ్రాహ్మణుడు నారదుని జీవునకు దేనిచే శ్రేయస్సు కలుగునని ప్రశ్నింప నారదుడిట్లు సమాధాన మొసంగెను—

నారద ఉవాచ

106. ఆలోడ్య సర్వకాస్త్రిణి వివార్య చ పునః పునః
జపమేకం నునిష్ఠన్నం ధ్యేయో నారాయణః నదా.

(నారదుడు చెప్పెను —)

సమస్త శాస్త్రములను శుద్ధముగ పరిశీలించి, మరల మరల విచారణచేయుగా 'సదా నారాయణుని ధ్యానించవలెను' అను ఒకే సిద్ధాంతము స్థిరపడినది.

107. నమో నారాయణాయేతి యో వేదబ్రహ్మ శాశ్వతమ్
అస్తకాలే జపన్తేతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్.

ఎవడు 'ఓమ్ నమో నారాయణాయ' అను అష్టాక్షర మంత్రమును సనాతన బ్రహ్మరూపముగ ఎఱుఁగునో, మఱియు ఎవడు అంత్యకాలమున (మఱియు సర్వకాలములందును) దీనిని జపించునో, అదిడు విష్ణువుయొక్క పరమ పదమును పొందును.

108. శ్రవణాన్మననాచ్చైవ గీతస్తుత్యర్చనాదిభిః
ఆరాధ్యం సర్వదా బ్రహ్మపురుషేణ హితైషిణా.

తన హితమును కోరువాడు సదాశ్రవణ, మనన, గీతా, స్తుతి, పూజనాదులద్వారా బ్రహ్మస్వరూపుడగు నారాయణుని ఆరాధించవలెను.

తనపరి భీష్ముడు ధర్మరాజునకిట్లు తెలిపెను—

భీష్మ ఉవాచ

109. పృథివీ రత్నసమ్పూర్ణా జ్ఞానం చేదమనుత్తమమ్
ఇదమేవ తత్ర శాశ్వతమితి మన్యేత ధర్మవిత్.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—)

ఒక ప్రక్క రత్నములతో నిండిన సమస్త భూమండలము, మఱియొక ప్రక్క సర్వోత్తమ (అభ్యాత్మ) జ్ఞానము ఉన్నచో, ఆ రత్నము క్క భూమిని వదిలి ఈ సర్వోత్తమ జ్ఞానమునే శ్రవణము, గ్రహణము చేయవలయును. ధర్మజ్ఞులు ఈ ప్రకారమే విశ్వసించుదురు.

తనవార భీష్ముడు నారదునిచే శ్రీకృష్ణునకు తెలుపబడిన శివ పార్వతీ సంవాదమును ధర్మరాజున కెఱిగించెను. పూర్వము పార్వతీ దేవి యొక్క ధార్మిక ప్రశ్నలను పురస్కరించుకొని శివుడామెకు ఈ ప్రకారముగ బోధించెను—

శ్రీ మహేశ్వర ఉవాచ

110. సర్వభూతదయా ధర్మో న చైకగ్రామవానితా
అకాపాశవిమోక్షశ్చ కస్యతే మోక్షకాక్షణామ్.

(శివుడు పార్వతితో ఇట్లు చెప్పెను—)

మోక్షమును అభిలషించువారు సమస్త ప్రాణికోట్ల యెడల
దయ కలిగియుండవలెను. వారు సదా ఒకే గ్రామమున నివసింప
రాదు. ఆశయను బంధనమును ఛేదించుటకై వారు ప్రయత్నించ
వలెను. ఇదియే ముముక్షువునకు ప్రశంసో యయైన విషయము.

111. అధ్యాత్మగతిచిత్తే యస్తస్మిన్సత్త్వరాయణః
యుక్తో యోగం ప్రతి సదా ప్రతినంభ్యానమేవ చ.

ముముక్షువు అధ్యాత్మజ్ఞానమునే శ్రవణము చేయవలెను.
దానిని మనన, నిది ధ్యానసలను గావింపవలెను. దాని యుండే సదా
నిమగ్నుడై యుండవలెను. నిరంతరము మోగా ధ్యాన మందు
ప్రవృత్తుడై తత్త్వమును విచారణ చేయుచు నుండవలెను.

112. చతుర్విధా భిక్షపస్తే కుటీచకజహూదకౌ
హంసః పరమహంసశ్చ యో యః పశ్చాత్ స ఉత్తమః

సన్న్యాసులు నాలుగు తరగతులుగా నుందురు. కుటీచక,
బహూదక, హంస, పరమహంసలని వారిలో ఉత్తరోత్తర శ్రేణులుగా
నుందురు.

113. కర్మభిః కుచిభిర్దేవి శుద్ధాత్మా విజితస్త్రియః
శూద్రోఽపి ద్విజవత్ సేవ్య ఇతి బ్రహ్మబ్రవీత్ స్వయమ్.

శూద్రుడైనను జితేంద్రియుడై, పవిత్ర కర్మల యొక్క
అనుష్ఠానముచే తన అంతఃకరణమును పవిత్ర మొనర్చుకొనుచో,
అతడు ద్విజుని వలెనే సేవ్యుడగును — ఇది సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుని
కథనమైయున్నది.

114. స్వభావః కర్మ చ కుభం యత్ర శూద్రోపి తిష్ఠతి
విశిష్టః న ద్విజాతర్వై విశ్లేయ ఇతి మే మతిః.

నా అభిప్రాయమేమనగా, శూద్రుని స్వభావము, కర్మ
ఉత్తమమైనవి అగుచో అతడు ద్విజాతి వారికంటెను అధికముగ
మాననీయుడగును.

115. న యోనిర్నాపి సంస్కారో న శ్రుతం న చ సంతతిః
కారణాని ద్విజత్వస్య వృత్తమేవ తు కారణమ్.

బ్రాహ్మణత్వము యొక్క ప్రాప్తియందు కేవలము జన్మ
సంస్కారము, శాస్త్రబ్ధ్యము, సంతతి భవియే కారణము కావు.
బ్రాహ్మణత్వము యొక్క ప్రధాన హేతువు సదాచారమే అయి
యున్నది.

116. సర్వోపయం బ్రాహ్మణో లోకే వృత్తేన తు విధియతే
వృత్తే స్థితస్తు శూద్రోపి బ్రాహ్మణత్వం నియచ్ఛతి.

దేవీ! బ్రహ్మణు యొక్క స్వభావము సర్వత్ర సమానముగ
నున్నది. ఎవని యందు అట్టి నిర్గుణ బ్రహ్మణు యొక్క జ్ఞానము
కలదో అతడే బ్రాహ్మణుడు. — అని నా అభిప్రాయము.

117. జాయమానస్య జీవస్య మృత్యుః పూర్వం ప్రజాయతే
సుఖం వా యది వా దుఃఖం యథాపూర్వం కృతం తువా.

ఎవడు జన్మించునో, అతని మృత్యువు కూడ మొదటనే
జన్మించియుండును. మనుజుడు పూర్వజన్మ యందెట్టి కర్మచేసి
యుండెనో, తదనుసారమిప్పుడు సుఖముగాని, దుఃఖముగాని అతనికి
కలుగును.

118. అప్రమత్తః ప్రమత్తమ విధిర్హగర్తి జన్మమ
న హి తస్య వియః కశ్చిన్నద్యేష్యో న చ మథ్యమా.

జీవులు ప్రమత్తత (సోమరితనము) యందు పడి నిదురించివను, వారి ప్రాబల్యము ప్రమత్తత లేనిదై, సావధానముగ నుండి మేలు కొనియే యుండును. దానికి ఎవడును ప్రియుడు కాదు, ద్వేష పాత్రుడు కాదు, మధ్యముడును కాదు.

119. యాదృశం కురుతే కర్మ తాదృశం ఫలమశ్నుతే
స్వకృతస్య ఫలం భుక్తే నాన్యస్తద్ భోక్తుమర్హతి.

జీవుడట్టి కర్మచేయునో, అట్టి ఫలమునే పొందును. అతడు తాను చేసిన కర్మయొక్క ఫలమును స్వయముగనే అనుభవించును. మఱి యెవనికని దానిని అనుభవించు అధికారము లేదు.

120. శరీరాత్మనమాహరో జన్తురిత్యభిధీయతే
తత్రాత్మానం నిత్యమాహురనిత్యం క్షేత్రముద్యతే.

శరీరము, ఆత్మ — వీని యొక్క సంయోగమే జీవుడు, లేక ప్రాణి అనబడును. వీనియందు ఆత్మ నిత్యమని, జీవుడు అనిత్యమని చెప్పబడినది.

121. శృణు భామిని కర్తారమాత్మా హి న చ కర్మకృత్
ప్రకృత్యా గుణయుక్తేన క్రియతే కర్మ నిత్యకః.

దేవీ! వినుము. ఆత్మ కర్త కాదు, అది కర్మచేయుట లేదు. ప్రకృతి యొక్క గుణములతో కూడిన ప్రాణి ద్వారా గదా కర్మ చేయబడుచున్నది.

122. సాత్త్వికాః పుణ్యలోకేషు రాజసా మానుషే వదే
తిర్యగ్గోనౌ చ సరకే తిష్ఠేయస్తామసా సరాః.

సాత్త్విక గుణములు కల మనుజులు పుణ్యలోకముల కేగుచున్నారు. రాజస మనుష్యులు మనుష్యలోకమందు ఉండుచున్నారు. తమోగుణము కలవారు పశుపక్ష్యాది జన్మలందు, సరకమందు ఉండుచున్నారు.

123. కేవలం శ్రద్ధయా దేవి శ్రుతిమాత్ర నివిష్టయా
తతోఽస్తిత్వేవ మస్తవ్యం తథా హితమవాప్నుయాత్.

దేవీ! కేవలము వేదమునందు పూర్ణముగ శ్రద్ధ ఉంచి
'పరలోకము, పునర్జన్మ' కలవు —; అని నమ్మవలెను. దీనిచే
ఆస్తికునకు హితము కలుగుచున్నది.

124. దోషసాకల్యపంత్యాగాన్మునిర్భవతి మానవః
సాకర్మః వశ్య ధర్మస్య కార్యారమ్భాదృతేఽపి చ
అశ్మేపలబ్ధోపరమార్థభస్తే నుకృతం పరమే.

దేవీ! దోషములన్నిటిని విడిచివై చుటచే మనుజుడు ముని
యగుచున్నాడు, చూడుము! ధర్మ మాచరించుటలో ఎంత సులభ
త్వము, సుగమత్వము కలదో? ఏ పని చేయకుండగనే తన దోషము
లను త్యజించినంత మాత్రముచే మనుజుడు పరమ పుణ్యమును
పొందుచున్నాడు.

125. తదేవ ధర్మమిత్యాహుర్దోషసంయమనం ప్రయే
యమధర్మేణ ధర్మోఽస్తి నాన్యః కుభతరః ప్రయే.

ప్రియులారా! దోషములను సంయమన మొనర్చుట (తొల
గించుట) ధర్మముని చెప్పబడినది. (దోష) సంయమనమను ధర్మమును
పాలించుటచే ఏ ధర్మ మాచరింపబడుచున్నదో, అదియే అన్నిటికంటే
గొప్ప శ్రేయస్సును కలుగజేయును, మరేయొకటి కాదు.

126. సత్యం స్వర్గస్య సోపానం పారావారస్య నౌరివ
నాస్తి సత్యాద్ పరం దానం నాస్తి సత్యాత్పరం తపః.

సముద్రమును దాటుటకు నావ ఎట్లు సాధనమో, అట్లే
సత్యము స్వర్గలోకమున కేగుటకు నిచ్చిన వంటిది. సత్యమును మించిన
దానముగాని, తపస్సు గాని లేదు.

127. యథా శ్రుతం యథా దృష్టమాత్మనా యద్యథాకృతమ్
తథా తస్మాద్వికారేణ పంచనం సత్యలక్షణమ్.

ఏది ఎట్లు వినబడినదో, చూడబడినదో, తనచే ఎట్లు చేయబడినదో, దానిని ఏ విధమైన పరివర్తనము లేక వాక్కు ద్వారా ప్రకటించుట సత్యము యొక్క లక్షణమై యున్నది.

128. న హి ప్రాణైః ప్రేయతమం లోకే కంచన విద్యతే
తస్మాత్ ప్రాణిదయా కార్యా యథాఽఽత్మని తథా పరే.

ప్రపంచమున ప్రాణముల కంటె ప్రేయమైన వస్తువెంతోకటి ఏదియును లేదు. కావున గమస్త ప్రాణుల యెడల దయ కలిగియుండవలెను. తన యెడల దయ ఎట్లు మనుజునకు అభీష్టమైయున్నదో, అట్లే ఇతరుల యెడల కూడ దయ కలిగియుండవలెను.

129. నాస్తిమోక్షాత్ పరందేవి నాస్తి మోక్షాత్ పరాగతిః
సుఖమాత్మనికం శ్రేష్ఠమనివృత్తం చ తద్ విదుః.

మోక్షమునకు మించిన తత్త్వమేదియును లేదు. మోక్షము కంటె ఉత్తమమైన గతి ఏదియును లేదు. జ్ఞానులు మోక్షమును ఎన్నడును నివృత్తము కానిదిగను, శ్రేష్ఠమైనదిగను, ఆత్మంతిక సుఖముగను నమ్ముచున్నారు.

130. నాత్ర దేవి జరా మృత్యుః శోకో వా దుఃఖమేవ వా
అనుత్తమమచిన్త్యం చ తద్దేవి పరమం సుఖమ్.

దేవీ ! ఆ మోక్షస్థితియందు వార్ధక్యము, మృత్యువు, శోకము దుఃఖము ఉండవు. అది సర్వోత్తమమైన, అచింత్యమైన సుఖము యున్నది.

131. తత్ర సంసారచక్రస్య మోక్షో జ్ఞానేన దృశ్యతే
అధ్యాత్మ తత్త్వవిజ్ఞానం జ్ఞానమిత్యభిధీయతే.

సంసార చక్రమును గూర్చిన జ్ఞానముచే మోక్షము కలుగుచున్నది. అధ్యాత్మతత్త్వమును బాగుగ తెలిసికొనుటయే జ్ఞానమని చెప్పబడుచున్నది.

132. విముక్తః సర్వపాపేభ్యో అమృహారో జితేంద్రియః

ఆత్మయుక్తః పరాం ఋద్ధిం లభతే పాపనాశినమ్.

మనుజుడు సమస్త పాపముల నుండియు విముక్తుడై, తేలికమైన అశారమును స్వీకరించుచు, ఇంద్రియములను నిగ్రహించి పరమాత్మ చింతనమందు లగ్నమైనర్పవలెను. దీనిచే అతనికి పాపనాశకరమగు శ్రేష్ఠబుద్ధి ఉదయించును.

133. ఉచ్ఛ్చయా వినిపాతాంశ్చ దృష్ట్వా ప్రత్యక్షతః స్వయమ్

అనిత్యమనుఖం చేతి ప్యవస్యేత్ సర్వమేవ చ.

ఈ ప్రపంచమున ఉత్థానము, పతనము - వీనిని మనుజుడు స్వయముగ ప్రత్యక్షముగ చూచి, ఇచట సమస్తము అనిత్యమని దుఃఖరూపమని ఎఱుంగవలెను.

134. అర్థానామార్థనే దుఃఖమార్థితానాం తు రక్షితే

నాశే దుఃఖం వ్యయే దుఃఖం ధిగర్థం దుఃఖభాజనమ్.

ధనమును సుసాదించుటతో దుఃఖము కలుగుచున్నది. దానిని రక్షించుటతో దుఃఖము కలుగుచున్నది. అది నశించిపోయినపుడు, ఐదప్ప అయిపోయినపుడు దుఃఖము కలుగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ దుఃఖభాజనమైన ధనమునకు ధిక్కారము |

135. అర్థవంతం నరం నిత్యం పజ్ఞాభిఘ్నై శత్రవః

రాజా చోరశ్చ దాయాదా భూతాని క్షయ ఏవ చ.

136. అర్థమేవమనర్థస్య మూలమిత్యవధారయ

స హ్యనర్థాః ప్రవాధనే వరమర్థవిపర్ణితమ్.

దేవీ! ధనవంతుడగువానిని సదా ఐదు మంది శత్రువులు బౌధించుదురు. వారెవరనగా — కాజి, దొంగ, ఉత్తరాధికారులు (వారసులు), ఇతర ప్రాణులు, క్షయము. కావున నీవు అర్థమును (ధనమును) అనర్థమునకు మూలముని తెలిసికొనుము. ధనరహితునకు అనర్థ బాధ తెచ్చియును ఉండవు.

137. జిత్యాపి పృథివీం కృత్వాం వతుసాగరమేఖలామే
సాగరాణాం పునః పారం జేతుమిచ్ఛత్యసంశయమ్.

నాలుగు సముద్రములు మొల్ల కాదుగా నున్న ఈ భూమండలమునంతను జయించినను మనుజుడు ఘంటుష్టిని పొందుటలేదు. అతడు తిరిగి సముద్రమునకు ఆవలనున్న దేశములను కూడ జయించదలంచును. దీనియందు సందేహము లేదు.

138. యచ్చ కామసుఖం లోకే యచ్చ దివ్యం మహత్ సుఖమ్
తృప్త్యాశ్చయసుఖస్యైతే నార్హతః సాదశిం కలామే.

ఈ ప్రపంచమున కామసుఖమేది కలదో, పరలోకమున గొప్ప దివ్యసుఖమేది కలదో, ఆ రెండును కలసికూడ తృప్త్యాశ్చయ సుఖము యొక్క పదునాటవ భాగమునకైనను గురిపోవు.

139. అప్రమత్తః సదా రక్షదీప్తిర్యాచి విచక్షణః
అరక్షితేషు శిష్యాశు నరే నరకమేతి హి.

బుద్ధిమంతుడు చాల జాగ్రతగ ఉండి తన ఇంద్రియములను సదా నిగ్రహించవలెను. ఏలయనిన, చానిని నిగ్రహించనిచో మనుజుడు శీఘ్రముగ నరకమున పడిపోవును.

140. హృది కామమయశ్శ్చితే మోహనంచయ సమ్భవః
అజ్ఞానరూఢమూలస్తు విధిత్వాపరిషేచనః.

141. రోషలోభమహస్కన్ధః పురా దుష్కృతసారవాన్
అయానవిటపస్త్రీవ శోకశృణ్షో భయాత్కారః.

142. నానాసంకల్పవృత్తాధ్యః ప్రమాదాత్ పరివర్తితః
మహాతీభిః పిపాసావీః సమస్తాత్ పరివేష్టితః.
143. సంరోహర్యకృతప్రజ్ఞే పాదపః కామసమ్మవః
నైవ రోహతి తత్త్వజ్ఞే రూఢో వా ఛిద్యతే పునః.
144. కృచ్ఛోపాయేష్వనిత్యేషు నిస్సారేషు ఫలేషు చ
దుఃఖాదిస్తు దురన్తేషు కామయోగేషు కా రతిః.

కామమును వృక్షము కలదు. అది మోహమును బీజము నుండి
ఉత్పన్నమైనది. ఆ కామమును విచిత్ర వృక్షము హృదయ ప్రదేశే
మండే కలదు. అజ్ఞానమే ద్వాని గట్టి వేరు. సకామకర్మ చేయ
వలెనను కోరికయే దానిని తడుపుట యగును. రోషము, లోభము
దాని వికృతమైన స్కంధము. పాపమే దాని సారభాగము. ఆయాస
ప్రయాసలే దాని కొమ్మలు. తీవ్రకోపము దాని పుష్పములు.
భయము అంకురము. వివిధ సంకల్పమును దాని ఆకులు. ఇది
ప్రమత్తతచే వృద్ధి నొందియున్నది. తీవ్రతర తృప్తయను లీగ ఆ చెట్టు
యొక్క అన్నివైపుల ప్రాకియున్నది. అజ్ఞాని యందే ఈ కామ
వృక్షము ఉత్పన్నమై పెరుగుచున్నది. తత్త్వజ్ఞాని యందిది
మొలచుట లేదు. ఒకవేళ మొలిచినను విరిగిపోవుచున్నది. కామ
వృక్షము అనిత్యమైనది. దాని ఫలము నిస్సారమైనది. దాని అది,
అంతములు దుఃఖమాయములైయున్నవి. దానితో సంబంధము కలుగ
జేసికొనుట యందు ఏ వివేకవంతునకు అనురాగము ఉండగలదు ?

145. ఇన్ద్రియేషు చ జీర్ణత్సు చ్ఛిద్యమానే తథాఽఽయుషి
పురస్తాచ్చ స్థితే మృత్యా కిం మఖం పశ్యతః శుభః.

దేవీ ! ఇంద్రియములు సదా శిథిలములైపోవుచున్నవి.
ఆయుస్సు నష్టమైపోవుచున్నది. మృత్యువు ఎదుటనే నిలబడియున్నది.
ఇది యంతయు చూచినచో ఎవరికి సంసారమందు ఏమి సుఖము
గోచరించును ?

146. జాయమానాంశ్చ సప్రమేక్ష్య మ్మియమాజాంత్యైవ చ
స సంవేగోఽన్తి చేత్ పుంసః కాష్ఠలోష్ఠనమో హి సః.

147. వివాశినో హ్యాయువజీవికస్య
కిం బిన్దుఖిర్మిత్ర పరిగ్రహైశ్చ
విహాయ యద్ గచ్ఛతి సర్వమేవం
క్షణేన గత్వా న నివర్తతే చ.

ప్రపంచమున జన్మించి, మరణించువారిని చూచియు మనుజునకు
వైరాగ్యము కలుగనిచో, ఇక అతడు కొయ్యవలె లేక మట్టిగడ్డ వలె
బడబడునవాడే యగును. ఎవడు వివాశకీలుడైయున్నాడో, ఎవని
జీవితము నిశ్చితమైనది కాదో, అట్టివానికి బంధువులతో, మిత్రులతో
ఏమి ప్రయోజనము? ఏలయునిన అతడు అందఱిని క్షణకాలములో
వదలివైచి వెడలిపోవుచున్నాడు. వదలివైచి మరల (ఆ కరీరముతో)
తిరిగివచ్చుట లేదు.

148. ఏవం చిన్తయతో నిత్యం సర్వార్థానామ నిత్యతామ్
ఉద్వేగో జాయతే శ్రీమం నిర్వాణస్య పరస్పరమ్.

149. తేనోద్వేగేన చాప్యన్య విమర్శో జాయతే పునః
విమర్శో నామ వైరాగ్యం సర్వద్రవ్యేషు జాయతే.

150. వైరాగ్యేణ పరాం శాంతిం లభంతే మానవాః శుభే
మోక్షస్యాపనిషద్ దివ్యం వైరాగ్యమితి నిశ్చితమ్.

151. ఏతత్ తే కథితం దేవి వైరాగ్యోత్పాదనం పశుః
ఏవం సంచిన్త్య సంచిన్త్య ముచ్యంతే హి ముముక్షువః.

ఈ ప్రకారముగ సదా సమస్త వదార్థముల అనిత్యత్వము
యొక్క చింతన చేయుటచే మనుజునకు శ్రీఘ్రముగ మోక్ష కారణముగ
వైరాగ్యము కలుగుచున్నది. ఆ వైరాగ్యముచే అతని మనస్సునందు
మరల విమర్శ జనించుచున్నది. సమస్త వదార్థముల యెడల కలుగు
వైరాగ్యము పేరే విమర్శ. వైరాగ్యముచే మనుజునకు పరమశాంతి

లభించుచున్నది. వైరాగ్యము మోక్షమునకు అతి సమీపమున గల ఒక దివ్యసాధనము — అని నిశ్చయముగ చెప్పబడినది. దేవీ! ఇప్పుడు నీకు వైరాగ్యమును ఉత్పన్న మొనర్చు వాళ్ళములు చెప్పబడినవి. ముముక్షువులు ఈ వ్రతారము మరల మరల విచారణ చేయుటచే ముక్తులగుచున్నారు.

152. శరీరాచ్చ పరో దేహీ శరీరం చ వ్యపాశితః

శరీరిణః శరీరస్య సోఽన్తరం వేత్తి వై మునిః.

శరీరమునకు పరముగ శరీరభారియగు ఆత్మ కలదు. అది శరీరమునందు నివసించుచున్నది. శరీరము, శరీరి (దేహీ) — అను ఏని భేదమును తెలిసికొనినవాడే ముని.

153. రసః స్పర్శశ్చ గన్ధశ్చ రూపం శబ్దవిపర్ణితమ్

అశరీరం శరీరేషు దిద్దుకైత నిర్నిస్సృయమ్.

రసము, స్పర్శ, గంధము, రూపము, శబ్దము - ఇవి లేనిదియు, ఇంద్రియ రహితమైనదియు, శరీరరహితమైనదియు అగు ఆత్మను శరీరము లోపల చూడవలెను.

154. అవ్యక్తం నర్వదేహీషు మర్త్యేష్వమరమాశ్రితమ్

యః పశ్యేత్ పరమాత్మానం బన్ధనైః స విముచ్యతే.

సనుస్త మూనవ దేహములందును అవ్యక్త రూపమున నున్నదియు, మరణరహితమైనదియు. అగు ఆ పరమాత్మను ఎవడు చూచునో, అతడు బంధనముల నుండి విముక్తుడగును.

155. ఇమాం యోగస్య దోషాంశ్చ దక్షైవ పరిచక్ష్యతే

దోషైర్విహ్నౌ వరాదోహే యోగినాం కవిభిః స్మృతః.

దేవీ! యోగుల యొక్క మార్గమున కొన్ని దోషముల వలన విఘ్నములు కలుగునని పెద్దలు చెప్పిరి. ఆ దోషములు పదియని చెప్పబడినవి.

156. కామః క్రోధో భయం స్వప్నః స్నేహమత్యశయం తథా
వైచిత్ర్యం వ్యాధిరాలస్యం లోభశ్చ దశమః స్మృతః.

కామము, క్రోధము, భయము, స్వప్నము, స్నేహము (దశ్య
పదార్థముల యెడల మమత్వము), అధిక భోజనము, మానసిక
వైకల్యము, వ్యాధి, అలసత్వము, లోభము — అనునివి ఆ పది
దోషములు అయియున్నవి.

157. ఏతైస్తేషాం భవద్ విఘ్నా దశఖిర్భవకారితైః
తస్మాదేతానపాస్యాద్ యుజ్జోత చ వరం మనః.

దేవతలచే కలిగింపబడు ఈ పది దోషములచే యోగులకు
విఘ్నము కలుగును. కావున మొదట ఈ పది దోషములను
తొలగించుకొని మనస్సును పరమాత్మ యందు సంలగ్నము
చేయవలెను.

158. మద్భక్తా న వినశ్యంతి మద్భక్తా ఏతకల్మషాః
మద్భక్తాః సర్వలోకేషు పూజనీయా విశేషతః.

దేవీ! నా భక్తులు ఎపుడును నశింపరు. వారి పాపములన్నియు
తొలగిపోవును. వారు మూడు లోకములందును విశేషముగ పూజ
నీయులై యుందురు.

అపుడు పార్వతి శివునితో ఇట్లు చెప్పెను —

శ్రీమహాచ

159. పతిర్ని దేవో నారీణాం పతిర్వస్తుః పతిర్గతిః
పత్యా సమా గతిర్నాస్తి దైవతం వా యథా పతిః.

(పార్వతి శివునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

భర్తయే స్త్రీలకు దేవత. భర్తయే స్త్రీలకు బంధువు.
భర్తయే స్త్రీలకు పరమగతి. స్త్రీలకు భర్తతో సమానముగ మఱి
యొక దేవత కాని లేదు.

వైశంపాయనుడు జనమేజయునకిట్లు వచించెను —

తైశమ్పాయన ఉవాచ

160. యన్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబన్ధవాత్
విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్టవే.

(తైశంపాయనుడు జనమేజయునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవని యొక్క స్మరణ మాత్రముచే మనుజుడు జన్మసంసార బంధనము నుండి విడిచబడుచున్నాడో, సమస్తము యొక్క ఉత్పత్తికి కారణభూతుడగు అట్టి విష్ణుభగవానునకు నమస్కారము.

161. సమః సమస్త భూతానామాది భూతాయ భూభృతే
అనేకరూపరూపాయ విష్ణవే ప్రభవిష్టవే.

సమస్త ప్రాణుల యొక్క అదిభూతుడును, భూమిని భరించు వాడును, అనేక రూపములను భరించువాడును, సర్వసమర్థుడును, అగు విష్ణు భగవానునకు ప్రణామము

తదుపరి భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు ప్రబోధము చేసెను —

భీష్మ ఉవాచ *

162. ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః
యద్భక్త్యా వుత్తరీకాశం ప్రవైరర్చేన్నరః సదా.

(భీష్ముడు ధర్మరాజున కిట్లు చెప్పెను —)

మనుజుడు కమలనేత్రుడగు వాసుదేవుని భక్తిపూర్వకముగ గుణసంకీర్తన రూపస్తోత్రములచే సదా అర్చించుటయే సమస్త ధర్మములలోను గొప్ప ధర్మమని నేను తలంచుచున్నాను.

163. న వాసుదేవభక్తానామభుఖం విద్యతే క్వచిత్
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయం నైవోపజాయతే.

* ఈ సందర్భమున భీష్ముడు కావించిన శ్రీవిష్ణు వహవ్ర నామ స్తోత్రము ఈ గ్రంథారంభమున 191 వ పేజి యందు ప్రకటింపబడినది.

వాసుదేవుని భక్తులకు ఎచటను, ఎపుడును అశుభము కలుగదు. మఱియు వారికి జన్మ, మృత్యు, వార్ధక్య, వ్యాధులను గూర్చిన భయమున్ను ఉండదు.

164 సర్వాగమానాచారః ప్రథమం పరికల్పతే
అచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభురమృతః.

సమస్త శాస్త్రములందును ఆచారము (ఆచరణ) ప్రథమముగ ఎంచబడినది. ఆచారము నుండి ధర్మము ఉత్పన్నమగుచున్నది. ధర్మమునకు ప్రభువు భగవంతుడగు అచ్యుతుడు.

165 అదమాహ్నికమవ్యగ్రం కుర్వద్భిర్భియతైః సదా
స్మితైర్భరతకార్థాల ప్రాప్యతే శ్రీరస్తుతమా.

ఎవడు మనస్సును, ఇంద్రియములను విశమండుంచుకొని శాంతి పూర్వకముగ ప్రతిదినము ఈ (క్రింద చెప్పబోవు) మంత్రమును జపించుదురో, వారికి సర్వోత్తమ సంపత్తి కలుగును.

166. సమో వసిష్ఠాయ మహావతాయ
పరాశరం వేదనిధిం సమస్యే
సమోఽత్త్వసన్తాయ మహారగాయ
సమోఽస్తు సిద్ధేభ్యః అహశయేభ్యః.

167. సమోఽత్త్వస్థిభ్యః పరమం పరేషాం
దేవేషు దేవం వరదం వరాణామ్
సహస్రశిర్షాయ సమః శివాయ
సహస్రనామాయ జనార్దనాయ.

(ఆ మంత్రము ఈ వ్రాహ్మణముగ కలదు —) గొప్ప వ్రతధారి యగు వసిష్ఠునకు సమస్కారము. వేదనిధియగు పరాశరునకు సమస్కారము. విశాలసర్పరూపధారియగు అంతుపకు సమస్కారము. అక్షయమగు సిద్ధసమూహమునకు సమస్కారము. ఋషి బృందము

నకు నమస్కారము. పరాత్పరుడు, దేవాధి దేవుడు, పరదాతయగు
కరమేశ్వరునకు నమస్కారము. వేయి శిరంబులుకల శివునకు, వేల
కొలది సాములులను ధరించిన జనార్దనునకు నమస్కారము.

అంతట శ్రీ కృష్ణుడు శివుని మహిమను గూర్చి తెలుపుచు
ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను—

శానుదేశ ఉవాచ

168. నాస్తి కించిత్పరం భూతం మహాదేవాద్ విశామృతే
ఇహ త్రిష్వపి లోకేషు భూతానాం ప్రభవో హి సః.

(శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ముల్లోకములందును శివుని మించిన్, శ్రీకృష్ణుడగు దేవత మఱి
యొకడు లేడు. కారణము, అతడు సమస్త ప్రాణుల యొక్క
ఉత్పత్తికి కారణభూతుడైయున్నాడు.

అసంతరము భీష్ముడు ధర్మరాజున కీ ప్రకారము బోధించెను—

భీష్మ ఉవాచ

169. అహింసా సత్యమశ్రోధో దానమేతచ్ఛత్రుష్టయమి
అజాతశత్రో సేవస్య ధర్మ ఏష సనాతనః.

(భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

అహింస, సత్యము, శ్రోధరాహిత్యము, దానము - అను
ఈ నాల్గింటిని సదా సేవించుచు. ఇది సనాతన ధర్మము.

170. మనుష్యా యది వా దేవాః శరీరముపతాప్య వై
ధర్మిణః నుఖమేథస్తే లోభద్వేషవివర్జితాః.

మనుష్యుడైనను, దేవతయైనను ఎవరు శరీరమును కష్ట
పెట్టియైనను ధర్మాచరణమందు లగ్నమైయుండురో, లోభమును,
ద్వేషమును వదిలి వేయుదురో, వారు ముఖమును పొందుదురు.

171. తిర్థానాం గురవ స్తీర్థం చోక్షాణాం హృదయం శుచి
దర్శనానాం పరం జ్ఞానం సంకోషః పరమం సుఖమ్.

తీర్థములలో సర్వోత్తమ తీర్థము గురుజనులు. పవిత్ర
వస్తువులలో హృదయము మహా పవిత్రమైనది. జ్ఞానములలో
పరమార్థజ్ఞానము సర్వోత్కృష్టమైనది. అన్ని సుఖముల కంటె
ఉత్తమ సుఖము సంతుష్టి.

172. యథా అవణమమౌఘిరాప్లుతం ప్రవిలీయతే
ప్రాయశ్చిత్తహతం పాపం తథా సద్యః ప్రణశ్యతి.

ఉష్ణకల్లు నీటిలో కరిగిపోవునట్లు, ప్రాయశ్చిత్తముచే వెంటనే
పాపము నశించిపోవును.

అవుడు భీష్ముడు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —

భీష్మ ఉవాచ

173. ఉత్తవానస్మి దుర్బుద్ధిం మన్తం దుర్యోధనం తదా
'యతః కృష్ణస్తతో ధర్మో' యతో ధర్మస్తతో జయః.

(భీష్ముడు శ్రీకృష్ణునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

నేను ఇదినలుకు దుర్యోధనునితో ఇట్లు చెప్పితిని — ఎచట
శ్రీకృష్ణుడుండునో, అచట ధర్మముండును. ఎచట ధర్మముండునో
అచట జయముండును.

అటు పిమ్మట భీష్ముడు కొద్దిసేపు మావముగ నుండి తరువాత
యశాగిక క్రియద్వారా ప్రాణత్యాగము చేసెను. అత్తటి శోక
మగ్నుడైన ధర్మరాజును శ్రీకృష్ణుడు, వ్యాసముని ఓదార్చిరి. పిదప
శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజున కిట్లు పదేశించెను.

14. అశ్వమేధిక పర్వము

వాసుదేవ ఉవాచ

1. సర్వం జిహ్వాం మృత్యువదమార్ద్రవం బ్రహ్మణః పదమ్
ఏతవాః జ్ఞానవిషయః కిం ప్రలాపః కరిష్యతి.

(శ్రీ)కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

కుటిలత్వము మృత్యువు యొక్క స్థానము. సురభత్వము బ్రహ్మమును పొందుటకు సాధనము. దీనిని చక్కగ తెలిసికొనుటయే జ్ఞానము. దీనికంటె వేఱుగ చెప్పబడునది యంతయు శేవలము ప్రలాపమే యగును. అది యెవనికి ఏమి ఉపకారము చేయగలదు?

2. ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్
మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న మమేతి చ శాశ్వతమ్.

'మమ' (నాది) అను రెండక్షరములు మృత్యురూపములు. 'న మమ' (నాది కాదు) అను మూడక్షరములు సనాతన బ్రహ్మమును పొందుటకు శాశ్వతమైయున్నవి మమత్వము మృత్యువు. దానిని త్యజించుట సనాతన అమృతత్వమైయున్నది.

3. బ్రహ్మమృత్యా తతో రాజన్నాత్మన్యేవ వ్యవస్థితౌ.

ఈ ప్రకారముగ మృత్యువు, అమృతత్వము — రెండును మనుజుని లోపలనే యున్నవి.

4. లఙ్ఘా హి స్పృహ్యం కృత్వాన్మం సహస్థావర జగ్గమామ్
మమత్వం యస్య నైవ స్యాత్ కిం తయా ప కరిష్యతి.

చరాచర ప్రాణి సహితమగు ఈ భూమిపంతను ఒడసినను ఎవనికి దానియందు మమత్వము లేదో, అతడు దానిని పొంది ఏమి చేయగలడు?

5. అథవా వసతుః పార్థ వనే వన్యేన జీవతుః

మమతా యస్య ద్రవ్యేషు మృత్యోరాస్యే వ వర్తతే.

ఎవడు అరణ్యముందుండి ఫలమూలాహారతో జీవితమును గడుపునో, అట్టివానికి వదార్థములందు మమత్వముండినచో, అతడు మృత్యు ముఖమున ఉన్నట్లే యగును.

6. బాహ్యోవైరాజాం శత్రూజాం స్వభావం వశ్య భారత

యన్న పశ్యతి తద్ భూతం ముచ్యతే న మహాభయాత్.

ఒకడు, బోవల గల శత్రువులను గూర్చి బాహ్యగ తెలిసికొనుము. ఈ మాయిక (మాయామయ) వదార్థములను మమత్వ దృష్టితో చూడనివాడు గొప్ప భయము నుండి విముక్తిని బొందును.

7. భూయో భూయో జన్మనేఽభ్యాసయోగాద్

యోగీ యోగం సారమార్గం విచిన్త్య

దానం చ వేదాధ్యయనం తపశ్చ

కామ్యాని కర్మాణి చ వైదికాని.

8. ప్రతం యజ్ఞాన నియమాన్ ధ్యానయోగాన్

కామేన యో నారభతే విదిత్వా

యద్ యచ్ఛాయం కామయతే న ధర్మో

న యో ధర్మో నియమస్తస్య మూలమ్.

యోగి అనేక జన్మలందలి అభ్యాసముచే యోగమునే మోక్ష మార్గముగ నిశ్చయించి, కోరికలను సశివజీసీకొనుచున్నాడు. ఈ విషయమును తెలిసికొనుచాడు దానము, వేదాధ్యయనము, తపస్సు, వేదోక్త కర్మ, ప్రతము, నియమము, ధ్యానము, యోగాదులు—వీనిని కోరికతో అనుష్ఠించడు. కోరికతో కర్మము చేయుట ధర్మము కానేరదు. వాస్తవముగ కోరికలను నిగ్రహించుటయే ధర్మము. మఱియు అదియే మోక్షమునకు మూలము.

తదువాత కొంత కాలమునకు శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజును అశ్వమేధ యజ్ఞ మూచరించుటకై ప్రేరణ చేసెను. అనంతరము ధర్మరాజాదులు హస్తినాపురము వెళ్ళిరి. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో తాను ద్వారకకు పోవదలంచినట్లు చెప్పగా అపుడు అర్జునుడు భగవానునితో ఇట్లు చెప్పెను —

అర్జున ఉవాచ

9. యత్ తద్ భగవతా ప్రాక్తం పురా కేవల సాహ్చర్యే
తత్ సర్వం పురుషవాక్రమ నష్టం మే భ్రష్టజేతనః.

10. మమ కౌతూహలం త్వన్తి తేష్వర్థేషు పునః పునః
భవాంస్తు ద్వారకాం గతా నచిరాదివ మాథవ.

(అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ఇట్లడిగెను —)

మీరు సాహ్చర్యపూర్వకముగ పూర్వము ఏ జ్ఞానమును నాకువదేశించితిరో ఆ నా జ్ఞానమంతను ఇప్పుడు విచలితచిత్తుడనగుటచే మఱచిపోతిని. ఆ విషయములను వినుటకు నా మనస్సునందు మరల మరల ఉత్కంఠ కలుగుచున్నది. ఇప్పుడు మీరు శీఘ్రముగ ద్వారకకు వెళ్ళునున్నాను. కావున ఆ జ్ఞానమంతను తిరిగి నాకువదేశింపుడు.

అర్జునుని ఆ వాక్యములను విని శ్రీకృష్ణుడిట్లు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను —

వాసుదేవ ఉవాచ

11. అబుద్ధ్యా నాగహిర్యస్త్యం తన్నే నమహదప్రియమ్
స చ సాద్య పునర్భూయః స్మృతిర్కే నమృవిష్యతి.

(శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

అర్జునా! నీవు అబుద్ధిచే ఆ ఉపదేశమును జ్ఞాపకముంచుకొనలేదు. అది నాకు చాల అప్రియముగ నున్నది. ఆ విషయములను ఇప్పుడు పూర్తిగ స్మరణ చేయుట సంభవముగా తోచలేదు.

12. స హి ధర్మః సుపర్యాప్తో బ్రహ్మణః పదవేదనే
స శక్యం తన్మయా భూయస్తథా వక్తుమశేషతః.

ఆ జ్ఞానము బ్రహ్మపదమును కలిగించుటకు చాలినదై యున్నది. ఆ ధర్మమునంతను అదియే రూపమున ఇప్పుడు తిరిగి చెప్పట నాకు వశము కాదు.

13. పరం హి బ్రహ్మ కథితం యోగయుక్తేన తన్మయా
ఇతిహాసం తు పశ్యమి తస్మిన్నర్థే పురాతనమ్.

ఆ సమయమున యోగయుక్తుడనై నేను పరమాత్మ తత్త్వమును వర్ణించితిని. ఇప్పుడు ఆ విషయము యొక్క జ్ఞానము కలిగించుట కొఱకై నేను ఒక ప్రాచీన ఇతిహాసమును వర్ణించుచున్నాను, వినుము.

పూర్వముకానొక బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మలోకము నుండి బయలుదేరి స్వర్గలోకము గుండా నా యొద్దకు వచ్చెను. నే నాతని మోక్ష విషయమై ప్రశ్నించగా అతడు బ్రాహ్మణసిద్ధ కాశ్యప సంవాదమును చెప్పెను. పూర్వము కాశ్యపుడను తపస్వి ఒకానొక సిద్ధునిహార్తి యొద్దకు వెళ్ళగా ఆ సిద్ధుడు కాశ్యపున కిట్లుపదేశించెను.

బ్రాహ్మణ ఉవాచ

14. యః స్యాదేకాయనే లీనస్తూష్టిం కించిద చింతయతా
పూర్వం పూర్వం పరిత్యజ్య స తిర్థో బుద్ధనాద్ భవేత్.

(సిద్ధ బ్రాహ్మణుడు కాశ్యపునకు ఇట్లు చెప్పెను —)

ఎవడు దేహాభిమానమును వదిలి ఏమియు చింతింపక మౌన భావముతో నుండి సర్వులకు వక్షైక ఆధిష్ఠానమును పరమాత్మ యందు లీనమైయుండునో, అతడే సుసార బంధము నుండి విముక్తుడగుచున్నాడు.

15. విహయ సర్వసంకల్పాః బుద్ధ్యా శారీరమానసాః
శనైర్నిర్వాణమాప్నోతి నిరిస్తన ఇవాసలః.

ఎవడు బుద్ధితో విచారించి శారీరక, మానసిక సంకల్పములన్నిటిని త్యజించి వేయునో, అతడు కట్టె లేని అగ్నివలె మెల్ల మెల్లగ శాంతిని బడయును.

16. విముక్తః సర్వసంస్కారైస్తతో బ్రహ్మ ననాతనమ్
పరమాత్పాతి సంకాస్తమచలం నిత్యమక్షరమ్.

సమస్త సంస్కారముల నుండి విముక్తుడైనవాడు శాంత, అచల, నిర్భయ, నాశరహిత, సనాతన పరమాత్మను పొందుచున్నాడు.

17. ఇన్ద్రియాణి తు సంహృత్య మన అత్మని ధారయేత్
తీవ్రం తప్త్యా తపః పూర్వం మోక్షయోగం సమాచరేత్.

ఇంద్రియములను విషయముల నుండి మరలించి వానిని మనస్సునందు, మనస్సును ఆత్మయందు స్థాపించవలెను. ఈ ప్రకారముగ మొదట తీవ్ర తపస్సు నాచరించి, తదుపరి మోక్షోపయోగియైన ఉపాయము నవలంబించవలెను.

18. సంయమః సతతం యుక్త అర్థవాః విజితేన్ద్రియః
తథా య అత్మనాఽఽత్మానం స్రమ్పయుక్తః ప్రపశ్యతి.

ఏ సాధకుడు సదా సంయమ పరమగుణుడు, యోగముక్తుడు, మనస్సును వశమందుంచుకొనువాడు, జితేంద్రియుడు అయియుండునో అతడే ఆత్మచే ప్రేక్షితుడై బుద్ధిద్వారా అద్వానిని సాక్షాత్కరించుకొనగలడు.

19. ఇషికాం చ యథా ముష్టాత్ కశ్చిన్నిష్క్రమ్య దర్శయేత్
యోగీ నిష్క్రమ్య వాత్మానం తథా వశ్యతి దేహకః

ముంజ గడ్డి నుండి దర్శనము వేటుచేసి చూచునట్లు, యోగి ఆత్మను ఈ దేహము నుండి వేటుచేసి చూచున్నాడు.

20. సనియమ్యేన్ద్రియగ్రాహం నిర్వోషం నిర్జనం వనే
కాయమభ్యంతరం కృత్స్నమేకాగ్రం పరిచింతయత్.

నిర్జనం వనప్రదేశమున ఇంద్రియములను విశమముంచుకొని
ఏకాగ్రచిత్తుడై శబ్దరూప్యమును తన శరీరము యొక్క బయట,
లోపల ప్రతి అంగమందును పరిపూర్ణ పరమాత్మ యొక్క చింతనము
చేయుటలేను.

21. స త్వసా చక్షుషా గ్రాహ్యా న చ సర్వైరపిన్ద్రియైః
మనసైవ శ్రదీపేన మహనాత్మా ప్రద్యుశ్కతే.

ఆ పరమాత్మ యొక్క దర్శనము ఈ సర్వేన్ద్రియములతో
కాబాలదు, కేవలము బుద్ధియను దీనియు యొక్క సహాయముచే
ఆ పరమాత్మ యొక్క దర్శనము కాగలదు.

22. జీవో నిష్కాంతమాత్మానం శరీరాత్ సమృపశ్యతి
స తకుత్స్పజ దేహి స్వం ధారయత్ బ్రహ్మ కేవలమ్.

23. అత్మానమాలోకయతి మనసా ప్రహసన్నిప
తదేవమాశ్రయం కృత్వామోక్షం యాతి తతో మయి

తత్త్వజ్ఞుడగు జీవుడు తన్ను తాను శరీరమునంట వేటుగ
చూచును. అతడు శరీరమునందున్నను దానిని (శరీర భావమును)
త్యజించి, దాని వేటుతనమును అనుభవించుచు, తన స్వరూపమును
కేవల పరబ్రహ్మమును, పరమాత్మను చింతన చేయుచు, బుద్ధి యొక్క
సహాయముచే అత్మ యొక్క సాక్షాత్కారమును పొందును.
అపుడతడు ఇట్లు తలంచుకొని నవ్వుచుండును — 'ఆహా! ఎండ
మాపులందలి జలమువలె నాయుండే ప్రతీతమగు ఈ వ్రపంచము
ఇంతవఱకు నన్ను వ్యర్థముగ భ్రమయిండు పడ్డవైచినది! ఎవడి
ప్రకారము పరమాత్మ యొక్క దర్శనము చేసికొనునో, అతడు
దానినే ఆశ్రయించి, తన యుండే పరమాత్మను అనుభవింపదొడంగుచు
ముక్తి నొందును.

అటు పిమ్మట శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునున కిట్లు బోధించెను —

వాసుదేవ ఉవాచ

24. పరా హి సా గతిః పార్థ యత్తత్ బ్రహ్మసనాతనమ్
యత్రామృతత్వం ప్రాప్నోతి త్వత్వా దేహం సదా శుభీ.

(శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను —

అర్జునా! సనాతన బ్రహ్మమే జీవుని పరమగతి అయియున్నది. జ్ఞాని దేహభావమును త్యజించి ఆ బ్రహ్మమందే అమృతతత్వమును బొందును. మతీయు ఎల్లప్పుడు శుభవంతుడై యుండును.

ఈమూర శ్రీ కృష్ణుడు అర్జునునకు బ్రాహ్మణ పరిపత్ని సంసారమును చెప్పెను. పూర్వముకానొక జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నుడగు బ్రాహ్మణుడుండెను. అతడు తన పత్నికి ఈ ప్రకారముగ బోధించెను —

బ్రాహ్మణ ఉవాచ

25. ఏకః శస్తా న ద్వితీయోఽన్తి శస్తా
యో హృదయస్తమహమనుబ్రవిమి
తనైవ యుక్తః ప్రవణాదివోదకం
యథా నియుక్తోఽస్మి తథా వహమి.

(బ్రాహ్మణుడు తన పత్నితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ప్రపంచము యొక్క శాసకుడు ఒకడే అయియున్నాడు. రెండవవాడు లేడు. ఎవడు హృదయమందు విరాజిల్లుచున్నాడో, అట్టి పరమాత్మయే అందఱి యొక్క శాసకుడు. నీరు క్రింది వైపునకు ప్రవహించునట్లు, పరమాత్మ యొక్క ప్రేరణచే నేను ఏ కార్యమందు నియుక్తుడనగుచున్నానో, దానినే పాలించుచున్నాను.

26. ఏకో గురుర్నాస్తి తతో ద్వితియో

యో హృచ్చయస్త మహామనుబ్రవిమి

తేనానుశిష్టా గురుణా పతైవ

పరాభూతా దానవాః సర్వ ఏవ.

ఒకడే గురువు, రెండవవాడు లేడు. హృదయమందున్న పరమాత్మనే నేను గురువుగ చెప్పుచున్నాను. ఆ గురువు యొక్క అనుకాగునము చేతనే దానవులందఱును ఓడిపోయిరి.

27. ఏకో బంధుర్నాస్తి తతో ద్వితియో

యో హృచ్చయస్త మహామనుబ్రవిమి

తేనానుశిష్టా బాన్ధవా బంధుమస్తః

సప్తరయశ్చైవ దివి ప్రభాన్తి.

ఒకడే బంధువు కలడు. అతడు తప్ప మఱియొక బంధువు లేనే లేడు. హృదయమందున్న పరమాత్మనే నేను బంధువని చెప్పుచున్నాను. అతని ఉపదేశముచేతనే బంధువులు బంధువులుగ వర్తించుచున్నారు. మఱియు సప్తర్షులు ఆకాశమున ప్రకాశించుచున్నారు.

28. అపేతప్రతకర్మా తు కేవలం బ్రహ్మణి నితః

బ్రహ్మభూతకర్పరణ్లోశీ బ్రహ్మచారి భవత్యయమ్.

వత, కర్మములను త్యజించి కేవలము బ్రహ్మమందు స్థితుడై యుండువాడు బ్రాహ్మస్వరూపుడై ప్రపంచమున గుంచరించును. అతడే ముఖ్యముగ 'బ్రహ్మచారి'.

29. ఏతదేవేద్యశం సూక్ష్మం బ్రహ్మచర్యం విదుర్బుధాః

విదిత్వా చాన్వపద్యంత కైత్రజ్ఞేనానుదర్శితాః.

బుద్ధిమంతులు దీనినే సూక్ష్మబ్రహ్మచర్యమని చెప్పిరి. తత్త్వ దర్శి యొక్క ఉపదేశమును పొంది ప్రబుద్ధులైన ఆత్మజ్ఞానులు ఇట్టి బ్రహ్మచర్యము యొక్క స్వరూపమును తెలిసికొని సదా దానిని పాలించుచున్నారు.

30. సమ్యగుపాయో దృష్టశ్చ భ్రమరైరివ లక్ష్మితే

కర్మబుద్ధి రబుద్ధిత్వాజ్ఞాన లిక్ష్మరివాశ్రమమ్.

క్షేత్రజ్ఞుడగు పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొనుటకు పూర్ణముగు ఉపాయము గాంచబడినది. అది యేదనగా - కర్మను త్యజించి వైచుటచే తుష్టాదలచే గంధమువలె అది తనకు తానే తెలియబడుచున్నది. కర్మవిషయకముగు బుద్ధి వాస్తవముగ బుద్ధి కాదు అది జ్ఞానమువలె ప్రతీతమగుచున్నది. కాని వాస్తవముగ అది జ్ఞానము కాదు.

అనంతరము శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు మోక్షధర్మములను గూర్చి చెప్పించు గురుశిష్య సంవాదమును ఎఱిగించెను. ఒకానొక శిష్యుడు అధ్యాత్మరంగమున తన సందేహములను తీర్చుకొనుట కొఱికి గురువును కొన్ని ప్రశ్నలడుగగా గురువీ ప్రకారము సమాధాన మొసంగెను —

గురు రువాచ

31. జ్ఞానం త్వేవ పరం విద్యుః సంన్యాసం తపశ్చ ఉత్తమమ్

యస్తు వేద నిరబాధం జ్ఞానతత్త్వం వినిశ్చయాత్

సర్వభూతస్థమాత్మానం స సర్వగతిరిష్కతే.

(గురువు శిష్యునకు ఇట్లు చెప్పెను —)

మేము (అత్మ) జ్ఞానమునే పరబ్రహ్మముగను. సంన్యాసమునే ఉత్తమ తపస్సుగను భావించుచున్నాము. ఎవడు అబాధితమగు జ్ఞాన తత్త్వమును నిశ్చయ పూర్వకముగ నెఱిగి తన్ను సమస్త ప్రాణి కోట్ల యందున్నట్లు చూచునో అతడు సర్వవ్యాపకుడని యెంచబడును.

32. యో స కామయతే కించిన్న కించిదథిమన్యతే

ఇహలోకస్థ ఏవైష బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

ఎవడు ఏ వస్తువును కోరడో, ఎవని మనస్సనందు దేని యెడలను అభిమానము ఉండదో, అతడు ఈ లోకమునందున్నను బ్రహ్మభావమును పొందును.

33. అవ్యక్తబీజప్రభవో బుద్ధిన్కన్యమయో మహాన్
మహాహృత్కారవిటవే ఇన్ద్రియాఙ్కురకోటరః

34. మహాభూతవిశేషశ్చ విశేషప్రతికాఖవాన్
సదాపర్ణః సదాపుష్పః సదా శుభఫలౌదయః.

35. అజీవః సర్వభూతానాం బ్రహ్మబీజః ననాతనః
ఏతజ్జాత్వా చ తత్త్వాని జ్ఞానేన పరమాసినా
భిత్త్వా చామరతాం ప్రాప్య జహతి క్షుక్తుం జన్మసి.

ఈ దేహము ఒక వృక్షము వంటిది. అజ్ఞానము దీని వేరు. బుద్ధి స్కంధము. అహంకారము కొమ్మలు; ఇంద్రియములు తొట్టలు, వంచమహాభూతములు దాని విశేష అవయవములు. ఆ భూతిముల యొక్క విశేష భేదము దాని చిన్న కొమ్మలు. దాని యందు గంకల్పములను ఆకులు, కర్మలను పుష్పములు మొలచుచున్నవి. శుభా శుభ కర్మలచే కలుగు సుఖదుఃఖాదులు దాని ఫలములు. ఈ ప్రకారము బ్రహ్మమును విత్తనము నుండి ప్రకటమై ప్రహాహూపమున సదా ఉండి యుండు ఈ దేహమును వృక్షము గమస్త ప్రాణుల యొక్క జీవితమునకు ఆధారమైయున్నది. ఎవడు దీని తత్త్వమును బాగుగ నెఱిగి జ్ఞానమును ఉత్తమ ఖడ్గముచే దీనిని 'చేదించి' నేయునో అతడు అమరత్వమును పొంది జనన మరణరూప బంధనము నుండి విముక్తిని పొందును.

ఈ ప్రకారము గురువు శిష్యునకు బోధించుచు సందర్భ వశమున బ్రహ్మదేవ మహర్షి సంవాదమును తెలియజేసెను. పూర్వ మొకపుడు బ్రహ్మదేవుడు కొందఱు ఋషులకు ఈ ప్రకారముగ బోధ సలిపెను —

బ్రహ్మచారి

36. సత్యం భూతాని జాతాని స్థావరాణి చరాణి చ
తపసా తాని జీవంతి ఇతి తద్ విత్త మువతాః.

(బ్రహ్మచేవుడు మహర్షులకు ఇట్లు చెప్పెను —)

ఉత్తమప్రత పాలకులారా! చరాచర జీవులు సత్యస్వరూప మగు పరమాత్మ నుండియే ఉత్పన్నమైనారు. తపస్సును కర్మచే జీవితమును ధరించుచున్నారు. వారు తమ కారణ స్వరూపమగు బ్రహ్మమును మఱచి తమ కర్మల ననుసరించి జనపమరణరూప చక్ర మందు తిరుగుచుచున్నారు.

37. కామానాత్మని సంయమ్య క్షిణత్పమ్నః సమాహితః

సర్వభూత సుహృన్నితే బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

ఎవడు కోరికలను తన యందు లీనమొనర్చుకొని తృప్తారహితుడై, ఏకాగ్రచిత్తుడై, సమస్త ప్రాణికోట్లకు సుహృదుడై, మిత్రుడై యుండునో, అతడు బ్రహ్మప్రాప్తికీ పాత్రుడగును.

38. యథాగ్నిరిష్టనైరిద్ధో మహాజ్యోతిః ప్రకాశతే

తథస్త్రియనిరోధేన మహానాత్మా ప్రకాశతే.

కట్టెలు వేయుటచే అగ్ని ప్రజ్వలించి మహా ఉద్దీప్తమై కానుపించునట్లు, ఇంద్రియములను నిగ్రహించుటచే పరమాత్మ ప్రకాశము యొక్క విశేష అనుభవము కలుగుచుండును.

39. యదా పశ్యతి భూతాని ప్రసన్నాత్మాఽఽ త్మనోహృది

స్వయంజ్యోతిస్తదా సూక్ష్మత్ సూక్ష్మం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్.

ఎప్పుడు యోగి ప్రసన్నచిత్తుడై సమస్త ప్రాణులను తన యంతఃకరణమందున్నట్లు చూచునో, అప్పుడతడు స్వయంజ్యోతి స్వరూపుడై, సూక్ష్మము కంటె సూక్ష్మముగు పరమాత్మను పొందుచున్నాడు.

40. మనో మనసి పంథాయ పశ్యన్నాత్మాన మాత్మని
సర్వవిత్ సర్వభూతేషు విస్తత్యాత్మాన మాత్మని.

ఎవడు మనస్సును హృదయ కమలమందు స్థాపించి తన యందే
ధ్యానము ద్వారా ఆత్మదర్శనమును గూర్చిన వ్రయత్నము చేయునో,
అతడు సమస్త ప్రాణులందును సర్వజ్ఞుడగుచున్నాడు. మఱియు
అతనికి అంతఃకరణమందు పరమాత్మతత్త్వము యొక్క అనుభవము
కలుగును.

41. సర్వం కృతం వినాశంతం జాతస్య మరణం ద్రువమ్
అకాశ్వతం హి లోకేఽస్మిన్ సదా స్థావరజలమమ్.

ఏయే వస్తువులు నిర్మింపబడుచున్ననో, వాని నాశము తప్పక
కలుగును. ఎవడు జన్మించెనో, అతనికి మృత్యువు నిశ్చితమైయున్నది.
ఈ వ్రసంశమున స్థావర, జంగమలందేనియు ఎల్లప్పుడు ఉండునది లేదు.

42. తస్మాజ్ఞానేన శుద్ధేన ప్రశాంత్యా జితేంద్రియః

నిర్మమో నిరహంకరో ముచ్యతే సర్వపాపభిః.

కాపున విశుద్ధ జ్ఞానము ద్వారా ఎవని చిత్తము శాంత
మైననో, ఎవనికి ఇంద్రియములు వశములైననో, ఎవడు మమత్వము,
అహంకారము లేనివాడై యుండునో, అతడు సమస్త పాపముల నుండి
విడివడుచున్నాడు.

43. ఆహింసా బ్రహ్మచర్యం చ సత్యమార్థవమేవ చ
అక్రోధశ్చానసూయా చ దమో నిత్యమపైశునమ్
అస్థిష్ఠితేషు యుక్తః స్యాద్ వ్రతేషు నియతేంద్రియః.

అహింస, బ్రహ్మచర్యము, సత్యము, సరళత్వము, క్రోధము
యొక్క అభావము, దోషదృష్టిని త్యజించుట, ఇంద్రియ నిగ్రహము,
చాడిలు చెప్పకుండుట — అను ఈ ఎనిమిది వ్రతములను జాగ్రతగ
పాలించవలెను ఇంద్రియములను పశేమందుంచుకొనవలెను.

44. అనాగతం చ న ధ్యాయేన్నాతితమనుచిస్తయేత్
వర్తమానముపేక్షిత కాలాకాక్షీ సమాహతః.

భవిష్యత్తు కొఱకు విచారించరాదు. గడచిన దానిని గూర్చి చింతింపరాదు. వర్తమానమున ఉపేక్షింపవలెను. కేవలము కాలమును ప్రతీక్షించుచు చిత్తవృత్తులను సమాధానపఱచుకొనుచు నుండవలెను.

45. న చక్షుషా న మనసా న వాచా దూషయేత్ క్వచిత్
న ప్రత్యక్షం వరోక్షం వా కించిద్ దుష్టం సమాచరేత్.

తాబేలు తన అవయవములను లోనికి ముడుచుకొనునట్లు ఇంద్రియములను విషయముల పైను నుండి తొలగించవలెను. ఇంద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి - వీనిని దుర్బలముగ నొనర్చి నిశ్చేష్టముగ గావించవలెను. తత్త్వములన్నిటి యొక్క జ్ఞానమును బడయవలెను.

46. నిరాశీర్షిర్గుణాశో నిరాసక్తి నిరాశ్రయః
ఆత్మసన్ధీ చ తత్త్వజ్ఞో ముచ్యతే నాత్రసంశయః.

ఎవడు నిష్కాముడుగ, నిర్గుణుడుగ, శాశ్వతుడుగ, అనాసక్తుడుగ, నిరాశ్రయుడుగ, ఆత్మపరాయణుడుగ, తత్త్వజ్ఞుడుగ నుండునో, అట్టివాడు ముక్తుడగును. ఇందు సంశయము లేదు.

47. ఏతావదస్తవేలాయాం పరిసంఖ్యాయ తత్త్వవిత్
ధ్యాయేదేకాంతమాస్థాయ ముచ్యతేఽథ నిరాశ్రయః.

48. నిర్ముక్తః సర్వసంక్షేభ్యో వాయురాకాశగో యథా
క్షిణకోశో నిరాతంకస్తథేదం ప్రాప్నుయాత్ పరమ్.

ఏ తత్త్వవేత్త అంత్యకాలమున తత్త్వముల జ్ఞానమును పొంది ఏకాంతమున కూర్చొని పరమాత్మను ధ్యానించునో అతడు ఆకాశమున సంచరించు వాయువు వలే, అన్ని విధముల ఆసక్తుల నుండి విడివడి,

పంచకోశరహితుడై, నిర్భయుడై, నిరాశ్రయుడై, ముక్తుడై
పరమాత్మను పొందుచున్నాడు.

49. తపః ప్రదీప ఇత్యాహురాచారో ధర్మసాధకః

జ్ఞానం వై పరమం విద్యాత్ సంన్యాసం తప ఉత్తమమ్.

తపస్సు దీపము వంటిది. ఆచారము (సదాచారము) ధర్మము
యొక్క సాధకము. జ్ఞానము పరబ్రహ్మము యొక్క స్వరూపము.
సంన్యాసమే ఉత్తమ తపస్సు.

50. యో విద్యాకా నహవాసం చ వివాసం చైవ పశ్యతి

తథైవైకత్వనానాత్వే స దుఃఖాత్ ప్రతిముచ్యతే.

ఎవడు సంయోగమును కూడ వియోగరూపమున చూచునో,
నానాత్వమందు ఏకత్వమును చూచునో, అతడు - కుఃఖము నుండి
గర్వభా ముక్తుడగును.

51. నిమేషమాత్రమపి చేత్ సంయమ్యాత్మానమాత్మని

గచ్ఛత్కాత్మప్రసాదేన విదుషాః ప్రాప్తిమవ్యయామ్.

ఎవడు ఒక్క నిమిషమైనను తన మనస్సును ఆత్మయందు
ఏకాగ్రపఱచునో, అతడు అంతఃకరణము యొక్క ప్రసన్నత్వమును
పొంది బుద్ధిమంతులకు కలుగు అక్షయగతిని పొందును.

52. అనుమానాద్ విజానీమః పురుషం సత్త్వసంశ్రయమ్

స శత్యమన్యథా గన్తుం పురుషం ద్విజపత్రమాః.

అంతర్యామియగు పరమాత్మ సత్త్వ స్వరూపముగు ఆత్మయందు
ఉన్నాడు. మేము అనుమాన ప్రమాణము ద్వారా ఈ విషయమును
చక్కగ తెలిసికొనుచున్నాము. ఈ విషయమును తెలిసికొనక పరమ
పురుషుని పొందుట సంభవము కాదు.

53. జ్ఞానం నిఃశ్రేయ ఇత్యాహుర్వృద్ధా విశ్చితదర్శినః
తస్మాజ్ఞానేన శుద్ధేన ముచ్యతే సర్వకల్పిషే.

తత్త్వజ్ఞులు జ్ఞానమే పరమ శ్రేయోదాయకమైన సాధనమని చెప్పదురు. కావున పరమ శుద్ధమైన జ్ఞానము ద్వారానే మనుజుడు సమస్త పాపముల నుండియు విముక్తుడగుచున్నాడు.

54. యథాభ్యాసమపాథేయః ప్రపన్నో మనుజః క్వచిత్
శ్లేశేన యాతి మహతా వినశ్యేదస్తరాపి చ.

55. తథా కర్మను విజ్ఞేయం ఫలం తవతి వా న వా
పురుషస్యాత్మనిశ్రేయః శుభాశుభనిదర్శనమ్.

ఎవరైన దారిబల్తెమును ఏర్పాటు చేసికొనకయే యాత్రకు పూనుకొనినచో, అతడు దారిలో చనిపోవచ్చును. అట్లే పూర్వజన్మ లందలి పుణ్యము లేనివాడు యోగమార్గము మొక్క సాధన యందు ప్రయత్నించుచో, యోగసిద్ధి గూఢఫలము చాల కష్టముతో పొందును. లేక పొందకయు పోవచ్చును. మనుజునకు తన శ్రేయస్సాధనయే అతని పూర్వజన్మల శుభా శుభ సంస్కారములను తెలుపునదై యున్నది.

56. భ్యాసయోగముపాగమ్య ప్రసన్నమతయః సదా
సుఖోపచయమవ్యక్తం ప్రవిశన్త్యాత్మవిత్రమా.

ఎవడు భ్యాసయోగమును ఆశ్రయించి సదా ప్రసన్న చిత్తులై యుండునో అత్యవేత్తలలో శ్రేష్ఠులగు అట్టివారు సుఖము మొక్క రాశియును అవ్యక్త పరమాత్మ యంచు ప్రవేశించుదురు.

ఆ తగునాత శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునితో హస్తినాపురమునకు వెళ్ళి అచట నుండి ద్వారకకు పయనమైపోయెను. మార్గమధ్యమున ఉత్తజ్ఞ మునిని కలసికొని అతనితో సంభాషించి, అతనికి తన విశ్వ రూపమును చూపి, మరుభూమి యందు జలము సంభవించునట్టి పర

మొసంగెను. పదవ శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకచేరి ఆచట కొంత కాలము ఉండి తిరిగి హస్తినాపురమునకు వచ్చెను. అనంతరము శ్రీకృష్ణుడు ఉత్తర యొక్క మృతపుత్రుని ఉజ్జ్వలపతేసెను. అతనికి పరిక్షిత్తు అని నామకరణము చేయబడెను. పిమ్మట వ్యాసముని, శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజునకు అశ్వమేధ యజ్ఞము చేయులాగున తెలుపగా ఆతడంగీకరించి అందులకై పలసిన పర్వసన్నాహములను గావించెను. అట్లునుడు దేశ, దేశములను జయించి వచ్చెను. యజ్ఞము నిర్విఘ్నముగ సమాప్తమయ్యెను. తత్సందర్భమున పెక్కు దానధర్మములు గావించబడినను,

యజ్ఞ పరిసమాప్త సమయమున అచటికి ఒక ముంగిసవచ్చి 'రాజులారా! ఈ యజ్ఞము కురుక్షేత్ర నివాసియగు ఒక ఉదార బ్రాహ్మణుడు గావించిన ఒకసేరు పేలపిండి యొక్క దానముతో సమానమైనది కాదు.' — అని వచించెను. ఆ వాక్యము వినగనే అచటి బ్రాహ్మణులు ఆశ్చర్యపడి ఆ సంఘటన యొక్క వివరములు తెలుపుమని కోరగా ఆ ముంగిస యిట్లు చెప్పెను — కురుక్షేత్రమున ఒక బీద బ్రాహ్మణుడుండెను. అతడు ఆచటచట బియ్యపు గింజలు మొదలై నవి ఏనుగుని వచ్చి కుటుంబ పోషణము చేయుచుండెను. ఒకనాడు ఆ కుటుంబస్థులు సరిగా భోజనము చేయనారంభించుమండగా, ఒక అతిథి అచటికి వచ్చెను. అతని రాకచే వాగు ప్రసన్నులైరి. అత్తటి బ్రాహ్మణుడు తన భాగము భోజనమును ఆ అతిథికి పెట్టెను. కాని అతిథి దానిని తిని సంతుష్టి నొందలేదు. అప్పుడు బ్రాహ్మణ పత్ని తన భాగము అన్నమును కూడ అతనికి పెట్టెను. అది తినినను అతిథి తృప్తిని చెందలేదు. అప్పుడు బ్రాహ్మణ కుమారుడు రిన సంతు అన్నమును అతిథికి పెట్టెను. దానిని భుజించినను అతిథికి తృప్తి కలుగలేదు. అప్పుడు ఇంటికొడలు తన వంతు అన్నమును అతిథికి పెట్టెను. కుటుంబము వారి త్యాగమును, బౌదార్యమును, దానపరత్వమును

చూచి అతిథి చాల సంతోషపడయ్యెను. సాయంత్రం ధర్మమే ఆకృతి
ధరించి ఆ అతిథి గూఢమున అచటనే వచ్చెను. అతిథి గూఢమును
ధరించిన ఆ ధర్మము అంతట త్యాగశీలుడగు ఆ బ్రాహ్మణునితో
ఇట్లు చెప్పెను —

67. స్వర్గార్గళం లోభబీజం రాగగుత్తం దురానదమ్
తం తు పశ్యంతి పురుషాః శత్రోధా జితేంద్రియాః
బ్రాహ్మణాస్తపసా యుక్తా యథాశక్తి ప్రదాయినః.

(బ్రాహ్మణ గూఢమును ధరించిన ధర్మము బ్రాహ్మణునితో ఇట్లు
చెప్పెను —)

స్వర్గద్వారము యొక్క గడియ లోభమును బీజముతో చేయు
బడినది. ఆ ద్వారము రాగము ద్వారా గుత్తముగ నున్నది. కాబట్టి
దాని లోపల ప్రవేశించుట చాల కష్టము. ఎవరు శ్రోధమును జయించి
వైచిరో, ఇంద్రియములను పశ మొనర్చుకొనిరో, యథాశక్తి దానము
చేయుచురో, అట్టి తపస్సులు మాత్రమే ఆ ద్వారమును చూడ
గల్గుదురు (తేనెవగలరు).

ఆ కథను ప్రశస్కరించుకొని వైశంపాయనుడు జనమేజయునితో
ఇట్లు వదించెను —

వైశంపాయన ఉవాచ

68. అద్రోహః సర్వభూతేషు సంతోషః శీలమార్గవమ్
తపో దమశ్చ సత్యం చ ప్రదానం చేతి నమ్మితమ్.

(వైశంపాయనుడు జనమేజయున కిట్లు చెప్పెను —)

ఏ ప్రాణి యెడల ద్రోహము చేయకుండుట, మనస్సునందు
సంతోషి కలిగియుండుట, శీలము, పరాచారమును పాలించుట, అందఱి
యెడల సరిశుద్ధి పూర్ణముగు సడపడిక కలిగియుండుట, తపస్సు
చేయుట, మనస్సును, ఇంద్రియములను సంయమనమందుంచుకొనుట,

సత్యము పలుకుట, న్యాయముగ సంపాదించిన దానిని శ్రద్ధతో దానము చేయుట — అను పీఠిలో ఒక్కొక్క నుగుణము పెద్ద పెద్ద యజ్ఞములలో సమానమైయున్నది.

59. ఏష ధర్మ మహాయోగో దానం భూతదయా తథా
బ్రహ్మచర్యం తథా సత్యమనుకోశో ధృతిః క్షమా.

60. సనాతనస్య ధర్మస్య మూలమేతత్ సనాతనమ్
శ్రూయంతే హి పురావృత్తా విశ్వామిత్రాదయో నృపాః.

దానము, ప్రాణుల యెడల దయ, బ్రహ్మచర్యము, సత్యము, కరుణ, ధైర్యము, ఊమ (ఓర్పు) — ఇవియే ధర్మము. ఇవియే సనాతన ధర్మము యొక్క సనాతన మూలములు. పూర్వము విశ్వామిత్రుడు మొదలగు రాజులు ఏనిచేతనే సిద్ధిని బొందినట్లు చెప్పదురు.

అశ్వమేధ యజ్ఞానంతరము ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని ధర్మ విషయమై ప్రశ్నింప, శ్రీకృష్ణుణ్ణి సమాధాన మొసంగెను —

61. అన్యైరసహస్రైస్తు మనుష్యత్వం హి దుర్లభమ్
తద్ గత్వాపిహ యో ధర్మం న కరోతి స్వవజ్ఞాతః.

(శ్రీ కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

వేలకొలది జన్మలలో సంపదించిన ఫిదవ కూడ మనుష్య జన్మ లభించుట కష్టము. అట్టి దుర్లభము మనుష్య జన్మను పొందియు ఏవడు ధర్మమును అనుష్ఠించినో, అతడు గొప్ప లాభమును పొగొట్టుకొనిన వాడే యగును.

62. కుత్సితా యో దరిద్రాశ్చ విరూపా వ్యాధితాస్తథా
పరద్యేష్టాశ్చ మూర్ఛాశ్చ న తైర్దర్మః కృతః పురా.

ఈ జన్మయందెవను నిందితులుగను, దర్శితులుగను, కురూపులుగను, రోగులుగను, ఇతరులచే ద్వేషింపబడువారుగను, మూర్ఛలుగను ఉన్నారో, వారు పూర్వజన్మయందు ధర్మమును అనుసరించ లేదు

63. యే చ దీర్ఘాయుషః శూరః పట్టితా భోగినస్తథా
నీరోగా రూపసమృన్నావైర్దర్శః సుకృతః పురా.

ఎవడు దీర్ఘజీవులుగను, శూరవీరులుగను, పండితులుగను భోగ
సామగ్రి సంపన్నులుగను, రోగరహితులుగను, రూపవంతులుగను
ఉన్నారో, వారు పూర్వజన్మయందు విశ్చయముగ ధర్మమును
సంపాదించిన వారే అయియున్నారు.

64. ఇదం మే మానుషం జన్మ కృతమాత్మని మాయయా
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ దుష్టానాం నాశనాయ చ.

ఇప్పుడు ధర్మమును స్థాపించుట కొరకు, దుష్టుల యొక్క
వినాశము కొరకు నేను నా మాయచే మానవ శరీరమందు అవతార
మును ధరించితిని.

65. మద్భుక్తా న వినశ్యంతి మద్భుక్తా ఏతకల్మషాః
మద్భుక్తానాం తు మానుష్యే సఫలం జన్మ పాణ్డవ.

నా భక్తులకు నాశమెన్నటికిని కలుగదు. వారు పాపరహితులు.
మనుజులలో నా భక్తులగు వారి యొక్క జన్మ సఫలమైనది.

66. న తదస్తి క్వచిద్ రాజా యత్రాహం న ప్రతిష్ఠితః
న చ తద్ వివ్యతే భూతం మయి యన్న ప్రతిష్ఠితమ్.

నేను లేని చదార్థ మే లేదు. మతయు నా యందు ఉండని
జీవుడే లేదు.

67. మయా సృష్టాని భూతాని మన్మయాని చ భారత
మామేవ న విజానన్తి మాయయా మోహితాని వై.

ధర్మరాజా! సమస్త ప్రాణులు నా నుండియే ఉత్పన్నములగు
చున్నవి. అవి యన్నియు నా స్వరూపములే అయినను నా
మాయచే మోహితులై నన్ను తెలిసికొనుట లేదు.

68. భారతం మానవే ధర్మో వేదాః సాక్షాశ్చరిత్వితమ్
అజ్ఞాసిద్ధాని చత్వారి న హస్తవ్యాని హేతుభిః.

భారతము, మనుస్మృతి, నాలుగు వేదములు, ఆయుర్వేద శాస్త్రము — ఈ నాలుగున్ను సిద్ధ ఉపదేశము నిచ్చుననైయున్నవి. కావున తర్కము ద్వారా వీనిని ఖండింపరాదు.

69. యథా వికసితే పుష్పే మధు గృహ్లాన్తి షట్పదాః
ఏవం గృహీతా సావిత్రి నర్వవేదే చ పాణాప.

తుమ్మెదలు వికసించిన పుష్పముల నుండి వాని సారభూతముగు తేనెను గ్రహించునట్లు నమస్త వేదముల నుండి వాని సారభూతముగు గాయత్రి (మంత్రము) గ్రహింపబడుచున్నది.

70. అలౌల జిహ్వాః సమువస్థితో ధృతిం
నిధాయ చతుర్ముగమాత్రమేవ తత్
మనశ్చ వాచం చ నిగృహ్య చక్షురం
భయాన్నివృత్తే మమ భక్త ఉచ్యతే.

జిహ్వా చంచలముగ లేనివాడును, ధైర్యము కలిగియుండు వాడును, నాలుగు చేతుల దూరము వఱకు దృష్టి నుంచి నడచు వాడును, చంచల మనస్సును, వాక్కును పశనమందుంచుకొనిన వాడును, భయము లేనివాడును, నా భక్తుడని చెప్పబడును.

71. ధర్మో జయతి నాధర్మః సత్యం జయతి నాన్యతమ్
క్షమా జయతి న క్రోధః క్షమావాక్ బ్రహ్మణోభవేత్.

ధర్మము జయించును, అధర్మము కాదు. సత్యము జయించును, అసత్యము కాదు. క్షమా జయించును, కోపము కాదు. కావున ఉత్తమ మనుజుడు క్షమాశీలుడై యుండవలెను.

72. అనాగతాని కా ర్యాణి కర్తుం గణయతే మనః
శారీరకం సముద్ధిశ్య న్మ యతే నూనమస్తకః.

73. తస్మాద్ ధర్మనహాయన్తు ధర్మం సంఘమయాత్ సదా
ధర్మేణ పా సహాయేన తమ వ్రతే దుష్టరమ్.

మనుజుని మనస్సు భవిష్య కామ్యములను చేయుటకు
అలోచించుచున్నది. కాని కాలుడు అతని నాశవంతమైన దేహమును
చూచి నన్వచున్నాడు. కావున ధర్మమునే సహాయకుడుగ నెంచి
అద్దాని సంపాదన యందే సదా నిమగ్నుడై యుండవలెను. ధర్మము
యొక్క సహాయముచే మనుజుడు దుష్టర సరకమును దాటివైచు
చున్నాడు.

74. ధర్మం జిజ్ఞాసమానానాం ప్రమాణం పరమం శ్రుతిః
ద్వితీయం ధర్మశాస్త్రాని తృతీయం లోకసంగ్రహః.

ధర్మము యొక్క తత్త్వమును తెలిసికొనదలంచువారికి వేదము
ముఖ్య ప్రమాణము. ధర్మశాస్త్రము రెండవ ప్రమాణము. లోకా
చారము మూడవ ప్రమాణము.

75. ఆచారః ప్రథమో ధర్మో హ్యహింసా సత్యమేవ చ
దానం చైవ యథాశక్తి నియమాశ్చ యమైః సహ.

సదాచారము, అహింస, సత్యము, శక్త్యనుసారము దానము,
యమ, నియమముల పాలనము — అను ఈ సద్గుణములు ముఖ్య
ధర్మములై యున్నవి

76. ఉపాధ్యాయాద్ దశాచార్య ఆచార్యాణాం శతం పితా
పితృః శతగుణం మాతా గౌరవేణాతిరిచ్యతే.

గౌరవమునందు పది ఉపాధ్యాయుల కంటె ఒక ఆచార్యుడు,
నూత్తురు ఆచార్యుల కంటె ఒక తల్లి, నూత్తురు తల్లిదండ్రుల కంటె ఒక
తల్లి అధికులు.

77. ఏతేషామపి సర్వేషాం గరియాః జ్ఞానదో గురుః
గురోః పరతరం కించిన్న భూతం న భవిష్యతి.

తాని జ్ఞాన మొనంగు గురువులు వీరందఱి కంటెను మిగుల
ప్రేమలు. గురువు కంటె గొప్పవాడు ఇంతవఱకు లేడు. ఇక మీదట
ఉండబోడు.

78. శపథా యత్ క్షృణోతి పుణ్యం శప్యమానం తు గచ్ఛతి.

శప్యమానస్య యత్ పాపం శవంతమనుగచ్ఛతి.

ఒకనిని నిందించువాని పూజము, నిందింపబడు వాని యొద్దకు
బెడలిపోవును. నిందింపబడు వాని పాపము నిందించు వాని యొద్దకు
వచ్చిచేరును.

79. వ్రతస్య పారణం తీర్థమార్జవం తీర్థముచ్యతే

దేవకుశ్రూషణం తీర్థం గురుకుశ్రూషణం తథా.

80. పితృకుశ్రూషణం తీర్థం మాతృకుశ్రూషణం తథా

దాదానాం తోషణం తీర్థం గార్హస్థ్యం తీర్థముచ్యతే.

81. అతిథేయం పరం తీర్థం బ్రహ్మతీర్థం సనాతనమ్

బ్రహ్మచర్యం పరం తీర్థం త్రేతాగ్నితీర్థముచ్యతే.

వ్రతపరిపాలన, సరళత్వము, దేవతల సేవ, గురు శ్రుశూచ —
మాతాపితృల సేవ, స్త్రీలను సంతుష్టలుగ చేయుట, గృహస్థ
ధర్మమును పాలించుట, అతిథిసేవ, వేదాధ్యయనము, బ్రహ్మచర్య
పాలనము, అహంకారమును మూడు విధములైన అగును — ఇవి
యన్నియు మహా తీర్థములని చెప్పబడినవి.

82. ద్వివిధం తీర్థ మిత్యాహః స్థావరం జలమం తథా

స్థావరాజ్జలమం తీర్థ తతో జ్ఞానవర్తిగహః.

రెండు విధములైన తీర్థములు కలవు. స్థావరమని, జలమని.
స్థావరతీర్థము కంటె జలమతీర్థము (గుర్వాదులు) ప్రేమము,
నీలయనిన దానిచే జ్ఞానము కలుగుచున్నది.

83. కర్మజాపి విశుద్ధస్య పురుషస్యేహ భారత
హృదయే సర్వతీర్థాని తీర్థభూతః స ఉచ్యతే.

ఈ ప్రపంచమున పూజ్యకర్మ యొక్క అనుష్ఠాసముచే విశుద్ధుడైన మనుజుని హృదయమున సమస్త తీర్థములు వసించుచున్నవి. కనుక అతడు తీర్థస్వరూపుడని చెప్పబడును.

84. గురుతీర్థం వరం జ్ఞానమతస్తీర్థం స విద్యతే
జ్ఞానతీర్థం వరం తీర్థం బ్రహ్మతీర్థం వనాతనమ్.

గురువను తీర్థమువలన పరమాత్మ జ్ఞానము కలుగుచున్నది. కావున అతనికంటె గొప్పతీర్థము వేరొకటి ఏదియు లేదు. తీర్థములలో జ్ఞాన తీర్థము సర్వశ్రేష్ఠమని, బ్రహ్మతీర్థము గునాతనమని చెప్పబడినది.

85. క్షమా తు పరమం తీర్థం సర్వతీర్థేషు పాణ్డవ
క్షమావతామయం లోకః సర్వశ్చైవ క్షమావతామ్.

తీర్థములన్నిటిలోను క్షమ (ఓర్పు) అను తీర్థము చాలగొప్పది. క్షమాక్షయరకు ఇహ పరలోకములందు నుభయు కలుగును.

86. అత్మా నదీ భారత పుణ్యతీర్థ-
మాత్మా తీర్థం సర్వతీర్థప్రధానమ్
అత్మా యజ్ఞః సతతం మన్యతే నై
స్వర్గోమోక్షః సర్వసూక్ష్మన్యధీనమ్.

ఆత్మయను నది పరమపావనమైన తీర్థము. ఇది అన్ని తీర్థములలో ప్రధానమైనది. అత్మ పదాయజ్ఞ రూపమని తలంచబడినది. స్వర్గము, మోక్షము- అన్నియు ఆత్మకు అగ్గీనములే అయి యున్నవి.

87. అచారనైర్మల్యముపాగతేన
సత్యక్షమానిస్తులకీతలేన
జ్ఞానామ్బునా స్నాతి హి నిత్యమేవం
కిం తస్య భూయః సలిలేన తీర్థమ్.

సదాచారము యొక్క పాలనచే అత్యంత నిర్మలుడై నవాడును, సత్యము, ఊను — వీని ద్వారా మహా త్తర శాంతిని బడసిన వాడును, జ్ఞానమును జలమందు నిరంతరము స్నానము చేయువాడునగు మహా నీయునకు కేవలము నీటితో నిండియున్న తీర్థముతో ఏమి పని ?

88. త్రిదణ్డధారణం మౌనం జటాధారణముజ్ఞానమే
పల్కలాజిననంవాసో బ్రహ్మచర్యావిషేచనమ్.

89. అగ్నిహోత్రం గృహీతానః స్వాధ్యాయందారసత్క్రియా
సర్వాజ్యేతాని వై మిథ్యాయదిభావే న నిర్మలాః.

హృదయము శుద్ధముగా లేనిచో త్రిదండము ధరించుట, మౌనముగ నుండుట, జడలు ధరించుట, శిరోముందనము గావించు కొనుట, నారనస్త్రములు ధరించుట, వ్రతములు, అభిషేకములు చేయుట, అగ్నియందు ఆహుతులు వేయుట, గృహస్థ ధర్మమును పాలించుట, స్వాధ్యాయము గావించుట, భార్యను సత్కరించుట— అను ఈ కర్మలన్నియు వ్యర్థములై పోవును.

90. మనశ్శౌచం కర్మశౌచం కులశౌచం చ భారక
శరీరశౌచం వాక్శౌచం శౌచం పశ్చాద్విధం వృత్తమ్.

మనశ్శౌచము, క్రియాశౌచము, కులశౌచము, శరీర శౌచము, వాక్ - శౌచము — అని ఈ వ్రతారముగ పంచవిధ శౌచములు - చెప్పబడినవి.

91. పశ్చాస్వేతేషు శౌచేషు హృది శౌచం విశిష్టతే
హృదయస్య చ శౌచేన స్వర్గం గచ్ఛన్తి మానవాః.

ఈ ఐదు శౌచములలో హృదయ శౌచము అన్నిటికంటెను గొప్పది. హృదయ శుద్ధి నలప నే మనుజులు స్వర్గమున కేగుచున్నారు.

92. పంతుష్టో బ్రాహ్మణస్తీర్థం జ్ఞానం చా తీర్థముచ్యతే
మద్భూతా సతతం తీర్థం శబ్దారస్య విశేషతః.

సంతుష్టుడు, జ్ఞానము కూడ తీర్థములని చెప్పబడుచున్నవి. నా భక్తులు సదా తీర్థరూపులై యున్నారు. ఇక శివుని భక్తులు ఇంకను విశేషముగ తీర్థరూపులై యున్నారు.

93. ఆన్మశంస్యమహింసా చ యథా సత్యం తథాఽర్థవమ్
అద్రోహఽచ్చివ భూతానాం మద్గతానాం వ్రతం నృప.

క్రూరత్వము లేకుండుట, అహింస, సత్యము, ఋజుత్వము, ఏ ప్రాణి యెడల ద్రోహము చేయకుండుట — అనునివి నా భక్తుని యొక్క వ్రతములై యున్నవి.

అనంతరము ధృతిరాష్ట్రుడు, గాంధారి వనమున కేగుటకు నిశ్చయించిరి. ఆ సమయమున ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజునకు రాజ నీతిని బోధించి ఇట్లు పలికెను—

15. ఆశ్రమవాసిక పర్వము

ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ

1. సర్వభైవ మహారాజ శరీరం ధారయేదిహ

ప్రేత్య చేహ చ కర్తవ్యమాత్మనిశ్చయనంపరమే.

(ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుతో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఈ సనంఘమున అన్ని ఉపాయముల ద్వారా శరీరమును రక్షించుకొనవలెను. దాని ద్వారా ఇహలోక, పరలోకములందును తనకు శ్రేయమును కలుగజేయు సాధనలు చేయవలెను.

ధృతరాష్ట్ర, గాంధారిలతో కుంతీదేవి కూడ వనమునకు పయనమయ్యెను. తదుపరి కొంత కాలమునకు ధర్మరాజు కూడ వనమునకు పోయెను. వనమందు వ్యాసముని ధృతరాష్ట్రునకీ ప్రకారము బోధించెను —

వ్యాసోవాచ—

2. ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం సర్వభూతేషు భారత

పిర్వైరతా మహారాజ సత్యమక్రతోధ ఏవ చ.

(వ్యాసముని ధృతరాష్ట్రుని కిట్లు చెప్పెను —)

ఎవనితోను వైరము లేకుండుట, సత్యము పలుకుట, శ్రోధమును సర్వదా వదిలి వేయుట - అను ఈ మూడు మగుణములు అన్ని ప్రాణులందును శ్రేష్ఠములుగ తలంచబడినవి.

అనంతరము యుద్ధమందు మరణించిన కౌరవ సాండ్లవులు వ్యాసముని యొక్క ప్రభావముచే గంగాజలము నుండి ప్రకటమయిరి. అచటనున్న వారందఱు వారిని దర్శించిరి. వ్యాసమునిచే అనుగ్రహించబడిన దివ్యదృష్టిచే ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి ఆ బంధ్యాదులందఱిని చూడగల్గిరి. అనంతరము ఆ బంధ్యాదులందఱు అంతర్ధానమై పోయిరి. వీరవ ధైర్యంపాయనుడు జన, మేజయున కిట్లు చెప్పెను —

ప్రైశ్చమ్యాయన ఉవాచ

3. అవినాశ్యస్తథాయుక్తః శ్రీతజ్ఞ ఇతి నిశ్చయః

భూతానామాత్మకో భావో యథాసా న వియుజ్యతే.

(ప్రైశ్చంపాయనుడు జనమేజయునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

ఈ శరీరమున శ్రీతజ్ఞుడు కర్మలతో కూడుకొని యున్నను జాన్మవముగ నాశరహితుడే యగును. ఈ విషయము నిశ్చితమై యున్నది. కాని పంచభూతములతో (శరీరాదులతో) తదాత్మ్యమును స్వీకరించినందువలన, జ్ఞానములేకున్న వానినుండి వేరు కానేరడు.

4. నానాభావాస్తభైకత్వం శరీరం ప్రాప్య సంహతాః

భవంతి త తథా నిత్యాః పృథగ్భవం విజానలామే.

పంచభూతములు, ఇంద్రియములు మొదలగు నానావిధములైన పదార్థములు శరీరమును పొంది ఏకత్వమును బడయుచున్నవి. దేహాదులను ఆత్మనుండి వేరుచేయు యోగులకు ఆ పదార్థము లన్నియు నిత్య ఆత్మ స్వరూపమగుచున్నవి.

పిమ్మట వ్యాసమహర్షి యొక్క అనుగ్రహముచే జనమేజయునకు తన తండ్రియగు పరిక్షిత్తు యొక్క దర్శనము లభించెను. కొంత కాలమునకు అరణ్యమున దావాగ్ని చెలరేగగా, ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, కుంతీదేవి ఆ అగ్నిలో దహింపబడి పోయిరి. తదుపరి ఋషుల శాపమువలన యదువంశ వినాశము సంభవించెను. అనంతరము బలరాముడు, శ్రీకృష్ణుడు పరమధామమున కేగిరి. అర్జునుడు ద్వారకకు వెళ్ళి ద్వారకావాసులను తన వెంట తీసికొని వెళ్ళెను. అనంతరము సముద్ర జలములచే ద్వారకా పట్టణము ముంచి వేయబడెను. పిమ్మట వ్యాసముని అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను —

16. మౌనల పర్వము

వ్యాస ఉవాచ

1. ఏవం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ భారత
భవంతి భవకాలేషు విపద్యంతే విపర్యయే.

(వ్యాసముని అర్జునునితో ఇట్లు చెప్పెను —)

(జ్ఞాన) ఉద్భవసమయ మేతెంచినపుడు మనుజుని బుద్ధి, తేజస్సు, జ్ఞానము వికాసమును పొందును. తద్విపరీత సమయ మేతెంచినపుడు, ఇవి యన్నియు నశించిపోవును.

18. స్వర్గారోహణ పర్వము

సౌతి రువాచ

1. సర్వజ్ఞేన విధిజ్ఞేన ధర్మజ్ఞానవతా సతా
అపిన్ద్రీమేణ కుచినా తపసా బావితాత్మనా.
2. ఐశ్వర్యే వర్తతా చైవ సాంఖ్యయోగవతా తథా
నైక తన్త్రే విబుధ్దేన దృష్ట్వా దివ్యేన చక్షుషా.
3. కీర్తిం ప్రథయతా లోకే పాణ్డవానాం మహాత్మనామ్
అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ భూర్నిదవిణతేజసామ్.

(సౌతి శౌనకాది ఋషులతో ఇట్లు చెప్పెను —)

సర్వజ్ఞుడును, విధి విధానము నెఱిగినవాడును, ధర్మజ్ఞుడును, సాధువును, ఇంద్రియాతీతజ్ఞాన సంపన్నుడును, శుద్ధుడును, తపస్సు యొక్క ప్రభావముచే పవిత్రమైన అంతఃకరణము కలవాడును, ఐశ్వర్య సంపన్నుడును, సాంఖ్యము యొక్క, యోగము యొక్క విద్యాంసుడును, అనేక శాస్త్రములపారదర్శియు, మునివర్యుడును అగు వ్యాసమునీంద్రుడు తన దివ్యదృష్టితో చూచి మహాత్ములగు పాండవుల యొక్కయు, ఇతరులగు మహా ధనవంతులును, తేజస్సంపన్నులును అగు రాజుల యొక్కయు కీర్తిని ప్రసరింప జేయుటకై ఈ భారత ఇతిహాసమును రచించెను.

4. అష్టాదశపురాణాని ధర్మశాస్త్రాణి సర్వశః
వేదాః సాక్షాన్తథైకత్ర భారతం చైకతః స్థితమ్.
5. శ్రూయతాం సింహనాదోఽయమ్మృషేస్తస్య మహాత్మనః
అష్టాదశపురాణాం కర్తుర్వేదమహోదధేః.

పదునెనిమిది పురాణములను రచించిన మహనీయుడును, నేడ విద్యా మహా సముద్రుడును, మహాత్ముడును అగు వ్యాసమునీంద్రుని

ఈ సింహవాదమును వినుడు :— 'వదునెనిమిది పురాణములు, సమస్త ధర్మశాస్త్రములు, అంగసహిత చతుర్వేదములు త్రాసులోని ఒక పల్లెరమందును, కేవలము భారతమును మాత్రము మఱియొక పల్లెరమందును ఉంచి తూచినచో భారత మొక్కటియే తక్కిన నాని యన్నింటితో సమానముగ నుండును'.

6. త్రిభిర్వర్తరిదం పూర్ణం కృష్ణద్వైపాయనః ప్రభుః

అఖిలం భారతం చేదం చశర భగవాన్ మునిః.

మునివర్ణుడును, భగవంతుడును, ప్రశుప్తునగు శ్రీ వేద వ్యాసులు మూడు సంవత్సరముల కాలములో ఈ భారతమునంతను పూర్తిచేసిరి.

7. అకర్ణ్య భక్త్యా సతతం జయాఖ్యం భారతం మహత్

శీర్ష కీర్తిస్తథా విద్యా భవంతి సహితా నదా.

'జయ'మును పేరుకల ఈ భారత ఇతిహాసమును ఎవడు భక్తి పూర్వకముగ వినుచుండునో, అతనికి ఐశ్వర్యము, కీర్తి, విద్య— ఈ మూడును లభించును.

8. ధర్మ చార్థ చ కామ చ మోక్ష చ భరతర్షభ

యదిహస్తి తదన్యత్ర యన్నేహస్తి న కుత్రచిత్.

భరతశ్రేష్ఠా! ధర్మ, అర్థ, కామ, మోక్షములను గూర్చి ఈ భారతమందేది చెప్పబడినదో, అదియే తక్కిన చోట్ల కూడ కలదు. ఏది దీని యందు లేదో అది ఎచటను లేదు.

9. అనాగతశ్చ మోక్షశ్చ కృష్ణద్వైపాయనః ప్రభుః

సందర్భం భారతప్యావ్య కృతవాః ధర్మకామ్యయా.

నిత్యసిద్ధుడును, మోక్ష స్వరూపుడును అగు కృష్ణ ద్వైపాయనుడు (వ్యాసమునీంద్రుడు) ధర్మప్రచారము కొఱికి ఈ భారతమును రచించెను.

వ్యాసముని శుకునితో భారత సారభూతముగు ఉపదేశమును
ఈ ప్రకారముగ జూధించెను—

వ్యాస ఉవాచ—

10. మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదాశకతాని చ

సంసారేష్వనుభూతాని యాన్తి యాన్యన్తి చాపరే.

(వ్యాసముని శుకునితో (భారత సారభూతముగు ఉపదేశమును) ఇట్లు
వచించెను—)

మనుష్యుడు ఈ ప్రపంచమున బేలకొలది తల్లిదండ్రుల
యొక్కయు, వందలకొలది స్త్రీ పురుషుల యొక్కయు సంయోగము
లను అనుభవించెను, అనుభవించుచున్నాడు, (జ్ఞానము లేనిచో),
మున్ముందును అనుభవించును.

11. హర్షస్థాన సహస్రాణి భయస్థానకతాని చ

దివసే దివసే మూఢమావిశన్తి న పణ్ణితమే.

అజ్ఞానికి ప్రతిదివము సంతోషము యొక్క అపకాశములు
బేలకొలది, భయముయొక్క అపకాశములు వందలకొలది వచ్చు
చుండును. కాని జ్ఞానియొక్క మనస్సు పైవాని ప్రభావమేమియు
ఉండదు.

12. ఊర్ధ్వనామూర్తిరొమ్యేష న చ కశ్చిచ్ఛతోతిమే

ధర్మధర్మశ్చ కామశ్చ న నిమరం న సేవ్యతే.

నేను రెండు చేతులు పైకెత్తి పెద్దగా ఈ విధము చెప్పుచున్నను
ఎవడును వినుటలేదు— 'ధర్మముచే మోక్షము కలుగును. ధర్మముచే
అర్థ, కామములున్ను సిద్ధించును. అయినను జనులు అట్టి ధర్మము
నేల సేవించకున్నారు ?

13 న జాతు కామాన్న భయాన్న లోభాద్

ధర్మం త్యజేజ్ఞచికస్యాపి హేతోః

నిత్యే ధర్మః సుఖదుఃఖే త్వనిత్యే

జీవో నిత్యే హేతురస్య త్వనిత్యః.

కామముచే గాని, భయముచేగాని, లోభముచే గాని, ప్రపాదమును రక్షించుటకొఱపగూని ధర్మమును త్యజించరాదు ధర్మము, నిత్యము, సుఖదుఃఖములు అనిత్యములు. జీవాత్మ నిత్యుడు, అతని బంధకారణముగ అజ్ఞానము అనిత్యము.

అంతట సౌతి శౌనకాది మహర్షులకిట్లు జోధించెను—

సౌతిరువాచ

14. ఐమాం భారతసావిత్రిం ప్రాతరుత్థాయ యః పఠేత్.

స భారతఫలం ప్రాప్య పరం బ్రహ్మధిగచ్ఛతి.

(సౌతి శౌనకాది మహర్షులకిట్లు చెప్పెను—)

మహాభారతముయొక్క, ఈ సారభూతమును ఊపదేశము 'భారతసావిత్రి' అనుపేరుతో ప్రఖ్యాతిగాంచినది. ఎవడు ప్రతిదినమున ప్రొద్దున లేచి దీనిని పఠించునో, అతడు సంపూర్ణ భాంధము యుక్త, అధ్యయన ఫలితమును పొంది, బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరించును.

15. యథా సముద్రో భగవాన్ యథా హి హిమవాన్ గిరిః

భ్యాతావుభౌ రత్ననిధి తథా భారతముచ్యతే.

విశ్వర్యశాలియును సముద్రము, హిమాలయ పర్వతము ఈ రెండును రత్నముల నిధులని చెప్పబడినట్లు భారతమునకును ఊపదేశ రూపరత్నములయొక్క భాండాగారమని చెప్పుటచున్నది.

16. కార్జుం వేదమిమం విద్వాత్ప్రాపయిత్వార్థమశ్నుతే

ఇదం భారతమాఖ్యానం యః పఠేత్ మనమాహతః

స గచ్ఛేత్ పరమాం సిద్ధిమితి మే నాప్తి సంశయః.

ఏ విద్వాంసుడు కర్జున్ద్రైపాయన (వేదవ్యాస) విగదితముగా ఈ భారతమును పంచమవేదమును ఇతరులకు వినిపించునో అతనికి అగ్ని

ప్రప్తిచేకూరును, ఎవడు ఏక్కాగచిత్తుడై ఈ భారత ఉపాఖ్యానమును పఠించునో అతడు మోక్షమును పరమ సిద్ధిని బడయును. ఇవిష్టయమున నాకు సంశయములేదు.

17. ద్వైపాయనోష్ఠపుటనిఃస్పృతమప్రమేయం
పుణ్యం పవిత్రమథ పాపహరం శివం చ
యో భారతం సమధిగచ్ఛతి వాచ్యమానం
కిం తస్య పుష్కరజలైరభిషేచనేన.

వేదవ్యాసమునియొక్క ముఖమునుండి బయలుదేరిన ఈ అన్న మేయ, పవిత్ర, పుణ్యదాయక, పాపహరక, శ్రేయోదాయక భారత మును ఎవడు ఇతరులవలన వినునో, అట్టివానికి పుష్కర తీర్థమందు స్నానము చేయవలసిన అవశ్యకత ఏమికలదు?

18. యో గోకతం కనకశృంగమయం దదాతి
విప్రాయ వేదవిదుషి సుబహుశుతాయ
పుణ్యం చ భారతకథాం సతతం శృణోతి
తుల్యం ఫలం భవతి తస్య చ తస్య చైవ.

ఎవడు గోవులయొక్క కొమ్మలకు బంగారమును పూసివేద వేత్తలును, బ్రహ్మజ్ఞులును అగు బ్రహ్మజ్ఞానులకు దానమిచ్చునో, ఎవడు భారతమును ప్రతిదినము శ్రవణమాత్రము కావించునో, వారిరువురకును సమానఫలితము లభించును.

హరిః ఓమ్ శక్ నశ్

ఓమ్

శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమ గ్రంథములు

1. గీతా మకరందము

రచయిత : శ్రీ విద్యా ప్రకాశనందగిరి స్వాములవారు

రాయల్ పైజా 1100 పేజీలుగల మహా గ్రంథము

ఇందు శ్రీ భగవద్గీత సూలశ్లోకములు, ప్రతి శ్లోకమునకు అవతారిక, ప్రతిపదార్థము, తాత్పర్యము, వ్యాఖ్యానము, ప్రశ్నోత్తరములు కలవు. ఇంకను గీతను గూర్చిన అనేక వివరములు గ్రంథాది యందు పొందుపఱచబడినవి. ఇవిగాక, గీతాతత్త్వమును సుబోధక ఘోషరసగల దాదాపు నూలు పేజీలుగల గొప్ప ఉపోద్ఘాతమున్న ప్రారంభమున గలదు. గీతాభిలాషులకు చాల అవశ్యకమైన గ్రంథము. పూర్తి క్యాలిగ్ లైదు రూ. : రు. 45-00

2. GITAMAKARANDA

(In English)

Price. Rs. 45-00.

3. శ్రీ వసిష్ఠ గీత

అను

సంక్షిప్త యోగవాసిష్ఠము

అనువాదకులు : శ్రీ విద్యా ప్రకాశనందగిరి స్వాములవారు

శ్రీ వసిష్ఠ మునీంద్రులచే శ్రీరామచంద్రునకు ఉపదేశించబడిన యోగవాసిష్ఠమును మహాన్నత ఆధ్యాత్మిక గ్రంథము యొక్క సంక్షిప్త స్వరూపమే ఈ వసిష్ఠగీత. ఇందు మూల శ్లోకములు, తెలుగు తాత్పర్యములు కూడ కలవు. రెండు భాగములు కలసి ఒకే పాట్యముగా అచ్చువేయబడినది. ముముక్షువులకు అత్యవశ్యకమైన గ్రంథము.

దీనియొక్క పైజా 1860 పేజీలు.

వెల : రు. 40-00

4. భాగవత రత్నాకరము

అనువాదకులు : శ్రీ విద్యా ప్రకాశనందగిరి స్వాములవారు

భాగవతమునందు భక్తి, జ్ఞాన వైరాగ్య ప్రబోధకములైన శ్లోకములను వీరి తెలుగు తాత్పర్యమునుచేర్చి ఈ గ్రంథము ప్రకటింపబడినది. ముముక్షువులకు అత్యంతావశ్యకమైన గ్రంథము.

వెల : రు. 40-00

5. రామాయణ రత్నాకరము

అనువాదకుడు : శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు

రామాయణము నందు అధ్యాత్మిక శోధకు సంబంధించిన శ్లోకములు వీరి, తెలుగు కావ్యరమ్యమును చేర్చి ఈ గ్రంథము ప్రకటింప బడినది. గ్రంథ ప్రారంభమున శ్రీరామ స్తోత్రములు అనేకము చేర్చబడినవి. రామాయణమును గూర్చిన పెక్కు వివరములు తెలుపు ఉపోద్ఘాతమున్ను కలదు. అధ్యాత్మిక విపాసువులకు ఇది చాల అవశ్యకమైన గ్రంథము.

దెమ్మిస్త్రైజ దాదాపు 800 పేజీలు

వెల : రు. 40-00

6. భారత రత్నాకరము

లక్ష శ్లోకములతో కూడిన మహాభారతమును చదివి సారాంశ మును గ్రహించుటకు అందరికి సాధ్యపడే విషయము కాదు. కావున శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు భక్తులకు అందుబాటులో ఉండుట కొరకు సారభూతమైన ఘట్టములను వరికూర్చిన గ్రంథమే "భారత రత్నాకరము".

దెమ్మిస్త్రైజ దాదాపు 800 పేజీలు

వెల : రు. 40-00

7. ఉపనిషద్ రత్నాకరము

ఆధ్యాత్మిక వాఙ్మయమునందు విశేష ప్రాముఖ్యతను గలిగి యున్నది వేదములు.

అట్టి వేదముల సారము ఉపనిషత్తులు. అట్టి ఉపనిషత్తుల సారమును భక్తులకు అందించవలెనను ఉద్దేశ్యముతో శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు 108 ఉపనిషత్తులలోని ముఖ్యమైన మంత్రాలను ఏరి, వాటికి తాత్పర్యమును వ్రాసిన గ్రంథరాజమే “ఉపనిషద్ రత్నాకరము”.

చెల : రు. 35-00

8. యోగవాసిష్ఠ రత్నాకరము

శ్రీ వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు ఉపదేశించిన గ్రంథము పేరు యోగవాసిష్ఠము. ఇట్టి గ్రంథము 32 వేల శ్లోకములతో కూడుకొని యున్నది.

అంతటి బృహద్గ్రంథములోని సారాంశమును భక్తులకు అందించవలెనను సంకల్పంతో శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాముల వారు సాధనలకు ఎక్కువగా ఉపయోగపడు శ్లోకములను ఏరి వాటికి తాత్పర్యమును వ్రాసిన గ్రంథమే “యోగవాసిష్ఠ రత్నాకరము”. గ్రంథ ప్రారంభమున శ్రీ యోగవాసిష్ఠము యొక్క కథాభాగ మంతయు వచనరూపముగా చాదాపు 200 పేజీలలో వివరించబడినది.

చెల : రు. 25-00

9. గీ తో పన్యాసములు

శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు గీతా రత్నమును కూర్చి కావించిన మహాపన్యాసముల సంగ్రహమే ఈ గ్రంథము. సద్గురులకును గ్రాహ్యముగు రీతి సులభశైలిలో వ్రాయబడినది. గీతాధిలాక్షులకు అత్యంత ప్రయోజనకరముగు గ్రంథము.

1/8 క్రాన్ పైజ 680 పేజీలు

వెల : రు. 22-00

10. మోక్షసాధన రహస్యము

రచయిత : శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు

ఇందు మానవుడు మోక్షమును, బంధరాహిత్యమును, పరమ శాంతిని బడయుటకు వలసిన సాధనోపాయములు, పద్ధతులు ఎన్నియో వివరింపబడినవి. ముముక్షువులకు చాల హితకరమైన గ్రంథము.

1/8 క్రాన్ పైజ 675 పేజీలు

వెల : రు. 22-00

11. ప ర మార్థ క థ లు

రచయిత : శ్రీ విద్యా ప్రకాశనందగిరి స్వాములవారు

నిగూఢమైన ఆధ్యాత్మిక తత్త్వము కథలద్వారా, ఉపమానముల ద్వారా, దృష్టాంతముల ద్వారా తెలుపబడినపుడు సూత్రమే శోతల హృదయమున చక్కగ ప్రవేశించగలదు. వేదాంత తత్త్వమును సుబోధక యైనర్చగల ఆధ్యాత్మిక కథలు ఎన్నియో ఈ గ్రంథమున వ్రాయబడినది. ప్రతి కథ చివర ఆ కథకు సంబంధించిన నీతికూడ తెలుప బడినది. సాధకులకు ఆధ్యాత్మ త్కేత్రమున ఈ గ్రంథము ఎంతయో ఉపకరించగలదు.

1/8 క్రాన్ పైజ దాదాపు 800 పేజీలు

వెల : రు. 22-00

12. బ్రహ్మచర్య విజయము

బ్రహ్మచర్యము యొక్క మహిమ అమోఘమైనది. అట్టి బ్రహ్మచర్యమును ఎట్లు అవలంబించవలెను? మార్గములు, సూత్రములు, రహస్యములు వివరముగా తెలుసుకొనదలచినవారికి ఈ గ్రంథము బాగుగా ఉపయోగపడగలదు.

వెల : రు. 15-00

13. ఆధ్యాత్మ రామాయణము

ఆధ్యాత్మ రామాయణమును మహాన్నత గ్రంథమును రచించినవారు శ్రీ వేదవ్యాస మునీంద్రులు. ఈ గ్రంథము పాఠ్య పరమేశ్వర సంపాద రూపముగ నున్నది.

మూల గ్రంథములోని అమూల్య భావములు సంక్షేపముగ వచన రూపమున ఈ పుస్తకమునందు వివరింపబడినది.

దెల : రు. 12-00

14. బ్రహ్మనంద వైభవము

రచయిత : శ్రీ విద్యా ప్రకాశనందగిరి స్వాములవారు

ప్రతి జీవీయు ఆనందమును కాంక్షించుచుండును. ఆనందము యొక్క వరాకాష్టయే బ్రహ్మనందము. విషయానందము యొక్క మైనది. బ్రహ్మనందము శాశ్వతమైనది. అట్టి బ్రహ్మనందమును బడయుటకు పెక్కు ఉపాయములు ఈ గ్రంథమున కెలువబడినవి, సర్వులకును అవశ్యకమైన గ్రంథము.

1/8 క్రాన్ పైజ దాదాపు 300 పేజీలు

దెల : రు. 12-00

15. భజనలు - కీర్తనలు

భగవంతుని భజించుటకు, సుంకీర్తన మొనర్చుటకు పలసిన భజనలు-కీర్తనలు 566 ఈ గ్రంథమున ప్రకటింపబడినవి. ప్రతి భజన యొక్క తాత్పర్యమున్ను తెనుగులో వివరింపబడినది. కాబట్టి భజనలు నలుపువారికి, సుంకీర్తనాదులు నొనర్చువారికి ఈ గ్రంథము చాల సహాయకారిగ నుండగలదు.

1/8 కాన్ పైజా 366 పేజీలు.

వెల : రు. '2-00

16. శ్రీ భగవద్గీత (సూత్ర రీతి)

(త్రివర్ణ ముఖచిత్ర భోటా - ప్లాస్టిక్ కవరులో)

ఇందు భగవద్గీత మూల శ్లోకములు, పెద్ద పైపులలో ప్రకటింప బడినవి. ప్రతి శ్లోకమునకు తెలుగు తాత్పర్యము కూడ కలదు. దృష్టిమాంద్యము కలవారు కూడ ఈ గ్రంథము ద్వారా గీతా పారాయణము చేయుటకు వీలుండును.

450 పేజీలు.

వెల : రు. 12-00

17. శ్రీ భగవద్గీత

[మూలం]

ఇందు భగవద్గీత మూల శ్లోకములు గలవు. పారాయణోపయుక్తమైనది. (శ్రవణం నిత్యం ముఖచిత్రము రేపదు. ప్లాస్టిక్ కవరుతో).

ప్యాకెట్ సైజు 813 పేజీలు.

మొల : రూ. 4-00

18. శ్రీ మలయాళ మహర్షి

శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారి గురుదేవులయిన శ్రీ మహర్షి మలయాళ స్వాములవారి జీవిత విశేషములను వారి బోధనలు శ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు స్థుప్తముగా వివరించిన గ్రంథము.

మొల : రూ. 5-00

19. వివేకానంద సింహనాదం

శ్రీ వివేకానందస్వామివారి యొక్క గంభీరమైన వాక్యములు ఆధ్యాత్మిక బోధలు ఇందు కలవు. ఇంగ్లీషు వాక్యములు, వాని తెలుగు తాత్పర్యము కూడ ఇందు కలవు. ఆధ్యాత్మపథమున పయనించువారికి ఈ గంభీర వాక్యములు ఎంతయో ఉత్తేజమును కలుగజేయగలవు.

మొల : రూ. 3-00

20. యమలోక వార్తలు

జీవుడు ఏ పాపము చేసినచో యమలోకమున అతనికి ఏ దండన లభించునో ఆ వివరములున్ను, నరకబాధలు లేకుండ చేసికొనుట కొరకు మార్గములున్ను ఈ గ్రంథమున తెలుపబడినవి.

మొల : రూ. 3-00

21. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విద్యాప్రకాశానందస్వాములవారి

జీవిత చరిత్ర

శ్రీ కాళహస్తియందలి శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము యొక్క స్థాపకులును, గీతామకరందాది గ్రంథ రచయితలున్ను, అట్టితర శతగీతాంజ్ఞానయజ్ఞ నిర్వాహకులున్ను అగు శ్రీ విద్యా ప్రకాశా నందగిరి స్వాములవారియొక్క జీవిత విశేషములు ఇందు కలవు.

మొల : రూ. 6-00

22. తత్త్వపారము

నిగూఢమైన వేదాంత తత్త్వము సులభమైన తత్త్వములు (పాటలు)తో ఇందు తెలుపబడినవి. జనసామాన్యమునకు వీనిద్వారా అభ్యాత్మిక జ్ఞాపము చక్కగ బోధపడగలదు. ఈ తత్త్వములను (పాటలను) వారి వారికి అనుగుణ్యమైన రాగములతో పాడుకొని ఆనందించవచ్చును.

పెల : రు. 2-50

23. మానస బోధ

వేదాంత రహస్యములను అందరికి అందుబాటులో ఉండుట కొరకు జనసామాన్యానికి ఇష్టమైన భాషలో అనగా పాటల రూపక ముగా తయారుచేసిన బాగుండునని తలంచి శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు 108 పాటలుగ తయారుచేసిన గ్రంథ మే మానసబోధ.

పెల : రు. 2-50

24. పాండవ గీత

భక్తిరసాత్మకములైన పెక్కు మహత్తర శ్లోకములతో గూడిన గ్రంథమే ఈ పాండవగీత. ఇందు కేవలము పాండవులేకాక ఇంకను అనేకమంది మహాత్ములు వచించిన దివ్యవాక్యాలు గలవు.

పెరి : రు, 2-50

25. మోక్షద్వార పాఠకులు

పరిపూర్ణశాంతి! నిలయమైన మోక్షమును పొందుటకు మునుముకుపు వ్రయత్నించుచున్నాడు. మరి అట్టి వ్రయత్నములను ఫలించుటకు వలసిన అనేక ములభోపాయములను ఈ గ్రంథమూ తెలుపుచున్నది.

పెరి : రు, 1-50

26. ధ్యాన పద్ధతి

సాధకుడు ధ్యానమును ఎలా అభ్యసించాలి, మనస్సును ఎలా నిలపాలి, అవరోధమును ఎట్లు ఎదుర్కొనాలి మొదలగు విషయములు ఈ గ్రంథములో విశదీకరింపబడినవి.

పెల : రు. 1-75

27. ఆత్మతత్త్వ విచారణ

సర్వజీవులందును సాక్షిరూపమున వెలుగుచు, సమస్త ప్రపంచమునకు ఆధారభూతమై జగత్తు నశించినను తానుమూలము నశింపక సమస్తమును ప్రకాశింపజేయునది ఏదిగలదో అట్టి ఆత్మతత్త్వమును గూర్చిన విచారణ ఇందు తెలుపబడినది.

పెల : రు. 1-50

28. వైరాగ్య పాదన

దుఃఖాకాంక్షుడై పరిభ్రమించు జీవునకు తగురోపాయమును తెలుపునట్టిదే ఈ గ్రంథము.

పెల : రు. 1-75

29. ఆధ్యాత్మ జడ్జిమెంటు

పరమార్థక్షేత్రమను కోర్టులో ముముక్షువను వాది అజ్ఞానమను ప్రతివాదిపై బావా వేయగా నద్దరువు అను జడ్జి ఇరువైపుల సాక్షులను విచారించి డిక్రీ ఇచ్చును. విచారణ అత్యంత మనోరంజకముగ నుండును

వెల : రు. 2-00

30. ప్రణవ పూజ

సిద్ధుణ్ణి పరబ్రహ్మము యొక్క వాచకముగ ప్రణావము (ఓంకారము) మహా పవిత్రమైనది మహోన్నతముగ అట్టి ప్రణావము యొక్క పూజావిధానము ఇందు తెలుపబడినది.

వెల : రు. 1-00

31. గౌరీపూజా విధానము

శ్రీ గౌరీదేవి యొక్క పూజా విధానము, అర్చన పద్ధతి ఇందు తెలుపబడినది.

వెల : రు. 1-00

32. ద్వంద్వ మంజరి

ముముక్షువులకు అత్యవశ్యకములైన మందెండు బోధలు
(చాసములు) ఇందు కలవు.

వెల : రు. 1-50

33. ఆధ్యాత్మిక హితోక్తులు

ఆధ్యాత్మిక క్షేత్రమున సాధకునకు అవశ్యకమైన సుక్కు-
హితోక్తులు ఇందు వివరింపబడినవి.

వెల : రు. 1-00

34. మట్టిలో మాణిక్యము

ఈ శరీరము అత్మదేవునకు మందిరమనియు, భగవంతుడు
ఊరేగుటను దివ్యరథమనియు, అట్టి భగవంతుని స్వరూపమును
తేట తెల్లముగ విపులీకరించిన గ్రంథ మే మట్టిలో మాణిక్యము.

వెల : రు. 1-75

35. అమృత బిందువులు

శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు ఉపన్యాసముల ద్వారా బోధించు అనేక ధర్మరహస్యములను, ఇంకను మహనీయులు బోధించిన దివ్యసూక్తులు, సుదుపదేశములు, సుభాషితములు అను అనేక శ్రీర్మకలను పరి, చేర్చి, కూర్చిన గ్రంథమే ఈ అమృతబిందువులు.

వెల : రూ. 12-00

36. గీతోపన్యాసముల కేసెట్టు

పూజ్యశ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వాములవారి గీతోపన్యాసాలు చాలా ప్రశస్తిపొందాయి. వేలకొలది ప్రజానీకం ఈ ఉపన్యాసాలు వినడానికి గీతాయుజ్జాలకు హాజరయ్యేవారు. తిరుమల-తిరువతి దేవస్థానంవారు పై ఉపన్యాసాలు ప్రాముఖ్యం గుర్తించి వాటిని రికార్డుచేసి కేసెట్టుగా విడుదల చేశారు. ఇప్పుడు 1 నుండి 12 వ అధ్యాయములు లభిస్తున్నాయి.

ఒక అధ్యాయం కల కేసెట్ వెల రూ. 25/-

గ్రంథములు కావలసివస్తారు క్రింది అడ్రసుకు వ్రాయండి.

మేనేజరు

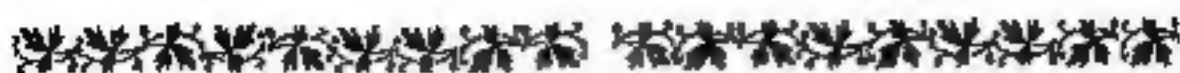
శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము

శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము (Post)

శ్రీ కాళహస్తి - 517 640

(చిహ్నం - Dt) A.J.P.

ఫోన్ : 298.

37. “వేదాంత భేరి”

“మనశ్శాంతికి మహదవకాశము”

(గీతామకరంద రచయిత శ్రీ విద్యాప్రకాశనందగిరి స్వామివారి
సందేశము ప్రతినెల తెలుసుకొనవచ్చును.)

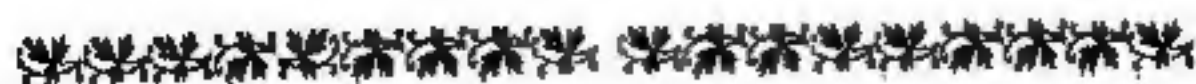
మహర్షుల చరిత్రలు, దేవాలయముల చరిత్రలు, ఆరోగ్య
సూత్రములు, మహనీయుల సందేశములు, సంస్కృత భాషా శిక్షణ
మొదలగు ఎన్నో సూత్ర విషయములను తెలుసుకొనదలచినారా !
అయినచో వేదాంతభేరి పత్రిక చదవండి. మనశ్శాంతిని పొందండి.
క్రింది అక్షరముకు M. O. ద్వారా రూ. 16-00 పంపండి. పత్రికను
పొందండి. సంవత్సర చందా రూ. 16-00 లు మూతమే.

అక్షరము : వేదాంతభేరి కార్యాలయము

సూర్యారావుపేట,

పోస్టు బాక్స్ నెం. 829

విజయవాడ - 529 002.

ధరల పట్టిక

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమ గ్రంథములు

1.	గీతామకరందము	45-00
2.	Gitamakaranda (English)	45-00
3.	శ్రీవనిష్ఠగీత	40-00
4.	రామాయణ రత్నాకరము	40-00
5.	భాగవత రత్నాకరము	40-00
6.	భారత రత్నాకరము	40-00
7.	ఉపనిషద్ రత్నాకరము	35-00
8.	గీతోపన్యాసములు	22-00
9.	మోక్షసాధన మహాన్యము	22-00
10.	పరమార్థ కథలు	22-00
11.	ఆధ్యాత్మ రామాయణము	12-00
12.	బ్రహ్మసంద వైభవము	12-00
13.	భజన కీర్తనలు	12-00
14.	అమృత విందువులు	12-00
15.	శ్రీభగవద్గీత (సూతాశ్రీ)	12-00
16.	శ్రీ భగవద్గీత (మూలం) కృష్ణుని రేవరు ప్లాస్టిక్ కవరుతో	4-00
17.	వివేకానంద సంహసాదము	3-00
18.	యమలోక వార్తలు	3-00
19.	శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరిస్వామిలవారి శీవిత ఛరిత్ర	6-00
20.	కత్తప్పారము	2-50

21.	మానస దోష	2 50
22.	సాండవగీత	2-50
23.	అధ్యాత్మ బద్ధిమెంటు	2-00
24.	ప్రణవపూజ	1-00
25.	గౌరీపూజా విధానము	1-00
26.	ద్వాదశ మంజరి	1-50
27.	అధ్యాత్మిక హితోక్తులు	1-00
28.	మోక్షద్వారపాలకులు	1-50
29.	ధ్యానపద్ధతి	1-75
30.	ఆత్మతత్త్వ విచారణ	1-50
31.	వైరాగ్య సాధన	1-75
32.	మట్టిలో మాణిక్యము	1-75
33.	వేదాంతభేరి అధ్యాత్మిక మానసత్రిక సంకరం ఉంచా	16-00
34.	శ్రీ విద్యాప్రథానందగిరిస్వామిలవారి గీతోపన్యాసముల క్యాపెట్ ఒక్కొక్క అధ్యాయముగల కేసెట్	25-00

గ్రంథములు కావలసినవారు క్రింది ఆడ్రసుకు వ్రాయండి

మేనేజరు

శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము

శ్రీ శుకబ్రహ్మశ్రమము పోస్టు

శ్రీకాళహస్తి - 517 640, చిత్తూరు జిల్లా.

కే సె ట్టు

అధ్యాత్మిక రంగమునగల నిఘాళమైన భావములను సులభముగా భావలో జనసామాన్యమునకు లభ్యముగ రీతిలో శ్రీస్వాములవారి “తత్త్వసారము, మానసబోధ” అను చిన్న పుస్తకములను రచించి, వేలాది మంది హాటని చదివి, వీటిని సంత రూపకముగ కేసెట్టు తయారు చేయించవలసినదిగా కోరియుండిరి. ఇట్లు కోరికను అగీయో కేసెట్టు ద్వారా విడుదల చేయబడినవి.

వివరములు

తత్త్వసారము — గానము చేసినవారు — శ్రీమతి శోభారాజ్
కేసెట్ వెల : రూ 20 య

మానస బోధ — గానము చేసినవారు — శ్రీమతి వాణిజయరామ్
కేసెట్ వెల : రూ 20 య

శ్రీస్వాములవారి గీతావ్యాసములు కేసెట్టు
ఒక అధ్యాయము వెల } = రూ 20 య.
(పోస్టేజీ వ్రక్కము)

18 అధ్యాయములు కేసెట్టు లిందును. ఈ క్రింది అక్షరముల వ్రాసి, కేసెట్టు పొందవచ్చును.

అక్షరము :-

మేనేజరు

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము

శ్రీ శుక్రబ్రహ్మశ్రమము (P. O.)

ప్రకాశన - 517 040

చిత్తూరు జిల్లా (A. P.)

ఫోన్ : 229